14674/B

Borsieri, G.

55350

INSTITUTIONUM

MEDICINAE PRACTICAE

QUAS

Auditoribus ſuis praelegebat

JO. BAPTISTA BURSERIUS

de Kanilſeld,

VOLUMEN PRIMUM.

DE FEBRIBUS.

Praemittitur Commentariolum

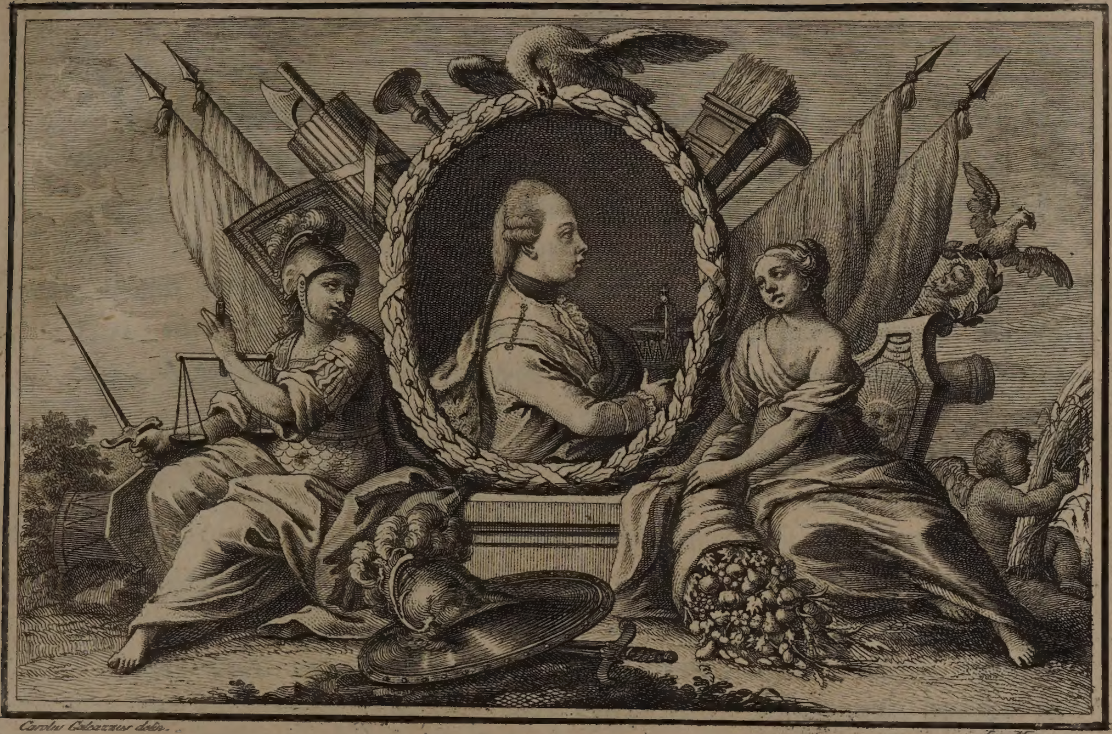
DE

INFLAMMATIONE.

MEDIOLANI. MDCCLXXXI.

Typis Imperialis Monasterii s. Ambrosii Majoris.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

Carolus Galeazzius delin. *Iaq. Mercorus sc.*

FERDINANDO . FRANCISCI . I
ET . M. THERESIAE . AVGG . F

AVITAE . VIRTVTIS . HEREDI

OPTIMO . PRINCIPI

PRAESIDI . INSVBRIAE

PROVIDENTISSIMO

QVOD . POTEST . GRATI . ANIMI . MONVMENTVM

HAS . SVAS . LVCVBRATIONES

IO. BAPTISTA . BVRSERIVS

DEVOTISSIMVS . NVMINI . EIVS

AVSPICI . ET . PATRONO

D. D. D.

LECTORI.

NON temere, nec inconſulto Medicina didućta eſt in *Theoreticam*, & *Practicam*, quarum prior ea omnia, quae praeſciri debent, opportuniſſime docet, totiuſque diſciplinae veluti fundamenta jacit; altera univerſam prope artem complectitur, & quodammodo aedificii ipſius molem extruit, & complet. Etenim Theoretica penitus tota verſatur in anatome, phyſiologia, pathologia, ſemeiotica, hygiéne, & therapeutice generali tradenda, atque explicanda, non omiſſa medicamentorum omnium, quae e tribus Naturae regnis promuntur, ordinata, diligentique recenſione. Quia vero prima artis rudimenta ipſa pertractat, & Tironibus, antequam ad Practicam evehantur, in quavis bene conſtituta ſtudiorum univerſitate exponi ſolet, *Inſtitutionum* etiam *Medicarum* nomen apud pleroſque obtinuit. Haec praecedat, ut patet, neceſſe omnino eſt; ſequatur vero altera. Quis enim morbum, ejus cauſſas, effectuſque mente aſſequi poterit, aut opportunis adjumentis corpus integrum ſervare, aut labefactatum reſtituere, de quibus omnibus in Practica proprie agitur, niſi fabricam, & conſtructionem hominis viventis, & ſani, facultates, vires, actiones, functioneſque naturales prius cognoverit; niſi ſalubria, & inſalubria diſtinxerit, & demum, quibus ſignis ſecunda, atque adverſa valetudo internoſcatur, quibuſque auxiliis utraque egeat, probe didicerit? His enim rite praecognitis, planior, certiorque patet aditus ad utiliorem, potioremque Medicinae partem, quae Practica audit, quaeque ſingulorum morborum hiſtoriam, & naturam ob oculos ponit, multiplicem eorum originem expendit, ſigna peculiaria, & propria cujuſque cum diagnoſtica, tum prognoſtica commemorat, ſingulares elicit, quas vocant, indicationes, & quae unicuique convenientior curatio ſit, ratione, atque experientia duce perquirit, & prudenter decernit, ut ſic duplici officio tuendae ſcilicet, & reſtituendae valetudinis, quoad fieri poteſt, accuratiſſime ſatis fiat. Haec dein ad aegrotos ipſos translata, quando ſuam iis adhibet opem, clinica tum appellatur, cui tres aliae quaſi adminiſtrae ſubſerviunt, Diaetetice nimirum, Chirurgice, & Pharmaceu-

**

tice, prout victu; aut manu, aut medicamentis utendum ei eſt. Ex duabus itaque illis Medicinae partibus cum poſteriorem tradere mihi conſtitutum ſit, exordiar a Febribus, communiſſimo videlicet morbi genere, & maxime obvio, quod non modo per ſe homines ſaepiſſime corripit, verum cum aliis etiam malis bene multis conſociari conſuevit. Rem equidem magnam, & perdifficilem mihi ſumo, fortaſſe inconſiderate nimis, nec ſatis proſpiciens, *noſtri quid valeant humeri, quid ferre recuſent*; cum in tota hac Medicinae Practicae ampliſſima provincia nulla ferme alia res extet, quae plane aut obſcurior, aut implicatior iſta ſit; quod jam ab eo tempore, quo primum adhuc adoleſcens medicinam exercere coepi, non modo ſenſi, ſed ex uſu etiam ipſo comprobavi. Nam quo plures auctores, qui de febribus ſcripſerant, conſulebam, eo majoribus, denſioribuſque tenebris pene involvebar; adeo diſcordes, pugnanteſque in ſtatuendis plerumque earum notis, cauſſis, & curationibus mihi videbantur. Nec deerant praeterea, qui omnes, eaſque permultas febres, quales reapſe exiſtunt, ad pauca quaedam genera contrahere nitebantur, dum contra alii ad multo plura extendebant, multifariam eas dividentes, & ſubdividentes, ita ut non leve negotium tot partitionibus mihi faceſſerent. Nam ſi primos ſequi volebam, illud maxime obſtabat, quod experientia jam compereram, paucis omnino generibus febres omnes, quas Clinicis in dies videre contingit, comprehendi non poſſe, cum revera non paucae mihi occurrerent, quas, etſi natura, & ſymptomatibus diſcretae eſſent, confundi una oporteret, ſi hujuſmodi diviſionibus ex ſolo arbitratu profectis ſtandum fuiſſet. Quare conſequebatur, ut ad alteros me converterem, eorumque amplecterer partes; ſed, ne quid praetermittam, ſubverebar tamen, ne non diviſiones ab iis excogitatae, & traditae plures eſſent, quam naturae conſonum foret, aut plus ſubtilitatis, quam veri haberent. Hinc vehementer ambigebam, quo mihi conſiſtendum eſſet. Accidebat etiam non raro, ut uno, eodemque nomine deſcriptas invenirem febres, quae inter ſe conlatae, comparataeque ita diſcreparent, quam quae maxime: & contra unam, ipſiſſimamque febrim, ut ex deſcriptione, ſymptomatibuſque liquebat, diverſis ſaepe, & variis nominibus a ſcriptoribus inſignitam. Haec, atque alia ejuſmodi profecto faciebant, ut quotidie novae mihi cauſſae

eſſent, quo minus e dubiis, incertiſque hujuſmodi vadis emergere poſſem. Non tamen hinc animo cécidi. Spem enim omnem, quae mihi ſupererat, in eo locavi, & poſui, ut libros omnes de febribus agentes, qui ſubinde a doctiſſimis viris ederentur, quotquot poſſem, undique conquirerem, legerem, & perlegerem, & quibus in rebus conſentirent, quibuſque nequaquam, aſſidue adnotarem, cauſſaſque perveſtigarem, cur, ubi diſcordes videbantur, in contrarias iviſſent ſententias. Continuato ad annos aliquot improbo, pene dixerim, hujuſmodi labore, mecum deinde conſtitui ſingula aliorum de febribus cogitata, & commenta ad lydium quaſi lapidem experientiae revocare, atque expendere, ut quaenam earum propius vero accederent, quaenam ab eodem longius aberrarent, luculenter appareret. Quidquid igitur multorum annorum ſtudio, meditatione, atque uſu mihi conſtitit, aut rectius his de rebus viſum eſt, id omne, qualecumque demum ſit, hoc volumine comprehenditur, in Tironum, dicerem, commodum, niſi arrogantius id dictum exiſtimarem. Neque pluribus verbis utar, ut quid ego in eo praeſtiterim, ſignificem. Cuicumque liberum eſto judicare, poſtquam totum legerit. Cur enim aliis id non liceat, quod mihi licere ubique arbitratus ſum? Non patiar tamen, pauca quaedam, quibus apud lectores de non nullis me purgem, deſiderari, ne prorſus mei oblitus videar. Itaque nolim mihi vitio vertatur, quod praecipuas febrium diviſiones, & differentias a veteribus mutuatus ſim, etſi non ab omnibus hodie probentur; nam ſi ab illis medicinae proceribus procul diſceſſiſſem, mihi ſane a natura ipſa, quam illi proximius ſequuti ſunt, deſciſcere viſus eſſem. Quod ad nomina attinet, ea plerumque retinui, quae jamdiu uſu recepta ſunt, atque in ore plerorumque medicorum a multis jam ſeculis verſantur; nec novis locum dedi, niſi uti ſynonymis, aut ad novas res, novoſve morbos indicandos neceſſariis, & quidem eo conſilio, ut quae inter nos, & majores illos conjunctio, & affinitas intercedere debet, nominum mutatione nequaquam diſſolveretur. Synonyma autem ubique, quando aliqua febris nominibus variis nuncupari viſa eſt, adjicere optimum duxi, ne diverſa denominatio auctores legentibus errandi cauſſa eſſet: ſed in eorum delectu, & recenſione malui meo, quam aliorum judicio uti, quia ſaepenumero perſpexi, aut per-

funċtorie, aut perperam a pleriſque quaeſita, & poſita. Potuiſſem, fateor, quaedam febrium genera miſſa facere, tamquam ad aliquod aliud genus ſpecierum inſtar facile revocanda, ſed ſatius mihi viſum eſt aliquid conſuetudini dare, quam nimio genera reformandi ſtudio moleſtiam tironibus, aut difficultatem augere. Quoties tamen ſine ullo eorum taedio, aut ulla rerum perturbatione licuit ſub unum veluti caput febres aliquas, quaſi ejuſdem ſtipitis ramos, redigere, libentiſſime id quidem feci, aut ſaltem, quo modo, & quando fieri poſſet, ſubindicavi. Nullius porro me ſectae tradidi in poteſtatem, nec unquam valde ſolicitus fui, doctrinae, aut dogmata unde eſſent, ſed quaenam eſſent, & qua probabilitate fulcirentur. Cumque diſcipulorum praeſertim inſtitutio, atque exercitatio curanda mihi fuerit, nemo, ut ſpero, mirabitur, me quandoque paullo minutius quaedam perſecutum eſſe, quae theoreticis ſtudiis perfunctos non ignorare oporteret; nam etſi eos, antequam ad medicinam practicam aggrediantur, egregie illis inſtitutos, & praemunitos (quod legibus prudentiſſime cautum eſt) & velim, & reputem; tamen non nulla eſſe veri, & doctrinae quaſi ſemina ſum ratus, quae iterato, in mentem revocari, atque altius animo defigi nunquam inutile videatur. Fortaſſe quibuſdam ipſe videbor plus temporis, verborumque, quam par erat, in aetiologiis exponendis, aut dijudicandis quaeſtionibus impendiſſe, aut paullo liberius, quam deceat, in ſententiis ferendis me geſſiſſe; ſed aliquid dandum, concedendumque eſt loco, tempori, & conſuetudini, & praelegentis profeſſorio muneri, a quo, quid ſentiat ipſe, quid ſtatuat, quid judicet, auditores jure prope ſuo non modo petunt, ſed etiam efflagitant: quamquam id raro, & parce factum a nobis ſit, & tum ſolum, cum res obſcurae, & difficilis indaginis ſe ſe obtulerunt, de quibus exercitationis cauſſa aliquando diſceptare nec inutile, nec injucundum adoleſcentibus exiſtimavimus, ut ſcilicet, qua ratione, & ordine incedendum, quibuſque argumentationibus utendum ſit ad cauſſas ab effectibus deducendas, divinandaſque, aut nodos quaeſtionum ſolvendos, exemplo aliquo edoceantur. Medicamenta ubique quam plurima in ſingulis curationibus tam ſimplicia, quam compoſita commemoravimus, ne in ſumma auxiliorum, quibus hodie medendi ars abundat, ubertate egeni atque inopes videremur, aut neceſſariis

adjumentis, ſive armis deſtituti, quibus hoſtes transfoderentur. Monitos tamen tirones velim, ne ſibi perſuadeant, me in illis enumerandis, & proponendis aliquanto longiorem fuiſſe, ut cuncta ſemper, aut promiſcue adhiberi debeant, quaſi ex eorum numero ego eſſem, qui ita aegros remediorum copia, & frequentia aſſidue onerant, ut nullam pene ipſis, nec naturae quietem relinquant. Hanc enim pharmacorum cujuſque generis ſive profuſionem, ſive abuſum ſemper reprobare, & vitare conſuevi, paucis, ſed lectiſſimis contentus, naturaeque viribus maxime confiſus. Scio equidem aeque vitioſum eſſe tam penuria auxiliorum, ubi in primis cum morbo decertandum valide eſt, laborare, quam nimia eorum copia, atque exceſſu delinquere, quaſi natura, cui major curatiotionum pars debetur, nihil per ſe efficere poſſet; quorum vitiorum alterutrum perſaepe in juvenes medicos cadit. Quamobrem cum veri, & peritiſſimi medici ab empiricis, & circulatoribus diſtinguantur morborum, & cauſſarum diagnoſi, & pro earum varietate, indicationumque ratione modo iſto, modo illo remedii genere indigeant, opportuneque uti norint, ideo praeſtantiora, tironibus in promptu eſſe volui, quae vel ab auctoribus probatiſſimis ad quamlibet febrim, & ſingula ejuſdem ſymptomata propoſita ſunt, aut a me opportuniora reputantur. Sic quiſque inito morbi, ejuſque cauſſarum examine poterit ex multis pauca quaedam ſeligere in ſuos uſus, aut ab omnibus temperare, atque abſtinere, & quodammodo conquieſcere, ubi vitae vires morbo ſubigendo pares eſſe deprehenderit. Formulas, ſive compoſitiones medicamentorum, quod alias multi faciunt, non addidi multis de cauſſis, ſed praecipue, ne Juvenes medicinae ſtudioſi plus operae formulis exſcribendis, & memoriae mandandis adhibeant, quam cognoſcendis morbis, eruendiſque ſingularibus indicationibus, ſine quibus empiricorum more, quod turpiſſimum, & ſummopere noxium judico, medicinam facerent. Verum enim, rationalemque medicum oportet indicationibus mature, & ſcite praefinitis ſimplicia medicamenta prudenter accommodare, aut, ſi compoſitis opus ei ſit, talia conjungere, & commiſcere, quae non ſolum peculiari morbo, ejuſque cauſſis, verum etiam aetati, temperamento, ſexui, regioni, anni tempori, aliiſque circumſtantiis conveniant; neque iſtud difficillimum erit ipſis, ſi medicamentorum na-

turas, & vires, atque formulas conſcribendi, formandique praecepta, quae omnia in therapeutice generali, aut pharmaceutice tradi ſolent, aut certe deberent, probe memoria teneant. Quod ſi exemplis aliorum velint etiam inſtrui, atque adjuvari, aut ſuas formulas ad eorum exempla conficere, non deerunt apud doctiſſimos ſcriptores tam veteres, quam recentiores, qui de hiſce rebus praecepta tulerunt, aut ſuis operibus proprias formulas adjunxerunt, elegantiſſimae compoſitiones, quas conſulant, atque imitentur. Nonnullas tamen ex aliorum libris deſumptas interdum, fateor, protuli, adjecique, at tum praecipue, cum mentio alicujus medicamenti univerſim laudati facta a nobis eſt, ne tirones eas aliunde magno incommodo ſibi conquirere cogantur. Stilum, ſi quaeras, planum, facilem, perſpicuum ubique praetuli ſublimi, diſerto, & figurato, quem ſemper ab adoleſcentium inſtitutione alieniſſimum putavi. Hinc ſententiarum ornamenta, quae ad aures tantummodo oblectandas facta videntur, oratoribus ſine invidia prorſus reliqui; quoniam plerumque, ubi artes, & diſciplinae expetuntur, *ornari res ipſa negat, contenta doceri*. Illud vero dumtaxat cordi mihi fuit, ut barbara illa vetus, & communis loquendi licentia, quae in ſcholaſticis diſceptationibus olim locum habebat, quoad a nobis fieri potuit, exularet. Non tamen a vocibus quibuſdam, aut dicendi formulis, quae univerſim jam probantur, aut artis ipſius propriae ſunt, etſi minus latinis abſtinui, nec a novis omnino, quamvis barbaris unquam abhorrui, cum de rebus novis, aut recens inventis loqui neceſſe fuit. Nolui enim, ut purioris ſermonis ſtudioſiſſimus viderer, illos imitari, qui, ne Latii fines tranſcendant, plerumque obſcuri admodum fiunt, aut verborum ambagibus ſic evagantur, ut auditoribus ſtomachum moveant. Haec habebam, quae benevolum lectorem admonerem. Unum ſupereſt, ut ſtudia noſtra, quaecunque fuerint, aequi, obſecro, bonique faciat, & conſulat.

DE

DE INFLAMMATIONE

COMMENTARIOLUM.

I. Non paucos equidem fore praevideo, qui, cum primum ex iis, quae praefatus ſum, non obſcure compererint, nemini unquam licére ad Medicinae Practicae diſciplinam ſe applicare, niſi prius in *Inſtitutionibus medicis* multum operae, & ſtudii collocaverit, continuo dicturi ſint, ſupervacaneum omnino, ſi non inutilem, dum de inflammatione diſſerere inſtituo, a me ſuſcipi laborem; quod in ea Inſtitutionum parte, cui nomen Pathologia eſt, ut aliorum morborum, & ſymptomatum, ſic inflammationis etiam natura, cauſſae, effectus, & differentiae jam ſatis & exponi, & deſcribi ſoleant.

II. Quae res etſi a me neque ignorari, neque ullo negari modo queat: illi tamen animadvertant velim, de his quidem cunctis Pathologos agere conſueviſſe, ſed brevi adeo, preſſoque ſermone, ut non modo multa, quae ceteroquin ſunt Clinico ſcitu neceſſaria, ſilentio praetereant, ſed etiam univerſam curationis rationem omittant. Neque vitio id vertendum Pathologiae, ipſi profecto intelligent, ſi ea ſuos intra limites ſe continere debeat, & nihil ſibi arroget, quod ad Medicinam Practicam aequiſſimo jure * tantum pertineat.

III. Ne igitur Tirones, quorum cauſſa haec ſcribo, audito Inflammationis verbo, cujus ſaepe in febribus, aliiſque morbis pertractandis mentio mihi facienda eſt, novitate quaſi perculſi haereant, non ſatis gnari, quam late ea pateat, quantum diſcriminis afferat, quorſum inclinet, quos exitus habeat, & qua demum ratione imminens praecaveri, aut praeſens tolli poſſit; non modo utile, ſed neceſſarium duxi, antequam ad febrium recenſionem deſcendam, generatim de *Inflammatione*, quemadmodum Medicum Practicum decet, aliquanto plenius, fuſiuſque diſputare. Sic enim nulla illis occaſio, qua confundantur, ſupererit;

---

* Pathologia proprie dicta differt non parum a Medicina Practica, ſive Praxi, ut ajunt, Medica. Nam *Praxis medica* tam a BOERHAAVIO (*De cogn. & curand. morb. Prolegom.* §. 2), quam ab HAENIO ejus diſcipulo (*Proleg. Prælect. Haën. in Herm. Boerhaav. Patholog. pag.* 7. §. 2. *Vienn.* 1779) eſt *ea Diſciplinæ Medicæ pars, quæ docet morbum in ipſo ægroto præſentem detegere, curareque detectum.* Contra Pathologia etiam peculiaris, & ne illa quidem diffuſior, ampliorque FERNELII, ſeptem nimirum libris comprehenſa, quanquam ſingularium morborum perſequatur naturam, nullum tamen verbum facit de eorumdem curatione. Non igitur ſatis aſſequor, cur non nulli Boerhaaviani hodie Pathologiam cum Praxi Medica unam, eamdemque rem putent, atque habeant.

mihi vero nulla cauſſa, cur deinceps hac ſuper re moleſtiſſimis repetitionibus conterere tempus debeam.

IV. Itaque eo ipſo ſervato ordine, quo ſinguli morbi a Clinicis explicantur, initium faciam a nomine, & natura inflammationis; prolatiſque breviter tam veterum, quam recentium ſcriptorum praecipuis de ea cogitationibus, conſiſtam in illa ſententia, quae mihi probabilior videbitur. Hinc evolutis, quantum per me licet, ejus effectis, indicatiſque cauſſis remotioribus, & antecedentibus, utpote minus controverſis, ad multiplices differentias conſtituendas progrediar; nec praetermittam, prout res poſtulabit, ſignificare, quos exitus ſive bonos, ſive malos habeat, quibuſque notis omnia internoſci poſſint. Poſtremo indicationes quas vocant, adjiciam, quarum ductu curatio inſtitui, atque inſtrumenta ad id apta opportune, & rite adhiberi queant.

V. Quando aliqua corporis pars praeter naturam intenſius calet, rubet, tenditur, tumet, dolet, & moleſta quadam pulſatione intus quaſi pertunditur, ea tum *inflammari*, ſive incendi dicitur; quod ſimilia ferme patiatur iis, quae ab igne gignuntur. Quare, ubi omnia haec, aut pleraque conveniunt, morbum plane efficiunt, quem *Inflammationem* noſtri, Graeci vero Φλεγμονὴν * vocant. Cujus cauſſam proximam obſcuram admodum, & pene reconditam eſſe, argumento non levi erit vel ipſa inter ſcriptores opinionum diſſenſio.

Phlegmonen.

VI. Atque ut ab antiquiſſimis exordiar Medicinae Proceribus, pauca omnino apud HIPPOCRATEM invenio, quae ad inflammationem, ejuſque geneſim reſpiciant. Locus autem, in quo paullo clarius, ſi ullibi unquam, de inflammationis ortu, & ratione loquitur, eſt in libro *de Capitis vulneribus* (a), ubi ait: *partes ulcus ambientes inflammantur, ac intumeſcunt propter ſanguinis influxionem*. Diſcipuli vero ejus ab inſtitutore ſuo paullulum recedentes, quaſi *ſanguinis influxionem*, quam ille aſſumſerat, obliti eſſent, aut non ſatis eam eſſe crederent, inflammationem gigni docuére, *ſi fluxio multa, & acris* aliquam partem invaſerit, *manſeritque acris, & glutinoſa* (b), itemque, ſi *pituitoſa & multa, ac lenta* etiam *fuerit fluxio* (c). Denique de iis, quae ruptam venam intra pectus, ſi febris ſupervenerit, aut peccatum in potu, aut venere aliquo modo fuerit, ſubſequuntur, alibi (d) differentes, aliam explicandae inflammationis rationem iniverunt, quae eſt hujuſmodi: *Caro ſauciata ſubreſiccatur, & ſubcaleſcit, & humiditatem in ſe ipſam a vicinis tum venis, tum carnibus trahit. Ubi autem attraxerit, intumeſcit, & inflammatur, & dolorem exhibet &c.* Ex quibus plane liquére arbitror, non modo ſanguinis ipſius, verum etiam cujuſque humoris acris, &

* Φλεγμονὴ ducitur a verbo φλεγμαίνειν, id eſt *inflammari*. (a) *N.* 18. *ed. Marinell.* (b) *Libr. de glandul. n.* 5. (c) *Ib. n.* 6. (d) *Lib.* 1. *de morb. n.* 11.

glutinoſi, aut pituitoſi, & lenti copioſiorem influxum, imo attractionem quoque humiditatis e vicinis partibus cauſſam inflammationis priſcis illis temporibus habitam fuiſſe.

VII. Sed alia omnino fuit opinio ERASISTRATO cum antiquitate, quoniam certe vixit Seleuci Nicanoris aevo, tum medicinae ſcientia percelebri. Is inflammationem oriri exiſtimavit, motumque per eam cieri, qualis in febre eſt, quando *ſanguis in eas venas, quæ ſpiritui accommodatæ ſunt*, transfunderetur (*e*). Spiritus autem contineri olim credebatur in iis venis, quas nos arterias vocamus. Cum enim hae in cadaveribus plerumque vacuae deprehendantur, pronum fuit eas ſpiritui continendo dicatas exiſtimare; & ſi quando ſanguine ſcatere inventae ſunt, protinus concluſum eſt, ſanguinem in alienas vias irruiſſe, ideoque inflammationem excitaſſe, qualem Boerhaaviani hodie *per errorem loci* fieri dicerent.

VIII. Poſt hos GALENUS (*f*), ORIBASIUS (*g*), AETIUS (*h*), PAULUS AEGINETA (*i*), & cum his reliqui principes Galenicorum (*l*) inflammationem paullo altius rimati, eam conſtituendam duxerunt in ſanguine calidiore copioſius ad aliquam partem confluente, & vaſa ita opplente, ut roris inſtar guttatim ex iis exſudet, atque hinc in vacua ſpatia vehementer illapſus omnia loca, quae in circumpoſita carne ſunt, occupet, urgeatque. Imo non nemo addidit (*m*), morbum invaleſcere, & incrementa accipere, quando *id, quod eſt in loco affecto, incipit putreſcere, caloremque præter naturam invehit*. Hinc facile ſibi perſua-

---

(*e*) C. CELS. *de Medicin. l.* 1. *in præfat. p.* 5. *ed. Cominian.*

(*f*) *Method. med. l. X. cap. VI.* ubi ita ſcriptum reliquit ; „ cujuſmodi autem ſit „ phlegmones affectus, tum in libro de inaequali intemperie, tum vero in eo, „ qui de tumoribus praeter naturam eſt inſcriptus, docuimus. Admonuiſſe tamen „ & nunc te non ſit inutile. Cum ſanguis calidus copioſior in aliquam animalis „ partem procubuit, majora ejus vaſa protinus extenduntur, utpote abundantiae „ continendae non ſufficientia, ab his deinceps, quae minora ſunt. Mox ubi nec „ in iis ſatis continetur, exſudat foras in ea ampla ſpatia, quae inter vaſa ſunt, „ ſic ut etiam omnia, quae in compoſita carne habentur, loca occupet. Atque „ haec quidem eſt phlegmones affectio.

Et *lib. XIV. cap.* 2. *ubi* ita ſubdit: „ cum ſanguis copioſius in aliquam partem „ procubuit, ſic ut ab ejus particulae vaſis nequeat contineri, exilitque aliquid „ inſtar roris ex ipſis vaſis in ea muſculorum ſpatia, quae ſimilaribus corporibus, „ ex quibus componuntur, interveniunt, utique tumor ex plenitudine oritur; cui „ ſuccedit cutis tenſio, & in alta carne cum pulſu dolor, & tangenti renixus „ quidam, & rubor, & calor, ipſa nimirum cute ea, quae ſubjecta ſibi caro „ patitur, ſentiente. Similis jam dicto & in viſceribus affectus &c. Et *ad Glaucon. l.* 2. *cap.* 1.

(*g*) *Synopſ. l. VIII. c.* 24. (*h*) *Tetrabibl. IV. ſerm.* 2. *c.* 31. (*i*) *De re med. l. IV. c.* 17. (*l*) FERNEL. *Pathol. l. VII. cap.* 2. RIVER. *Prax. med. l.* 1. *cap. XI.* SENNERT. *Med. Pract. l. V. P. I. cap. V. & reliqui.* (*m*) ORIBAS. *l. c.*

debant, aſſequi poſſe, unde calor, rubor, dolor, tumor, aliaque phaenomena orirentur. Illud tamen, ni fallor, non ſatis intellexerunt, quam ob rem ſanguis in affectum locum uberius influeret; vel ſi intellexerint, non ſatis perſpicue, & diſtincte ab iis propoſitum, deſcriptumque fuiſſe, dixerim.

IX. Praeterea cum animadvertiſſent, inflammationem modo repente, & cito, modo ſenſim, & lente enaſci: alterum *per fluxionem*, alterum *per congeſtionem* fieri reputarunt. Deinde prout ſanguis vel purus, vel ſincerus, vel aliis admixtus humoribus eſſet, varias etiam inflammationis differentias conſtituerunt. Ideo a ſanguine puro *phlegmonen exquiſitam*, ab eodem cum bile, aut pituita, aut melancholia conjuncto *phlegmonem eryſipelatódem, oedematódem, aut ſcirrhódem* dimanare rati ſunt: contra vero, ſi bilis, aut pituita, aut melancholia ſanguinem, ſive cruorem proprie dictum excederet, eoque modo, quem expoſuimus, inflammationem faceret, *eriyſipelas*, vel *oedéma*, vel *ſcirrhum phlegmoñodia*, ſive *inflammatoria*, non phlégmonen, procreari.

X. At ſuccedente Chymicorum ſecta, Willisius (n), qui, cum illa inclareſceret, floruit, aliter explicationem inflammationis aggreſſus eſt. Si tamen ejus opinio recte perpendatur, continuo apparet, eum vix, ac ne vix quidem a Galenicorum documentis diſſentire. Ipſe
Orgaſmon. enim ſanguinem aſſumit *febriliter* ita *efferveſcentem*, ut aegre ob ὀργασμὸν partis alicujus minora vaſcula trajiciat, imo in iis haerens obſtructionem primo, deinde aggeſtus, atque e vaſis effuſus phlegmonen pariat. Monet autem, duo requiri ad efficiendam inflammationem, ſanguinis nempe fervorem, & vaſorum minorum obſtructionem una concurrentem; ſi alterutrum deficiat, neutrum ſufficere ad eam inducendam, idque opportunis, accommodatiſque exemplis illuſtrat.

XI. A Galenicis paullo longius diſceſſit Willisii aequalis, eidemque ſectae addictus Sylvius de le Boe, qui etſi ſanguinem non ſolum in vaſis capillaribus, verum etiam cum Galeno in adjacentium partium ſpatiis incluſum, ſtagnantemque, aut etiam extra proprias vias effuſum ponat; *ſponte* tamen, & *mox* eum *excandeſcere & caloris ſenſum moleſtum in parte ſenſili*, & proinde inflammationem ciere autumat, *quatenus ex ipſo ſanguine in vaſis ſuis valde diſtentis, partibuſve quibuſvis aliis ſubſiſtente, hoc eſt, ſtagnante mox incipiunt evaneſcere partes ſpirituoſæ, magiſque volatiles, ac ſubtiles tum acidas, tum ſalinas* (alkálinas nimirum) *temperare ſolitæ; unde utræque acriores factæ acrius in ſe mutuo inſurgunt, efferveſcentiamque ob partes ſanguinis oleoſas præſentes* (utpote phlogiſto ſcatentes) *calidam ex-*

(n) *Pharmacop. Ration.* P. 2. *ſect.* 1. *cap. VIII.*

citant (o). Hinc patet, *ſtaſim* ſanguinis, ejuſque fervorem a Sylvio quidem exigi, ut inflammatio fiat, ſed ſimul expoſci, ut *ſtaſis* antecedat, non vero ſubſequatur; contra profecto quam Galenicis, & Willisio ipſi viſum eſt. Propius tamen ad Galenicos accedit, quando ab effervefcente ſanguine calorem, atque inflammationem proficiſci contendit: nam illi, dum ab eo calidiore inflammationem, & ab eodem deinde ſtagnante, & putreſcente caloris agumentum repetunt, non re, ſed verbis, atque explicationis modo a Sylvio diſcrepare videntur.

XII. Nunc vero nullo modo reticendum eſt, quid de inflammatione ſenſerit Ettmullerus, ratione temporis, & celebritate doctrinae prioribus illis proximus, & chymica ſcientia aeque conſpicuus. Etenim duas de ejus natura ſententias diverſis, ut arbitror, temporibus protulit, utraſque dignas, quae a nobis paullo accuratius, diffuſiuſque referantur. In priore calor auctus, veluti praecipuus inflammationis effectus, proponitur: ſed ut ejuſmodi caloris incrementum quale ſit, undeque excitetur, comprehendi poſſit; diſquirit primo, undenam ſit calor naturalis corporis vivi, & animati, eumque eſſe affirmat ab *acido volatili ſpirituoſo temperato*, dum exiſtit in ſuo *ſtatu naturali*, *ſeu oleoſo*, & *concitatiori motu* agit in *compar ſuum Alcali*. Ex mutua igitur eorum inter ſe actione ſtatuit calorem naturalem profluere. At intenſioris illius caloris, qui praeter naturam in inflammationibus evolvitur, aliam omnino rationem eſſe. Spiritui enim *influo*, aut *inſito* vehementius in motum actis, ſive ambobus veluti congredientibus acceptum refert. Atque ut rem clarius proponat, exemplo utitur vulgatiſſimo, quod ab Helmontio mutuatur. *Ponamus*, inquit, *Spinam digito infixam, cujus occaſione excitatur dolor; hinc æſtus, rubor, & denique ſequitur tumor. Spina non eſt calida: igitur ne ſupervenientis intemperiei erit cauſſa efficiens formalis, ſed ſaltem occaſionalis, & ratione læſionis tantum intemperiem calidam poſt ſe trahit; ratione doloris concitatius movendo ſpiritum influum ad partem affectam tam per nervos, quam per vaſa; ex cuius cum inſito* (ſpiritu) *motu concitatiori, & quaſi colliſione tam aciditas antea occulta, fit manifeſta, quam calor ante temperatus, fit intenſior, & præternaturalis. Talem autem ſpinam in omni calore aucto, & inflammatione partium deprehendimus: talis ſpina eſt, e. g., in grumo lactis in mammis coagulati; talis ſpina eſt acidum iſtud in pleuritide, quod pungit pleuram, & pulmonum alteram partem affligit, cujus vellicationis occaſione inflammatio, & ſuppuratio earum partium ſupervenit. Talis ſpina eſt in ictu apum &c.*, in pulviſculo in oculos illapſo, in acido varioloſo ophthalmiam excitante, atque in multis aliis ejuſmodi (p).

(o) *Prax. Med. L.* 1. *cap.* 40. §. *XIV. & XV.*

(p) *Inſtit. Med. Therap. ſect.* III. *oper. omn. T.* I. *P.* I. *p.* 413.

XIII. Quare non dubitat decernere, *ſanguinis coacervationem* in tumore phlegmonóde accipiendam eſſe, ut *Symptoma ſuperveniens*, non ut *cauſſam ardoris*. Nam, inquit, *propter dolorem ſtringuntur fibræ, arctantur venæ, impeditur reditus humorum, unde ſtagnatio, & ſic tandem ſupervenit tumor ſanguineus, & inflammatio. Hinc evulſa ſpina ceſſat omnis inflammatio, & dolor.* Et paullo poſt ſubdit: *ergo cauſſa tumoris non eſt ſanguis, ſed irritatio doloroſa, ſeu ſpina, quæ in cauſſa interna ſemper eſt acidum partibus corporis extra ventriculum hoſtile, & quod in ſpiritu inſito motum concitatiorem facit, quo ipſo ſpiritus ante temperati, fiunt intemperati, & aciditas antea quoque temperata, fit intemperata, & manifeſta.*

XIV. Quam igitur alii ſanguinis congeſtionem, aut ſtaſim, vaſorumque obſtructionem, veluti proximam inflammationis cauſſam habent, Ettmullerus in ſua hac prima de inflammationis origine, & natura diſquiſitione, tamquam effectum cauſſae inflammationis, atque adeo inflammationi ſupervenientem tantummodo conſiderandam eſſe cenſet. Cauſſam vero omnem, &, uti ajunt, proximam in *ſpina infixa*, id eſt, in acri quodam principio, quod ſenſibilitatem alicujus partis afficiat, ſitam eſſe ſtatuit. Nam excitato doloris ſenſu, *ſpiritus influus*, nempe, ut ego interpretor, nerveus, atque ipſemet ſanguis undique illuc allicitur, & confluit. Sed ſimul *ſpiritus inſitus*, ſive ut ſermone utar hodiernis auribus magis accommodato, *vis irritabilitatis* vaſorum, fibrarumque omnium *elaſticitas* ad motum, actionemque adiguntur. Ex mutuo ejuſmodi niſu, & reniſu, ſive conflictu, & *colliſione* calor, aeſtuſque conſequitur. Praeterea nervis dolore affectis, & fibris muſcularibus vehementer irritatis ſpaſmi, ſive contractiones inſolitae, & tonicae in parte laborante oriuntur, quibus ſanguinis curſus, & praeſertim reditus per venas non modo difficilior redditur, verum etiam interdum penitus intercipitur. Hinc ejus mora, congeſtio, tumor, tenſio, ruborque partis inflammatae facile deducuntur. Atque haec eſt ſumma, ut mihi videtur, primae cl. auctoris de inflammatione ſententiae.

XV. Nunc ad alteram progredior. In hac vero, contra ac ſupra cenſuit, omnino opinatur, tumores, *qui vocantur inflammationes*, a congeſtione, & coacervatione ſanguinis *in vaſis capillaribus venoſis, & partium ſpatiolis* haerentis, ibique mox excandeſcentis, & *moleſtum doloris ſenſum in parte quadam* ſenſili excitantis eſſe (q) derivandos. Congeri autem, & coacervari ſanguinem ex eo putat, quod ſanguinis plus influat per arterias, quam per venas recipi, revehique poſſit. *Cauſſa* igitur *materialis proxima* inflammationis hoc loco ab eodem dicitur *ſanguis collectus, & ſtagnans in parte quadam ob impeditum ſuum ex*

(q) Oper. med. T. 2. P. 1. Colleg. Practic. ſect. XVIII. p. 595.

arteriis in venas refluxum ita, ut plus influat, quam refluere valeat per venas. Quot modis porro refluxus iſte per venas retardari, inhiberique ſoleat, diligentiſſime ipſe inquirit, & explánat. Deinde ad praecipua, & propria inflammationis phaenómena, calorem videlicet, ruborem, tumorem, & dolorem ſe convertit, eaque ſic explicare conatur: *Cum ſanguis, qui dat inflammationem, ſit materia rubra ſpirituoſa, & calida, ergo calefaciet partes, & pars neceſſario exinde rubet; quia vero plus influit ſanguinis, quam refluit, dum ita ſtagnat, & in parte hæret neceſſario pars intumeſcit, & cum a tumore diſtendantur partes fibroſæ, & hinc neceſſario excitabitur dolor, & conſequenter inflammatio*. Demum in ſuppurationem, ſive abſceſſum inflammationem verti tum dicit, cum ſtagnans ſanguis corruptionem ſubeat; quemadmodum paullatim id fieri conſuevit. Quod ſi *in parte inflammata nihil omnino refluere queat, adeoque reciprocus ſpiritus influi ſiat motus, a quo ſuſtentetur inſitus, neceſſario* ſupervenire *tandem gangrænam, dum ſanguis ſpiritu vitali influo privatus corrumpitur, & putreſcit, indeque pars ſuppreſſo ſpiritu inſito, emoritur*, acute, & ſubtiliter pro ſui temporis phyſiologicis doctrinis commentatur.

XVI. Inter haec Sydenhamius (*r*), qui rariſſime theoreticis aliorum ſpeculationibus utitur, ſed ſuas ſibi ipſe confingit aetiologias, prout aſſidua obſervatio, & magiſter uſus ei indicare videntur, peculiarem humorum diatheſim in inflammationibus ſibi viſus eſt reperiſſe, cum eam in ipſa ſanguinis accenſione, effrenique fervore conſiſtere paſſim tradat. Neque ſollicitus eſt, motuſne in aliqua parte, aut pluribus retardetur, an augeatur. Sanguine tamen ſic inflammato, atque efferveſcente, motuque febrili circumquaque acto, quaſdam ejus partes accenſas, aut praecalidas putat modo ad cerebrum, modo ad pleuram, modo ad pulmonem, modo ad exteriora, & cutim transferri, ibique deponi, & ſic phrenitidem, pleuritidem, peripneumoniam, atque eryſipelas enaſci. Quod quidem etſi non raro eveniat in febribus acutis, & quandoque etiam evenire poſſe non negem in ſingularibus quibuſdam inflammationibus, quae ſine ullo morbo antecedente oriuntur; tamen ſi rem penitius intueamur, non eamdem in omnibus originis rationem eſſe, comperiemus. Nam ſaepe nulla eas antecedit inflammatoria diatheſis ſanguinis, ſed tantummodo conſequitur.

XVII. Iam vero quaerendum eſt, quid illi, qui omnia ad mechanicas, hydraulicaſque leges exigere ſolent, excogitarint. In his Bellinius (*ſ*) primas propemodum tenens, ubi inflammationis meminit,

(*r*) Speciatim *ſect.* II. *cap.* 2. *pag.* 122. *& ſect. VI. cap.* 3. *p.* 305. *oper. ed. Patav.* (*ſ*) *De Febrib. Propoſit. XXI. p.* 237. *De morb. pector. de Peripn. p.* 403. & alibi paſſim.

auctum quidem ſanguinis calorem cum veteribus aſſumit, ſed una cum eodem capillarium vaſorum obſtructionem conjungit. Haec autem obſtructio tanti facta eſt a PITCARNIO (*t*), ut non aliunde inflammationem, quam a ſanguine in *arteriis capillaribus* ſtagnante, atque haerente manare crediderit. FRIDERICUS vero HOFFMANNUS ejuſmodi obſtructionem non modo in arteriis rubris agnovit, verum ab his ad laterales ſeroſas, & lymphaticas arterias, imo ad venas etiam produxit. Nam inflammationem ipſe definivit (*u*) *ſtaſim non tam in tubulis arterioſis, & venoſis, qui ſanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob anguſtiam diametri non rubicundos ſanguinis globulos, ſed tantum tenuem lymphaticum humorem ſecundum naturam admittunt.*

XVIII. Hinc non arduum ei videtur mente aſſequi, cur *rubore* pars inflammata ſuffundatur. Neque difficilius intellectu reputat, quam ob rem *ardor*, & *flammae* ſenſus in ea percipiatur. Nam *partim*, inquit, *affluens jugiter ſanguis per canales ſemiobſtructos, vel conſtrictos, majori celeritate fertur, partim etiam libero tranſitu excluſus, ad ramos ampliores regurgitat, ibique crebriorem diáſtolen facit, ac ſyſtolen; unde magna accidit partium ſulphurearum attritio mutua, & calor maximus, qui eo ſenſibilior, quo magis exquiſito ſenſu pars eſt, in qua malum conſiſtit.* Dolorem demum tribuit *preſſioni* nervorum, quam hi patiuntur a *minimis* aeque, ac a *majoribus vaſis nimium diſtentis*; lentorem vero, & craſſitiem ſanguinis, quo vaſa obſtruuntur, aut minimorum vaſculorum ſpaſticam conſtrictionem, qua tranſitus humoribus denegatur, uti cauſſam accipit, cur *liber & aequabilis ſanguinis curſus per minima arteriarum, & venarum intercipiatur, iſque in exiliora aquoſi tenuis humoris receptacula praeter naturam impingatur.* Quibus in rebus quid veri, quid falſi deprehenderint viri medica ſcientia praeſtantiſſimi, infra patebit.

XIX. Hinc tamen univerſim illud profluxit, & potiſſimum apud reliquos mechanicis diſciplinis addictos obtinuit, ut crederent, cauſſam cujuſque inflammationis proximam eſſe arteriolarum rubrarum, aut rubris propiorum obſtructionem, utcunque natam, ſive a mole, aut lentore ſanguineorum globulorum auctis, ſive ab imminuta canalium capacitate, & diámetro: atque ab hujuſmodi obſtructione neceſſario ſanguinis motum, impetumque increſcere in obſtructa, tanto videlicet vehementiorem, quanto majus ſe ſe eidem objiciat obſtaculum ſuperandum; augerique ſimul in vaſis liberis ejuſdem velocitatem, ideoque ad cor etiam reditum, quo in celeriores, validioreſque ſyſtoles adigatur; indeque

(*t*) *Element. med. Phyſic. mathemat. lib.* 2. *cap.* IX. & XIV. (*u*) *Medicin. ſyſtemat.* T. IV. P. 1. *ſect.* 2. *cap.* 3. §. V.

indeque praecipua inflammationis phaenomena, calorem puta, dolorem, tumorem, febrimque facile explicari, intelligique poſſe.

XX. Hanc ipſam inflammationis explicationem probavit etiam, amplexuſque eſt Cl. HERMANNUS BOERHAAVIUS, a ceteris nihil, aut parum diſcedens (x). Quae enim habet de inflammatione *per errorem loci*, & de ſeriebus decreſcentium vaſculorum, in quae aut globulus ſanguineus, aut ſeroſus, aut quicunque alius mole majori, quam vaſis amplitudo capere naturaliter poſſit, irrepſerit, ita hypothetica videntur, atque anatomiae, & phyſiologiae veriori magnam partem contraria, ut, poſtquam HALLERUS (z), SENACIUS (z*) CALDANIUS (y), & AZZOGUIDIUS (yy), quibuſcum vetus me neceſſitudo conjunxit, in ea animadverſiones ſuas ediderunt, pluribus non opus ſit, ut refellantur. Ceterum ſenſit vir ſummus, quantis premeretur difficultatibus, ſi vellet a ſola arteriolarum obſtructione inflammationem deducere. Videbat enim nec inde peculiaria inflammationis ſymptomata oriri, nec intelligi poſſe; nec a ſimplici eam obſtructione ſatis bene diſtingui. Quas ob res addidit obſtructioni attritum, quo ſe commode tueretur; & inflammationem dixit eſſe *cruoris rubri arterioſi in minimis canalibus ſtagnantis attritum a motu reliqui cruoris moti, & per febrim fortius acti.*

XXI. Verum non animadvertit perſpicaciſſimus alioquin naturae ſcrutator, minimas arterias rubras, quas perfecte ubique conicas, & convergentes aſſumpſit, tales nequaquam eſſe, cum magna ex parte cylindricae anatomicis examinibus inventae ſint, nec idcirco in earum finibus ob anguſtiorem diametrum globulos ſanguineos, ubi ſemel in eos penetraverint, ſubſtituros, inhaeſuroſque eſſe, uti falſo ſibi perſuaſerat. Neque aperte ſignificavit, aut ſignificare potuit, qua ratione *attritus* in ſtagnante ſanguine fieret a *motu reliqui cruoris*, cum nullam indicet cauſſam, qua cruor a tergo impellatur in vas obſtructum, neque ad id ſatis valeat cordis impellens vis, ut capta in vivis animalibus experimenta oſtendunt; neque ipſa febris, quam in auxilium hic vocat, ſupplementum ullum ſuppeditare poſſit, quia ſaepe ipſa ab inflammatione abeſſe viſa eſt. Haec tamen Boerhaaviana inflammationis illuſtratio, quam fuſe in *aphoriſmis de cognoſcendis, & curandis morbis* perſecutus eſt (a), ita pleriſque ſui temporis Medicis placuit, ut non alia in publicis ſcholis majori cum plauſu excepta, & multos annos exculta fuerit.

XXII. At primus, qui contra eam caput extulerit, fuit certe Io. GORTERIUS, BOERHAAVII ipſius olim auditor, fama deinde excellen-

---

(x) *Aphoriſm. de cognoſc. & curand. morb.* §. 370. 371. (z) *Element. Phyſiolog. T.* 2. *l. VI. ſect.* 2. §. *XIV. ed. venet. p.* 176. (z*) *Del cuore T.* 2. *nel ſupplim. cap. VIII. p.* 342. *& ſegg.* (y) *Inſtitut. Patholog. cap. IX. n.* 112. (yy) *Inſtitut. medic. vol.* 2. §. 511. *& ſeq.* (a) §. 372. *uſque ad* §. 386.

tis medici clarus, & multorum voluminum ſcriptor illuſtris. Is phaenomena inflammationis diligentius excutiens, cognovit primum, pulſationem arteriarum, in quibus antea vel nulla, vel certe multo minor percipiebatur, ſenſibilem in inflammatione, majoremque reddi, idque, ut plane manifeſtum eſt, contingere non poſſe, niſi aucta arteriarum actione. *Hanc autem* (*b*) *pulſationem fieri non poſſe ex uno, alterove ramo arteriæ* obſtructo, oſtendere conatus eſt experimentis hydraulicis, *ex quibus*, inquit, *conſtat, liquorem fluentem per canalem ramoſum a trunco per ramos, ut fit in arteriis ab obſtructo uno ramo, vel orificio, quod non plus, quam centeſimam partem liquoris tranſmittit, in reliquis ramis, vel orificiis velocitatem non ultra centeſimam partem augere, atque non plus urgere in hoc orificium clauſum, quam in reliqua latera omnium ramorum, & trunci, quæ exigua mutatio percipi non poteſt, ut fieret in minimæ partis inflammatæ obſtructione. Imo experimentis anatomicis* demonſtrari, *ſi comprimatur ramuſculus minor arteriæ, ſanguinem antea per apertum ramum fluentem, derivari per anaſtomóſes, quæ inter minimas arterias ſunt copioſiſſimæ,* compertumque eſſe, *ex obſtructo, vel compreſſo ramo parvæ arteriæ partem non rubere vel tumere, ſed ſequi ſanguinem ſuam viam per alias anaſtomóſes.*

XXIII. Quapropter induci ipſe non potuit, ut crederet *pulſationem, & inflammationem fieri ab obſtructióne arteriarum*. Neque valde permotus eſt objectatione, quod *ligata arteria major pulſet vehementius ſupra ligaturam*; *nam inflammationis obſtructio*, ut recte reſpondet, conſtituitur in *arteriis minimis*, non in truncis earum, in quibus experimentum habet quidem alium, quam in ramulis, eventum. In his enim, cum longiſſime a corde, ejuſque impulſu abſint, & multis anaſtomoſibus inter ſe communicent, ſanguis ſi obſtaculum offendat, poſt leves quaſdam, ut ita dicam, oſcillationes refluit verſus truncum, & per alios ramos apertos, & liberos ſuum iter proſequitur, vaſculo, in quo obſtructio eſt, tamquam pleno, & ſolido derelicto. Contra in illis ob vehementem proximi cordis impulſum, copiamque majorem ſanguinis ab eo projecti, quam in paucos, & laterales ramos divertere poſſit, neceſſe eſt, ut *ligata arteria major pulſet vehementius ſupra ligaturam*, id quod nemo non facile largietur. Quo enim ſe recipiat, divergatque tanta ſanguinis copia magna vi projecta, in truncis majoribus locus eſt nullus. Calorem porro adurentem, qui inflammationem ſequitur, procul dubio evincere putat, *motum vitalem auctum* in peculiari loco, *eſſe inflammationis cauſſam, cum* contra *obſtructio ex ſua natura inferat frigus*. Nam *motus vitalis in nobis* videtur ei

(*b*) *Chirurg. Repurgat. lib.* III. *cap.* 3. *& compend. Med. Tract.* 47.

eſſe *naturalis caloris cauſſa*. Hinc a Praeceptoris opinione deſciſcens inflammationis cujuſque *particularis ab interna cauſſa natæ proximam cauſſam* profitetur eſſe *motum vitalem validiorem in quodam ramo arteriæ, quo urgetur ſanguis ruber in arterias lymphaticas, ſanguiſque compingitur reliquus in lentorem*: generalem vero inflammationem, ſive febrem *inflammatoriam*, quae *ardens* dici ſolet, exſuſcitari, cum non in uno ramo, ſed in univerſo arteriarum ſyſtemate fiat concitatior.

XXIV. Ex his igitur colligit, omnia ea, quae ad motum majorem compellunt arterias, inflammationem pro majore, vel minore locorum ſpatio cum *generalem*, tum *particularem* inferre poſſe; exemplifque adductis, quae apud ipſum legi merentur, rem illuſtrare voluit. Ergo ex Gorterii ſententia inflammatio ea eſt ſanguinis rubri in arterias lymphaticas, ſive ſeroſas violenta introductio, quam efficit motus vitalis alicujus arteriae, aut alicujus ejus rami validior, & concitatior. Per motum autem vitalem hic intelligit actionem illam tantummodo, quam, dum vivit animal, edunt vaſa arterioſa alternatim ſe contrahendo, & dilatando, ut ſanguinis circuitum, vitamque ipſam ſuſtineant. Cum hoc *motu vitali validiore* Gorterii magnam habet affinitatem *auctus tonicus vaſorum motus*, quem ad inflammationem efficiendam neceſſarium praedicant Stahliani (c), praeter notiſſimam illam animae vim, ſive providentiam, qua volunt principium vitale, ſive cordis actionem incitari, atque adeo ſanguinis motum augeri, & in obſtructos canales dirigi, exercerique.

XXV. At contra Hoffmannum, reliquoſque omnes, qui, poſita arteriolarum rubrarum obſtructione, docent, celeriorem per vaſa ſemiobſtructa, aut coarctata, aut per reliqua aperta, & libera ſanguinis motum evadere, atque in obſtructos canales ſanguinem a trunco decurrentem vehementius impingi; multo acrius, & confidentius invehitur Sauvagesius (d), contendens mechanicis, hydrauliciſque legibus omnino repugnare, celeritatem, aut moventes vires pro aucta obſtaculorum poteſtate intendi, ut vulgo credebatur. Etenim apud quoſque hydraulicarum rerum peritiſſimos certiſſimum, inquit, theoréma eſt, ſi media ramorum ex aliquo ſingulari tubo prodeuntium pars obſtruatur, velocitatem, qua liquor in trunco excurrebat, dimidio minorem reddi, niſi vis impellens ita augeatur, ut quadrupla evadat; ac, ſi duae tertiae ramorum partes occludantur, vis eadem ad octuplum, aut nonuplum augeatur oportere, ut liquor ea celeritate, qua antea pollebat, omnino moveatur. Non ergo ex obſtructione minimorum canalium celeritas in reliquis liberis, aut vis movens in truncis increſcit, ut paſſim

(c) Stahl *de Inflam. Patholog.* & Juncher *Tab. XX.*

(d) *Diſſert. ſur l'inflammation* §. 43. 44. & *Noſolog. method. claſſ. III. N.* 31 *ad* 102.

ſibi finxerant non pauci medicorum mechanicis diſciplinis non ſatis inſtituti. Neque quis objiciat, vaſa obſtructa *elaſtica* eſſe, ideoque quo magis diſtenduntur, eo validius ſe ſe reſtituere: nam tunicae eorum, etiamſi vera, & perfecta *elaſtra* eſſent, & ejuſmodi humorum infarctu diſtraherentur, urgerenturque, non tamen poſſent ſe ſe reſtituere, quandiu ſtagnans, aggeſtuſque humor in eaſdem vim faceret. Quod ſi humor recederet, minuſque urgeret; non tamen ſe ſe reſtituerent, niſi tantum, quantum fuiſſent diſtentae; neque poſſent, quod ſummum eſt, contento liquori, niſi eam celeritatem impertire, quam ab eo acceпiſſent. Id autem nequaquam ſufficeret ad augendam celeritatem humorum fluentium, ut petebatur. Atqui in quavis graviore inflammatione ſanguinis motum, celeritatemque (quando cum febre eſt) augeri, intendique, non modo ex una omnium obſervatione conſtat, verum etiam ultro fatetur ipſemet Sauvagesius. Quare ut aliquam aucti hujuſce motus cauſſam adducat, quoniam neque ab hydraulicis legibus, neque ab elaſticitate derivandus erat, ad animae confugit poteſtatem, cujus voluntate, & juſſu cum Stahlianis putat, cor ad ſe ſe vehementius movendum impelli, ſicque aucto humorum motu eniti, ut oppoſita obſtacula ſuperentur, & tollantur.

XXVI. Haec a Sauvagesio ſubtiliter diſputata quanquam vero proxima ſint, conſentiantque prorſus cum obſervationibus, quae a cl. viris in vivis animalibus habitae fuerunt; non tamen ejuſmodi nobis videntur, quae cogere eum debuiſſent ad amplectendam Stahlianorum ſententiam de anima ſcilicet omnium, & praecipue cordis, motuum effectrice, quo commodius auctum ſanguinis ad partem inflammatam appulſum tueretur. Debuerunt potius eum ad ſuſpicandum compellere, obſtructionem, cui inflammatio tribuebatur, commentitiam eſſe, utpote phaenomenis inflammationis praeſtandis ineptam, vel rectius interdum pro inflammationis effectu habendam, vel ſi quando cauſſae proximae loco eſſe poſſit, aliquid aliud obſtructioni adjungi, quod motum vitalem in ea parte, quae obſtructione laborat, concitatiorem faciat. Haec unice conſequi videbantur, recte cogitanti, neque opus ei erat ad Stahlii deflectere opinionem, quae non ſolum apud cordatos viros jam eviluit, verum etiam vel uno Halleri experimento (*), ut figmentum, & ſomnium exploditur facile.

XXVII. Sed poſita etiam obſtructione, ut cauſſa inflammationis, quamvis ex ea augmentum motus concipi non poſſet, non tamen iſto

* Experimentum eſt hujuſmodi. In Rana, cui caput amputatum, & medulla ſpinalis exciſa ſit, ſi aorta vinculo intercipiatur, aut cor ipſum cum vaſis ligatum de pectore evellatur, perinde cor contra obſtaculum nititur, etiamſi animae conſilium, aut imperium tunc nullum ſupereſſe poſſit. Vid. Haller. *Elem. Phyſiol.* l. IV. p. 322. *not. K. p.* 323. *not. t. Item T.* 2. *l. VI. ſect.* 2. §. *XIV.*

animae adjumento eguiſſet doctiſſimus SAUVAGESIUS, ſi praeter *elaſticitatem*, quam quidem per ſe augendo motui non ſatis valere noverat, vim illam vaſis inſitam; quam *vitalem* alii appellant, alii *organicam*, animalium potiſſimum propriam, quamque veriſimillimum eſt ab *irritabilitate* fibrarum *Halleriana*, aut a nervorum *ſenſibilitate*, aut ab utriſque ſimul junctis proficiſci, ſi, inquam, hujuſmodi illam vim, ut par erat, aeſtimaſſet. Nam hac aliqua in parte excitata, valentiuſque agente, quod facile uſuvenit, arteriae crebrius, fortiuſque alternatim ſubſilientes ſanguinis motum ibidem intendunt, incitantque manifeſtiſſime, quin cordis actio ne hilum quidem increverit, aut increſcat. Teſtantur id clinici, qui ſine ulla motus cordis mutatione ſaepiſſime in aliqua parte arteriarum micatus ſic auctos repererunt, ut febrem topicam imitari viderentur: imo experientia edocti aſſevérant, varium in diverſis corporis partibus eſſe poſſe ſanguinis motum, atque adeo velocitatem, frequentiamque pulſus in morbis pro partium affectarum ratione (*a*) variari. Concitatior in primis arteriarum motus deprehendi ſolet nedum in partibus inflammatione correptis, verum in proximis etiam, in artubus arthritide, aut podagra, aut quovis alio doloris genere laborantibus, in capite hemicrania, aut cephalalgia affecto, in latere pleuritide excruciato, & ſic porro. Id autem adeo certum eſt, ut in ipſis animalibus vivis ſectioni anatomicae ſubjectis cerni poſſit. In his enim Cl. HALLERUS (*b*) ſaepe vidit ſanguinem in aliqua parte lentiſſime fluere, imo etiam omnino ſubſiſtere, & conquieſcere, dum in alia veloci curſu agebatur.

XXVIII. Demum non video, qua ratione excuſari Cl. auctor poſſit, quod inconſulto, & temere nimis ſperaverit, per motum cordis auctum omnem difficultatem * ſublatum iri. Hoc enim fieri poteſt, ut ſanguis majori vi, & velocitate per univerſum quidem corpus projiciatur; non vero, ut peculiariter in obſtructas arterias, quaſi mente valeret, validius ſuam vim exerceat, nitaturque obſtacula removere. Rationis lumine caret tum cordis, tum ſanguinis motus. Obſtant hydraulicae leges, quas ne animae quidem liceret pro arbitrio ſubvertere, aut immutare. Quid ubi nulla febris, id eſt, ut rectius loquar, nulla cordis, & arteriarum aucta velocitas, excepta parte inflammata, in-

---

(*a*) BORDEUX *Recherch. ſur les pouls p.* 313. *& ſeq.* PECHLIN. *obſerv.* 2. *L.* 5. HOFFMANN. *Medicin. ſyſtem. T.* 1. *p.* 115. ALBERTIN. *Comment. Acad. Bonon. T.* 1. *p.* 387. &c. (*b*) *Second. Memoir. ſur le mouvment du ſang, experienc.* 90.

* STAHLIANORUM de animae in tuenda, reſtituendaque valetudine officio fictitia pene omnia ſunt. HEISTERUS in *Diſſert. de Medicin. Mechanic. præſtantia* multa contra eos diſputavit. Idem fecere alii bene multi. Contra vero SAUVAGESIUM extat Epiſtola JOSEPHI ANTONII PUJATI ad filium, qua illius de cauſſa inflammationis, & febrium ſententia refellitur. Vid. *Raccolta d' Opuſcoli del P. Colagera T.* 50.

flammationem conſequitur, ut ſaepe a Clinicis obſervatum? An tum anima cordis adauget motum? Num forte oblita fui muneris eſt? Quaero tandem, cur anima eodem auxilii genere non utitur in ceteris vaſorum, & viſcerum obſtructionibus? cauſſa eadem, idemque finis nonne eamdem ab anima opem efflagitarent? At vereor, num inflammationi, ſive vaſorum obſtructioni remedio ſemper eſſet auctus hujuſmodi cordis, & ſanguinis motus, ita ut eo ſolo praeſidio vitae incolumitati anima proſpicere tentaret. Ego certe nollem, ut mihi ſic anima ſemper proſpiceret.

XXIX. Atque hae ſunt praecipuae, celebrioresque Medicorum de inflammationis natura commentationes, a quibus reliquae, ſi quae aliae memoratu dignae exiſtunt, profectae eſſe videntur. Quapropter non eſt, cur in his ſingillatim referendis ad nauſeam uſque, faſtidiumque progrediar. Miſſas quoque faciam nuperiorum quorumdam noviſſimas & ſingulares de eadem re cogitationes, eorum in primis, qui ut novi aliquid proferant, ingenio nimium ſuo indulgentes inflammationem in neſcio qua oleoſae ſanguinis partis, aut adipis ipſius * fermentatione, vel in tenuitate majori, quam ſoleat natura eſſe, concreſcibilis, & fibroſae ſanguinis partis **, vel in majori ignei principii copia, vel in phlogiſti evolutione, vel in diatheſi inflammatoria locandam, ponendamque volunt; cum non minoribus implicatae difficultatibus prope videantur. Ab earum autem examine temperandum maxime ducimus, ne doctiſſimis auctoribus, a quibus editae, & propugnatae ſunt, bellum indicere credamur, & propterea, quid unaquaeque valeat, tempori decernendum relinquimus.

XXX. Ceterum etſi pleraeque iſtarum opinionum inter ſe quodammodo pugnare videantur, ſibique propemodum adverſentur: ſi quis tamen eas pacato, aequoque animo perpendere velit, comperiet facile, alias non exigua affinitate convenire; alias verbis magis, quam re ipſa

---

* Si quis cupiat ſcire, quae adverſus hujuſmodi opinionem dici poſſunt, legat duo Opuſcula, alterum *Anonymi* mihi amiciſſimi, quod extat in *Diario Medico* PETRI ORTESCHII Tom. VI. N. LXV., alterum FRANCISCI PANCIATICHI Medici Forolivienſis, ad me perſcriptum, quod Forolivii anno 1771. prodiit hoc titulo: *Confutazione d' una lettera ec.*

** HEWSON, quem ſequtus eſt etiam CALLISENIUS, opinatur imminutam in inflammationibus eſſe *ſanguinis concreſcibilitatem*. Praecipuum argumentum, quo ambo hi utuntur, eſt *cruſtæ inflammatoriæ*, qua ſanguis miſſus contegi ſolet, tardior, & lentior, quam craſſamenti rubri, coagulatio. Eam enim a *lympha* coagulabili *valde attenuata*, adeoque ſerius inſpiſſanda formari ajunt. Quae contra afferri poſſunt, infra, ubi de diatheſi inflammatoria agemus, indicabuntur. Hic ſolum ſatis nobis eſt admonere, inflammationes pleraſque ſanguinis miſſione curari. Quis autem aliquid boni, ubi imminuta ſit ſanguinis concreſcibilitas, ſive cohaerendi vis, a ſanguinis miſſionibus ſibi polliceatur?

diſcrepare ; alias etiam, quae primo intuitu minus fortaſſe probandae videntur, non prorſus, aut certe non longiſſime a veri ſimilitudine diſſidére. Ex iis quoque, quae aut a nobis in aliquarum expoſitione dicta ſunt, aut ex anatome, & phyſiologia comperta habentur, expeditiſſimum erit cuicunque hiſce diſciplinis vel leviter imbuto diſpicere, quid in qualibet offendatur, aut reprehendi, aut deſiderari queat, quid approbari, & retineri debeat. Itaque relicta aliis longiori hujuſmodi diſquiſitione, quod ſupereſt, quodque ab initio recepi, potius ipſe perſolvam, ea inflammationis propoſita explicatione, quam magis rationi, & naturae legibus conſentaneam exiſtimavero.

XXXI. Convenit plane inter omnes, partem inflammatione correptam, quando ea oculis patet, rubére praeter morem, calére, intumeſcere, dolére, & pulſatione quadam intus pertundi. Hinc evidentiſſime colligere eſt, ſanguinem late ſumptum in illam uberius, vehementiuſque influere, quemadmodum jam ab Hippocrate primum, ejuſque diſcipulis (§. VI.), deinde a Galeno, ejuſque aſſeclis (§. VIII.) bene multis & cognitum eſt, & traditum. At, ſi quantum per arterias adfertur, tantum per venas reveheretur ; tum veri ſimillimum crederem, nullam profecto inflammationem fore. Nam copioſiorem, vehementioremque ſanguinis in omnes corporis partes projectionem, quae in quacunque febre acutiore fit, nulla neceſſario ſingularis alicujus partis inflammatio conſequitur, quamdiu videlicet a venis tantumdem recipitur, quantum advehitur ab arteriis. Ergo ut pars aliqua inflammetur, tumeat, caleat, doleatque, alterutrum ſequi neceſſe eſt, nempe vel ſanguinem ab arteriis advectum non totum in venas recipi, quod pluribus ex cauſſis accidere poteſt, vel ita in eam impelli, ut orificia vaſorum lateralium, vel meatus, quos poros inorganicos vocant, urgeat, dilàtet, & ſibi in aliena loca viam faciat. Utroque autem modo ſanguis influens, vaſa minima mirifice replet, diſtenditque, imo quae ſingùlos rubros globulos admittere ſolita eſſe creduntur, jam plures ſimul recipiunt, ampliantur, & rubore, qui antea inconſpicuus erat, quodam inſigniori ſe ſe oculis objiciunt, & patefaciunt. Neque infrequens ſane eſt, ſanguinem ex hujuſmodi vaſculis rubris unum alioquin globulum ferentibus per exhalantes canaliculos aeque, ac per reſeratos tunicarum inorganicos poros in proxima telae celluloſae ſpatiola adigi, & depluere * , quod Galenus olim (§. VIII. not. f.),

---

* Celluloſum textum oppletum, dilatatumque in inflammatis partibus oſtendunt ipſae cadaverum ſectiones. Id etiam confirmatur attenta obſervatione membranarum, quae magnam aliquam inflammationem paſſae ſunt ; nam hae plerumque multo craſſiores, duriores, plenioreſque, quam naturalis earum conſtitutio ferat, remanent, dilatatis nimirum, turgentibuſque adhuc cellularis telae loculis.

hodieque cum multis allis HALLERUS (c) cadaverum ſectionibus innixus, luculenter docuerunt; nec fortaſſe a natura alienum omnino eſt, eum in *ſeroſas arterias*; ſi quae tamen ſunt, quae ab arteriolis globulum unum ferentibus, ideoque non rubentibus differant, intrudi, ibi haerere, accumulari, & proxima quaeque loca premere, ſicuti HOFFMANNO (§. XVII.) & GORTERIO (§. XXIII.) viſum eſt.

XXXII. A dilatatis, repletiſque minimis vaſculis, atque ab effuſo interdum in aliena loca ſanguine ut facile rubor, tenſio, & tumor partis proficiſcitur, ſic a velociori, uberiorique ſanguinis appulſu major arteriarum pulſatio, quam ex conſuetudine, dependet. Quod ad calorem, ardoremque ſpectat, qui inflammationem comitatur, ſcio equidem, quoniam Phyſiologi ejus cauſſam in corpore animali nondum bene ſe noſſe fatentur, difficilis eum eſſe explicationis *. Non tamen valde abeſſe a vero videretur qui dixerit, a ſanguinis rubri copia, accumulatione, & motu aucto, aut a partium ejus, vaſorum continentium mutua, intimaque colliſione, ſive attritu, aut ab ignei principii, aut, ſi mavis, phlogiſti evolutione, & motu, quod eodem ferme recidit, eum excitari **. Dum vero haec fiunt, nervea filamenta diſtrahantur, divellanturque, neceſſe eſt. Hinc dolor multiplex ***, punctioniſque, vel alius cujuſvis moleſtiae ſenſus pro vario inflammationis genere, & gradu, pro varia humoris indole, loci natura, ſenſibilitatis ratione ſaepe diverſus exoritur. Dolor demum, ubi vehemens eſt, diuque trahitur,

(c) *Opuſc. Patholog. Obſerv. XIV.*

* Vid. HAEN *rat. med.* P. 2. *cap.* 10. *p.* 124. & P. 3. *cap.* 3. *p.* 129. ubi extant multa, quae animadverſione digniſſima videntur.

** QUESNAEUS ſtatum naturalem ignei elementi in frigore ponendum arbitrabatur, neque illud calére per ſe ipſum, niſi quibuſdam cauſſis in motum calorificum ageretur. Revera ſola ejus praeſentia, aut copia non ciet calorem, ut Phyſicis jam notum eſt. Duplicem praeterea in corpore humano calorem agnoſcebat, *naturalem* nempe, & calorem ex *acrimonia*, ſive ad ſenſum. Ille ab igneo elemento in motum calorificum acto, hic ab acribus rebus in nos agentibus, & ſenſum caloris excitantibus gigni videtur. *Traité des fievr. T.* 1. *chap.* 3. *artic.* 1. §. IV. V. *p.* 112. Similem caloris humani diſtinctionem habet etiam GORTERIUS, & ni fallor, ſatis recte. Notatu quoque dignum eſt, interdum magnum calorem motui acuto circulationis ſuccedere; interdum ingentem calorem cum moderato arteriarum micatu conjungi. Non ergo in ratione directa motus, ſaltem progreſſivi, increſcit calor, ſed corporis fortaſſe moti, & motus ipſius varietas differentiam facit. Eſt quoque caloris genus quoddam, quod Thermometro non deprehenditur, ſed ſenſui ſolum innoteſcit, quale illud eſt, quod ab acrimonia appellavimus. Hujuſmodi ſane eſt calor ille moleſtus quo excruciamur ob impeditam perſpirationem, aut quem, ſimul ac in aërem phlogiſticatum ingredimur, ſenſu percipimus, dum interea thermometro vix ullum diſcrimen inter hunc, & atmoſphaericum invenitur.

*** Dolor modo inflammationis effectus eſt, modo cauſſa. Heic, uti effectus, conſideratur; infra (§. XXXV.) uti cauſſa.

hitur, ſpaſmum excitat, qui vaſorum repletioni contra nitenti adjunctus cauſſam probabiliter continet pulſus duri, & vibrantis, quem crebro inflammationis comitem eſſe, medici norunt.

XXXIII. Ut vero copioſior, velociorque ſanguinis arterioſi fiat in aliquam partem influxus, nequaquam neceſſe eſt, quemadmodum ſupra demonſtravimus, cum Sauvagesio ad auctam cordis vim confugere; neque haec, etiamſi augeretur, illico inflammationem efficeret. Nam, ſi haec ſatis eſſet ad inflammationem excitandam, omnis ſimplex obſtructio, ſuperveniente undecunque febre, id eſt, aucto cordis, & arteriarum motu, ut plerumque in febre evenit, inflammationis naturam acquireret, & vera inflammatio evaderet, quod tamen generatim falſiſſimum eſt. Neque pariter ſatis eſt, per venas retardari ſanguinis reditum, uti Ettmulleri fuit opinio: nam id quidem congeſtionem, obſtructioniſque quoddam genus praeſtaret, non vero inflammationem. Haec ſiquidem non tantum copiam, ſed impetum influentis ſanguinis videtur expoſcere: qui impetus eſſe nequaquam poteſt, ubi venae non ſatis celeriter depleantur. Retardato per venas reditu, quaſi obex ſanguini influenti opponitur, ideoque etiam in arteriis, quibuſcum venae communicant, remora aliqua naſcatur, neceſſe eſt; niſi aliunde per arterias ſanguinis curſus incitetur.

XXXIV. Quaenam vero erit cauſſa, ex qua ſanguinis curſus per arterias in aliquam partem uberius, velociuſque advocetur? Si conjecturis uti hic licet, ex hydraulicis illud praemonendum cenſeo, fluida eo ferri copioſius, & facilius, quo minorem inveniunt *reſiſtentiam*. Imminuitur autem reſiſtendi vis in arteriis multis quidem de cauſſis, ſed praecipue, ſi arteriarum lumina amplientur, aut citius ſolito, in dato temporis ſpatio, quem illae continent, humorem emittunt, expelluntque. Sed ſcire convenit, non omnem earum dilatationem, aut celerem earumdem evacuationem, etſi multum ſanguinis utraque aliciat, inflammationem efficere poſſe. Repleri enim vaſa plus ſolito, ſanguiſque in iis congeri poteſt, unde locus rubeat, atque intumeſcat, quin tamen dolor, & calor, atque alia inflammationis phaenomena accedant. Id in rubore chronico oculorum ab *adnátae* vaſorum laxitate orto, aut ab ophthalmia graviore relicto manifeſtum eſt; in quo vaſa certe majori ſanguinis copia admiſſa turgent, rubentque; at nullus ſive dolor, ſive calor cum ejuſmodi vitio conjungitur. Replentur quoque largiori ſanguinis unda vaſa cutanea per cucurbitulas, balneum, fomentum, calorem, ſolis radios, ita ut cutis intenſiſſime rubeat, & tumeat, imo quandoque etiam nigricet; nec tamen inflammatio haec eſt. Rubet quoque fricata paullo aſperius cutis, fricatione nimirum accelerato ſanguinis curſu, imminutaque ad eum, qui influxurus eſt, reſiſtentia, quin ipſa inflammetur. Requiritur ergo quidpiam aliud praeter uberiorem ſangui-

nis in vaſa influxum, & coacervationem, ut inflammationis ſympto-mata oriantur.

XXXV. Id ipſum animadverterat Ettmullerus (§. XII. XIII.) cum ſanguinem eo impetu in partem aliquam irruere vellet, qui dolorem, & calorem inferat; hoc eſt, qui ab irritatione quadam aut excitaretur, aut irritationem ipſe faceret, ſi congeſtio inflammationis nomen pro-meritura eſſet. Opinioni ejus ſuffragatur experientia. Rubet, & calet, uti ſupra dictum eſt, perfricata cutis, nec tamen adhuc inflammatio eam tenet. At, ſi fricatio rudius, diutiuſque producatur, jam dolet etiam, & tumet, & vere tum inflammatur. Si ſabuli granulum, aut quodcunque corpuſculum, quod irritare poſſit, intra oculum, & palpebras ſe ſe in-truſerit, paullo poſt oculus dolet, rubet, illacrymat, calet, demum tumet, & inflammatur. Educto ſtimulo dolorifico, univerſa ceſſat in-flammatio. Puncto, vel quacunque alia ratione laceſſito nervulo, mox dolor *, rubor, calor, tumor partis affectae ſe exſerunt; hoc eſt, in-flammatio ſe prodit. Exemplum habes in ſpina illa Ettmulleriana digito infixa, aut in paronychiis acus punctionem ſubſequentibus. Idem accidit ex acri quolibet cuti applicito, ibique diu detento: rubor enim, calor, tumor, dolorque illinc conſequitur. Ergo ſtimulo, irritamento, vellicatione opus eſt praeter ſanguinis uberiorem influxum, ut inflam-matio fiat.

XXXVI. Revera corpus animatum, & vivens ita a Natura con-fictum, conſtructumque eſt, ut, ſi alicubi quodpiam ſtimuli genus ap-plicetur, eo ſtatim uberior, citatiorque ſanguis irruat, & confertim ac-cumulatus calorem, ruborem, dolorem, tumoremque pariat. Idque adeo certum, conſtanſque eſt, ut neminem latere queat. Illud potius obſcurum, ignotumque hactenus eſt, qua nempe ratione tam varia, & mira praeſtet. Qui enim nervorum, aut fibrarum, quibus vaſa in-ſtruuntur, actione excitata ſtimulum agere dixerunt; hi profecto, ut ego judico, nihil, quod quaeſtioni faciat ſatis, dixerunt. Reſtat adhuc ſepulta, atque obvoluta tenebris arcana vis ſtimuli. Winterlius (*d*) aliquanto longius progredi tentavit, conquiſitiſque undique rationum momentis non paucis ſuadere allaboravit, arterias, irritatis per ſtimu-lum aliquem nerveis ſurculis, qui ad eas feruntur, aut in earum tuni-cis perreptant, laxari, dilatarique ſic, ut ſanguis in eas minus reſiſten-tes copioſe, & velociter confluat. Winterlii opinioni quanquam pene ſingulari, & non ſatis firmis argumentis comprobatae adhaeſit nuper

* Duplex dolor in inflammationibus eſt, alius uti ejus effectus, quod ſupra (XXXII.) adnotavi, alius uti cauſſa. De hoc poſteriore hic ſermo eſt.

(*d*) *Diſſert. De Inflammatione.*

Calliſenius (*e*), nec doctrinae inſolentia, nec aliorum prope omnium Phyſiologorum reprehenſione deterritus. *

XXXVII. At qui *irritabilitatem Hallerianam* ſequuntur, cum fibras irritatione vellicatas contrahi noverint, adduci haud poſſunt, ut credant, ſtimulo arterias dilatari. Sunt enimvero arteriae fibris ubique muſcularibus praeditae, atque idcirco irritabilibus. Certis conſtat ex obſervationibus Senacii (*f*), Halleri (*g*), aliorumque (*h*) arterias etiam minimas irritabilitate donari, atque ad ſtimuli vim contractiles eſſe, uti cor. Natura vero irritabilitatem ea lege cordi, arteriiſque inſeruiſſe videtur, ut ſtimulo accedente contraherentur quidem, ſed paullo poſt laxarentur, ſive quod idem eſt, ſyſtole, & diaſtole ſibi alternatim ſuccederent. Id fere perpetuum eſt in iis partibus, quae vitalibus functionibus inſerviunt, nec voluntatis imperio ſubjiciuntur. Cor igitur irritatum, ſive ceſſet, ſive perſtet irritatio, huic naturae legi obtemperare cogitur; nec minus eidem obtemperant arteriae perpetua ſyſtoles, & diaſtoles alternatione *. At illud ſciri oportet, celerius, validius, & crebrius tam cor, quam arterias alterne contrahi, quo vividius ſtimuli vis agit, aut major eſt in utriſque irritabilitas.

XXXVIII. Itaque liceat animo concipere arterias aliquas minores inſolito, & peculiari quodam ſtimulo affectas; ſive ſtimulus iſte proxime earum fibras muſculares, ſive nervos tantum, qui ad eas pertinent, ſive utraſque partes **, (nam haud facile id definiri poteſt) afficiat; neceſſario ſequitur, ut illae validius, velociuſque contrahantur, & laxen-

---

(*e*) *Inſtitut. Chirurg. Modern.* §. 197.

* Hactenus fibra muſcularis per irritationem contrahi viſa eſt. Contrarium in arteriis fieri, nondum demonſtratum vere ab ullo eſt.

(*f*) *Trattat. della ſtruttura del cuore T.* 3. *l.* 3. *cap.* 2. *p.* 240. & *ſeq. ediz. di Breſcia*. (*g*) *Element. Phyſiolog. T.* 1. *lib.* 2. *Sect.* 1. §. 13. (*h*) *Vid.* Baldinger *Diſſert. de arteriar. & venar. vi irritabili* 1766.

* Similem *antagoniſmum* in univerſa fere oeconomia animali obſervat Cl. Metzgerus. Vid. ejus Adverſar. Medic. N. III. P. 1. *De Antagoniſmo naturæ ſolenni Diatribe*. Nec de alterna hac *contractionis*, & *relaxationis* ſucceſſione dubitare licet, tum etiam, cum ſtimulus nondum ceſſaverit. Exemplo id patet luculentiſſimo ſternutamenti. Quamdiu vis irritans pituitariae membranae inhaeret, dilatatur quam maxime thorax, fitque ampliſſima inſpiratio; mox vero laxatis muſculis intercoſtalibus, & diaphragmate, ſubita, & vehemens ſubſequitur thoracis depreſſio, atque expiratio. Hae ſibi mutuo validae, & celeriter ſuccedunt, quamdiu pituitaria membrana irritari pergit.

** Cl. Senacius (*De cœur T.* 2. *p.* 169.) tantum virium nervis tribuit, ut ab horum actione maximam partem arteriarum motum pendere perſuaſum ſibi habeat. Neque prorſus id negat Hallerus (*Element. Phyſiolog. T.* 2. *p.* 206. 202. 252. & *oper. min. T.* 1. *p.* 223. & *alibi*), eamdemque ſuſtinuit ſententiam Morgagnius (*De ſed. & cauſ. morb. Epiſt.* 24. *n.* 20. & 23.). Oſtendunt hujuſmodi nervorum vim pulſus languidiores, aut deficientes in membris paralyticis, & gangraena inferiorum artuum a laeſa ſpinali medulla &c.

tur; atque ideo citius ſolito, & frequentius dato tempore depleantur. Si vero citius ſolito deplentur, & vacuae fiunt, minus etiam reſiſtentiae influxuro ſanguini opponant, neceſſe eſt. Ergo copioſior, celeriorque in eas erit, quam in reliquas partes, ſanguinis influxus. Ergo ſtimuli ope planum, expeditumque illud conficitur, quod in inflammatione explicatu videbatur difficillimum.

XXXIX. Hic porro ſtimulus ſi peculiarem partem, nec valde cum aliis conſentientem irritet, nec ipſe vehemens ſit, nec diu perſeveret, eam quidem inflammat, non tamen febrim movet. Rarum enim non eſt, inflammationem ſine febri (*i*) exiſtere. At ubi ſtimulus, ſive irritans principium, partes exquiſito ſenſu praeditas, facileque conſentientes diu, aut vehementer exagitat, facile ad alias quoque cum proximas, tum diſſitas nervorum conſenſione, quod veroſimilius videtur, vel vaſorum communicatione ita ſuam vim, quin e loco dimoveatur, producit, ut cor ipſum ad crebriores, validioreſque contractiones ſollicitetur, & febris oriatur frequentiſſima inflammationis aut comes, aut pediſſequa. Interdum tamen iſtiuſmodi ſtimulus non tantum parti alicui peculiari inſidet, verum etiam cum univerſo ſanguine communicatus, aut per totum pene corpus diffuſus omnia vaſa, & cor praeſertim afficit. Tunc, licet inflammationis locus neque ſenſu exquiſitiori polleat, neque admodum acriter irritetur, ut conſenſione partium febrim accerſere per ſe queat, cum febri tamen conjungitur: ſed tum febris non ab ipſa inflammatione particulari, ejuſve effectis oritur. Nam ea a diffuſiori inflammationis fomite, aut a plurium cauſſarum, quae ex ſe febri excitandae valent, conjunctione excitari videtur, aut etiam aliunde genita inflammationem ipſam antecedit, & comitatur; imo, inflammatione ipſa particulari etſi diſcuſſa, omnino non deſinit. Verum tunc inflammatio nec ſola & pura, nec primaria, nec particularis fortaſſe, aut certe non ſimplex erit, de qua hic potiſſimum verba fiunt.

XL. Nec abſurdum crediderim, aucto totius ſanguinis motu ſedem, in qua inflammatio, ſive vehementior, uberiorque humorum appulſus eſt, aliquomodo fortius impeti, urgerique, atque hinc aliquod doloris, ruboris, tumoris, caloriſque in ea fieri incrementum; quin imo ita excruciari, & tendi, ut demum ſpaſmus eam occupet, alternoſque arteriolarum micatus, quos naturae legibus reſpondere ſupra poſuimus, pertinax tonica contractio ſine relaxatione excipiat. Cumque velocior ſanguinis circuitus attritum augeat, tenuiſſima diſſipet, ſecretionibus minime faveat, cerebrum quatiat, pulmones praégravet; nil mirum erit, ſi calor inde ingens; cutis, linguae, & faucium ſiccitas; ſitis; urina rubra, & pauca; conſuetarum excretionum omnium inopia; ſan-

(*i*) Vid. VANS-WIETEN §. 371. *in Boerhaav.*

guinis lentor, majorque ejus ad cohaerendum proclivitas; cephalalgia; pervigilium; mentis emotio; anxietas; reſpiratio anheloſa, aliaque motus aucti ſymptomata cito * ſuperveniunt.

XLI. Stimulo igitur, uti expoſui, inflammatio excitatur. At multa ſunt ſtimulorum genera, quorum tamen quaedam dumtaxat eidem gignendae idonea eſſe videntur; neque haec cuncta ad acrium, & cauſticorum ordinem pertinent, neque omnia, quae acria vere ſunt, ad id apta inveniuntur. Nam quaedam acritatis expertia ferme reputantur, dum tamen aliquibus noſtri corporis partibus admota ſtimulorum effecta praeſtant. Hujus generis ſunt aër atmoſphaericus, aqua tepens, ſanguis ipſe, & fortaſſe ſuccus nerveus, ſi magnis viris credimus; quae nullum quidem moleſtiae ſenſum reliquis partibus inferunt, ſed cordis irritabilitatem ita percellunt, ut, quando etiam torpeſceret, illico ipſa reviviſcat. Quaedam alia manifeſtam acritatem prae ſe gerunt, & quandoque tantam, ut exurere videantur. Haec tamen arteriarum, aut cordis, aut cujuſque fibrae muſcularis irritabilem vim deſtruunt potius, atque extinguunt, quam excitant: talia autem ſunt Acidum Vitriolicum, Nitroſum, Butyrum antimonii, Lapis infernalis **, aliaque id genus. Quaedam item, etſi acritate non careant, quibuſdam tamen partibus parcunt, dum alias irritant, & laedunt. Exemplum habemus in croco metallorum, & Cantharidibus. Ille oculis nullam ferme inferre vim dicitur, ſed ventriculi fibras ita pungit, atque extimulat, ut vomitum moveat; hae contra ventriculo fere parcunt; renes vero & veſicam urinariam adeo laceſſunt, ut inflammationis phaenomena in iis ſaepe enaſcantur.

XLII. Hinc ſingula ſtimulorum genera, a quibus inflammatio procreari poteſt, definire arduum ſane eſt; cum certis ex obſervationibus cuncta non innotuerint. Itaque non nulla tantum attingam, de quibus fere convenit inter Clinicos. A Lancisio, & Gorterio arteriae intus muco quodam mitiſſimo oblinire creduntur, ne praeterfluens ſanguis eas laedat. Si is vere exiſtat (quod alii negant) acrimoniamque contraxerit, atque alicubi vaſorum tunicis adhaereſcat, irritationemque faciat, eo certe in loco irritabilitas concitabitur, atque idcirco arteriae ibidem validius, velociuſque micabunt. Is pariter ſi alicubi deficiat ſic,

---

* Specimen hujuſce pathologiae jam anno 1771. die 4. Quinctilis publice propugnavit Genesius Rossi, tunc auditor meus, ut conſtat ex opuſculo, qui ita inſcribitur: *Diſputatio Academica ex Clinice de præcipuarum partium inflammationibus habita a* Genesio Rossi *Mediolanenſi in Aula majore Almi Collegii Ghiſleriorum &c. Præſide* Jo. Baptista Burserio *Clinices &c. P. Profeſſore, data cuilibet oppugnandi facultate. Ticini Regii ex Typographia Hæred. Ghidini Impreſſ. Curiæ Archiepiſc. Epiſc.*

** Acerrima haec, & cauſtica ſpaſmum fortaſſe primo tonicum fibris inducere, mox eaſdem adurere, & deſtruere etiam videntur.

ut arteriarum interior facies nuda ſit, & irritabilior, ſenſibiliorque evadat, ſanguis praeterlabens ſtimuli vice ibi fungetur, atque adeo motum earum ſyſtalticum intendet, accelerabitque. Hoc ipſum praeſtabitur a quocunque alio humore qui proxime arterias, aut nervos ad eas quocunque modo ſpectantes, aut cum eiſdem communicantes pungere, aut vellicare prava ſua qualitate poſſit. Huc pertinent acritates ſanguinis variae tam ſpontaneae, quam adventitiae; phlogiſti copia, aut ſubita ejus alicubi evolutio; impedita ejus diſſipatio; aura frigorifera admiſſa; acre epidemicum inſpiratum, & fortaſſe *diatheſis* ipſius ſanguinis, ut dicitur, *inflammatoria*, undecunque ea ſit.

XLIII. Ac, quoniam de diatheſi inflammatoria ſanguinis ſermo incidit, non erit ab inſtituto noſtro alienum in ejus naturae inveſtigatione aliquantiſper verſari. Quando igitur ſanguis e vena eductus in denſam, tenacemque maſſam cogitur, & quadam veluti cuticula alba, dura, compacta tegitur, protinus nedum medici, verum etiam adſtantes omnes, eo quod plerumque id in inflammationibus apparet, clamitant, ſanguinem inflammatoria diatheſi peccare; habentque plerique pro certo, quemadmodum ſaepe egomet ipſe audivi, ſanguinem ita craſſum, denſum, & cohaerentem in vaſis eſſe, dum adhuc calens in circuitum agitur, ut in minimis arteriolis rubris, quas perfecte conicas, ſive convergentes putant, haerere, & conſiſtere cogatur; quod a vero plurimum abeſſe videtur. Nam etſi ſanguis, poſtquam refrixerit, craſſus, tenax, coactuſque ſpectetur, tamen ridiculum hercle foret, ſi quis cogitaret, talem etiam exſiſtere intra vaſa, dum vitali motu pellitur, decurrit, calet, & fluit. Deinde certum omnino eſt, non ſemper, ubi inflammatio eſt, in ſanguine detracto hujuſmodi corium, ſive coagulum (*a*) offendi; neque, ubi diatheſis iſta in ſanguine ſe prodit, ſemper inflammatio cum ea copulatur. Saepe in ſanis, & bene valentibus, ſaepe in arthriticis, ſcorbuticis, aut lue venerea infectis, in intermittentibus febribus, in colico dolore, in rheumatiſmo, in podagra, in febre maligna, in hydrophobia, in foeminis chloroticis, aut utero gerentibus hujuſmodi diatheſis deprehenditur (*b*), quin ulla inflammatione laborent (*). Cum igitur cuticula iſta, ſeu cruſta phlogiſtica, firma, & tenax, qua ſanguis interdum obducitur, modo cum inflammatione con-

---

(*a*) HAEN *Rat. medend. P.* 1. *cap. VI. p.* 74. *n.* 6. BOERH. *Prax. med. T.* 1. *p.* 265. SWIETEN *T. III. p.* 169. *T.* 1. *p.* 177. PISONI *ſpicileg. curat. p.* 122. *&c.*

(*b*) Vid. HALLER. *Phyſiol. T.* 2. *lib. V. ſect.* 3. *pag. mih.* 87.

(*) Sanguis equorum, cum etiam optime valent, e vena detractus, ſimul ac refrixit, cruſtam hujuſmodi, laridi ſimilem exhibet. Eritne inflammationis, aut inflammatoriae diatheſeos indicium? Nequaquam; nam peculiaris, naturaliſque eſt illius ſanguinis craſis, & conſtitutio. Non tamen inficior, in equis etiam, quando aliqua inflammatione tenentur, cruſtam illam craſſiorem, firmioremque reperiri.

jungatur, modo ſine inflammatione ulla inveniatur, vere diatheſis inflammatoria ſanguinis nec dici, nec haberi poteſt, niſi alia phaenomena, inflammationis magis propria una concurrerint.

XLIV. Itaque ad omnem avertendum errorem ſapientiores Clinici conſiderare ſolent duo genera lentoris in ipſo ſanguine frigefacto; alterum videlicet *calidum*, ſive *inflammatorium*; alterum *frigidum*, ut vocant, ſive *ſpontaneum*, ſive *mucoſum*. Illud ab aucta, validaque ſolidarum partium actione, hoc ab imminuta, & languente pendere exiſtimant. In illo ſanguis valde firmus, tenax, diviſioni reſiſtens, & fortaſſe magis phlogiſto ſcatens, ideoque acer etiam, atque irritans; in hoc potius laxus, viſcidus, iners, mucoſus, plerumque acritatis praeſertim *calidæ*, ſive igneae expers eſſe perhibetur. Quamquam non diſſimulandum eſt, in hoc quoque genere interdum cruſtam illam polypódem, & firmiſſimam, de qua ſupra diſſeruimus; obſervari, cui tamen quae ſubeſt inſula, ſive craſſamentum, plerumque parcior, mollior, laxior, & multo ſero innatans eſſe conſuevit. Rurſus ſcire intereſt, prioris generis diatheſim modo praecedere inflammationi, modo, imo plerumque, ſupervenire. Quando praecedit, acritatemque aliquam conjunctam habet, ſic ut ſtimuli vice alicubi fungatur, pro cauſſa inflammationis, ſi qua eam ſubſequitur, haberi tum poterit: quando vero eidem ſuccedit, jam patet, tum ejuſdem effectum, non cauſſam eſſe. Quod clarius fiet exemplo. Digitus homini ſaniſſimo graviter contundatur. Mox ei vena ſecetur, ut, quoad fieri poteſt, inflammationis metus antevertatur. Sanguis ſic primum eductus nec juſto denſior, nec juſto firmior, nec ullum vel leve cruſtae inflammatoriae indicium praebet. Sed intumeſcente nihilominus poſtea, & acriter dolente digito, inflammationemque ſubeunte, ſanguis iterum mittatur. Is tum in denſam, tenacem, firmamque maſſam concreſcit, & deſuper cruſta illa craſſa, fibroſa, dura, & corio ſimili obducitur. Idem omnino contingit in pleuritide, aut alia quacunque inflammatione repente oborta: nam ſanguis, qui primum, & mox, antequam morbus invaleſcat, detrahitur, vix, & ne vix quidem a naturali craſi deflectit; qui vero ſecundo, vel tertio * emittitur, diatheſim plerumque phlogiſticam nactus eſt, cruſtamque illam corii inſtar oſtendit. En diatheſim inflammatoriam, inflammationis effectum, nequaquam cauſſam.

XLV. Quo autem modo ſanguis per inflammationem ſic permu-

---

* Haec fere omnium Clinicorum obſervatio eſt. Sed Cl. HAENIUS (*Rat. med. P. I. cap. VI. p.* 74.) prae ceteris rem eamdem confirmat, inquiens: *Nonnunquam ſanguis initio febris acutæ, aut etiam topicæ inflammationis, miſſus cruſta caret: habetque eamdem, aut in altera, aut in tertia, aut in quarta venæ ſectione. Imo*, addit, *in morbis maxime inflammatoriis in nullo ſanguine, quotieſcunque miſſo, aliquoties cruſta ulla eſt.*

tetur; ambiguum plane, incertumque (*b*) adhuc eſt, quanquam in id magni, & perdocti viri (*c*) diligentiſſime incubuerint. Qui ſerum ſanguinis ab aucto per febrem calore condenſari, & cogi cum QUESNAEO tradiderunt, ut inde cruſtam inflammatoriam deducerent, ignoraſſe prorſus videntur, nunquam in vivente corpore tantum caloris excitari poſſe, quantum ad ſerum coagulandum opus (*) eſt. Qui vero a vehemente cordis actione plerumque illam naſci (*d*), aut a motu ſanguinis aucto (*e*), aut a ſpaſmis, aut convulſione (*f*), aliiſve cauſſis vaſorum contractionem inferentibus (*g*) gigni dicunt, cauſſas quidem indicant, poſt

---

(*b*) HALLER (*Elem. Phyſiol. T.* 2. *lib.* V. *ſect.* 3. *p.* 87.) *Multa quidem*, inquit, *in hac cruſta paradoxa ſunt, quorum cauſſas nondum recte tenemus*. HAENIUS, (*Rat. medend. cap.* 2. *p.* 21.) expoſitis cauſſis, quae *ejuſmodi in nobis* materiam gignunt, *utinam*, inquit, *ſimul conſtaret, qua arcana lege dictae cauſſae hanc materiam producant!* Et MICH. SARCON. (*Iſtor. ragion. dell' Epid. ſofferta in Napol. nel* 1764. *Part.* 2. *p.* 370. *not.* (1).) fatetur, ſe in ſumma de cruſtae inflammatoriae geneſi ignoratione verſari.

(*c*) Vid. HALLER *l. c. p.* 85. ubi citantur quam plurimi, qui in id inquiſiverunt. Nec ab eorum numero excludi volo HEWSONIUM recentiſſimum ſcriptorem, cujus neque experimentis, neque argumentationibus quidquam permoveor.

(*) Calor, qui ad coagulandum ſerum requiritur, eſt grad. 148. *Thermom. Fahrenheyt*. (HALLER, l. c. pag. 80.) ad quem nunquam pervenit in febribus acutiſſimis. Vix enim in pleuritide ad grad. 102. 104. obſervante CLEGORNIO attingit. Cl. XAVERIUS MANETTI, cujus ſingulari amore, & amicitia jamdiu pro ſua in me humanitate perfruor, in notis ad *Differt.* SAUVAGESII a ſe anno 1764. editas p. 79. Reaumuriano uſus Thermometro, haec habet: *il più alto calor febbrile, incluſive nelle febbri acutiſſime, non oltrepaſſando il grado quaranteſimo del Termometro del sig. Reaumur, e trovandoſi ne' pleuritici la cotenna del ſangue aſſai denſa, benchè il calor loro febbrile non ſoglia paſſare il grado* 31., *maniſeſtamente ſi conoſce, che un tal effetto nel corpo umano non dipende dal ſolo diverſo grado di calore, ma che differenti altre cauſe e circoſtanze devono concorrere a coteſta produzione. Il calor delle febbri mantenendoſi ſempre tra i gradi* 28, *o* 30, *ed il grado* 40, *che è quello al quale arrivar poſſono le più acute, e veementi, ſempre lo credo a portata di poter piuttoſto produrre un effetto ſalutifero rendendo il ſangue più fluido ec.* Et infra: *La noſtra linfa fuori del corpo umano non ſi coagula che ad un grado di calore intorno ai gradi* 56. *ec.*

(*d*) HALLER *l. c. p.* 88. *ed. venet.* (*e*) BOERHAAV. *de cogn. & curand. morb.* §. 100. *& Inſtit.* §. 820. (*f*) SARCONI *Iſtor. ragionat. dell' epidemia ſofferta in Napoli ec. part.* 2. *p.* 370. *not.* (1) inquit: *una delle potenti cagioni della produzione di detta croſta gelatinoſa, e della ſua moltiplicazione è lo ſpaſimo, e la convulſione*. (*g*) HALLERUS l. c. haſce cauſſas redigit ad vires vitae, ad morbos, ad calorem vehementem, ad ſpiritus acidos, ad vini ſpiritum rectificatiſſimum, & ibi citat HELVETIUM, PETITUM, QUESNAEUM, & SENACIUM in ſuae ſententiae confirmationem. HAENIUS porro (*Rat. medend. P.* 2. *cap.* 2. *p.* 19. *& ſeq.*) materiam cruſtae inflammatoriae generari ait ex frigore calente corpore ſuſcepto; ex motu nimio; ira; vinoſo potu in plethoricis; acrimonia venerea, arthritica, rheumatica; miaſmate varioloſo, ſcarlatino, morbilloſo; victu lauto; otio; vita molli; graviditate; & peculiari nativa ſanguinis in quibuſdam diatheſi, aut ab ignoto aëris contagio. Ex his putat fluida condenſari, ſolida conſtringi, & ſic exprimi materiam glutinoſam, & phlogiſticam cruſtam conſtituentem.

poſt quas diatheſim phlogiſticam natam obſervarunt, non vero rationem explicant, qua illae cauſſae eam efficiant. Verum quomodocunque id fiat, (nam in hujuſmodi quaeſtione nolo poſt tot acutiſſimos inveſtigatores operam perdere) illud certum, firmumque eſt, ex ſanguine recens e vena miſſo, & adhuc calente, ſi virgula ramoſa agitetur, aut lagena aliqua incluſus concutiatur, parari telam quamdam fibroſam, albicantem, tenacem, cruſtae phlogiſticae perſimilem, quae a RUYSCHIO, primo inventore, nomen habet. Ergo in ipſo ſanguine naturaliter conſtituto ineſt materia quaedam ad cohaerendum prona, a globulis rubris diſtincta, fibras, & laminas praebens, ad concreſcendum paratiſſima, atque idcirco *fibroſa*, & *concreſcibilis* a pleriſque nuncupata. Hinc veriſimillimum videtur, in hac ſanguinis parte fibroſa, & concreſcibili naturalem modum excedente, & majore cruoris proprie dicti quantitate, auctoque globulorum rubrorum mutuo contactu (*h*) inflammatoriam ejus diatheſim contineri; indeque fieri, ut ſanguis ad concreſcendum, firmiuſque cohaerendum, ubi quies acceſſerit, igneumque principium multum avolarit, proclivior reddatur; non vero eamdem conſiſtere, ut vulgo putatum eſt, in ipſius ſanguinis coagulatione, aut concretione, quae intra vaſa, dum calet ipſe, & movetur, nulla eſſe poteſt. Haec ſiquidem aucta partis fibroſae, & concreſcibilis copia non modo in ſanguine extracto, uti dictum eſt, ſe prodit, verum etiam in viſceribus ipſis inflammatione occupatis; cum in cadaveribus jam frigefactis glutinoſa, alba, aut flava pellicula obducta inveniantur, parte nimirum fibroſa, & concreſcibili, quae in vivo animali adeo fluida eſt, ut per exhalantia vaſa, & per ipſa membranarum interſtitia extillet, effluatque, coacervata, atque in denſam membranam frigore compacta, & concreta. Neque fortaſſe a vero longe aberit qui diatheſim inflammatoriam hujuſmodi non ſolum in exceſſu glutinoſae, & concreſcibilis partis, & majori copia cruoris, & ipſius ad cohaerendum proclivitate reponeret, verum etiam hiſce adjungeret facilem, & promptam albidi, & coagulabilis illius humoris a craſſamento rubro ſeceſſionem (*), quamquam haec poſtrema conditio plerumque ab ejuſdem copia, atque exceſſu profluere videatur. Ceterum multa in cauſſa eſſe poſſunt, cur hae duae diverſae partes ſegregentur, & ſenſim ſecedant. Id comprobant quodammodo fluida compoſita, nempe ex variis diverſi generis liquoribus coaleſcentia, cujuſmodi reapſe eſt ſanguis. Iſta enim, ſi motum, caloremque, quibus in fluore ſervantur, amittant, non eodem tempore tota,

(*h*) Nobis quodammodo aſſentitur etiam celeberrimus SWIETENIUS (*in Boerhaav. Comment. T.* 1. §. 75. *p.* 88.) ubi inquit: *naturaliter .... ineſt ſanguini in concretionem proclivitas: quæ in morbis acutis inflammatoriis augetur.*

(*) In hanc opinionem inclinare videntur HAENIUS, & SARCONIUS *l. c.*

atque univerſa concreſcunt, ſed pars quaedam prius, quaedam poſterius. Sic vini pars aquea citius a frigore afficitur, ſecedit, & cogitur; vinoſa vero, &. mera tardius, & ſerius. Sic frigus rubram ſanguinis partem citius compingit, ſerius albidam, fibroſam, lymphaticam, ſive concreſcibilem dictam: quae ideo ſurſum in ſanguine extracto, aut quieſcente effertur, ſuperiora petit, fluitat diutius, donec & ipſa conſiſtat, & conſolidetur. Cur quid ſimile intra canales vel a frigore, vel a calore, vel a motu, vel a quiete, vel a quacunque alia cauſſa eidem non eveniat? Numquid intima mixtio duarum partium diſſimilium aliqua ex cauſſa earum, quae in nobis exiſtunt, aut circumſtant, perverti poſſit, ut altera ab altera ſejungatur?

XLVI. Nemo autem iſtam diatheſim ſanguinis inflammatoriam, quam expoſui, cum ipſa inflammatione confundat. Supra enim (§. XLIII.) animadverſum eſt, non in omni inflammatione, nec ſemper in eadem ſanguinem e vena miſſum phlogiſticum gluten praeſeferre, in primis ſub inflammationis initium, dum nimirum nondum illud genitum eſt, vel dum rubra ſanguinis pars, utpote ad concreſcendum promptior, cum albida, & concreſcibili intime permixta ante concreſcit, quam haec ſecedere, ſurſumque evehi poſſit. Atque id quidem elúcet ex ipſomet ſanguine, qui tunc in firmam, tenacemque inſulam coactus, & ſeri ferme expers apparet. At morbo progrediente, ſpatioque per venae ſectiones ſanguini facto, aut calore adaucto, rareſcit cruor ita, ut ubi e vena miſſus fuerit, lentius coeat, interimque ſinat concreſcibilem, fibroſamque partem a ſe ſejungi; quae lege gravitatis ſpecificae ſuperiora petat, ibi confluat, & demum coaguletur in cruſtam corio plus minus tenaci ſimilem *. Non tamen univerſa, & tota hujuſmodi concreſcibilis ma-

(*) Fibroſam hanc, albidamque ſanguinis partem, ex qua cruſta inflammatoria conflatur, leviorem eſſe craſſamento rubro, nemo unus negaverit. Ex eo autem, quod tardius cruore ipſo concreſcat, & ſpecifice levior ſit, complures hodie cum HEWSONIO opinantur, diatheſim inflammatoriam, quae ex ea potiſſimum coaleſcit, *in lympha coagulabili valde attenuata, adeoque lentius inſpiſſata* (*Calliſſen Inſtit. Chirurg. mod.* §. CC.) ponendam eſſe; experientiaque demonſtrari, effectum verae inflammationis eſſe *imminutam ſanguinis concreſcibilitatem*. Verum hoc cum dura, & firma ſanguinis rubri e vena extracti compage, & concretione, cumque tenaciori cruſtae phlogiſticae cohaerentia, quam in inflammationibus veris ut plurimum videmus, vix conciliari poteſt. Nam ſi recta, ut efflagitant, eſſet eorum argumentatio, ſequeretur etiam, ut oleum, quod vino, & aqua levius eſt; tenuitate vinum, & aquam ſuperaret, lentiuſque coagularetur. Quod nequaquam eſt. Si pariter difficilior concretio levitatis, & raritatis eſſet ſignificatio, nihil profecto exiſteret argento vivo rarius, & levius, utpote quod difficillime cogitur, & concreſcit; cum tamen poſt aurum, & *platinam* ſit foſſile omnium ponderoſiſſimum. Quapropter major, vel minor ad concreſcendum proclivitas non a majori, vel minori pondere, non a tenuitate, aut denſitate, ſed a majori, vel minori mutua partium attractione videtur potius derivanda.

teria ſurſum fertur, & ibi coadunatur; ſed tanta ejus copia eſt, ut aliqua portio in ſanguine remaneat, qua globuli ipſius irretiantur **, atque una ſtricte conferruminentur. Hactenus de diatheſi inflammatoria, quam dicunt ſanguinis. Ab hac enim diſtinguendam eſſe puto diatheſim inflammatoriam proprie, & generatim dictam; utpote quae non ad fluidas tantum, ſed ad ſolidas etiam partes extenditur. Itaque haec, ut ego quidem arbitror, exiſtere vere nequit, niſi ſtatui illi ſanguinis phlogiſtico ſolidarum etiam partium vis aucta, concitatiorque motus adjungatur. Sed jam ad inflammationem ipſam, a qua paullulum diſceſſimus, revertamur.

XLVII. Expoſita, quod ſupra pluribus verbis factum eſt, inflammationis natura, ejuſque ratione, unuſquiſque perſpiciet, quando minimorum vaſorum, quae ſanguinem, aut tenuiorem etiam humorem, ut paſſim putant, vehunt, obſtructio, aut cruoris in celluloſum contextum ſtillicidium, aut effuſio inflammationem faciat, quando fit inflammationis effectus. Nam ſimplex obſtructio nullo modo, ut jam oſtenſum fuit, inflammationi procreandae par eſt. Alioquin viſcera obſtructa, ligaturae fortes, thrombi in arteriis alicujus membri amputati, quoniam vaſa obſtruunt, inflammationis naturam, & effecta prae ſe ferrent. Ergo tum ſolum materia obſtruens inflammationis cauſſa erit, cum propria acrimonia offendat, aut ex mora acrimoniam contrahat, ut ſtimuli inſtar agere queat. Si vero ſtimulus quicunque alius inflammationem pepererit, tunc quae ſubſequetur vaſorum obſtructio, aut ſanguinis effuſio, & congeſtio effectus locum obtinebit. Sic quoque ſanguis effuſus in celluloſae telae ſpatiis ecchymóſim tantummodo facit, ſugillationem,

** Peto veniam abs TURRIO, & HEWSONIO, ſi vetere utor nomine globulorum ſanguinis. Quae enim de eorumdem figura ab utroque dicta ſunt, non ita certa nobis videntur, ut receptam jam doctrinam, nuperiſque noſtrorum iteratis obſervationibus confirmatam deſeramus. Cl. CALDANIUS, cujus auctoritatem plurimi facio, hac ſuper re a me ſententiam rogatus, reſpondit, repetitis periculis ſe comperiſſe aut globoſam revera eſſe figuram rubrarum ſanguinis moleecularum, aut, ſi talis nequaquam ſit, nihil omnino microſcopicis obſervationibus eſſe credendum. Quantum autem a vero aberrent microſcopica experimenta, quantumque illudant opticae hujuſmodi imagines, jam cognoverat Cl. SENACIUS, qui praeterea docuit (*della ſtrutt. del cuore T. 2. ſupplim. all' Iſtoria del cuore cap. VIII. §. VII. & VIII.*) quot modis figuram in globulis mutent microſcopia, & ſpeciatim modo foramen in medio, modo monticulum exhibeant, dum tamen nihil aliud quam opticas illuſiones iſtas omnino fuiſſe, perſpicue demonſtravit. Nec a CALDANII ſententia quidquam differt judicium Cl. HALLERI, qui in poſtremo etiam opere *de part. corp. human. præcip. fabrica & function.* Tom. 2. *ſanguis*, ſic de hac re concludit: *Legi & cum ea fide, quam claris viris* (TURRIO, & HEWSONIO) *debemus. Neque tamen poſſum de mea ſententia diſcedere, qui numeroſiſſima ejuſdem ſemper eventus experimenta fecerim, & conſentientes viros peritiſſimos habeam* FONTANAM, SPALLANZANUM, *Cæſareum* POZZI.

vibices, maculas ſcorbuticas, & fortaſſe ipſas peticulas pejoris notae. Quod ſi acritatem acquirat ſtagnando, inflammationem primum, deinde etiam ſuppurationem ſubire ipſe poterit. Hinc facile conjicitur, quando lentor ſanguinis, aut minuta canalium diametros inflammationi, quando obſtructioni dumtaxat cauſſam praebeant. Stimuli praeſentia primam, abſentia alteram progignit.

XLVIII. Poſita igitur uberioris, vehementioriſque ſanguinis in aliquam partem influxus proxima cauſſa, nempe irritatione (§. XXXIV. XXXV. XXXVI.); reliquum eſt, ut remotae etiam cauſſae enumerentur, & primum quidem illae, quae inflammationi quodammodo viam parant, ideoque πρωηγȣμεναι vocantur. Sunt autem temperamentum ſanguineum & bilioſum; aetas juvenilis, & media; phlethora; ſanguis concreſcibili, & fibroſa, ut ajunt, parte dives, vi vitae, & muſculorum valide ſubactus, compreſſus, elaboratuſque, partis aqueae indigus; vel ad acritudinem vergens, vel acer jam factus; principio inflammabili onuſtus; acrimoniae multiplices; ſolidarum partium robur, firmitas; elaſticitas aucta; irritabilitas, aut ſenſibilitas ingens; itemque ſingularis alicujus partis debilitas, laxitas, aut quaecunque alia ad congeſtiones aptitudo; victus lautus, opiparus; regio frigida, & ſicca, aut ventis borealibus obnoxia. His addunt non nulli ſanguinem nimis tenuem, minuſque cohaerentem; ſed niſi ab acritate aliqua ſingulari talis ſit, atque idcirco irritationem alicubi praeſtare poſſit, non video, quomodo ſola tenuitate inflammationibus accommodatus, aptuſque haberi queat.

XLIX. Secundo loco veniunt cauſſae προκαταρκτικαί quae nimirum occaſionem morbo ſuppeditant. Inter has recenſentur ſubitum frigus; * praeſertim calori, aut ſubitus calor ingenti frigori ſuccedens; potus frigidus aeſtuanti corpori ingeſtus, aut frigida lavatio adhibita; motus, curſus, ſaltatio vehemens; liquorum fermentatorum, & rerum calefacientium, acriumque abuſus; conſuetae evacuationes interceptae; febris ardens; aëris quaedam & tempeſtatum conſtitutiones, praeſertim aquilonares; miaſmata; venena; & medicamenta inconſulto, aut ultra modum ſumpta; dolores paullo vehementius excruciantes, aut diutius protracti; ligaturae dolorificae; contuſiones; fracturae; luxationes; vulnera; punctiones; acria retenta, aut abſorpta, aut applicita.

L. Propria vero inflammationis ſedes videtur eſſe quaecunque pars, ad quam ſanguinis rubri non deſideratur appulſus. Arteriolae igitur rubrae, & vaſcula his minora unum globulum dumtaxat ferentia, atque

* Frigore pars fibroſa, ſive concreſcibilis ſanguinis pars cogi poteſt, & coacta haerere, & conſiſtere, & praeſertim cum frigore vaſa ſtringuntur & arctantur. Mucoſa etiam lymphae pars frigore, & quiete cogitur, quae in hoc tamen a priori illa diſcrepat, quod ipſa etiam calore multo minori condenſetur, & concreſcat.

adeo pellucida, aut flaventia, quae ſi laxentur, aut urgeantur vehementer, globulos plures recipere idonea fiant, & tota cellulofa tela qua latiſſime patet, in cuius intervalla per relaxata oſtia, vaſorumque poros ſanguis effundi poteſt, inflammationi potiſſimum * ſubjiciuntur. Sed non deſunt, qui venas quoque eidem morbo obnoxias praedicent, ſaltem ſecundario (*a*). Nec omnino abſurdum iſtud ego crediderim, ſi venae quoque irritabilitate ſua, ut non nulli perhibent, non careant. Quod ſi ullibi quandoque eveniat, in vena portarum praecipue, quae arteriae fungitur munere, locum habere, credibile eſt. Argumenta autem, quae ab haemorrhoidibus tumentibus, inflammatis, atque in abſceſſum abeuntibus ducuntur a quibuſdam, vix quidquam ad inflammationem venoſam, de qua quaeritur, comprobandam valent. Quis enim non videat, tunc etiam arteriolas minimas, quae venarum tunicis inſident, aut circumjacent, contextumve celluloſum inflammatione occupari? At frequentiſſimam venoſam inflammationem, inquies, ſectiones anatomicae evincunt. Saepe enim in cadaveribus reperiuntur inteſtina, praeſertim tenuia, meſenterium, pulmones, hepar, cerebrum venis ſanguine turgidis exterius quaſi picta. & conſperſa. En venoſas inflammationes, quae cum in vivente homine nulla ſui indicia exhibuerint, aut exhibere ſoleant, *clandeſtinæ* idcirco ab illuſtri WALTERO nuncupantur. Fateor equidem frequentiſſime hujuſmodi venarum repletiones occurrere in cadaveribus eorum, qui malignis, & putridis morbis perierunt; ſed iteratis accuratiſſimis convictus obſervationibus Cl. LUDWIGIUS (*b*) negat, eas veras eſſe inflammationes. Cognovit enim manifeſtiſſime, pro effectis habendas eſſe diſſoluti ſanguinis, & virium vitalium deficientium; quam ob cauſſam ſanguis a tergo languide propulſus, in venis prope totus congeritur, eaſque replet, & praetumidas reddit. Huicque enimvero cogitationi maxime favent 1. laxitas, & dilatatio venarum ſe exonerare impotentium; 2. ſanguis in iis fluidus, reſolutus, nullo modo, aut

---

* In vaſis quoque ſeroſum, lymphaticumque humorem ferentibus inflammationes fieri ſeroſas, & lymphaticas vulgo dictas, quorumdam ſcriptorum opinio eſt. Sed falſa id nititur doctrina decreſcentium ſerierum tum canalium, tum globulorum ſanguineorum; neque ibi unquam inflammationis phaenomena exorientur, niſi vaſa ſanguinem vehentia ſimul afficiantur. Sed, inquies, vaſa minima arterioſa eſſe non poſſunt inflammationis ſedes, quia, ut ex HALLERO habemus, non ſatis probatum eſt, minimas arteriolas motu ſyſtoles, & diaſtoles praeditas eſſe. In his igitur vis ſtimuli locum habere nequit. Verum quando dicimus, a ſtimulo motum arteriarum incitari oportere, ut inflammatio oriatur, de iis intelligendum arteriis eſt, quae ſyſtole, & diaſtole non carent; quanquam probabile eſt, minimas etiam arterias eo non carere, licet non ſatis perſpicuo, quia in parte inflammata, quando ſtimulum patiuntur, eas moleſte pulſare, nemo inficiabitur.

(*a*) PLATNER (*Erneſt.*) *ſupplement. in J. Zach. Platneri Inſtitut. ſuppl. I. cap.* 2. p. 25.

(*b*) *Adverſ. medic. Practic. Vol. I. P. I. articul. VII. p.* 178. *& ſeq.*

certe tardiſſime concreſcens; 3. tempus, quo hujuſmodi venoſae congeſtiones contingunt, nimirum in ſummo malignitatis, & putredinis gradu, & paullo ante mortem; 4. pulſus parvus & debilis in hiſce morbis deprehenſus; 5. nullus dolor, nullaque alia inflammationis phaenomena; 7. demum noxa a ſanguinis miſſione.

LI. Ad has fortaſſe venoſas tantum congeſtiones referri debent pleraeque illarum inflammationum, quae ſub finem febrium acutarum mali moris ſupervenire dicuntur, quaeque in cadaverum extiſpiciis circa viſcera inveniri, ut diximus, ſolent. Nam non ignotum eſt, quantum aegrorum exitium accelerarint illi, qui ab inſpectis in cadaveribus falſis hujuſmodi inflammationibus permoti, & decepti, ut eas aut praecaverent, aut tollerent, largiter, & iterato in morbis malignis, aut putridis illius generis ſanguinem mittere non dubitarunt. Norunt id Clinici exercitatiores, & nunquam monitis deſinunt juniores medicos a perniciofiſſima hac ſanguinis profuſione abſterrere. Quesnaeus etiam, qui vaſorum haſce repletiones in malignis morbis ſaepiſſime conſpexit, nequaquam pro inflammationibus accipiendas arbitratur, quia non ad arterias, ſed ad venas ſpectare ei viſae ſunt. Putat enim ſic vaſa ſanguine turgida, & plena in viſceribus demortuorum apparere, non quod inflammatione affecta eſſent, ſed quod venarum truncis ſpaſmo, qui in malignis morbis potiſſimam partem habet, affectis, & contractis, reliqua vaſa omnia ſe deplere nequeant, ideoque retento, accummulatoque ſanguine (a) turgere debeant. Quocunque autem modo phaenomenon iſtud explicetur ſive ex mente Ludwigii, quod vero ſimilius videtur, ſive ex mente Quesnaei, quod interdum etiam probabile eſt; hoc ſane experientia perſpectum, comprobatumque eſt, noxiam in utroque caſu ſanguinis miſſionem deprehendi. Etenim per hanc chirurgiam vel putrida ſanguinis diſſolutio promovetur, & vitales vires ſimul magis, magiſque proſternuntur; vel ſpaſmodicae vaſorum affectiones, imminuta ſanguinis reſiſtentis copia, & cordis propellentis virtute, neceſſario invaleſcunt. Reapſe non raro res aegrotantium in praeceps ruere poſt ſanguinis miſſionem vidi egomet ipſe, imo delirium, motuſque convulſivos, ad quos praecavendos ſanguis miſſus erat, confeſtim ſubſequi. Nec longe abſum, ut credam per venae ſectionem ſanguinem attenuari, & diſſolvi ita, ut altius in vaſa cerebri, fortaſſe etiam ſeroſa ſi qua ſunt, penetrans, medullareſque fibras urgens, aut divellens, delirium, ſoporem, convulſioneſve non parum acceleret, aut accerſat.

LII. Ut cuique morbo, ſic inflammationi non deſunt ſuae differentiae. Prima a locorum, quae inflammatione tentantur, varietate permanat. Hinc diſtingui apte, opportuneque ſolet in *internam*, & *externam*.

(a) *Traité de fievres T. 2. chap. VII art. 2. p. 444. 445. & ſeq.*

Externa ex iis, quae jam expoſita fuere, facillime dignoſcitur: interna vero paullo abditior eſt. Certiſſimas tamen ejus notas exhibent calor, & dolor acutus, & pulſans uni, eidemque parti prope affixus, functionem ipſius non leviter laedens, febris vehementior cum pulſu duro conjuncta, itemque ſanguis e vena miſſus quiete, & refrigeratione in maſſam firmiorem, diviſioni reluctantem, & pauco ſero circumdatam concreſcens, cruſta quadam, de qua ſupra ſpeciatim, albida, interdum ſubflava, ſaepe ex albo rubente, valde tenaci, & compacta, ſebum concretum, aut corium referente deſuper obductus. Atqui hujuſmodi ſigna neque ſemper, neque omnia ſimul ita concurrunt, ut illico ex his inflammatio patefiat. Opus igitur eſt magna medici exercitatione, & prudentia, ne larvata, atque obſcura morbi natura eum nimis ſecurum, & ne ſuſpicantem quidem deludat. Interdum enim clanculo malum accedit, ſerpitque; neque ullam, aut tantummodo levem febrim movet; neque acutum, & pulſantem dolorem illum, quem paullo ante indicavi, comitem habet, vel ſi aliquem, obſcuriſſimus is quidem eſſe conſuevit. Monent vero qui artis uſu ceteros antecellunt, tunc doloris acuti loco anxietatem quamdam, aut moleſtiae cujuſdam inexplicabilis, aut ponderis, & gravitatis ſenſum in ea parte, quae laborat, percipi, aut tactui inſolitam tenſionem reniti, & preſſam doloris cruciatum excitare. Id praeſertim uſuvenit in peripneumoniis malignis, quae ob ſubitam gangraenam accedentem *gangrænoſæ* a Medicis recentioribus dicuntur, aut a metaſtaſi oriundis, aut morbos putridos, peſtilenteſve ſubſequentibus; itemque in quibuſdam ventriculi, inteſtinorum, meſenteriique inflammationibus, veris nimirum, nec ad venoſas congeſtiones ſpectantibus, ſi tamen profectoribus fides habenda eſt, nec una pro alia ſaepe accepta ſit. Dolor praeterea aut abeſt, aut obſcurus, & levis in inflammationibus earum partium, quae ſenſibilitatem aut amiſerunt, aut ſenſu omnino per ſe carent, aut obtuſiori tantummodo donantur, quales ſunt peritonoeum, pleura, mediaſtinum, pericardium, dura, & pia meninx, tendines, cartilagines, aliaeque hujuſmodi, niſi ſimul ita tumeant, ut proximae partes ſenſu acutiori praeditae una premantur, aut conſentiant, aut qua nervi decurrunt, aut pertranſeunt, inflammatione ſpeciatim occupentur.

LIII. Pulſus ſaepenumero nec durus in his, nec vehemens eſt multis profecto de cauſſis, ſed praecipue tum, cum pars, quam inflammatio tenet, ſanguinis tranſitui magnum objicit impedimentum, uti pulmo, cor, hepar; aut cum nervorum ſyſtéma ita afficitur, ut ſummo ſpaſmo cor, arteriaeque quaſi ſuffocentur, aut reſolutis veluti viribus torpeant: quo in caſu pulſus exilis & varius, & febris, & reliqua ſymptomata ab inflammationis natura maxime diffidere videntur.

LIV. Dividitur quoque inflammatio in *benignam*, & *malignam*;

in *ſporadicam*, & *epidemicam*, ut plerique alii morbi. *Benigna* ea eſt, quae conſuetis, & propriis ſtipatur phaenomenis, neque vires proſternit, neque clam vitae ſub levioris morbi ſpecie inſidiatur: *maligna* contra, quae benignitatis ſpeciem induit, quae cum notabili virium lapſu conjungitur, quae non omnia inflammationis ſigna praeſefert, atque a venenata plerumque cauſſa dependet, aut a putrida humorum diatheſi fovetur *. *Sporadica* vero paucos eodem tempore invadit, ex privatis, ſingularibuſque cauſſis orta, & fere vagatur. *Epidemica* denique complures eodem tempore infeſtat, cauſſamque agnoſcit communem, ſive haec in tempeſtatum variatione, aut peculiari aëris vitio, ſive in alimentorum, & potuum prava natura contineatur.

LV. Alia item *primaria* eſt, alia *ſecundaria*. Illa ſanum alioquin hominem adóritur, atque a nullo alio morbo derivat: haec alii morbo ſuccedit, puta catarrho, rheumati, colicis doloribus, dyſenteriae &c. Si vero alius morbi veluti ſymptoma fit, puta luxationis, vulneris, febris continuae, vel intermittentis &c. *ſymptomatica* rectius vocatur. Nonnullis etiam placet eam, ut alia morborum genera, in *idiopathicam*, & *ſympathicam* dividere. Idiopathicae cauſſa in eodem loco, in quo inflammatio ſe prodit, omnino inſidet; ſympathicae alibi ſedem habet, & conſenſione aliam, diſſitamque partem inflammat. Poſterior haec nervorum potiſſimum, qui ad aliquam partem protenduntur (*a*), irritatione ** progignitur. Alia demum ratione partium, quas tenet, vel *univerſalis*, vel *particularis* dici poterit, ſi nimirum vel totum corpus, vel partem tantum obſideat. *Particularis* varia deinde nomina ſpecialia recipit, a partibus ipſis affectis deducta, uti *cephalitidis*, *anginæ*, *pleuritidis*, *peripneumoniæ*, *carditidis*, & ſic porro. Rurſus haec vel *fixa* eſt, vel *erratica*, prout uni loco conſtanter inhaeret, vel de loco in locum vagatur.

LVI. Pro vario etiam ſymptomatum, quae inflammationem comitantur, gradu non nullae aliae ab auctoribus differentiae ſtatuuntur, quae externis praeſertim, viſuique ſubjectis inflammationibus videntur magis accommodatae. Nam ſi ſymptomata leviſſima fuerint, ſi locus inflammatus rubeat quidem, ſed vix doleat, vix tendatur, aut tumeat, calorque ſit omnino exiguus, affectio haec uti initium inflammationis, ſive

---

* *Malignam* cognoſci docet nuperrimus ſcriptor, *ſi cauſſa ignota, ſtimulus validus, non tollendus, ignotus; ſi poſt multas venæſectiones ſanguis ſemper pleuriticus; pulſus ſemper durus ſit; ſi inflammatio viſcus totum vitale occupet, ſi corpora cacochymica invadat*. JO. VEISZ *Pyretolog. Practic.* p. 9. Sed lethalem potius morbi, quam malignam, & ſubdolam indolem per iſtas notas patefieri crederem.

(*a*) CALEISSEN Inſtit. Chirurg. §. CXCVI.

** Sympathiam ejuſmodi per nervorum actionem rejicit JO. VEISZ ſupra citatus, contenditque ſemper diſſitas partes per metaſtaſim affici. Sed vereor, ne ipſe inconſulto, & temere id credat.

ſive primus ejus gradus conſiderari ſolet, atque a pleriſque hodie φλόγωσις * nominatur. Si vero calor, rubor, dolor, tumor, tenſio gravius, manifeſtiuſque ſe exſerant, tum inflammatio vera, ſive φλεγμονή proprie dicitur, reſpondetque ſecundo veluti inflammationis gradui. Chirurgi id nominis κατ᾽ ἐξοχὴν tribuunt inflammationi cuidam peculiari, in qua pars in tumorem circumſcriptum, & rotundum attollitur, qui non modo intenſius rubet, atque ad adipoſam uſque membranam pertingit, ſed etiam in hac ipſa ſedem habet, doletque vehementer cum pulſationis moleſtiſſimae ſenſu. *Phlogóſis. Phlégmone. Catéxochen id eſt per excellentiam.*

LVII. Ceterum quando pars inflammata tumet enormiter, & ſanguis in vicina ſpatia effuſus, collectuſque ob inflammationis impetum videtur, hujuſmodi ſtatus pro tertio inflammationis gradu habetur, & paſſim *inflammatio ſyſtrophica* appellatur. Facilis demum, & cita inflammationis in gangraenam degeneratio, ad quam natura quaedam inflammationes proniores ſunt, in cauſſa plane fuit, ut *inflammatio* etiam *gangrænoſa* a ſcriptoribus memoretur, quae quartum & ſummum inflammationis gradum conſtituit.

LVIII. Interdum quoque evenit, ut roſeus quidam rubor in ſumma cute appareat, qui tamen vix eam attollat, & ardoris potius, quam doloris ſenſum inferat, preſſuſque albicet, & quodammodo huc illuc vagetur. Haec inflammationis ſpecies ἐρυσίπελας nomen habet **. Cauſſa ejus paſſim reputatur vel ſanguis tenuior, bilioſus, acerque (*a*), vel ſecundum alios ſerum flavum, vitioſum, peculiari acritate praeditum, ad vaſa cutanea alicubi confluens, textumque celluloſum ipſius cutis afficiens. Prout vero inflammatio ad phlegmonis, aut eryſipélatis, aut oedématis *Eryſipelas.*

---

* Vox ducta a φλέγω, id eſt uro.

** Eryſipelas ducitur ab ἐρύω, & πέλας, vel ἐρυθρός, quaſi *vicinitraha*, aut *vicinirubra*. GAL. *def.* I.

(*a*) GALENUS (*Method. med. lib. XIV. cap.* 2.) poſtquam *phlegmonen*, ut ſupra, deſcripſit, hunc in modum proſequitur: „Atque hic unus affectus eſt ſan„guineae fluxionis ſoboles in carnoſa corpora maxime incidens. Secundus alter „bilioſae fluxionis germen eſt, ac circa cutim maxime conſiſtens, tum hanc ex„ternam, quae omnium partium commune eſt tegumentum; tum membranoſam, „& tenuem, quae ſingulis internarum eſt circumdata. Ergo ſicuti prior affectus „etiam cutis aliquid apprehendit, ita hic quoque aliquid ſubjectae ſibi carnis „occupat. Quod ſi craſſior humor, acriorque ſit, ſummam cuticulam (Graeci „ἐπιδερμίδα vocant) excoriat, ſpatioque ad profundum aliquando cutis exulceratio „pervenit. Atque hic quidem affectus Eryſipelas nuncupetur, duplicem (ut jam „dictum eſt) habens differentiam: quod vel abſque exulceratione, vel una cum „hac incidat. Prior autem affectus unius rationis eſt, voceturque phlégmone. „Cum ergo nec plane bilioſa, nec ſanguinea fluxio eſt, ſed ex ambabus mixta: „utique ab eo, quod in mixtura exſuperat, nomen ipſi indatur, an dicatur de „eo id, quod exſuperatur: ſic ut vel phlegmonem eryſipelatoſam id vocemus, „vel Eryſipelas phlegmonoſum. Ubi autem neutrum vincit, ibi vitium phleg„mones; eryſipelatosque medium nominetur.

naturam propius accedit, diſtinctionis ergo appellatur vel phlegmonódes, vel eryſipelatódes, vel oedematódes. Addunt non nulli *ſcirrhodem*; rectene, an perperam, non definiam, niſi hoc nomine eam velis inflammationem ſignificare, qua ſcirrhi in cancroſum ulcus vertuntur, ſi tamen id mali liceat ſic nominari. Nec deſunt qui interiores etiam inflammationes pro humoris natura, unde fiunt, diſtinguant in *ſanguineas*, in *ſeroſas*, in *lymphaticas*, & ex vario nexu compoſitas; ſed fictitiae prope ſunt, & arbitrariae ex praeconcepta opinione hujuſmodi differentiae, quarum cauſſa ſaepe a recta, utilique medendi ratione aberrare vidi non paucos.

LIX. Praeterea aliae differentiae deſumuntur a tempore, quo perdurant. Vel enim cito & celeriter decurrunt, vel lento paſſu, & diutius trahuntur. Illae *acutæ*, & *celeres*; hae *lentæ*, & *chronicæ* vocantur. Poſteriorum exempla porrigunt lentae quaedam glanduloſarum partium inflammationes, uti pancréatis, meſenterii, mammarum, parotidum, axillarum, inguinum &c. Chronicae plerumque a dyſcraſia, & labe ſcorbutica, ſcrophulari, venerea, ſcabioſa, herpetica, ſimilique alia & foventur, & gignuntur. Demum quando aliquot inflammationis notae deficiunt, vel minus conſpicuae ſunt, *ſpuriæ* tum inflammationes dicuntur, ſive ſimpliciter phlogóſes. Majora enimvero, vel minora ſymptomata facile in ſenſus incurrunt, inflammationiſque naturam, gradumve tuto definiunt; non vero humor, & cauſſae, cum ſaepe ille certo conjici nequeat, hae plerumque lateant.

LX. Ad morbi prognóſim quod attinet, in univerſum inflammatio morbus acutus eſt, ideoque non levis, ſed dubii eventus; tanto periculoſior, quo plura, & graviora ſymptomata adſciſcit. Maligna, & putridis morbis ſuccedens, aut cum putredine primarum viarum complicata, aut corporibus cacochymicis, ſcorbuticiſque ſuperveniens, itemque epidemica, plus diſcriminis habet, difficiliuſque curatur. Externa plerumque tutior, quamquam haec quoque eryſipélatis maligni ſpeciem induens, interdum cito mortifera evadit. Exempla apud Hippocratem (*a*), alioſque auctores bene multos extant. Singularum vero prognóſis a partium, quas afficiunt, diverſitate dependet, prout nimirum functiones plus, minuſve vitae neceſſariae laeduntur. Sed de his fuſius alibi.

LXI. Ex temporum etiam conſtitutionibus aliquando praevideri poſſunt inflammationes, & morbi inflammatorii, qui ſubſecuturi ſunt. Utilia hac de re nobis reliquit monita Cl. Hilaryus in *ſupplemento ad Tractatum de variolis* (*b*), quorum ſumma haec eſt. Tempeſtates calidae, & ſiccae, diutius perſiſtentes, morbos procreant inflammatorios,

(*a*) *Epidem.* l. 1. (*b*) *Eſſays & obſerv. de Médecin. d'Edimb. T. VII. p.* 95.

in quibus caput praeſertim offenditur: item frigidae, & ſiccae diuturniores eiſdem morbis originem ſuppeditant, a quibus utique caput, ſed frequentius abdomen laborat. Si vero fuerint frigidae & humidae; feroſae potius congeſtiones, glandularum inflammationes, peripneumoniae, anginaeque * fiunt. Cum autem calidae, & ſiccae in frigidas, & humidas mutentur, afferunt febres inflammatorias, quae in primis partes membranoſas corripiant, laryngem, pleuram, pulmones, ventriculum, ligamenta articulorum, aut eorumdem involúcra. Hinc anginae, pleuritides, peripneumoniae, gaſtritides, arthritiſque acuta profluunt. Hactenus ex Hilaryi praeſagiis. At Hippocrates etiam (c) admonuit opportune medicos, inquiens: *Si vero æſtas ſicca, & aquilonia ſiat, autumnus autem pluvioſus, & auſtrinus, capitis dolores ad hiemem ſiunt, & tuſſes, & raucedines, & gravedines, quibuſdam etiam tabes*. Neque oblitus ipſe eſt eorum morborum, quae hiemali praeſertim tempore oriuntur, quorum maxima pars ad inflammationes pertinent. Ait enim: *Hieme vero pleuritides, peripneumoniæ, lethargi, gravedines, raucedines, tuſſes, dolores pectorum, & laterum, & lumborum, & capitis dolores, vertigines, apoplexiæ* (d).

LXII. Unaquaeque autem inflammatio varios exitus habet. Communior ſententia eſt, eam finiri vel reſolutione, ut loquuntur, vel ſuppuratione, vel gangraena, vel ſcirrho **. Reſolvi dicitur, quando ex toto malum ſe ſe remittit, & definit, nulla partis inflammatae labe

---

* Hieme proxime elapſa poſt autumnum humidum, & frigidum, frigida & humida permanente tempeſtate, & nive permulta delapſa frequentes vidimus cephalitides, & dolores capitis vehementes, anginas, eryſipelata capitis, & faciei; contra quam ex Hilaryi obſervationibus fuiſſet expectandum.

(c) *Aphor. l.* 3. *n.* 13. Quae in hoc aphoriſmo praedicuntur, hoc ipſo anno experientia comprobantur. (d) *Aph. lib.* 3. *n.* 26.

** His quatuor modis finiri inflammationem univerſa fere medicorum ſchola hactenus docuit. Sed quidam ex recentioribus (Held *Differtat. inaugural. medic. de tempeſtiv. cortic. peruvian. uſu in febrib. inflammator. Gotting.* 1775) aliter ſentiunt, & per *experientiam* conſtare dicunt, *ſex modis* eam *finiri* poſſe; nempe 1. *benigna* ſanguinis *inflammati reſolutione*; 2. *criticis humorum* non reſolubilium *evacuationibus*; 3. *metaſtaſi*; 4. *ſuppuratione*; 5. *gangræna* & *ſphacelo*; 6. *induratione*, & *ſcirrho*. Verum ſecundus modus aeque bene comprehendi poteſt ſub ipſa *reſolutione*; tertius autem non proprius inflammationis eſt, ſed aliis etiam morbis communis; nec tollitur, finiturque inflammatio mutatione loci. Quod ſi abſceſſu alicubi nato inflammatio finiatur, tunc hujuſmodi finis ad ſuppurationem facile redigitur, vel ad ſuppurationis effectum. Addunt alii (Richter *de duplic. inflammat. exitu deſquam. & rigeſcent.* 1788. *Gotting.* & Gattenhofius *Differt. ſiſt. inflammation. cauſſas & eventus*. *Heidelb.* 1765) *deſquamationem*. Sed haec quoque non omnibus convenit inflammationibus; ſed tantum aliquibus, v. c. eryſipelati, purpurae ſcarlatinae, variolis &c. Non idcirco generatim inter proprios cujuſque inflammationis exitus locum habet. Variolarum porro deſquamatio ſpectat potius ad ſuppurationis, exſiccationiſque conſequentia.

ſuperſtite; ſuppurari, quando inflammatio tanta fuit, ut humor haerens, aut congeſtus concoqui incipiat, puriſque naturam pedetentim acquirat, & cavo veluti quodam coacervetur, aut intra vaſa ipſa colligatur: gangraena autem terminatur, quando, omni motu vitali, & ſenſibilitate deficientibus, pars emoritur, vel ita ſpaſmo tonico ſtrangulatur, ut omnis in ea vita pereat. Id autem poſtremum vel inflammationis vehementiſſimae quandoque effectus eſt, vel quod frequentius puto, malignae, & venenatae quaſi humorum depravationis. Nam ſaepe, benignis, inſontibuſque humoribus exiſtentibus, cum vehementiſſima licet inflammatione gangraena nequaquam conjungitur; & contra non raro leviſſima febris, & non magna inflammatio tranſit in gangraenam, ob ſcilicet perniciofam, & deleteriam ejus cauſſam, quae vires vitae proſternit, nervos, & fibras ſenſu, motuque exuit, aut partem, ut cauſtica, cito adurit, deſtruit, corrumpit. In ſcirrhum denique abit, ſi locus ab impacta materie nec reſoluta integre, nec ſuppurata induratur, ſenſu fere omni deperdito, quod in glanduloſis praeſertim corporibus fieri conſuevit. Omnium ſaluberrima eſt *reſolutio*; diſcriminis plena *ſuppuratio*, niſi exteriora occupet; in *ſcirrhum* converſio vitae quidem parcit, ſed alias, lentaſque aerumnas poſt ſe relinquit, morte, ni extirpari poſſit, plerumque finiendas. *Gangræna* demum, ſi interiora praecipue corruperit, lethalis omnino eſt.

LXIII. Reſolutio ſperari poteſt, ſi inflammatio recens, nec valde magna ſit; ſi ſanguis nec concitatiſſimo motu feratur, nec contra fatiſcente cordis vi pene ſubſiſtat; ſi corpus bono habitu, boniſque ſuccis polleat, nec denſum nimis, neu nimis laxum; ſi malignitas, ſi putrida diſſolutio, ſi acrimonia inſignis abfuerint; tandem, ſi cito opportuna adhibeatur curatio. Quocunque tamen modo ſe malum offerat, reſolutio quanto maximo poſſumus ſtudio tentanda eſt. Quamobrem protinus ab initio oportet uberiorem ſanguinis ad partem inflammatam influxum imminuere, auctum motum vitalem tam ibi, quam alibi compeſcere, acre quodcunque obtundere, removere, educere. Itaque primum ſanguis liberali manu, & pro re nata iterato etiam mittendus eſt; quouſque videlicet phaenomena inflammationis urgent, & pulſus durus, & validus morbi cruditatem, & nimiam circuitus vim oſtendit*. Neque id ſolum fiat venarum, ſed arteriarum etiam ſectione; nam has quoque ubi per loci conditionem licet, utiliter incídi, experientia compertum eſt. Cauto tamen opus eſt, nec temere, ſi vires reapſe defi-

* Jubent non nulli eo uſque mittendum ſanguinem eſſe, donec cruſta phlogiſtica penitus evaneſcat. Verum id nequaquam neceſſe eſt; imo interdum non innoxium. Saepe ultima ſanguinis miſſio craſſiorem, tenacioremque cruſtam exhibet, & nihilo ſecius morbus cito reſolvitur, & judicatur feliciter, quin iteretur phlebotomia.

ciant, aut malignitas, aut corruptionis indicia, aut putrida primarum viarum ſaburra ſubſint, aut peculiare epidemicae conſtitutionis ingenium obſtet, aut nimia humores tenuitate peccent, aut praegreſſi morbi diuturnitas aegrum fregerit; nec temere, inquam, ſi aliquid horum acciderit, ſanguis profundi debet. Minus etiam ſanguinis detrahendum eſt, ubi inflammatio *oedematódes* (§. LVIII.) videatur, aut temperamentum pituitoſum fuerit, aut laxa nimis ſolidarum partium compages.

LXIV. Quonam vero ex loco mitti ſanguinem magis expediat, non una, eademque omnibus ſententia eſt. Quidam enim ſecandas primum venas praecipiunt, quae a parte affecta quam maxime diſtant; alii vero quam maxime proximas. Prima ratione avocari ſanguinem, avertique dicunt aliorſum utiliter; altera ex ipſa ſtatim inflammata parte detrahi, vimque reliqui ſubſequentis in obſtructa augeri, dirigique, ut referentur: obſtructionem enim in inflammatione ſemper praeſto eſſe opinantur. Illam *revulſionem* vocant, hanc *derivationem*. Verum rariſſime quae propius fit laboranti loco venarum ſectio, veram *derivationem* efficit, nec, ſi efficeret, eadem vere opus eſſet, nulla plerumque exiſtente vaſorum obſtructione, ut ſupra pluribus demonſtratum eſt. Vigente ergo inflammatione ſemper revulſione utendum eſt, ut ſcilicet vehementior ſanguinis concurſus, in quo inflammationis natura poſita videtur, retundatur, aliorſum quodammodo avocatus. *Revulſionem* vero eo majorem obtineri, quo propiores venae ſecentur, quam ſi diſſitae & remotiores, dummodo illae cum arteriis, in quibus inflammatio inſidet, continuae nequaquam ſint, luculentiſſime demonſtravit argumentis ab anatome in primis depromptis Cl. PLACENTINIUS (*a*), confirmavitque immortalis HALLERUS (*b*) innumerabilibus in vivis animalibus factis periculis. Hinc profecto manat eximiae utilitatis laus illa, qua experientia convicti clinicorum principes extulerunt ſanguinis e propioribus venis emiſſionem. Attamen ubi ſumma vaſorum plenitudo cum morbo conjungitur, nec morbus adhuc multum invaluit, tutiſſimum nobis videtur revulſionem moliri paullatim, ſectis nempe primum venis, quae procul abſunt, deinde iis, quae propius exiſtunt, ne repente ad partem affectam, facto in viciniam impetu, exuberans ſanguinis copia irruat. Praeterea quo majores venae inciduntur, quo amplius vulnus infligitur, eo certiorem, promptioremque *revulſionem* fieri, creberrimae, imo quotidianae evincunt obſervationes.

LXV. Quanquam vero revulſioni primum locum demus, & plerumque eam quoque ſanguinis miſſionem revellere, quae proxime e

(*a*) *Diſſertat. de vena, quæ in morb. particular. part. corpor. ſit ſalutarius incidenda. Propoſit.* 6. & *ſeq.* (*b*) *Memoire ſur le mouvement du ſang, & ſur les effets de la ſaignée ſect. VII.*

loco affecto evacuationem praeſtat, credamus: non tamen ii ſumus, qui omnem derivationem numquam poſſibilem, aut ſemper ſupervacaneam judicemus. Namque imminuta ſanguinis copia, avocatoque aliorſum ejus impetu, ſi nihilominus inflammationis effecta perſiſtant, cur non erit derivatio tentanda, ut effuſus ſanguis, aut errore loci evagatus in propria vaſa revocetur, aut congeſtus, haerenſque loco dimoveatur? Quod ſi nullae venae, quae continuae ſint *immediate*, ut loquuntur, cum arteriis, in quibus inflammationis ſedes eſt, pateant extrinſecus, ut ſecari poſſint derivationis cauſſa, non alia ſuppetit derivandi ratio, quam ſcarificatio ipſiuſmet inflammatae partis, ſi manui ſubjacet, aut hirudinum ſuctio, quibus vaſa extemplo liberentur, detumeſcant, laxentur, humorumque circuitus, qui videlicet videbatur ſufflaminari, redintegretur. Scarificationem ſaepiſſime in tonſillarum, columellae, faucium, palati, linguae, palpebrarum, conjunctivae oculorum, muſculorum intercoſtalium inflammationibus provectionibus magno cum emolumento adhibitam recordamur; hirudines tum maxime profuiſſe, ubi ſcarificationem aut partis natura, & conſtitutio, aut egrotantis timor, & averſatio prohibuit.

LXVI. Praeter revulſionem, in qua praecipuum curandae inflammationis extat auxilium, illud etiam ſanguinis miſſio praeſtat beneficii, ut pars aliqua cauſſae inflammationem efficientis, nempe acris, atque irritantis principii detrahatur, & minuta ſanguinis quantitate amplius in vaſis majoribus ſpatium paretur, minor fiat preſſio, atque attritus, calor temperetur *, vaſa laxentur, reviviſcat eorum elaſtica vis, irritabilitas, & ſenſibilitas mitigetur, ſanguis rareſcat, attenuetur, recta magis procurrat, minus ab axi divergat, ſecretiones, excretioneſque felicius peragantur: quae omnia profecto maxima ſunt ad inflammationem diſcutiendam, reſolvendamque adjumenta.

LXVII. Revulſionis genus quoddam etiam faciunt ea, quae alvum molliter ducunt; ſed blanda ſint oportet, talia tamen, quae humores attingant, & ſolvant, & leniter ad inteſtina alliciant, atque ano deturbent. Quo nomine commendantur ſubacida, & refrigerantia, quae nimirum nec ſanguinem exagitant, neque admodum ſolidas partes irritant, neque motum adaugent, ſed potius ſedant, & compeſcunt calorem, uti Tamarindi, ſerum lactis, Cremor tartari, Caſſia, Manna, atque his ſimilia. Huc ſpectant clyſtéres ex iis parati, quae molliunt, temperant, & laxant. Hi enim tutiſſimi ſemper habentur, modo acritate calida, itritandique poteſtate careant. Si quid ſtimuli iis adjiciendum ſit, mel, nitrum, caſſia ſatis erunt. Cathartica ergo vera, acria,

---

* Calorem ex ſanguinis miſſione minui, quocunque id modo praeſtetur, experimentis rite inſtitutis evicit Cl. ANTONIUS MARTIN anno 1765. Vid. *Acta Academ. Reg. ſcient. Succic. ann.* 1767. *vol. XXVIII. p.* 165. itemque *Comment. Lipſ. vol. XVI. p.* 397.

validiora, itemque emetica, ut noxia, vitari debent; &, ſi quando accidat, ut peculiaris epidemica conſtitutio, in qua miaſma putridum, aut venenatum primas vias invaſerit, aut morbi fomes a bile corrupta, aut exuberante, aut a cacochylia quacunque originem ducat, émeſim efflagitet, tunc mitioribus, temperatiſque medicamentis ea leniter cieatur, & quidem poſt ſolutam per venae ſectionem vaſorum plenitudinem. Ab omnibus tamen hiſce revulſionum generibus cavendum omnino eſt, ſi ventriculus ipſe, aut inteſtina, aut viſcera his contigua, & communicantia inflammatione exardeſcant. Tum enim, ſi quid purgationem indicet, ſolis clyſteribus, aut aqua tepenti, aut oleo, aut ſero lactis ſimplici, aut ſimili alio leniſſimo pharmaco eam praeſtat moliri. Patet quippe, tunc revulſionis genus, quod contrarium revulſioni effectum pareret, tuto adhiberi minime poſſe.

LXVIII. Revellendi pariter indicationi inferviunt balnea tepida manuum, & pedum, fomenta extrinſecus calide admota, utpote quae fibras nimium rigentes, aut ſpaſmo contractas, aut nimium irritabiles egregie molliunt, relaxant, atque adeo ſtimulis minus idoneas percipiendis reddunt, ſanguiniſque curſum, & copiam, ampliatis canalium ſpatiis, aliorſum proliciunt. Aliorſum etiam, extrorſumque ἐπισπαστικὰ varii generis pro varia morbi ſede, modo remotis modo proximis partibus extrinſecus opportune impoſita morbidum humorem revocant, revellunt, educuntque, teſte experientia optima etiam in rebus medicis magiſtra. Inter haec excellunt cantharides, euphorbium, ſinápi fermento panis excepta, acetoque aut vini ſpiritu ſubacta, aut aliter in catapláſmatis, emplaſtri, cerati, aut unguenti formam redacta. Aliquid etiam in ſanguinem iſta, praeſertim cantharides, immittunt, quod languentem nervorum, & fibrarum vim, & actionem ſollicitet, & nimiam humorum ad coeundum propenſionem, aut lentorem, ſi quis eſt, tollat, aut ſolvat, aut incídat*. Sed quoniam acri quodam volatilique

* Riſum, & ſtomachum movent nuperiorum non nulli, qui uno, vel altero fallaci experimento confiſi protinus decernere non dubitant, a cantharidibus ſanguinem, humoreſque reliquos condenſari, non diſſolvi. Repetant, quaeſo, ſua experimenta, adhibeantque eam in periclitando prudentiam, animique attentionem, quae phyſicos decet veri ſtudioſos, & ſpero fore, ut, niſi ſponte delirare velint, errorem facile detegant ſuum, & deteſtentur. Qui vero omnia, quae aut ſcripta, aut tentata hactenus ſunt de natura, viribus, uſuque cantharidum, ſcire cupit, perlegat librum, cui titulus: *Diſquiſitio Medica cantharidum hiſtoriam naturalem, chemicam, & medicam exhibens, Auctore Rudolpho Forſten M. D. Argentorati* 1776. Speciatim vero de uſu earum in inflammationibus & morbis acutis legenda eſt: *Commentatio de uſu veſicantium in febribus acutis, & ſpeciatim in ſananda pleuritide accuratius determinando., Auctore B. L. Tralles. Uratislaviae*, 1778. His addendae ſunt binae aliae ſequentes Diſſertationes: 1. CAROLI CHRISTIAN. ENGEL. *de explicandis generalibus veſicantium effectibus, eorumque ſpeciali in inflammationibus uſu. Halae d.* 11. Nov. 1774. Extat haec in cl. BAL-

principio id exequuntur, cavendum ab eorum uſu eſt, ubi ſolidae partes nimis aridae, atque exſuccae rigent, aut nervea ſenſibilitas jam excedit, aut vaſa adhuc nimis turgent, aut humores nimio motu concitantur, aut calor, ſitis, vigiliæ, ſpaſmi urgent, aut urina flammea, aut ſanguinis alkaleſcens tenuitas adverſantur.

LXIX. Ut porro motus quicunque vitalis auctus compeſcatur, & quodvis ſtimuli, atque acritatis genus contemperetur, dimoveatur, & extra corpus excernatur, in primis aqua affatim potui danda eſt. Haec diluit egregie, calorem, & motum, & attritum minuit, irritabilitatem demulcet, acrimoniam enervat, craſſa, & denſa ſolvit, ſecretiones, & excretiones adjuvat, uno verbo poſt ſanguinis miſſionem fere ſola reliquam curationem perficit, atque abſolvit. Ubi fervet nimium ſanguis, atque ad rareſcendum inclinat; aetas juvenilis, temperamentum cholericum, regio calida, tempeſtas aeſtiva eſt; aut humorum tenuitas eryſipelatodes deprehenditur, actu frigida praefertur: ubi vero laxandum magis, molliendum, ſolvendumque eſt, aut ad vias ſudoris, aut ſputi ducendum; calida, aut ſaltem egelida convenientior eſſe conſuevit. Aquoſo potui, ut facilius ſanguini, reliquiſque humoribus, praeſertim oleoſis, aut pinguibus miſceatur, faciliuſque irritabilitatem cordis refringat, igneum elementum arripiat, aut ejus evolutionem coerceat, alkaleſcentiae, ut vocant, a nimio motu, aut attritu ortae obſiſtat, indeque pendenti diſſolutioni froenum injiciat, aut phlogiſticam diatheſim ſanguinis emendet, ſive id concreſcibilis & fibroſae partis cum rubra mixtionem adjuvando, ſive ejus copiam, lentoremque imminuendo, attenuandoque praeſtet, adjici ſolent aceſcentia, acida, ſaponacea, refrigerantia, farinoſa, mellita.

LXX. Hinc laudatur aqua ſucco mali medici, citrei, aurantii, & ſacchari, aut mellis tantillo ad gratum ſaporem condita; aut aceto, aut ſpiritibus acidis leviter, prudenterque imbuta; aut ex pane triticeo albo, hordeo, avena, fructibus ſubacidis, vel herbis refrigerantibus gramine, cichoreo, ſoncho, borragine, tragopogone, in tubo decocta, itemque

DINGERI *ſylloge ſelectior. opuſcul. vol. IV. p.* 126. 2. JO. CARSON *de Cantharidum hiſtoria, operatione, & uſu*. Edimburgi 1776. Extat in *Sylloge* modo citat. *eod. volum. IV. p.* 180. Auctor CULLENII diſcipulus putat cantharides agere vi ſtimulante, evacuante, & antiſpaſmodica. Quidquid ſit de ejus opinionibus, veſicantium uſum in *Synochis inflammatoriis*, in *Typhis*, *febribuſque lentis nervoſis*, *in febre putrida*, in *variolis*, in *apoplexia*, in *paralyſi &c.* ſatis docte definire contendit. Conſuli etiam poteſt *Diſſert. de tuto*, *& eximio veſicatoriorum uſu in acutis* praeſid. cl. VOGEL, auct. J. H. STRUVE GÖTTING. 1768. Quae porro loca veſicantibus accommodata ſint, eruditiſſime oſtendit THEOD. GERH. TIMMERMAN, & GUIL. LUD. HOELCKE in *Diſſert.* de Veſicantium locis. Riutel. 1771 ubi uſus veſicantium ad locum affectum antiquior aſſeritur, quam vulgo creditur. Extat haec quoque in *Sylloge* BALDINGERI, *vol.* 1. *p.* 326.

emulſa ex ſeminibus frigidis ita dictis. Quibus nitrum, oxymel, défruta, ſive *rob* baccarum ſambuci, ribeſiorum, bérberum, rubi idaei, & fructuum ſimilium, ſubinde parca, & prudenti manu pro rerum circumſtantium ratione admiſcentur. Si haec non ſuffecerint, quod lentus, tenaxque humor exuberet, coacervatuſque alicubi haereat, vireſque cordis excitandae etiam ſint ad morbum penitus extirpandum, ſolvendumque, tum camphora quoque', kermes minerale, radix polygalae virginianae, ſtipites dulcamarae, herba Genepì, ſive abſynthium alpinum incanum flore chamaemeli; aliaque hujus generis in auxilium vocantur. Sed non haec promiſcue, & indiſcriminatim uſurpari licet; cum rationalem, & therapeutices legum, & praeceptorum apprime memorem eorum uſus expoſtulet.

LXXI. Interdum vero dolor ita ingraveſcit, ſaevitque, ut nervorum diſtentio prope timeri inde poſſit. Tunc ille aliquantulum leniri debet anodynis medicamentis, iiſque etiam, quae opium habent; quidquid temere his utentes, aut non ſatis opportune experti, contra opinentur. Praeterea parti, quae inflammatione vexatur, extrinſecus admovenda pro re nata ſunt modo ea, quae molliunt, modo quae leniter reprimunt, modo quae humectant, modo quae blande ſiccant, & diſcutiunt, prout tenſio, dolorque, aut fervor, laxitaſque, aut ſiccitas, aut humida temperies, illuvieſque ſeroſa videntur expoſcere. Plerumque in initiis, & fine quae reprimunt, roborantque adhiberi ſolent, niſi quid aliud morbi ratio, experientiaque ſuaſerit.

LXXII. His igitur reſolutionem molimur, ſed in ſingulis opportune adminiſtrandis cura quam maxima adhibenda eſt, ne juſti moderationis fines excedantur. In primis naturae motus ita temperandi ſunt, ut tam qui nimii videntur, quam qui deficientes ad auream illam mediocritatem, quam ubique commendavit Sydenhamius, redigantur; ut pote qua opus eſt, ut morbus ad felicem exitum perducatur. Non ergo improvide vires vitales profligandae ſunt, neque calor extinguendus ita, ut ſubigendo morbo, coctionique perficiendae non valeant. Nam quadam ſolidarum partium vi, & moderato quodam caloris gradu opus eſt, ut irrítans cauſſa edometur, aut diatheſis phlogiſtica, aut effuſi, ſtagnanteſque humores, qui forte diſcuti nequiverunt, coctionem, ut vocant, purulentam, ſive pepaſmum ſubeant, & per ſputi aut urinae, aut ſudoris vias expellantur, aut ad loca alia per διαδοχὴν transferantur, finemque morbo feliciter imponant.

LXXIII. Id praecipue in febre, quam *ardentem* Gorterius nuncupavit, alii vero inflammatoriam, in qua nimirum nulla ſingularis pars, ſed univerſum fere corpus afficitur, accidit: inflammatoria enim ſanguinis diatheſis coctione ita mutatur, ut puris ſaepe ſpeciem referat, prodeatque cum urinis, in quibus ſub forma ſedimenti albi, laudabilis,

critici (*a*) fundum petit. Dum haec aguntur, imperanda etiam eſt cum animi, tum corporis quies, victus ratio tenuiſſima, atque aëris purioris, & temperati crebra renovatio *. Et ſi quando vires evacuationibus immodicis, aut putrida accedente liquatione dejiciantur, cardiaca tunc, atque antiſeptica, & praeſertim vinum mirifice profuiſſe viſa ſunt. Saepe enim accidit, ut diutius protracto vehementioris febris impetu, & nimio inde orto calore, ſanguis, humoreſque reliqui alkaleſcentem naturam acquirant, & ad putridam diſſolutionem quandoque tranſeant. Quod ubi evenit, quanquam multo rarius, quàm exiſtimatur, eveniat, mutata mali facies antiſeptica potentiora, praeſertim acida foſſilia requirit.

LXXIV. Animadvertendum tamen eſt, non raro, coctione peracta, retardari materiae morbificae ſeparationem, excretionemque; quod ubi incidit, eam promovere ſtudent plerique lenibus eccoproticis; imo quando ſuſpicantur, non ſatis ſolutum malum eſſe, ad eadem confugiunt, ut relapſus praecaveatur. Atque haec ipſa, aut non abſimilia conveniunt etiam eryſipelati, praeſertim phlegmonodi. In puro tamen eryſipelate parcius ſanguis effundi debet, & maturiori conſilio, quam in phlegmonode, nam, niſi caput occuparit, facile intra paucos dies quaſi per ſe diſcutitur, & evaneſcit. Minus item ſanguinis extrahi debet in eryſipelate oedematóde; imo ſaepe nulla id eget ſanguinis miſſione. Purgantia potius antiphlogiſtica, & ſubacida eryſipelas expoſcit, quae, inclinato jam morbo, etiam propemodum neceſſaria ſunt. Non tamen praepropere iis uti licet; nam ſaepe purgatione eryſipelas intro vertitur, quod ſane non ſine magno vitae diſcrimine fit.

LXXV. Quod ſi malo fato inflammatio naturae, artiſque conatus ſuperet, nec tamen occidat, imo aliquandiu in ancipiti ſtatu perſevéret, deinde aliquantum remittere videatur dolore miteſcente, & febris inaequalibus, erraticiſque acceſſionibus, horroribuſque ** adſcitis novam curſus induat rationem, & rubor, & tenſio, ſi oculis patet, ſubſidere

---

(*a*) GORTER *Diſſert. de ſiti* §. 32.

* Niſi aër cubiculi, ut par eſt, renovetur, ita effluviis ex aegrotantis, aſſidentiumque corporibus emiſſis inficitur, ut ineptus tam reſpirationi, quam perſpirationi perficiendae evadat. Phlogiſto, aliiſque exhalationibus, & vaporibus onuſtus calet tunc, aeſtuat, foetet, perſpirabilem humorem non allicit, ſed reprimit, noxia effluvia corpori iterum infundit, anxium aegrum, & anheloſum reddit, nerveae, & muſculari facultati nocet, putredini favet &c. Hujuſmodi aërem *phlogiſticatum* hodie vocant. In hoc concluſa animalia propriis halitibus enecantur.

** HIPPOCRATES ſapientiſſime ſcripſit: *circa puris generationes*, ſive ut alii vertunt, *dum pus conficitur, dolores, & febres magis accedunt, quam confecto. Aphor.* 47. *ſect.* 2. Sed non perpetuum hoc eſt. Neque perpetuum eſt, ſuppurationem horroribus, febribuſque inaequalibus comitari. Interdum enim ſuppuratio fit ſine ullo hujuſmodi ſymptomatum. Legi merentur quae *de puris generatione* habet HAENIUS *Rat. medend. P.* 2. *cap.* 2.

quodammodo incipiat, ſuppurari jam inflammationem, indicium eſt. Quod ubi contingit, prudenter naturae motus regendi ſunt, nempe nec incitandi nimis, nec nimis infringendi. Plerumque, ea quae molliunt, atque ad exteriora revocant, & corruptionem avertunt, tutiſſima exiſtimantur.

LXXVI. Pure molli fluctuatione ſe exterius prodente, ſi malum ſuſpectae, & venenatae indolis fuerit, etiamſi non perfecte maturuerit, parandus ei exitus eſt cita, & ſatis alta inciſione; contra, ſi benignae naturae extiterit, & pars, in qua pus conficitur, conſentiat, expectanda omnino ejus maturatio eſt, antequam ſectione aperiatur abſceſſus. At, ubi ſuppuratio interiora occupat, nec ſecari locum impune licet, pus, quoad fieri poteſt, ad alias vias, quibus excerni queat, diligenter proliciendum eſt, additis ſemper antiſepticis remediis, ut purulenta cacochymia arceatur. Sed rarum tum eſt, rem ad proſperum finem perduci.

LXXVII. Si vero ex dolore evaneſcente, pulſu parvo, inaequali, phlegmonis colore in pallidum, lividum, aut nigricantem mutato, viribus reſolutis, extremis frigefactis, vultu tetro, & plumbeo, mentiſque ſubobſcura perturbatione ad gangraenam vergere malum dignoſcatur, ad cardiaca, atque antiſeptica valentiora, in primis ad corticem peruvianum, camphoram, ſerpentariam Virginianam, arnicam, ſcordium, flores chamaemeli, aliaque hujus cenſus properandum eſt, non omiſſis interim iis, quae ex chirurgico fonte peti poſſunt, ſi loci conditio ferat.

LXXVIII. Demum ſi in ſcirrhum inflammatio terminetur, quod facile tactu detegitur, aut functionibus in integrum non redeuntibus innoteſcit, etſi fere ad deſperationem res pervenerit, mitiſſimis tamen, & ſimul efficaciſſimis ſolventibus, ſapone videlicet, cicuta, gummi ferulaceis, imo hydrargyro ejus curationem tentare non erit alienum, ne hominem, qui ſervari ſemper non poteſt, deſerere videamur. Sed tutius eſt, antequam ad validiora deveniamus, tempori, & naturae negotium committere, ſerum lactis gramineum, ſuccos plantarum temperatiorum, & reſolventium, aquas thermales, aëris mutationem experiri, corpuſque leniter exerceri. Atque haec de inflammationis natura, differentiis, exitu, & curatione in univerſum. Quae ad particulares quaſque inflammationes proprie ſpectant, & reſpiciunt, tradentur alibi, ubi de ſingulis erit dicendi locus.

DE FEBRE GENERATIM.

§ I.

Febris nomen unde derivetur.

FEBRIS nomen alii a verbo *ferbeo*, ſive ferveo, alii a *februo*, id eſt expio, derivatum volunt. Si quis etiam malit ab utroque, per me quidem licet. Nam & in pleriſque febribus, praeſertim cum ad *augmentum*, & *ſtatum* pervenerint, ſanguis, univerſumque corpus incaleſcit, ac fervet; & febris ad expurganda ſaepe cum ſanguinis, tum ceterorum humorum inquinamenta accendi, cierique videtur. Quos enim morbos medicamenta non ſanant, interdum curat febris *. Hinc non immerito HIPPOCRATES, GALENUS, CORNELIUS CELSUS, aliique bene multi eam non modo ſupervenire quibuſdam morbis exoptarunt, verum etiam de induſtria excitandam quandoque praeceperunt. Hac quippe impuri, crudi, ſuperflui, aut ſtagnantes humores ſubiguntur, attenuantur, coquuntur, moventur, excernuntur. Quare plerique ſcriptores ſalubritatem febrium ita celebrarunt, ut veri etiam terminos excederent. Quo factum eſt, ut WERLHOFIUS ſuarum, & periti medici partium eſſe duxerit, tantam laudantium licentiam docto, utilique opuſculo (*a*) refrenare.

* Febri quandoque curantur apoplexiae, paralyſes, epilepſiae, convulſiones, arthritides, obſtructiones &c.

(*a*) *De limitandis febris laudibus*.

§. II.

Febris frequentiſſimus morbus.

In hanc adeo frequenter incidunt homines, cujuſcumque aetatis, ſexus, temperamenti, aut habitus fuerint, ut una tertia pars GORTERIO (*a*), duae vero SYDENHAMIO (*b*) tertiae morborum, quibus obnoxii ſumus, ad febres ſpectare videantur. Non ergo quemquam admiratio ſubeat, ſi communior Medicorum opinio ſit, febre amplius dimidium generis humani occidi (*c*).

(*a*) *Compend. medic. Tract.* 52. §. 1. (*b*) *Differt. epiſtol.* mihi *oper. omn. p.* 444. & *epiſt.reſponſor.*1. *p.*361. (*c*) *GUILL.BUCHAN Médecin.Domeſtiq. T.*2. *chap.*2.*p.*14.

§. III.

Febris nomen quam late pateat.

Sunt autem tam multa, tamque varia morborum genera, quibus nomen febris inditum eſt, & cauſſarum, & ſymptomatum tam magna diverſitas, ut eam recte definire ſe poſſe deſperaverint ſapientiſſimi, expertiſſimique Medicorum. *In uno* enim *genere*, inquit modo laudatus Gorterius (*a*), *dantur quædam, quibus febris præſentia dignoſcitur: hæc deficiunt prorſus in aliis.*

(*a*) *l. c.* §. 2.

§. IV.

Febris definitio ſecundum Galenum.

Quod ut cuique manifeſtius pateat, proferendae tantummodo ſunt nonnullae celebriores ex innumeris propemodum, quae extant apud ſcriptores, febris definitionibus. Galenus in primo *De differentiis febrium* (*a*) libro definivit febrem *calorem præter naturam*. At non in omni febre calor, nec omni ejus tempore modum excedit: nam in *algidis febribus* Tortii, in *ſyncopalibus*, in initiis acceſſionum quarumdam febrium intermittentium *, in malignis quibuſdam, aliiſque non paucis iſtiuſmodi morbis calor vel naturali minor, vel certe nequaquam major eſt. Praeterea in *Epialis* non caloris dumtaxat, ſed eodem tempore etiam frigoris ſenſum queri ſolent, ut nihil dicam de *Lipyriis*, in quibus dum interiora uruntur, exteriora, praeſertim extrema algent. Denique ſi quid vitii in caloris exceſſu eſt, id ad febris potius effecta, quam ad ejus, ut vocant, eſſentiam ſpectaret, cum ſaepe, prout paullo ante animadverſum eſt, a febri *calor ille præter naturam* abeſſe deprehendatur.

(*a*) *Cap.* 1. *de generali febr. diviſion.*

* Initio acceſſionum, quae a frigore incipiunt, quamquam frigere ſe ajant aegrotantes; nuperi tamen ſcriptores thermometri ope contendunt oſtendere, tunc etiam auctum caloris gradum eſſe. Vera quidem dicunt, ſi periculum in iis fiat acceſſionibus, in quibus, antequam frigus aggrediatur, quod ſaepiſſime vidimus, aliquot horis aegri primum incaleſcunt, citatioremque pulſum exhibent; aut in eo frigoris febrilis tempore, quo jam miteſcit, calorque ſeſe exſerere incipit, aut demum in eo caſu, in quo illi horrent quidem, ſed vere non frigent; nam ſaepe frigoris ſenſu percelluntur, quin tamen frigeant. Verum ſi nullo praecedente caloris augmento in ipſo veri frigoris febrilis initio, atque incremento, quo quartanarii, puta, aut tertianarii vexantur, aut in iis, quorum membra, dum febris accedit, aperte pallent, & tactui vere frigent, periclitatio inſtituatur, & thermometro algenti corpori admoto calor exploretur, certo certius imminutus invenietur, quemadmodum iteratis periculis in magna diſcipulorum frequentia non ſemel expertus ſum.

§. V.

In pervetere libro (*a*), quem GALENI eſſe perhibent, quatuor aliae definitiones febris traduntur, quarum prima, nam reliquae brevitatis cauſſa omitti facile poſſunt, ſic effertur: *Febris eſt innati caloris declinatio ad ſtatum, qui præter naturam ſit, pulſibus quoque vehementioribus ac crebrioribus redditis.* Haec profecto, quoniam tam frigus quam calorem, algidas aeque, ac ardentes, variumque febrium intermittentium tempus complectitur, & ſimul pulſum vehementiorem, crebrioremque, ex quo de febre judicium ferri ſolet, una conjunctum ponit, ut vero propior eſt, ſic a Medicis non facile deferi, aut deſpici debuiſſet. Attamen nec ipſa, ſi quid judico, febris naturam ſatis attingit: 1. quia calor, & frigus effecta potius febris videntur; 2. quia calor non ſemper in ea deprimitur, aut augetur, uti patet ex calore prorſus naturali, quem non raro habent quaedam febres malignae; 3. quia non in omni febre, nec in ſingulis ejus ſtadiis arteriae vehementius, crebriuſque ſubſiliunt; ut poſtea demonſtrabitur. *Alia Galeni definitio.*

(*a*) *Definit. medic. inter Opera Galeni Claſs.* 1. *p.* 46. *C.*

§. VI.

Ad *efferveſcentias* alii, ut febrim quodammodo e tenebris in lucem producerent, non ſine laudis ſpe aliqua confugerunt. Cum enim ab efferveſcentiis modo calorem, modo frigus * gigni viderent, magnam harum cum febre affinitatem eſſe rati, eam definire non dubitavére *efferveſcentiam* ſanguinis *præter naturam*. Proprie autem *efferveſcentia* dicitur ſubita, & ſenſibilis duorum corporum valde amicorum, quorum unum ſaltem ſit liquidum, mutuo congredientium commotio, atque ut vocant, *expanſio*, qua magna vis aëris inſiti, aliorumque halituum ſub bullularum, & guttularum ſpecie plerumque cum ſibilo, & ſtrepitu, & calore non exiguo, interdum etiam ſine calore, imo cum frigore corporis efferveſcentis exploditur. Acidi in primis ſales cum alkálinis, aut terreis corporibus, quae abſorbentia nuncupantur, eam efficiunt. Hinc olim habita eſt *Acidi*, & *Alkali* tantummodo congreſſus, & lucta. Sed non ſatis animadverſum fuerat, *efferveſcentiam* praeterea naſci ex acidis ſpiritibus, metallis, & ſemi-metallis affuſis, vel etiam ex acidis meracioribus inter ſe commixtis, uti quando miſcetur oleum vitrioli cum ſolutione argenti, vel ex acidis potentioribus cum aqua ſimplici, aut cum oleis aethereis, & ſpiritibus inflammabilibus, vel ex ſalibus alkalinis liquidis cum alkalinis ſiccis, & conſiſtentibus, ſive concretis, uti quando oleum tartari per deliquium inſtillatur ſali *Febris efferveſcentia ſanguinis præter naturam dicta.*

tartari ſicco, vel ex aquae ſimplicis cum corporibus terreis alkalinis, in calcem praeſertim redactis commixtione.

* Pleraeque *efferveſcentiæ* calorem cient. Exemplum vero frigoris ab *efferveſcentia* excitati vulgatiſſimum habetur in oleo vitrioli ſali ammoniaco affuſo. Mirum enim eſt, frigidam *efferveſcentiam* in hujuſmodi mixtione oriri, dum vapores ex ea manantes calidi percipiuntur. Sed, igne expulſo, cur relicta mixtio non frigeat? Nec unicum frigidae efferveſcentiae exemplum eſt illud. Acetum etiam alkalinis terreis corporibus, non in calcem redactis, inſtillatum efferveſcentias frigidas parit.

§. VII.

Refutatur. Doctrina vero iſtiuſmodi *efferveſcentiarum*, quas olim medici in ſanguine poſſibiles exiſtimabant, a Phyſiologis poſterioribus adeo refutata eſt, ut hodie jam pene exoleverit. Nemo enim potuit unquam in ſanguine, reliquiſque vivi animalis humoribus *Alkali* purum, *Acidumque* manifeſtum, atque evolutum detegere, quae una congredi, atque efferveſcere poſſent. Quod ſi unquam alterutrum in quibuſdam morbis deprehenſum fortaſſe eſt, quod quaedam obſervata medica innuere videntur; plerumque morbi effectus illud fuit, non cauſſa; nec unquam obſervatum eſt, quod noverim, utrumque una, & ſimul, ut efferveſcere junctim poſſent. Quas vero aliunde oriri poſſe efferveſcentias memoravimus, nullum intra ſanguinem locum illas habere, protinus quiſque perſpiciet. Quis acidum fortiſſimum, puriſſimumque, quale vitriolicum, aut nitroſum merácum eſt, in corpore humano invenit unquam, quod cum alkalinis ſalibus, aut terreis abſorbentibus, aut metallicis corporibus, ſi qua in nobis eſſent, aut cum aqueo humore congrediens calorem, aut cum ſale ammoniaco, nobis quidem non alieno copulatum, frigus excitet? Ubi in nobis olea *eſſentialia*, ſive aetherea, aut ſpiritus inflammabiles praeſto ſunt, cum quibus acidum illud efferveſcat? Ubi ſales alkalini ſicci, qui cum liquidis coëant, atque ebulliant? Quis demum efferveſcentiam frigidam vidit unquam calidae anteire, calidamque frigidae ſuccedere, ſic, ut frigus in tertianis, quartaniſque febribus, & ſubſequens calor ab hujuſmodi efferveſcentiis deduci queat?

§. VIII.

An febris ſanguinis fermentatio? Itaque efferveſcentiis diffiſi quidam alii febrem *ſanguinis fermentationem* eſſe malunt, inter quos Willisius primas certe tenet, & febris effecta cum muſti comparant fermentantis * phaenomenis. In hanc prope partem vergunt Nuperorum complures, quibus omnia videntur plena fermentationum. Sed quo minus haec quoque probetur

opinio, multa profecto obſtant, & 1. ſummum diſcrimen, quod inter ſanguinem intercedit, & muſtum, alioſque ſuccos vegetabiles fermentationi idoneos; 2. defectus in vaſis corporis animati, & vivi conditionum, quae ad fermentandum requiruntur, quietis nimirum, mitiſſimi caloris gradus, quem viventis hominis calor naturalis longe ſuperat, & liberae cum aëre exteriore communicationis; 3. nulla in humoribus a febre mutatio, qualis fermentationem ſubſequitur, cum neque vini, neque aceti, neque ſpiritus inflammabilis indicia ulla ſanguis praebeat, poſtquam febris, ſive ut iis placet, fermentatio deſierit.

* Fermentationis nomen adhiberi video ad res multas, & quidem natura diverſas deſignandas. Sed hic ea a nobis intelligitur, quae propria vegetabilium rerum eſt, quaeque ſola vera fermentatio eſt. Haec autem diſtinguitur in *vinoſam*, *acidam*, atque *acetoſam*. Nulla ex his in ſanguinem, corpuſque humanum, exceptis primis viis, cadit. In omni vera fermentatione mixtio vetus mutatur, & nova inducitur. Contra evenit in *putrefactione*, in qua mixtio univerſa deſtruitur, & diſſolvitur, elementa omnia ſecedunt, olea foetida redduntur, ſal volatile oritur, & avolat, & ſic vera corruptio totius mixti, & reſolutio fit. Non ergo *putrefactio* quidquam habet commune cum vera fermentatione, ut ipſa cum Recentioribus *fermentatio putrida* dici poſſit, niſi nominibus abuti velimus.

§. IX.

Latiorem febris definitionem excogitavit LAURENTIUS BELLINIUS in hunc modum: *Febris eſt vitium ſanguinis aut in motu, aut in quantitate, aut in qualitate, aut in horum aliquibus, aut in omnibus (a).* Quae tamen definitionis amplitudo non modo nihil certi, & proprii exhibet, verum etiam adeo patet, ut multis aliis morbis, a ſanguine oriundis aeque bene accommodari poſſit. Quapropter ne hac quidem contentus ſummus ille vir BOERHAAVIUS, cui ceteroquin BELLINII noſtri auctoritas magno ſemper in pretio fuit, nec apud quemquam alium naturam febris dilucide expoſitam inveniens ſingula febrium ſymptomata examinanda ſuſcepit, rejectiſque iis, quae in febre nequaquam perpetua ſunt, retentis vero, quibus praeſentibus febris adeſſe, abſentibus, aut ceſſantibus abeſſe, aut deſinere dicitur, ſe hac ratione veram, intimamque febris naturam aſſequi poſſe ſperavit. Hinc tria in omni febre a *cauſſis internis orta* occurrere (*b*) detexit, *horripilationem* videlicet, *pulſum velocem*, & *calorem*, ſed *vario febris tempore* varia. Ex his vero iterum diligentius perpenſis, ſolam velocitatem pulſus * in omni febris tempore ſibi viſus eſt reperiſſe, ideoque in hac ſola *febris acutæ ideam* contineri demum affirmavit.

Bellinii definitio.

Quid Boerhaavius ſenſerit.

(*a*) *De Febrib.* (*b*) *De cognoſc. & curand. morb.* §. 563.

* Quiſnam pulſus velox dicendus, quiſnam tardus, aut rarus ſit, non ita expeditum eſt ſcitu; nam pulſus differt, ut differunt homines ipſi, eorumque circumſtantiae. Generatim in pueris frequentior eſt, quam adultis; rarior in ſenibus, quam in utriſque illis. In adulto bene valente, quieſcente, tranquillo, & jejuno pulſuum micatus numerantur a ſexaginta ad ſeptuaginta intra minutum primum: in infantibus, & pueris eodem modo conſtitutis, eodemque rerum ſtatu poſitis ab octoginta ad nonaginta quinque; in ſenibus a quinquaginta ad ſexaginta. Scire autem licet, adultos interdum exiſtere, quorum pulſus micatus in naturali ſtatu ſunt octoginta, aut nonaginta, imo etiam plures intra idem tempus minutum primum, dum in aliis non ultra quinquaginta numerantur; & tamen utrique recta valetudine fruuntur. Quod ſaepe expertus ſum. Niſi igitur pulſus cujuſvis hominis antea innotuerit, ex ſola ejus frequentia febris certo diſcerni nequit. In univerſum ut dici jure poſſit pulſus naturali eſſe frequentior, debet, ſi DUPLANILIO credimus, intra datum tempus tertia plus parte pulſare, quam ſano ſolet; id eſt, ſi in ſano pulſus micatus erant ſeptuaginta, in febricitante erunt nonaginta quinque, ſumpto ſemper minuto primo pro temporis ſpatio utrique communi, ut dimetiendi ratio non fallat. Quamquam neceſſaria mihi non videatur ſemper hujusmodi pulſationum proportio: ſatis enim eſt, pulſuum numerum aliquot ictibus naturae modum excedere, & talem diutius permanere, ut naturali frequentior pulſus habeatur. Citiſſimus porro dicitur, ſi in eodem ſubjecto pulſus ſint quinque, vel decem ſupra centum. Extremus ferme gradus celerrimi, & citatiſſimi eſt, cum intra minutum primum pulſationes centum, & quadraginta, aut quinquaginta diſtinguuntur. Sed tum ob velocitatem, & frequentiam vix numerari & diſtingui illae poſſunt, quidquid alii contendant. Vid. DUPLANILIUS *in not. ad pag.* 621. *Tom. V. Table des matieres* operum BUCHANII. Illud autem hic advertendum eſt, quod ſupra celeritas, velocitas & frequentia, pro una, eademque re accepta eſt, contra quam a quibuſdam accipiatur, ut alibi deinde palam fiet.

§. X.

Quaenam Boerhaavio adverſentur. At non omnis febris a cauſſis internis, ſenſu Boerhaaviano (*) ſervato, oritur, nec omnis ab hiſce cauſſis orta febris, ne intermittens quidem, (nam ſaepe, quae aeſtate ingruunt, protinus a calore exordiuntur) ſemper incipit ab horripilatione (*a*); neque omnis *horripilatio* ſemper a febre proficiſcitur. Id norunt vel ipſae mulierculae hyſtericae, quas frequens ſine febre horripilatio ſpaſtica corripit. Neque pulſus velocitas **, aut calor auctus ſtatim febrem adeſſe ſignificat. Multa enim, uti exercitatio corporis, curſus, ira, gaudium, ſubita e ſomno excitatio, lecti calor, largior vini, liquorumque fermentatorum potus, plenior, lautiorque cibus, atque alia hujus generis pulſum velociorem reddunt, caloremque adaugent, quin tamen ex his febricitare quiſquam dici poſſit ***. Saepe etiam calor vix, ac ne vix quidem naturalem gradum exſuperat, imo interdum naturali minor (*b*) eſt. Id frequentiſſime in malignis, & peſtilentibus febribus, atque in principio acceſſionum, ſive in ipſo frigore febrili contingit; nam tum ſive tactu, ſive thermometro exploratus, plerumque aut nullo modo naturali major reperitur, aut certe (*c*) minor. Id ipſum de pulſus velocitate non raro evenire obſervatum eſt.

* Febrem *a cauſſis internis ortam* vocat BOERHAAVIUS eam, quam non evidentes, & leves cauſſae excitavere. Voluit enim ſic excludere ephemeras, quae plerumque ſine horrore aggrediuntur, atque a cauſſis levioribus, atque evidentibus originem habent.

(a) GORTERIUS, *Compend. medic. Tract.* 52. §. 3. *febres*, inquit, *a ſtimulo calido excitatae ſine frigore praecedente aggrediuntur*.

** Pulſus velocitas, ſive frequentia quamquam a BOERHAAVIO, aliiſque pro inſeparabili febris ſigno ponatur, non ita tamen conſtans in ea eſt, ut ſaepe non abſit, quod clarius patebit in ſequentibus. Multis etiam modis hujuſmodi velocitatem intendi ſine febri, ſupra indicavimus: ex quo liquet, ni fallor, non ita cum ea febrem, ut quidam reputarunt, neceſſario connecti. Paullo ante etiam (§. IX. *in not.*) generatim monitum eſt, pulſuum frequentiam pro aetatis ratione variam admodum eſſe. Nunc addo, variare etiam non parum pro ſexus, regionis, tempeſtatis anni, temperamenti, animique motuum ratione, ne quid dicam de cauſſis eam augentibus, quas modo (§. X.) commemoravi, quin tamen febris praeſentiam ſignificent. Attuli praeterea, quid DUPLANILIUS definiverit de frequentiae pulſus gradu, qui febrim deſignare debeat; ſed ſimul innui, rationem, quam ipſe poſuit inter frequentiam naturalem, & febrilem, incertam eſſe, nec tutam. Accedit, quod hac ipſa de re plurimum inter ſe diſſentiant celeberrimi ſcriptores, nec propterea quidquam certi, & perpetui ſtatui liceat. HALLERUS certiſſimum, tutiſſimumque febris indicem reputavit pulſum illum, qui intra minutum primum centies pulſet. Sed fallaciſſimus eſt hujuſmodi pulſationum numerus. Saepiſſime indubia febris exiſtit cum longe minori pulſuum numero, aut abeſſe etiam poteſt cum eodem, aut etiam majore. Pulſum ſanorum pulſui non abſimilem in graviſſimo febris genere obſervavit SYDENHAMIUS (*oper. mihi p.* 650), eumdemque notavit WERLHOFIUS (*de caution. p.* 39. *de variol. p.* 37) itemque GREDINGIUS in febre maligna putrida contagioſa cum puſtulis miliaribus albis, quae ſub finem anni 1756 (LUDWIG. *Adverſar. med. Practic. vol* 1. *P.* 1. *cap.* 1. *p.* 22) graſſata eſt. Rariorem vero naturali in febribus malignis, in Typhis, in Hemitritaeis, aliiſque perniciofiſſimis, & peſtilentibus fere omnes Clinici tam veteres, quam recentiores invenerunt, inter quos nominabo dumtaxat PROSPERUM ALPINUM (*Medic. Aegypt. l.* 1. *cap.* 14) NICOLLAUM MASSAM (*de Febr. peſtilent.*), RYE (*Medic. Static. Britannic.*), RUSSELIUM (*Nat. Hiſtor. of Aleppo p.* 230), BORDEVIUM (*Recherch. ſur les pouls p.* 309), SAUVAGESIUM (*Noſolog. method. T.* 2. *p.* 307). Ita tardum & rarum in quadam epidemica febre Neapolim devaſtante deprehendit SARCONIUS, ut pulſationes intra minutum non plures eſſent, quam quadraginta, aut quadraginta quinque (*P.* 2. §. 357. & 704). In puero febre varioloſa laborante pulſum adultorum pulſu multo rariorem, itemque in febre ſcarlatina commemorat TREMELIUS (*Exam. frigor. febril. p.* 7). Neque tantummodo in febribus malignis ita dictis pulſus rarior, aut naturali ſimilis eſt, verum etiam in aliis febribus mere acutis. Sic HAENIUS (*Rat. medend. P. XII. cap.* 2. *p.* 50. & 117) in juvene viginti quatuor annorum febre acuta inflammatoria laborante, in quo pulſus frequentior eſſe debuiſſet, nunc tertia, nunc quarta parte rariorem, modiceque febrilem invenit. Sanatus paullo celeriorem pulſum habebat, quam erectus in morbo; nam erecto celerior erat, ſive frequentior, ita tamen, ut nunquam ultra quinquagies quinquies intra minutum micaret. Sed ante hos, referente SARCONIO (l. c.), jam GALENUS, aliique antiquiores fallacem hujuſmodi pulſum in febribus mali moris adnotarunt. Non diſſimulaverim tamen hiſce omnibus, ut ſupra indicavimus, adverſari cl. HALLERUM, & negare palam, pulſus ita raros, & tardos reapſe reperiri, ſi horologii ope numerentur, niſi peculiare pulmonis, aut cordis vitium cum febre ſit conjunctum, quod ſanguinis e pulmonibus ad ſiniſtram cordis caveam reditum, aut e corde in aortam tranſitum (*Phyſiol. T.* 2. *l. VI. ſect.* 2. §. *XV*) impediat. Verum etſi id, quod ſuſpicatur HALLERUS, eveniſſe

interdum, non auſim inficiari; numquam tamen concedam, omnes obſervationes doctiſſimorum, atque exercitatiſſimorum Medicorum, quos adduxi, in dubium revocandas eſſe. Qua de re teſtimonium ſufficiat cl. LE ROY, qui etſi alicubi HALLERO quaſi adhaerere videatur, quodam tamen in loco (*Melang. de Phyſ. & Med. Prem. Mem. des fievr. aigües p. 204. not. cc.*) fateri cogitur, febres aliquas ſe offendiſſe, in quibus pulſus multo rarior, quam in naturali ſtatu, erat, ita ut cuidam pulſus intra minutum non plures, quam quadraginta, aut quadraginta quinque, *horologio adhibito*, micare reperirentur; quod cum HAENII, & SARCONII obſervationibus, non ſine horologii adjumento inſtitutis, omnino convenire, manifeſtum eſt. Non negandum tamen videtur, *peculiare pulmonis*, *aut cordis vitium* quandoque varietatem aliquam pulſibus inducere poſſe; ſed illud veroſimilius exiſtimo, tunc pulſum ab hujuſmodi cauſſa inaequalem potius, aut intermittentem fieri, quam ſimpliciter naturali rariorem. Hactenus exempla pulſus naturali rarioris in febricitantibus protulimus: modo ad ea, quae frequentiorem ſine febre oſtendunt, progredior. CL. RYE (*l. c. p.* 224) in dolore colico deprehendit ſine febre pulſum, qui centies in minuto primo pulſabat; & FLOYERUS pulſum ab ira centies octies ſine febre intra idem tempus ſubſilientem (*l. c. p.* 87). Pulſum naturalem, cujus ictus erant centum & quindecim, imo plures, recenſet HAENIUS (*Rat. med. P. XII. p.* 86), itemque ſine febre centum, & viginti *Whyttius* (*Malad. hypochondr. p.* 90). Praetereo demum auctum enormiter pulſuum numerum a cauſſis externis, nimirum a motu corporis, calore balnei, cibo, potu ſic, ut quandoque centum & triginta, aut centum & quadraginta pulſationes uſque intra minutum obſervatae narrentur, quin ulla tum febris adeſſet. Quas ob res non immerito CL. TODE in *ſpecimine inaugurali de duplici febrium indole* (*Hafniae* 1769) pulſus frequentiam a multis pro febris ſigno pathognomonico habitam rejicit, idemque facit *Anonymus* Varſavienſis (*obſervat. clinic. ad duct. medicat. in Noſocomio general. Varſav. Faſcic.* 1. *p.* 15) quoniam in vere febricitantibus, quos ex aliis ſignis febricitare cognoverat, interdum defuiſſe pulſus frequentiam, celeritatemve obſervavit.

*** Qui febrim in aucta pulſus frequentia, & velocitate ſitam volunt, etiam tum febrim, ne de ſententia diſcedant ſua, adeſſe affirmant, cum a cauſſis evidentibus pulſus acceleratio accidit. Sed ignoſcant, precor, ſi ab iis tam diſſentio, quam hujuſmodi pulſus acceleratio a vera febre diſſentit. Videntur enim febris veram naturam nunquam comprehendiſſe, quando res adeo diverſas una confundunt.

§. XI.

Quid interſit inter frequentem pulſum & celerem?

At quae hactenus contra pulſuum frequentiam dicta ſunt, nequaquam opponi poſſunt iis, qui non in ſola eorum frequentia, ſed in ipſa etiam celeritate febrim quaerendam ſtatuunt. Diſtinguunt enim alteram ab altera cum veterum pleriſque, ſed potiſſimum cum *Stahlianis*, qui per celeritatem intelligunt, notantque breviſſimum tantummodo tempus illud, quod inſumitur, dum arteriae ſe ſe dilatantis ictus ferit, pellitque digitos tangentis. Celeritas igitur pulſuum tanto major erit, quo minor erit diaſtoles duratio. Hanc auctam pulſui febrili adjiciunt, tamquam perpetuam febris ſociam, atque inſeparabilem. Neque ullo modo eos audire volunt, quibus ea diſtinctu difficillima videtur. Enimvero minimum illud tempuſculum, quo arteria ſalit, praeſertim ſi pulſus ſimul frequens ſit, vix, & ne vix quidem animadverti,

adverti, & determinari poteſt. Huiuſmodi tamen celeritatem a frequentia diſtingui poſſe teſtantur BELLINIUS (a), HALLERUS (b), SAUVAGESIUS (c), MORGAGNIUS (d), HAENIUS (e), aliique experientiſſimi, & probatiſſimi viri, a quibus, ſi meam quoque licet experientiam afferre, non ego ipſemet diſſentio.

(a) *De urin. & pulſ. p. 72.* (b) *Element. Phyſiol. T. 2. p. 248.* (c) *De febrib. n. 10.* (d) *De cauſ. & ſed. morb. epiſt. 24. & 32.* (e) *Ratio medend. P. XII. pag. 27.*

§. XII.

An in celeritate pulſus eſſentia febris?

Hanc ergo pulſus celeritatem numquam a febri ſejungi aſſerunt qui frequentiam, velocitatemque tueri non poſſunt. Inter hos TREMELIUS (a) eam adeo febris eſſe propriam profitetur, ut rarum, vel naturalem pulſum in febre numquam ipſe repererit, quin *iſta ictus celeritate* ſe febrilem oſtenderet. Attamen paullo poſt hoc ipſo etiam ſigno diffidere videtur, cum ultro concedat, ſaepe a debilitate ingenti, quae pulſum celerem comitatur, celeritatem ipſam, febris comitem obſcurari, fereque aboleri. Imo, ſi quid ego clinico exercitio valeo, propria obſervatione ſuffultus fidenter poſſum aſſeverare, hanc eamdem celeritatem, a me ſaepius animadverſam ſine febre, & ſaepe etiam in ipſa febre minime deprehenſam eſſe. Adſtipulatur mihi experientia ANONYMI paullo ante commemorati, qui ſine ulla haeſitatione negat, ſolam pulſus celeritatem ad febrim indicandam ſufficere, exemplíſque in medium prolatis dicta (b) confirmat.

(a) *Frigor. febril. exam. p. 9.* (b) *Obſerv. clinic. ad duct. medicat. in Noſoc. General. Varſavienſ. faſc. 1. p. 16. & 17* ubi ſic ſcribit: *pulſus autem* (in febri ardenti) *nec plenus ratione habitus, nec durus, nec celer, nec dicrotus, nihilque cum febrili commune habuit.*

§. XIII.

An in aliis pulſuum affectionibus quaerenda?

Quoniam igitur neque frequentia, neque celeritas pulſus quidquam certi habet, quo febris deſignetur, has notas ſupplere parant nonnulli aliis pulſuum affectionibus, debilitate nimirum, aut inaequalitate, aut parvitate, aut ſimili praeter naturam mutatione; nec ſatis perſpiciunt, ſe ad eas convertere pulſuum affectiones, quas jam, ut ineptas, incoſtantes, aut communes a febre ſegregarunt, excluſeruntque omnes illi, qui ſolam frequentiam, aut celeritatem pro ſigno febris pathognomonico retinendam duxerunt. Praeterea directe refelluntur auctoritate, & fide cl. LE ROY, qui in ſingulis febricitantibus, quibus fuiſſe pulſum rarum narrat, tamen nullo modo aut debilem, aut

inaequalem, aut parvum (*a*) deprehendere unquam potuit. Quae cum ita ſint, non erit profecto, cur in ulla harum pulſus affectionum febris *eſſentia*, ſive natura collocetur. Id jam optime cognovit ab antiquiſſimis uſque temporibus ſcientia medicinae non minus, quam ingenio, & recta judicandi ratione admirabilis C. Celsus, qui pleraque ſupra a nobis fuſius excuſſa ſumma, ut ſolet, brevitate, atque elegantia (*b*) contraxit in haec verba: » Non eſt expeditiſſimum ſcire, » quando aeger febricitet, quando melior ſit, quando deficiat... Venis enim maxime credimus, fallaciſſimae rei; quia ſaepe iſtae lentiores, celerioreſve ſunt & aetate, & ſexu, & corporum natura. » Et plerumque ſatis ſano corpore ſi ſtomachus infirmus eſt, non numquam etiam incipiente febre, ſubeunt, & quieſcunt: ut imbecillus » is videri poſſit, cui facile laturo gravis inſtat acceſſio. Contra ſaepe » eas concitat, & reſolvit ſol, & balneum, & exercitatio, & metus, » & ira, & quilibet alius animi affectus, adeo ut, cum primum medicus venit, ſolicitudo aegri dubitantis, quomodo illi ſe habere videatur, eas moveat. Ob quam cauſſam periti medici eſt, non protinus ut venit, apprehendere manu brachium: ſed primum reſidere » hilari vultu, percunctarique, quemadmodum ſe habeat; &, ſi quis » ejus metus eſt, eum probabili ſermone lenire; tum deinde ejus » carpo manum admovere. Quas venas autem conſpectus medici movet, quam facile mille res turbant! Altera res eſt, cui credimus, » calor, aeque fallax. Nam hic quoque excitatur aeſtu, labore, ſomno, metu, ſolicitudine. Igitur intueri quidem etiam iſta oportet: » ſed his non omnia credere. Ac protinus quidem ſcire, non febricitare eum, cujus venae naturaliter ordinatae ſunt, teporque talis » eſt, qualis eſſe ſanis ſolet: nec protinus etiam ſub calore, motuque » febrem ſe ſe concipere: ſed ita &c.

(*a*) L. c. (*b*) *De Medicin. l.* 3. *cap.* 6. *mihi p.* 128, 129.

§. XIV.

Quae febris cauſſa proxima ex Boerhaavio.

Quid de febre, ejuſque natura generatim cogitatum ſit, hactenus expoſui. Supereſt modo, ut etiam, quae cauſſa, ut ajunt, proxima eam efficiat, quoad quidem ſciri poteſt, inveſtigemus. Itaque ad Boerhaavium, a quo, antequam hac ſuper re ejus mentem aperiremus, paullo longius diſceſſimus, revertamur oportet. Is, praeſtituta pulſus velocitate, tamquam unica, perpetua, inſeparabili, atque *eſſentiali*, ut loquuntur, cujuslibet febris, proprietate, ſive poſita in hac pulſus velocitate febris individua natura, atque exiſtentia, inquirit deinde in proximam ejuſdem cauſſam, nec dubitat, hanc eſſe eamdem, quae me-

moratae pulſus velocitatis eſſe videtur, nimirum *velociorem cordis contractionem cum aucta reſiſtentia ad capillaria* (*a*); in qua *febris omnis acutæ ideam* contineri ſibi perſuaſerat. Cumque initio acceſſionis febrilis *pro varietate ſubjecti, cauſſæ, febris ipſius*, vario itidem gradu, modo, & duratione ſe exhibent *velox, parvus, ſæpe intermittens pulſus, pallor ſæpe extremorum, frigus, rigor, tremor, inſenſilitas*: hinc perſpicuum eſt, inquit, *ſtagnare tum humores ſanguineos in extremis vaſculis, & ſimul tamen cauſſam cor irritantem* (*b*) *adeſſe*. En lentorem ſanguinis extrema arteriolarum quodammodo obſtruentem, qui *reſiſtentiam* cordi validius ſe ſe contrahenti (*c*) objiciat, augeatque.

(*a*) *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 572. & 581. (*b*) *L. c.* §. 576. (*c*) *Ibid.* §. 587.

§. XV.

Quemadmodum vero ſupra oſtenſum eſt, *pulſus velocitatem* nec in omni febre, nec in omni ejus tempore reperiri; ſic etiam ſubito patet, ne *velociorem* quidem *cordis contractionem*, quae illam efficiat, aſſumi, nec eſſe poſſe pro proxima febris cujuſque cauſſa, quam quaerimus. Deinde, quoniam vir clariſſimus lentorem ſanguinis, imo ipſius ſtagnationem in vaſis capillaribus hic ponit, parum ſane diſtat ab ea cogitatione, quam habet de inflammatione, cum tamen inflammatio, & febris non una, eademque res cuiquam viſa ſit. Quapropter non pauca ex iis, quae, ubi de inflammatione diſſeruimus, adverſus prolata ſunt, huc quoque opportune traduci poterunt. Praeterea abſurdum, rationique repugnans eſt, hic ab *aucta reſiſtentia ad capillaria, velociorique cordis contractione* frigus, & pallorem extremorum derivari velle, dum alibi ab eiſdem omnino cauſſis ruborem, calorem, tumoremque inflammatae partis explicavit. Illud etiam accedit, quod *frigus*, & *pallor*, quae incipiente febre ſe exſerunt, haudquaquam ab haerente in vaſis capillaribus ſanguineo humore oriri poteſt. Nam dum pallor, & frigus corpus occupat, arteriae omnes a corde ad extrema uſque vaſcula, in quibus ſanguis ſiſti dicitur, ita repletae turgerent, ut pulſum magnum, plenum, vehementemque ederent, non vero parvum, debilem, obſcurum, intermittentem, qualis eo tempore eſſe ſolet, aſſumiturque; nec ideo *frigus*, nec *pallor*, ſed calor, aeſtus, & rubor in univerſum corpus ſe ſe diffunderet. Demum, ſi darem etiam, quam vult BOERHAAVIUS, proximam febris cauſſam revera eſſe, an ea, quaero, cuicunque febri (quae noſtra eſt inveſtigatio) in univerſum accommodari poſſet, cum vel ipſemet BOERHAAVIUS, quaſi ſuae opinioni diffidens, ad *febrem* tantummodo *acutam* poſtremo eam reſtringere debuerit? *Quæ contra dici poſſunt.*

B ij

§. XVI.

Quid de aliis cauſſis ſentiendum?

Neque, ut opinor, felicius ſcopum attingere videntur ii, qui a ſpaſtica nervorum, & fibrarum omnium contractione (*a*) originem febris proximam petunt: nam etſi multa, quae in febribus intermittentibus eveniunt, talia propemodum videantur, quae illorum faveant opinationi; tamen haec ipſa aut deficiunt in reliquis febribus, aut minime earumdem propria ſunt, aut nullo modo ſingulis harum omnium temporibus ita reſpondent, ut quae in uno genere veriſimilitudinem quamdam continent, in alio etiam probabilitate firmentur; ne quid dicam de falſitate hypotheſeos, qua nervos arbitrantur ſe ſe contrahendi facultate donatos. Quis enim ignoret hodie, hujuſmodi vim ſolis fibris muſcularibus inſitam eſſe, aliis vero ſive nerveis, ſive membraneis non item? Eodem ferme vitio notantur qui duplicem motum in febre agnoſcunt, alterum a corde ad partes, alterum a partibus ad cor; illum videlicet a vi cordis ſanguinem in arterias propellente; hunc a ſpaſmo reliquarum partium, qui non modo illi contra nitatur, verum etiam venoſum ſanguinem urgeat cor verſus, deducentes. Neque quid ſibi velint, ſatis aſſequor, illi, qui *velocitatem* pulſus *ſpaſticam*, & *convulſivam*, ut ajunt, omnium febrium cauſſam (*b*) cenſent. Non enim, quocunque modo rem explicent, effugere poſſunt ea, quae contra pulſus velocitatem ſupra diſputata ſunt, neque unquam oſtendere, iſtiuſmodi ſpaſticam, & convulſivam pulſus velocitatem ſaepe ſine febre non occurrere in aliis quoque morbis, praeſertim hypochondriacis, hyſtericiſque, in quibus quantum ex pulſu & aegroti ſe febricitare falſo ſaepe credant, & medici non ſatis cauti decipiantur, non attinet dicere.

(*a*) HOFFMANNUS *Med. Rat. Syſtem. T. IV. ſect.* 1. §. *IV.* princeps, a quo haec opinio profluxit. (*b*) In his QUESNAEUS *des Fievr. contin. T.* 1. *chapit.* 2. *p.* 80.

§. XVII.

Quid Todius docuerit.

Quas ob res factum eſſe arbitror, ut nuperrimi quidam Scriptores, relictis majorum placitis, plurimum operae, ſtudiique collocarint in aliis, atque aliis cauſſis febrium proximis indagandis, quamquam, ut mihi videtur, infelici plane eventu, atque ab eorum etiam votis perquam alieno. Ex his quid noviſſime ſcripſerint duo Medicinae lumina, Todius, & Cullenius; alter in Hafnienſi, in Edimburgenſi alter Academia Profeſſor, viri ambo & ingenio praeſtantes, & doctrinae fama illuſtres, & experientia aeque inſignes, non equidem ſilentio praeteribo, ne videar aut novas doctrinas deſpicere, aut ignorare,

aut aliorum inventis quodammodo invidere. Itaque TODIUS in libro, quem edidit anno 1769 *de duplici febrium indole*, non aliunde febrim proxime oriri putat, quam ex ſenſorio communi, quod aliquo ſtimuli genere irritetur, irritationemque ſuam vario modo ad reliquas totius corporis partes tranſmittat, protendatque. Addit praeterea, ſi ſtimulus iſte naturam ipſam inveniat obſequentem, hoc eſt, promptam, expeditamque ad agendum, febres naſci *inflammatorias*; ſin vero contra ſtimulus aut prae magnitudine morbi, aut prae languentis naturae imbecillitate quodammodo infringatur, tum *putridas* tantum gigni: haecque eſſe duo ſumma genera febrium, quae ipſe agnoſcit, & probat. Ergo cauſſa febrium proxima TODIO eſt irritatio generis nervoſi, non in corde, non in minimis vaſis, non in membranis, aut nervorum ramulis, ſed in ipſo cerebri meditullio exorſa, & deinde ad ceteras partes propagata (*a*). Qua in opinione quid commune habeat cum aliis, quid proprium, non puto quemquam fore, qui non facile ex premiſſis intelligat.

(*a*) *Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Hafniae* 1769. pag. 19. & ſeq.

§. XVIII.

Jam vero ad CULLENIUM venio, qui ſingularem, novamque ſuam ſententiam anno tantummodo 1777 typis evulgavit (*a*), quamquam aliquot jam ante annis publice ſuis auditoribus eam praelegere ſolitus eſſet, ita ut ANONYMUS quidam, uti ſuam & propriam, non ita pridem omiſſo, unde acceperat, auctoris nomine proferre non dubitaverit (*b*). CULLENIUS igitur, & qui eum ſequutus eſt, ANONYMUS vaſorum minimorum atoniam neſcio quam, ſuccedentemque ſpaſmum ſibi confingunt, & pro cauſſa habent proxima febrium omnium. En quomodo rem CULLENIUS ipſe proponit, ſi tamen ejus mentem (nam ſubtile quid habet, nec ſatis planum) recte aſſequor. Cauſſae, inquit, remotae, a quibus febres quaecunque excitantur, omnes ita in univerſum nervorum ſyſtéma, atque adeo in cerebrum ipſum agunt, ut utrorumque potentiae, vires, actioneſque diminuantur. Hinc omnes corporis functiones, ſed praecipue arteriolarum minimarum motus, ſive alterna contractio quo fluida propelluntur, quam maxime langueant, neceſſe eſt. Ita vero animalis oeconomia conſtituta, atque ordinata a natura eſt, ut languor, ſive debilitas iſtiuſmodi quemdam quaſi ſtimulum vaſis ſanguineis omnibus indirecte inferat. Nam frigore, & ſpaſmo, qui languentem minimorum canalium, & ſanguinis per eos fluentis motum ſubſequitur, cum cordis, tum arteriarum majorum actio ſollicitatur, augetur, intenditurque, donec paullatim aucta eo perve-

Quid Cullenius.

niat, ut cerebro, nerviſque priſtinam vim, facultatemque reſtituat. Hac autem inſtaurata fieri non poteſt, quin minima etiam vaſcula ſuas functiones & recuperent, & obeant validius, ſpaſmumque proinde, quo afficiebantur, evincant, & ſuperent. Spaſmo ſic remoto, ſudor undique erumpit cum reliquis ſignis, quae edocent, laxatos omnes ductus eſſe ad quaſvis excretiones dicatos (c).

(a) *Firſt. Lines of the Practic. of Phyſic for the uſe of ſtudents in the Univerſity of Edimburg* 1777. (b) *Reflexions on the general Treatment &c.* London. Vid. *Comment. Medic. e filoſofic. d' una ſocietà di Med. d' Edimburg. Vol.* 1. *Part.* 1. *cap. V. Venez.* 1775. (c) Vid. etiam *Raccolta d' opuſcoli ſcelti ſulle ſcienze, ed arti fatta in Milano Tom.* 2. *P. VI. p.* 417. ubi CULLENII diſquiſitio in cauſſam febris proximam italice verſa habetur.

§. XIX.

Todio cur non aſſentiendum. His utriuſque opinionem adumbraſſe ſit ſatis. Quae contra animadverti poſſent, lubens, ſcienſque magna ex parte praetereo. Nolo enim cum viris, qui plurimum auctoritate, & doctrinae laude apud omnes valent, pluribus verbis decertare. Illud tantum non praetermittam, neminem ſanae mentis eſſe poſſe, qui Todio aſſentiatur. Nam quis tam hebeti, craſſoque ingenio eſt, ut non videat protinus, irritato *communi ſenſorio*, quemadmodum pro certo ille aſſumit, mentis ideas, facultateſque omnes ante perturbari, & ſpaſmos, & convulſiones, doloreſve excitari debere, quam motus febriles, ſicuti jam acute, ſapienterque objectavit (a) Gortėrius? Quis, amabo, unquam credat, cunctas remotas cauſſas febrium iſtiuſmodi eſſe, ut continuo cerebrum, ſive ſenſorium commune afficiant, & eo ſtimulo, qui ceteris partibus, humoribuſque parcat, ſenſorio vero communi vim inferat, aeque ſint praeditae? Praeterea ſi ita eſſet, quemadmodum ipſe efflagitat, ſequeretur procul dubio, ut omnes cujuſcunque generis febres, chronicae, aut acutae; mites, aut graves; benignae, aut malignae; gaſtricae, aut venoſae; primariae, aut ſecundariae; intermittentium variae ſpecies, aut continuae, aut remittentes, quoniam unam eamdemque cauſſam proximam haberent, uno eodemque pharmaco, cortice videlicet peruvianio depellerentur. Quod tamen abſurdiſſimum eſt. Sed de hac hypotheſi plura, ubi peculiariter de febribus intermittentibus differemus.

(a) L. c. §. IX.

§. XX.

Diſcrimen inter utriuſque opinionem.

Eiſdem ferme difficultatibus implicari CULLENIUM, qui mox non perſpiciat, arbitror eſſe neminem. Sed in eo maxime a TODIO diſcrepat CULLENIUS, quod, etſi cerebrum, nervoſumque genus a remotis febrium cauſſis impeti & ipſe velit, contraria tamen omnino effecta ab eiſdem contendit. Nam ille vim nerveam irritatione quadam concitari; hic deprimi, obtundique opinatur; unde non levis inter utrumque dimicatio, qua ſe ſe mutuo conficiant, oriatur neceſſe eſt. Deinde ſi nerveae imminutio virtutis talem atoníam in minimis arteriis efficeret, ex qua frigus, ſpaſmi, febris procrearentur; illud etiam certe ſequeretur, ut in morbis omnibus paralyticis, in quibus de hujuſmodi atonía dubitari nequit, febris multo certius, & frequentius accederet. Cur vero in apoplexia, in hemiplegia, paralyſi, ſaltem in membris reſolutis, in quibus vim nerveam languere nemo ignorat, adeo raro febris obſervatur? Praeterea notum eſt, non omnes febres a frigore incipere. In iis igitur, quae ſine frigore invadunt, deerit cauſſa primaria, a qua ſecundum CULLENIUM cordis, arteriarumque actio redintegratur, & febris accenditur. Quaenam ergo erit iſtarum proxima cauſſa? Demum earum ortum explicet velim intermittentium febrium, quarum ſingulae acceſſiones, quod alibi oſtendemus, a calore principium ducunt, cum calore invaleſcunt, & tandem frigore terminantur. In his enim febris ſymptomata ordine ſic inverſo ſe habent, ut cum ejus hypotheſi qua ratione conciliari queant, prorſus me lateat.

Quaedam contra Cullenii opinionem.

§. XXI.

Nulla cauſſa proxima febrium in univerſum aſſignari poteſt.

Supereſſent adhuc alia quorumdam Pathologorum deliramenta, in quibus referendis operam, & tempus, ſi vellem, perdere poſſem: ſed taedet jam hujuſmodi occupatione me diſtineri. Quod prae oculis habebam, id mihi videor conſequutus. Oſtendere enim fuit animus, nullam conſtitui cauſſam proximam poſſe, quae omnibus ſimul febribus, quotquot ſunt, cum genere, tum ſymptomatum multiplicium ratione diverſiſſimis communis revera eſſet; nec, ut puto, inanis, & caſſus labor extitit. Quare cum nulla hujuſmodi cauſſa hactenus inventa ſit, nec fortaſſe inveniri, ut cl. GREGORYUS (*a*) autumat, unquam poſſit: cumque nulla earum generica definitio, quae ſingulas comprehendat, poſſibilis viſa nobis ſit: reliquum eſt, ut in hiſtorica tantum deſcriptione, quae praecipua febris phaenomena oculis ſubjiciat, conſiſtere debeamus. Appoſite GORTERIUS (*b*): *de multis*, in-

Deſcriptio febris.

quit, *rebus nihil aliud conſtat, quam quædam phænomena.* *Cur ergo his non erimus contenti de febre?*

(*a*) *Prax. Med.* (*b*) *L. c.*

§. XXII.

Deſcriptio qualis a Sauvageſio data?

At deſcriptio, quae definitionis defectum ſuppleat, primum brevis ſit, oportet; deinde cuncta phaenomena, quae cujuſcumque febris communia videntur, complectatur. Quod probe animadvertens Sauvagesius (*a*) febrem dixit eſſe *ſyndromen frigoris, ſucceſſivique caloris cum artuum debilitate, & pulſus vi adaucta, ſæpe quo ad frequentiam.* Verum ſatiſne accurate eam deſcripſit? Plane non ſatis.

Quæ pugnent contra Sauvageſium.

Nam 1. eas videtur omittere febres, quas nullum, ne minimum quidem, frigus antecedit; de quibus ſupra mentionem feci, faciamque alibi. 2. Calor non ſemper frigori, quando etiam febres incipiunt, ſuccedit; in algida enim Tortii numquam recaleſcunt aegri, niſi tota acceſſione, & proinde febre diſcuſſa. 3. Pulſus vigor non ſemper increſcit, ne *quo ad* quidem *frequentiam*; quoniam in malignis quibuſdam febribus ſaepe vires ejus imminuuntur, tantumque abeſt pulſus a frequentia micatuum, ut vel naturali ſimilis, vel etiam tardior, rariorque (§. 10) plerumque ſit. Sic etiam in principio febrium intermittentium pulſus non ſolum deprimitur & languet, verum etiam rarior, & tardior fit, quod ſaepiſſime horologii etiam ſubſidio certum cognovi. Remanet ergo ſola artuum debilitas; quae tamen quam ſit aliis morbis communis, quiſque intelligit.

(*a*) *Noſolog. method. claſs.* 2. *Febres. character.* Sauvageſianae deſcriptioni perſimilis eſt, quam habet Cullenius: *Poſt horrorem pulſus frequens, calor major, viribus artuum imminutis. Gen. morb. claſs.* 1.

§. XXIII.

Sellii febris deſcriptio.

Haec febris deſcriptio a Sauvagesio tradita neque Sellio, qui poſt eum ſuam *Pyretologiam methodicam* conſcripſit, omnino placuit. Quapropter aliam ipſe condidit, quae rem aptius, rectiuſque exprimeret. Febris igitur ei eſt *morbus cum frigore, æſtu, & pulſu, naturali nunc frequentiori, nunc tardiori, vario gradu, atque tempore ſtipatus* (*a*). Subdit autem, nunquam *febris præſentiam* a quopiam in dubium vocatam eſſe, *ſi hominem a ſymptomatibus modo recenſitis vidit correptum.* Quod etſi concederem, petere tamen liceret, utrum, ubi hujuſmodi ſymptomăta deſiderantur, certum aeque ſit, febrem omnem abeſſe. Nam ſaepe evenit, ut praeſentia quaedam ſigna morbum

morbum ſingularem denotent, abſentia tamen certo non eum excludant. Dubito etiam, num illa ſymptomata ſemper, atque in omni febre praeſto ſint, numque, ubi adfuerint, non alium morbum etiam ſignificare poſſint. Quae ſupra (§.XXII) in SAUVAGESIUM animadverſiones adductae ſunt, non ita alienae videntur, ut SELLIO quoque non adverſentur. Sed hoc unum addo, ſaepe in hyſteriſmis corpus frigere, & ſubinde calere, & pulſum modo frequentiorem, modo tardiorem naturali eſſe, & quidem vario gradu, & tempore, quin tamen mulierem tunc febricitare quis jure dixerit. Hinc fortaſſe, re melius conſiderata, ipſemet ille, qui hujuſmodi febris deſcriptionem dedit, de phaenomenis hiſce, quae primum probaverat, dubitare deinde videtur, ut ex iis, quae paullo poſt in eodem loco commentatur, facile eruitur.

(a) *Pyretolog. method. p.* 83.

§. XXIV.

Multo minus probandum videtur id, quod de febre habet VOGELIUS, ubi ait, eam eſſe *innati caloris augmentum præternaturale cum oris ſiccitate, & gravitate corporis* (a). Quod ad caloris augmentum attinet, repeti hic poſſunt ea, quae (§.IV. & V.) adverſus Galenum allata fuere. *Oris* porro *ſiccitatem*, & *gravitatem corporis* communem eſſe aliis morbis, ac in primis hydropi conſtat; eaſque ſaepe a febri etiam abeſſe, vel una hectica febris, qua laborantes vix ſentiunt aliquam moleſtiam ſic, ut ſe febricitare haud credant, luculentiſſime demonſtrat. *Vogelii datæ deſcriptio.*

(a) *Definit. Gener. morb. cl.* 1.

§. XXV.

Quid demum dicendum erit de iis, alioquin doctiſſimis viris, qui febrim ita concipiunt, ut *velocior ſit pulſus cum aliquarum corporis actionum, vel fere omnium* (a) *læſione?* An ſic ſatis diſtinguitur ab affectionibus hypochondriacis, in quibus adeo ſaepe *velocior pulſus* cum plurium *actionum læſione* conjunctus occurrit? Quis eſt, qui neſciat, in praecordiorum organicis vitiis, praeſertim aneuryſmaticis ſæpiſſime cum reſpirationis, abdominaliumque viſcerum laeſionibus, imo totius habitus depravatione pulſuum velocitatem, crebritatemque copulari ſic, ut pulſus febrilis * videatur? *Aliæ non minus infirmantur.*

(a) SCHACHTIUS *Inſtit. med. Pract. p.* 4. *aliique.*

* Tanta eſt in hiſce interdum pulſus frequentia, & magnitudo, ut cl. COCCHIUS (*Bagni di Piſa p.* 155. & 156) hanc *febrem aneuryſmaticam* nominare non dubitaverit.

§. XXVI.

Qualis febris deſcriptio eſſe debeat. Atque ex paucis his (nolo enim plures de hujuſmodi argumento ſententias perſequi) ſatis puto intelligi poſſe, quantum difficultatis habeat brevis, abſoluta, & generica febris deſcriptio, quae definitionis loco ſit. Itaque cum ſummam febres ſive in acceſſione, ſive in augmento, aut inclinatione, deceſſioneque pro generis, cauſſarum, ſymptomatum, & ſubjectorum ratione varietatem praeſeferant, quae paucis verbis apte nequit comprehendi; magni intereſt, ampliorem, diligentioremque febris tradere deſcriptionem, ut ab ſymptomatibus, propriiſque affectionibus, quae tamen ſenſibus & obviae ſint, atque a medicis attendi queant, aliqua abſolutior, certiorque ejus notitia habeatur, quo facilius de ea praeſente judicium ferri poſſit.

§. XXVII.

Quae conſiderentur in febre. Medici autem, ubi ejuſmodi judicium ferendum eſt, arteriarum motum explorant in carpis manuum, quandoque etiam in temporum alterutro; calorem cutis, pectoris, ac frontis tentant manibus; urinas inſpiciunt; faciei, oculorum, & linguae colorem, habitumque contemplantur, & totius corporis functiones quo ſe modo habeant, diligenter diſquirunt; atque his, vel horum pluribus a naturae ordine, & conſuetudine aberrantibus, febrim adeſſe pronunciant.

§. XXVIII.

Qui pulſus; qui calor. Pulſus vero ſummopere varius eſſe ſolet, nempe vel parvus, debilis, tardus, rarus, contractus, & inaequalis; vel magnus, validus, celer, frequens, amplus, ordinatuſque; vel durus, vel mollis, prout febris in initio eſt, aut in augmento, & ſtatu, vel in remiſſione, & fine; vel prout differt ipſius febris genus, ingeniumque. Item calor modo aequaliter diffunditur, modo inaequaliter partes occupat; modo exteriora frigent, dum interiora interim calent, vel uruntur; modo omnia algent; modo frigoris & caloris ſenſus ſe ſubinde excipit; modo calor acerrimus, atque urentiſſimus, modo mitis eſt, & ferme naturae morem aemulatur.

§. XXIX.

Urinae, facies, oculi quales. Urinae quandoque crudae, aqueae, quandoque rubrae, flammeae, & tenues prodeunt, ſaepe craſſiores, jumentorumque ſimiles,

cito perturbabiles, & ſubſidentes, interdum naturalium inſtar Facies quando pallet, quando rubet, quando intumeſcit; nunc quamplurimum a ſanorum ſpecie, nunc quam minimum, aut ne vix quidem diſcrepare videtur. Oculi vel graves & triſtes languent, vel rubent, vel lucem averſantur, aut prominent, vel torvi, & truces, vel lucidi nimis, vel turbidi, & luridi exiſtunt; interdum illacrimant, nitoreque ſuo orbantur.

§. XXX.

Linguæ, oris ſapor, ſpiritus, cibi faſtidium, atque alia conſideranda.

Lingua plerumque areſcit, ſiti finditur, ſcabra, & aſpera fit, rubet, aut albicat, aut variegato obducitur muco; ſed non raro humida & naturalis eſt, nec ulla ſitis vexat. Os amarum ut plurimum, aut alius ejus ſapor pravus moleſte percipitur. Spiritus frequens, calidus, inaequalis, difficilis trahitur. Saepe halitus foetet. Cibi deſiderium fere perit; interdum id nauſea etiam excipit. Raro appetitus aliquis manet. His praeterea accedunt dorſi, artuum, capitis dolor; virium languor; vigiliae, aut contra ſopor; mentis ſtupor, aut imbecillitas; delirium; alvi fluxus, vel adſtrictio; vomitus; hypochondriorum tenſio; tendinum ſubſultus; macies, aliaeque affectiones, quae aut cum febre ipſa junguntur mox inter initia, aut eidem ſenſim ſuperveniunt. Antecedunt vero laſſitudo ſpontanea, ſomnus imminutus, & perturbatus, capitis, & corporis gravitas atque inertia, naturalium, animaliumque laeſio functionum, aut grave aliquod in *ſex rebus non naturalibus* erratum.

§. XXXI.

Diagnoſis febris.

Horum (§. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX) examine diligenter inſtituto, facile comperitur, febriſne corpus teneat, aut abſit. Non enim pulſus rarus, aut tardus, aut velox, & frequens, non tepor, non urinarum color naturali ſimilis, non ſitis abſentia, non virium languor, aut integritas medentem in errorem perducent, niſi ſingulis ſeorſum acceptis nimium tribuerit. Conjuncta enim, & una concurrentia ſint oportet, ſi aliquid certi ſignificare debent. Sunt tamen quaedam, fateor, peculiaria, quae plerumque, & generatim homo patitur, quem febris invaſit. Initio ut plurimum vel cohorreſcit, vel riget, vel friget, rarius animi deliquio corripitur, aut in ſomnum propendet; paullo poſt calore ingenti, & diutius protracto cum anxietate quadam, atque in primis virium languore, ſiti, oriſque ſiccitate, capitis dolore*, aut gravitate, aut aeſtu, aliiſque afficitur moleſtiis. Quod ſi ad haec pulſus frequentia, aut celeritas ſe adjunxerit, certius, non inficior, erit de febre judicium. Quare non immerito a cl. BUCHANIO (a) praecipuae, & conſtantiores febris notae ſtatuuntur

Signa frequentiora & magis propria.

calor excedens, pulſus creber, appetitus deficiens, totius corporis debilitas, & quædam in obeundis functionibus tam vitalibus, quam animalibus difficultas **.

* Tanti hoc ſignum, referente DUPLANILIO, faciebat Cl. LE ROY, ut quando in pulſu non apparebant ſigna, quibus febris eſſe indicatur, ad dolorem capitis ſe converteret; qui dolor, ubi non manifeſtus eſt, motu aliquo corporis, aut capitis imperato, facile ſe ſe prodit, & detegit. DUPLANIL. *in not. ad BUCHAN. l. c. p.* 15.

(*a*) *L. c.*

** Quamquam febrim in univerſum rite, & plene definiri poſſe, vix licet ſperare, ut ſupra indicavimus; attamen a ſymptomatis & effectis deſcriptio aliqua deprompta non videtur reprobanda, cum unica haec ſit ratio, qua febris generatim enunciari poſſit. Talis fortaſſe eſt haec: *Totius corporis morbus, pleraſque functiones lædens, modo acutus, modo lentus, modo aſſiduus, modo intermittens, & periodice recurrens, a rebus præter naturam excitatus, ut plurimum cum virium animalium imminutione, pulſu celeri, aut crebro, calorisque naturalis mutatione conjunctus, coctione, aut critica aliqua excretione ſolvendus, quando primarius eſt, & in ſalutem finitur.*

§. XXXII.

De febris natura, & cauſſis conjecturæ.

Patuit, ni fallor, ex ſuperioribus (§. IV ad XX) non modo intimam febris naturam, verum etiam cauſſam ejus proximam obſcuriſſimam eſſe, vixque divinari a quopiam poſſe. Si quis tamen conjecturae locus detur, liceatque aliquid in tanta rerum ambiguitate, ſuſpicantis in modum dicere, ea probabiliter partim in fluidis, partim in ſolidis noſtri corporis partibus, & reciproca earumdem actione quaerenda eſt. Sanguinem enim, reliquoſque ab eo derivatos humores ita a naturali ſtatu copia aut cohaerentia, aut mixtura, aut qualitate, & acritudine tum ſpontanea, tum adventitia, deſciſcere, veriſimile eſt, ut motus cordis, atque arteriarum multiplici ratione perturbetur, atque adeo univerſa circulationis, & ceterarum functionum oeconomia. Nec minus rationi conſentaneum videtur, omne fibrarum genus cum muſcularium, tum nervearum ita affici, ut ſpaſticae, ac inordinatae quarumdam partium contractiones, inſolitaeque affectiones inſurgant, quae non ſolum priori malo vires addant*, verum etiam totum nervorum ſyſtéma ita percellant, ut hoc prope unum laborare videatur.

§. XXXIII.

Explanatio ſymptomatum.

Hinc (§. XXXII) ſi motus humorum retardatur, aut inaequalis redditur, aut fibrae ſpaſmo contrahuntur, aut nervea ſenſibilitas irritatur, aut aliter male afficitur; planum, atque expeditum eſt intelligere horripilationem, horrorem, rigorem, frigus, aut apparentis fri-

goris, debilitatis, quin etiam caloris ſenſum, itemque pallorem, livorem, anxietatem, pectoris oppreſſionem, oſcitationem, nauſeam, vomitum ſine ventriculi ſordibus, pulſum tardum, inaequalem, varium, humorum congeſtiones, ſtuporem, ſoporem, ſitim, aliaque ſymptomata, quae inter initia, vel etiam in progreſſu, febricitantium adeo communia eſſe ſolent. Si vero, *irritabilitate*, & *ſenſibilitate* incitata, cordis, arteriarumque motus augeatur, & circuitus humorum omnium acceleretur, commodiſſime inde explicari poterunt pulſuum velocitas, magnitudo, impetus, calor, aeſtus, rubor faciei, dolor capitis, vigiliae, paraphroſyne, inflammationes, aliaque auctae circulationis effecta, quae ſaepe febrim comitantur, aut ſubſequuntur. Nec arduum ſane erit ei, qui Pathologiae generali operam dederit, cujuſque alius febrilis ſymptomatis rationem invenire.

§. XXXIV.

At manifeſtiores, etſi pene innumerae, videntur cauſſae remotae, in quibus continentur cum *proëgumenae*, tum *procatarcticae*. Harum autem aliae ab animo, aliae a prava corporum conſtitutione proficiſcuntur; aliae extrinſecus, aliae intrinſecus adveniunt, febrimque movere poſſunt. Quae ab animo procedunt, ſunt graviora animi pathemata, ira, moeror, triſtitia, ſtudia immodica, metus, amor, qui ad febres praeſertim lentas ciendas ſolet eſſe paratiſſimus, ſi eum moeror ex negata rei amatae poteſtate ſubſequatur. Turbato enim cerebri, & nervorum ſtatu, pervertitur motus cordis; ſecretiones, excretioneſque omnes, in primis ſucci gaſtrici, bilis, lymphae pancreaticae, tranſpirationis imminuuntur, aut depravantur; ſolidarum partium robur ſolvitur; digeſtio, ſanguinis craſis, & motus vitiatur, ſicque via febri aperitur.

Cauſſae remotae.

Ab animo cauſſae.

§. XXXV.

Quae a corpore ipſo dimanant, ſunt quaedam pravae affectiones tam fluidarum, quam ſolidarum partium, propter quas ad febrim quidam magis, quidam minus inclinant. Huc ſpectant aetas, temperamentum, plethóra, viſcerum labes, paſſio hypochondriaca, aut hyſterica, ſcorbútus, cacochymia, cachexia, lues venerea, rheumatica diatheſis, atque alia his ſimilia.

A corpore.

§. XXXVI.

Reticendum vero non eſt, vim cauſſae procatarcticae interdum tantam eſſe, ut quamlibet optimam valetudinem, firmamque corporis

Vis cauſſae procatarcticae interdum maxima.

conſtitutionem illico evertere, atque in adverſam commutare poſſit. Spina digito pedis infixa tantum excitare poteſt doloris, ut febris oriatur, totum corpus rigeſcat, & ſpaſmo inducto, aut gangraena ſuccedente, ad interitum perducatur aegrotans. Propinata venena, & venenati halitus, maligni, peſtilentes ore inſpirati, aut deglutiti, aut cutis vaſculis abſorpti ſanguinem, lympham, & ceteros latices quoſcunque celeriter inficiunt, corrumpuntque; aut villos cordis, arteriarum, aut ventriculi, aliorumque viſcerum varie irritant, & contrahunt, aut contra relaxant, & ſolvunt; aut mox nervorum originem, vimque laedunt, convellunt, aut deſtruunt, prout nempe fert propria ſingulorum natura, & potentia.

XXXVII.

Exempla cauſſarum peculiarium.

Quam maxime inferendae febri etiam valent crapula, ebrietas, incontinentia, & venus immoderata; ingeſta item, ingenita, aut retenta acria, putrida, corrupta; nimium otium; ſomnus diutius protractus; violenta exercitia; deambulatio ſub ſole; mora in hypocauſto, aut alio loco praecalido, & ſubitus in aerem frigidum tranſitus; habitatio in regione humida, paluſtri; aër pinguibus, uliginoſis, aut aliter noxiis vaporibus refertus; quidquid uno verbo humorum, aut ſolidarum partium naturalem modum poteſt ſubvertere, aut labefactare.

§. XXXVIII.

Effecta febris.

Verum ad ipſam febrim revertamur. In hac quidem Natura adniti videtur ad cauſſam, aut materiam morbificam ſic permutandam, ut non amplius noceat, extrorſumque per aliquam excretionem feratur. Motu igitur febrili ita ea ſubigitur, ut vel emendetur, vel expellatur, vel talem ſubeat mutationem, qua non amplius infenſa ſit; vel natura nequidquam proficiente, ita deterior evadit, ut obruat, & deſtruat. Quare febris vel in ſalutem, vel in alium morbum, imo in mortem ipſam finitur. Si vires vitae vigeant, nec cauſſa, ſive fomes modum excedat, neu adeo maligna, aut reluctans ſit, ut ab iis permutari, ſubigi, aut expelli nequeat, tunc ſpes affulget, nullo opus fore medici adjumento. Sin vero illae deficiant, aut langueant, aut morbi cauſſa, ſive fomes ejuſmodi ſit, ut difficillime tolli, aut emendari poſſit; tunc medentis opera, regimen, & medicamenta illud perficiant, quod fruſtra Natura, & vitae vires molirentur *.

Febris quot modis finiatur.

Quando artis ope eget.

* Lectu digniſſima eſt Diſſertatio PLANCHONII *Le Naturiſme, ou la Nature conſiderée dans le Maladies, & leurs traitement conforme à la doctrine, & à la pratique d'Hippocrate, & de ſes ſectateurs*, in qua doctiſſime, quando naturae res committenda ſit, quando arti agere expediat in morbis, definitur, decerniturque.

§. XXXIX.

Vitae vires vigere, & ſufficere reputantur, quando cor, arteriaeque tanto motu, & robore pollent, ut cauſſas reſiſtentes, quas ſanguinis copia, acritas, lentor, aut ſpaſmi praebent, exſuperare poſſint. Tunc valide ſanguis per vaſa omnia projicitur, atque inſignis humorum omnium tum in ſe ipſos, tum in canales mutuus, & reciprocus attritus conſequitur. Hinc calor ubique ſe ſe expandit, qui humorum attenuationem, reſolutionem, coctionem, permutationemque mirifice adjuvat *; hinc omnis ab illis labes decedit, aut quidquid impuri, noxiique ineſt, per excretionem urinae, ſudoris, ſputi, vomitus, dejectionum alvi effunditur, febriſque evaneſcit. *Signa vigentis naturae.*

* Calorem magni faciebat GALENUS, nec minori in pretio eum habuére multi alii, & noſtra aetate in primis QUESNAEUS, & LIEUTAUDIUS, viri ſane & doctrina, & artis uſu, & fama celeberrimi.

§. XL.

Itaque calor non ſemper formidandus eſt, ſpeciatim in febribus coctionem, ut ajunt, purulentam poſtulantibus, dummodo nimius haud ſit, nec plurimum naturae modum exceſſerit. Sine ejus auxilio materia, ſi qua * morbum facit, ſaepe cruda remanet, nec ullam ſubit mutationem; imo ipſa intus reſtitans vel motus vitales ſuffocat, vel non ſatis commota, nec emendata, nec cocta reliquum ſanguinis, atque humorum, cum quibus confunditur, penitus inficit, & corrumpit. Calor ergo moderatus, qui a libero humorum circuitu, atque a ſolutis ſpaſmis dependet, generatim exoptandus eſt. Eo enim non ſolum horror, & frigus avertitur, verum etiam coctio, & criſis promovetur. *Calor quinam utilis.*

* Fruſtra interdum quaeritur cruditas in aliqua qualitate materiae morbificae in ſanguine exiſtentis. Recte idcirco JO. NATHANAEL PEZOLDUS *in ſpecimine Pathologico de Prognoſi in febribus acutis Lipſiae an.* 1771 mavult cruditatem in duratione, & vehementia ſpaſmorum plerumque reponendam eſſe, quam in humoribus ſolis; putatque, non raro corruptam illam materiam, quae aliquando excernitur ſub ſpecie criſeos, & puris naturam refert, effectum potius eſſe motuum irregularium naturae, quam cauſſam eorumdem. Hoc enimvero, ſi unquam evenit, tum in primis evenire mihi videtur, cum in febribus quibuſdam malignis, & putridis urinae flocculentae, & hypoſtaſim copioſam habentes minguntur, dum interim morbus crudiſſimus eſt, vireſque acquirit eundo, malo aegri omine. Quod ſaepe incautos decipit, opinantes, coctionis ſigna illa eſſe. Hypoſtaſim autem ejuſmodi fallacem, & minime bene ominantem nihil aliud eſſe ego quidem judico, quam ſanos humores febri ſolutos, & attenuatos, invicta, atque integra adhuc vera morbifica cauſſa.

§. XLI.

Vires vitæ nimiæ quid præſtent. Interdum vero vires vitae non modo non deficiunt, nec tantummodo vigent, ſed juſto majores evadunt, vehementiuſque concitantur. Tum nimius motus, attritus, calorque timorem incutiunt, ne univerſum corpus inflammatione, aut inflammatoria diatheſi occupetur, aut *alkaleſcenti* acrimonia peſſundetur. Sunt etiam qui putridam inde metuunt humorum diſſolutionem, quod tamen rarum ab hujuſmodi cauſſa ſola eſt. *Prognoſtica alia.* Illud autem eo magis timendum, quo intenſiori calori ſupervenerit inexpectata horripilatio, & frigus, in primis exteriorum partium. Cl. Swietenius fere ſemper lethales (*a*) ait eſſe illas febres, in quibus calor ſummus circa vitalia percipitur, dum ſimul extrema corporis frigent; quod non ſemel & ipſe vidi. Gangraenae enim, aut ſpháceli plerumque imminentis ad interiora id indicium eſt. Item periculum grave portendunt in febre acuta urinae tenues, percolatae, pervigilium, alvus perturbata, mentis emotio, anxietas, & multo magis, ſi his acceſſerit extremorum frigus. Galenus (*b*), praecipuum, & maximum ſignum mortis ſine bona criſi ſubſecuturae eſt, inquit, virium imbecillitas; ſecundum vero cruditas perfecta: praeſertim ſi praeterea morbus ſit magnus, & malignus, & celeriter * moveatur.

(*a*) *In Boerhaav.* §. 579. (*b*) *De criſib. l.* 3. *cap.* 10.

* Quoniam ſupra (§. XXXVIII.) dictum eſt, febrem vel in ſalutem, vel in mortem, vel in alios morbos deſinere, non praetermittam quaedam ex Hippocraticis oraculis decerpere, atque hic adnotare, quorum ductu, & praeſidio Medicus facilius futura praenoſcat. Sed primum dicam, quibus morbis ſuperveniens febris remedio ſit; nam ſalutaris interdum, quod alibi jam (§. I.) innuimus, deprehenſa eſt. *Si ebrius*, inquit Hippocrates, *repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua ſolvuntur crapulæ, vocem recuperet. Aph. ſect. V.* 5. *Qui a diſtentione, aut rigore nervorum tenetur, febre ſuperveniente liberatur. Sect. IV.* 57. *Quicunque ſani dolore capitis repente capiuntur, & ſtatim muti fiunt, & ſtertunt, in ſeptem diebus pereunt, niſi febris apprehenderit. Sect. VI.* 51. *Quibus hepar circumcirca dolet, his febris ſuperveniens dolorem ſolvit. Sect. VII.* 52. *Sed dolor ſine inflammatione* eſſe debet; *ſect. VI.* 40. Id ſaepe in colica icterica a calculis felleis verum deprehendi. Item *volvulum* ex urinae ſtillicidio obortum, *ſect. VI.* 44. *Coac.* 475., *lippitudinem, corporis impotentiam* ex vulnere *coac.* 222. 477. *ſiderationem coac.* 479. febris accedens ſanat. Nunc aliquid addam de variis febrium judicationibus. *Febres mitiſſimæ, & ſecuriſſimæ die* 4., *aut ante deſinunt; maxime vero malignæ, & graviſſimæ die* 4., *vel prius interficiunt. Praenot.* 122. *Primus febrium inſultus ad dies* 4, *ſecundus ad* 7, *tertius ad* 11, *quartus ad* 14, *quintus ad* 17, *ſextus ad* 20 *dies excurrit. Praenot.* 122. *Quibus per febres ſexta die rigores fiunt, difficulter judicantur. Sect. IV. aph.* 29. *Febricitare incipientibus ſanguinis ſtillationes cum ſternutatione adcedentes, & quod in urina deſidet album, quarto die viſum, ſeptimo ſolutionem adfore denunciant. Coac.* 149. *Urina in febre album, & læve depoſitum habens ſedimentum, celerem liberationem denunciat; celerem quoque,*

quæ

quæ diluta indiſcretam quandam habet pinguedinem. Coac. 575. *Quæ aliquantulum rubet, ſubrubrum habet ſedimentum, & leve, ſiquidem ante diem ſeptimum appareat; ſeptimo die ſolutionem fore deſignat; poſt ſeptimum autem, tardiorem, aut plane diuturnam*. Coac. 575. *Quæ quarto die ſubrubram nubeculam capit, ſeptimo die liberat, dum reliqua pro ratione habeant*. Ibid. *Febricitantium non omnino leviter, permanere corpus, & nihil minui; vel etiam plus quam ratio poſtulat, contabeſcere, malum. Illud enim morbi longitudinem; hoc vero ægri imbecillitatem ſignificat*. Aph. 28. ſect. 2. *In febribus abſceſſus, qui ad primas iudicationes* (ideſt evacuationes) *non ſolvuntur, morbi longitudinem ſignificant*. Aph. 51. ſect. IV. *Sudores febricitantium extra dies criticos orti, laborem ſignificant, & morbi longitudinem, & recidivas*. Aph. 36. ſect. IV. *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non remittente, malum. Prolongatur enim morbus, & copioſiorem humiditatem indicat*. Aph. 56. ſect. IV. *Quibus febricitantibus in urinis ſubſidentiæ fiunt craſſiori farinæ ſimiles, longam infirmitatem ſignificant*. Aph. 31. ſect. VII. Longitudinem quoque febrium indicant *dolores ex glandularum tumoribus, judicationis ceſſationes*, origo ex *doloribus vehementibus*, quod habemus ex *Coac*. 73. 75.

Quod attinet deinde ad notas ſalutares, conſuli poſſunt aphoriſmi 26. ſect. II. 43. ſect. IV. 62. ſect. VII. 36. ſect. IV. 69. ſect. IV. *Qui ex morbo ſuperfuturi ſunt, facile ſpirant, dolore vacant, noctu dormiunt, aliaque ſecuriſſima ſigna habent*. Praenot. 126. *Quibus in febre die 7 aut 9 aut 11 aut 14 morbus regius ſupervenit, bonum eſt: niſi dextrum hypochondrium durum ſit, alioqui non bonum*. Aph. 64. ſect. IV. *Quibus ex febre aures obſurduerint, his ſanguis e naribus effluens, aut alvus exturbata, morbum ſolvit*. Aph. 60. ſect. IV. Periculum vero ſignificatur in ſequentibus: *Dejectiones nigrae, qualis ſanguis niger, ſponte prodeuntes*, malae. Aph. 21. ſect. IV. *In febribus circa ventrem æſtus vehemens, & oris ventriculi dolor, malum*. Aph. 65. ſect. IV. *In febribus ex ſomnis pavores, aut convulſiones, malum*. Aph. 67. ſect. IV. *In febribus ſpiritus offendens* (id eſt intercisus) *malum; convulſionem enim ſignificat*. Aph. 68. ſect. IV. Videantur etiam *Prædict*. I. 56. 74. *Coac*. 31. 2. 30. 34. 42. 44. 55. 78. 145. 242.

Perniciem, & mortem ex his, quae modo adducam, conjicere poſſumus. *Si a febre detento, tumore in faucibus non exiſtente, ſuffocatio ex improviſo ſuperveniat, lethale*. Aph. 34. ſect. IV. *Si a febre detento, collum derepente inverſum fuerit, & vix deglutire poſſit, tumore non exiſtente, lethale*. Aph. 35. ſect. IV. 58. ſect. VII. Coac. 277. *Ubi livores in febre fiunt, prope adſore mors ſignificatur*. Coac. 66. *Febrium initio ſi atra bilis ſurſum, aut deorſum prodeat, lethale eſt*. Coac. 68. *Quibus per febres aſſiduas puſtulæ toto corpore enaſcuntur, lethale eſt, niſi quid purulentum abſcedat. In his vero precipuæ adnaſci ad aures tubercula ſolent*. Coac. 114. *Vocis defectiones in febre, quæ convulſionis ſpeciem præſeferunt, & in mentis emotionem cum ſilentio deſinunt, perniciem oſtentant*. Coac. 248. Recidivarum multa indicia ſunt, ſed haec praecipua. *Febricitanti, niſi in diebus imparibus dimiſerit febris, reverti ſolet*. Aph. 61. ſect. IV. Coac. 80. *Quibus febres ceſſant neque apparentibus ſolutionis ſignis, neque diebus judicatoriis, iis recidiva expectanda eſt*. Praenot. 138. Coac. 146. Signa abſceſſus ſuperventuri vid. in *Coac*. 143. *Prænot*. 139. *Coac*. 422. 141. *Aph*. 31. IV. Convulſionis *in prænot*. I. 115. Doloris capitis *Aph*. 70. *ſect. IV*. Doloris ad coxas *Coac*. 297. Diarrhoeae *Aph*. 73. IV. *Coac*. 291. *Aph*. 27. IV. *Coac*. 153. 142. Dyſenteriae *Coac*. 124. Cryſipelatis in facie *Coac*. 200. Haemorrhagiae *Coac*. 168. 149. 142. 555. *Prædict*. I. 142. *Coac*. 298. Phrenitidis *Coac*. 79. 95. 228. Vomitus *Coac*. 142. &c.

§. XLII.

Præcepta, quibus Naturæ motus regendi, aut incitandi ſunt.

Curandum igitur eſt, ut motus febrilis nec nimis excedat, nec juſto citius languefcat, aut deficiat. Si moderatus fuerit, ſinendus; ſi immodicus, compeſcendus; ſi torpeat, aut intempeſtive defervefcat, incitandus eſt, prout vitae viribus, & morbi ſtatui expedire magis videbitur. In hoc febris moderamine totus fere clinicorum nervus conſiſtit, quem nemo ſatis noverit, niſi qui attente, & pluries naturae motus ſalubres, ac inſalubres obſervarit: illis enim Natura ſaepe utitur, ut a pluribus ſe morbis liberet. Hanc ergo Medicus imitari debet vel quieſcendo, ubi ipſa per ſe ſufficit, vel febrim leniter excitando, ubi motus languent, proritandique ſunt. Tumorum quorumdam indoles, & ſuppurationis doctrina moderatam inflammationem, adeoque febrim ſaepe utilem oſtendit, requiritque. Id etiam in vulneribus, in abſceſſibus, aliiſque ſimilibus morbis non raro neceſſarium eſt. Sed multo luculentius id uſui erit in morbis lentis, & diuturnis, in quibus, quia morbida materies iners eſt, & lenteſcit, aut haeret, concitatiores ſanguinis motus ſive ab interna cauſſa, ſive ab externa orti adeo ſalubriter cedunt.

§. XLIII.

Quid cauſſæ procatarcticæ poſtulent?

Ante omnia ad cauſſas manifeſtas, & procatarcticas reſpicere oportet. Pro harum enim varietate vel vomitus prolici, vel alvus duci, vel ſudor promoveri, vel aliqua alia evacuatio, ubi natura deſit, tentari debet. Sed haec ita Medicus moliatur, & praeſtet, ut virium aegri, temporis, malignitatis, morbi denique ipſius debita ratio habeatur. His autem cacochyliae primarum viarum, & cacochymiae totius habitus providentiſſime occurritur. Si vero plethóra cauſſam febri dare videatur, ea protinus ſolvenda eſt ſanguinis miſſione.

Quando purgandum.

Sanguinis miſſio ubi conveniat.

§. XLIV.

Ex pulſu quænam indicentur?

Contra, ubi pulſus celer, aut tardus, & ſimul debilis eſt, aut parvus, aut humilis, & depreſſus, vireſque etiam animales languent, tunc excitandus eſt juſculis, medicamentiſque analepticis, & cardiacis, quandoque vel calidioribus; uti vino, quod non raro magno uſui eſt. Sin vero aeſtus cum pulſu vehementiore extorreat, ut ob nimium ſanguinis motum metuendum ſit, ne viſcera infercientur, aut minima vaſa diſrumpantur; venae ſectione huic infortunio egregie proſpicitur. Intereſt tamen ſcire, pulſum interdum obſcurum, parvum, depreſſum-

que videri, talemque eſſe a nimia vaſorum plenitudine vim cordis, ac arteriarum elidente, aut a ſpaſtica fibrarum affectione, quae, maxime inter initia, fere numquam deeſſe ſolet. Quando id incidit, atque aetas, temperamentum, habitus corporis, vitae genus anteactum copiam boni ſanguinis praemonſtrant; non modo tutiſſime tunc ſanguis detrahitur, pulſu nequidquam reclamante, ſed etiam ejus detractio vim cordis, & pulſuum erigit, & ſpaſmos relaxat. Quantitas vero mittendi ſanguinis ex aetate, temperamento, & pletórae ſignis aeſtimanda eſt.

§. XLV.

Cautelæ circa ſanguinis miſſionem.

Interdum largíus eum mittí oportet, ac ſi cauſſae, & ſymptómatum vis, & continuatio poſtulet, etiam iterum, iterumque. Rectius generatim initio detrahitur, dummodo non id fiat in ipſo acceſſionis exordio, nec in ipſo frigoris tempore; nam tum plena res eſſet periculi: quamquam non deſint hodie qui audeant (quid enim non audendum hodie?) illo etiam tempore ſanguinem profundere. Quod ſi aut neglectum id fuerit in initiis, aut malum progreſſu invaleſcat, aut quod primum non licuit, deinde & liceat, & indicetur, in ſummo etiam vigore, quo alias quieſcere ex HIPPOCRATIS conſilio expedit, opportunum eſt facere.

§. XLVI.

Compeſcentia, & ſedantia.

Huc quoque reſpiciunt ea omnía, quae ad nimium fébris ímpetum refrenandum, cum de inflammatione ſupra (*a*) ageretur, commendavimus. Nec praetermittenda omnino ſunt medicamenta, quae anódyna vocantur, & quae opium etiam habent. His enim & nimia ſenſibilitas nervorum minuitur, & ſpaſmi* ſolvuntur, & perſpiratio** provocatur. Abſint vero ab his cuncta, quae calefaciunt, aut quae vulgo adjici opio ſolent, ut narcóſim emendent, aut antevertant. At vaſa prius depleri, & ſordes, ſi quae ſunt, e primis viis deturbari debent, quam ad iſthaec remedia deveniatur. Adhibenda vero ſunt refracta, ut ajunt, doſi, & partitis vicibus, ne motus febriles, ſaepe neceſſarii, ante tempus ſupprimantur, aut nervea vis, aut irritabilitas plus juſto (*) infirmetur. Cavere autem oportet ab hujuſmodi auxiliis in quavis cephalitidis, ſive cerebri inflammationis ſuſpicione non tantum metu eam augendi, ſed ne ſenſibus obſtupefactis, morbus clam quaſi ſerpens arma, quibus oppugnari deberet, uti ſupervacanea e manu medici prope dejiciat, aut eum negligentiorem, ſecurioremque, quam decet, faciat.

Quædam de Opio.

(*a*) *De inflamm. Commentariolum n.* 68. 69. 70.

* Tartaro emetico uti ad vomitum ciendum, novum non eſt; at eum parciori manu, & per epicraſim, quod vocant, adhibere ad ſpaſmos ſedandos, diaphoreſimque movendam, quemadmodum hodie, ab Anglis potiſſimum, video proponi, novum quidem eſt. Tempori igitur relinquatur dijudicandum, jure ne, an perperam id celeberrimi quidam ſcriptores extollant. Quod ad diaphoreſim attinet, nulla quidem lis, aut controverſia incidere poteſt. Blanda enim ſtimulandi, attenuandique virtute, qua pollet epicratica tartari emetici exhibitio, ita augetur vis circulationis, & ita ſolvuntur humores, ut facile per cutim excretio conſequatur. Spaſmos vero hujuſmŏdi remedio etiam ſedari, ſi cauſſa eos excitans primis viis inſit, eaque aut vomitione, aut dejectione auferatur, non repugnat rationi. Ceterum non ita facile ſtimulo ſtimulum adjungerem. Sunt etiam alii, qui has exiguas, partitaſque Tartari emetici exhibitiones eumdem in finem commendant quidem, ſed cum opio praecipiunt permiſceri remedium, ut ejus acritas, irritandique facultas, conſopito per opium ſenſu, refringatur. Quod fortaſſe tutius eſt. Sed quibuſnam fides major debeatur, iterata pericula declarabunt.

** Non nulli etiam ad ſpaſmum vaſorum capillarium tollendum, perſpirationemque adjuvandam praecipiunt, laterculos coctos in aquam calentem demiſſos, deinde linteo raro, & tenui involutos pedibus, & brachiis admovendos eſſe (*Comment. Med. e Filoſofic. d' una Compagnia de' Med. d' Edimb. Vol. I. P. I. cap. V*). An id praeſtantius fomentis humidis, quibus in Italia utimur? De hoc quoque judicium eſto tempori.

(*) Non me latet, opium vim irritabilem cordis prius excitare, quam nerveam ſenſibilitatem conſopiat. Id enim tot factis periculis demonſtratum eſt, ut ne dubitare quidem nobis liceat. Attamen nihil eo ad ſpaſmos ſedandos efficacius uſus detexit. Senſu enim imminuto, ſtimuli, acritateſque enervantur; ideſt, fruſtra partes, quae obtuſiore ſenſu ſunt, irritant. Fortaſſe etiam cor ipſum, nervis ad cor tendentibus minus ſenſibilibus redditis, aliquid ſuae irritabilitatis deperdit.

§. XLVII.

Acrimonia varia, & ſanguinis lentor qui tollendus?

Acrimoniae, & lentoris varia genera ſuis ſe notis produnt, quemadmodum ex Pathologia, & Semeiotica generali compertum eſſe debet. Pro diverſa autem utriuſque indole peculiaria quoque medicamenta deligenda ſunt, quae ſcilicet ſingulari acritudini, & lentori adverſentur. Generatim conveniunt diluentia aquoſa, leniter reſolventia, attenuantia, aperientia, ſed temperatiora; quibus optimum eſt acida tam e vegetabilibus, quam e foſſilibus deprompta admiſcere, in primis ſi aeſtus moderandus eſt, aut antevertenda proclivitas ad putreſcendum. Conſtat enim, & refrigerare mirifice, & antiſeptica eſſe; ſive id praeſtent nervorum ſenſibilitatem obtundendo, & fibrarum irritabilitatem coërcendo, ſive ſales alkalinos volatiles invertendo, & ſaturando, ſive igneum elementum, aut ſi mavis, phlogiſton arripiendo, ſibique aſſociando, ſive fibras, & humores denſando, ſive omnibus hiſce modis, non valde laboro.

§. XLVIII.

Quomodo ſymptomatis proſpici debeat.

Symptomatibus quoque prudenter, atque opportune occurrendum eſt, ita tamen, ut ſolum gravia, & urgentia mitigentur, aut tollantur, non vero ea, quae a febris peculiari natura ſejungi nec poſſunt, nec debent, & quae ſalubres Naturae motus eſſe conſueverunt. Quae autem ſingulis curatio convenientior ſit, tradam deinceps, ubi ſpeciatim de quovis febrium genere verba fient. Sed multa, quae hic locum habere poſſunt, jam in *Commentariolo de inflammatione* pertractavimus. Interim monebo etiam, alvo adſtrictae enemata tutiſſime adhiberi, dolori capitis cucurbitulas, hirudines, balnea pedum; ſoporoſis affectibus epiſpaſtica, & cantharides, ut veſicam excitent, occipiti, brachiis, aut cruribus admotas, caſtoreum *, ſpiritum cornu cervi, liquorem ejuſdem *ſuccinatum*, ſuccini ſalem volatilem; delirio fere eadem, & in primis camphoram; & convulſionibus inter cetera Moſchum opitulari. Sed non ſine delectu, & rerum omnium, & cauſſarum conſideratione his temere, & promiſcue utendum eſt. Qua in re nemo delinquet, qui remediorum facultates ex Materiae Medicae ſcriptoribus, & recte iis utendi rationem ex Therapeutice prius, ut oportet, apprime didicerit. Reliqua, quae ex pathologia particulari potius pendent, aliunde petenda ſunt.

* Anonymus quidam Anglus omnino rejicit caſtoreum, crocum, valerianam, contravervamque in cujuſque febris curatione. Solam camphoram admittit, ut praeſentiſſimum delirii ferocis, quod febribus interdum ſupervenit, remedium. *Comment. Med. e Filoſ. d' una Compagnia de' Medic. d' Edimburg. Vol. I. P. I. cap. V.* Sed neque ſemper illa noxia ſunt, neque haec ſemper optato effectu potitur.

§. XLIX.

Retenta morbifica materia quæ mala præſtet, & quid tum faciendum.

Verum ſi materia morbum faciens nec potuit ex toto emendari, aut inverti, nec expelli e corpore; tunc retenta vel alicubi per metaſtaſim deponitur, ibique defigitur, unde nova ſaepe febris facies, majuſque vitae periculum enaſcitur, quod in exanthematicis frequentiſſimum eſt; vel occaſionem morbis chronicis diverſi generis praebet. Cauto igitur opus eſt, ne motus febrilis ante omnino deſinat, quam morbi fomes ſit penitus ablatus, aut ejectus; imo ſi febris intempeſtive & praemature ſe ſe remiſerit, iterum aut febris, ſi fieri poſſit, revocanda eſt, ut ejus actione corpus ab omni noxio humore liberetur; vel lenibus evacuationibus ſubinde procuratis, & recta diaetae ratione diu ſervata mala, quae ab imperfecta febris ſolutione impenderent, provide arceantur.

§. L.

Haënii utilis obſervatio.

Pauca haec de febris natura, & curatione in univerſum. Quae vero cujuſque febrium generis propria ſunt, tradentur uberiori ſermone ſuis locis. Antequam tamen huic capiti finem imponam, tironibus perutile me facturum exiſtimo, ſi quae cl. Haenius *generali* quadam *animadverſione in Recentium Scriptorum medendi methodum* breviter, atque appoſite complexus eſt, hic repetantur, utpote ad evitandos errores quam maxime accommodata. *Inchoant*, inquit, *continuantque curam venae ſectione perquam numeroſa: iterato exhibent vomitoria: quotidie hi, illi die ſaltem alterno, corpora purgant; ſic autem, ut apozematibus ſuis, quo humores efficacius movere, ſolidaque ſtimulare potentius poſſent, aliquid Tartari emetici perpetuo jungant, donec demum prætenſa ſua criticorum pulſuum ſigna inſurgant. Praxin hanc ex Chiraciana ſchola natam, ac dein Gallias, finitimaſque regiones veluti illuvie facta inundantem, in utroque tractatu & de pulſibus, & de criſibus *, innumeris confirmatam, laudatamque teſtimoniis eſſe deprehendimus. Hos autem Practicos rogatos volo primo, utrum pulſuum, quas deprehendunt, mutationes, ſerio credant ordinatos naturæ motus, an vero ſæpe non convincantur eas cuncta perturbanti methodo tribui, adſcribique oportere? Nos ſaltem ſæpe ab errore aut medici, aut ægri, aut adſtantium pulſuum genus mutationis omne experti fuimus. Secundo, ex præpoſtera ſua medicandi ratione Naturæ opera turbantes, ac confundentes, jure merito credant, ſe Hippocraticam ſcholam falſi taxare, erroriſque adeo enormis; in qua ſchola ipſa obſervationum Hippocraticarum veritas negatur; quando Medicus naturam (a) ** perturbaverit?*

* Doctrinam hic de pulſibus criticis, & organicis a Bordevio, Fouquetio, Michelio, aliiſque inductam, & propugnatam mordicus, intelligit.

(a) *Rat. medend. P. XII. cap. IV. p.* 207.

** Nemo unus Hippocratis oraculis magis ſe addixit, quam Haenius, ſi Italos clinicos exceperis. Hi enim, in Bononienſi in primis, Florentina, & Romana ſchola enutriti, atque inſtituti, nihil ſibi antiquius eſſe putant, quam naturam contemplari, ejus motus cognoſcere, ſalubribus obſequi, noxiis occurrere, deficientibus opém ferre; uno verbo Naturae ſe miniſtros, non dominos gerere. Hinc plerique medendi ratione ſimpliciſſima utuntur, caventque a nimia medicamentorum copia, aut farragine, non quod *materiam medicam*, ut a quibuſdam inique inſimulantur, ignorent; nam cum ſimplicia, tum compoſita, eorumque facultates norunt & ipſi, ſed quod nolint naturam morborum medicatricem perturbare, & probe ſciant, plurima medicamenta, quae a quibuſdam tranſalpinis mirifice extolluntur, plerumque periclitantium votis minime reſpondere. Fabulis, & prodigiis, quae paſſim narrantur, non facile credunt, a Redio, & Vallisnierio viris ſane ſapientiſſimis, & prudentiſſimis admoniti, & cum

Monita ſalu-berrima.

de remediorum viribus periculum faciendum eſt, tantam circumſpectionem diligentiamque adhibent, ut nullum errori, aut praejudicatae opinioni locum relinquant. Quare ſaepe aliorum periclitationibus decepti, ſuam propriam experientiam conſulunt, & plerumque, licet inviti, ad priſtinam medendi ſimplicitatem, qua ſummopere Natura delectari conſuevit, redire coguntur. Id in primis animadvertant Tirones, ne credulitatis nimiae eos tandem poeniteat.

DE FEBRIUM DIVISIONE, ET DIFFERENTIIS.

§. LI.

Cum non modo frequentiſſimum (§. II), ſed multiplex etiam morbi genus ſint febres; in id, quanta maxima potuerunt cura, omnium aetatum Medici incubuerunt, ut ſingularum diverſam rationem, & differentias cognoſcerent, & diſtincte adnotarent. Quo factum eſt, ut brevi tempore febrium numerus tantus iis viſus ſit, quantus a nemine ſatis deſcribi, ordinarique poſſet, niſi in ſumma quaedam genera, ſive claſſes, atque in peculiares quoque, diſtinctaſque ſpecies tribuerentur. At ſingulas ſingulorum diviſiones ſectari, hominis profecto eſſet ab omnigena eruditione paratiſſimi, otioque, quo maxime egeo, prae primis abundantis. Dabo tamen operam, ut unuſquiſque illico perſpiciat, quid hac in re tam veterum, quam nuperorum ſollertia effecerit, quidque de cujuſque laboribus nobis videatur.

§. LII.

Prima diviſio, ejuſque vitia.

Itaque communior, generaliorque febrium diviſio, quam plerique probarunt, vel a periculo, & celeritate, vel ab origine, vel a numero eorum qui eodem in loco, eodemque tempore laborant, vel a pravo ingenio, maloque more ducta eſt. Hinc diſtingui ſolent in *acutas*, & *chronicas*, in *eſſentiales*, ſive *primarias*, & *ſecundarias*, ſive *ſymptomaticas*; in *epidemicas*, *ſtationarias*, *endemicas*, & *ſporadicas*; in *malignas*, & *benignas*; &, ſi malignitas paullo gravior fuerit, peſtiſque quaſi perniciem aemuletur, in *peſtilentes*. Verum, quoniam ejuſmodi diviſio reliquis prorſus morbis etiam convenit, nec propria febrium ipſarum eſt, nequaquam ad eas ſive diſcernendas, ſive ordinandas videtur accommodata. Praeterea celeritas, tarditas, malignitas, benignitas, gravitas, aut epidemica, ſtationaria, endemica, ſporadica natura, & conſtitutio non genus quoddam morbi peculiare, ſed generis ipſius modum, affectionem, & ſpecialem veluti differentiam potius deſignant. Nam *acutum* *, & *chronicum* tam late patet, ut quam plurima morborum genera complectatur, natura, qualitate, ſymptomatum ratione, exitus diverſitate omnino diſtincta. *Ma-*

ligni vero, aut *benigni* adjunctum nomen, aut *epidemici*, aut *ſtationarii*, aut *endemici*, aut *ſporadici*, itemque *primarii*, aut *ſecundarii* addita conditio, aut ſi qua alia eſt denominationis ſimilitudo, genera ipſa non mutat, neque ex ſe conſtituit, ſed rectius generis indicat majorem, vel minorem pravitatem, vel ejuſdem frequentiam, vel raritatem, dominium, ſedem, originem, & ſic porro.

* Quotidie non modo ignarum vulgus, verum etiam Medicos ipſos audio hujuſmodi nomine abuti. Quam primum febrem continuam aliquanto graviorem vident, mox hominem febre acuta laborare proclamant, quaſi genus aliquod peculiare febris aut ſingularis ſpecies ea eſſet a reliquis prorſus diverſa, ac differens; ut diverſa eſt exempli cauſſa ephemera ab hectica, a tertiana, a quartana, pleuritis ab angina, angina ab apoplexia, apoplexia ab hydrope, & ſic deinceps. Sed nihil profecto dicunt, quod non commune ſit pleriſque cum febribus, quae graves exſiſtunt, & celeriter, & cum vitae periculo ſuum curriculum abſolvunt. Nam id nominis commune plurimis morbis eſt, etiam febris expertibus, & *collectivum* potius videtur; & quando febribus accommodatur, non unam ſingularem febrem, ſed omnes, quae celeriter decurrunt, & vitae periculum afferunt, complectitur. Hinc febris acuta & *Synochos putres* veterum, & *Gaſtricas* Ballonii, & *Lentas nervoſas* Anglorum, & *Tritæophyas*, & malignas, peſtilenteſque quaſcunque, imo interdum *ephemeras* ipſas, atque intermittentes, quando *pernicioſæ* ſunt, aliaſque bene multas, de quibus alibi ſermo erit, reapſe comprehendit. Commodiſſima autem denominatio facit, ut in ea Medici plerumque conſiſtant, neque quidquam aliud quaerant, quod ad intimam, & peculiarem febris indolem, naturamque definiendam pertineat. At iſtudne aeque commodum aegrotantibus? An Medicinae praeceptis conſentaneum?

§. LIII.

Et reapſe ephemera, Synochus, tertiana febris, quotidiana, quartana genere eaedem ſunt ſemper, ſive benignitatem, ſive malignitatem praeſeferant, ſive epidemice, ſive endemice, ſive ſporadice vagentur; non ſecus ac dyſentéria, pleuritis, catarrhus, quae mala idem morbi genus, & nomen ſervant, quocumque modo ſe habeant, benigna ſint, aut maligna, epidemica, aut ſporadica, brevia, aut diuturna. Ab his enim qualitatum, & circumſtantiarum diſcriminibus differentiae quidem aliquae permánant, non genera. Quid vero benignum, malignum, epidemicum, ſtationarium, endemicum, ſporadicum ſignificent, in Pathologia explanatum ſatis eſſe arbitramur. De malignitate vero * non una eſt apud omnes cogitatio, & ſententia. Apud pleroſque tamen hodie *malignæ febres* habentur illae, quae inſidioſe, ſubdole, & ſub ſpecie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico ſine manifeſta cauſſa proſternunt, nervorum in primis, & cordis actionem laedunt, & ſymptomata inſolita, repugnantia, atque a morbi ſimplicis, & puri indole non parum aliena ſecum trahunt. Exempli cauſſa in ſumma virium tam vitalium, quam animalium defectione, repentina, atque

Quid malignæ febris nomine veniat.

atque inopinata, & pulſu parum febrili, aut naturali proximo exiſtente ſaepe ingens ſitis, interiorque caloris ſenſus exurit; vel contra nulla ſitis tenet, lingua interim ſicca, atque arida; vel vires languent citra cauſſam evidentem, vigiliae urgent, aut inſolita quaedam inquietudo, & jactatio aegrum exagitat, quae cum exigua ad pulſum febre, & leviori ad ſpeciem morbo minime conſentiunt, & ſic porro **. Addunt non nulli, malignitatem contagione propagari; quod tamen perpetuum non eſt. Sunt etiam qui malignas cum putridis febribus confundunt, aut ex putridis peculiare genus conficiunt. Verum differt malignum a putrido, & quemadmodum malignitas febrium quarumcunque comes eſſe poteſt, ſic putredo. *Contagioſa febris, & putrida.*

* Univerſa fere ſchola Monſpeſſulana, ut auctor eſt CL. LE ROY (*Melang de Phyſiqu. & Médecin. p.* 232) febres omnes acutas, quo nomine claſſis continuarum gravium, & celerum comprehenditur, dividit in *benignas*, & in *malignas*. Benignae ſine periculoſis ſymptomatibus incedere, malignae contra, nimirum vehementes, & valde periculoſae, ibi paſſim dicuntur. Hae tamen, quia verae malignae dici nequeunt, ideoque a vere malignis quodam modo diſtingui debent, *malignæ ratione ſymptomatum* a plerifque appellantur. Ceterum malignitate eo, quem ſupra poſui, ſenſu accepta, nulla eſt propemodum febris, quae maligna interdum eſſe non poſſit. Maligna ephemera, maligna ſynochus, maligna quotidiana, tertiana, quartana tam intermittens, quam continua, maligna gaſtrica &c. non raro eſt; malignus quilibet alius morbus ut pleuritis, morbilli, variolae, eryſipelas, phlegmone &c. Malignitas enim, ut jam oſtenſum eſt, ſpeciem, non genus conſtituit. In hac ipſa opinione, utpote vero innixa, verſatur etiam CL. HAENIUS (*Ration. Medend. continuat. T. I. cap.* 2.), quamquam fortaſſe malignitatis vocabulum deinde (*ibid. cap.* 3.) paullo latius, quam oportet, extendere videatur.

** Sunt igitur quaedam quaſi propria, ex quibus malignae febres, morbique maligni dignoſcuntur. In primis ſubita, atque inexpectata illa virium dejectio, & ſymptomata, quam in affectu ſimili eſſe ſoleant, longe graviora animadverſionem merentur. Vires autem proſterni in malignis morbis non modo animales, verum prae ceteris vitales dictae, ſolent; quas imbecillas eſſe univerſi corporis languor, facilis, & frequens lipothymia, pulſus mox vel a principio valde debilis, vel cito languens, vel etiam cita, inopinataque mortis accedens imago patefaciunt. Opportune huc referri poſſunt quae in hanc rem habet HAMILTONIUS: *Non deſunt*, inquit, *qui febres ſolummodo peſtilentes, petechialeſque opinantur malignis adnumerandas. Cenſeo tamen & alias, ſpecie diverſas, malignarum claſſi debere referri. Primo, quaſcunque febres vel contactu, halituve, vel quavis alia contagione tralatitias; deinde & iſtiuſmodi febres, quas ſtatim ab initio dolor vehemens, & alicui parti affixus comitatur, videlicet capiti, aut inteſtinorum, renumque regioni, aut etiam artubus, pariter ac ſi ægrotus cephalalgia, vel dolore colico, aut nephritico, vel podagra, aut rheumatiſmo, vel etiam doloribus parturientis, tamquam originali morbo laboraſſet: cum tamen iſtiuſmodi ſymptomata haud iis ceſſura ſint remediis, quæ, ubi morbi ita nominati primarii ſunt, valere ſolent*. (Id Auctor in miliari febre ſaepe vidit; ego vero & in miliari maligna, & in variolis peſſimi moris, aliiſque perniciofis morbis non ſemel obſervavi). *Porro & in quibus ſpiritus animales ſubito opprimuntur, & deficiunt; & ubi prædicta ſymptomata a nulla cauſſa evidenti, ſed a veneno latente pendere*

videntur: *ab antiquis occultæ qualitatis*, *a Neotericis vaporum nomine deſignato*. *Vel demum*, *ubi ex cauſſa*, *ut videtur*, *non abſimili*, *ſpem ſalutis ſubitanea mors excipit*. *Quæ omnia*... *malignitatem oſtendunt &c. De Prax. Regul. & Febr. miliar. p.* 46. Haec autem in univerſum de Malignitatis notis. Speciatim vero, ut ex SENNERTO, RIVERIO, SYLVIO, aliiſque videre eſt, ſigna malignarum febrium, quarum diagnóſis plurimum intereſt, ſunt hujuſmodi: Levis *horror* praecedit, cui *calor* ſuccedit, raro magnus, ſaepius mitior. *Urinæ* ab urinis ſanorum parum, vel nihil ut plurimum differunt. Pulſus *frequens* quidem, ſed *parvus* ſimul, & *debilis*, & multimodis *inæqualis*, quandoque *intermittens*, aut *deficiens* eſt, interdum etiam rarior, & ſano ſimilis. Saepius *ſomnus*, aut *veternus*, rarius *vigiliæ* occupant. *Turbulenta inſomnia* crebro, corporis *inquies*, *cardialgia*, *nauſea*, quin *vomitus* frequenter excruciant, ut & *capitis dolor*, interdum *delirium*, aut *vertigo*, ſitis major, quam *corporis*, & *faucium ardor* poſtulat. *Membra delaſſata* quaſi, & *fracta* ſentiuntur. *Bilioſi*, *fœtidique* alvi *fluxus* accedunt. *Sanguis e naribus*, aut utero *ſtillat*, vel ubertim *erumpit* ſubinde. *Sanguis ſolutus* apparet, & plerumque *concreſcere* neſcius. *Maculæ* ad cutim, vel *veſiculæ* efflorefcunt multiformes; nec deſunt *tremores*, *ſubſultuſque* tendinum, & *convulſivi motus*, itemque *tumores* plerumque glandularum, extremorum *frigus*, & *calor* ſibi ſuccedens; *ſudores* vel nimii, ſaepe ſymptomatici, atque inutiles vel interdum etiam omnino abſunt. CL. SWIETENIUS (*in Boerhaav.* §. 950.) paucis febrium malignarum notas recenſet, vires nempe illico proſtratas, calorem mitiorem, ſaepe frigus extremorum, anxietatem magnam, pulſum celerrimum, debilem, maxime inaequalem ſub digitis Medici interdum quaſi evaneſcentem, ſitim plerumque nullam. Nec abſimilia a ſupra memoratis ſunt ſigna malignarum febrium a SCARDONA (*De Febrib.* cap. 1. §. VI) tradita, videlicet ab initio imbecillitas, & dejectio virium; languor univerſi corporis cum pulſu debili, parvo, & quaſi deficiente; calor ad tactum mitis; urina ſanorum ſimilis, & fallaciſſima quaedam ſpecies benignae febris, quae cum aegrotantes, tum medicos ipſos non ſemel deludit; progreſſu morbi intenſus calor, interior potius, quam exterior, parva ſitis, anxietates, vigiliae, deliria, convulſiones, lethargi; in augmento & ſtatu corpus immobile, cutis maculis varii coloris foedata, profuſi ſudores, diarrhoeae, haemorrhagiae &c. CL. LE ROY, etſi aliam de febrium malignitate opinionem, ut monuimus, habere videatur, tamen fateri cogitur, malignarum febrium complura eſſe ſymptomata, ſed modo haec, modo illa ex iis occurrere, imo ſaepe inter initia hujuſmodi febres ſic latitare, ut aegre diſcerni poſſint: frequentiora tamen & certiora eſſe inſolitam, & ſubitam virium dejectionem, pulſum vere debilem, qui ſcilicet compreſſioni non renititur, atque inaequalem; nauſeam, vomitum pertinacem, fluxum alvi ſeroſum, bilioſum, fluidiſſimum. His addi poſſe etiam faciem tumidam, ſurditatem ab initio, & ſoporoſos affectus. (*Melang. cit. p.* 169. & 170). Ex cauſſa communi eas fieri *epidemicas* cum pleriſque exiſtimat, ex ſingulari *ſporadicas*, & *privatas*. Veneni nomine hujuſmodi cauſſam donari. Contagioſas modo eſſe, modo non contagioſas. Si epidemice graſſantur, plurimoſque enecant, & bubones, aut carbunculos, gangraenaſque afferunt; gradu tunc atrociores, peſti quodammodo ſimiles, *peſtilentium* nomen aſſumere; quarum ſummus gradus peſtis habetur, quamquam hodie vera Peſtis e febrium claſſe excludi ſolet. Quibuſdam *peſtilens*, & *maligna* febris una eademque eſt; ſed commode gradu diſtingui poſſunt. Atque haec uberius fortaſſe, quam locus exigeret, de febrium malignarum diagnoſi dicta videbuntur; ſed eo conſilio id factum eſt, ut, quoties earum mentio in poſterum fiet; fiet autem ſaepenumero; quid malignitatis, & febrium malignarum nomine intelligendum ſit, quiſque continuo perſpiciat.

§. LIV.

Neque rectius diſpeſcuntur febres in ophthalmicas, anginoſas, phreniticas, peripneumonicas, pleuriticas, arthriticas, aliaſque a ſingularium partium inflammationibus oriundas. Nam, quia morbus primarius non eſt febris, ſed ipſa inflammatio, ideo perperam febribus ſingulares hi, peculiareſque morbi adnumerantur; quod jam veteres medici probe animadverterant, cum hujuſmodi mala ophthalmias, anginas, pleuritides, peripneumonias, arthritides, & ſic porro appellare ſatius duxerint. Quod ſi SYDENHAMIO interdum placuit quaſdam febres nominare pleuriticas, peripneumonicas, dyſentericaſque; ſcire omnino licet, eum hiſce vocibus alia ſignificatione, quam ſumi ſoleant, uſum fuiſſe. Pleuritide enim, aut Peripneumonia, aut Dyſentéria epidemice graſſantibus cum ſaepe cerneret, febres ſubinde intercurrere, aut ſubſequi, quae eamdem prorſus curationem poſtulabant, quam Pleuritis, aut Peripneumonia, aut Dyſentéria, etſi nec pleuritis, nec peripneumonia, nec dyſenteria eas comitaretur, aut gigneret, eas pleuriticas, peripneumonicas, dyſentericas, ut peculiarem earum indolem ſignificaret, quoniam communis, & ſtationarii morbi participes erant, vocandas cenſuit. *Diviſiones aliæ ineptæ.*

§. LV.

Nec probandus quoque eſt mos ille majorum, quorumdamque noſtrae aetatis Medicorum, qui febrium genera, & numerum ex peculiari aliquo Symptomate, quod in iis manifeſtius ſe exſerit, auxerunt. Quis enim non videat, ſymptoma quidem aliquod inſignius gradum variare, aut varietatem facere, non vero febrem, nec genus, nec interdum ſpeciem ipſam conſtituere? E generum ergo, & ſpecierum numero expungenda videtur *Epiala* HIPPOCRATIS (*a*), in qua frigus cum perpetuo rigore obtinet, itemque GALENI (*b*), in qua aegri ſimul & calere, & frigere ſibi videntur, licet exteriores partes caloris gradum, HAENIO obſervante (*c*), naturali majorem exhibeant. Quo ex Symptomate etiam *horrificæ* hujuſmodi febres dicuntur. Exulet quoque *Lipyria*, in qua extrema, atque exteriora algent, interiora vero uruntur; *Aſſodes*, quam nauſea ſumma, & perpetua corporis jactatio diſtinguit; *Typhodes*, quae cum ingenti aeſtu, & ſtupore conjungitur; *Cauſus*, ſive *Febris ardens* *, in qua calor intolerabilis, & ſitis inexplebilis hominem angit; *Elodes*, ſive *ſudorifera*, quod perpetuis ſudoribus ea detentus diffluit, dicta; *Fricodes*, in qua medium aeſtum ſubitum frigus intercipit; *Lyngodes*, ideſt *ſingultuoſa*, a ſingultu nomen habens, aliaeque ſimiles **. *E febrium generibus expungendæ, quæ a ſymptomatibus appellantur.*

(a) *Epid. VI. p.* 1127. *edit. Foëſii*. (b) *De Febr. different.* cap. V. (c) *Rat. Medend. P. II. p.* 165.

* *Cauſi*, ſive *ardentis febris* meminit HIPPOCRATES (*lib.* 3. *epid. ſect.* 3. *Hiſt. I.*), ſi CL. LE ROY judicio ſtandum eſt, uti vehementioris cujuſdam febris gradus, non uti peculiaris alicujus febris, genere diſtinctae. Generatim enim hac voce uſus eſſe videtur, ut febres acutiſſimas, mortiferaſque ſignificaret. Paullatim vero factum eſt, ut *ardentes* demum a pleriſque vocarentur, quas *ſummus ardenſque calor*, & *ſitis inextinguibilis* comitatur. (*Mémoir.* 2. *ſur les Fievr. aigües p.* 232. & *ſeq.*) Quare monet idem LE ROY, Prognoſtica HIPPOCRATIS ad febres ardentes ſpectantia univerſim de quacumque febre acuta intelligenda eſſe, non de peculiari ſpecie, quam ipſe nec poſuerat, nec indicaverat.

** De his procul dubio, nec injuria, loquitur CL. QUARINIUS, ubi ait: *plurimæ apud Auctores ſunt febrium diviſiones, ſed FREINDIUS aſſerit, ſymptomata ſæpius pro ipſis morbis curari, adeoque plures, quam natura fecit, morbos confingi a quibuſdam. Et TISSOTIUS notat enormem febrium catalogum Medicinæ progreſſibus obſtare, nullatenus vero morborum numerum augere. De medend. Febrib. cap. I. p.* 4.

§. LVI.

Diviſio in exanthematicas reprobatur.

Vitio non abſimili laborat alia febrium diviſio, qua in *exanthematicas*, & *non exanthematicas* a quibuſdam partiuntur, qua partitione febribus perperam accenſentur morbi, qui minime ad eas pertinent, aut febrium ſymptomata, & accidentia pro tot febrium generibus accipiuntur; quo fit, ut febrium numerus praeter naturae modum immodice increſcat. Nam exanthemata vel primaria, ſive, ut vocant, eſſentialia ſunt, vel ſecundaria. Primi generis univerſim habentur variolae, morbilli, purpura ſcarlatina, urticata, interdum miliaris, & peticulae, & plerumque eryſipelas, aliique morbi exanthematici, quos febris modo antecedit tantum, modo etiam comitatur, modo nec antecedit, nec comitatur, imo quandoque, exanthematis facta eruptione, febris, ſi qua anteceſſerat, prorſus deſerit, & nihilo tamen minus exanthema, ſive morbus primarius permanet, &, prout ejus fert natura, pergit ad ſuum terminum decurrere. Iſtiuſmodi morbi, etſi plerumque febriles, a Clinicis prudentioribus, Noſologiſque peritioribus e febrium claſſe excluduntur, & quidem jure optimo. Ad ſecundaria vero exanthemata quod attinet, haec, meo quidem judicio, diſtingui debent in critica, in ſymptomatica, atque in epigenomena, prout nimirum morbum, cui ſuperveniunt, vel levant, & ſolvunt, vel nec levant, nec ſolvunt, aut deteriorem reddunt, vel cum priore morbo, cui accedunt, uti novum malum ſuperveniens complicantur; nempe quando exempli cauſſa variolae, aut morbilli, aut miliaria puerperio, aut febri cuicunque ſe ſe immiſcent. Primaria iterum nec critica, nec ſymptomatica proprie dici poſſunt, ſed rectius benigna, regularia, vel maligna, atque anomala appellanda ſunt; cum critica eſſe, vel ſymptomatica ſecundariis tantummodo * conveniat. Itaque ſi primaria exan-

themata a febrium generibus ſecernenda ſunt, quanto magis ab iis aberunt ſecundaria, uti peticulae, & miliaria, quae febrium accidentia ſunt? Notum enim eſt, peticulas, miliaria, aliaque exanthemata quibuſcumque febribus tam continuis, aut remittentibus, quam intermiſſionem habentibus cujuſque typi interdum ſupervenire, earumque gradus, complicationes, aut differentias quaſdam facere, quin genus ipſum febris quidquam mutetur. Ideoque cum ſingulis fere febribus communia eſſe poſſint, non genus aliquod peculiare, & multo minus claſſem ullam, quae ex variis generibus notam fixam, & ſtabilem communem habentibus conſtitui ſolet, unquam efficient. Exanthemata autem, cum inſtabilia, ac incerta ſint, & modo adeſſe, modo abeſſe poſſint, notam hujuſmodi communem, qua in claſſem febres coaleſcant, praebere nequeunt. Alias unum idemque genus ad utramque claſſem ſpectaret.

* Si ad hujuſmodi diſtinctiones ab ipſius naturae ſinu petitas animum adverꝛtiſſent Medici Vindobonenſes, nec *criticum*, & *ſymptomaticum* in alium, quam decet, ſenſum adhibuiſſent, nulla inter ipſos de exanthematis, an nempe critica, aut ſymptomatica, cum febribus ſuperveniunt, dici debeant, diſceptatio, ceterum interminabilis, exorta eſſet.

LVII.

Neque pro peculiaribus febrium generibus aut ſpeciebus habendae illae ſunt, quas HIPPOCRATES (*a*) vocavit *mordaces*, in quibus nimirum calor manum tangentis quodammodo mordet, & pungit; aut *mites*, in quibus calor mitior eſt, & non ita mordax, nec ita acer. Neminem quippe fugit, varium caloris gradum varietatem ſolummodo facere; quantitatis enim diverſa ratio, ut convenit inter omnes, per ſe nec genus, nec ſpeciem mutat, nec facit. Idem dicendum arbitror de iis, quae apud eumdem Medicinae parentem dicuntur *increſcentes*, *acutae*, *ardentes*, *rubicundæ valde*, *præpallidæ*, *lividæ &c.* Ut enim tres priores gradum intenſionis, & magnitudinis dumtaxat enuntiant, ſic poſteriores coloris varietatem unice exprimunt. Nemo autem a magnitudine, aut intenſione, aut a coloris variatione ſua genera, ſi de febribus ſermo ſit, duxerit, confeceritque. *Nec Hippocratis arridet diviſio.*

(*a*) *Epid. l. VI.*

§. LVIII.

GALENUS *eſſentiales* febrium differentias a *ſubjecto*, quod vocant, caloris morbidi, unde febres oriri putabat, deducendas exiſtimavit. Quod vero eas deinde non a calore, in quo praeter naturam aucto *eſſentiam* febris (§. IV) poſuerat, petere voluerit, vitio ſane ei vertitur *Differentiæ Galenicæ.*

a non nullis. Verum ipſe, poſtquam juxta Hippocratis mentem differentias a calore ductas recenſuit, videtur ſatis bene ſe purgare hiſce verbis: *Differentiæ vero caloris, & ex eo quod majoris, minoriſque rationem admittat, ſumuntur, & ab ipſa materia, in qua calor ille præter naturam exiſtit, & ab ipſo movendi* (a) *modo*. Et ſtatim in ſequenti textu ſubdit: *Quæ vero differentiæ a materia ſumuntur, in qua calor ille præter naturam conſiſtit, maxime propriæ caloris præter naturam differentiæ ſunt: ſive corpus ipſum cordis prehenderit, ſive humores conditos in ipſius ventriculis*. Quare omnes, quotquot ejus veſtigiis inſtiterunt, univerſam febrium multitudinem diviſerunt in *Ephemeras*, *Hecticas* & *Humorales*, priores a ſpiritibus *, alteras a ſolidis partibus praeter naturam incaleſcentibus, poſtremas ab humoribus putreſcentibus derivantes. Ideo has etiam *putridas* generatim nominarunt. In his porro calorem a putredine humores non quidem univerſos, ſed ex parte tantum corrumpente proficiſci credebant. Perfectam enim, atque abſolutam putredinem nec in fluidis; nec in ſolidis partibus exiſtere poſſe, vita ſuperſtite, probe noverant.

(a) *De Differ. febr. l.* 1. *cap.* 1. *text.* 4.

* Galenus (*De dif. febr l.* 2. *cap.* 9.) ephemeras fieri a ſanguine nec putreſcente, nec *putrefacto*, ſed *tantummodo calefacto* docuit; ab hoc vero *calefieri ſpiritus*, & ſic ephemeram gigni.

§. LIX.

Differentiæ a peculiari humore putreſcente quæ-nam?

Cumque in *humoralibus* febribus varia caloris *ſubjecta*, nempe totidem, quot humores agnoſcere cogerentur: alias, atque alias pro *ſubjectorum* putreſcentium diverſitate earum diviſiones inſtituerunt. Hinc a ſanguine putreſcente *Synocham* ſive *Synochum*; a bile *Tertianam* intermittentem, continuam, & *Cauſum*; a pituita ſalſa, acida, & vitrea *Epialam*; ab inſipida, *Quotidianam* tam continuam, quam intermittentem; a melancholia *Quartanam*, & *Tetartophyam*; a bile, & pituita ſimul mixtis *Hemitritaeum*, ſive *Semitertianam* oriri aſſerebant *. Verum facile cuiquam rem perpendenti conſtabit, putredinem, ipſis etiam fatentibus, tantam in ejuſmodi febribus non eſſe, quae calorem febrilem excitare poſſit; utpote qui interdum tantus plane eſt, ut ab ea nullo derivari modo queat; deinde hypotheticum, fictitiumque videri, ſpiritus modo, modo totum habitum excaleſcere; vel hunc, vel illum humorem peculiarem putreſcere, atque adeo hoc, vel illud febris genus putreſcendo movere; demum nullam intercedere connexionis rationem inter pituitam v. gr., & Quotidianam, inter melancholiam, & Quartanam &c., quando etiam quatuor illos humores, quales Galenici in ſanguine, & corpore animali confinxerunt, exiſtere

revera concederemus. Praeterea, cur, quaeſo, una eademque febris intermittens multiplici adeo ratione variatur, ut modo quotidiana in tertianam, mox in quartanam; modo tertiana, aut quartana in quotidianam vertatur, & ſaepiſſime ejuſmodi vices ſubeat, ſi unus cuique febris generi tantum humor dicaretur? Quem porro humorem Quintanis, Sextanis, Septanis, Octanis, Nonanis, aliiſque longiora intervalla habentibus aſſignabunt? Num eas, ut objectionem effugiant, cum GALENO in dubium revocare audebunt? At obſtant innumera Auctorum fide digniſſimorum teſtimonia; obſtat perſpicaciſſimi, atque in rebus dijudicandis viri longe celeberrimi, MORGAGNII noſtri auctoritas, uti infra (§. LXIV) patebit.

* Antiquam eſſe opinionem, ait GALENUS (*De differ. febr. l.* 1. *cap. V.*), *omnem febrem conſiſtere ex humorum putredine*, & in ea verſari eos, *qui* ab *Athenaeo fluxerunt*, non obſcuros quidem viros *in hac arte*. Sed ipſe ibi excipit *Diarias*, *ſive Ephemeras*.

§. LX.

Differentiae rationi magis conſonae.

Quas ob res dimiſſis hujuſmodi febrium diviſionibus, & differentiis, praeteritiſque aliis bene multis *, quae licet a probatiſſimis Scriptoribus proferantur, non tamen pluris, quam ſuperiores, aeſtimandae nobis videntur, ad eas continuo tranſeo, quae mihi magis probantur. Probantur autem diviſiones, quae e naturae ipſius quaſi ſinu promuntur, & certis quibuſdam notis, quae primo ſtatim aſpectu obſervanti ſe offerunt, ſenſibuſque noſtris ſubjectae ſunt, adhaerent **. Si enim ex ſymptomatum obſervatione peti debeant, quemadmodum non nulli volunt, non niſi morbo jam provecto, atque adulto innoteſcent, quia ſaepe ſymptomata, unde deſumendae ſunt, inter initia non protinus exſeruntur. Ac primum quidem compertum eſt, omnes, quotquot exiſtunt, febres vel toto ſui curſus tempore continenter durare, vel aliquod ſubinde ſpatium relinquere a febre vacuum. Priores a CORNELIO CELSO *aſſiduae*, a noſtris *continuae*; poſteriores *intermittentes* appellantur. Prima ergo, & generaliſſima omnium febrium partitio erit in *continuas*, atque *intermittentes* ***.

* Scriptor Anonymus in Tractatu *de curatione generali febrium*, dividit febres in *inflammatorias*, *intermittentes*, & *nervoſas*. Sed deinde rejectis *inflammatoriis*, ut ſymptomaticis, retinet tantummodo reliqua duo genera, *intermittentium* videlicet, & *nervoſarum*; ſub quorum primo comprehendit etiam *remittentes*. At *remittentes* verae, & primariae non recte ſub genere intermittentium, quantum equidem judicare poſſum, comprehenduntur, quia, ut jure animadverſum eſt a GORTERIO (*Compend. Med. Tract.* 52.) & natura, & cauſſa, & curationis modo ab intermittentibus omnino differunt; quod infra patebit. Nervoſarum quoque genus ita late extendit, ut nulla per ipſum ſit febris non intermittens, quae *nervoſa* non habeatur. Qua in re quantum à vero diſcedat, quiſque intel-

liget ex iis, quae deinceps dicentur; niſi velit omnes febres nervoſas eſſe, quia nervi in ipſis afficiuntur: ſed tunc etiam *intermittentes* nervoſis erunt adnumerandae. Praeterea idem Anonymus excludit *continentes* omnes, quod minime ab aliis conceditur, nec reapſe concedi poteſt, ut ſuo loco oſtendetur. *Comm. Med. e Filoſof. d' Edimb. T. I. P. I. cap. V. ed. Ven.* Video etiam a quibuſdam dividi febres in *intermittentes*, in *inflammatorias*, in *putridas*, atque in ex his *compoſitas*. Verum complures ſunt febres, quae neque intermittunt, neque *inflammatoriae*, neque *putridae* vere ſunt, ſaltem eo ſenſu, quo hodie hujuſmodi voces accipiuntur. Quo igitur loco eas diſponendas judicabunt?

** Non deſunt, qui diviſiones febrium ab earum *eſſentia*, aut a *cauſſis* deducunt. Sed *eſſentia* febrium, & cauſſa efficiens non una eſt omnibus, variatque, prout variant theoretica ſyſtemata medicorum. Cum igitur hypotheſim ſapiant hujuſmodi diviſiones, incertis omnino, & dubiis innituntur fundamentis, multiſque erroribus occaſionem ſuppeditant. TODIUS etiam, vir alioquin doctus, atque illuſtris (*Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Haſſniae* 1769. *p.* 19. *& ſeq.*) laudat diviſionem a cauſſis, atque a curandi ratione ductam, quam Britanni plerique, ut GREGORYUS, HOMIUS, WHYTTIUS, HUXHAMIUS, FORDYCIUS, BROCHESBYUS, PRINGLIUS, aliique amplexi ſunt. At cauſſae in primis internae, quas hic intelligunt, vel penitus latent, vel obſcurae, & dubiae, aut hypotheticae, ut dicebam, plerumque ſunt. Si unquam tamen ſciri poſſunt, quod interdum evenit, externis facem praeferentibus, hae potius generum, & ſpecierum differentias efficient, quam ſumma diviſionum capita; & ſic dirigendae curationi opportuna erit earum cognitio. Nec nuperrima febrium diviſio, quam dedit JOHANNES VEISZ in *Tentamine inaugurali Pyretologiae practicae Vienn.* 1780. edito, in *inflammatoriam*, *bilioſam*, *pituitoſam*, *varioloſam*, *morbilloſam*, *intermittentem &c.* magis arridet; quia nimis hypothetica eſt, adeoque fallax, utpote magnam partem a cauſſis deſumpta. Accedit, quod variolae, morbilli, aliique morbi exanthematici febriles febrium numero perperam adſcribuntur.

*** Olim febres intermittentes ab anni temporibus dividebantur in *vernales*, & in *autumnales*, id quod fecerunt poſt SYDENHAMIUM plerique alii, & faciunt adhuc. Hodie vero etiam *continuae* ratione anni temporum, quibus infeſtant, dividi paſſim ſolent in *vernales*, *aeſtivas*, *autumnales*, atque *hiemales*, ſive *hibernas*; non quidem, ut ego arbitror, quod illae ipſae, quae ſunt Ephemerae, aut Synochi, aut Gaſtricae, aut Tritaeophyae in una anni tempeſtate, in alia aliam naturam acquirant, & *eſſentialiter* diſcriminentur, (ſunt enim ſemper eaedem) ſed quod exiguas ſubeant varietates cum ob cauſſas manifeſtas, unde gigni videntur, tum ob modum, & rationem, qua ſolvuntur. Hinc cuilibet generi adjicitur epithetum denotans tempus anni, quo ab aliis ejuſdem generis, ſed temporis diverſi diſtinguantur. Sic PRINGLIUS, exempli cauſſa, *febrem* quamdam, quam a cauſſa *bilioſam* appellavit, a tempore vocat *remittentem aeſtivam*, aut *autumnalem*, quae nimirum aeſtate, aut autumno infeſtat, & corripit, & ſic deinceps. Obſervatum reapſe eſt, eas febres, quae verno tempore ingruunt, plerumque, at nequaquam ſemper, cum diatheſi ſanguinis inflammatoria conjungi; quae aeſtivo, cum bile depravata copulari, aut ab eadem proficiſci, & magis ad putridam naturam vergere; quae vero autumno, tam a flava, quam ab atra bile foveri; hiemales demum catarrhalium, & rheumaticarum indolem potius, frequentiuſque aſſumere. Quam ob cauſſam GRANTIUS (*Recherch. ſur les fievr.*) vernales *inflammatorias*, aeſtivas *bilioſas*, autumnales *atrabilares*, hiemales *pituitoſas* eſſe univerſim putat. Verum diviſio haec a quaternis, fictitiiſque veterum humoribus capta nec tuta eſt, nec falſi expers. Adde, hiemales a PRINGLIO non *pituitoſas*, ſed *inflammatorias*, ſanguineaſque habitas, curataſque fuiſſe.

§. LXI.

§. LXI.

Continuæ dividuntur in continentes, remittentes, & compoſitas.

Cum vero continuarum motus in quibuſdam aequabilis ſit, & pene uniformis, in aliis diſpar, & modo invaleſcens, & modo certis intervallis ſubſidens, ſic ut aliae uno fere circuitu contineri, & toto ſui curſus tempore eumdem ferme motus tenorem obſervare videantur; aliae vero, etſi nullam intermiſſionem habeant, ſtatis tamen quibuſdam temporibus ſe ſe remittant, & iterum ingraveſcant, quaſi ex pluribus circuitibus plane diſtinctis * conſtarent: ſequitur natura ipſa praemonſtrante, ut continuae febres perſpicuitatis cauſſa ſubdividi adhuc debeant in *continuas ſimplices*, ſive unius circuitus, & in remittentes, ſive ex pluribus circuitibus nulla intermiſſione diſcretis coaleſcentes, aut *compoſitas*. Illae peculiari nomine *Continentes* **, item *Concluſæ* a noſtris, a Graecis *Synochi* vocari ſolent; hae *Remittentes*, aut *Synecheæ*.

* GALENUS (*de Differ. Febr. l. 2. cap. 2.*) *Continuarum vero*, inquit, *quæ ex flava bile conſiſtunt, duplex genus eſt: unum quidem earum, quae Synochi, id eſt continentes appellantur, quarum omne tempus una acceſſio eſt ab initio uſque ad finem. Alterum earum, quæ nomine generis continuæ dicuntur, & multis particularibus circuitionibus continentur.*

** Continentium uniformitas hujuſmodi tamen eſt, ut pro vario decurſus tempore ipſae viciſſitudinibus, quibus reliqui acuti morbi ſubjiciuntur, non careant. Initio enim mitius affligunt, progreſſu ingraveſcunt, deinde eodem ferme in gradu perſiſtunt, demum inclinant, & deferveſcunt, donec ſenſim deſinant. Interdum alio incedendi modo circuitum ſuum abſolvunt. Nam aut in eodem ferme gradu permanent, aut ſemper increſcunt, aut poſt primum impetum in dies remittunt, donec ad finem perveniant; quod in primis veteres tum uſuvenire memoriae prodiderunt, quando breviores ſunt. Quocunque autem modo proceſſerint, una ferme acceſſione eas contineri perhibent; quanquam non deſint Medici percelebres, inter quos CULLENIUS (*Gener. Morb. cl. 1. ord. 1. ſect. 1.*) & ANONYMUS Anglus (*Comm. Medic. e Filoſ. d' una Comp. de' Med. d' Edimb. T. I. P. I. cap. V.*), & BRENDELIUS (*De febr. partic. §. V.*), aliique, qui febres *continentes* exiſtere negant. Nos vero cum GALENO eas non modo ponimus, verum etiam propugnamus. Qua vero ratione hujuſmodi vox accipi debeat, & quae continuitas his tribui poſſit, dicemus tum, cum ſpeciatim de hac febrium parte agendum erit.

§. LXII.

Remittentium differentia genera.

Acceſſiones autem, circuituſque, ex quibus conſtant *Remittentes*, vel ſtatis, & certis quibuſdam horis, diebuſve redeunt, vel vagis, inordinatiſque. Si primum, *continuæ periodicæ*, & prout ſingulis, vel alternis, vel quartis diebus exacerbantur, *quotidianæ*, *tertianæ*, aut *quartanæ continuæ* dicuntur: ſi alterum; *erraticæ*. Hoc ipſo nomine *periodicarum*, aut *erraticarum* donantur *Intermittentes* etiam, prout

Differentiae Intermittentium. ordinatis acceſſionibus, aut vagis, & ſine ullo typo, aut ordine ſuas vices obeunt. Hinc (§. LX. LXI.) ſponte veluti ſua profluunt illae tres principes differentiae febrium, *Continentium* videlicet, *Remittentium*, & *Intermittentium*, quas veteres non modo, ſed poſteriores * etiam propria experientia jam cognovére. De ſingulis autem generibus, & ſpeciebus, quae ad quamque earum pertinent, accuratius, diſtinctiuſque agam deinceps ſuis locis. His tribus quartam differentiam adjungi aequum eſt, quae *Compoſitas*, ſive, ut alii nominant, *Proportionatas*, ſive *Complexas*, aut *Complicatas* comprehendit. Frequens enim obſervatio eſt Clinicorum, febres quaſdam perſaepe occurrere, quae ex continuis, & intermittentibus, aut ex continuis ſimplicibus, & remittentibus multifariam conjunctis, & confuſis coaleſcunt. Has igitur cum earum praecipuis differentiis quarto loco exponemus.

* In poſterioribus non ultimum obtinent locum IENSENIUS, HAENIUS, SAUVAGESIUS, LINNAEUS, VOGELIUS, aliique non pauci ex noſtratibus.

§. LXIII.

Ordo, quo febres omnes explicabuntur. Sic in quatuor omnino partes commodiſſime ab ipſa natura ducitur univerſa febrium cohors. Quoniam vero ordinis ratio, quo res pertractantur, plurimum habet utilitatis, & ſaepe etiam diſcentibus adjumento eſt, exordiar primum ab *Intermittentibus*, deinde ad *Continentes* deſcendam; ab his ad *Remittentes* progrediar, & demum *Compoſitas* perſequar, ut totam febrium tractationem abſolvam. Hunc enim ordinem tironibus commodiorem eſſe cenſeo, praeſtantioremque alio quocunque, utpote qui a ſimplicioribus, notioribuſque febrium generibus ad magis compoſita, aut obſcuriora, aut minus perſpecta gradum facit, & manu veluti ducit. Profecto ſi quis attente conſiderarit ſeorſum unamquamque intermittentis febris acceſſionem, & multo manifeſtiora ejus tempora, initii, augmenti, & remiſſionis, imaginem breviſſimae, & ſimpliciſſimae febris omnibus numeris abſolutam ſibi comparabit. Deinde ſi mentem converterit ad febres *continentes*, quae pariter una acceſſione continentur, videbit inter utramque ſummam affinitatem inceſſus, & progreſſionis, hoc ſolo diſcrimine, quod in continentibus acceſſionis tempora, nempe initium, augmentum, & remiſſio non ad horas aliquot, ſed ad dies plures, hebdomadaſque producuntur, neque febris, cum ſemel finem attigerit, redit per vices, ut intermittens. His animadverſis, ſi ſibi fingat, intermittentium acceſſiones ſibi ipſis appropinquari, contiguas fieri, & conjungi, expeditiſſimum ei erit in *Remittentium* notitiam penetrare. Nec valde laborabit, ut quae ex tribus illis generibus fiant complicationes, intelligat,

PARS PRIMA.

DE FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS.

§. LXIV.

Febris quando ita accedit, deceditque, ut inter unam, alteramque acceſſionem vera, & perfecta integritas relinquatur, tunc intermittentis, ut ſupra dictum (§. LX) eſt, nomen adipiſcitur. Varia autem ſunt genera intermittentium, a vario typo, ſive ordine acceſſionum, integritatiſque profecta. Si enim quotidie acceſſiones fiant, ſibique & tempore, & gradu, & duratione reſpondeant, *Quotidianam*; ſi alternis diebus ſolum, *Tertianam*; ſi quarto quoque die, *Quartanam* efficiunt. Haec praecipua, & frequentiora earum genera peculiarem poſtulant animadverſionem, ſic ut de ſingulis ſeorſum agere oporteat. Non deſiderantur tamen apud Medicos exempla *Quintanæ*, *Sextanæ*, *Septanæ*, *Octanæ*, *Nonanæ*, & longioribus etiam intervallis diſcretarum; quamquam Galenus (*a*) praeter *Quintanam* & quidem obſcuram, nullam aliam viderit unquam, & Werlhofius (*b*), & Senacius (*c*) propendere videantur ad opinandum, eas vel erraticas febres eſſe, vel ad tertianas, & quartanas, quarum acceſſio aliqua deficiat, atque intermittatur, modo anticipantes, modo poſticipantes referendas eſſe; ex eo fortaſſe quod eorum hypotheticae typorum explicationi non viderint, qua ratione accommodari poſſent*. Sed, ut recte animadvertit Morgagnius (*d*), febres *longiora intervalla* habentes, quoniam ſaepe Quartanis ſuccedunt, non ideo *pro Quartanis habendæ* ſunt, quarum longiora reddita ſint *intervalla*, *niſi Quartanas pariter, cum ſuccedunt tertianis, pro Tertianis, quarum tardiores facti ſint reditus*, contra ac jam conſtitutum eſt, *habere velimus*.

Varia genera Intermittentium.

(*a*) *De diff. febr. l.* 1. *cap.* V. *ſub fin.* (*b*) *Obſervat. de febrib. ſect.* VI. §. IV.
(*c*) *De recondit. febr. intermitt. & remitt. natura l.* 1. *cap.* I.

* Galenus fictitias fortaſſe habuit *ſextanas*, *ſeptanas*, *octanas*, *nonanas &c.* quod nullus ei humor ſupereſſet, cujus putredini earum originem tribueret. Werlhofius vero deſperabat, ſe earum periodos explicare poſſe ex aliqua earum hypotheſium, quas ipſe memorat, & potiſſimum ex aeſtu aëris interni, & externi, aeſtui maris non abſimili, quem ad explicandas aliarum periodicas reverſiones commodiorem, probabilioremque reputaverat. Senacius denique ideo de iis ambigebat, quia eas nunquam viderat, quaſi neceſſe ſit, unum hominem cuncta, quae paucis videre contingit, vidiſſe.

(*d*) *De ſed. & cauſ. morb. epiſt.* 49. *n.* 36.

§. LXV.

Ne tamen quis ſibi perſuadeat, me hic plus auctoritate, & probabili argumento pugnare, quam factis, & experientia, quae una in hac quaeſtione conſulenda eſt, non omittam in rei confirmationem teſtimonia producere clinicorum, quibus, ut opinor, ſic evincam, ut nullus locus de hujuſmodi febribus dubitandi ſit reliquus. Quod dum praeſtare aggredior, ſi copioſiora, & plura, quam ſoleo, videar monumenta conquirere, nolim id affectatae cujuſdam eruditionis ſtudio, a quo vehementer abhorreo, ſed rei ipſius dignitati tribuatur. Itaque *Quintanam*, *Septanam*, & *Nonanam* Hippocrates (*a*) memoravit. *Quintanæ* etiam Tulpius (*b*) in chirurgi cujuſdam filia octodecim menſibus diſtinctiſſimo, & numquam intermiſſo circuitu perdurantis mentionem facit; eamdem multoties vidit Avicenna (*c*), aliquando atiam Gemma (*d*), Werlhofius (*e*), Swietenius (*f*), Forestus (*g*), Tissotius (*h*), Sachsius (*i*), Panarolus (*l*), Marcellus Donatus (*m*), Jo. Arculanus (*n*), aliique (*o*). *Sextanæ*, & *octanæ* exempla referuntur in *Ephemeridibus Naturæ curioſorum* (*p*). *Sextanam*, etſi rariſſimam omnium, ut a ſe viſam, & totam per hiemem ordinatos circuitus habentem deſcribit Zevianius (*q*), & ante eum Gentilis teſtatur a ſe quoque obſervatam (*r*). *Septanam* non modo Hippocrates (*s*), verum etiam Thomas a Veiga (*t*), Sponius (*u*), Rhodius (*v*), Boerhaavius (*x*), Morgagnius (*z*), Werlhofius (*y*), Tissotius (*&c*) commemorant. *Octana* crebrius occurrit, eamque obſervarunt Sim. Schultzius (*aa*), diuturnam, atque exquiſitam in Judaeo Amatus Lusitanus (*bb*), Petr. Salius Diversus (*cc*), Ballonius (*dd*), Ettmullerus (*ee*), Paulinius (*ff*), Pomp. Caimus (*gg*), Caprilius (*hh*), Sponius (*ii*), Nigrisolius (*ll*), Salmuthus (*mm*), Werlhofius (*nn*), Riedlinius (*oo*), Haenius (*pp*), Tissotius (*qq*), Hagendornius (*rr*), Razoux (*ſſ*), atque alii complures. *Nonana* poſt Hippocratem non praetervisa eſt a Zacuto Lusitano (*tt*), a Werlhofio (*uu*), atque ab Auicenna, qui tamen de ea meminit ex fide amici cujusdam (*vv*). *Decimanam* biennium durantem refert idem Zac. Lusitanus (*xx*), & Gilb. Anglicus (*zz*); *Quindecimanam* Gentilis, teſte Nicolao Florentino (*yy*), Rhases (*a**), Ballonius (*b**), Nigrisolius (*c**), & quod mirum eſt, ipſe Werlhofius tam *Quatuordecimanam*, quam *Quindecimanam* propria obſervatione confirmat (*d**). Nec de his dubium ullum cuiquam ſupereſſe poteſt, utrum certa, & conſtanti periodo vere tales ſe ſe oſtenderint.

Quintanæ, ſextanæ, ſeptanæ &c.

(a) *Epid. l.* 1. *ſect.* 3. *text.* 2. (b) *Obſerv. medic. l.* 3. *c.* 52. (c) *Canon. l.* 4. *Fen.* 1. *tract.* 2. *c.* 67. (d) *Coſmocrit. l.* 1. *cap.* 1. (e) *De febrib. ſect. VI.* §. *IV.* (f) *Comm. in Boerh.* §. 746. (g) *Obſ. & curat. medic. l.* 3. *obſerv.* 43. (h) *Avis au Peupl. T. I. chap. XVIII.* §. 251. *edit. Lauſan.* 1766. (i) *Nov. Act. Nat. Curioſ. T. I. obſerv.* 98. *p.* 388. (l) *Obſerv. med. Pent.* 2. *obſerv.* 45. (m) *De med. hiſt. mirab. l.* 3. *cap.* 14. *p.* 191. *& ſeq.* (n) *Comment. in Avicen. text. ſupracitat.* (o) *Ephem. N. C. Cent.* 1. *p.* 196. *& Append. Cent. VII. p.* 308. (p) *Cent. VIII. obſerv.* 10. (q) *Nuovo Font. da cavar pronoſtic. P. I. pag.* 27. (r) *Comment. ad Text. Avicen. ſuprallegat.* (ſ) *l. c.* (t) *Comment. in cap.* 4. *l.* 2. *De differ. febr. Galeni.* (u) *Obſerv. de febr. quæſtion.* 9. (v) *Cent.* 1. *Obſerv. obſerv.* 18. (x) *Swieten teſte in comment. l. c.* (z) *De ſed. & cauſſ. morb. epiſt.* 49. *n.* 36. (y) *l. c.* (&) *l. c.* (aa) *Apud Bonet. Med. ſeptentr. T.* 2. *l.* 5. *p.* 194. *& Miſcell. N. C. ann.* 4. *&* 5. *p.* 58. (bb) *Cent. VII. curat.* 75. (cc) *Annot. in lib. Donat. Ant. ab Altomare de med. human. corp. malis cap.* 12. (dd) *Epid. & Ephem. l.* 2. *conſtit. vern. & æſtiv. ann.* 1576. §. *XIV.* (ee) *Oper. omn. T.* 2. *P. I. Colleg. Practic. prax. ſpec. l.* 1. *ſect.* 15. *cap.* 2. *p.* 255., cui eam videre contigit quovis die veneris redeuntem. (ff) *Ephem. N. C. Dec.* 2. *Ann.* 5. *append. p.* 39.; *obſerv.* 64. (gg) *Rhod. obſerv. citat.* (hh) *De febr. putrid. l.* 2. (ii) *l. c.* (ll) *Ad Sponium not.* 3. (mm) *Cent.* 3. *obſervat.* 13. (nn) *l. c.* (oo) *Lin. med ann.* 4. *Decembr. obſ.* 18. (pp) *Diviſ. Febr. diviſ.* 4. *p.* 9. (qq) *l. c.* (rr) *Cent.* 2. *obſ.* 57. (ſſ) *Tabl. Noſolog. & meteorolog. Avril.* 1759. *p.* 150. (tt) *Prax. Med. l.* 3. *obſ.* 34. (uu) *l. c.* (vv) *l. c.* (xx) *l. c.* (zz) *Compend. de Febr. l.* 1. (yy) *Tr.* 2. *ſumm.* 4. *diſtinct.* 5. *cap.* 5. (a*) Referente Foreſto *l.* 3. *obſerv.* 43. *ſchol. pag. m.* 170. (b*) *l. c.* (c*) *l. c.* (d*) *l. c.* §. *XXXIV.*

§. LXVI.

Hos ultra fines (§. LXIV. LXV.) quae excurrunt, longioreſque adhuc periodos obeunt, uti *menſtruæ*, *bimeſtres*, *trimeſtres*, *annuae*, aliaeque hujuſmodi febres, ab Auctoribus recenſitae non videntur hic locum habere, quia rectius fortaſſe ephemeris aequiparantur. *Menſtrua* mulieribus circa catameniorum tempus, viris vero imminente haemorrhoidum fluxu obvenire conſuevit; quanquam citra haſce cauſſas incidere eam quandoque, author eſt SANCTORIUS (a). *Trimeſtrem* alii non pauci meminerunt. Hac circa magnas anni temporum mutationes corripi ſolebat BALLONIUS (b), qui non nulla etiam *annuæ* exempla evulgavit. *Annuam* etiam ab HAENIO (c) curatam legimus. *Bimeſtres, Trimeſtres, Annuæ.*

(a) Refer. HAENIO *Theſ. de febr. diviſion. diviſ.* 4. *pag.* 10. (b) *Conſult. medic. l.* 1. *n.* 48. (c) *L. c. p.* 10. §. 14.

§. LXVII.

Quaenam *periodicæ*, & quaenam *erraticæ* dici ſoleant, ſupra (§. LXII.) indicatum eſt. *Periodicæ* videlicet certum acceſſionum ordinem, certamque periodum obſervant; contra *erraticæ* nulli ſe ordini, aut typo obſtringunt, ſed de uno in alium ſaltitant: ad quas *Periodicæ, Erraticæ, Vagæ.*

ſpectare videntur *vagae*, illae nempe, quae inter erraticas magis adhuc errant, & nullius typi ſimilitudinem unquam retinent. Quemadmodum vero typi ratio ordinata, vel inordinata *periodicas*, vel *erraticas* facit, ſic partium, quas febris prehendit, & tenet, diverſitas novum genus diſcriminis affert. Nam quamvis ut plurimum febris totum corpus occupare conſuevit, & ideo morbus *univerſalis* habeatur, interdum tamen unam tantum partem, quod quidem rariſſimum eſt, corripit, afficitque. Hinc *intermittentes febres* poſſunt diſpertiri in *univerſales*, & in *topicas*, ſive *particulares*. In his poſterioribus, ut teſtes ſunt

Univerſales, & particulares, ſive topicae.

Cnoeffelius (*a*), Jacobaeus (*b*), Bergius (*c*), Swietenius (*d*), aliique, modo brachium unum, modo crus, modo hypogaſtrium, modo dimidium corporis periodice omnibus, aut pleriſque intermittentium febrium ſymptomatibus corripi, & infeſtari, novum non eſt, nec inſolens. Ad hoc *topicarum* genus omnino transferri debent etiam illae, quas *larvatas* non nulli vocant. Dicuntur autem *larvatae*, quod ſub

Larvatae.

aliorum ſpecie morborum ſine ulla ſenſibili febre, ſaltem quae univerſum corpus comprehendat, periodice recurrunt; cujuſmodi ſunt hemicraniae periodicae, ophthalmiae, odontalgiae, dolores colici, cardialgiae, aſthmata, epilepſiae, hyſteriſmi, chorea S. Viti, aliique affectus typum quotidianum, tertianum, aut quemcunque alium habentes; quanquam, ſi libere loquar, hi ad morbos potius periodicos, quam ad febres reduci ſoleant. Quia tamen ut febres intermittentes cortici peruviano cedunt, & in parte, in qua inſident, febrilia ſaepe ſymptomata percipiuntur, motus v. c. arteriarum auctus, dolor, calor, tremor, aliaque hujuſmodi; idcirco pro *larvatis* febribus & *topicis* haberi quodammodo poſſunt.

(*a*) *Ephem. N. C. dec.* 1. *ann.* 3. *obſerv.* 205. *pag.* 381. (*b*) *Act. Haffnienſ. Vol. I. obſerv.* 119. (*c*) *Act. Svecic. Vol. XVI. Trimeſtr.* 4. (*d*) *L. c.* §. 757. *Medic. Eſſay T. I. p.* 295. & *T.* 2. *p.* 305. *Journ. de Med. T. XXIV. p.* 60. &c.

§. LXVIII.

Diviſio in vernales, & autumnales.

Sed quocunque demum ordine, aut modo procedant febres intermittentes, ab anni certe tempore, quo potiſſimum incipiunt, aut frequentiores ſunt, aliae *vernales*, aliae *autumnales* dicuntur. Illae, adnotante Sydenhamio, a Februario ad Auguſtum, hae ab Auguſto ad Februarium extenduntur; atque uti vario plerumque more, & ſymptomatum apparatu differunt, ſic varium etiam exitum, variumque durationis tempus habent. *Vernales* paſſim mitiores, brevioreſque habentur; quanquam neque ſemper, neque omnes tales revera ſunt: *Autumnales* contra graviores, diuturnioreſque. Utraeque autem ſibi invicem ſuccedunt, adventuque ſuo plerumque, at non ſemper, ſe-

mutuo fugant. Vidi enim ſaepenumero vernalibus exorientibus autumnalium ſymptomata adhuc caput efferre; aut autumnalibus ingruentibus vernarum naturam ſervari. Ab ipſa quoque obſervatione petita eſt alia diſtinctio harum febrium in *depurativas*, ut loquuntur, ſive *perfectivas*, & in *corruptivas*. Priores ideo ſic appellantur, quia ſanguinem a febrili fomite, ſive materie in quavis acceſſione ita liberant, ut ejuſdem nihil intus remaneat; paullatimque quidquid vitioſi in ſanguinem ſubinde irrepſit, aut in ipſo ſanguine evolvitur, iterum expellunt, aut emendant, ſanitatemque tuto, & cito reſtituunt. Poſteriores vero fomitem non ex toto ſubigunt, neque ejiciunt, ſed novam ſemper materiam fomiti ſuppeditant, aut ſanos humores, aut ſolidas partes ita depravant, commutant, aut enervant, ut tota corporis oeconomia, & conſtitutio ruat in deterius. Quare a primo febrium genere corpus & purius, & ſanius redditur; ab altero magis, magiſque inficitur, diſſolvitur, atque ad alios morbos pejores proclivius fit, & promtius. *Depurativæ & corruptivæ.*

§. LXIX.

Nec eſt ſilentio praetereundum, febres intermittentes in *benignas* dividi, & in *malignas*, ſive rectius *pernicioſas*; quae a *corruptivis* gravitate, & celeritate periculi quam maxime differunt. *Malignarum* autem duplex genus in primis ſtatuitur ex Francisci Tortii, viri experientiſſimi, ſententia, atque (*a*) obſervatione; alterum nempe *comitatarum*, quae etſi periodice intermittant, & quietis intervalla, ut benignae, habeant; in acceſſionibus tamen aliquo periculoſo peculiari ſymptomate ſtipantur, quo aegrum in vitae diſcrimen celeriter adducunt, perniciemque eidem minantur; alterum *ſubcontinuarum*, quae ſcilicet *nullo peculiari ſymptomate*, unde etiam *ſolitariæ* dicuntur, ſed *multiplici, & vario* comitatae intermiſſione paullatim obſcurata, & deperdita ad continuitatem acutarum modo *lente*, modo *feſtinanter tendunt*, extenſis videlicet ad ipſummet conſuetae integritatis, quietiſque tempus gravibus quibuſdam, variiſque ſymptomatibus. Benignae porro dicuntur illae, quae ab utriſque hiſce, ſive *comitatis*, ſive *ſubcontinuis* longiſſime abſunt. *Benignæ, & malignæ.*

(*a*) *Therapeutice ſpecial. lib.* 3. *cap.* 1. *p.* 123. & 124.

§. LXX.

Quoniam vero in *Comitatis* (nam de altero genere dicam poſtea) quaedam ſymptomata a *colliquatione*, ut ajunt; quaedam a *coagulatione* pendere Cl. Tortio viſa ſunt; idcirco hae febres rurſus *Pernicioſæ Comitatæ.*

ab eo in *colliquativas*, & *coagulativas* partiuntur. Ad colliquativas referuntur 1. *Cholerica*, vel *Dyſenterica*; 2. *Subcruenta*, vel *atrabilaris*; 3. *Cardiaca*; 4. *Diaphoretica*, quae tamen *coagulativis* interdum adnumerari poſſe creditur. Ad *coagulativas* vero 1. *Syncopalis*; 2. *Algida*; 3. *Lethargica*, quae *Apoplecticas*, & *Soporoſas* aliorum complectitur. Haec ſunt praecipua genera *comitatarum* a Tortio noſtro & obſervata, & deſcripta *. In his tamen non omnes *pernicioſæ comitatæ* continentur. Nam a Mercato, a Mortone, a Morando Morandio, imo ab eodem Tortio aliae, atque aliae rariores quaedam recenſentur, nimirum *pleuriticæ*, *catarrhales*, *rheumaticæ*, *colicæ*, *arthriticæ*, *cœcæ*, *ſcorbuticæ*, & *petechizantes*. His addenda eſt illa ſpecies, quam Manheimii graſſari vidit Frid. Casimirus Medicus (a), ob ſpaſmos, & convulſiones, quibus ſtipabatur, *ſpaſmodica* dicenda; itemque illa, quam tumor albus totius cutis qualibet in acceſſione, ſive *paroxiſmo* comitabatur, quamque deſcripſit Cl. Störckius (b). Sed de ſingulis hiſce ſpeciatim alibi.

* Mercatus primus fortaſſe omnium dilucide eas deſcripſiſſe creditur; deinde Morton, & Tortius, quin tamen hi duo, dum obſervationes ſuas aggreſſi ſunt, nempe antequam ſcriberent, alter de altero quidquam noſſent. Attamen veſtigia quaedam harum febrium reperiuntur etiam apud vetuſtiores Scriptores, Averroem videlicet, Avenzoarem, Vallesium, Mercurialem, H. Saxoniam, Riverium, Sydenhamium, Epiphanium, Donatum, Horstium, Rhodium, Restaurandum, Sylvium, Ettmullerum &c.

(a) *Comm. Lipſ. ſuppl.* 2. *ad Decad.* 2. *p.* 204. (b) *Ann. Med. ſecund. p.* 163. *edit. Amſtelod.* 1779.

§. LXXI.

Alterum genus pernicioſarum, ſubcontinua.

Alterum Pernicioſarum genus, quas *ſubcontinuas*, & *ſolitarias* Tortius vocavit, in una tantum ſpecie, ad *colliquationem* aeque, ac ad *coagulationem* prona, conſiſtit; cujus tota ratio in eo poſita eſt, ut, obſcurata acceſſionum periodo, productaque ad integritatis ſolitae tempus cum periculoſis, maligniſque varii generis ſymptomatibus febre, in continuam acutam degenerare paratiſſima videatur. Cum hac vero confundi minime debet illa intermittentium ſpecies, quae ad continuitatem quidem inclinat, anticipante nimirum nova acceſſione ita, ut antecedenti nondum finitae ſuperveniat; ſed facile fertur, & manifeſtas adhuc acceſſionum periodos ſervat, nullumque periculum affert, quaeque *ſubintrans* (a) appellatur. Sed de his modo ſatis: fuſius alibi, ubi ſingularum hiſtoriam, ſigna, & curationem trademus. Hoc unum adjicimus, ſaepe hujuſmodi febres quorumdam anni temporum, tempeſtatum, regionumve proprias eſſe, proindeque modo *epidemicas*, modo

modo *endemicas* conſpici; quanquam interdum etiam *ſporadicas* occurrere, non inficiemur. *Malignas* vero, ſive *pernicioſas*, cujuſcunque demum generis ſint, cum epidemice debacchantur, contagione in ſanos propagari perhibent MEIBOMIUS, LANZONIUS, CLEGORNIUS, HEUERMANNUS, LAUTERUS, HOFFMANNUS (*b*). Id autem aut incertum valde, aut ſane rariſſimum eſſe crediderim; cum in epidemica quadam graviſſima conſtitutione, quae Bononiae anno 1729 quam plurimos occupavit, nihil contagioſi Cl. BECCARIUS (*c*) invenire potuerit; neque egomet ipſe in aliis ejuſmodi conſtitutionibus, quibus interfui non perfunctorie, unquam deprehenderim quidquam, ex quo certi aliquid concludi queat. Cauſſa enim, unde quam plurimi eodem tempore, eodem in loco, eodemque ſub tecto febricitant, adeo communis eſt, ut contagione, qua ſani inficiantur, opus non videatur.

(*a*) TORTIUS *l. c. p.* 130. (*b*) Locos videre eſt apud TRNKAM *Hiſt. Febr. Intermitt. Vol. I. P. I. c. V.* §. *XXXIV.* (*c*) *Act. phyſic. Med. N. C. Vol. III. obſ.* 48. *p.* 142., & *ſeq.*

§. LXXII.

Tria ſtadia cujuſvis acceſſionis.

In omni autem vera, & legitima febre intermittente tria tempora, ſive ſtadia, quae percurruntur ab unaquaque acceſſione, conſiderari ſolent. Primum eſt *frigoris*, ſive principii, alterum *caloris*, aeſtuſque, ſive augmenti, tertium *ſudoris*, ſive remiſſionis. Alii inter augmentum, & remiſſionem intercedere docent medium quoddam ſpatium, in quo febris nec creſcit, nec decreſcit, atque adeo id a ſtando nomen habet. Sed, quia non facile id percipitur, aut quia cum alterutro confunditur, a nuperis quibuſdam omittitur. In *frigore* tres pariter gradus notantur, primus, quando corpus univerſum, vel aliquae ejus partes frigent quidem, ſed neque tremit cutis, neque membra concutiuntur, & *refrigeratio*, ſive *perfrigeratio* vocatur. Si vero cutis corrugetur, & contremiſcere videatur, *horror*, ſive *horripilatio* eſt; ſecundumque frigoris gradum ſiſtit. Tertius denique eſt, ſi membra quatiuntur, atque agitantur, *rigor*que dicitur. Cum omnibus hiſce frigoris febrilis gradibus proportionata quaedam conjungitur doloris contundentis totum corpus moleſta perceptio.

§. LXXIII.

Cujuſvis ſtadii deſcriptio.

Primum ſtadium.

Primum ſtadium, ſive tempus, cui nomen principium eſt, incipit a crebra oſcitatione, & membra extendendi cupiditate, quam hodie *pandiculationem* dicunt; quibus ſuccedit laſſitudo, gravitas, debi-

litas totius corporis; pallor, & livor, ungues in primis, apicem naſi, labia, digitoſque occupans; deinde frigus partim verum, partim apparens; dorſi, & artuum dolor; tremor, praeſertim maxillae inferioris; reſpiratio difficilis, & anxia; pulſus primum rarus, tardus, & parvus, poſtea etiam debilis, & frequens, vel ſaltem celer; nauſea; vomitus; ſitis; urina aquea, & tenuis. Haec durant plus minus ad horam unam, aut duas, raro ad tres, quatuor, & rariſſime ad ſex excurrunt, niſi *algida febris* fuerit.

§. LXXIV.

Stadium ſecundum. Remittente ſenſim frigore, ſive primo ſtadio deſinente, calor exoritur, qui paullatim ita increſcit, ut acer, atque exurens interdum fiat. Hujus tamen gradus non ſemper praegreſſi frigoris gradui reſpondet. Reſpiratio tum liberior evadit, deinde magna, & frequens, ſed ſine anxietate; pulſus explicatur, & ſenſim magnus, fortis, & creber redditur. Supervenit cephalalgia, & quandoque leve delirium; ſitis perſevérat; urina coloratior mingitur; atque haec aliquot horas continuantur, donec ad ultimum ſtadium fiat tranſitus.

§. LXXV.

Stadium tertium. In quo omnia ſtadii ſecundi ſymptomata incipiunt miteſcere; cutis molleſcit, & madet; ſudor erumpit e toto corpore calidus, & copioſus cum ingenti levamine. Nec rarum eſt, eodem etiam tempore vomitum, alvique fluxum incidere. Urina quae tunc emittitur, rubicunda, & pauca eſſe ſolet, ſedimentumque deponit lateri contuſo ſimile, unde lateritia vocatur, & tamquam ſignum intermittentium febrium pathognomonicum a multis habetur. Verum id minime pathognomonicum eſt; nam interdum ab iis omnino abeſſe lateritiam hanc urinam vidi, videruntque alii; quo in caſu ſubruffa, & ſubflava apparet cum nubecula, aut enaeoremate, aut alba hypoſtaſi, imo interdum ſanorum ſimilis: quae tamen non nunquam cito perturbatur, & jumentorum videtur. Lenis demum ſomnus obrépit, e quo ut excitatur aeger, vix praeter debilitatem aliquid incommodi, aut moleſtiae queritur, beneque habet, & brevi perfecta integritate, ſive *apyrexia* potitur. Si quid tamen ei ſupereſt quod recte valentem dedecet, id redigitur ad levem capitis dolorem, aut gravitatem, ſitim, aliudve ſymptoma facillime ferendum cum aliqua pulſus perturbatione, aut crebritate.

§. LXXVI.

Exceptiones, & monita.

Scire autem intereſt, febres iſtas non ſemper a frigore initium ducere. Interdum enim calore protinus ſe exſerunt, quod potiſſimum fieri ſolet aeſtiva, calidaque tempeſtate. Quandoque etiam frigus calori jam incepto, invaleſcentique tantummodo ſupervenit, nec tunc ſudore, ut liquet, finitur acceſſio (*a*). Imo non nunquam acceſſioni univerſae finem frigus (*b*) imponit. SCHENCKIUS tertianae cujuſdam meminit, cujus acceſſiones (*c*) quaſi ordine inverſo ferebantur. Exordiebantur ſiquidem a ſudore, quem rigor, deinde calor ſubſequebatur. Monet praeterea Cl. SWIETENIUS (*d*) tria iſta ſtadia (§. LXXIII. LXXIV. LXXV.) cujus vis Intermittentium acceſſionis, ſi cum temporibus febrium continuarum comparentur, magnam habere cum iis affinitatem; primum videlicet ſtadium, ſive frigoris, reſpondere incremento aliarum, alterum vigori, tertium vero earumdem remiſſioni, in qua crifis, & ſolutio morbi fit. Quod ſi non una acceſſio, ſed omnes cujuſque febris intermittentis ſimul ſumptae conſiderentur, *tunc ejus febris incrementum adeſſe, quamdiu paroxiſmus duratione, & numero & vehementia ſymptomatum proxime præcedentem excedit*, remiſſionem vero, cum poſt coctionis ſigna, quae Veteres in hujuſmodi etiam febribus (jure ne, an perperam, non dixerim) expectabant, morbus ſe ſe remitteret.

(*a*) ETTMULLER. *Oper. omn. T.* 2. *P. I. Pract. Prax. ſpecim. l.* I. *ſect.* 15. *cap.* 2. *in octan. n.* 9. BORRICHIUS *Act. Medic.* HAFFNIEN. *Vol. III. obſerv.* 37. (*b*) FED. CASIMIR. MEDICUS *Samml. von Beobachtung* I. *Band.* §. 27. (*c*) *Lib. VI. p.* 817. (*d*) *L. c.* §. 749. 750.

§. LXXVII.

De Cauſſis, & primum de propioribus.

Jam vero de cauſſis harum febrium aliquid dicamus, oportet. Et primum, ut ab earum cauſſa proxima initium fiat, obſcuriſſimam, & prope impenetrabilem hanc nobis * videri, fatemur. Quid de ea GALENICI ſenſerint, jam ſupra (§. LVIII.) explicavimus. WILLISIUS eam poſuit in peculiari ſanguinis fermentatione, quae *ſuccum nutritium*, ſive chylum ab ingeſtis deductum, & non ſatis aſſimilatum, tamquam *heterogeneum quoddam, & non exacte congener* vel ſubjuget, vel foras (*a*) emandet; SYLVIUS in ſucco pancreatico ob *ſtagnationem acidiore* reddito, delatoque ad inteſtinum Duodenum *cum bile* plus minus acri *vitioſe* effervefcente (*b*); ETTMULLERUS in *fermento præternaturali ſalinæ*, & quidem *acidæ proſapiæ* ventriculo, & primis viis ingenito ex vitio digeſtionis, ſive haec a *fermento digeſtivo*,

ſive *ab alimento aſſumpto* depravata (*c*) ſit. Ab his non valde diſcrepant quorumdam aliorum hypotheſes, Borellii videlicet, Jonesii & Besanzonii putantium, vel ſuccum nerveum ob impeditum per nervos, glandulaſque tranſitum ſtagnare, fermenteſcere, & refluere, vel *crudas, acidaſque ſanguinis particulas in ſuperficie corporis hærere*, & fibras ibi *vellicare*, vel *aciditatem ſanguinis ſuccum nervoſum inficere* (*d*). Verum omnes hae opiniones in tanta hodiernae Phyſiologiae luce, ut jure animadvertit Cl. Homius (*e*), vix ullos patronos inveniunt; imo, quia prorſus fictitiae, & fundamentis deſtitutae per ſe jam corruerunt. Sed dum Homius aliorum rejicit opiniones, utinam ea, quam ipſe ſubſtituit de fibrarum laxitate, atque inde imminuta *tranſpiratione* ** tamquam *cauſſa* harum febrium *proxima*, firmiori niteretur pede.

* Hoc ipſum videtur Cl. Gorterio. Vid. ejus *Prax. Med. ſyſtem. n.* 195.

(*a*) *De febrib. cap.* 3. *pag. mih.* 34. (*b*) *Prax. Med. l.* 1. *cap.* 30. *a* §. 58. *ad* 129. (*c*) *Oper. T.* 2. *l.* 1. *Colleg. practic. ſect.* 15. *cap.* 2. *pag.* 303. (*d*) Referente Franc. Home *Princip. Medicin. P.* 2. *ſect.* v. (*e*) *Ibid.*

** Nutat, vacillatque hujuſmodi opinio, 1. quia haec fibrarum laxitas ſaepe commentitia eſt, & plerumque a febribus intermittentibus abeſt; 2. quia frequentius laxitas, ſive atonia fibrarum febrem ſubſequitur, quam antecedit, atque ideo potius effectus, quam cauſſa videtur; 3. quia cachectici; leucophlegmatici, anaſarcici, in quibus & fibrarum laxitas, & tranſpirationis imminutio manifeſta eſt, non magis obnoxii hujuſmodi febribus exiſtunt, quam alii. 4, quia roborantia, & adſtringentia febrem certius fugarent, quam cortex peruvianus, qui longe minus adſtringit, & roborat; & ſi unquam eam fugant, id non ſine noxa plerumque praeſtant; nec ſatis patet, an fibras roborando, num vero alia facultate, & ratione febrem tollant; 5. quia cortex peruvianus, remedium antifebrile omnium certiſſimum, & efficaciſſimum eſt, quamvis leviſſime adſtringat, nec valde perſpirationem moveat; 6. quia ſudorifera reliquis in abigenda febre praeſtarent; 7. quia cortex peruvianus qua facultate revera febres edomet, adhuc in controverſia eſt, & indefinitum (1); 8. quia poſita iſtiuſmodi cauſſa, multa febrium phaenomena nec intelligi, nec inde explicari poſſent; 9. quia validae, & roborantes frictiones omnem intermittentem depellerent &c.

(1) Imo Cl. Haenius cum multis aliis fatetur pluries, ſe ejus agendi modum plane ignorare. Vid. *Rat. medend. P.* 3. *cap.* 4. *p.* 171. & *lib. eod. cap.* 3. *p.* 136. & ſeq. ubi etiam appoſite oſtendit, cortice dato tam hominibus *ſtrictiſſimi temperamenti*, quam *laxiſſimi*, utriſque *ex æquo redire ſalutem*; concluditque, *ſi tantummodo adſtringendo, laxoſque nervos roborando cortex* ageret, vehementer nociturum potius, quam profuturum *rigido corpori*, *&c.*

§. LXXVIII.

Conjecturæ aliorum auctorum.

His igitur opinionibus, tamquam inanibus, futilibuſque vix delibatis, non committam nunc, ut aliorum quorumdam doctiſſimorum virorum conjecturae, quas hac ſuper re (§. LXXVII.) cum aliqua veri ſpecie in medium protulerunt, deſiderentur. Itaque primum ſunt eorum

complures, qui veriſimillimum exiſtimant, materialem harum febrium cauſſam eſſe aliquid, quod ſanguini ſtatis temporibus, & per intervalla affunditur, eamque excitat commotionem, cui nomen febris inditum eſt. Si enim id ſanguini jam ante inſidére quis opinaretur, hunc profecto a vero longiſſime aberrare, ſatis fidenter credunt, quia vix fieri poſſe rentur, ut tamdiu ſine perturbatione in illo conſiſtat, & quieſcat, quamdiu aeger a febre liber ad intervalla remanet. Sin veró hujuſmodi extranea materies, ubi in ſanguinem infuſa eſt, tantum efficit turbarum, jam neceſſe omnino eſſe, ſi quies, & integritas ſubſequi debet, ut ea vel corrigatur, vel ita, quod veriſimilius eſt, immutetur, ut facile ſecerni, atque extra corpus emitti poſſit. Sic enim ſanguinem vel amiſſa nocendi poteſtate, vel prava, noxiaque febrili materie excreta ad priſtinàm bonitatem, tranquillitatemque redire, quae tamdiu perſervérat, perduratque, donec nova priori ſimilis cum eo communicetur. Pro varia autem ejuſdem materiei copia, pravitate, craſſitudine, aut vi, & pro ſanguinis ipſius diverſa temperie, aegrotantiſque natura, aetate, & robore tardius, aut citius id vitium emendari, aut expelli, ideoque quamlibet acceſſionem longiori, aut breviori temporis intervallo finiri. *Explicatio acceſſionum.*

§. LXXIX.

Quod ſi vel materiae hujus culpa, vel virium naturae defectu fiat, ut difficilior, & tardior ejus emendatio, aut expulſio contingat; tunc alterutrum futurum eſſe: nimirum vel uni acceſſioni longius protractae alteram ſupervenire, antequam prior illa decedat; vel tantam impurae materiae vim in ſanguine cumulari, quae febri continuandae par ſit. Priore modo, antequam una acceſſio deſinat, alteram ſubintrare, eamque tum febrem naſci, quam *ſubintrantem* dicunt. Poſteriore vero, ex intermittente in *continuam* tranſire. Similiter periodicam extranei fomitis in ſanguinem migrationem citius, vel tardius fieri pro varia ejus copia, mobilitate, & natura, aut loci, e quo erumpit, ratione. Copiam enim majorem, aut promptiorem ad fluendum, aut inſigniorem acritudinem efficere minora integritatis intervalla: contrarias conditiones, longiora. Cumque modo majus, modo minus temporis ſpatium ad fomitem colligendum, praeparandumque requiri videatur, non mirum eſſe, ſi acceſſiones modo ſingulis, modo alternis diebus, modo quarto quovis tantum, modo longiori intervallo revertantur.

Quomodo in continuas, & ſubintrantes abeant.

Periodorum ratio.

§. LXXX.

Varietas locorum in quibus fomes febrilis.

Praeterea loca, in quibus fomes iſte febrilis tempore integritatis colligitur, varia eſſe poſſe contendunt. Haec autem vel citra ſanguinem ſtatui, & concipi, vel ultra. Citra ſanguinem ventriculus, inteſtina, glandulae meſentericae, ductus clyferi, hepar, pancreas, aliaque ſi qua ſunt ad id apta, eſſe creduntur. Ultra ſanguinem locantur, aut locatae dicuntur glandulae omnes conglobatae in ambitu corporis, aut in viſceribus ſitae, e quibus venae lymphaticae prodeunt. Verum in his poſtremis ſuſpicatur Tortius congeri materiam febribus mitioris indolis gignendis magis idoneam, quae nempe cum frigore, & rigore quidem, ut aliae intermittentes, ſed ſine ullo alio graviore ſymptomate invadant, & denique ſudore ex univerſo corpore erumpente ſolvantur. Febres vero illae ſuperiores, quae in infimo ventre ferociora ſymptomata excitant, uti nauſeam, vomitum, cardialgiam, alvi fluxum, tormina, borborygmos, infarctus viſcerum, aut horrores, rigoreſque dorſum & lumbos in primis excruciantes, vel a prava victus ratione originem ducunt, illae inquam febres fomitem in ea regione, in qua haec accidunt, habere eidem videntur. At conſiderandum ſane eſt, febrilem fomitem aliquo in loco collectum ſola nervorum, & fibrarum irritatione poſſe febrim movere, quin in ſanguinem influat, quemadmodum alicujus partis dolor vehemens, aut inflammatio facit; e loco vero, in quo inſidet, dimoveri, & periodice extra corpus efferri per febrilem motum quidem, ſed ab antecedenti nervorum irritatione, & ſpaſtica fibrarum affectione genitum. Praeterea non deſunt, quibus non abſurdum videtur, fomitem iſtum in ipſo etiam ſanguine oriri, atque in eo conſiſtere, & per vices augeri, & decreſcere ſic, ut febrilis acceſſio, & deceſſio conſequatur, quin aliunde in ſanguinem derivetur.

§. LXXXI.

Quid objici his poſſit.

Sed demus, largiamurque, fomitem illum ex aliqua parte earum, quas enumeravimus, in ſanguinem ſtatis circuitibus tranſduci. Quis tamen certo definiat, quaenam prima ſit ejus origo, quique locus eum recondat, & colligat? Nam ſi locum iſtum ponas eſſe ventriculi, aut duodeni cavum, aut bilis receptacula, aut quamcunque aliam inteſtinorum partem; copioſae, iterataeque vomitiones, dejectioneſque, quas non modo ipſa natura, verum etiam artis ſolertia vel ſub acceſſionibus, vel ante eas molitur, nonne omnem febrilem fomitem educerent, exhaurirentque? At, ſicuti Tortius ipſe, & cum eo Sydenhamius, aliique quam plurimi (*a*) teſtantur, id minime experientiae conſenta-

neum eſt, &, ſi quando proſpere factum illud narrant aliqui, ita rarum plane fieri fateantur, neceſſe eſt; ut in eorum ſententiae confirmationem adduci non debeat. Imo compertum non ſemel contra eſt, febres ejuſmodi evacuationibus ne hilum quidem minui, ſaepius vero exaſperari, aut e ſimplicibus duplices fieri: ne quid dicam de *cholericis*, *dyſentericis*, *atrabilaribus*, aliiſque, quarum periculum, aut exitium eo propius, graviuſque accerſitur, quo largiores ejuſmodi evacuationes fuerint.

(*a*) *Vid. infra* §. 115. *& ſeq.*

§. LXXXII.

Ad haec ſi febrilis fomes in iſtiuſmodi locis (§. LXXX. LXXXI.) reapſe inſidéret, colligereturve, quis non videat, utilius, ſatiuſque fore, chinam chinam quatuor, aut quinque horis ante febris adventum dare, eo quippe tempore, quo tota febris cauſſa a remedio occupari, abſorberi, irretiri, emendari, cogi, aut quocunque alio modo efficaciter affici, (ſi tamen in eam proxime agere credatur) quam tempore ab ventura acceſſione magis diſſito? Et tamen uſus contrarium omnino evicit. Non enim certum, plenumque remedii effectum aſſequimur, niſi quatuor ſupra viginti fere horis, antequam febris acceſſura ſit, dari coeptum fuerit; nequidquam contra ſentiente (*a*) WERLHOFIO. Quae etſi febrilem materiam in ventriculo, biliferis ductibus, aut inteſtinis, viciniſque partibus non cumulari, nec reſidere ſatis demonſtrant, talia tamen eſſe videntur, ut non ibi ſolum haerere, aut eo derivari, ſed etiam altiori e loco prorumpere, aut profundius latere, aut aliud vitium ſubeſſe, a quo febris gignatur, cuique china china medeatur, ſuſpicari debeamus. *Objectiones aliae.*

(*a*) L. c. *ſect.* 4. §. 7. *not.* z.

§. LXXXIII.

Quod ſi in glandulis conglobatis, veniſque hymphaticis, aut in nervis, aut in exteriore corporis ambitu, aut in ſanguine ipſo (§. LXXVII. & LXXX.) cauſſa omnium febrium intermittentium quaeratur, cur, quaeſo, aperientibus, ſudoriferis, acorem emendantibus, & lignorum, ut vocant, decoctis non illae curantur? Cur e perniciofis quae *Diaphoretica* (§. LXX.) a TORTIO appellatur, nihil ſudore juvante, adeo celeriter properat ad exitium? Cur febres, quae e lymphae vitiis oriri univerſim judicantur, uti catarrhales, rheumaticae, ſcorbuticae, venereae, arthriticae, ſtrumoſae vulgo dictae, quando intermiſſione alternantur, cortici peruviano ut reliquae intermittentes, non obediunt & *Aliae objectiones iterum.*

ipſae? At quemadmodum loco, in quo febrilis fomes haereat, decernendo pares nequaquam videmur, ſic neque humori, qui potiſſimum peccet, divinando valemus. Quicunque tamen is fuerit, obſcuriſſimum plane putamus, quo vitii genere laboret, depraveturque, conjectura aſſequi. Poteſt, inquiunt viri doctiſſimi, aceſcere, *alkaleſcere*, corrumpi, putreſcere, inſpiſſari, copia excedere, aut deficere, acrimoniam multiplicem arripere, aut alia quacunque ratione a naturali temperie, motu, circuitu deſciſcere, ut febrilem commotionem cieat; imo ſic eum depravari poſſe, arbitrantur non nulli, ut modo veneni corrodentis naturam nactus vomitum, alvi fluxum, ventriculi, inteſtinorumque acerbos cruciatus pariat; aut acerrimus factus totam ſanguinis mixtionem, compagemque diſſolvat, & liquet; modo aciditate contracta ſanguinem coagulet, & igneum elementum, vel phlogiſton ita deprimat, aut irretiat, ut intenſiſſimum algorem procreet; modo narcotica vi ſoporem afferat, aliaque pro varia ſui degeneratione phaenomena praeſtet, quibus febres intermittentes, praeſertim *malignæ*, ſive *pernicioſæ*, terrere conſueverunt.

§. LXXXIV.

Quid probabilius videatur.

Quare, cum tot, tamque variis vitiari modis poſſe humores appareat, & probabile admodum ſit, modo ab hoc, modo ab illo vitii, aut vitiati humoris genere febrem moveri; conſequens eſt, ni fallor, non unicam, ſed plures febrium intermittentium cauſſas eſſe oportere, & pro varia harum ratione febres ipſas natura, & effectis non parum diſcrepare, prout ſupra expoſitum eſt. Atqui, ſi ita revera concludendum ſit, qui fieri tamen poteſt, ut unus, idemque cortex peruvianus omnes, ſingulaſque earum ſpecies, a tot, tamque differentibus cauſſis pendentes cohibeat, aut fuget? Nonne rationi magis conſonum idcirco videatur ab una ſolum cauſſa proxima eas omnes proficiſci, quoniam uno, eodemque medicamento ſubjugantur? Verum haec quidem aut mentis pene noſtrae aciem exſuperat, aut denſiſſimis involuta adhuc tenebris latet; nam omnes illi, qui cum ſuperioribus, veteribuſque de indaganda, aſſignandaque tam materiali cauſſa, quam ejuſdem ſede, quemadmodum retuli, diſputant; profecto cauſſas remotas quaeſiſſe videntur, non proximam, & continentem, in quam alioquin detegendam plurimum interfuiſſet incumbere. Non enimvero unum, eumdemque humorem, ſed alium, atque alium depravari pro cauſſarum procatarcticarum, febriumque varietate probabili ſermone oſtendiſſe videntur.

§. LXXXV.

§. LXXXV.

At poſtremis hiſce temporibus vidimus Cl. VALCARENGHIUM (a), qui unum dumtaxat humorem, bilem nimirum, argueret, & quodammodo in judicium vocaret, tamquam veram, certamque febrilium acceſſionum cauſſam his prope permotus rationum momentis: 1. Quod hae febres ſaepius aeſtivo, & autumnali tempore dominantur, dum bilis videlicet abundantior acriorque eſt, aut plus ſolito effervefcit; hieme vero rarius, & tum ſolum, cum autumnales, vel aeſtivae febres eo uſque protrahuntur. 2. Quod evacuationibus ut plurimum bilioſis tutius, frequentiuſque ſolvi aedem ſolent, uti urinae, & ſudores cum odore, tum colore bilem exuberantem oſtendentes documento ſunt. 3. Quod raro ſenes, ſaepius juvenes, & cholericos maxime homines adoriuntur, & gravius affligunt. 4. Quod morbis hepatis perſaepe ſuccedere viſae ſunt, aut eos poſt ſe relinquunt. 5. Quod pleraque earum ſymptomata vel a copia bilis, vel a nimio ejus fervore, vel, ut vocant, *alkaleſcentia*, putridaque corruptione, vel ſimili alia ejuſdem depravatione profluunt, uti conſtat ex bilis porraceae, vitellinae, aeruginoſae excretionibus, quae in ipſarum decurſu maximo cum levamine tam per ſuperiora, quam inferiora contingunt. 6. Quod linguae flavus color, oris amarities, moleſta circa ventriculum, biliferoſque canales tenſio, & anxietas, aliaque hujuſmodi eas comitantur, bilis effervefcentis praeter morem, atque huc illuc diffuſae non dubia argumenta. *A bilis cauſa intermittentium?*

(a) *De præcip. febrib.* §. *XXVII. p.* 180.

LXXXVI.

Haec, atque alia non abſimilia a VALCARENGHIO, omnibuſque illis *, qui cum eo bilem accuſant, proferuntur tanta veri ſpecie, ut magnam partem medicorum in ſuam ſententiam traxerint. Et quidem, ſi quid judico, non negaverim, adductis argumentis probari, bilem, & vaſa bilifera in hujuſmodi febribus ſaepe affici; non tamen concedam, ſatis demonſtrari, utrum bilis ipſa primario peccet, febrimque ipſa efficiat, num vero potius ſecundario bilis, & bilaria vaſa a febris ipſius fervore, motu, aut fomite ejuſdem, quicunque demum is ſit **, patiantur? nam ſpaſmi, qui circa imum ventrem febrem comitantur, tremor, horrorque bilem ex hepate, cyſtique fellea exprimunt, excutiunt, in duodenum, imo in ventriculum urgent, propellunt, & per vomitum, aut dejectionem ejiciunt. Deinde nequaquam verum eſt, ſemper bilis evacuationes in hujuſmodi febribus contingere, neque *Argumenta diluuntur.*

ſemper, ut praedicant, aegros ab his ſublevari, aut curari; quod multorum experientia evictum eſt; & ſi quandoque illud evenit, tum ſolum evenit, cum febris cum ſaburra bilioſa primarum viarum, ut ſaepe fit, complicatur, conjungiturque. Croceus porro urinarum color, lingua flava, os amarum, ventriculi morſus, aliaque ejuſmodi quando incidunt, non illico id unum ſignificant; febrim nimirum a bile ſive exuberante, ſive excandeſcente, ſive corrupta, ſive ſtagnante ortum ducere; cum omnia febris effecta eſſe poſſint, & non raro a ſpaſmis, ventriculi, duodeni, choledochique, a quibus bilis in ſanguinem refluere cogitur, pendeant, & proinde manifeſtiſſimum ſit, bilem aliena culpa, non propria ſaepiſſime a naturali indole, motu, curſu deflectere. Id ita eſſe, multa *** comprobant, ſed in primis vulnera, & contuſiones capitis, 2. vehementiora animi pathemata, 3. hypochondriaca, & ſcorbutica affectio, 4. hydrops, 5. inveteratae viſcerum obſtructiones, 6. cachexiae, 7. demum morbi acuti omnes febriles, ne inflammationibus quidem ipſis exceptis. Quis enim ignoret, in hujuſmodi caſibus ſaepe bilem repente aut depravari multiplici ratione, aut uberius excerni, effundique, licet paullo ante nullo vitio peccaret, nec copia ulla excederet? Quis neſciat, urinas crebro rubeſcere, croceo interdum, aut ſaturatiore etiam colore infici, os amareſcere, epigaſtricam regionem multimodis convelli, bilem ſurſum, deorſumque educi, quin tamen bilis primario laboret, aut proxima horum ſymptomatum cauſſa dici poſſit? Quod ſi urgeant bilis accuſatores, a ſymptomatibus circa bilis receptacula animadverſis perſpicuum fieri, eam febrium intermittentium fomitem, cauſſamque eſſe; pari jure in ſoporoſis, lethargicis, aliiſque varias corporis partes peculiariter afficientibus febribus affirmandum eſſet, cauſſam earum proximam in capite, cerebro, pectore, alibique, quoniam circa illas partes ſymptómata graviora cernuntur, conſiſtere, & contineri.

* Non hic de illa bile, quam ſanguinis calidiorem, acrioremque partem veteres Medici putabant, quamque RESTAURANDUS omnium pene febrium, nedum intermittentium (*Hippocr. de uſu Chin. Chin. cap.* 4.) cauſſam eſſe voluit; ſed de bile vera, quae in hepate ſecernitur, ſermo eſt. Ante VALCARENGHIUM etiam ZENDRINIUS (*Della China China*) ab hac bile intermittentes febres derivavit. Nec ab eorum ſententia valde abfuit MEADIUS, qui in *Monit. & Præcept. Medic. cap.* 1. *ſect.* 8. *pag. m.* 22. non dubitavit haec verba ſcripto tradere : *Hunc enim humorem* (bilem nempe) *in intermittentibus maxime peccare mihi minime dubium videtur*.

** SENACIUS febrilem cauſſam per totum corpus diffuſam eſſe, ſed praecipue hepar, bilariaque organa ab ea affici, pluribus argumentis (*De recond. febr. inter. & remitt. nat. l.* 1. *cap.* 6.) oſtendere enititur.

*** Cl. HAENIUS (*Rat. Med. Continuat. T.* 3. *pag.* 196. 197.) haec in rem noſtram habet: *Caput percuſſi, contuſi, vulnerati, ſucceſſive bilem vario colore vomunt: flavam, porraceam, aeruginoſam. Qui adverſo corpore curru vehuntur, id*

inſueti; qui prima vice mare conſcendunt, haud raro bilem per varios hos coloris gradus evomunt. Bilem vero eſſe, quæ variis his coloribus prodeat, amarore ſuffi-cienter percipiunt. Probabile etiam cenſet *quod bilis ab actione veneni in ventriculo & inteſtinis mota hos ſubire colores, & vario colore tingere urinas poſſit.*

§. LXXXVII.

Neque concedendum eſt, ſola aeſtate, aut ſolo autumno, cum ſaepiſſime verno, aut hiemali tempore caput efferant; aut in aetate juvenili ſolum, & bilioſa temperie; cum infantes, & pueros aeque, ac quocumqe praeditos temperamento invadant, haſce febres inſurge-re, & increbreſcere tantum. Teſtes appello quotquot medicinam in fre-quentiſſimis civitatibus non negligenter exercuerunt. Neque eo quod juvenes, bilioſoſque homines crebrius, atrociuſque divexant, ſi tamen hoc vere affirmaretur, continuo licet inferre, eas a bile permanare; cum exploratum, perſpectumque ſit, quemcumque alium morbum in eo aetatis flore, atque in eo temperamenti genere frequentius, atrociuſque ſaevire, atque homines in eo ſtatu conſtitutos ut robuſtiores, ſic ex quavis cauſſa graviores morbos incurrere. Neque perpetuum eſt, he-patis obſtructiones praeire, aut ſubſequi febres iſtiuſmodi; neque, ſi id detur, hepar ſolum huic malo ſubjectum eſt; cum alia quoque vi-ſcera, & praeſertim lien in eamdem labem, fortaſſe etiam fréquentius, incidant.

Sequitur con-futatio.

§. LXXXVIII.

Praetereo demum, id quod ſupra (§. LXXXI.) jam innui, eme-ticis, & catharticis plus nos profecturos eſſe, ſi febres iſtae bilis ex-ceſſui, aut depravationi originem ſuam deberent. Praetereo item quae-rere, cur, ſi bilis aut copia, aut vitiata natura intermittentium fons vere eſſet, in iis morbis, in quibus alterutro, aut utroque modo illa peccat ut in Chólera, in Cólica, & Dyſentéria bilioſa, in Ictero chro-nico, aliiſque ſimilibus illae rariſſime, aut nunquam obſerventur? Illud tamen non praetermittendum eſt, homines vel ſaniſſimos, & bene va-lentes cujuſque aetatis, & temperamenti, in aëre, & loco a febribus in-termittentibus quam maxime libero degentes, ſi in regionem, in qua epi-demicae aut endemicae ipſae exiſtant, ſe repente transferant, aërique praeſertim veſpertino, nempe noxiis halitibus referto corpus temere obji-ciant, citiſſime in eaſdem incidere; quemadmodum id pluries nobis ex-perientia innotuit. Num, amabo, probabile eſt, bilem tam brevi, aut augeri, aut depravari, aut corrumpi ita poſſe, ut febrim confeſtim pro-creet? Num loca paluſtria, & frequentes imbres, aut aquarum inundatio-nes, quarum in ſinu intermittentes febres quaſi propria in ſede aluntur, & foventur, bilem uberiorem gignunt, aut depravant? An vero potius

Quædam li-beraliter præ-tereuntur.

Argumentum novum.

aliquod miaſma putridum, aut tetram neſcio quam mephitim * exhalant, qua cito inficiamur, aut ita corpus noſtrum male afficiunt, ut peculiare quoddam vitii genus in humoribus evolvatur, febri excitandae accommodatum?

* *Vid. infra* §. 98. *not.* *.

§. LXXXIX.

Hoffmanni opinio.

Itaque mirum non eſt, ſi Fridericus Hoffmannus aliorum nequaquam acquieſcens hypotheſibus, cauſſam harum febrium, ut ipſe vocat, *fundamentalem* ponendam duxerit in ſpaſtica univerſi generis nervoſi, & fibroſi affectione, quae ſpeciatim a ſpinali medulla incipiat, atque ab exterioribus ad interiora paullatim progrediatur. Id enim docuit pluribus verbis in diſſertatione *De vera motuum febrilium indole, & ſede*. Ibi oſtendere tentavit, hanc ſuam opinionem confirmari egregie ab omnibus invadentis febris phaenomenis, dolore nimirum dorſi, & lumborum, horrore, rigore, & frigore extremarum praeſertim partium, livore unguium, vaſorum omnium manus, & pedes perreptantium exilitate, atque occultatione, cutis ariditate, & corrugatione, pallore quodam tetro, lividoque faciei, oſcitatione, crebra membrorum extenſione, tremula cordis palpitatione, praecordiorum anxietate, difficili reſpiratione, inquietudine, corporis jactatione, pulſu contracto, parvo, & debili, nauſea, vomitione, alvi, & perſpirationis ſuppreſſione cum urina tenui, & aquoſa, ſenſuque ebullientis veluti ſanguinis ad interiora. Atque ex his ut ſpaſticam affectionem luculentiſſime apparere, tamquam cauſſam *fundamentalem*, ſive *formalem* febrium intermittentium ſibi perſuaſit, ſic ea omnia, quæ nervoſas partes irritare, & convellere poſſent; uti ſunt animi motus, validiora cathartica, acria cum cibis, aut aëre ingeſta, cauſtica, venenata intro ſuſcepta, aut extrinſecus applicata, aut a ſuccis primarum viarum depravatis, aut corruptis ſubminiſtrata, item fortiora adſtringentia, frigida nervis inimica; cum ad ciendam febrem, tum, ſi ceſſaverit, revocandam cauſſae materialis, aut procatarcticae inſtar plurimum conferre opinatus eſt.

§. XC.

Quid Boerhaavius ſenſerit.

Aliquid etiam vitii in nerveo ſucco, quem cerebrum, cerebellumque ad cordis fibras tranſmittere credunt, ſibi viſus eſt deprehendiſſe Cl. Boerhaavius; inertiam ſcilicet, tarditatemque quamdam, ex qua praecipua harum febrium phaenomena & intelligi, & explicari poſſent (*a*). Hanc deinde Cl. Praeceptoris ſententiam illuſtrare omni cura,

& ſtudio, confirmareque non deſtitit celeberrimus SWIETENIUS. Hic enim affevérat, omnia quae in primo febris accedentis inſultu accidunt, talia profecto eſſe, quae facili negotio demonſtrent, turbari ſolitum, aequabilemque ſpirituum animalium in muſculos influxum. Ea autem ſunt laſſitudo, debilitas, tremor, *pandiculatio*, oſcitatio, atque alia hujus generis. Hinc conſequi putat, ut ſanguis nec debita copia, nec vi propellatur ad extrema uſque corporis vaſa; imo ibi lenteſcat, atque haereat; uti eluceſcit ex frigore, horrore, rigore, pallore, cordis palpitatione, pulſuum parvitate, aliiſque, quae ineunte febre aeger patitur. Quare non ſine veri ſimilitudine concludit, cauſſam proximam iſtiuſmodi febrium ſtatui cum BOERHAAVIO poſſe *viſcoſitatem liquidi arterioſi, forte & nervoſi tam cerebri, quam cerebelli cordi deſtinati inertiam* (b).

(a) *De cognoſc. & curand. morb.* §. 755. (b) Ibid. *in comment.*

§. XCI.

Pro Boerhaavio quæ afferat Swietenius.

Multa deinde alia vir doctiſſimus profert, quibus illud comprobet, firmetque. Dum enim initio acceſſionis, inquit, videmus impedimentum quoddam naſci, quo ſanguis arterioſus debita copia, & vi ad extrema uſque corporis progredi inhibeatur, facile conjectura proſpicimus, hoc fieri vel ob nimium lentorem liquoris trajiciendi, vel ob auctam canalium reſiſtendi potentiam, vel ob virium moventium defectum. At quartana laborans homo paucis *minutis* ante incipientem acceſſionem ſaniſſimus ſibi videtur, & vana ſpe lactatur ſaepiſſime, non amplius redituram eſſe febrim. Paullo tamen poſt magno horrore totum corpus concutitur, & febris inopinato reverſa aegrum protinus admonet vaniſſimae ſpei, in qua verſabatur. Vix autem mente concipi poteſt ſanguinis tam ſubita mutatio, qua uno quaſi momento lenteſcat, nequeatque minima vaſcula permeare. Quod ſane quantum hujuſmodi hypotheſeos, cujus BELLINIUS olim & inventor, & propugnator fuit, imbecillitatem patefaciat, quiſque per ſe facile perſpicit. Sed admiſſo etiam ſanguinis lentore periodice recurrente, & abeunte, ut in ea poni ſolet, quomodo inde explicaveris phaenomena febris *diaphoreticæ*, *dyſentericæ*, *atrabilaris*, aliarumque ſimilium *pernicioſarum*? Quid de illis dixeris, quae ſine ullo frigoris, horroris, rigoriſve indicio invadunt? Numquid eas a lentore ſanguinis derivaveris? Quid diſcriminis erit inter alias febres, quae a lentore ſanguinis pendere omnino judicantur, rheumaticas, catarrhales, arthriticas, cachecticas, aut ab obſtructionibus ortas, cortici peruviano nequaquam obtemperantes, & illas intermittentes, aut remittentes, quae cortice certiſſime fugantur?

§. XCII.

Pergit Swietenius ſuam cauſſam defendere.

Multo minus, proſequitur Cl. Swietenius (*a*), credibile eſt, tantam repente ſolidis partibus accedere rigiditatem, & duritiem, ut liquores omnes repellant. Tempore enim, nec exiguo, eget hujuſmodi fibrarum, tunicarumque perverſio. Ergo ſupereſt, ut in potentiis moventibus tam ſubitae mutationis cauſſa tantummodo quaeratur, ſive in Hippocratico illo principio, *impetum faciente*, quod mobiliſſimum, & leviſſimis de cauſſis excandeſcens eſſe reputatur. Hinc ſe vidiſſe narrat ſaniſſimam virginem, cum glire conſpecto contremiſceret, illico primam acceſſionem paſſam eſſe quartanae, quae totam hiemem duravit, nec ſoluta eſt prius, quam ver adventaret; cumque jam binos menſes a febre immunis fuiſſet, mala fortuna iterum a petulanti puero, qui glirem mortuum ante ejus veſtes projecit, perterritam in aliquot quartanae acceſſiones recidiſſe. Item juniores ſaepenumero obſervavit convelli ut plurimum eo tempore, quo vernae tertianae licet ſalutares incipiunt, non obſcuro indicio, a mutata conditione ſubtiliſſimi humoris totum ſyſtéma nervoſum perturbari, & commoveri. Vidit in medio ptyaliſmo, ſolutis mercurio fere omnibus humoribus, ideoque nullo lentore praeſente, tertianam verno tempore obortam *, quae non niſi poſt quartam acceſſionem evanuit.

(*a*) *Ib. in comment.*

* Id ſaepius ſupervenit litu mercuriali utentibus, ſic, ut intermitti curatio debeat, donec febris deſinat, aut cortice peruviano ſiſtatur.

§. XCIII.

Provocat ad chinam chinam.

Tandem nos provocat ad corticem peruvianum, efficaciſſimum omnium intermittentium febrium antidotum, qui hyſtericis, atque hypochondriacis a nimia ſyſtematis nervoſi mobilitate, & ſpirituum *ataxia* ortis affectionibus, praeclare, ut Sydenhamius teſtatur, ſuccurrit. Parem ergo in utriſque morbis, ac in febribus intermittentibus cauſſarum eſſe rationem. Imo hinc fortaſſe cauſſam deducendam eſſe, cur febres pertinacius inhaereant corporibus hiſce mobilioribus, vixque curari queant, niſi adhibito cortice peruviano, qui etiam roborandi virtute tunc mirifice prodeſt. Praeterea advertit, inſignes, inſolitoſque animi motus, in primis ex iis, qui totam mentem occupant, & diu detinent, quandoque febres hujuſmodi diſpuliſſe; dum per eos tollebatur, vel corrigebatur illa inertia ſubtiliſſimi liquoris, a qua acceſſionis febrilis exordium videtur haberi. Sic Quinctum Fabium Maximum Conſulem Romanum commiſſo praelio cum Allobrogibus, Averniſque a febre quartana in acie fuiſſe liberatum.

§. XCIV.

Allata argumenta refelluntur.

Atque haec quidem auctoritate viri ingenio, doctrina, uſu, nominis celeberitate, ſi quis alius, ſpectatiſſimi nituntur. Quo minus tamen omni ex parte praepropere recipiantur, pauca quaedam obſtare videntur. Et primum ſumma me ſubit admiratio duos aeque claros, aeque ſapientes, & expertiſſimos Medicos, HOFFMANNUM videlicet unum, alterum SWIETENIUM ab eiſdem omnino febris phaenomenis, quae uterque eorum ad examen revocavit, in duas prorſus oppoſitas ſententias impulſos fuiſſe. HOFFMANNUS auctum in nervos ſpirituum influxum, auctamque ſolidarum partium reſiſtendi potentiam ex iiſdem prope auguratus eſt ſymptomatibus, ex quibus contra SWIETENIUS cum eorumdem ſpirituum imminutionem, atque inertiam, tum vaſorum, & fibrarum laxitatem, atoniamque ſuſpicatus eſt. Adeo magna ſaepe ingenia in cauſſis morborum, quae plerumque obſcuriſſimae ſunt, eruendis inter ſe diſcrepant, atque in contraria ruunt! Deinde nequaquam mirum SWIETENIO videri debuiſſet, ſolidas partes momento fere temporis ita rigeſcere, ut liquori minima vaſa perfluenti nimium reſiſterent; dummodo eas ſpaſmo affici, & ſic contraniti repente poſſe, meminiſſet.

§. XCV.

Inertia ſuccē nervei dubia.

Ceterum ſi nervei ſucci inertia, & inopia pro cauſſa febris intermittentis proxima, & perpetua habenda eſſet, atque ab eadem laſſitudo, debilitas, tremor, & reliqua ſymptomata, quae invadentem febrem comitantur, permanarent; quomodo (liceat argumentum retorquere) inertia iſta ſpirituum in cerebro, & cerebello tam repente locum habeat, nulla facultatum animalium laeſione praecedente? Quare, ubi jam ſpiritus inertia laborant, antequam motus in toto corpore deficiant, aut depraventur, mentis etiam functiones non laeduntur? Neque quiſpiam reponat, liquorem cerebri, & cerebelli, qui cordi tantum impenditur, tunc vitio aliquo torpeſcere, & minui, quaſi non is, ſed alius eſſet, qui mentis functionibus dicaretur; nondum enim certo demonſtratum eſt, duplicem hunc ſpiritum, aut duplex nervorum genus dari, animalibus alterum, alterum vitalibus facultatibus addictum. Quid porro dixeris de febribus intermittentibus, aut remittentibus, quae ſine frigore, ſine rigore, aliiſque imminutarum virium vitalium ſignis accenduntur, quaeque tamen cortice peruviano ſiſtuntur? Num harum quoque origo ſpirituum vitalium inertiae attribuenda erit, dum interim nullum ejus praeſeferunt indicium ex illis, quorum ſeriem ex SWIETENII mente recenſuimus?

§. XCVI.

Alia argumenta infirmantur.

Quod attinet ad tertianam medio in ptyàliſmo obortam, an haec fortaſſe, dum lentori Belliniano videtur opponi, ſpirituum inertiam, lentoremque comprobat evidentius? Terror porro, ex quo virginem in quartanam incidiſſe, memoriae prodidit, an forte ſpirituum motum inhibet, & coërcet? Nonne potius eos perturbat, agitat, incitat, & commovet? Quid item in ſuae hypotheſeos confirmationem advocat corticem peruvianum? Teſte eodem, quem excitat, Sydenhamio cortex inordinatum ſpirituum motum compeſcit, & ſiſtit; non incitat, non allicit. Neque, quod juniores viderit tempore verno epilepticis motibus obnoxios, ſequitur, ut febres intermittentes, quae tunc accedunt, a cerebro nerviſque affectis oriri dicantur. Namque cur non alii item vernales morbi eamdem cauſſam agnoſcunt? cur etiam epileptici puerorum inſultus autumno, quo intermittentium febrium numerus increbreſcit, frequentiores & ipſi non obſervantur?

§. XCVII.

Nec pluris ſunt reliqua.

Neque hyſtericorum malorum cum intermittentibus jactata ſimilitudo quidquam magis probaverit; nam nec cortex hyſtericos affectus facile, ut fertur, domat, & vincit, nec iiſdem obnoxiae mulieres in intermittentes procliviores ſunt, uti alias eſſe deberent. Utinam profecto eſſent; motu enim febrili ſpaſmos ſaepe tolli vetus obſervatio eſt; ſed non ſolae intermittentes id praeſtant. Incaſſum tandem objicitur Q. Fabii maximi caſus. Quis eum dixerit aſſiduis mentis contentionibus quartanam a ſe propulſaviſſe? nihil vero validiori corporis exercitio, ſudorique ubertim inde promoto, nihil aëris mutationi, in qua ſumma febribus ejuſmodi medendi poteſtas, tribuendum putet?

§. XCVIII.

De cauſſa proxima conjecturæ probabiliores.

In tanta igitur rerum obſcuritate, opinionumque diſſenſione cum integrum minime ſit, quidquam certi ſtatuere; illud plane repetendum arbitror, quod Swietenius ipſe jam docuit his verbis: *præſtat in morbòrum cauſſis indagandis progredi tantum, quouſque per fidelia obſervata, & cognitam humani corporis fabricam licet; & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypotheſibus quantum libet etiam ingenioſis ludere* (a). Si quis tamen conjecturis locus conceditur, id unum fortaſſe probabile eſt, intermittentium febrium, quae, ſi primariae, & legitimae ſint, ut corticis unius viribus obtemperant, ſic cauſſam proximam

unam

unam eſſe*, ſoloque gradu potentiae differre, pro ut vel ſporadica eſt, vel endemica, vel epidemica, vel plus minus maligna, ideoque varia, & diverſa phaenomena inferre: aliam vero, atque aliam in iis febribus, quae etſi intermittant, cortice tamen non depelluntur. Fomitem autem febrilem modo uni, modo alteri loco magis inſidére, aut certe infeſtiorem eſſe; quod morbi periodici, & febres topicae, larvataeque (§. LXVI.) uti hemicraniae, colici dolores, pleuritides, haemoptyſes, epilepſiae, uteri haemorrhagiae atque alia periodica mala, videntur oſtendere, in quibus aeque feliciter cortex peruvianus curationem abſolvit. Neque vim ſuam fortaſſe exſerere hujuſmodi febrilem fomitem, niſi tum ſolum, cum ad primaria circulationis organa pervenerit, nervoſque proximius afficiat, in primis eos, qui e ſpinali medulla egrediuntur, aut qui ad abdominis viſcera ſpeciatim pertinent. At quoniam haec non ultra indagari ſe ſinunt, & captum fere noſtrum excedere videntur, ſatius erit eas febrium intermittentium cauſſas enumerare, quae manifeſtae, quia ſenſibus perviae, vocantur.

(a) *Comm. in Boerhaav.* §. *eod. Tom.* 3. *P.* 1. *p.* 93. *ed. Venet.*

* In hiſtoria epidemicae febrium Intermittentium conſtitutionis anni 1765, quam ego Libro inſcripto *Saggi di Medicina Pratica ec. P. I. pag.* 37. adjeci, a miaſmatis, quae e paluſtri ſolo, corruptiſque aquis erumpebant, earum origi-nem derivandam duxi. Nolui tamen de peculiari illorum miaſmatum natura quidquam pronuntiare, ne ad hypotheſes confugere, a quibus quam maxime me temperare debeo, cogerer. Hanc ipſam ſententiam aliis placuiſſe, (*vid. Comm. Med. e Filoſ. d' una Comp. de' Med. d' Edimb. T.* 1. *P. I. cap.* 5.) novi, qui tamen & ipſi veram miaſmatum horum indolem ſe ignorare fatentur. Auctor anonymus (*ib.*) ab hac cauſſa omnes intermittentes oriri credit; neque diſcrimen ullum eſſe inter intermittentes & continuas putridas, ſive ut ipſe appellat nervoſas, niſi varietatem miaſmatum, quae eas gignunt. Putridae naturae miaſma hoc eſſe, credidit PRINGLIUS (*Malattie d'Armata P.* 3. *cap.* 4. §. 3.); venenatae, & putredinis non expertis naturae SENACIUS (*L. C. l.* 1. *cap.* 5. & *l.* 3. *cap.* 3.); MORTONUS (*De Feb. exercit.* 1. *cap.* 3.) venenum hoc eſſe ait, ſed incognitae indolis ſpiritibus, ſive nervis infenſum.

§. XCIX.

Haec autem ſunt quaecumque viſcidam, lentam, aut aliter pravam in primis viis materiam cumulare poſſunt, uti alimenta concoctu difficilia, aut craſſiora nimis, aut facile corrumpenda; vina immatura, & faeculenta, aut vapida; quaecumque ſtomachi cruditates, aut ſuccorum abdominis vitia; vita deſes; aër ſquallidus, & paluſter; item quaecumque alia animalem oeconomiam evertunt, uti animi curae graviores, conſuetarum evacuationum ſuppreſſio, imprudens corporis refrigeratio, viſcerum, & glandularum lymphaticarum infarctus, halitus, & vapores putridi, inſpirati, aliaque his affinia. *Cauſſae manifeſtae.*

Diagnosis.

§. C.

Signa. De cauſſis ſatis, ni etiam plus, quam par erat. Modo quaedam de ſignis. Communia ſigna jam ſupra propoſita fuére; ſingularum propria alibi tradentur ſuis locis. *Pernicioſarum* tamen, ſive malignarum, quas *comitatas* dixit Tortius, diagnoſis innititur, ut dictum eſt (§. LXIX. LXX.) ferali Symptomate, a quo febris & nomen, & pernicioſam naturam acquirit. Illud autem ſcire oportet initio quidem mitius apparere, at morbo progrediente gravius fieri, & periculoſius. Quare cum nondum ad intenſiorem gradum pervenerit, ad alia etiam ſigna, ut pernicies ejus innoteſcat, ſedulo reſpiciendum eſt. In primis abſoluta acceſſione, quam ſuſpectam reddiderat ſymptoma aliquod grave, inquirere diligenter oportet, utrum die intermiſſionis ſuperſit linguae ſiccitas, aut ſcabrities, aut inſolita aegri, licet nec febricitantis, nec de ulla re dolentis jactatio, inquietudo, vel frequens ad levamen captandum ſuſpiriorum emiſſio, vel inanis, nullaque occaſione identidem rediens vomituritio, vel alvi dejectio ſincera, vel intempeſtiva in ſomnum propenſio, vel alia ejuſmodi: tunc enim aliquid malitiae ſubeſſe ſuſpicabimur:

In primis pernicioſarum, quae comitatae dicuntur.

§. CI.

Quomodo praenoſcantur. Quo in caſu niſi hyphocondriaci mali, aut alíus cauſſae manifeſtae ſymptomata, aut effecta illa ſint, metuendum ſane eſt, ne proxima acceſſione vera cardialgia, aut affectio cholerica, aut lethargus inexpugnabilis, vel aliud ejuſmodi ſymptoma graviſſimum palam hominem corripiat. Prae ceteris autem nihil magis ſymptomatis patefacit ſuſpectam, atque inſidioſam naturam, quam pulſus; ſi de primis ſex *pernicioſarum* febrium ſpeciebus loquamur. Septima enim non a pulſu, ſed potius a reſpiratione, quae difficilis, inaequalis, & ſtertoroſa eſſe conſuevit, imo a ſimplici, & ſolitario ſymptomate, videlicet ſopore dignoſcitur. In illis autem pulſus toto tempore, quo ſymptoma urget, itemque illo tranſacto, inſigniter plus minus deprimitur pro majore, vel minore ſymptomatis pernicioſi intenſione. Ex adverſo, ubi ſymptóma, etſi alioquin grave, & non ſpernendum, malignitatis tamen expers eſt, arteria, quae manu explorari ſolet, valide renititur, compreſſaque ſtatim reſilit, & vibrat. Itaque quo magis afficitur pulſus, & languet praeſente ſymptomate, quo minus, eo ſuperato, & diſcuſſo, relevatur, reſurgitque, & quo plus roboris, & virium amiſit, tanto pernicioſius ſymptoma illud habendum eſt. Plena vero pulſus defectio

ſummum, atque extremum perniciei gradum deſignabit, eamque ſequetur totius corporis, praeſertim extremorum, refrigeratio, aut livor, facies Hippocratica, demumque mors.

§. CII.

Supereſt genus *Subcontinuarum*. Hae, quanquam ex intermittentibus paullo diutius protractis coaleſcant, non tamen eamdem acceſſionum manifeſtam naturam retinent, ſed obſcurato paullatim frigore, & horrore, eodem ferme modo, quo verae continuae, ſuum circuitum obeunt, donec ad declinationem perveniant; quae licet ſudore interdum, ut antea, ſtipetur, numquam tamen ad integritatem perducitur. Nec ullo quidem inſueto peculiari ſymptomate, ſed variis, praeter continuitatem, & virium paullo majorem defectum, timorem incutiunt, tanto graviorem, quanto longius ab intermittentium periodo, & ſymptomatibus aberrant. Contra *Subintrantes* eodem prope ordine, quo prius incedunt, etſi non plene intermittant, & non multo aegrius feruntur, quam ferebantur, cum adhuc intermiſſione gauderent. *Signa ſubcontinuarum.*

PROGNOSIS.

§. CIII.

Quod attinet ad prognóſim, extat apud HIPPOCRATEM hujuſmodi aphoriſmus: *Febres quocunque modo intermiſerint, periculum abeſſe, ſignificatur* (a). Qui tamen univerſim acceptus experientia refellitur; nam perniciofae, quae HIPPOCRATI, ſi genuina ejus ſcripta conſulantur, ignotae fuiſſe videntur, quantum periculi afferant, etſi intermittunt, jam ſupra traditum eſt. Vera igitur loquitur Medicinae parens, ſi de benignis, & legitimis intermittentibus ſermo ſit, aut de iis, quae, amiſſa continuitate, intermiſſionem acquiſiverint. Nam benignae, & legitimae generatim periculo vacant, imo ſalutares interdum a quibuſdam habentur, hominemque ad longaevitatem praeparare dicuntur: contra malignae, & ſpuriae *, praeſertim, quae in acutas continuas degeneraverint. Quod auctor *libri ſeptimi epidemicorum*, qui ad HIPPOCRATEM vere non pertinet, jam monuit, dicens: *Cholerica præcipue in æſtate, & febres intermittentes, & quibus rigores accedunt, hæ aliquando malignæ fiunt, & ad morbos acutos perveniunt; ſed cavere oportet. Maxime autem tales morbos arguit quinta, ſeptima, aut nona; melius autem uſque ad decimam quartam obſervare* (b).

(a) *Sect.* 4. *aph.* 43.

* Quae legitimae, aut ſpuriae ſint, ubi ſpeciatim de his agetur, patebit.

(b) *N.* 40.

§. CIV.

Prognoſtica alia.

Ad tutius vero, & certius inſtituendum judicium plurimum facit tum febris, tum modi, quo invadit, progreditur, & decedit, tum ejus, quem occupat, regiminis item, tempeſtatis, conſtitutionis, atque aliarum hujuſmodi rerum accuratiſſima conſideratio. Nam generatim quotidiana diuturnior eſſe ſolet, quam tertiana, non ita tamen, ut quartana, quae ad menſes, imo ad annos interdum, niſi cortex peruvianus opem ferat, producitur, ſic ut, ante inventum hoc pene divinum auxilium, opprobrium medicorum paſſim vocaretur. Intermittentes, quae verno tempore prodeunt, citius deſinunt, quam quae autumno. Viſcerum robur; excretiones per ſuperiora, aut inferiora opportuno tempore, & coctione peracta, ſi coctioni locus eſt, contingentes; ſudor moderatus morbum levans, non craſſus, non viſcidus, non frigidus, univerſo e corpore profluens, neque nimium protractus breviorem morbum efficiunt: contrariae his notae; ſanguinis acritudo vel praeſens, vel imminens; cacochymía, ſolidarum partium debilitas diuturnitatem praeſagiunt, vel aliorum morborum ſucceſſionem, nempe viſcerum obſtructionum, tumorum varii generis *, oedématum, cachexiae, aſcitis, hydrothorácis, anaſarcae, icteri, aliorumque malorum, in quae febres illae, quas ſupra (§. LXVIII.) *corruptivas* nominavimus, praeſertim terminantur.

* Triplex genus tumorum ex HAENII fide, atque auctoritate (*Rat. med. P. XI. cap.* 1.) febribus intermittentibus ſupervenit. Primum genus faciunt lien praedurus, & magnus, pedumque oedemata. Lienis tumor, teſte SYDENHAMIO, ſaepe febrim fugat, maxime in pueris, ut ſaepe evenit; ideoque ſalutaris dicitur, quamquam, ut ego arbitror, non ſemper. Oedemata vel ſponte, vel leni frictione evaneſcere, idem HAENIUS aſſerit. Sed id quoque minime perpetuum eſt; ſaepe internis auxiliis indigent. Alterum genus thoracis, & abdominis viſcera afficit; hinc hydrops, icterus, rhachitis. Haec difficillima curatu ſunt. Tertium complectitur ſcirrhos, & cancros ab obſtructionibus viſcerum ortos, quibus aſcites & hydrops ſaccatus accedunt: mala item, ut liquet, vix ſpem ullam relinquentia.

§. CV.

Alia ad Prognoſim ſpectantia.

Errores quoque in diaeta commiſſi, catharticorum, aut phlebotomiae abuſus diuturniores, pertinacioreſque has febres reddunt, praeſertim quartanas, quarum diuturnitatem etiam appetitus praeter morem auctus praenunciare ſolet. Notatu digna ſunt, quae auctor *coacarum* praenotionum (*a*) appoſite habet. En verba: *Qui per febres intermittentes, inæqualiter incaleſcentes, alvum habent flatibus diſtentam, pauca tranſmittentem, iis poſt judicationem lumborum dolore ſuborto, alvi*

prorumpunt. Qui autem ad manus contactum exardeſcunt, torpore, ſiti, ac corporis incontinenti jactatione vexantur, ii alvo intercepta gravati exſolvuntur. Interdum etiam prærubra in pedibus ambuſta eadem denunciant Item huc ſpectat illud Hippocraticum (*b*): *Intermittens vero febris, eademque errabunda in quartanam mutabitur, præcipue ſi autumnus proximus eſt.* Reliqua ſingulis harum febrium generibus magis propria alibi.

(*a*) *N.* 158. (*b*) *Praeſag. l.* 2. *n.* 28.

CURATIO.

§. CVI.

Monita generalia.

Alia eſſe debet in benignis, & *depurativis*, alia in *perniciofis*, & *corruptivis* (§. LXVIII. LXIX.) curandi ratio. Benignae, exquiſitae, & *depurativæ* vix medici opera egent. In his enim materia morbifica ſolis naturae viribus ſubigitur, ſingulisque acceſſionibus difflatur, aut ſenſibili aliqua evacuatione ſic excernitur, ut paullatim ſanitas redeat. Contrarium evenit in reliquis, quae non, niſi arte, & medicamentis feliciter expugnantur, cortice in primis peruviano adhibito. In univerſum cauſſa materialis, ſive fomes febrilis corrigi, atque expelli debet. Regendus praeterea febris motus eſt, ut etiam ejus ope id conſequamur. Demum ſymptomatibus, atque aliis malis, quae hiſce febribus interdum ſuperveniunt, mature, prudenterque occurrendum. Si materialis cauſſa latet, aut corrigi, expellique non facile poteſt, aut ejus indolis eſt, quae naturae vires ſuperet, ut in perniciofis, & malignis, aut corruptivis uſuvenit, tota curatio cortici peruviano committenda eſt, qui mirabili quadam virtute omnes intermittentes, dummodo primariae, & legitimae ſint, non vero ſymptomaticae aut ſpuriae, cito, tuto, & jucunde vincit, & depellit.

§. CVII.

In primis ad cauſſas manifeſtas reſpiciendum.

Advertere in primis animum oportet ad cauſſas remotas, & manifeſtas, quae febri occaſionem dederunt. Ubi ab animi pathemate, veluti ira, vehementi terrore, cupiditate, ſimilibuſque orta febris videatur, tunc vero ſimile eſt, nullum aliud vitium corpori ineſſe, ſi tamen cauſſam ejuſmodi ſufficere crediderimus, quin humoribus aliquid labis illatum ſit. Itaque ut ipſa tollatur, aut conſopiatur, ſufficit animi quies, tempore, aut ſomno procuranda, vel aliud pathema excitatum, quo prioris effectus quodammodo deleatur, quemadmodum ſingultui,

aut leviori haemorrhagiae incuſſum terrorem remedio eſſe ſaepe videmus. Si vero a frigore, aut a cohibita tranſpiratione inducta fuerit febris, probabile eſt, lentorem ſanguinis inde natum per motum febrilem reſolutum iri, & perſpirabile retentum per ſudores exiturum. Cum primae viae peregrinis ſuccis, aut inquinamentis ſcatent, febrimque alunt, ideoque nauſea, lingua ſordida, halitus foetens, anorexía, epigaſtrii, hypochondriorumque tenſio, aut gravitas morbum comitantur, aut anteceſſerunt, aut ſimilia cacochyliae gaſtricae indicia adſunt; emeticis, catharticis, clyſteribus, potu largo, ſaponaceo, incidenti, ſalíto, atque abſtinentia utendum eſt, ut ſordes omnes expurgentur radicitus. Id autem in juvenilibus corporibus, & ſanguine plenis, praemiſſa venae ſectione, promptius, tutius, feliciuſque perficitur. Turgente bile, ut ſaepe in bilioſis temperamentis, aeſtivoque tempore, quo febres ardentium naturam facile induunt, turgere conſuevit, praeter ea, quae leniter ſurſum, aut deorſum ejiciunt, ſubacida quoque in uſum veniant ut pote quae alkaleſcenti, aut putreſcenti humori obſiſtunt, quidquid contra obmurmurent ſi qui adhuc ſunt ſylvianae hypotheſeos ſectatores. Fieri tamen aliquando poteſt, ut cruditas acida primas vias oppleat; febribuſque contumacioribus cauſſam ſuppeditet. Id vitii cognoſcitur ex victu farinaceo, crudo, vegetabili, acido jam, vel ad aceſcendum prono, ructibus acidis, facie pallida, ventre tumido, excrementis viridibus, acidumve ſpirantibus, aetate, aut ſexu ad acidum ſpontaneum procliviori. Tunc profecto abſorbentia, acidumque emendantia cum eccoproticis rhabarbarinis feliciſſime cedunt. Hinc magneſiae albae, pulveris oſtrearum in calcem redactarum, ſaliumquae alkalinorum fixorum ad intermittentes quaſdam febres fugandas celebrata virtus.

Quid ſi a bile?

Quid ſi a cruditate acida?

§. CVIII.

Interdum ſanguis diatheſi inflammatoria, ſive lentore calido, aut copia, aut acrimonia bilioſa, aut prava alia ſimili qualitate a naturali ſtatu deflectit, quod praecipue in continuis jam ab initio, aut ad continuitatem pronis non rarum eſt; tunc ſanguinis miſſio, & diaeta ſeverior requiritur, praeter ea, quae diluunt, refrigerant, & acritudinem notam emendant. In diuturnioribus intermittentibus febribus non nunquam lentor humorum frigidus, ſive mucus iners, vix acer, difficulter putreſcens occurrit, qui ultima arteriarum, venarumque reticula, aut circumpoſitas cellulas, in quibus tardior circulationis motus eſſe videtur, infarcit, ac lenteſcendo obſtruit. Hujuſmodi vitium plerunque comitem habet ſolidarum partium atoniam, imo ſaepe ab hac, ut cauſſa, dimánat. Tunc ſolvendus mucoſus humor eſt amaris, ſalinis, acribus, calefacientibus, & leniter excitandus viſcerum, vaſorumque omnium tonus, firmanduſque corroborantium uſu.

Quid ſi cum ſanguine phlogiſtico?

Aut muco inerti?

§. CIX.

Si vero noxia effluvia, putridi paludum vapores, miaſmata epidemica, aut ſimile quidpiam veneni inſtar febrim genuiſſe videantur, ad antiſeptica, quorum latiſſima ſupellex eſt, confugere illico oportet; ſed ceteris omnibus antecellit cortex peruvianus, dummodo optimae notae ſit, & liberali manu, ut opus eſt, adhibeatur. Si febris demum intermittens, ſecundaria, aut ſymptomatica eſſe cognoſcatur, ut ea eſt, quae a ſtrumis, a ſcorbuto, a lue venerea, ab hyſterica, aut hypochondriaca paſſione, a catarrho, a rheumate, a tuberculis, a phthiſi pulmonari, aut alio morbo primario, ut ſymptoma, interdum pendet; omiſſo tum cortice, utpote inefficaci, & febri, licet intermiſſionibus diſtinctae, tollendae impari, tranſeundum ad ea remedia, quae primario morbo accommodata ſunt, diuque in iis perſiſtendum eſt.

Quid ſi a noxiis halitibus?

Curatio ſecundariae aut ſymptomaticae.

§. CX.

Haec generatim dicta ob oculos ſemper habeat, oportet, quicumque febribus intermittentibus curandis manum rite admovere cupit. Praeterea quaedam ei ſcitu neceſſaria ſuperſunt de recta ſanguinis miſſionem, aliaſque evacuationes inſtituendi ratione, ut fax aliqua Tironi quaſi praeluceat, cujus ductu ſyrtes, ſcopuloſque in dubio certamine, incertiſque rebus ad rationis, experientiaeque normam vitare poſſit. Et primum quod ad ſanguinis miſſionem attinet, haec communi fere omnium opinione reprobatur in intermittentibus praeſertim epidemicis, etiam vernalibus, quia per eam, uti SYDENHAMIUS teſtatur (*a*), ſaepe efficitur, ut perniciosiores reddantur, longiuſque tempus perdurent, adſcitis interea graviſſimis ſymptomatibus non ſine vitae ipſius periculo. SYDENHAMIO accedit TORTIUS qui eamdem omnino obſervationem adducit, affirmatque eadem die, qua ſanguis e vena miſſus eſt, ſaepe febrem e ſimplici duplicem * fieri. Fatetur tamen id ipſum ſponte, & ſine hujuſmodi cauſſa pluries evenire; tumque illud a venae ſectione praeſtitum eſſe, cum eam in febribus aeſtivis ſine prudenti rerum omnium conſideratione adhibitam viderit.

Monita circa ſanguinis miſſionem.

(*a*) *Obſerv. med. ſect.* I. *cap. V.*

* Nocuam ſanguinis miſſionem repetitam, atque reduplicari inde febres vidit RAMAZZINIUS in *Conſtitutione epidemica rurali an.* 1690, in qua febres intermittentes ob pluvias immodicas, & annonae caritatem, in primis *corruptivæ* graſſabantur. Vid. l. c. §. 9. & 41.

§. CXI.

Qua ratione Medicus ſe gerere debeat in ſanguinis miſſione deliberanda.

Itaque ratio, & cum ratione conjuncta experientia ſuadent, hic diſtinctione aliqua opus eſſe, nimirum neque ſemper ſanguinis miſſionem in hiſce febribus pertimeſcendam, neque certe in omnibus indiſcriminatim & effuſe adminiſtrandam. Nam & anni tempus, & febris naturam, atque aegri aetatem, temperiemque conſiderare oportet, antequam quidpiam deliberetur. Verno tempore, quo corpora turgent ſanguine, humores rareſcunt, ac expanduntur, & quodammodo ad ſe ſe defaecandum propendent, ſi febres eo vergant, ut plerumque ſolent; ſi aetas, & temperamentum, & reliqua conſentiant, cur non poterit utiliter humorum copia per venae ſectionem minui, ſpatium majus in vaſis parari, ut naturae motus expeditiores facti, citius, & facilius fine ſuo potiantur? Quid? ſi etiam paullo acutior ſit morbus, & pulſus vehementior, pleniorque? Nonne in tanta vaſorum plenitudine, ſanguiniſque concitatiori motu inflammationes viſcerum, congeſtiones, canaliumque ruptiones liceat per ſanguinis miſſionem praecavere, atque avertere?

§. CXII.

Æſtate, & Autumno S. M. minus convenit.

At vero aeſtate, cum parcior ſit ſanguinis quantitas ob ſubtiliorem partem in vapores reſolutam; cum humores omnes ad liqueſcendum inclinent; cum ſumma ſe ubique prodat eorum ad alkaleſcentiam, & corruptionem proclivitas; cum bilis copioſior, & fervidior praevaleat, non temere vena ſecanda eſt; nimirum non, niſi in majore ſanguinis aeſtu, in diatheſi inflammatoria, vaſorum, habituſque plenitudine, atque aliis hujuſce generis conditionibus. Multo minus autumno ſanguinis miſſioni locum eſſe, plerique ſcriptores arbitrantur, quia, diſperſa ſubtiliori humorum parte, vapidam, quae remanet, atque effoetam credunt. Quare eo tempore febres profecto lentae, & diuturnae plerumque videntur, ſicut craſſos, lentos, inerteſque liquores decet. Attamen quandoque incidit, ut in tempeſtatibus etiam, quae minus ſanguini mittendo opportunae habentur, ejuſdem conſtitutio ob aliquam intercedentem cauſſam ad inflammationes proniſſima ſit, aliterque de venae ſectione ſentiendum jubeat.

§. CXIII.

Quando febris per ſe S. M. poſtulat.

Prae ceteris febris ipſa, ejuſque ſymptomata animadverſionem merentur. Vehemens ejus gradus, aut ad continuitatem magna proclivitas venae ſectionem expoſcit, item grave aliquod ſymptóma, uti coma, delirium,

delirium, pleuriticus dolor, ſanguinis ſputum, ſumma ſpirandi diffi-cultas, eamdem exigunt, modo cetera non adverſentur. Neque ſola ſanguinis miſſio, ſed cucurbitulae etiam, atque alia revellentia praeſidia optime tunc adhibentur. Verum haec, ut cuilibet manifeſtum eſt, non ratione febris tantummodo, ſed adjunctorum ſymptomatum cauſſa con-veniunt; neque in benignis, atque exquiſitis ſemper, ſed potius in perniciofis, aut corruptivis opportuna vere ſunt.

§. CXIV.

Tempus, quo mitti ſanguis poteſt.

Aliquid etiam dicendum eſt de tempore, quo mitti ſanguis po-teſt. Apud Gallos in ſummo aeſtu febrili mitti ſolet, nec aliter faciunt plerique Italorum. Apud alios vero, & praecipue Galeni, veterumque ſectatores die intermiſſionis, aut ſaltem febre ad finem properante tan-tum. Sed ſi neceſſitas urget, quovis febris tempore recte mittitur, ex-cepto primo acceſſionis ſtadio, quo certe hominem venae ſectio jugu-lare poteſt; quidquid contra aut agant, aut judicent nonnulli, quos novandi cupiditas audaces reddit, aut temeritas adjuvat.

§. CXV.

De purgandi ratione.

Quae de ſanguinis miſſione ex SYDENHAMIO, & TORTIO retu-limus, eadem illi habent de purgatione, affirmantes, ſimiles omnino effectus, quos viderunt a venae ſectione, etiam purgationem, praeſertim in conſtitutione epidemica, ſubſequi. Minus tamen noxiam purgatio-nem, & vomitionem fuiſſe in memorata rurali conſtitutione (§. CX.) mutinenſi deprehendit RAMAZZINIUS, dummodo prudenter, atque intra moderationis limites adhiberentur. Alias morbum pertinaciorem reddebant, deterioremque. Imo MATHAEUS GEORGI (*Art. piccol. di medicar. p.* 61.) narrat in Dertonenſi ditione quodam autumno *febres tertiano typo recurrentes frequenti purgatione tractatas lethales evaſiſſe;* omiſſa autem purgatione ex conſilio *eximii Medici* MORO fere omnes ſa-natas. Ceterum non pauci vomitionem laudant, in quartanae potiſſimum initio, & interdum, prout res poſtulat, repetitam. Ea enim materiam, quae morbum facit, prompte, & celeriter tam e primis viis, quam e remotioribus locis educi, aut characterem, ut vocant, quem in nervis tamquam febris proximam cauſſam, aut potius proëgumenam (*) ponunt, tolli, & deleri, & ſic contumaciores febres extirpari aſſerunt. Alii contra cane pejus, & angue emetica reformidant, aut inutiliter. adhibita non ſemel fuiſſe narrant, exemplis in medium allatis. At nobis media via incedendum eſſe videtur; nimirum emeticis tum utendum, quando magna putridae, aut viſcidae ſaburrae copia ventriculum gravat, aut

bilioſo humore depravato turget cyſtis fellea, hepar, & duodenum. Id autem indicant cauſſae antecedentes, & procatarcticae; ſapor amarus; nauſea, ſtomachi pondus, de quibus aegri, dum mane evigilant, in primis queruntur; flavus oculorum, faciei, aut urinarum color; appetitus dejectus; hypochondria, aut epigaſtrium tumidum. Interdum etiam hoc purgationis genus a ſola febris diuturnitate, & pertinacia, aut ab autumnali tempore expoſcitur, quaſi vehementiore quadam concuſſione opus ſit, ut fomes febrilis ab interioribus viſcerum latibulis excutiatur. Sed antequam emetica adhibeantur, temperamentum, aetatem, vires, vitae genus, pectoris, & capitis conformationem, morbos antecedentes, aliaque perpendere oportet, utrum conſentiant. Lenia item apud nos eligantur, atque ubi vaſorum aliqua plenitudo appareat, non niſi poſt ea per venae ſectionem depleta propinentur **. De tempore, quo dari debeant, opportuniore, diſceptatur inter auctores. Alii tempus ab acceſſione remotiſſimum; alii quam proximum ante acceſſionem praeferendum exiſtimant; atque his ſuum quoque calculum addit Haenius (*a*). At ſpaſmi, & turbae, quae incipientem acceſſionem comitantur, ab emetico ita augeri poſſunt, ut Medicum deinde poeniteat temeritatis.

(*) In omnibus morbis ſolent Pathologi ponere cauſſam proëgumenam, ſive praediſponentem, cui ſi ſuperveniat cauſſa pocatarctica, ſive occaſionalis, ex utriuſque confluxu dicunt oriri cauſſam morbi proximam. Cl. Swietenius (*Comm. ad* §. 755.) in febrium intermittentium aetiologia hanc ipſam ſequitur doctrinam, agnoſcitque in nervis quamdam mutationem, ſive characterem, quo praeſente, uti cauſſa proëgumena, facile ex levi quacunque occaſione febris excitatur. Hunc characterem etiam ſufficere ſine humore ullo, ſive fermento, ſive fomite, ad febrim ſtatis horis revocandam, non dubitat. Quare febrili fomiti videtur ipſe quodammodo adverſari. Ejus opinionem amplexus eſt Albrechtus Thear (*De actione ſyſtem. nervoſi in febribus Gotting.* 1774.) aliique nuperiores. Sed quae de hujuſmodi hypotheſi in utramque partem dici poſſunt, videantur apud Trnka *Hiſt. Febrium intermitt. vol. I. a* §. 37. *uſque ad* §. 52.

** Neglecta hujuſmodi cautione non modo pulmonum vaſa lacerari poſſunt, verum etiam cerebri. Internam cerebri haemorrhagiam inveni in cadavere hominis, qui poſt emeticum ſtupidus factus intra viginti quatuor horas graviſſima ex apoplexia periit.

(*a*) *Rat. med. T. XI. cap. I.*

§. CXVI.

Damna validioris purgationis.

Validiorem alvi ductionem complures Tortium ſecuti damnant; damnaverat etiam Sydenhamius modo laudatus, nec immerito: nam quod purgationis amatores ſibi proponunt, primas nimirum vias & viſcera a pravis ſuccis, obſtructionibuſque liberare, vix unquam aſſequuntur. Vires potius proſternunt, tonum viſcerum labefactant, cru-

ditatem augent, febreſque reddunt diuturniores, imo periculoſiores, in primis, ſi corruptivae, aut perniciofae indolis erant. Quamquam vero exercitatiſſimus Tortius iteratis experimentis id didicit, non tamen is eſt, qui omnem purgandi rationem rejiciat; blandam videlicet, lenem, & circumſpectam. Licet igitur, ubi purgandi indicatio non deſit, lenibus medicamentis, & pro humorum peccantium, anni temporis, aetatis, temperamenti, conſuetudinis, vitae generis ratione diverſis alvum ducere. In bilioſa conſtitutione, fervidiori anni tempore, ſimilibuſque caſibus Lactis ſerum aut ſimplex, aut ex Tamarindis decoctum, aut cremore Tartari imbutum ſufficiet. Cremor item Tartari unciae pondere in aquae fontanae ferventis duabus, vel tribus libris ſolutus, & potui datus blandiſſime repurgat. Si acres, & tenues ſucci ventriculum ad inanem vomitionem, aut inteſtina ad dejiciendum fruſtra proritent, nec materia turgeat, oleo vel olivarum dulci, vel amygdalino recenter ſine ignis ope expreſſo, & ad tres, vel quatuor uncias ex jure tenui propinato moleſtiae hujuſmodi egregie ſedantur. Quod ſi paullo craſſior, aut copioſior materia in primis viis haereat, & tempeſtas autumnalis, temperamentum pituitoſum, aliaque hujus generis concurrant, lenientium virtus augeri poterit. Hinc vel ſales medii, & amari cathartici, vel caſſia, vel manna, vel conſerva florum perſici, vel electuarium lenitivum, vel Rhabarbarum, vel ſpecies Hierae ſimplicis Galeni erunt convenientiſſima. Cl. Beccario de me, auditore olim ſuo, optime merito in uſu erat bolus, qui recipit florum caſſiae & conſervae malvae, utriuſque drachmas duas, & Rhabarbari electi drachmam ſemis; quem ſuaviſſime purgare ipſe ajebat. Interdum ſolis clyſteribus optatum finem conſequimur, qui tutiſſimi ſunt, &, quoties opus eſt, ſine ullo aegrotantis incommodo iterantur.

Laudatur blanda & circumſpecta purgatio.

§. CXVII.

Expiatis primis viis utiliter uſurpari ſolent quaedam ex iis, quae peculiari humorum, aut ſolidarum partium vitio cognito opponuntur, & veluti remotas cauſſas emendant, quaeque febrifuga vulgo etiam appellantur, quia interdum febrem & ipſa tollunt. Primum locum obtinet ſerum lactis ſimplex, vel incoctis herbis amaricantibus alteratum, & per aliquot dies jejuno ſtomacho ſumendum. Deinde veniunt plantae quaedam, uti Cichoreum, Taraxacum, Fumaria, Agrimonia, Carduus Benedictus, Camaedrys, Centaurium minus, Abſinthium, Ruta, Marrubium album, Cardiaca, Pentaphyllon, Securidaca; item flores Chamaemeli (*a*), Tanaceti, Aggerati (*b*), Arnicae montanae (*c*), ſicuti etiam radices Pruni Silveſtris, mali Perſicae, Serpentariae virginianae, Lappae majoris, Gentianae, aut cortex Nucis arboris (*d*), ſecundus Fraxini, Hippocaſtani (*e*), Salicis *, Aurantiorum, Caſcarillae,

Febrifuga varia.

Lignum Quaſſi, ſive ejuſdem radix (*f*), Baccae Cupreſſi, & plantae omnes antiſcorbuticae in primis Trifolium fibrinum, ex quibus decocta **, dilúta, ſucci, extracta, tincturae, pulveres, electuaria, pilulae, mixturae varii generis parantur.

(*a*) Chamaemelum celebratum primum fuit a NECHEPPO, ab AETIO, deinde a MORTONE, a PITCARNIO, a CARTHEUSERO, a LANGEO, aliiſque. Vid. LANGE *Miſc. veritat. faſc.* 1. *p.* 79. (*b*) Vid. *Saggi di Med. di P. Paolo dall' Arme P.* 2. *p.* 202. *nella nota*. (*c*) COLLIN. *Arnicæ in febribus vires, ſive obſervat. P. V.* (*d*) FEBURE *in not. ad Grantium de febrib.* (*e*) Vid. Cl. ANT. TURAE *Lettera, ed alcune oſſervazioni ſulla febrifuga facoltà dell' Ippocaſtano*, quo in libro hiſtoria hujuſce remedii, quod primus MISTICHELLIUS commendavit, uſque ad noſtra tempora comprehenditur; noviſque periculis excellens ejuſdem vis aſſeritur, & vindicatur.

* Species ſalicis, cujus corticem adhibendum volunt, eſt *ſalix vulgaris alba*. Decerpitur cortex ex ramis minoribus trium, vel quatuor annorum, qui craſſitiem ab uno ad quatuor pollices habent, ſiccatuſque in pulverem redigitur. Hujus autem pulveris ſcrupulum unum, vel duo dari debent quarta quaque hora tempore integritatis. Sic quinquaginta aegros, & ultra, ſine ulla noxa perfecte a ſe ſanatos aſſerit ETMUNDUS STONE. Idem in pertinaciſſimis quartanis, aliiſque morbis, qui difficulter remediis auſcultabant, pulveri corticis ſalicis addidit quintam chinae chinae partem, qua ita ejus vires augentur, ut aegri repente convaleſcant. Neque ulla praeparatione ante hujus remedii uſum opus eſſe dicitur. *Philoſoph. Tranſactions. Vol. LIII. p.* 195.

(*f*) Vid. *Sebaſtiani Severii*, auditoris olim noſtri, *Commentarius, in quo medicatæ Quaſſiæ vires expenduntur. Ticini* 1776.

** Cl. HAENIUS ad curandas febres intermittentes commendat ſequens decoctum:

℞. *rad. gramin.*
Taraxaci an. lib. j. ss.
Minut. conciſ. & contuſ. indantur in aq. puræ q. s. Decoq. per bihorium.
Colatur. prælo expreſſ. lib. iij. add.
Oxymel. ſimplic. lib. ſem.
Sal. Polychreſt. drachm. vj.
M. detur uncia quovis bihorio.
Vid. *Rat. medend. Part. XI. cap. I.*

§. CXVIII.

His, prout e re fore videtur, adjici poſſunt *ſales digeſtivi* dicti, *Sales medii.* tartari, abſinthii, tartarus vitriolatus, polychreſtus, de duobus, ſive arcanum duplicatum, nitrum vitriolatum, digeſtivus SYLVII, mirabilis GLAUBERI, tartarus ſolubilis, ſimileſque alii. Multa alia commendantur ab Auctoribus, quorum ſingula perſequi longum nimis eſſet. *Riverii & Crollii Specificum.* Non tamen ſilentio praeteriri pauca quaedam debent, utpote uſitatiora, & longa experientia apud multos veluti comprobata. Tale eſt illud CROLLII & RIVERII ex ſale alkalino fixo, & acido vitriolico * con- *Specificum Mortoni.* flatum, aut illud aliud, cui nomen *Specificum* MORTONI, ex floribus chamaemeli, ſale abſinthii, & antimonio diaphoretico conſtans **, quo

Auctor eas intermittentes viciſſe narrat, quae cortici peruviano reſtiterant, quae ſecundariae, aut ſymptomaticae, & ſpuriae fortaſſe fuerunt. Laudantur quoque Sal ammoniacum ad drachmas duas bihorio ante acceſſionem datum ***, Camphora collo appenſa, aut intrinſecus ſumpta, ſemina Paſtinacae ad drachmam unam, itemque teſtae ovorum in calcem igne redactae ad drachmam ſemis bis, aut ter in die adhibitae, quarum SAUVAGESIUS (*a*), aliique teſtantur utilitatem. In Hiſpania frequenti uſu commendatiſſimum eſt AUDONII Febrifugum ex Fabarum *Caffée* ſaturatiore decocto, & citrei mali ſucco compoſitum ****.

Sal ammoniacum.

Paſtinacae ſemina.

Febrifugum Audonii.

* Sic paratur. ℞. *aq. cichor. unc. iij.*
Sal. abſinth. alcal. drach. ſem. ſpirit. ſulph. aut vitriol. gutt. XII. vel ſcrup. j. M. *hauriatur duabus horis ante acceſſionem.*

** Specificum Mortoni ſic deſcribitur ab auctore ſuo (*De febr. intermitt. cap. VI. exercit. I. pag.* 50.)
℞. *Flor. chamaemel. ſubtiliſſ. pulv. (plus minus pro aetate) ſcrup. j.*
Antimon. diaphor.
Sal. abſynth. an. ſcrupul. ſem.
M. f. pulv. ſumendus in hauſtu cujuſcunque julapii temperati; aut in formam boli, aut pil. cum mucilag. gumm. tragacanth. redactus, ſexta quaque hora per biduum vel triduum repetendus. Hiſtorias hoc remedio curatarum febrium vide ſis apud eumdem *l. c. cap. IX. p.* 115. & *ſeq.*

*** Nocet calidiori temperamento praeditis, & facile intermittentes in continuas commutat; quod non ſemel vidi egomet ipſe, videruntque alii.

(*a*) *Noſolog. cl.* 2. *Feb. interm. ord.* 3.

**** AUDONII *Febrifugum* ſic habet:
℞. *Caffée toſt., & trit. drachm. ſex, coq. in aquae unciis tribus ad dimidias. Reſid. decantat. add. ſucci citri uncias binas. M. calide propinatur aegro jejuno apyrexiae tempore. Alvum, & ſudorem movere dicitur.*

§. CXIX.

WERLHOFIUS (*a*) *non ſpernendum* remedium teſtatur *oleum animale* DIPPELII ad guttas quinque, & viginti hauſtum, eoque tertianam fugaſſe refert LINNAEUS (*b*). Sulphur quoque *minerale* a drachma dimidia ad unam aliquoties ante acceſſionem ingeſtum ab ETTMULLERO, RULANDO, RIVERIO, aliiſque (*c*) inter antifebrilia recenſetur. Inter haec locum aliquem invenit pariter *Kermes minerale*, cujus ſemigranum infantibus febre intermittente laborantibus bis, ter, quaterve in die ingeſtum ſummopere prodeſſe, auctor eſt GEOFFROYUS (*c**). Adſtrigentia etiam extolluntur. Decoctum Plantaginis poſt DIOSCORIDEM, & GERBEZIUM SENACIUS adhibuit ad febres contumaciores (*d*). Gallas a drachma ſemis ad unam omni quadrihorio RENEAULMIUS (*e*). Alumen crudum a dimidio ſcrupulo ad unum ex decocto centaurei minoris quinque horis ante febris ingreſſum datum ſummopere concelebrant HARTMANNUS, GRUNLINGIUS, ETTMULLERUS, atque alii (*f*).

Quaedam alia celebrantur.

A ſtypticis autem hujuſmodi remediis conſultius putaverim omnino abſtinere. Nec tuta, nec innocua omnino eſſe, ſuadet ratio. Denique Aqua ſola áffatim per biduum, aut triduum ſine alio alimento a veteribus primum, nunc a Senacio (g) & Diderotio (h) tamquam certiſſimum *antipyreticon* proponitur. Opium etiam non nulli*, & Theriacam ante acceſſionem dandam jubent, nec deſunt, qui venena, & in primis arſenicum, ut Friccius, nucem vomicam, cicutam, fabam ſancti Ignatii, araneas, aliaque aut abſurda, aut nauſeoſa, uti urinam humanam, aut vaccinam, pulverem pyrium, piper, ſuadeant. Sed pleraque ex his aut noxia, aut futilia factis periculis deprehenſa ſunt, prae primis arſenicum, a quo Cl. viri Haenius, Störckius Archiatror. Caeſar comes, & Quarinius plurima, & ferme incurabilia mala profecta (1) teſtantur.

(a) *Obſerv. de febr. ſection* 2. §. 3. (b) *Diſſertat. de morb. adven. in America vexantib.* §. 84. (c) Trnka *l. c.* P. 2. *ſect.* 2. *cap. V.* §. e. (c*) *Mat. Med. T.* 1. *p.* 126. (d) Trnka *l. c. cap. VIII.* §. a. (e) *Acad. Roy. des Scienc. des Paris an.* 1711. (f) Trnka *l. c.* §. *f. p.* 508. (g) *L. c. lib.* 3. *cap.* 8. (h) *Avis aux Gens de la campag. chap.* 20. *p.* 155.

* Cl. Berryat, quia veroſimilius putat, a ſpaſmis intermittentes oriri, quam ab obſtructionibus, praeſertim quando magno cum horrore invadunt, idcirco medicamentum ex opio, quo ſpaſmi tollantur, praebet. Utitur autem laudano liquido Sydenhamii, in infantibus ad guttas ſex, in adultis ad viginti, ex diluto centaurei minoris, hora una ante acceſſum horroris. Sudorem promovet, ſi aeger lectulo ſe contineat. Ipſe tertianas ſe curaſſe ait, quae corticem chinae ſpreverant. Vid. *Comm. Lipſ. Vol. VI. P.* 3. *p.* 517. 518. At neque hoc tutum remedium eſt. Nata inde novi lethalia, & vix ſuperanda ſymptomata.

(1) Haen. *Rat. med. T. XI. p.* 64. 65. Störckius *Ann. med.* 1. *p.* 79. 80. Quarin. *febr. medend. cap. XII. p.* 138.

§. CXX.

Topica ſive Epicarpia antifebrilia. Praeterea a nonnullis topica quaedam & proponuntur, & magno in pretio habentur. Duo tantum *epicarpia* hic commemorabo, quae Mortonus tamquam uſu comprobata deſcribit. Alterum ex Terebinthinae venetae, & pulveris Olibani aequis partibus conſtat; alterum vero ex Chelidonio majore, & Ruta cum fuliginis, ſaponis veneti, & ſalis marini idonea quantitate contuſis, atque aceto acerrimo ſubactis. Utrumque carpis manuum admoveri ſolet bihorio ante novam febrim. Neque reticendum eſt, nuperos quoſdam non infimae notae medicos praecipere, ut totum corpus pannis calidis aliquo ante acceſſum febrilem tempore perfricetur, & deinde decoctum aliquod ſudoriferum praebeatur, ut provocato ſic ſudore frigus arceatur. Id bis feliciſſime tentavit Cl. Störckhius (a).

(a) *Ann. med.* 2. *p.* 161. & *ſeq.*

§. CXXI.

Demum magni intereſt, quomodo aegri in quavis acceſſione ge- rere ſe debeant. Initio acceſſionis, quo frigus ſe exſerit, *maturius veſte multa aeger tegendus eſt*; admovendaque *ſicca & calida fomenta* partibus, quae majori frigore afficiuntur, ſic tamen, *ut ne ſtatim*, ut ait CELSUS, *vehementiſſimi calores incipiant, ſed paullatim increſcant* (a). A potu quoad fieri poteſt, abſtinendum eſſe docent plerique clinicorum, quanquam eo tempore ſitis quam ardentiſſima ad bibendum ſolicitet. A potu enim, praeſertim frigido, & copioſo non modo frigus moleſtius, diuturniuſque redditur, verum etiam nauſea, vomitus, anxietas, & turbationes internae invaleſcunt. Nihilo tamen minus, ubi ſitis intolerabilis eſt, potus calidiuſculus concedi poterit, ſed exigua, & parciori manu; quo fauces humectentur, morbifica materies diluatur, faciliuſque properet ad excretionem, & ſpaſticae interiorum, exteriorumque partium contractiones relaxentur. Quo etiam tendere videntur linimenta nervina, & aromatica, quibus ſcrobiculus cordis, & ſpina dorſi calide inungi poſſunt. Oleum nuciſtae, Balſamum peruvianum, oleum ſtillatitium cerae, ſuccini, terebinthinae, lavendulae, atque alia ejuſdem generis ad id opportuna eſſe ſolent. Intrinſecus vero ea minime dentur, quae calefaciunt nimis; nam ſaepe febrim exaſperant. Calore autem diffundi coepto, licet largiori potu uti, ſed acidulus ſit oportet, temperans, atque antiphlogiſticus, praeſertim ſi vehementer aeſtuet corpus. Quod ſi poſt aliquot horas ſudor non erumpat, aut lente prodeat, neque calidus potus eum ſatis proliciat; adjuvandus tandem eſt infuſis, aut incoctis potioni floribus Chamaemeli, Sambuci, Tiliae, Arnicae, aut ſummitatibus Cardui benedicti, Centaurei minoris, Chamaedryos, ſimiliumque.

Regimen in quavis acceſſione.

(a) *De Med. l.* 3. *cap. XI.*

§. CXXII.

Nec minus refert, qua ratione febricitantes nutriendi ſunt. Generatim eo tenuior victus eſſe debet, quo breviora integritatis intervalla; paullo liberalior, quo longiora. Nihil cibi dandum eſt prope acceſſionem, & multo minus in ipſa acceſſione. Alioquin vomitus, anxietas, aut febris vehementior, & longior ſubſequitur. Neque eo tempore ſomno indulgere licet, ſed quam longiſſime ab eo, atque in remiſſionibus tantum. Remittente febre, aut jam finita acceſſione, quod tutius eſt, noſtri juſcula concedunt, ovaque ſorbilia. Quando vero diutur-

Victus ratio.

nior eſt morbi continuatio aliquid etiam carnium & vini dilutioris dant diebus a febre vacuis. Experientia enim docuit, in hiſce febribus tenuiorem victus rationem, quando trahuntur, viribus maxime noxiam eſſe. Diebus item, quibus acceſſiones non fiunt, leniter exerceri corpus expedit, in primis ante cibum, aut frictionibus uti, ut ne vires, & ſolidarum partium, viſcerumque robur penitus elangueant.

§. CXXIII.

Quando in benignis cortice opus ſit.

Hac prope ratione benignae intermittentes, & *depuratoriae* curantur, quin imo ſolo diaetetico faepe regimine adhibito, plerumque exactis aliquot circuitibus primum miteſcere, deinde penitus deſinere conſueverunt. Ni vero hoc eveniat, diuque trahantur; aut contra ſi febres de *corruptivarum*, aut *pernicioſarum* genere ſe prodant, cortice chinae chinae, qui omnibus quibuſcunque aliis remediis virtute antipyretica antecellit, mox ſupprimendae ſunt. Itaque aliquid de ejus uſu ad ſiſtendas febres dicere nunc convenit. Primis illis temporibus, quibus divinum hoc remedium innotuit, infundebantur ejus bene in pulverem attenuati binae drachmae in uncias aliquot vini meracioris, & deinde una cum vino propinabantur duabus horis ante acceſſionem, & quidem graviorem, ſi febris duplex erat. Illa acceſſio non cohibebatur, ſed futura, quae ei reſpondebat. Bis aut ter ad ſummum repetitum remedium, ſi optimae notae eſſet, quaſcunque acceſſiones avertebat. Sin minus, augenda erat doſis, ut qualitas quantitate ſuppleretur. Hinc iteratis periclitationibus compertum eſt, corticem, ut ſuam vim exerceat, egere tempore, quod non minus ſit viginti quatuor horis. Quam ob rem non prope ipſam acceſſionem, quo in caſu vomitu faepe rejicitur, ſed quam longiſſime a ventura acceſſione dari optimo conſilio coeptus eſt; ut nimirum tantum temporis corpori adhaereat, quantum ad ſuam vim exercendam opus habet.

De corticis uſu.

§. CXXIV.

Ejus adulteratio.

Paullatim autem cortex tanta celebritate inclaruit, ut per totum ferme terrarum orbem non modo ad febres, verum ad alios etiam morbos curandos adhiberetur. Hinc ejus copia & bonitas minui coepit; deinde etiam fieri non potuit, quin a Mercatoribus lucri percupidis variis mixtionibus, & artificiis adulteraretur; hinc vires ejus medicae a priſca illa, atque admiranda efficacitate non parum defecerunt. Neceſſe igitur fuit ſenſim remedii doſim adaugere, ut quantitate efficacitatis defectus compenſaretur. Imo noſtris temporibus ea ipſa remedii quantitas, quam Tortius ad febres pernicioſas vincendas neceſſariam ſummo

ſummo cum generis humani beneficio invenit, & palam fecit, etſi ſatis amplior & validior (ſi cum vetere, & communi illa, quae adhiberi ſolita erat, comparetur) non raro ob remedii adulterati, aut effoeti imbecillitatem, atque inertiam vix expectationi reſpondet. Quare hodie adeo varia, multiplexque chinam chinam adhibendi ratio eſt, ut non facile duo Medici reperiantur, qui in una, eademque conveniant.

Varia eum adhibendi ratio.

§. CXXV.

Apud pleroſque tamen id unum ratum, fixumque videtur, ad benignam febrim ſiſtendam tres, aut quatuor remedii drachmas, aut, quod ſummum eſt, tres quartas unciae partes ſufficere, in plures vices non valde diſſitas, opportune, & prudenter diviſas. Sed praeſtat in benignis quoque febribus bis ſaltem quolibet die tantum chinae chinae praebere, donec uncia, aut ſeſquiuncia abſumpta ejus ſit. Et quoniam hujuſmodi febres, poſtquam deſierint, facile revertuntur, id praecaveri oportet, continuato ejus uſu, & data per dies aliquot drachma ſemis, vel una, donec alia nimirum uncia abſolvatur. Neque alienum eſt, juſtis intervallis eamdem medendi rationem repetere ad dies uſque quadraginta; quibus praeterlapſis vix unquam recidivae fiunt. At, ubi febris non ſolum benigna eſt, ſed etiam exigua & lenis, & ſola tantum diuturnitate moleſta, tunc cortex minori admodum doſi, & fere in modum alterantis dari poteſt, ut penitus ea extinguatur.

Hodie quaenam ejus doſis in benignis.

§. CXXVI.

Corruptivae vero febres largiorem doſim * poſtulant, ideoque toto remiſſionis, intermiſſioniſque intervallo quarta unciae pars bis, vel ter ſumenda eſt, quouſque febris deceſſerit. Febri omnino cohibita, drachmam unam bis in die, mane nimirum, & veſpere adhuc ſumere expedit, donec ad duarum unciarum pondus perventum ſit. In perniciosis demum, atque ad acutas vergentibus major adhuc remedii vis pro qualibet vice adhibenda eſt; quae tamen ſic definiri haud poteſt, ut omnibus, & ſingulis caſibus accommodetur; ſed pro rerum, & caſuum ratione variari debet. Univerſim tamen ſcire licet, in pernicioſis comitatis (§. LXIX. LXX.) unciam chinae chinae requiri, ut acceſſio proxima, quae exitium afferre poteſt, avertatur, nec interdum eam ſatis eſſe, cum ſaepe experientia oſtenderit, ad acceſſionem, febrimque omnino tollendam amplius ſeſquiuncia opus eſſe. Pro vario autem intervallo, quod inter unam, atque alteram acceſſionem intercedit, breviori videlicet, aut longiori, ut Tortius accuratiſſime docuit, diverſe etiam totum remedium partiri, & dividi debet. Ubi brevius

In corruptivis quae doſis eſſe debeat.

Largior adhuc in pernicioſis.

Generatim quomodo cortice utendum.

intervallum eſt, primo ſtatim remiſſionis tempore uncia dimidia, imo in graviori metu drachmae ſex corticis uno hauſtu propinandae ſunt, quatuor deinde aliae, aut ſex diviſim reliquo, quod ſupereſt, ſpatio, ſive remiſſionis, ſive intermiſſionis illud ſit; ita, ut ſingulae doſes ſenſim decreſcant, atque earum minima poſtremo loco detur, nempe aliquot ante horis, quam febris accedat. Quando autem longius integritatis intervallum eſt, tunc poteſt remedium in plures adhuc partes dividi, & majus inter unamquamque partem ſpatium relinqui; ut prima & altera aſſumptio tres drachmas non excedat, reliquae vero drachmas duas aequent. Etenim tota artis providentia in eo conſiſtit, ut ſex illae drachmae, aut uncia, aut ſeſquiuncia, quae ad febrem perniciofam comitatam arcendam opus ſunt, ita dividantur, ut ante exitialem acceſſionem, quae expectatur, & praecaveri debet, ex toto abſumantur, hac tamen cautione, ut prima corticis pars aſſumenda omnium reliquarum ſit maxima. Nam, ſi contrario modo fieret, optato fine non potiretur medicamentum, quia prima ejus doſis impar eſt febri ſiſtendae, etſi temporis, quo agat, conditio ei non deficiat; poſteriores vero ſero nimis ſuperveniunt, ut febrili cauſſae obſiſtere poſſint.

* Cl Ramazzinius in *rurali conſtitutione epidemica* ann. 1690. narrat corticem peruvianum non ſatis proſpere ceſſiſſe. Febres autem illae de genere *corruptivarum* erant, & cum primarum viarum cacochylia complicabantur. Si Cl. vir primas vias rite prius repurgaſſet, deinde largius & diutius corticem cito dediſſet, quemadmodum *corruptivarum* natura poſtulat, fortaſſe cauſſam non habuiſſet, cur corticis dati eum poeniteret. Id ego expertus ſum in epidemia quam ſimillima, atque ab eiſdem omnino cauſſis profecta.

§. CXXVII.

Eodem ferme modo variatur corticis adhibendi ratio in eo perniciofarum febrium genere, quae, quia continuitatem, acutamque indolem aſſumunt, *ſubcontinuae* vocantur. Nam, prout celerior, aut tardior eſt earum ad continuitatem acutam progreſſio, ſic largior, aut parcior eſſe debet ejus oblatio; quam etiam pro re nata praecedant oportet ſanguinis miſſiones iteratae, aliaque generaliora auxilia, ut ſupra (§. CVI. &c.) traditum eſt. Itaque ſi ex calore, & ſiticula, aliiſque ſignis (§. LXXI. CII.) jam memoratis, intermiſſionis die ſuperſtitibus, ſi ex frigoris diminutione, acceſſionum productione, & gravitate cognoſcamus, febrem jam *ſubcontinuam* eſſe factam, circuitu nondum ex toto tamen obſcurato, quod earum proprium eſt; protinus mane diei, quae vacua fuiſſet, dentur drachmae binae, veſperi tantumdem, die vero venturae acceſſionis, horis aliquot ante, drachma

In ſubcontinuis quo modo dandus cortex.

una, aut paullo amplius; acceſſione demum remittente iterum duae drachmae, & ſic porro, donec unciarum duarum pondus inſumptum ſit, febriſque diſcuſſa. Minime vero ex vino tunc corticem dare convenit, ſed ex aqua quacunque, morbo acuto magis accommodata. Quod ſi continuitas jam invaluerit, obſcurioreſque circuitus facti fuerint, accedentibus inſuper gravioribus ſymptomatibus, videlicet artuum tremoribus, motibus convulſivis, ſubdelirio, urinis ſubjugalibus, voce tremula, ſingultu, aliiſque id genus, validiori forma his obviam eundum eſt. Tum prima corticis doſis ſit trium, vel quatuor drachmarum, altera duarum, deinde ſeſquidrachmae mane, & veſperi, demum drachmae unius, & ſic paullatim imminuenda, donec uncia, aut ſeſquiuncia conſumpta fuerit.

§. CXXVIII.

Febre ſublata continuandus corticis uſus.

Sublata per corticem febre non ſtatim ab ejus uſu deſiſtere oportet, ſed in eo adhuc per aliquot dies continuandum eſt, imminuta paullatim doſi, ut omnis febrilis fomes penitus extinguatur. Quamdiu autem id fieri debeat, prudentis medici, & ſingula attente perpendentis eſto decernere. In univerſum tantum corticis ad febrem praecavendam, nam facile revertitur, dari debet, quantum ad ſiſtendam adhibitum fuit. Iſtud autem praeſtat in quatuor partes dividere, quarum una nono & decimo quovis die in minores aliquot doſes partita, & juſtis intervallis tributa ſumatur. Nec diſſimili ratione (§. CXXVII.) cortex adhibendus eſt iis febribus, quae ob anticipantes acceſſiones continuae fiunt, & peculiari nomine, ut a *ſubcontinuis* proprie dictis diſcriminentur, *ſubintrantes* (§. LXXI.) appellari ſolent.

Quomodo dandus in ſubintrantibus.

§. CXXIX.

An parca manu datus praeferri debeat?

In more medicorum poſitum eſt apud quaſdam nationes chinam chinam parca manu, ſed brevibus intervallis repetitam, adhibere, ad drachmam unam nimirum tertia, vel quarta quaque hora, donec febris ceſſet, vel ad idem pondus ſingulis diebus per aliquot hebdomadas, ut febris reverſio arceatur*. Sed experientia docuit, utilius certiuſque largiori eam doſi pro qualibet vice, quanquam longioribus intervallis, adhiberi. Priori enim modo, cum febrili fomiti ſupprimendo non valeat, aut febrim non ſiſtit, aut ſub ipſomet remedii uſu, quando deſierit, eam repullulare & recidivam fieri, nequaquam impedit. Accedit praeterea, quod ſomni moleſtiſſime interrumpantur, capiendique cibi hora difficilius inveniatur. Quae omnia, altero, quem dixi, modo, commodiſſime evitantur. At ubi ampliori utimur corticis doſi, ſaepe

Quid agendum, ſi alvum laxet?

accidit, ut alvus laxetur. Si hoc poſt primas tantum doſes, ut plerumque fit, eveniat, ſinere oportet: ſin vero ulterius alvi fluxus producatur, aut ingraveſcat, tum *Diaſcordio Fracaſtorii*, aut *Theriaca Andromachi*, aut *Laudano liquido Sydenhamii* ſeorſum datis, vel chinae chinae prudenter adjectis cohiberi debet; fluente enim alvo, cortex prius deſcenderet, prodiretque, quam morbi cauſſam emendaſſet.

* Haec methodus, ſi unquam locum habet, in pueris, moroſiſque foeminis, & nauſeantibus aegris tantummodo tentari poterit.

§. CXXX.

Cortex cum catharticis non debet commiſceri.

Peſſime igitur conſulunt ſuis aegrotantibus, qui corticem cum alvum ducentibus conjungendum proponunt, aut eo maximam curam dirigunt, ut confeſtim alvo demittatur. Sydenhamius (*a*), & Tortius (*b*), multique alii (*c*) obſervarunt febrim jam cohibitam dato cathartico, quin etiam emetico iterum exſuſcitari. Id negant alii, aut felicius catharticis admixtis, quae depravatos humores educant, aut obſtructiones, neſcio quas, reſerent, aut mala quae a ligneo, & ſtyptico medicamento ſibi confingunt, avertant, febrem tolli contendunt. Ego vero priorum, experientia ductus, ſequor rationem, &, ſi purgandi indicationes adſint, alvum blande, & repetitis vicibus ut ſupra (§. CXV. CXVI.) poſui, expiare ſoleo, antequam ad corticem deveniam. Tum a catharticis aegros prohibeo, itemque ab iis omnibus, quae alvum laxare poſſunt, fructibus nempe, oleribus, bellariis, ſimilibuſque. Quod ſi alvus praeter modum adſtricta molliri quandoque debeat, ſoli clyſteres, aut rhabarbari grana aliquot innoxie id praeſtabunt. Non omittam tamen cum Sydenhamio (*d*) & Swietenio (*e*) advertere, febres autumnales, poſtquam china china ſuppreſſae fuerint, catharſim ſaepe requirere; nam ea neglecta, vel recidivae fiunt, vel alii morbi ſuccedunt, ut arbitrantur. Purgationem autem hanc poſt quadrageſimam a febre finita diem inſtituendam ſolum monet Sydenhamius dandumque veſperi paregoricum, ne catharſeos irritatione febris revocetur. Cavendum praeterea a nimia ciborum repletione eſt, atque ab aëre frigidiore ad aliquot hebdomadas, ne depravata digeſtio, aut inhibita tranſpiratio cauſſam praebeat, cur febris recidiva repullulet.

(*a*) *Epiſt.* 1. *reſponſor.* p. 331. (*b*) L. c. (*c*) Geoffroy *Mat. med.* T. 1. pag. 280. Swieten §. 757. Gorter *comp. med.* Tr. 52. §. 33. (*d*) *Ib.* (*e*) *Ibid.* §. 766.

§. CXXXI.

Pulvis cuicunque praeparationi praeſtat.

Praeſentiſſimum Chinae Chinae praeſidium, quocunque modo uſurpetur, ſive dilúti, ſive decocti, ſive tincturae, extracti, elixyrii, ſyrupi, electuarii, pillularum, aut pulveris forma, tam ore ſumptum, quam ano injectum miros ſemper effectus praeſtat. Fidiſſimis tamen ex obſervationibus conſtat, nullam praeparationem ſimplici ejus pulvere, dummodo recens * ex optimo, & tenuiori cortice peruviano ſit confectus, efficaciorem, aut praeſtantiorem eſſe. Peculiares vero circumſtantiae interdum faciunt, ut una potius forma, quam alia aegrotantibus commodior, jucundiorque exiſtat, ideoque altera alteri praeferatur. Et quamquam ore aſſumptum & glutitum valentius procul dubio agat; non tamen effectu caret, ſed lentiori, etiam clyſteris ope ſubter datum. Tum decoctum ſaturatius, aut extractum in aqua, aut lacte ſolutum magis huic uſui accommodatum eſt, & pueris in primis, qui a remediis etiam edulcatis, atque elegantioribus interdum invicte abhorrent, adultiſque, quos vomitus perpetuus, aut ex morbo, aut ex medicamento vexat, non parum proficuum.

Quando alia forma dandus cortex.

* Pulvis chinae chinae, licet in pyxide, aut vaſculis clauſis ſervetur, plurimum deperdit ſuarum virium. Oportet igitur eam in pulverem tum ſolum contundi, & redigi, cum eadem uti volumus. JO. FRID. MAUTTII *Diſſert. de Cortice peruviano* extat in *Theſauro Diſſertation. Programmat. &c.* EDUARDI SANDIFORTII *Vol. I. p.* 277. *Roterodami* 1778. *in* 4. in qua diligentiſſime traditur hiſtoria corticis hujus botanica, chymica, & medica cum notis bonitatis ejuſdem. Notae bonitatis ſunt hujuſmodi: exterius cortex peruvianus eſſe debet ſcaber, aſper, fuſcus, pallidis punctis hinc illinc maculatus, muſco quandoque caneſcens; interius laevis, politus, colore cinnamomi, ſed paullo obſcuriori, & ferrugineo; in fruſta diffractus, & ſoli adverſus oſtendat puncta ſplendentia, ac ſi ineſſet nitrum cryſtallinum; odore ſit mucido, & leviter aromatico, ſapore aromatice amaro, leviter ſtyptico; dentibus friabilis, non viſcidus, non glutinoſus, non ligneus. Addi poteſt, oportere, ut ſit e ramis minoribus, junioribuſque decerptus. Contra ſuſpecta eſt exterior facies alba, aut plane flava, quam flavedinem inducere ſolent curcuma radice adulteratores lucri cauſſa, ut quoſcunque alios cortices peruviano ſimiles reddant. Si ſapor ejus ſit nimium amarus, tum indicium eſt, corticem ſucco aloes fuiſſe imbutum, ne effoetus appareret. Rejiciendus omnino eſt vermibus exeſus, corruptus, craſſus nimis, & nimis lignoſus, itemque ille qui jamdiu in pulverem redactus, obſoleverit.

§. CXXXII.

Innoxium remedium eſt.

Non ergo audiendi ſunt imperiti quidam homines, qui multis de cauſſis praeſtantiſſimum hocce remedium criminantur, neque fides habenda vituperationibus quorumdam Medicorum, qui ex praeconceptis opinionibus de eo judicium tulerunt; quorum tamen hodie exiguus

adeo eſt numerus etiam apud Germanos, & Gallos, apud quos olim male audire ſolebat, ut ejus oſoribus ſilentium jam impoſuiſſe optimam magiſtram experientiam, dicendum ſit. Non obſtructiones, non infarctus progignit, & ſi qui a febre ipſa, in primis diuturniore geniti fuerint, eos paullatim reſolvit, & referat; non ventriculo infenſum eſt, cum potius, exceptis paucis caſibus *, eum firmet, & recreet; nec febrim ſopit tantummodo, ſed penitus extinguit, dummodo ſatis valida manu, & quamdiu opus eſt, adhibeatur, & criſes, quas promovere certo ſolet **, non impediantur neglectu diaetetici regiminis.

* Interdum tanta eſt ventriculi ſenſibilitas, aut talis ejus idioſyncrasía, ut revera ferri id remedium non poſſit, niſi arte quodammodo contemperetur. Tum vel infuſi, vel extracti forma, vel cum mucilaginoſis, aut demulcentibus junctum ſaepe tutius aſſumitur.

** Modo hanc, modo illam excretionem promovet, ſed praecipue & ſemper perſpirationem auget. ALBERTIN. *Comment. acad. Bonon. T.* I. *p.*405. GORTER *Comp. med. Tr.* 52. §. 27.

§. CXXXIII.

Febris reverſio communis eſt cum aliis antidotis. At, inquis, eo curati ſaepe in febrem relabuntur. Hoc vero nec perpetuum eſt, nec ſolius corticis peruviani vitium, cum aliis quoque medicamentis, quae febres intermittentes propulſant, commune id eſſe ſoleat. Sed quando poſt febres, eo ſublatas, relapſus hujuſmodi contingit, non ideo inefficax, aut inſida ejus virtus illico dicenda eſt. Plerumque aut medici culpa, qui effoetum nimis remedium, aut nimis parca manu, aut non ſatis diu dederit (*a*), aut aegroti, qui diaetetica praecepta neglexerit, revocari febrim crediderim. Saepiſſime etiam *Cauſſae recidivarum.* id fieri veroſimillimum eſt, quod cauſſae remotae, a quibus febris primum orta eſt, uti aëris, regioniſque conſtitutio, aut cibi, & potus deterior indoles, aut humorum cacochymia, aut vetus viſcerum prima labes perſevérant; nec mirum proinde eſt, ſi ut primum, ſic iterum, & tertio, & quarto febrim non revocent modo, ſed etiam excitent, atque inducant. Quare ſaepiſſime accidit, ut aegri non perfecte reconvaleſcant, niſi & aërem, & regionem, & victum, & potum cum ſalubriore commutent, peregrinentur, equitent, vehantur, & antiqua vitia, quae morbum fovent, aperientibus, antiſcorbuticis, martialibus, aut antivenereis medicamentis oppugnent. Hinc fortaſſe ratio petenda eſt, cur contumaciſſimas interdum febres intermittentes, tam periodicas, quam erraticas, & vagas, aut recidivas, aut chronicas devictas narrent Clinicorum non pauci, adjectis cortici ſuccis antiſcorbuticis, ſalibus mediis, chalybe, mercurio * dulci, aliiſque alioquin nullo modo neceſſariis (*b*).

(a) GORTERIUS *Compend. med.* Tract. 52. §. 32. inquit: *cortex ſi magna copia detur, febrim ſiſtit ſine recidiva.* Verum id eſſe, pluries, & pluries comperi.

* Mercurium dulcem praeter RIVERIUM, laudant adverſus febres intermittentes SCHULZIUS, VOGELIUS, BüCHNERUS, LUDWIGIUS aliique; ſed praecipue tum mirifice prodeſſe, ait FRIDERICUS CASIMIRUS MEDICUS cum labes venerea ſimul ſubſit. Nec Mercurius crudus ſua laude fraudandus eſt. Cl. JOSEPH BENVENUTUS in quadam epidemica conſtitutione febrium pernicioſarum, quae in continuas petechiales facillime degenerabant; corticem ſolum imparem iis ſubigendis deprehendiſſe narrat; efficaciſſimum vero factum additione hydrargyri. Addebat autem Hydrargyri ſcrupulum cuilibet corticis drachmae, ſicque ejus vim novo, & felici experimento auctam ſummopere fuiſſe teſtatur. Videatur ejus *Diſſertatio hiſtorico-epiſtolaris ad Cl. virum Bartholomæum Beccarium, qua epidemicæ febres in Lucenſis Dominii quibuſdam pagis graſſantes deſcribuntur &c. Lucæ* 1754.

(b) GORTER l. c. §. ead. *cortici nihil addendum, niſi ſymptoma aliter exigat.*

C. XXXIV.

Nulla enim per ſe indiget additione, ſi febres purae, ſimplices, primariae, non complicatae ſint; aegrique aut venae ſectione, aut purgatione aut aliis praeſidiis rite ad ejus uſum praeparati, ut decet, fuerint. Amplius triginta annis hoc pene divino remedii genere uſus ſum, nec unquam vidi in hiſce quos memoravi, caſibus aut effectu caruiſſe, aut mala poſt ſe reliquiſſe, quorum falſo inſimulatur. Neque ejus laudibus quidquam detrahit, quod minime notum ſit, qua ratione febres iſtas profligat; nam ſive acido ſale, ſive alkalino, ſive utroque, ſive gummoſo, aut reſinoſo principio, quo ſcatet, illud agere velis, ſive antiſeptica vi; ſive ſtyptica, ſive nervina, ſive ſtomachica, ſive uno modo, ſive alio malueris, nobis perinde videtur. Id unum certe novimus, quamquam modum, quo agit, ſapientiores ſe ignorare fateantur, tutiſſimum, efficaciſſimumque in manu exercitati, & periti medici eſſe, & noſtra hac aetate ab ignari vulgi calumniis ſatis, ſuperque per doctiſſimos viros * vindicatum.

Nulla eget plerumque additione.

* Innumeri fere ſcriptores extant, qui de corticis peruviani viribus, rectoque uſu non modo in febribus, verum in aliis etiam morbis praeclariſſimas obſervationes ediderunt. Sed pro millenis profecto erit I. H. RAHN M. D., qui *Volumen primum*, quod inſcribitur *Adverſaria Medico-Practica*, Turici an. 1779. editum impendit, ut abſolutiſſima eruditione undique conquiſita, & interpoſito ubique aequiſſimo judicio oſtendatur *uſus Corticis Peruviani ſalutaris, & noxius.* Sciendum tamen eſt hoc eodem volumine, quod paginis 408. in 8. conſtat, contineri tantum priorem partem, quae ſiſtit *Corticis Peruviani uſum in Febribus* tam intermittentibus, quam continuis cujuſque generis; alteram avidiſſime a nobis expectari, qua de ejus uſu in aliis morbis Cl. Auctor, ut ſperamus, differens, parem doctrinae ubertatem communi omnium bono nobiſcum communicet.

QUOTIDIANA INTERMITTENS.

§. CXXXV.

Quotidiana intermittens * quodnam febris genus ſit, vel nomen ipſum ſtatim ſignificat. Eſt autem febris, quae ſingulis diebus eaſdem, ſimileſque habet acceſſiones, & deceſſiones. Diſtingui ſolet in *veram*, ſive *exquiſitam*, & in *ſpuriam*, ſive *notham*. Utraque a tempore diei, quo invadit, videtur indicari; ſed hac de re non ſatis convenit inter Auctores. Quidam enim, inter quos veterum plerique, illam horis pomeridianis, veſpertinis, aut nocturnis ſuos circuitus obire tradunt; alii contra, in primis neoterici *exquiſitam* vocant eam, quae matutinis horis, *ſpuriam*, quae veſpertinis accedit, & decedit. Rectius fortaſſe illam *diurnam*, hanc *veſpertinam*, & *nocturnam* cum Hippocrate dicerent. Attamen, quoniam quae veſpere, aut noctu accedunt, plerunque longiores eſſe ſolent, quam *matutinæ*, ſive *diurnæ*, & non parum a reliquarum intermittentium indole, ſi communia ſpectentur ſymptomata, diſcrepant; ideo hae, ſive veſpertinae frequentius *ſpuriarum* nomen, illae, ſive diurnae *exquiſitarum* mereri videntur.

Quotidianæ differentiæ.

* Negant non nulli ſcriptores quotidianam intermittentem vere inveniri; quod ipſi eam non viderint. Sed accurata aliorum, noſtraque obſervatio eos deceptos fuiſſe evincit.

§. CXXXVI.

Quotidiana item vel eſt *ſimplex* vel *duplex*, & fortaſſe interdum *triplex*, prout nempe ſemel, bis, aut ter intra unius diei naturalis ſpatium, ſive nychthemerum recurrit. Duplicem, ſive reduplicatam egomet ipſe pluries obſervavi. Scire autem licet, raro in hac inter unam, atque alteram acceſſionem veram intercedere integritatem. Praeterea huic quoque febri communes ſunt reliquarum intermittentium differentiae; atque adeo *benigna* eſſe poteſt, vel *pernicioſa* *, & *maligna*; vel *corruptiva*; *primaria*, vel *ſecundaria*; vel *ſymptomatica*; *periodica*; *erratica*; *larvata*; *partialis*; *ſporadica*; *endemica*; *epidemica*; & ſic porro.

* Pernicioſae quotidianae mirum exemplum proſtat in *Diario Medico ann.* 1757. *menſ. Aug. p.* 98. Ipſemet Diarii Auctor VANDERMONDIUS eam memoriae prodidit. En brevem morbi hiſtoriam. Juvenis quidam viginti annorum ceterum ſanus, primum aliquot febris quartanae acceſſiones paſſus eſt, quae deinde in tertianam tranſmutata eſt. Sanguinis miſſione, emeſi, catharſi, & demum cortice peruviano febris depulſa ſiluit per binos, vel tres dies. Sed ei mox ſupervenit

quotidiana

quotidiana continua, veſperi quotidie acceſſiones habens a delirio vehementi comitata, & calore magno. Mane, id eſt, in remiſſionibus aeger immobilis, & ſtupidus, fere aphonus videbatur. Toto corpore rigebat, niſi quod ſubinde tendinum ſubſultibus convellebatur. Nullus in toto corporis habitu calor erat praeter naturam; pulſus debilis, parvus, & celerrimus; abdomen planum, & rigidum, penis tentus, ut chorda, ſed ſine tumore; obtutus defixus; verba interrupta, mutilata, incongrua; querelae de difficultate mingendi; os ſiccum, aridumque; lingua, cum vellet eam exſerere, tremula, & motibus variis impedita; alvus clauſa: lotium paucum, & rariſſime emiſſum; & jam ab aliquot diebus haec eum conflictabant. Enematibus blandis, & laxantibus, potu aqueo temperanti, ſale ſedativo Hombergii, & corticis peruviani uſu largiore in remiſſionibus adhibito febris, quae ab intermittenti originem ducebat, cum omnibus pravis ejus ſymptomatibus profligata eſt. Hanc ſpeciem *Amphimerinam ſpaſmodicam* nominavit SAUVAGESIUS. Mihi videtur fuiſſe *quotidiana ſubcontinua perniciosa* tam ob continuitatem, quam ob delirium, & ſpaſmos, a quibus ſtipabatur. *Quotidianam* pariter *perniciosam*, ſpaſmis, & convulſionibus *comitatam*, extenſam, & *ſubintrantem* vidit CASIMIRUS MEDICUS. Vid. *Comm. Lipſ. Supplem.* 2. *ad Decad.* 2. *pag.* 204. & *ſeq.*

Cauſſae & Symptomata.

§. CXXXVII.

Cauſſae, & ſymptomata non differunt a generalibus iis, quae de intermittentibus univerſim loquentes enumeravimus. Speciatim vero in hac frigus tenue eſt, ut IODOCI LOMMII verbis utar; nempe ſine rigore, aut exiguo tantum horrore incipit; calor ſegnius, & magis inaequaliter ſe exſerit, & mitior, humidiorque apparet, licet aliquam acrimoniam manui tangenti exhibeat. Febrilis motus plerumque lento paſſu progreditur; ſaepe ad horas octodecim, & ultra protrahitur, antequam deſinat. Id vero nequaquam, ut perpetuum, accipi debet; nam extant apud clinicos exempla quotidianarum, quae breviſſimis circuitibus continebantur. Phlegmatici, torpidiores, cacochymici, pueri, foeminae frequentius in eam incidere dicuntur, praeſertim autumnali, atque hyberno tempore, aut tempeſtate praehumida. Neque rarum eſt, quotidianam ab aliis intermittentium generibus per ſucceſſionem & quamdam periodi mutationem derivari. Sudor, ſi *legitima*, & *exquiſita* fuerit, licet non multus, ea tamen remittente erumpit; nullus vero, aut ferme nullus, ſi *ſpuria*, & *notha*. Urina pariter poſt remiſſionem in illa prodit pauca, ſubjugalis, lateritia; in hac vero multa, alba, tenuis & minime ſubſidens.

§. CXXXVIII.

Ad ſpurias in primis ſpectare videntur *Quotidianae ſecundariae*, & *ſymptomaticae*, quae frequentiſſimae omnium clinicos exercent. Harum duplex genus conſtitui poteſt, alterum, quod a morbo totum corpus afficiente, alterum, quod ab alicujus tantum partis vitio fit. Morbi *Secundariae duplex genus.*

totum corpus afficientes ſpeciatim ſunt hypochondriaca, hyſterica, ſcorbutica paſſio, aut ſimilis alia totius corporis affectio, ut cachexia, cacochymia, lues venerea, arthritis. Qui vero ab alicujus tantum partis labe pendent, atque huc referri poſſunt, hi in obſcuris praecipue, & latentibus quibuſdam pulmonum, aut viſcerum abdominalium affectibus conſiſtunt, unde hujuſmodi febres & oriuntur, & foventur.

§. CXXXIX.

Quotidianae hyſtericae & hypochondriacae ſigna. Quotidiana ab hypochondriaca, aut hyſterica affectione proficiſcens, frequentiſſime occurrit. Eam plerumque antecedunt graviora animi pathemata, in primis moeror, & triſtitia, & toedium, dyſpepſia, viſcerum imi ventris obſtructiones, alvi adſtrictio, interdum immodicae haemorrhoidum, uteri, alvi evacuationes, ſpaſtici, & convulſivi affectus, aliquando etiam epileptici; ſaepiſſime vero catameniorum ſuppreſſio; aut difficilis, & parcior eorumdem fluxus. Initio acceſſionis pedes frigent; caput calet, & dolet; frequens oſcitatio, & mingendi neceſſitas eſt; urinae tenues & percolatae, ſaepe magna copia, redduntur; cor palpitat; pulſus inaequaliter ſubſilit, & crebrius ſolito micat; tuſſicula ſicca interdum vexat; reſpiratio quodammodo arctatur, ſenſus quidam quaſi globi oeſophago infixi percipitur; ventriculi regio tenditur, atque intumeſcit, & quaſi inſolito pondere gravatur. Poſt aliquot horas omnia remittunt, & paullatim febris ſine ulla ſenſibili evacuatione ſolvitur. Comitantur eam vigiliae, appetitus dejectio, pravus oris ſapor, ſitis, & totius corporis languor. Virgines, in primis veſtales, hyſtericae, & vitae genus, cui addictae ſunt, jamdiu pertaeſae, prae ceteris ea corripiuntur. Saepe eam poſt vehementes motus convulſivos, aut poſt ſanguinis miſſionem vidit antiqua amicitia mihi conjunctus, & doctrina medica olim praeſtantiſſimus Petrus Paullus Dallarmius (*a*).

(*a*) Vid. *Saggi di Medicina Pratica* P. 2. p. 108. a me edit. cum additam. *Faenza in* 4. 1768.

§. CXL.

Quotidianae ſcorbuticae diagnoſis. Similia quotidiana laborantibus a ſcorbutica affectione eveniunt; ſed in his praeterea maculae, ſuggillationes, ecchymoſes corpus deturpant; membra, in primis crura, doloribus vagis, & punctionibus conflictantur; halitus oris foetet; gingivae flacceſcunt, turgent, nigricant, aut intenſius rubent, ſanguinem facile fundunt; dentes vacillant, ſaepe carie exeduntur, aut decidunt; urinae rubent, cito perturbantur, ſedimentum rubrum, interdum arenulas lucentes demittunt, & ſuperfi-

ciem exhibent colore variegatam, & quaſi pellicula quadam pingui, aut ſalinis cryſtallis conſperſam. Major in his quoque crurum imbecillitas, & torpor, palpitatio, pulſuum inaequalitas, & debilitas, & ad quemvis corporis motum anhelatio eſt.

§. CXLI.

Si a cachexia, aut cacochymia, a lue venerea, ab arthritica labe, aut alia lymphae univerſae dyſcraſia profluat; externus habitus, color cutis, oedematoſi tumores, rheumaticae affectiones, dolores articulorum, modo unam, modo alteram partem occupantes, fluxiones ut vocant, & diſtillationes catarrhales, glandularum conglobatarum obſtructiones, indurationeſque; aut, cum virus venereum cauſſam praebet, gonorrhoea, ulcera penis, bubones praegreſſi, dolores artuum in primis noctu ingraveſcentes, puſtulae cruſtoſae faciem, & caput praecipue multantes, tophi, gummata, exoſtóſes, aliaque ſyphilitica ſymptomata diagnoſim attentiori, & ſagaciori Medico commonſtrant. *Aliæ ſecundariæ ut cognoſcuntur.*

§. CXLII.

Paullo difficilior cognitu eſt ea, quam pulmonum abdita vitia, uti tubercula cruda, incipientia, ſtrumoſa, aut phthiſica alia quaecunque diatheſis fovent. Tuſſicula ſicca, & reſpiratio aliquanto impeditior ſigna haberi ſolent hujus magis propria. Sed haec quoque in *hyſterica*, atque *hypochondriaca* (§. CXXXIX.) praeſto eſſe ſolent. Si tamen hyſtericae, aut hypochondriacae, ſpaſmodicaeve alíus affectionis ſigna deficiant; ſi habitus corporis tenuior, & gracilior ſit; ſi collum longum, pectus depreſſum, atque anguſtum contra obſervetur; ſi hereditariae labis timor aliquis adſit; ſi morbi antecedentes pectori praecipue vim intulerint; ſi tuſſicula, & reſpirandi difficultas etiam extra febrim aegrotantem non deſerant, aut ad quemvis corporis citatiorem motum excitentur, aut intendantur; ſi decubitus in alterutro latere tuſſim magis moveat, aut reſpirationem laedat; ſi ſputa glutinoſa, aut ſalſa, aut dulcia, aut ſtriis ſanguineis tincta interdum prodeant; ſi demum febris erratico, & vago typo ſuos circuitus obeat, ſi macies corpus extenuet; ſi haec, inquam, omnia, aut plura concurrant, de pulmonum abdito quodam vitio, a quo quotidiana febris ſymptomatica * oriatur, jure, & merito erit judicandum. *Notæ quotidianæ pulmoniacæ.*

* Ad hanc ſpeciem pertinet *febris intermittens pectoralis*, quam vidit deſcripſitque Cl. STÖRCKIUS (*Ann. med.* 2. *p.* 167. *edit. nov. Amſtelodam.*). In hac pulmones muco viſcido, & glutinoſo obſtruebantur; iſque erat morbus primarius; febris vero ſymptomatica. Nil mirum ergo, ſi cortex fruſtra datus fuit.

§. CXLIII.

Secundariæ a viſceribus imi ventris.

Abdominis viſcera, quando ab his quotidiana eſt, plerumque antiquis infarctibus, atque obſtructionibus laborant. Hepar, pancreas, lien, meſenterium frequentius hujuſmodi vitiis obnoxia videntur. Deteguntur aut manus exploratione, aut functionum noxa, & laeſione. Si igitur alicubi manus offendat aut tumorem, aut duritiem, aut dolorem, aut inflationem, ibi ſedem habere morbum, facile patet. Sin autem nihil horum manui objicitur, aut ambiguum negotium videtur, proſpiciendum eſt, utrum ciborum concoctio, chylificatio, bilis ſecretio, foecum egeſtio, urinae color, murmura ventris aliquid vitii praeſeferant, quod viſcerum illorum oppilationi tribui poſſit. Luridus quoque faciei color, aut ſubflavus, aut ſubviridis, abdomen undequaque tumidum, urinae paucitas, prava victus ratio praecedens, aquarum paluſtrium potus, glutinoſorum ciborum abuſus, regio, atque aër ipſe, in quo aeger degit, non parum lucis afferent.

Prognoſis.

§. CXLIV.

Diverſarum ſpecierum prognoſis.

Omnis quotidiana febris diuturnitatem, & longitudinem affectat; ſed prae primis ſymptomatica, & ſecundaria. Hinc facile in continuam lentam, aut hecticam degenerat, niſi, cum pura, & primaria eſt, ejus progreſſionem intercipere artis adjumento enitamur. *Hyſterica*, *hypochondriaca*, aut *ſpaſmodica* (§. CXXXIX.) contumacior eſt, magiſque medicamentis obſiſtit, faciliuſque, ſi aliquando ſubſtiterit, revertitur, ad magnas ſpeciatim anni temporum mutationes. *Scorbutica*, etſi pertinax & ipſa, & diuturna ſit, minus tamen periculi habet, dummodo ſanguinis dyſcraſia nondum confirmati ſcorbuti naturam attigerit. Ceterum haec quoque, uti & ea, quae a viſcerum abdominalium vitiis (§. CXLIII.) gignitur, non raro in hydrópem, aut alia exitioſiora mala, acutas nimirum febres, inflammatorias, ſuppurationes, abſceſſuſve terminatur. In phthiſim vero faepius, aut tabem *pulmonica* (§. CXLII.), *ſyphilitica*, *rheumatica*, *arthritica*, & *cacochymica* (§. CXXXVIII. CXLI.) tranſeunt.

Curatio.

§. CXLV.

Primaria, ſimplex, pura curari debet, quemadmodum in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) praeceptum eſt.

Lenium tamen purgantium, & ſalium neutrorum uſum haec magis expoſcit, & bene fert, quia plerumque primarum viarum pituitoſa ſaburra eam, niſi gignat, certe alit, & fovet. Saepe his ſolis extirpatur, aut ſaltem ita miteſcit, ut cortici peruviano confeſtim cedat. *Maligna*, & *pernicioſa*, aut *corruptiva* continuo poſt venaeſectionem, aut purgationem, ſi indicentur, antidoto ſupprimenda eſt. *Spuria*, etſi primaria, catharſim adhuc magis requirit, at per epicraſim, & quandoque, quia cum limphae vitiis conjungitur, aut ab his originem trahit, anticatarrhalia, & ſudorifera remedia etiam expoſtulat. In ſecundariis, & in ſymptomaticis ad morbos primarios animum advertere opportet. Quare pulmonum infarctus, catarrhum, rheuma, aut cruda & lymphatica tubercula pro cauſſa agnoſcit, (§. CXLII.) chinae chinae vim aſpernatur, imo ab ejus uſu intenditur, atque ingraveſcit. In hac contra proficuum plane eſt, ſanguinem parce, ſed iteratis vicibus & per intervalla mittere; bechicis oleoſis, mucilagineis, & demulcentibus tuſſim lenire; congeſtiones, concretioneſque lymphaticas ſero lactis, decoctis herbarum pectoralium leniter aperientium, atque attenuantium, ſapone veneto, aſellorum pulvere cum ſucco fumariae, aut hederae terreſtris ſubacto reſolvere. Interdum jura tenuia ranarum & cancrorum fluviatialium, quibus ſuccus naſturtii ad aliquot cochlearia adjectus ſit; alias lac dilútum, & radicis chinae, aut arundinis montanae decocta magis profuiſſe viſa ſunt.

§. CXLVI.

Quotidianae hyſtaericae, aut hypochondriacae (§. CXXXIX.) cauſſa cum multiplex ſit, pro ejus varietate curandi etiam ratio differat, neceſſe eſt. Quando a nervorum ſyſtemate nimium mobili, atque ad ſpaſmos prono ea fit, neque febrilis fomes valde multus, neque valde conſpicuus arguitur, utpote animo potius affecto, quam corpore; tunc *ſpaſmodica*, *ſive convulſiva*, *ſive nervoſa* vulgo nominari conſuevit, curarique debet animi quiete, atque hilaritate, anthyſtericis, & nervinis, uti caſtoreo, camphora, moſcho, ſuccino, galbano, & praecipue opio ante acceſſiones dato. Mox ab initio SELLIUS (*a*) ſuadet uſum corticis peruviani cum cardiacis, & chalybeatis copulati. Verum hocce remedium vix aliquid praeſtat boni in febre hujus ſpeciei, quae cortice plerunque nequaquam tollitur; & ſi quando cardiaca, & chalybeata dari debent, tum ſolum debent, cum malo corporis habitu, chloróſi, viſcerum atonía ſtipatur, aut diuturnitate corpus univerſum fregerit. Horis a febre vacuis ut extra lectum aegri maneant, & deambulent, quoad fieri poteſt, imperandum eſt. Sic enim viribus proſpicitur, & febris paullatim temperatur, obſervante DALLARMIO. At ſi nimiae evacuatio-

Hyſtericæ, & hypochondriacæ curatio.

nes morbo occaſionem dederint, tum debilitati inde natae, humorumque acritudini occurendum eſt analepticis, corroborantibus, & euchymis alimentis. Contra ubi conſuetae evacuationes deficiunt, aut imminutae ſunt, aut viſcera obſtructa videntur, omni cura illae revocentur, haec vero referentur aperientibus, ſaponaceis, gummoſis, & tonicis. Hic purgantia, ni mitiſſima fuerint, ſummopere noxia eſſe ſolent. In caſu pertinaciore aëris mutatio, vectio, ruſticatio, animi quaevis oblectamenta omnibus reliquis artis praeſidiis antecellunt, ſenſimque febrem arcent.

(a) *Rudim. Pyretolog. method. p. mihi* 315.

§. CXLVII.

Scorbuticae quae conveniant, & reliquis ſpeciebus.

Scorbuticae (§. CXL.) ſucci recentes, aut concreti herbarum cichorei, becabungae, acetoſae, naſturtii aquatici, cochleariae, raphani ruſticani, trifolii fibrini, ſimiliumque temperamento aegrotantium accomodati, potus acidulati, fructus maturi, victus vegetabilis, peregrinatio, aquae thermales, lactis ſerum, lac ipſum egregie profunt. Succos plantarum antiſcorbuticarum cum china china ſubactos ſummis laudibus efferunt adverſus diuturnas, rebelleſque febres; ideo fortaſſe quod ſaepe a ſcorbutica labe ortae, aut complicatae chinae chinae purae, & ſoli renituntur, niſi ejus vis additione antiſcorbuticorum acuatur. *Rheumaticam, arthriticam, cacochymicam, veneream*, ſive *ſyphiliticam* tollunt ea, quae morbis primariis tollendis idonea ſunt. Demum de quotidiana dicam, quam viſcerum abdominalium obſtructiones (§. CXXXVIII. CXLIII.) antecedunt, non ſubſequuntur; quamque ideo ad ſymptomaticas retulimus. In hac obſtructiones, ut ejus cauſſa, prius auferendae ſunt ſalibus neutris, rhabarbaro, extractis amaris, decoctis aperientibus; deinde cortice peruviano utendum, & ferro. Raro ſanguinis miſſione opus eſt. Interdum tamen ſi febris vehementior videatur, & timorem inflammationis incutiat, nec quidquam aliud contra indicet, ſanguis tum e brachio, tum e venis haemorrhoidalibus mitti poteſt. Sin vero ſanguinem educi omnino vetent res aegrotantis in ſummo diſcrimine poſitae, tunc antiphlogiſtica, atque enemata fervorem, aeſtumque febris, Sydenhamio obſervante, mirifice compeſcunt. Ceterum quando obſtructiones febri ſuperveniunt, ut ejus ſymptómata; inutiliter deterenda viſcera non ſunt, neque catharticis, neque aperientibus, ſed ad corticem illico properare expedit. Eo enim non ſolum febris, ſed etiam ejus effecta protinus evaneſcunt; quod millies expértus ſum. Lienes praegrandes, qui in acceſſionibus enormiter intumeſcebant, detumeſcebant vero non parum finita acceſſione, ſolo cortice peruviano, quo febris ſiſtebatur, continuato ad priſtinam molem, & ſedem ſaepiſſime redegi.

Quotidianae ab obſtructionibus.

TERTIANA INTERMITTENS.

§. CXLVIII.

In hoc febris genere acceſſio tertio quoque die, ſive alternis redit, deceditque, ſic, ut inter unam, alteramque dies integer excurrat a febre vacuus. Hinc *tertiana intermittens ſimplex* tunc ei nomen eſt. Si vero acceſſiones quotidie fiant, & quotidie eas integritas, ſive intermiſſio ſubſequatur, ita tamen, ut alternis ſolum diebus tam hora invaſionis, quam circuitus gradu, & duratione ſimiles inter ſe reperiantur, atque adamuſſim ſibi reſpondeant; non ſimplex, ſed *duplex tertiana intermittens* habetur. Haec autem duplex tertiana, etſi quotidianum typum, ſive ordinem ſervet, differt tamen a Quotidiana (§. CXXXV.), in qua acceſſiones quotidie quidem recurrunt, ſed non alterne, uti in illa, ſibi invicem reſpondent.

Tertiana ſimplex & duplex.

Quomodo differat a quotidiana.

§. CXLIX.

Inrerdum in ea die, qua tertianae ſimplicis acceſſio redire deberet, unius loco binae contingunt acceſſiones, intermedia die libera relicta. Hanc SAUVAGESIUS (a) ut a tertiana duplici, de qua ſupra, diſtingueret, *tertianam duplicatam* vocavit. *Triplex* vero *tertiana* eſſe dicitur, quando alterno quovis die binae acceſſiones, uti in *duplicata* redeunt, intermedio vero una, ut in *ſimplici*. Talem deſcripſit SCHENCKIUS, & BRENDELIUS, quos excitat idem SAUVAGESIUS.

Tertiana duplicata.

Triplex.

(a) *Noſolog. method. cl. 2. O. 3. G. X. ſp. XV.*

§. CL.

Animadverſione prae ceteris digna eſt Tertianae febris communiſſima diſtinctio in *legitimam*, ſive *exquiſitam*, ſive *puram*, ut alii vocant, & in *notham*, ſive *ſpuriam*, ſive *extenſam*, quam IUNCKERO placuit etiam *ſubcontinuam* appellare. *Tertiana* igitur *legitima* ea exiſtit, quae ſex, vel octo horis acceſſiones ſingulas abſolvit, vel ſaltem non ultra duodecim horas producit, nulliſque pravis ſymptomatibus ſtipatur. Haec verno, & aeſtivo tempore frequentius corripit, atque his fere ſignis ſe prodit:

Legitima & notha.

Tertiana legitima.

§. CLI.

Signa tertianae legitimae.

Protinus ab initio, ſicque deinceps, alternis diebus, modo nocturno tempore, modo diurno accedit cum rigore, vel frigore brevi, quod toti corpori punctionum quarumdam ſenſum affert. Rigor interdum tantus eſt, ut aegri non modo contremiſcant, verum etiam dentes dentibus allidant, & membris omnibus, ſpeciatim toto dorſi, & ſpinae tractu vehementer doleant. Saepe frigoris tempore quaedam conſtrictionis, anxietatiſque ſpecies a dorſo ad ſcrobiculum cordis uſque protenditur, reſpirationiſque adimit libertatem. Interdum frigus refrigerationi ſimilius eſt; quod potiſſimum incidit, ubi levior morbus tenet. Sub rigoris finem plerumque nauſea movetur, aut vomitus bilioſus; aut ſolvitur alvus, bile fortaſſe copioſius in duodenum per febrilem ſpaſmum expreſſa. Tum calor per totum corpus, exteriores praeſertim partes ſe diffundere incipit, & paullatim ita increſcit, acerque fit, ut aeger ob aeſtum, quo exuritur, ſtragula, & membra quaquaverſum incondite projiciat. Hinc ſequitur reſpiratio frequens, ingens ſitis, dolor capitis, pervigilium, & quandoque vaniloquentia, & levis mentis aberratio. Pulſus ingruente acceſſione eſt parvus, contractus, obſcurus, ſaepe rarus; mox magnus, vehemens, elatus, frequens evadit, non tamen inaequalis, aut certe parum. Poſt aliquot horas laxatur univerſa cutis; arteriae placidius micant, atque oborto ſudore febris cum ſuis ſymptomatibus ſe ſe remittit, deinde penitus deſinit. Quod intra memoratum octo, vel duodecim horarum ſpatium accidit. Tum aeger bene ſe habet, viribus ſolum aliquanto languidior.

§. CLII.

Quae urinae ſint, & quae magis ejus propria.

Tempore frigoris, ſive in primo ſtadio urinae prodeunt tenues, decolores & aqueae; in altero, & tertio, ſive augmenti, & remiſſionis ſubflavae, aut rubrae, pauciſſimae, maleque olentes, ſed non ita croceae; ut in aliis tertianae ſpeciebus. Neque adeo foedatur lingua bilioſo glutine, neque ſtomachus valde ſubvertitur. Peculiare vero, & fere proprium huic febri eſt, qualibet acceſſione, poſt primas, breviorem & mitiorem paullatim fieri; juvenes ut plurimum, ſanguineos, bilioſoſve, alioquin ſanos, & nulla ſanguinis aut viſcerum alia labe affectos corripere; horis matutinis potius, quam veſpertinis exacerbari, noctemque futurae acceſſioni praeviam, inſomnem reddere, atque irrequietam.

Prognoſis.

Prognoſis.

§. CLIII.

HIPPOCRATES (*a*) *Tertiana*, inquit, *exquiſita in ſeptem ad ſummum circuitibus judicatur*. Item Auctor Coacarum (*b*): *Tertiana exquiſita quinto, aut ſeptimo, aut ad ſummum nono circuitu terminatur*. Hippocraticis oraculis adſtipulatur SYDENHAMIUS, qui non ſolum quatuordecim diebus hanc febrim ſponte ſolvi teſtatur, ſed etiam ſalutarem eſſe pronunciat (*c*). Id ipſum docuerat antea LOMMIUS (*d*), & nuper SENACIUS, qui ſcriptum reliquit, his *quandoque* tolli *ſtagnationes*, aperiri *vaſa minima quibus imminebat obſtructio*, addi *robur partibus*, & *imprimis vitalium functionum organis*; eliminari *per ſudoris ſpiracula noxios humores*; *liquidis remanentibus novam* induci *craſim*, *ſeu totum* immutari *corporis* (*e*) *habitum*. Morbi ſolutionem ex urinis ominabatur GALENUS (*f*); ſi rubrae eſſent, aut flaveſcentes cum enaeoremate, poſt quartum circuitum eam expectabat; ſi rubrae tantummodo prodirent, poſt ſeptimum; & poſt tertium futuram, ſi prima die dejicerent ſedimentum leve, & aequale. Verum incerta haec omnino eſſe ſolent; neque melius ex urinis febrim ſolutum iri, noſcitur, niſi tum, cum copioſiores fluunt, & ad naturaliorem ſtatum redeunt. Frequentius criſeos imminentis indicium praebent puſtulae, vel ſciſſurae circa labia apparentes. Quandoque in ſummo febris ardore maculae ad cutim erumpunt, *morbillos*, aut *purpuram urticatam* aemulantes, aut *peticulis* ſimiles; ſed minime hae terrere debent, nam ſudore manante, remittenteque febrili motu evaneſcunt, nec quidquam mali portendunt in tertiana legitima, a qua alias malignitatis notas, quibus eae ſuſpectae reddantur, abeſſe pro certo habemus.

(*a*) *Aph.* 59. *ſect. IV.* (*b*) *N.* 148. (*c*) *Oper. p.* 89. (*d*) *Med. Obſerv. l.* 1. *p.* 118. (*e*) *De recondit. febr. intermitt. &c. l.* 1. *cap.* 20. *p.* 126. 127. (*f*) SENAC *l. c. l.* 1. *cap.* 10. *p.* 64. & 65.

Curatio Tertianæ exquiſitæ.

§. CLIV.

Plerumque ſola quiete, potu aqueo, acidulo, reſolventi, victuque tenui curatur. Reliquum ſuis viribus, motibuſque praeſtat natura. In plethoricis ſanguinis miſſio; in aliis, ſi ſaburra, aut silioſa colluvies primas vias inquinet, purgatio lenis naturae conatus feliciter adjuvat. Interdum utraque opus eſt. Raro corticem peruvianum po-

ſtulat, & tunc ſolum, cum febris moras nectit, & diutius, quam ſolet, trahitur, aut cum e ſimplici in duplicem commutatur. Sauvagesius ejus drachmam quarta quaque hora, integritatis tempore, die, noctuque ſumendam jubet, donec acceſſiones non amplius redeant; deinde per dies ſeptem bis quotidie, & tandem ſemel per ſeptem alios. Verum, quod ſupra (§. CXXIX.) monitum eſt, incommoda, & taedii plena haec corticis adhibendi ratio eſt. Rectius binae drachmae mane & veſperi, die intermiſſionis, dantur, donec ſeſquiuncia, aut unciae duae captae ſint, & ſimul abacta febris; deinde alia uncia in octo partes tributa prophylaxeos cauſſa.

Tertiana notha.

§. CLV.

Signa tertianae nothae. Abſoluto de tertiana exquiſita ſermone, ſupereſt, ut de *notha* dicamus. Habet haec, ut illa acceſſiones alternis diebus, ſed longiores; calorem vero, ardoremque, ſi pleriſque ſcriptoribus credere velimus, minorem. Sin Junckero aures praebeantur (*a*), calor major, & diuturnior in *notha* eſt, quam in *exquiſita*. Id vero fortaſſe evenit in ea, quae ad ardentis naturam accedit, ut quandoque fieri poſſe arbitramur. Sudor etiam in *notha* citius erumpit, ſed minori copia, & parum levans; interdum nullus. Nullus item anticipantium, aut cunctantium acceſſionum certus ordo obſervatur, nec rigor valde magnus eſt; diutius vero protrahitur; non tamen aequaliter univerſum corpus affligit. Quilibet circuitus ad decem & octo horas, interdum ultra extenditur. Nunquam ſeptimo, raro quartodecimo, ſaepius primo & viceſimo circuitu finitur. Circa veſperas ut plurimum adoritur; noctu invaleſcit, & ſomnum ſaepe aufert.

(*a*) *Conſpect. medic. Theoretic. Practic. Tab.* 80. *n.* 2.

§. CLVI.

Non ſolum lingua muco flavo obducta cernitur, verum etiam tota facies flaveſcit quaſi, ut in ictericis. Exſerto calore, concitatus quidem pulſus, & frequens deprehenditur, non vero magnus, ut in exquiſita. Crocea magis urina apparet, & ſedimentum lateri contuſo ſimile deponit. Cibi praeterea faſtidium, amarus oris ſapor, & ſtomachi dolor, ſive gaſtrodynia, imo cardialgia ipſa aegros perſaepe diſcruciant. Addit Junckerus, tuſſim quoque adeſſe, & poſt quamlibet acceſſionem aegros conqueri de languore ſuperſtite, de laſſitudine artuum,

vertiginoſa capitis gravitate, ſiti, calore, ſtomachi debilitate, agrypnía, aut ſomno interrupto, & perturbato. Quae ſi quando incidant, me quidem judice, de perniciofa natura ſuſpicari liceret. SAUVAGESIUS meminit de aliis etiam ſymptomatibus, tamquam huic febri propriis, nempe de linguae ſiccitate, dolore capitis, & facili typi permutatione. Saepe enim poſt quatuor, aut quinque circuitus eam continuam remittentem, hoc eſt, tritaeophyam fieri, ſcribit; quam mutationem, ubi imminet, indicari a breviſſima intermiſſione, ſive apyrexía, ſudoris defectu in remiſſionibus, nulloque levamine, quo aeger ad reſidendum alliciatur.

Prognoſis.

§. CLVII.

Rariſſimum tamen eſt, eam in continuam mutari, quouſque ſimplicis tertianae ordinem ſervat; frequentiſſimum vero, ubi duplex facta fuerit. *Pernicioſa* etiam ratione ſymptomatum, videlicet vomitus, cardialgiae; alvi fluxus dyſenterici, delirii, aliorumque, quae eidem interdum ſuperveniunt, fieri poteſt: at tum non *ſpuriae* ſolum, ſed etiam malignae, & *pernicioſae comitatae* naturam induit. Communiter *tertiana notha* e corruptivarum genere eſt, ideoque diutiſſime protrahitur, & plures, ſi quando ſuppreſſa fuit, revertitur, & recrudeſcit. Hinc ſaepiſſime, poſtquam diu ipſa vexaverit, tonuſque viſcerum labefactatus ab ea ſit, hepar, lien, pancreas, meſenterium infarciuntur, intumeſcunt, indurantur ſic, ut deinde cachexía, hydrops, & febris lenta ſubſequantur. Non ſemper tamen obſtructiones ejuſmodi habendae ſunt pro effectis, quae ejus diuturnitati debentur, ac ſuccedunt. Interdum enim eam antecedunt, & comitantur, & tunc ab his flavus ille faciei, totiuſque corporis color, quem in ea obſervari ſupra adnotavimus, repeti fortaſſe poteſt; quamquam is ut plurimum a ſpaſmis abdominalium viſcerum, & duodéni imprimis, qui cholédochi oſtium claudunt, bilemque refluere in hepar, venaſque cogunt, proficiſci * videatur; niſi etiam malueris interdum id vitii in pituitoſam, viſcidamque ſaburram, quae in ventriculo non minus, quam in duodeno collecta ſit, choledochique orificium obſtruat, transferre; vel in ipſam bilem, quae copia & lentore praeter naturam peccet, atque in biliferis canalibus congeſta reſtitet, haereatque. Quemadmodum enim in tertiana *legitima*, ut ejus concitatior motus, calorque acrior oſtendit, acrimoniam quamdam calidam, bilioſamque, ſic in *notha* pituitam potius, craſſoſque humores, & bilis inertiam praepollere, veroſimile eſt. *Prognoſtica Tertianae Nothae.*

* Quando ictericus color ab hujuſmodi cauſſa, ut febris ſymptoma tantum

eſt, in qualibet acceſſione ipſe apparet, aut in ea intenſior evadit, & contra in intermiſſionis intervallo evaneſcit, vel ſaltem multum diluitur; ſicque cum ipſa febre accedit, receditque.

Curatio tertianæ nothæ.

§. CLVIII.

Quare ſi ex antecedentibus pateat, jam pridem obſtructa viſcera eſſe, ſi temperamentum, corporis habitus, vitae genus, victus ratio, aetas, anni tempus cruditatibus congerendis, lentiſque humoribus accumulandis, & condenſandae, coacervandaeque bili accommodata videantur; illico poſpiciendum eſt, ut, plenitudine primum vaſorum, ſi qua eſt, per venae ſectionem ablata, aut ſymptomatibus, quae eam poſtulent, per eamdem mitigatis, ſaburra primarum viarum deturbetur; pituitoſi & viſcidi humores, nec non amurcoſa bilis attenuentur, ſolvantur, & foras emittantur; atque obſtructa viſcera liberentur. Itaque id praeſtari oportet aut emetico, ſi aetas, temperamentum, anni tempus aeſtivum, aut autumnale, & reliqua ferant, aut cathartico, etiam iterato; quod ſemper tutius eſt; & ſaponaceis, incidentibus, amaris, atque in primis ſalibus neutris apte, prudenter, ordinateque ut alibi praeceptum eſt, adhibitis. Si his quamdiu opus viſum fuerit, uſurpatis febris neque decedat, neque miteſcat, mature ad corticem peruvianum tranſcundum eſt, ut ea quantocius deſinat. Neque expedit expectare, donec obſtructiones omnino ſublatae ſint; nam quae remanſerint, poſtea commodius, & tutius aperientibus medicamentis, atque amaris, in quorum uſu diu perſeverandum eſt, auferentur; & contra quae diuturniori morbo ſupervenire poſſunt, ſic optime praecaveri poterunt.

§. CLIX.

Cum vero flavus faciei, corporis, aut urinarum color (§.CLVII.), rebus omnibus bene perpenſis, a bile ob ſpaſmos regurgitare coacta, aut a febrili fomite hepar (§.LXXXVI.) aggrediente * potius, quam a lenta bile, craſſiſque obſtruentibus humoribus oriri videatur, cortice item audacter febris oppugnanda illico eſt; quo non modo febris, ſed etiam ejus ſymptoma ictericum evaneſcunt. Quod ſi perniciofarum *comitatarum*, aut *ſubcontinuarum* graviori aliquo ſymptomate, aut continuitate ſimilitudinem praeſeferat, ſine ulla cunctatione vel in ipſis initiis ad corticem pariter confugere oportet; quo nihil ad pernicioſum, venenatumque principium, quod morbum facit, ſive emendandum, ſive expellendum valentius, nihil praeſtantius, nihil innoxius. At ſe-

bris haec ſaepe recidiva revertitur, praeſertim autumnali tempore. Tum lenia purgantia, incidentia, & amara iteranda ſunt, & demum, ni decedat, china china diu, liberaliterque adhibenda, cui tandem cedat, neceſſe eſt; modo diaeteticum regimen ejus uſum fruſtraneum non reddiderit, aut infirmaverit.

* Mos vulgarium eſt medicorum, ſimul ac vident aurigine corripi febri intermittente laborantes, a cortice peruviano eos prohibere, & ſolis purgantibus, atque aperientibus addicere. Interim febris in dies fit gravior, aut pertinacior, & non modo morbus regius, ejus ſymptoma, altiores radices figit, ut ex periodico, qualis ab initio erat, aſſiduus, perpetuuſque evadat, verum etiam hepar obſtruitur, atque intumeſcit, & quae fortaſſe prius aberant mala, vere accedunt. Quae omnia evitari ſine moleſtia, & ſine noxa potuiſſent, dato propere antipyretico; quod centies mihi feliciter ceſſit. Non me tamen latet, viros doctiſſimos, experientiſſimoſque docuiſſe, ſaepe in febribus hujuſce generis, praeſertim autumnalibus, ictericum hunc colorem levioris, occultaeque hepatitidis, quam lentus, craſſus, inerſque ſanguis venas portarum opplens inducit, indicium eſſe; tuncque datum corticem exaſperare malum, perniciemque afferre. Ego vero arbitror diſquirendum eſſe, utrum iſta hepatitis, ſive levis, ſive gravis fuerit, primaria dicenda ſit, an ſymptomatica? Si primaria videatur, profecto tunc nocet cortex peruvianus, utpote qui febrim, quae hepatis inflammationis eo in caſu ſymptoma eſt, nullo modo fugare queat; augeat vero ipſam inflammationem. Sed tum febris continua potius eſſe ſolet, neque verum tertianae intermittentis typum, atque ordinem tenet. Sin autem febris primarius morbus eſt, hepatitis vero ſymptoma, tolle febrim cortice peruviano, & tolletur quoque hepatitis. Quo vero certius vim ſuam cortex exerceat, neceſſe prius eſt, ut ſanguis ſemel, iterumque mittatur, quemadmodum in *tertiana pleuritica* fieri oportet, de qua infra opportunius. Diatheſis enim inflammatoria, niſi cura antiphlogiſtica, & praecipue ſanguinis miſſione imminuatur, corticis antifebrilem facultatem irritam facit.

Tertiana Cholerica.

§. CLX.

Ex perniciofis febribus comitatis Tortii pleraeque typum tertianae ſervant. Ergo de his, ut earum tum diagnoſis, tum curatio recte inſtitui poſſit, agam ſingillatim initio a *Tertiana cholerica* facto. Haec circa acceſſionis ingreſſum, in quo de more vomitum bilioſum, interdum etiam copioſum, & ſimilem alvi dejectionem cieri, ſupra (§.C. CI.) praemonui, vehementi ſtipatur, & ſimultanea ſurſum, deorſumque excretione humorum tam qualitate, quam quantitate peccantium, qui modo *ſynceri* ſunt, modo *variegati*, & *bile ut plurimum praſina*, *vel æruginoſa referti*. His *vomitibus*, & *dejectionibus copioſis* & *crebris* non nunquam *adjungitur* ſingultus, *vox rauca*, & quaſi clangori ſimilis, oculorum depreſſio, *angor ſtomachi*, *ſudatiuncula circa frontem*, *pulſus exilis*, *extremorum perfrigeratio*, aut lividus color, cuncta ſcilicet, quae propria ſunt cholerae morbi, a qua tamen diſtingui de-

bent, quia ſymptomata haec febris ſolito gravioris effecta ſunt, eamque ſequuntur; ea vero remittente paullatim ceſſant, neque redeunt, niſi nova ejus acceſſione periodice redeunte (*a*).

(*a*) Tortii *Therap. Special. l.* 3. *cap.* I.

Curatio.

§. CLXI.

Curatio Tertianae cholericae. Haec igitur, quocunque tempore apparent, quamquam neque omnia una concurrant, neque ſemper ejus, quam diximus, intenſionis ſint, ſequenti tamen circuitu intenſiora fiunt, & mortem minantur, niſi eodem, proximo non evitandam, *intermedia quiete* nequidquam juvante. Quare protinus, ac cholerica hujuſmodi affectio ſe prodit, non ſolum eam cardiacis, alexipharmacis, & paregoricis compeſcere oportet, verum, abſoluta acceſſione, corticem validiſſimo modo (§. CXXVI.) adhibere, ut proxima acceſſio, fortaſſe exitium allatura avertatur, aut ſaltem ita infringatur, ut tempus deinde ſuppetat ad ſubſequentem aliam penitus inhibendam. Praeſtat vero hoc in caſu corticem ex vino porrigere, aut in bolos ſyrupo quodam gratiore redactum; ſic enim facilius remedium retinetur, & fertur, ut optatum effectum conſequamur. Quod multo certius evenit, ſi aliquid etiam cortici adjiciatur Theriacae, aut Diaſcordii Fracastorii, ut quae remanet ad vomendum, & egerendum propenſio conſopiatur.

Tertiana Dyſenterica.

§. CLXII.

Quo differat a cholerica. Tertianae cholericae valde affinis eſt *affectio, fere dixerim, ſemidyſenterica potius, quam cholerica*; in qua, nimirum qualibet acceſſione, *humores in primis bilioſi, & alius etiam naturae tam acres ac erodentes excernuntur, ut poſt ipſos mucus cruentus exeat tam ſurſum, quam deorſum cum teneſmo, & torminibus, ſtomachique dolore, perinde, ac ſi illius membranae divellerentur*, atque eroſionem ſubirent; & revera oeſophagus ab *humoris excreti tranſitu, & vomendi conatu* erodi videtur. Haec tamen cruenta, & dolorifica excretio *minus* habet *periculi*, quam cholerica ipſa, modo deſcripta (*a*). Febris enim etſi intenſior videatur, & *ſingultum*, & *jactationem irrequietam*, & croceum *urinarum* colorem, & *linguae ariditatem*, & *ſcabritiem* ſecum trahat; ab ea tamen abeſt *funeſta illa extremorum perfrigeratio*, angor,

& ſudatiuncula, quarum in deſcriptione cholericae mentionem fecimus; & pulſus magis, quam in illa, expanduntur. Quoniam vero facile ex ſimplici in duplicem, & ex duplici in continuam migrat, aut inflammationem aliquam infert, non parum & ipſa diſcriminis continet, atque eamdem omnino (§. CLXI.) medelam requirit.

(*a*) TORTIUS *l. c.*

Tertiana ſubcruenta, vel *Atrabilaris*.

§. CLXIII.

Aliud ſymptóma perniciofum, quod Tertianae comitatae ſpeciem conſtituit, eſt quidam alvi fluxus aquae, in qua caro lota ſit, perſimilis, *qualem* nimirum *veteres fluxum hepaticum* dixerunt. Hinc febris *ſubcruenta* appellatur. *Solet* autem *non nunquam vel invadente*, vel *etiam declinante acceſſione* placide, & frequenter laxari alvus, tantaque ſeroſae, & ſubcruentae materiae copia dejici, ut *intra paucas horas nullo fere ſenſibili ægrotantis incommodo* eum *nil tale* primo *timentem* ad *ſummam* tandem deducat *virium imbecillitatem*. Tunc pulſus fit minutus, ac exílis; extrema inſigniter frigeſcunt; vox gracileſcit; oculique veluti incavantur. Interea nulla *ſitis moleſtat*, mens viget; *nec de alia re* aeger *conqueritur*, *niſi de ſumma virium proſtratione*, *ac proclivitate in lipothymiam*, ſive animi defectionem, *quæ facile quoque* vel e lectulo ſurgere volentem corripit. Decedente febri *ſenſim ſedatur tumultus*, *qui raro ad diem intermiſſionis* producitur. At ſi producatur, *væ* aegro *die ſequenti*, in quam cadit proxima acceſſio. Recurrente igitur cum acceſſionibus pernicioſo hujuſmodi alvi fluxu, & vires cum febris augmento acquirente, brevi, hoc eſt, *intra duos*, *vel tres ab invaſione ſymptomatis* circuitus aeger certiſſimo exitio ſuccumbit. Interdum tamen in obéſis hominibus, non adeo exitiale malum deprehenditur; ſed, primo morbi impetu quadammodo ſuperato, potius in diuturnitatem deſinit. Verum ſi loco ſeroſi, & ſubcruenti fluxus, ſanguis ater & nigricans, modo concretus, modo diffluens, modo ex utroque genere coaleſcens copioſe, & ad libras aliquot dejiciatur; tunc febris *atrabilaris* dici poteſt; & certius, citiuſque ſub placidae cujuſdam defectionis ſpecie mortem accerſit (*a*). Utraque autem ſpecies cortice adhibito (§. CLXI.) feliciſſime, & prodigii inſtar curatur.

(*a*) TORT. *l. c. ib.*

Tertiana Cardiaca *.

§. CLXIV.

Cardiacæ, ſive potius *cardialgicæ* nomen, & lethalitatem accipit tertiana a cardialgia, quae eam comitatur. Initio enim acceſſionis, rigente, aut horreſcente adhuc aegro, aut incaleſcere jam incipiente *acerrimus oris ventriculi morſus*, ſive ſtomachi dolor exoritur, cum exigua *ut plurimum aut inani* vomendi cupiditate. Si cum eodem frequens animi deliquium, pulſus exilis, facies Hippocratica, luctuoſa ſuſpiria conjungantur; *ſitque dolor ille*, *ſeu mordicatio tam ferox*, *ut quandoque pro expiratione reddantur clangores*, *& ululatus* (nam ſic vera cardialgia a ſimplici gaſtrodynia diſtinguitur); vitae periculum imminet, eo certius, & propinquius, quo longius ſymptomata haec protrahuntur, & contra. Quacunque autem in acceſſione, ſive ſecunda, ſive tertia (nam raro in prima id accidit) haec inſurgant, *metuendum eſt, ne uno adhuc, vel altero ingruente* circuitu *de vita ſit actum* (a). Vix enim quintam acceſſionem tale ſymptoma attingit, quin interficiat. Scire autem licet, quando enarrata phaenomena una concurrunt, *legitimam* eſſe *tertianam cardiacam*; quando pauciora, & leviora *ſpuriam*.

* Ad hanc fortaſſe ſpeciem referenda eſt illa, quam deſcribit Mortonus *exercitat. I de preteiform. febr. intermitt. gen. cap. IX. hiſtor.* 13. etſi a ſpaſmo diaphragmatis, & partium reſpirationi inſervientium eam appellet.

(a) *Id. ib.*

Tertiana emetica Sauvageſii.

§. CLXV.

Huc referenda videtur *Tertiana emetica* Sauvagesii, in qua ſub acceſſionis initium ingens vomitus bilis flavae, & viridis, aut mucoſae pituitae cietur cum non levi cardialgia, calore, atque intenſiſſima ſiti per plures horas graviter affligentibus. In *Cardiaca* aeque, ac Curatio. in *Emetica* vitentur omnia, quae vomitum, aut alvum movent, exceptis tantummodo diluentibus potionibus, atque enematibus blandiſſimis. Solo Cortice peruviano, omiſſis aliis inutilibus, quibus fruſtra uſos eſſe interdum medicos obſervatione conſtitit, curatio tentetur. Sanguinis miſſio non nunquam in febrilis acceſſionis augmento, ſi pulſus validi, & vehementes ſint, ſi inflammationis, in primis ventriculum occupantis ſuſpicio urgeat, locum habere poteſt. Non raro enim ventriculum in hujuſmodi febribus inflammari vidi, *Lypiriamque* morbum aemulari; quo in caſu ante corticis uſum venam ſemel, aut bis ſecari in brachio oportet.

Tertiana Diaphoretica.

§. CLXVI.

Fraudulentior, & cognitu difficilior eſt febris *tertiana diaphoretica*, utpote quae *nullò præcedente pravitatis indicio* tertianae benignae inſtar *invadit cum horrore, rigore, & frigore, cui deinde* ſolitus calor ſuccedit. At *ſtatim ſudor aliquantum* certe *præcox erumpit*, quo febris primum ſublevari videtur, licet poſtea reapſe intendatur. Intenditur vero, quo uberior ſudor manaverit. Poſtea ſudor refrigeſcit, id quod fraudem in primis detegit. *Sudat* enim *perpetuo ægrotans & diffluit undequaque frigido ſudore perfuſus, ſicque perpetuo algens, & ſudans ſicut cera liquatur, diſſolvitur, & deficit.* Interim *pulſus celer eſt, minutus, ac debilis; reſpiratio fit anhelosa & frequens;* vires univerſae exſolvuntur; *ſola mens lucidiſſima* perſtat, & *ſentit homo ſe paullatim mori*. Quod niſi in *illa ipſa acceſſione* mors accedat, in proxima certiſſime expectanda eſt. Non nunquam diaphoréſis non ita mature apparet, ſed tantum circa acceſſionis remiſſionem. Quod etſi rarum, non minus tamen perniciei, & malignitatis recondit. Nam, fere tota feliciter tranſacta acceſſione, & jam ad *tempus declinationi proximum* perducta, incipit aeger minuto, pauco, viſcido, & frigido *ſudore perfundi*, inalgeſcitque totus, ut marmor, & morte, quam facies Hippocratica praemonſtrat, declinationis loco ſuccedente de medio tollitur (*a*). Tantam perniciem ſola china china praepropere adhibita poteſt avertere.

(*a*) TORT. *L. c.*

Tertiana Syncopalis.

§. CLXVII.

Syncope vera, ſimplex, & ſolitaria, nimirum nec cardialgiae comes, nec diaphoréſim ſubſequens, faepe ſe perniciofae tertianae acceſſionibus adjungit. *Syncopalem* tunc febrim vocant. Qui tali febre corripitur, licet nullo dolore conflictatur, *frequenter* tamen, *graviter, & abſque cauſſa manifeſta languet, exſolvitur, & animo deficit*, dum praecipue ſe de latere in latus convertit, vel *brachium*, vel *manum* tantummodo tentat *loco movere*. Pulſum praeterea exhibet languidum, parvum, celerem, obſcurum, ſubinde deficientem; ſudore tenui circa collum, & frontem madet; oculis eſt cavis, & caligantibus; atque ita

viribus omnibus deſtituitur, ut odoramentis, cardiaciſque perpetuo indigeat, quibus reficiatur, recreetur, &, quoad fieri poteſt, deliquium imminens, quo tamen crebro afficitur, praecaveat. Si haec durante febris augmento, aut ſtatu perſiſtant, etſi deinde omnino ceſſent, & tranquilla integritas ſubſequatur; ni tamen futurae acceſſioni dato largius cortice proſpiciatur, fortaſſe ultima inſtabit vitae dies.

Tertiana algida.

§. CLXVIII.

Frigus etiam quoddam mortiferum ab initio ad finem uſque acceſſionum quaſdam tertianas comitatur. Hinc *algidae* appellantur. In his nec corpus, ut ſolet, recaleſcit, nec pulſus attollitur. Sitis ingens interea urget; anxietas ſumma angit; & facies cadaveris imaginem refert. Si in ipſa acceſſione, qua ferale iſtud ſymptoma ſe primum ſiſtit, febricitans non pereat, aegre poſtea, & poſt longum tempus incipit pauxillum calefieri, & pulſus, qui antea erat depreſſus, ſe ſe non nihil expedit, ita tamen, ut parum naturali frequentior, humilior, celeriorque percipiatur, cum *miti* ad manum *calore*, voce paululum rauca, *lingua non nunquam ſcabra*, *urina* aut *copioſa*, & *tenui*, aut *pauca*, & intenſius *rubra*. In eodem ferme ſtatu totum integritatis tempus perſeverat alioquin ſatis tranquillus; at redeunte novo circuitu, ut plurimum fatis concedit. Interdum algor nec valde protrahitur, nec pulſus adeo ſubit, nec deſideratur quaedam vaporoſi caloris redintegratio. Quando haec fiunt, diuturniorem potius fore morbum, quam lethiferum, quandoque ſignificant. Quam citiſſime ergo huic quoque per corticem peruvianum eo, quem diximus, efficaciori modo occurrendum eſt.

Tertiana Lethargica.

§. CLXIX.

Gravium denique ſymptomatum, quibus pernicioſae febres Tortii ſtipantur, agmen claudit ſoporoſus affectus, modo *cómatis* ſomnolenti, modo *lethargi*, modo *Cari*, imo interdum *apoplexiæ*, *hemiplegiæ*, affinium morborum ſpeciem referens: qui non uni ſolum tertianae, ſed omnibus aliis intermittentibus febribus ſupervenire conſuevit. Hinc febris *comatoſa*, *lethargica*, *carotica*, *apoplectica*, *hemiplegiaca*, aut ſimpliciter *ſoporoſa* pro diverſo ejus ſymptomatis gradu apud Auctores nominatur. Pernicioſum hoc ſymptoma incidit tam in initio, quam in augmento acceſſionis, & cum eadem proportionate increſcit, donec,

Deſcriptio.

remittente ea, paullatim & ipſum diſcutitur. Non evaneſcit tamen ex toto, cum etiam intermiſſionis tempore ut plurimum aliqua in ſomnum propenſio remaneat; *quæ*, ubi id contingit, *affectum paullatim* radices agere, atque in *idiopathicum tendere ſatis admonet*. Quapropter, *ſi negligatur*, lethargus *una*, *vel altera acceſſione* lethalis, nullaque arte ſuperandus, *fortis apoplexiæ inſtar*, evadet, in primis ſi aegri, ut WERLHOFIUS (*a*) animadvertit, ſenes jam ſint.

(*a*) *Obſervation. de Febrib. præcipue intermittent.*, *& ex earum genere continuis. Sect.* 1. §. 3.

§. CLXX.

Soporoſus autem hujuſmodi affectus quando incipit, aeger quidem ab eo facile excitatur primum, ſed mox in eumdem recidit; paullo poſt magna oblivione rerum omnium ante geſtarum tenetur ſic, ut ſi quid aut dixerit, aut petierit, non amplius recordetur, interim dormitans, & nonnumquam obloquens, aut balbutiens, & verba mutilans, aut unum pro alio proferens, *non ſecus ac ſi levi apoplexia in linguæ paralyſim degenerante foret detentus*. Tandem ſic veterno opprimitur, ut ſupinus jaceat, & naribus ſtertat, nec ulla voce, aut arte, aut vellicatione excitari queat, aut, ſi aliquantulum excuti videatur, iterum ſtatim profundiori ſopore occupetur, donec remittente acceſſione paullatim mens, & ſenſus redeant. *Quod ſi una, vel altera vice reviviſcat*, id *ſemper paullo difficilius* ſit, & ſerius; aut ſi ſopori accedat ſingultus, tum *tertia ad ſummum, vel quarta acceſſione*, certiſſimam fere mortem, ni cortice antevertatur (*a*), occumbit. In ipſo autem ſoporis tempore ea omnia in uſum vocari poſſunt, quae lethargo, aut apoplexiae opportuna ſunt, nimirum ſanguinis miſſiones, cucurbitulae, epiſpaſtica, frictiones, clyſmata acria, atque odoramenta naribus admovenda. Haec tamen nequaquam impediunt, quo minus proxima acceſſione teterrimus affectus revertatur. His igitur omnibus, quae ſymptomati aliquo modo levando ſerviunt, curatio per corticem ſuperaddi debet, ut febris ſymptomatis illius cauſſa removeatur. Hic vero non praetermittam, ſeniores hac febre correptos, quamquam admirabili hoc remedio ſemel, iterumque ſervati fuerint, interdum tamen poſt aliquod tempus in eamdem relabi, & praecipiti apoplexia rapi, quin antidoto uti liceat, vel lenta & continua febri conſumi, quemadmodum mihi pluries obſervare contigit. Credibile enim eſt, cerebrum tantam labem a graviſſimo hujuſmodi ſymptomate accepiſſe, ut deinde levi negotio idiopathice afficiatur, ſine ulla ſalutis ſpe.

Soporis diverſa ratio.

Curatio.

Obſervatio.

(*a*) TORTI *L. c.*

Tertiana catarrhalis Morandii *.

§. CLXXI.

Atque hae ſunt praecipuae, & frequentiores *comitatarum* ſpecies; quas Tortius obſervavit, & poſterorum memoriae concredendas duxit: quamquam non negarit, alias, atque alias eſſe, quas cum Ludovicus Mercatus, tum Richardus Morton commemorarunt. Ex his totidem, ac habet Tortius, deprompſit Morandus Morandius, quarum quatuor propria experientia illuſtravit, etſi ab aliis jam viſas; tres vero ipſe primus omnium protulit, illiſque addidit (*a*). Harum igitur prima eſt *tertiana*, ut ipſe vocat, *catarrhalis*, quia catarrho quaſi ſuffocativo ſtipatur. Accidit enim quandoque, ut, ineunte tertianae febris acceſſione aliqua, pulmones veluti catarrhali colluvie obrui videantur; ſive id vere a ſeroſo, mucoſoque humore in pulmones irruente, ſive a ſpaſmodica tantum pectoris oppreſſione pendeat. Hinc ſenſim *reſpiratio* fit *perdifficilis* cum intus quaſi ebullientis, & ſpumantis materiae ſibilo, & ſtrepitu. Huic ſenſim *juxta febris motum* adjungitur *pectoris plenitudo*; *jactatio irrequieta*; *vox humide rauca*; *facies turgida*; *oculi fulgentes*; *ſudores circa frontem*, & *pectus*; *pulſus exilis*, & demum *virium defectus* tam ad extuſſiendum, quam ad excreandum; ita ut *catarrhum ſuffocativum* praeſentem diceres. Remittente, atque evaneſcente acceſſione omnia iſta ſymptomata ſedantur; redeunte vero, iterum reſurgunt, atque exacerbantur, ut jure metui poſſit, ne intra quatuor, aut quinque circuitus, ex quo primum apparuerunt, exitium inevitabile afferant. Remedio vero eſt cortex mature, & valide datus, quemadmodum ſupra praeſcriptum eſt, aut infra dicetur, ubi cl. Auctoris eo utendi rationem exponemus. Non tamen durante acceſſione negligenda ea ſunt, quae catarrho ſuffocativo mederi ſolent, uti venae ſectio, balnea pedum tepida, frictiones artuum, vapores aquae calentis inſpirati, bechica incidentia, oxymel ſcilliticum, ſpiritus fuliginis, gummi ammoniacum, dilúta herbarum reſolventium, & ſimilia.

* Ad hanc ſpectat tertiana perniciosa *catarrhalis*, & *aſthmatica* Boneti, (*Polyalth. T. 1. p.* 250.) quando nimirum catarrhus, vel aſthma eam comitatur, & perniciosam efficit.

(*a*) *De quibuſdam tertianis pernicioſis commentatio*, *cap.* 3.

Tertiana Colica.

§. CLXXII.

Interdum tertiana, inchoante acceſſione, uterum, vel inteſtina ſpeciatim aggreditur; atque hinc dolores vehementes earum partium cum ſenſu *modo torſionis*, modo moleſtiſſimae *tenſionis*, modo *fremitus cujuſdam* & *tremoris*, pulſu parvo, anxietate ſumma, ſpaſmis, convolutionibuſque internis, vomituritione, vagis corporis exterioris viciſſitudinibus, ſudore non nunquam frigido, ſiti, & linguae ariditate ingenti eam comitantur. Haec vero non ſemper omnia, ſed modo plura, modo pauciora conveniunt, & prout febris decedit, revertiturque, abeunt & ipſa, & redeunt. Dolores autem hujuſmodi ſemper magnum periculum portendunt, & tum potiſſimum, cum, obſcurato acceſſionum typo, aſſidui cum ipſa febre facti ex ſymptomate in morbum *eſſentialem* tranſeunt, brevi lethalem futurum. Mortonus *colicas* hujuſmodi ſaepe cum immodico vomitu, lipothymiis, extremorumque algore conjungi vidit (*a*), interdum etiam cum aphthis tum oris, tum faucium. Tempore acceſſionum nihil utilius videtur, enematibus, fomentis, jure pulli copioſe hauſto, theriaca, laudano, aliiſque ſpaſmis laxandis idoneis; & ſi timor inflammationis ſubſit, pulſuſque, & vires conſentiant, ſanguinis miſſione. Soluta vero acceſſione, ſtatim cortici tota ſalus committatur. Interdum poſt fugatam ope corticis febrem oculorum ophthalmia ſuccedere viſa eſt (*b*), quae phlebotomiis, & catharticis de more curanda eſt, atque iterum, ſi febris redeat, cortice, quod ſine noxa deinde fieri ſolet, expugnanda.

Deſcriptio.

Curatio.

(*a*) *De proteiform. febr. interm. genio*, *Hiſt.* 16. 17. 18. (*b*) *Id. ib.*

Tertiana arthritica.

§. CLXXIII.

Perniciosam quoque febris indolem indicant dolores, univerſum corpus infeſtantes, rheumatiſmi, aut arthritidis inſtar, & febrilium acceſſionum circuitum ſequentes. Initio hi *tenſivi*, *gravativi*, *preſſorii* ſunt, & liberum membrorum motum impediunt; deinde *vibratiles*, *lancinantes*, *vellicanteſque* fiunt. Ad hos accedunt *æſtus modo volatici*, *modo ardentes*, *circa febris ſtatum præcordiorum anxietates*, *pulſus depreſſio*, *virium collapſus*, & *ſitis inexplebilis*. Solent dolores iſti cum febre evaneſcere, iterumque cum ea redire periodice.

Deſcriptio.

Sed ſi, finita acceſſione, aliquid eorum ſupereſt; nova redeunte, ita increſcunt, ut *facile in ſpaſmum* deſinant univerſalem. Praeterea interdum acceſſiones diutius protrahuntur, & continuitatem affectant, obſcuriori quotidie earum typo reddito. Quo in caſu periculoſa circa abdominalia viſcera ſymptomata enaſcuntur; *unde hepatis, lienis, aut ventriculi inflammatio* imminet, vel *ſaltem febri lentae, & habituali ſplenica pathemata* ſuperveniunt. Haec omnia data tempore china china avertit, febrimque de more jugulat. Sub ipſis autem dolorum, &

Curatio. ſpaſmorum cruciatibus in hac febris ſpecie, quae dolorem univerſalem Rheumatiſmo ſpaſmodico ſimilem inducit, ut ait Mortonus (a), ipſe non timet venaeſectione, emeticis, *veſicatoriis*, & paregoricis, in primis laudano liquido eum mitigare, & demulcere.

(a) L. c. *Hiſtor.* 12. & 22.

Tertiana Pleuritica.

§. CLXXIV.

Deſcriptio. Nec minus perniciofa eſt tertiana, quacum dolor pleuritidem adamuſſim referens conſociatur. Acceſſiones ut plurimum antecedit vertiginoſa capitis perturbatio; deinde horror incipit, qui magis, magiſque increſcit, uſquedum nauſeam, cardialgiam, & vomitum excitet. Interim paullo infra mamillam, aut circa eam dolor acutus, & pungens, quandoque obtuſus tantum, & gravans, ſed jugis, interdum cum ardoris ſenſu conjunctus, plerumque inſpiratione recrudeſcens ſupervenit, quem reliqua pleuritidis ſigna non deficiunt, uti pulſus celer, durus, non raro inaequalis, reſpiratio parva, frequens, difficilis, erecto capite, tuſſis moleſtiſſima, ſitis fere inextinguibilis, cum oris non dubia amaritudine. *Circa febris ſtatum* aegri vehementer aeſtuant, delirant; ſputa excernunt varie colorata, cruenta, & puri ſimilia, urinaſque emittunt craſſas, turbidas, quales jumentorum. Nec rarum eſt, adeo malum augeri, ut peripneumoniam ſuffocantem cum exteriorum partium perfri-

Curatio. geratione imitetur (a). Quando hæc febris ipſius vices ſubeunt, ideoque ejus ſymptomata haberi debent, non ſolum corticis citum uſum poſtulant, ut in aliarum curatione febrium, perniciem minitantium, verum ea quoque omnia, quae verae pleuritidi conveniunt, atque in primis iteratam ſanguinis miſſionem; quae adeo neceſſaria eſt, ut ſaepe ipſe viderim, febrem cortici non obtemperaſſe, niſi ſanguine prius largiter miſſo, hoc eſt diatheſi inflammatoria per ſectionem venae quodammodo retuſa. Nec quidquam metuendum tum eſt ab remedio, quod alias in inflammationibus vulgo male audit. Tutiſſime, atque ſaluberrime tunc adhiberi, certiſſima obſervata evicére.

(a) Mort. *l. c. Hiſtor.* 21.

Tertiana cœca Morandii.

§. CLXXV.

Tres, quae ſequuntur, tertianae ſpecies, *cœca, ſcorbutica,* & *petechizans* a MORANDIO primum, ut ipſe *ſine arrogantia* contendit (*a*), & obſervatae, & curatae fuerunt*. Et primum, quod ad *cœcam* pertinet, haec incipit a laſſitudine, debilitate, oſcitatione frequenti, *pandiculatione*; deinde ſe exerit *horrore, rigore, tremore, pallore extremorum, anxietate, nauſea, dolore capitis gravativo, obtuſo, vomitu, pulſu depreſſo, citato, duro, aliquaque vertiginoſa affectione viſionem aliquantiſper hebetante*. Calore, & febre invaleſcente, ſuccedunt inquies, garrulitas, oblivio, viſus obfuſcatio, ſitis, ſopor, linguae tarditas, delirium, coecitas, facies luctuoſa, urina ſedimentum habens lateritium. Simul ac vero remittit febris, paullatim viſus reſtituitur, objectorum imagines primum confuſe, mox clare, & diſtincte cernuntur, mens redit, & reſipiſcit, ſuperſtite aliqua in ſoporem modo, modo in garrulitatem propenſione: quae, ubi remanet, ſupereſtque, opportune admonet, non omnem e cerebro cauſſam excuſſam eſſe, ſed ibi figi, ac ſtabiliri, remediaque *illico*, *vel ſaltem ante quartam* opportuna expoſcere, ne ſera nimis poenitentia nos ſubeat. Neceſſe ergo eſt continuo alvum lenire, venam ſecare, alioque epiſpaſticis revellere, & corticem validiſſime propinare. Coecitatem ex hujuſmodi cauſſa in quodam medico aetate, atque ingenio florente, patria Caeſenate ortam, & poſt febrem diſcuſſam corticis ope, diu adhuc permanentem ſolo continuato antidoti hujus uſu tandem curatam perfecte laetus memini.

Deſcriptio. *Curatio.*

(*a*) MORAND. *l. c. cap.* 3.

* Nempe jam ab anno 1729, quo epidemicae cuidam febrium pernicioſarum conſtitutioni ipſe interfuit, multoſque ſervavit.

Tertiana ſcorbutica ejuſdem *.

§. CLXXVI.

Haec a *ſcorbuto*, cujus ſymptomata praeſefert, nomen habet; ſed *pernicioſa* ut dici poſſit, (nam maculae *regularis figuræ, coloriſque rubeſcentis*, quae remittente acceſſione evaneſcunt, a legitima, & benigna tertiana ſaepe non abſunt) hiſce ſe debet patefacere ſymptomatibus. Initium acceſſionis facit ſenſus quidam ſpaſticus perfrigerationis, qui a regione lumborum orſus, ſenſim juxta totius *dorſi longitudinem* ad *ſcrobiculum cordis* uſque porrigitur, proceditque, cum *vomen-*

Deſcriptio.

di conatu, cum rigoribus toto acceſſionis tempore inordinatis, & in ſtatu exaſperatis, cum anguſtiis & anxietatibus præcordiorum, difficili reſpiratione, cum deliriis, aut ſomni profunditate, cum parvitate pulſus, ac depreſſione, cum urinis nimium craſſis, cum maculis irregularibus, latis, violaceis, parumque in die quietis evaneſcentibus. Ubi febris hanc ſequitur ſymptomatum rationem, non temere fidendum eſt; nam verſus *quintam* acceſſionem *hæmorrhagia narium vel inteſtinorum* occidet, *vel poſt ſeptimam*, ſi non occiderit, *in alium* ipſa *morbum*, & *præcipue in tabem, vel hydropem* migrabit. Salus hic quoque a china

Curatio. china ** expectari debet; quamquam non me latet, non defuiſſe olim medicos, & quidem non ignobiles, qui ejus uſu viam Scorbuto parari crediderint, idque poſteros etiam, atque etiam monuerint, ut caverent. Sed hodie, poſtquam compertum eſt, ſcorbuto quoque chinam chinam remedio eſſe, vix fidem ullam amplius obtinent. Graſſabatur hieme ann. 1765 Faventiae ſcorbutus epidemicus, & graviſſime graſſabatur. Omnes ab eo immunes extitére, quibus cortex peruvianus ob praegreſſas febres autumnales pernicioſſimas, & ſummopere recidivas diu, & liberali manu (*a*) datus fuerat.

* Tertianae ſcorbuticae meminit quoque ETTMULLERUS, quem deinde ſequutus eſt SAUVAGESIUS. Verum Tertiana ſcorbutica ETTMULLERI maxime differt a tertiana ſcorbutica MORANDII. Illa ſcorbuti ſymptóma eſt, benigna plerunque, ſaepe ſpuria, pertinaciſſima, diuturna, facile recidiva, folis antiſcorbuticis curanda, raro chinae chinae obtemperans. Vid. ETTMULL. *Colleg. Pract. ſect. XV. cap.* 2. *oper. T.* 2. *pag.* mihi 324. & *ſeq.* Contra haec MORANDII primaria eſt, pernicioſa, brevi exitium afferens, cortice illico fuganda, cujus ſymptoma, non cauſſa, ſcorbutus apparet. Vid. ſupra §. CXL. CXLVII.

** Si quis tamen eodem tempore antiſcorbuticis putridae diſſolutioni occurrat, & praecipue acidis mineralibus, eo felicior erit eventus.

(*a*) *Sagg. di Medic. Prat. di Pietro Paolo Dall'Armi P. I. p.* 37. *Giunta*; nempe hiſtoria epidemicae conſtitutionis ann. 1765. a me addita.

Tertiana petechizans ejuſdem.

§. CLXXVII.

Horror in hujus febris acceſſionibus dimidiam circiter horam, aliquando integram, raro diutius aegrum pertinaciter concutit; inte-

Deſcriptio. rimque doloribus torquetur dorſum, ut inquiunt, *tenſivis*, repente viribus exſolutis, & crebris lipothymiis intercedentibus. Calor horrori mox ſuccedit, nunc ſatis quidem tolerabilis, nunc ingens, ſed ſemper cum praecordiorum anxietate conjunctus. Pulſus eſſe ſolet parvus, celer, depreſſus; ſomni imminuti; caput imbecillum, *parumque dolens*; urina aurantio colore tincta, craſſum ſedimentum exhibens. *Tertio*, aut *octavo*, quod tardiſſimum eſt, *febris circuitu effloreſcunt peticulæ rubicundæ*,

cundæ, vel liveſcentes, & circa collum, pectus, humeros copioſæ, cum inſigni animi angore, delirioque febris ſtatum præmonſtrantibus. Quae omnia intermiſſionis tempore miteſcunt quidem: nova vero acceſſione reſurgunt, atque exacerbantur, exceptis peticulis, quae etiam intermiſſionis tempore aſſiduae perſtant. Quamquam haec febris, teſte MORANDIO, ut plurimum proſpere finiatur*, interdum tamen exitium vitae comminatur. Quare ab eodem monemur, caute prognóſim tamdiu differendam eſſe, donec certa boni, aut mali exitus indicia ſe praebeant. Bonum augurari licet in primis ex peticulis, ſi poſt *ſeptimam* erupeprint, atque ex pulſu, ſi magnus, ſi validus, ſi aequalis fuerit: contra malum ex iis *circa tertiam* prodeuntibus, & pulſu parvo, inordinato, inaequali, & imbecillo. Praeſtabit ergo, ſi quid judico, in tam ancipiti rei eventu ad corticem**, ut ad ſacram anchoram, confugere; quandoquidem tutiſſimum, & certiſſimum eſt iſtiuſmodi praeſidium.

* Peticulae enim quandoque benignae ſunt, nec perniciem aut malignitatem recondunt. Tales fuere in tertiana petechiali MARCELLI DONATI *de med. hiſtor. lib.* 3. *cap.* 14. quam excitat SAUVAGESIUS. Sed tertiana ejuſmodi non erat perniciosa, ut ea, quae a MORANDIO *petechizans* vocatur. *Petechizanti* vero huic propius accedit *tertiana epidemica petechialis*, quam obſervavit an. 1652 in Dania BARTHOLINUS. Vid. *Bonet. Polyalth. T.* 1. *p.* 252. Igitur, ut dignoſcamus, utrum peticulae ſymptoma pernicioſum exhibeant, nec ne, reliqua etiam ſymptomata ad examen vocentur, ne errore implicemur.

** MORANDIUS (*l. c. cap.* 4.) hanc proponit corticis peruviani adhibendi rationem *adverſus ſingulas*, de quibus egit, *intermittentium febrium ſpecies*, plus minus efficacem pro majore, vel minore periculi proximitate. Cum citius ad exitium properant *catarrhalis*, *colica*, *pleuritica*, & *cæca*, ſic validiore methodo indigent: contra leniore *arthritica*, *ſcorbutica*, & *petechizans*, quia hae lentiore paſſu vitam adimere ſolent. Itaque ſi prava ſymptomata, quae antecedentes omnes acceſſiones, praecipue poſtremam, comitata ſunt, ita intenſa viſa ſint, ut in celerem mortem tendere morbum ſignificent, totis viribus futurus acceſſus illico arcendus eſt. Cum primum igitur febris acceſſio praeſens remittere inceperit, mox chinae chinae drachmae ſex uno hauſtu porrigantur, deinde aliae tres poſt tres circiter horas, iterumque eadem quantitas poſt alias tres horas; & demum poſt quatuor iterum eadem doſis. Profligata ſic certiſſime proxima acceſſione, detur drachma una quotidie per octiduum, deinde alternis diebus uſque ad vigeſimam diem. Tum quinque vel ſex ſine cortice tranſactis diebus, iterentur drachmae duae, & demum quinto quoque die ſemidrachma per tres alias vices. Cum vero non adeo proximum urget periculum, leniorique modo agere licet, tunc prima vice quatuor corticis drachmas dare ſatis eſt, deinde binas alias poſt quatuor horas, & unam non modo quotidie per ſex dies, verum etiam poſtea alternis diebus ad vigeſimum uſque; demum quinto quoque die ſemidrachmam ad diem uſque quadrageſimum.

§. CLXXVIII.

Huc fortaſſe ſpectat *tertiana urticata* PLANCHONII (*a*), in cujus quavis acceſſione apparebat purpura urticata; & decedebat, febre ſudoribus evaneſcente. Curatur haec quoque cortice peruviano, diluen- *Tertiana urticata, ſcarlatina &c.*

tibus, & blandis eccoproticis. Fortaſſe quae a Wedelio viſa, & *ſcorbutica tertiana* (*b*) appellata fuit, aut ad *urticatam*, aut ad *petechizantem* referenda eſt. In quovis enim ejus circuitu erumpebant maculae *inſtar petechiarum*. Curata autem fuit jure viperino. Symptoma *purpuram ſcarlatinam* referens tertianis addi poſſe, non eſt, cur dubitemus; nam *quotidianam* cum hujuſmodi exanthemate conjunctam, & mali moris, vidit Mortonus (*c*). Exanthémata quoque *miliaria* non raro intermittentibus ſuperveniunt (*d*), nec ſemper ſudori, & regimini calefacienti debentur. Quidni ergo & tertianis? Sauvagesius, & Cullenius ſpeciebus tertianarum adnumerant *Tertianam Miliarem* Walthieri (*e*), ſed perperam; nam Walthierius veram febrem miliarem eo, quo citatur, loco deſcripſit, non tertianam comitatam exanthemate miliari: nec obſtat, ab initio febrem illam primis diebus ſub tertianae intermittentis ſpecie luſiſſe; cum hoc ſaepe eidem ſolemne ſit, nec ideo cortici obtemperare ſoleat, niſi tum, cum revera intermittens ſua natura fuerit; exanthéma vero ſymptomaticum (*f*).

Miliaris.

Error Sauvageſii & Cullenii.

(*a*) *Journal de Medec. Tom.* 17. *pag.* 75. (*b*) *Medicina Septentrion.* Boneti *T.* 2. *p.* 552. *obſ.* 22. *ſub finem.* (*c*) *De proteif. febr. intermitt. genio exercit.* 1. *cap.* 9. *hiſtor.* 24. (*d*) Gastellier *Eſſai ſur la fievre miliaire. Introduct. p.* 21. (*e*) *Noſol. meth. claſſ.* 2. *ord.* 3. *Gen.* 10. *ſpec.* 21. Cull. *Gen. morb. cl.* 1. *Sec.* 1. *Gen.* 1. *Tertiana efflorescentia cutis ſtipata* 1. (*f*) Vid. Roncalli *Europ. Medicin. p.* 151. ubi *Walthieri epiſtola*.

§. CLXXIX.

Comitatis accenſeri debent non paucae aliae tertianae, etſi non ſemper, neque adeo, ut ſuperius expoſitae, perniciosae, neque valde frequentes, quarum tamen aliquam mentionem faciunt Noſologi. Interdum acceſſiones vel hyſteriſmum, vel ſuffocationem, vel flatus immodicos, & borborygmos, vel motus convulſivos, vel ſpaſmum, vel epilepſiam periodice comitem habent. Hinc tertianam hujuſmodi ſymptomate comitatam vocant *hyſtericam* (*a*), *hypochondriacam* (*b*), *convulſivam* (*c*), *ſpaſmodicam* (*d*), *epilepticam* (*e*). Nec deſunt, qui *lyngodem*, nempe ſingultum excitantem (*f*) viderint, quam alii *verminoſam*, utpote a vermibus ventriculum irritantibus ortam, licet non ſatis id compertum eſſet *, vocare maluerint (*g*). Quae autem *ſyphilitica* a Deidierio (*h*), aut *ſcabioſa* a Junchero (*i*), aut *ſcorbutica* ab Ettmullero (*l*), & Bartholino (*m*) dicuntur, ſimileſque aliae, aut *ſymptomaticæ* tantum ſunt, aut *complicatæ*, ſic ut ad comitatas minime pertineant.

Aliæ comitatis febribus addi poſſunt.

Quæ excludi debeant.

(*a*) Wedelius *A. N. C. Dec.* 1. *A.* 2. *obſ.* 193. & *Medic. ſept.* Boneti *P.* 2. *lib.* 7. *Paraleipom. obſ.* 22. *pag.* 552. (*b*) Duncan-Baine *Eſſais de Med,*

d' Edimb. T. 5. P. 2. p. 137. (*) Quotidie recurrebat febris cum motibus convulſivis & ſpaſmis. An tertiana duplex? (c) WEDEL. l. c. (d) Beobacht. 1. Band. p. 24. FR. CASIMIR. MEDIC. T. 1. vid. comm. Lipſienſ. ſuppl. 2. ad decad. 2. p. 204. & ſeq. ubi tamen Auctor obſervationes habet de *quotidiana* ſpaſmis, & convulſionibus *comitata*, extenſa, & ſubintrante, *maligna*; niſi fortaſſe mavis, eam fuiſſe tertianam duplicem perniciosam, communicantem, convulſionibus, & ſpaſmis ſtipatam. (e) CALDERA *Trib. med.* p. 225. LAUTTER *Hiſt. med. bienn.* cap. 11. caſ. 2. (*f*) RAMAZZINIUS *l. c.* §. *XI.* p. 14.

* RAMAZZINIUS enimvero, eo quod in illa epidemica conſtitutione ſaepe vermes complicari viderat, facile conjecturam fecit, ſingultum, quo febris tertiana ſimplex ſtipabatur, a vermibus excitatum eſſe. Sed quonam remedio eum ſedatum fuiſſe credis? Febre nimirum per corticem ſublata. Ni ergo ſingultus febris ſymptoma fuiſſet, cortici non certe obtemperaſſet. Quae enim ei tribuitur vis anthelminthica, incerta valde, ſi non fictitia, eſt. Nec ex ejuſmodi felici curatione, meo quidem judicio, magis ea evincitur, aut eluceſcit.

(g) SAUVAG. *l. c. ſpec.* 18. CULLEN. *l. c.* 4. (*h*) *De morb. ven. ſect.* 4. (*i*) *Tab.* 80. HOFFM. II. p. 12. (*l*) *l. c.* (*m*) *l. c.*

§. CLXXX.

Singulis hiſce *comitatis* (§. CLXXIX.) varia pro ſymptomatum ratione adhibenda quidem curatio eſt, qualem nempe hyſteriſmus, hypochondriaſis, convulſiones, motuſve epileptici alias poſcunt, & praeceteris antiſpaſmodica, nervina, atque antepileptica, praeter generales evacuationes, quae a plethóra, aut cacochylia indicantur. Sed cortex peruvianus his quoque neceſſarius eſt, qui eas vel ſolus, vel aliis, quae modo memoravi, remediis admixtus certiſſime diſcutit. *Symptomaticae* vero iis curantur, quibus morbi primarii, quorum ſymptomata ſunt; vel ſi *complicatae* fuerint, mixta curatione opus eſt, febri nimirum, & morbo, quocum copulatur, accommodata. Hinc *ſyphiliticae*, *ſcorbuticae*, *verminoſae* antivenerea, in primis mercurialia, antiſcorbutica, anthelminthica, & ſic porro, opem afferūnt praeſtantiſſimam. *Qua ratione curandae ſint.*

QUARTANA INTERMITTENS.

§. CLXXXI.

Cum acceſſiones quarto quovis die ordinate fiunt, & vacuum duorum dierum intervallum relinquunt, tunc febris *Quartana intermittens* eſt. Haec autumno praeſertim, atque hieme inſoleſcit; horiſque ut plurimum pomeridianis ſuos habet circuitus. A frigore ingenti, dolorifico, delaſſante, atque oſſa ipſa quaſi frangente, ſive oſteócopo incipit. Poſt primam acceſſionem, in qua plerumque aegri non admodum rigent, tantus in ſubſequentibus rigor, & tremor eſt, ut dentes interdum, etiam ſatis firmi inter ſe colliſi e ſuis alveolis ejiciantur. *Deſcriptio.*

Solet frigoris tempus ad duas, tres, aut plures horas protendi, diutiuſque affligere, quam in quotidiana, & tertiana. Calor ſuccedens frigoris intenſioni nequaquam reſpondet, ſed levior eſt, quam in tertiana, major tamen, quam in quotidiana, ſaltem ut plurimum; atque ad quinque, vel ſex horas cum aliqua capitis moleſtia, & gravitate protrahitur. Deinde ſenſim remittit, & ſudore exiguo, interdum etiam nullo, ſolvitur acceſſio. Pulſuum micatus inchoante frigore, imo toto ejus curriculo parvi, profundi, inaequales, tardi, & rari exiſtunt, neque, accedente calore, quamquam celeriores, aut crebriores fiant, ad eum unquam gradum perveniunt celeritatis, & frequentiae, qui in tertianae vigore deprehendi ſolet. Uomitus, atque alvi ſolutio plerumque abeſt, quemadmodum ex Sydenhamio animadvertit Sauvagesius. Attamen ante eos aliter viſum eſt Galeno (a), qui copioſiores excretiones Quartanae attribuit, quam Quotidianae, vomitus in primis pituitoſos, urinas tenues, aquoſas, & albas. Intermiſſio vero nunc perfecta conſequitur, nunc imperfecta, prout ſudor manaverit, vel defuerit.

(a) *Differ. febr. l.* 2. *cap.* 5. *de Typ. cap.* 5. *De criſ. l.* 2. *cap.* 4. *ex* TRNKA *l. c.* P. 1. *cap.* 4. *ſ.*

Differentiæ.

§. CLXXXII.

Atque haec de *Quartana legitima* intelligantur: nam in ea, quam *ſpuriam* ſive *notham* dicunt, cuncta ſymptomata, praeſertim calor, ſitis, pervigilium, vehementius urgent, acceſſiones diutius trahuntur, & ſaepenumero ad perfectam apyrexiam nequaquam pertingunt. Praeterea utplurimum haec aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus ſuccedere conſuevit. Quartana item alia *ſimplex* eſt, qualem ſupra (§. CLXXXI.) poſui, alia *duplex*, *duplicata*, *triplex*, & *triplicata*. In *duplici* acceſſiones duobus primis diebus revertuntur, tertio libero manente, ſic tamen, ut acceſſioni primae diei acceſſio quarta die rediens; ſecundae vero ea, quae quinta die recurrit, ſimilis ſit, atque ad amuſſim reſpondeat. Si quarto quovis die non ſemel, ſed bis accedat febris, recedatque intermedio biduo libero, *duplicata* dicitur. *Triplex* autem ea eſt, in qua ſingulis diebus quotidianae in modum acceſſiones habentur, ſed primae quarta, ſecundae quinta, tertiae ſexta aequari debent. *Triplicata* demum vocatur, quae quarto quolibet die tantummodo corripit, ſed tres habet intra idem nychthémerum acceſſiones. Hac per ſex menſes conflictatum fuiſſe Feovium narrat

SAUVAGESIUS (*a*), tandem ope chinae chinae cum ſalibus alkalinis fixis commixtae curatum.

(*a*) *Noſol. cl.* 2. *gen.* 11. *ſpec.* 16.

§. CLXXXIII.

Quartana inſuper, ut de quotidiana, & tertiana dictum eſt, communibus illis differentiis, toties jam inculcatis ſubjicitur. Quare & ipſa diſtinguatur neceſſe eſt, in *benignam*, *pernicioſam*, *comitatam*, *primariam*, *ſecundariam*, *ſymptomaticam*, *complicatam*, & ſic porro. Quartanam *catalepticam* vide ſis apud BONETUM (*a*), *comatoſam* apud CAROLUM PISONEM (*b*), *epilepticam* apud SCHOLZIUM (*c*), *hyſtericam* apud MORTONUM (*d*), *nephralgicam* apud LEMERYUM (*e*), *amentem* apud SYDENHAMIUM (*f*), *ſpleneticam* apud SENNERTUM (*g*), & ETTMULLERUM (*h*), *arthriticam* apud MUSGRAVIUM (*i*), *ſyphiliticam* apud MONROUM (*l*), & BALLONIUM (*m*), & PLATERUM (*n*), *ſcorbuticam* apud BARTHOLINUM (*o*), & TIMAEUM (*p*); quod SAUVAGESIUS, & CULLENIUS erudite advertunt.

(*a*) *Polyalt. vol.* 1. *p.* 805. (*b*) *Obſerv. de morb. a colluv. ſeroſ. obſ.* 167. 168. *& ſeq. ad* 174. (*c*) *Conſ.* 379. 380. (*d*) *Pyretol. exerc.* 1. *cap. IX. h. X. & XI.* (*e*) *Sauvag. ſp.* 9. *qui* citat *Diar. erudit.* (*f*) *De morb. acut. cap. V.* (*g*) *De febr.* (*h*) *Colleg. Conſult. caſ.* 25. (*i*) *De arthrit. ſymptom. cap. IX. hiſt.* 4. & 5. (*l*) *Eſſ. d' Edimburg. vol. VI. artic.* 47. *obſ.* 9. (*m*) *Epid. l.* 2. *p.* 131. (*n*) *Obſerv. l. III. p.* 676. (*o*) *De med. Danic. Diſſ. IV.* (*p*) *Lib. VIII. caſ.* 18.

Prognoſis.

§. CLXXXIV.

Quartana alias omnes febres diuturnitate longe ſuperat, excepta fortaſſe quotidianae ſpecie aliqua, ac in primis ſymptomatica, & ſpuria, quibus conveniunt ea, quae paſſim memoriae prodita ſunt de ejus pertinaciſſima natura. Plerumque autumno incipit, & tota hieme, ſi ſibi ipſi relinquatur, proſequitur, donec vere adventante paullatim deſinat. *Æſtiva*, & *ſpuria* breviores eſſe ſolent; ideoque ſcripſit HIPPOCRATES (*a*): *Quartanæ æſtivæ plerumque fiunt breves*; *autumnales vero longæ*, & *maxime quæ prope hiemem incidunt*. Raro ultra annum producitur; quamquam plurium etiam annorum quartanae contumaciores, interdum viſae fuerunt. Inſolita, & vix credenda diuturnae quartanae exempla, per octodecim ſcilicet, triginta tres, & quadraginta etiam octo annos affligentis extant apud JO. WIERUM, & WOLPHANGUM

Gabelcoverum, alioſque mirabilia ſectantes (*b*). At non audiendus omnino eſt Hippocrates, ubi inquit (*c*), *omnium febrium* tutiſſimam, & placidiſſimam eſſe quartanam; neque tanti Galeni locus, in quo eam periculi expertem pronunciat (*d*), faciendus eſt, ut oblivifcamur alterius (*e*), in quo graviter eam etiam vexare, & in lethalem hydrópem interdum deſinere fatetur, experientia quotidiana id confirmante.

(*a*) *Aphor.* 25. *ſect.* 2. (*b*) Vid. haec fuſius allata a Cl. Trnka *in Hiſtoria Febr. Intermittent. omnis ævi Vol.* 1. *P.* 1. *cap.* 9. §. *LXXIV.* & *ſeq.* (*c*) *Epid.* 1. III. 17. (*d*) *De art. curand. ad Glauconem l.* 1. *c.* 8. (*e*) *Comment. III. in Hipp. Epid. l.* 1. *n.* 4.

§. CLXXXV.

Quartana interdum maligna & mortifera.

Imo quandoque epidemicas, & malignas, mortiferaſque eſſe quartanas, praeſertim ſenibus, qui plerumque in ipſo frigoris ſtadio enecantur, non modo Forestus (*a*), atque alii multi (*b*) aſſerunt, verum etiam nos ipſi pluries obſervavimus. Quare ad *benignas, legitimas, depuratiyaſque* coarctanda ſunt ea, quae a Boerhaavio (*c*), Hoffmanno (*d*), aliiſque dicuntur de Quartanae ſalubritate, & de longaevitate ab eadem expectanda. Limitandae item ſunt laudes, quas ei impertit Hippocrates hiſce verbis: *A quartana correpti non admodum convulſionibus capiuntur; ſi vero prius capiantur, & quartana ſupervenerit, liberantur* (*e*). Nam non modo epilepticos inſultus cum ea conjungi, ſupra indicatum eſt; verum etiam alios ſpaſticos nervorum affectus ab eadem natos non raro vidimus. Neque univerſim, & abſolute vera ſunt, quae habet auctor *ſexti libri epidemiorum* (*f*), ſic loquens: *Qui quartana vexantur non ullo magno aliquo morbo corripiuntur. Quod ſi aliquo corripiuntur, quartana ſuccedente, liberantur.* Utrumque enim ſaepe falſum experientia demonſtravit. Extant apud clinicos obſervationes, ex quibus diſcimus, quartanae, praeſertim hibernae pleuritidem, aut alios morbos acutos non raro ſupervenire, neque ab eadem eos, qui jam erant, ſemper depelli. Noverunt id vel antiquiſſimi (*g*) Medicorum. Neque quidquam boni eſt fortaſſe a quartana profluxurum, quod ab aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus expectari, aut haberi non poſſit, ut variis in locis Hippocrates (*h*) ſpopondit.

Limitandæ laudes Quartanæ.

Si quid boni a Quartana expectatur, id commune cum quavis intermittente alia febre.

(*a*) L. *III.* *obſerv.* 32. *ſchol.* & 35. (*b*) Vid. Trnka *l. c.* (*c*) *De cognoſc. & curand. morb.* §. 745. (*d*) *Med. Syſt. T. IV. P. I. ſect. I. c.* 2. *Theſ. patholog.* §. *IX.* (*e*) *Aphor.* 70. *ſect. V.* (*f*) *Sect. VI. n.* 9. (*g*) *Coac.* 159. (*h*) *Aph.* 5. *ſect. V.* 57. *ſect. IV. Coac.* 354. *aphor.* 51. *ſect. VI.* 52. *ſect. VII. Coac.* 449. *aph.* 40. *ſect. VI.* 44. *ſect. VI. Coac.* 475. 222. 477. 479.

§. CLXXXVI.

Recidiva valde eſt.

Recidiva autem valde eſt quartana, ſed qualibet vice mitior, minuſque pertinax ſenſim evadit, & plerumque poſt aliquot tum circuitus facile, aut ſponte decedit. Vetus etiam opinio obtinuit, eum qui ſemel hac febre laborarit, nunquam in eamdem relabi. Verum id a SENNERTI, HAVERMANNI, MARC. DONATI, GASP. a REIES, WIERII, MADAI, BENIVENIIque obſervatis (*a*) omnino refellitur. Ut tertiana, & quotidiana ſaepe in quartanam mutantur, ſic quartana in tertianam, aut quotidianam viciſſim degenerat; imo interdum in continuam, & lentam; quod minus tutum eſt. Gravidas ad partum uſque comitari ea dicitur; poſthac ceſſare, ſed in infantem natum transfundi, qua deinde hic confli&etur. Non ſolum ſudoribus et temperie verna, ut aliae intermittentes, ſolvitur, ſed etiam non raro ſcabie, purpura, haemorroidum fluxu, ptyaliſmo, ulcuſculis labiorum ſupervenientibus. Interdum furunculo in buccis nato ex VOGELII teſtimonio (*b*) amandatur, itemque abdominis tumore, aut diarrhoea. Contra ſi quartana affectis *ſanguis ex naribus fluxerit*, malum (*c*) portendit; & multo perniciofius adhuc eſt, eum concretum magna copia ano dejici; poſtridie enim mortem ſubſecutam, teſtis eſt HEURNIUS (*d*).

Qui ſemel ea laboravit, iterum in eam poteſt incidere.

In gravidis pertinax.

Quibus evacuationibus ſolvatur.

Sanguinis fluxus quinam noxius?

(*a*) Vid. loca apud TRNKA *l. c.* (*b*) *De cogn. & curand. morb.* §. *XIX.* (*c*) HIPP. *aph.* 3. *ſect. VIII.* (*d*) *In Hipp. aph.* 23. *ſect. IV.*

Curatio.

§. CLXXXVII.

Iſthaec febris, antequam cortex peruvianus cognoſceretur, opprobrium medicorum paſſim habebatur, quod ut plurimum quaevis artis adjumenta aſpernaretur. Hodie vero non item; nam ejus ope aeque, ac reliquae intermittentes, facile ſubjugari conſuevit. Paranda tamen eidem via ſaepe eſt ſanguinis miſſione *; qua ſola in manu inſtituta diuturnas quandoque quartanas devictas perhibent; emeticis, catharticis, ſalibus tam *fixis*, quam neutris, atque aperientibus, amariſque medicamentis, prudenter, & opportune adhibitis. At lectiſſimus, nec effoetus ſit, oportet, ut votis omni ex parte reſpondeat; danduſque eſt liberaliori, quam alias ſolet, manu, ne optato effectu careat. Compertum enim habemus, ſub parciore ejus uſu febrem aut nihilo minus invictam progredi, aut, ſi victa eo fuerit, facile poſt aliquod tempus recidivam fieri, quae iterum largiori, & validiori remedii ſumptioni

cedere ſolet. Si igitur febrim, quando ea vehementior urget, largius datus cortex ſupprimit, cur non eodem modo ſumptus ejus reverſionem avertat? Augenda igitur ejus doſis ita eſt, ut cauſſae, quae quartanam efficit, fovetque, ſive majori, ſive difficiliori ſubigendae ſufficiat. Quod non ſemel expertus ſum ego, exemplo a perniciofarum curatione ductо, expertique ſunt alii exercitatiſſimi viri (*a*).

* Cl. Störckius (*Ann. Med.* 2. *p.* 164. *ed. Amſtelod.* 1779) binos ex quartana laborantes habuit, quibus pulſus tempore apyrexiae erat fortis, aequalis; appetitus bonus, & vires validae. Febris qualibet acceſſione nullo ſudore ſolvebatur. Cum febris vehemens progrederetur & vires infringeret, maciemque induceret, dedit corticem, ſed incaſſum. Uncia ejus data neque mitiorem reddidit febrim, neque frigus imminuit, ſed longe majus, & moleſtius factum eſt. Altero integritatis intervallo auxit doſim remedii ad unciam cum dimidia; ſed fruſtra. Tum extractum adhibuit eadem doſi, eodemque effectu; nec mirum cum extractum minus efficax eſt. Multa tentavit, & quidem ſudorifera; tandem frictiones in frigoris ſtadio ad ſpinam dorſi, & os ſacrum pannis laneis vapore camphorae impraegnatis adhibuit, totumque dorſum, & corpus iiſdem, ſtraguliſque tegendos curavit. Sic ſudore elicito ambos reſtituit. Nullam mentionem fecit de purgatione, nullam de ſanguinis miſſione. Pulſus etiam apyrexiae tempore erant validi. Num depletis vaſis, expiatiſque primis viis cortex irritus fuiſſet? Num ſeſquiuncia corticis ſumma eſt doſis, qua data, ejus inutilitas appareat?

(*a*) Trnka *l. c. P.* 2. *ſect.* 2. *cap. X.* quod totum legendum eſt, quia omnium auctorum de chinae chinae uſu ſententiae ibi afferuntur. Sed nullibi plura, quae ad corticis delectum, & praeparationem, & vires ſpectant, reperies, quam apud Rahnium *Adv. Med. Pract. Vol.* 1. *ſect.*, 1. neque ſaniora conſilia, quae ad ejuſdem uſum reſpiciunt, quam in ſect. 2., in qua recte & vere de aliorum obſervationibus, ſententiiſque judicium fertur.

§. CLXXXVIII.

Quae cortici utiliter adjici interdum poſſint.

Non diffiteor tamen, interdum peculiaria quaedam humorum, aut viſcerum vitia cum cauſſa febrim efficiente conſociari, quae non modo, ut cortici pertinacius reluctetur, ſed etiam ut leviſſima de cauſſa reviviſcat, praeter morem faciunt. Quamobrem interdum maxime proficuum eſt cortici adjicere modo ſalem ammoniacum, modo radicem gentianae, modo ſuccos concretos plantarum amaricantium, aut antiſcorbuticarum, modo extractum Cicutae *, modo mercurium dulcem ſepties, aut novies ſublimatum (*a*), modo chalybem. Hinc innumerabiles apud auctores compoſitionum hujuſmodi formulae inveniuntur, & ſummis laudibus ad quartanas in primis contumaciores curandas (*b*) extolluntur.

* Qui Cl. Ant. Störckii Archiatror. Caeſareor. Comitis *libellum de Cicuta* cum adjectis aliorum obſervationibus, *Vindobonae ann.* 1761. recuſum perlegerit, cognoveritque ejus vires medicas multis in morbis, non mirabitur, Cicutae extractum corticis facultatem in pertinaciſſimis quartanis augere poſſe. Narravit mihi

mihi Medicus praeſtantiſſimus, amiciſſimuſque FRAMBAGLIA, ſe in quadam epidemica febrium intermittentium conſtitutione, quando viſcera abdominis obſtructa reperiebat, uſum feliciſſime extracto Cicutae eſſe, & quandoque hoc ſolo febres pertinaciores ſuperaſſe.

(*a*) Calomelanon TURQUETI RIVERIUS vocabat, ut videre eſt in ejus obſervationibus medicis. Hoc intermittentibus diuturnis, & rebellibus feliciter medebatur. Imo celebratiſſimum ejus ſpecificum *antiquartium*, quo quartanas chronicas cito tollebat, *calomelano* potiorem ſuam vim debere, veroſimillimum eſt; etſi vera ejus compoſitio nunquam innotuerit. Si vero conjecturis locus detur, inter varias, quae de *Antiquartio* RIVERII extant opiniones, Cl. TRNKAE in primis videtur probanda, qui illud conſtare autumat ex *Mercurio vitæ*, ſive rectius *præcipitato antimonii*, in patina terrea vitreata ad ignem exſiccato, donec non amplius fumet, *Calomelano Turqueti*, & *Diagrydio*. Vid. TRNKA *l. c.* P. 2. *ſect.* 2. *cap.* 3. §. *XCII.* *h.* Debet etiam conſuli JO. HENR. SCHULZII *Diſſert. de Mercurialium uſu in febre quartana curanda*. (*b*) Vid. *l. c. cap. XI. de Febrifugis compoſitis* §. *CXXVIII.*, ubi ſpeciatim varii generis formulae ex clarioribus ſcriptoribus depromptae adducuntur.

§. CLXXXIX.

Mercurii autem dulcis, aut calomelani egregia vis ad quartanas eradicandas merito celebratur, praeſertim ſi luis venereae, ſive ſyphilidis aliquid ſubſit, quod eam alat. Verum etiam extra hujuſmodi ſuſpicionem miros ſaepe effectus praeſtat, tam ſolus, quam cortici adjunctus, non modo *cathartici*, ſed etiam *alterantis* in modum. Utor ego feliciter ad quatuor, vel ſex grana in ſingulos dies, quae cortici admiſceo, diuque ejus uſum produco, ſic tamen, ut etiam minori doſi contentus interdum ſim, aut etiam ſubinde intermittam, ſi ptyaliſmum moveat, aut alvum nimium laxet. Cl. HOFFMANNUS (*a*) commendat pulverem, ut efficaciſſimum adverſus quartanam, in cujus compoſitionem ingreditur Mercurius dulcis. Idem quoque celebrat *electuarium* quoddam (*b*), nec non *Infuſum vinoſum* mirae efficaciae (*c*), ad quorum exemplum quilibet alia, atque alia pro varia indicationum, & circumſtantiarum ratione poterit ſibi componere, & comparare.

Mercurii dulcis vis febrifuga.

(*a*) *Med. Rat. ſyſtemat. T. IV. P. I. ſec.* I. *c.* 2. *method. med.* §. *VIII.* Pulvis autem eſt hujuſmodi: ℞. *Pulv. cortic. peruv. drachm. iij. Regul. antim. medicin. drachm. ij. Mercur. dulc. rite parat.*, *croc. Mart. tenuiſſ.*, *Arcan. duplicat.* MYNSICHT. *an. drachm. j. ol. deſtilat. Menth. gutt. iv. M. f. pulv.*

NB. Mercurius non terendus cum pulvere, ſed cuſpide tantum cultelli permiſcendus eſt.

Doſis pulveris eſt a drach. ſem. ad drachm. j. cum Roob Sambuci, vel juleb. roſar. in elect. form. redact. D. mane & veſperi tempore apyrexiæ. Recens debet parari, ne noceat; ſed non detur, niſi robuſtis, ſervata opportuna victus ratione. Laudatur etiam ab aliis.

(*b*) *L. c. ſect.* I. *cap.* I. §. *IX.*

Electuarium antifebrile Hoffman.

℞. Roob. Sambuc. unc. ſem. Pulv. cortic. peruvian. drachm. vi. pulv. flor. chamom. vulgaris drachm. ij. Extract. cent. min., pulv. caryophyll. an. drachm. ſem., ſyr. acetoſ. citri unc. j. & ſemiſ. M. f. elect.

NB. addi quandoque poteſt antim. diaphor., Theriac., vel ſal. etiam ammoniaci drach. ſem. Finito paroxiſmo altera quaque hora detur drach. ſem.

Pro iis vero, qui ſunt tenerioris texturæ, & ſtomachum habent imbecilliorem, parari poteſt remedium in forma liquida ſic:

℞. Cortic. chin. unc. j. caſcarill., cinnam. acuti, ſal. tartari an. drach. j. Aqu. flor. chamom. vulg. lib. j. vini tantumdem. Digerantur leni calore. Colat. add. ſyr. cortic. aurant. unc. ſem.

Doſ. unc. j. quovis bihorio, vel *unc. ij.*

(*c*) *L. c. §. VII.*

Infuſum vinoſum Hoffm.

℞. Fibrar. hellebor. nigr., rad. polypod. querni, fol. ſenn. s. s. an. unc. j. herb. abſynth., centaur. minor, card. bened., trifol. fibrini an. m. ſem. Raſur. ligni Colubrin., cortic. chin., aurant. recent. an. drach. iij. Limatur. Mart. unc. ſem. Tart. Tartarizati tantumdem. Cont. contund. irrorentur drachmis duabus ſpirit. ſal. amm. urinoſ. Miſceantur, & duabus vini menſuris infundantur.

Omnibus indicationibus curatoriis ſatisfacit; de quo matutino tempore quotidie liberalis hauſtus ſumatur.

§. CXC.

Quando chalybis uſus locum habet.

Chalybe vero nihil praeſtantius eſt, ubi febres intermittentes cujuſcunque typi diuturnitate ſolidarum partium tonum, fluidarumque craſim peſſundederint, ſic, ut non ſolum malus corporis habitus, verum virium languor, & coctionum depravatio conſequantur. Tunc enim tonica corticis vis impar eſt ad corpus firmandum, atque ad febris, etſi eo cohibita ſubinde ſit, reverſionem impediendam. Hinc corticis adaugenda virtus eſt vel chalybis adjectione, vel interpoſito opportune ejus uſu. Hunc in finem ALLENIUS (*a*) *decoctum nigrum* * commendat, cui interdum pro delicatulis adjiciendam ſuadet *Tincturam Burgundicam* **. Ego quoque non ſemel ALLENII auctoritate ductus corticem cum chalybe conjunctum forma liquida ad praecavendos febrium recurſus (*b*) ſummo cum aegrotantium emolumento adhibui, aſſertaſque medicamenti hujuſmodi vires comprobavi.

(*a*) *Synopſ. univerſ. med. pract. cap. 1. artic. 48.*

Decoctum nigrum.

* *℞. Cortic. Peruvian. pulv. unc. ij. chalyb. cum tart. præp. unc. j. coq. in aq. font. lib. iij. lento igne ad lib. j. & ſem. addend. ſub finem coction. cinnamom. acutiſſ. drachm. ij. Colatur. add. aq. abſynth. magis compoſit. lib. ſem. M.*

** *Tinctura Burgundica.*

℞. *Cortic. peruv. pulv. drach. x.*
Calam. aromatic.
Cinnam. an. drachm. j.
Cortic. aurant. drachm. ij.
Cochinell. drach. ſem.
Macera per biduum in vin. alb. Uliſſoponenſ. lib. ij., & ſem. filtretur &c.
Doſ. cochl. n. iij vel iv.

(*b*) HAMILTONIUS (*de Prax. regul. & febr. miliari c.* 9.) praeſtantiſſimum praedicat ſalem abſynthii ad praecavendas febris reverſiones. Formula vero qua ego corticem, & chalybem conjungere ſoleo, differt aliquantum ab illa ALLENII modo deſcripta. Eſt autem hujuſmodi.

℞. *Cortic. peruvian. contuſ. unc. ij.*
Limatur. Martis unc. ſem.
Tartari albiſſ. unc. j.
Aq. flor. chamom.
Vini albi an. lib. j. ſem.
Decoq. ad tertiae partis conſumpt. Colat. unc. iij vel iv. dentur quotid. mane; & repet. per dies XXX., vel XL. Edulcari poteſt additione ſyrupi alicujus gratioris, prout libuerit.

§. CXCI.

Si oedémata, aut aqua interius, aut obſtructiones a diuturniori praeſertim quartana, ſuperveniant, ſola china china diu uſurpata cum ipſa febre tolluntur; in primis ſi aeger non modo a febris diuturnitate, verum etiam repetitis catharticis fuerit enervatus. Demum chalybis uſu firmandus eſt*. Oedemata praecipue diſcuti dicuntur ſale Tartari ad grana xv vel xx ſingulis diebus mane per hebdomadem dato, feliciuſque id obtineri ajunt, ſi ex diluto Baccarum Juniperi contuſarum ſal iſtud praebeatur (*a*). Qui hiſce (§. CLXXXVII. ad CXCI.) opportune uti noverit; omnibus aliis arcanis, atque antidotis, quae paſſim ab auctoribus celebrantur, facile carebit.

Oedemata hydrops, obſtructiones quartanæ ſupervenientes cortice tolluntur.

* Laborabat quartana intermittenti ab aliquot menſibus illuſtris quidam Juriſconſultus Alexandrinus aetate florens, & bono alioquin corporis habitu praeditus: ex qua non ſolum ei magno oedemate pedes, crura, & femora intumuerant, verum etiam urinae ſubſtiterant, & quae parciſſime fluebant, rubrae erant, craſſae, & lateritiae cum ejuſdem generis ſedimento. Nec deerat moleſta ſitis. Faciei, totiuſque cutis color ad pallidum, flavumque vergebat. Abdomen flatibus diſtendebatur. Languebant vires. Appetitus erat pene dejectus. Hinc non ſine cauſſa vehementer timebat aſcitem ſibi imminentem. Hactenus catharticis pluries iteratis, ſalibus neutris magna copia ſumptis, & diu continuatis, decoctis amaris, atque aperientibus febrem depellere tentaverat, nec ſalem eſſentialem Chinae Chinae, quem magni, licet immerito faciebat, experiri neglexerat; ſed incaſſum hercle. A china china in pollinem redacta, & valido modo ſumenda, cane pejus, & angue ſibi caverat. Diuturnitate morbi pene fractus ſe Ticinum transferendum curavit, quamquam jam hiems ingruerat, ut opem ſuis malis, ſi qua eſſet, quae-

reret. Febris quartanae adhuc regularis typum ſervabat, ad continuitatem tamen aſſumendam propendens. Cuncta coram diligenter ſcrutatus in eam ſententiam veni, morbum principem quartanam adhuc eſſe, cetera incommoda ut ejus ſymptomata habenda, originemque ſuam debere nimiae ſolidarum partium atoníae, fluidarum vero aquoſae diſſolutioni, & tenuitati. Auctor igitur fui, ut dimiſſis quibuſcunque aliis medicamentis, extemplo ſolum chinae chinae pulverem optimae notae, & largiori manu ſumeret, conſideretque, eo ſolo febrim non modo deſituram, ſed reliqua etiam ſymptomata continuato ejus uſu profligatum iri. Ita enimvero factum. Hinc illico febris deceſſit, nec amplius reverſa eſt; oedemata paullatim diſcuſſa; urinae ubertim fluere, appetitus reviviſcere, vires inſtaurari, uno verbo priſtina valetudo redire. Poſt quadrageſimam ab incepto, continuatoque remedio diem bene valens domum repetiit. Ad corpus vero etiam atque etiam firmandum proximo vere, quod adventabat, ei ſuaſi, ut diu tinctura martis vinoſa Boerhaavii uteretur, ſeque moderato motu pedes, aut vectus exerceret. Quo factum eſt, ut priſtinum robur, firmitatemque recuperaret. Aliquot jam anni exacti ſunt, ex quo convaluit. Nuper cl. virum, qui me peramanter convénit, ita proſpera utentem valetudine vidi, ut qui nunquam aegrotaverit.

(*a*) Lange *Miſcel. veritat. Faſc.* 1. *p.* 68.

Febres longiora intervalla habentes.

§. CXCII.

Quod ad reliquas intermittentes longioribus intervallis diſtinctas (§. LXIV. LXV.) ſpectat, cum hae neque natura differant, neque quidquam habeant, quod curandi rationem variari jubeat, niſi per ſe ſenſim omnino deſinant, iiſdem propemodum artis auxiliis, quae in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) propoſuimus, & demum cortici peruviano & ipſae libentiſſime obediunt. Idem dicito de febribus *larvatis*, & *topicis* (§. LXVII.) ſive potius de morbis periodice revertentibus ſine manifeſta pulſuum mutatione; nam non quidem aliud poſtulant curationis genus, quam quod febres intermittentes, quarum naturam ſequuntur.

Subcontinua, & ſubintrans.

§. CXCIII.

Quae febris *ſubcontinua*, quae *ſubintrans* (§.LXIX. LXXI. CXXVII.) a nobis dicatur, jam ſupra explicatum eſt. In eas migrare, & verti poteſt quaecunque febris intermittens, ſive quotidiana, ſive tertiana, ſive quartana fuerit. Quando id evenit, protinus poſt generales evacuationes (§. CVIII. ad CXVI.) ad corticem eo, quem tradidimus modo (§. CXXVII. CXXVIII.) deveniendum eſt. Naturam enim intermittentium, etſi non amplius intermittant, adhuc tamen retinent.

PARS ALTERA.

DE FEBRIBUS CONTINUIS CONTINENTIBUS.

§. CXCIV.

Continuas continentes * appellavimus (§. LXI.) eas febres, quae uno quaſi circuitu ſua ſtadia, ſive tempora percurrunt, & συνόχοι a Graecis dicuntur. Hinc *ſimplices*, ſive unius circuitus prae reliquis febrium generibus & videntur eſſe, & reputantur. Ita tamen earum continuitas accipienda eſt, ut non quovis tempore, una, eademque febris vis, atque eadem ſymptomatum intenſio urgeat, ſed in principio, & remiſſione morbi omnia mitiora ſint; graviora vero in augmento, & ſtatu, quemadmodum in aliis morbis fieri conſuevit. *Synochi.*

* Scire autem oportet, MORTONEM febres, quas alii *remittentes*, & ſynecheas vocant, *continentes* nominaſſe, nova ſane, ac inſolita vocis uſurpatione; quod errore ne, an ſtudio fecerit, non ſatis liquet.

§. CXCV.

Non tamen putandum eſt, ut appoſite, recteque monent Tortius (*a*), Lieutaudius (*b*), Sauvagesius (*c*), Haenius (*d*), aliique optimi harum rerum judices, hujuſmodi febres ſine ulla omnino gravioris intenſionis viciſſitudine uſque ad finem procedere. Nam etſi neque, ut *Remittentes*, ſtatis quibuſdam horis manifeſto ingraveſcant & remittant, neque intermiſſionem habeant, ut *Intermittentes*; plerumque tamen matutino tempore non nihil deferveſcunt, ſive paullo lenius affligunt: a paſtu vero, vel poſt meridiem, vel ad ſolis occaſum, vel ex quacunque cauſſa evidenti, uti medela, animi affectibus, ſermone, vigilia paullatim & lente invaleſcunt, vel demum ex ipſa cauſſarum intenſione, aut ſymptomatum, accidentiumque accumulatione ſubinde & ſine ordine exacerbantur. Non ergo tantam in iis eſſe quiſquam credat continuitatis uniformitatem, ut nulla unquam remiſſio, nullumque incrementum obſervetur: nam uno, vel altero tempore mitius, aut gravius habent aegrotantes; ſed hujuſmodi variationes neque adeo manifeſtae, neque adeo conſtantes, ordinataeque, ut in vere remittentibus, eſſe ſolent. Quod ſi probe animadvertiſſent illi, qui *continentis* vocabulum ſtrictim, & prout rigor ſignificatus exigit, ſumpſerunt, fortaſſe non dubitaſſent, an unquam (§. LXI.) hujuſmodi febres incidant, aut viſae a quopiam fuerint, cum licet rariores, non tamen clinicorum effugiant diligentiam (*e*). *Quaenam in his continuitas?*

(a) *Therap. ſpecial.* l. 1. *cap. VIII.* p. 63. (b) *Précis de Med. livr.* 1. *ſect.* 1. p. 2. (c) *Noſol. method. cl.* 2. *ord.* 1.*charact. ord.* & *gen.* 2. (d) *De febr.diviſ. Diviſ.IV. ſchol.* 1. (e) Vid. Sellius *Rudiment. Pyretolog. Ord.* 1. *Gen.* 1. p. 94. *ſub fin.* qui *propria obſervatione* exiſtere hujuſmodi febres cognovit.

§. CXCVI.

In hiſce ſanguinem praecipue affici, atque a ſtatu naturali pecu- liariter deſciſcere, pleriſque probabile viſum (a) eſt; quod tanta con- tinuitas vix ſe poſſit ſuſtinere, niſi primarius ejus fomes in ipſo ſan- guine inſideret; hinc has febres *venoſas* nuncupavit Ballonius (b), ut a *gaſtricis*, ſive fomitem in abdomine, aut inteſtinis habentibus eas diſtingueret. Fieri interdum poteſt, ut in ventre quidem fomitis origo ſit, ſed tanta jam copia in ſanguinem influxerit, quae ad febrilem aeſtum eodem tenore ad finem uſque morbi alendum valeat. Quae pri- mo modo fit febris continens, dicitur *primaria*, ſive *eſſentialis*; quae ſecundo, *ſecundaria*. Hinc intelligitur, qua ratione febris *intermittens*, aut *remittens* in *continentem*, quod ſaepe accidit, tranſmutari interdum poſſit.

(a) Vid. Sell. *l. c. ord.* 1. (b) *Oper. T.* 1. *L.* 2. *epidem. p.* 78. *edit. Thevart.*

§. CXCVII.

Si quis tamen velit, non ſemper in his (§. CXCIV.) ſangui- nem vitiari, aut infici, neque in omnibus febrilem fomitem eidem ineſſe, ſed quandoque aliis in humoribus, & praeſertim in lymphatico latice, aliiſque in ſedibus eum contineri; imo etiam non raro nervos, & cerebrum, & reliquas ſolidas partes potiſſimum laborare, aut affici; non repugnabimus, dummodo tale vitium ponatur, a quo febrilis mo- tus ita ſuſtentetur, ut continenter, & ſine notabilibus remiſſionibus ſuum curriculum abſolvat. Variae enim ephemerarum, & ſynochorum ſpecies, itemque lentae nervoſae, atque hecticae, quae ad continentes referri ſolent, uni ſanguini quacumque ratione vitiato non videntur tribui poſſe; quod jam veteribus ipſis fuit optime animadverſum, & proinde varia cauſſarum tum ratio, tum ſedes ſingulis adſignata eſt, ut in ſequentibus perſpectum fiet. Praecipua autem febrium genera, de quibus ſeorſum hic agendum erit, tamquam *continentium* ordine comprehenſis, ſunt *ephemera*, *ſynochus impuris*, *ſynochus putris*; *Continens lenta maligna*, *nervoſa dicta*, atque *hectica*.

EPHEMERA.

§. CXCVIII.

Ephémera Graecis, *Diaria* noſtris eſt ea febris, quae unica acceſſione intra diem unum, ſive Nychthémerum, vel paullo amplius ſpatium terminatur. Suum enim curriculum abſolvit, modo ſeptem, modo duodecim, modo decem & octo, aut etiam quatuor & viginti horarum intervallo. Interdum quoque ad horas, quod ſummum eſt, triginta ſex extenditur. Quando intra hoſce terminos concluditur, *ſimplex*, & *legitima* pleriſque nominatur. Ulterius vero producta, ut tertio, aut quarto die tantummodo decedat, nomen *ephemeræ extenſæ*, ſeu *plurium dierum*, vel etiam *febris* ſimpliciter *continentis* apud quamplurimos obtinuit.

Quid ephemera.

Ephemera ſimplex, ſive legitima. Extenſa, ſive plurium dierum.

§. CXCIX.

Scire autem oportet, eam, cum diem unum excedit, non ſemper continentis in modum, nec ſemper una dumtaxat acceſſione decurrere, ſed quandoque remittentium more alias, atque alias ſucceſſive minores habere acceſſiones, donec ex toto finiatur; uti pluries a nobis compertum eſt. Sed, quando id evenit, plerumque ephemera *ſymptomatica* eſt, non *primaria*, & tunc potius ad remittentes febres referenda videtur. Si vero *primaria* fuerit, & tamen pluribus, ut dixi, acceſſionibus ad finem perducatur, quod interdum evenire etiam concedimus, tunc ea fortaſſe non inepte *duplicata*, aut *triplicata ephemera* dici poſſet.

Ephemera ſymptomatica remittens.

Ephemera duplicata aut triplicata.

§. CC.

Pura, & ſimplex ephemera fere ſemper a cauſſis movetur evidentibus, vigilia, mentis contentione, curis, moerore, ira, aeſtu ſolis, calore balnei, exercitatione, labore, laſſitudine, temulentia, repletione, inedia, nimia evacuatione, ſubito frigore, fumo carbonum, ſimilibuſque. Quod tamen, Galeno (*a*) judice, etſi ab ephemera inſeparabile ſit, aliis quoque febribus, quarum non paucae a cauſſa quadam evidenti ſaepe incipiunt, commune obſervatur. Juvenes, ut plurimum, ſanguineaque temperie praeditos, & ceterum ſanos, & bene ante habentes in primis adoriri ſolet. Non eam, inquit Lommius (*b*) *cibi antecedit faſtidium, non ſpontanea corporis laſſitudo, ſed neque gravior ſomnus, multave oſcitatio, neque horror, aut frigus: verum repente tota accedit, neque graviore incommodo, ubi jam eſſe cœpit, moleſta eſt; dolorem intelligo capitis, atque ventriculi, itemque nau-*

Cauſſa & ſigna.

ſeam, æſtum, corporis inquietudinem, & hujuſmodi. Totum vero corpus ſuavi calore perfunditur, qualis *in ira percitis, aut vino farctis* percipi ſolet: ſuavitas enim caloris perpetuum, & proprium hujuſce febris ſignum (c) exiſtit. Cutis mollis, atque humida eſt. Arteriarum autem motus protinus magnus eſt, ſed modice celer, & frequens, nec vehemens, aequalior tamen, liberior cum mollitudine, & juſtioris ordinis, quam in prima ſtatim reliquarum febrium acceſſione eſſe conſuevit.

(a) *De differ. febr. lib.* 1. *cap.* 7. *text.* 2. (b) *Medicin. obſerv. l.* 1. *febr. diaria* (c) GALEN. *l. c.*

§. CCI.

Signa quaedam expenduntur.

Celeritas autem pulſus magis in diaſtole, quam in ſyſtole ſe prodit; quod minus arteriae vellicantur, ideoque minus celeriter contrahuntur. Parva enim cauſſa (a) eſt, quae arteriarum fibras irritat, atque ad contractionem allicit. Urinam nihil, aut parum certe mutari in hac febre ajunt, excepta ea, quae in ejus fine prodit, quae aliquanto ſaturatior, & concocta eſſe perhibetur. At aliis inſeparabile, & proprium videtur primo ſtatim die eam concoqui. Non ſolvitur profuſis ſudoribus, ut febres intermittentes, ſed ſaepe aucta ſolum inſenſibili perſpiratione; interdum copioſo halitu, & humido vapore, aut madore; interdum etiam ſudore, ſed minime multo. Hoc tamen nequaquam perpetuum eſt: non raro enim vidi febrim hujuſmodi largis ſudoribus, haemorrhagia narium, vomitu, aut alvi fluxu ſolutam.

(a) SCARDON *de cognoſc. & curand. morb. lib.* 4. *cap.* 2. *p.* 65. *in comment.* (b) GALEN. *l. c.*

§. CCII.

Quae rarius contingant.

Neque perpetuum eſt, eam ſine horrore, & frigore repente, inopinatoque invadere: nam compertiſſimum habeo, non raro ab horrore, aut frigore ipſam exordiri; imo etiam cum dorſi, capitiſque dolore, nauſea, aut vomitu conjungi, quod praecipue evenit *ephemeræ extenſæ*, ſive *plurium dierum*, eique potiſſimum, quae aeſtivo tempore, & in quibuſdam anni conſtitutionibus quaſi populariter increbeſcit. Id etiam conſtantiſſimum, & pene ſolemne eſt in illa, quae eryſipelas exterius erupturum antecedit, quaeque ideo ephemera *eryſipelatoſa* a quibuſdam (a) appellatur. Quamquam, ut libere dicam, febris haec neque ſemper ephemerae modum ſervat, ideoque inepte a non nullis ad ephemeras (b) refertur, neque ad febres puras, & ſolitarias ſpectat, ſed potius ad morbos exanthematicos febriles, de quibus ſingillatim, & ſeorſum alibi diſſerendum erit.

(a) SYDENHAM *obſervat. med. circa morb. acut. hiſtor. & curat. ſect.* 6. *cap.* 6. *p.* 322. *edit. Patav.* 1700. (b) VOGEL *Gen. morb. cl.* 1. *Gen.* 68., & *de cognoſc. & curand. præcip. human. corpor. affect.* §. XLVII.

§. CCIII.

§. CCIII.

Quomodo ab intermittentibus & remittentibus diſtinguatur.

Item a ſynocho putri.

Ceterum ubi ſine frigore, aut horrore aggreditur, facile hoc ipſo a febribus intermittentibus, & remittentibus diſtinguitur; quia hae fere ſemper a frigore, aut horrore inchoare ſolent. Verum ſi frigus, aut horror ejus initium faciant, tunc ſane non ita planum, atque expeditum eſt, eam ab illis, aut ab aliis *continentibus* certo internoſcere. Tunc vero ex ejus progreſſu dilucidanda res eſt. Nam ſi longior acceſſio fuerit, uti eſt, quando diem unum excedit, tum intermittentis, aut remittentis acceſſionem ſuo circuitu ſuperat. Synochos vero ob brevitatem non adaequat. Verum haec omnia plurimum variantur. Hinc ſaepe accidit, ut non niſi poſt ejus diſceſſum a reliquis diſcerni queat. Quare diariam omnem curaſſe facilius interdum eſt, quam noviſſe.

Prognoſis.

§. CCIV.

Hinc fere ſequitur, ut haec ipſa prius nocere poſſit, quam cognoſci. Plerunque tamen, ſi *pura* & *benigna* eſt, periculo vacat; non item *complicata*, & *maligna*, de quibus infra verba fient. Generatim bilioſos homines negotiis deditos facilius, & gravius occupat. Quando in *extenſæ* modum tranſcurrit, timor eſt, ne in ſynochum imputrem, aut putrem vergat. Primum cognoſcitur ex majore aeſtu, majoreque faciei rubore; alterum vero fieri, docente Avicenna (*a*), ſignificant remiſſio ſine ſudore, aut madore, aut ſi cum ſudore fiat, ſine tamen *apyrexia*, atque *horripilatio*; pulſus inaequalis, celer, parvus, contractus; calor acer, & ſiccus; dolor capitis, ſi non defuerit, perſeverans; & omnia demum intenſiora ſymptomata: quamquam tunc dubitari licet, ephemerane ab initio fuerit, an ipſa jam ſynochus putris. Quod ſi cauſſae vehementius corpus afficiant, atque homo ſicciſſimo habitu ſit, diutiuſque febris, quam ejus natura ferat, protrahatur, in hecticam permutari eam poſſe, vetuſtiſſima opinio eſt. Id autem indicari dicunt a calore ad carpum, ſi manu tangatur, magno, a febri aſſidua, & continenter aequali, a caloris in omnibus membris poſt cibum incremento, a pulſu duro, parvo, ſed aequali, atque a reliquis deinceps hecticae indiciis. Verum hic quoque quaeri poteſt, utrum ephemera tunc tranſeat in hecticam, an vero ab initio jam hectica fuerit? Hippocrates omnes febres, quae a bubonibus fiunt, *malas* appellavit, praeter *ephémeras*. Raro autem febris a bubonibus ephémerae inſtar occurrit. *Suppuratoria* enim eſſe ſolet, & per varios circuitus procedit,

Quando in Synochum ſimplicem aut putrem degenerat; aut in hecticam.

plus minus gravis, & longa, pro diverſa tumoris natura, ex quo oritur. Verum eſto ephémera. An quia a bubone, non ideo abſolute mala? Bubo malignus & peſtilens, ſi eam excitarit, quid erit ipſa lethalius? Limitanda ergo HIPPOCRATIS ſententia videtur.

(*a*) *Lib. IV. Fen. I. Tract. I. cap.* 8. (*b*) *Aphoriſm.* 55. *ſect. IV.*

§. CCV.

Ætiologia. Ephémera pura, & primaria ab una, vel altera cauſſarum evidentium, quarum frequentiſſimas ſupra (§. CC.) jam tetigi, ſine ulla majori ſanguinis, humorumque labe praecedente, ut monet LUDWIGIUS (*a*), procreatur. Per eas quippe vel ſenſibilitas ſolum, vel irritabilitas ita concitatur, ut febrilis perturbatio non ingens, neque diu permanſura conſequatur; vel aliquid acre in ipſo ſanguine evolvitur, vel in eumdem infertur, vel id, quod excerni debuiſſet, retinetur in corpore, & tale eſt, ut alterutram, quam memoravi, vim * afficiat, ſed facile, & brevi e corpore emitti poſſit. Neque ex illis tantummodo cauſſis eam progigni crediderim, verum etiam ex ſanguinis copia, congeſtione, dolore, vulnere, contuſione, fractura, luxatione, partu laborioſo, difficultate catameniorum, lacte in mammis congeſto, tumoremque dolorificum inferente, catarrho, ſimilibuſque aliis; & tum ephémera erit *ſecundaria*, aut *ſymptomatica*, a pura illa, & legitima non parum diverſa. *Symptomatica.* Non ergo ſemper ab inquinato ſanguine proficiſcitur, ut *excrementitia* haberi queat, quemadmodum nimis praepropere QUAESNEO (*b*) viſa eſt. Namque haud illico *excrementitiis* febribus adnumeranda eſt, quod nulla coctione, ut loquuntur, purulenta egeat, & cito, facileque ſolvatur; cum id potius cauſſae levitatem, & facilem emendationem, aut ablationem ſignificat, quam impuram, *excrementitiamque* naturam.

(*a*) *Inſtit. Med. Clinic. P.* 1. *cap.* 1. §. *CCXXXIX.*

* Morbum ſpirituum ephemeram ex praeconcepta opinione crediderunt veteres. Hinc fortaſſe CEL. SCARDONA (*De cognoſc. & curand. morb. lib. IV. cap.* 2. *p.* 58. *& ſeq.*) ad eos acceſſit, cum ſcripſit, proximam ejus cauſſam eſſe ſpirituum concitationem. Id autem oſtendere putat animi pathemata, fumumque carbonum, aliaſque hujuſmodi remotas cauſſas, quibus ipſa excitatur, & nervi in primis affici videntur. Verum non omnes cauſſae remotae in nervos agunt. Non immerito igitur, ut opinamur, poſitum & conſtitutum a nobis eſt, *ſenſibilitatem*, aut *irritabilitatem*, aut utramque vim in ephemera commoveri, ita tamen, ut inde orta febris non ingens ſit, & cito conquieſcat.

(*b*) *Des Fievr. contin. T.* 2. *p.* 349.

§. CCVI.

Ephemerarum differentiae non paucae reperiuntur apud auctores. Uſu non carent quaedam communes, quibus diſtinguuntur in *prima- rias, ſecundarias, ſymptomaticas, ſporadicas, epidemicas, benignas puras, complicatas, malignas*. Nec valde abſum, ut etiam in *putridas* diſtingui poſſint; nam non video, cur cum ſanguinis proclivitate quadam ad putreſcendum conjungi quandoque nequeant. Reliquae a cauſſis, quae eas moverint, ductae facile poſſunt omitti, cum cuilibet medico eas indaganti in mentem veniant *. Sic pariter illae quae a tempore, quo periodice quaſi, & de more redire ſolent, *menſtruae, bimeſtres, trimeſtres, annuae* dicuntur, notiſſimae videntur. Noſologi (*a*) inter ephemerae ſpecies collocant *febrem lacteam puerperarum*; quae tamen raro ephemera eſt, &, cum plerumque remittentis typum habeat, alibi a nobis peculiariter deſcribetur. *Differentiae.*

* Inter veteres AVICENNAS, & inter recentiores FORESTUS ephemeras diviſerunt in tot ſpecies, quot ſunt earum cauſſae evidentes; ideoque apud eoſdem alia eſt ephemera ex triſtitia & moerore; alia ex ſpe, & timore; alia ex meditatione, & cogitatione; alia ex ira; ex vigiliis; ex ſomno, & quiete; ex gaudio; ex metu; ex labore; ex evacuatione; ex dolore; ex ſyncope; ex fame; ex ſiti; ex oppilatione; ex ſatietate nauſeativa, & repletione; ex apoſtemate; ex ſiccitate, & aſperitate; ex calore vel aëris, vel balnei; ex conſtipatione a frigore; ex vino; ex cibis calidis aliiſque ſimilibus cauſſis. Huc ſpectant *ephemerae ſymptomaticae* dolorum, vulnerum, fracturarum, luxationum, contuſionum HOFFMANNI, menſtruae, ſive catameniales RAMAZZINII, & FREINDII, *eryſipelatoſae* SYDENHAMII, & SENNERTI, aliaeque apud SAUVAGESIUM commemoratae, quarum curatio cum a morbi primarii curatione omnino pendeat, idcirco ſatis erit eas indicaſſe.

(*a*) SAUVAG. *l. c.*

Curatio.

§. CCVII.

Non negligenda tamen eſt cauſſarum evidentium conſideratio, quia earum varietati curatio accommodari plane debet. Praecipue vero ſedulo quaerendum eſt, an *ſimplex* ephemera ſit, an *extenſa*, an *benigna*, an *primaria*, an *ſecundaria*, aut *ſymptomatica*? Ubi ſimplex eſt, levique ex cauſſa oritur, curatio fere abſolvitur ſola abſtinentia, aut tenuiſſimo victu, copioſo potu, tepido, temperante, blandiſſime aperiente, & diapnoico, interdum injecto clyſmate, quo alvus eluatur. Potui autem detur vel aqua puriſſima, vel ſucco limonum acidulata, vel decoctum hordei, vel foliorum Thée, vel florum ſambuci, vel emul- *Quinam potus dandus.*

ſa, ut vocantur, ex ſeminibus frigidis. Si aeger ſanguine abundet, aut febris ex plethora orta ſit, quam tum *plethoricam* nominant noſtri (id vero cognoſcitur ex lauta victus ratione praecedente, ex liquorum vinoſorum largiore uſu, vita deſide, otio, temperamento ſanguineo, habitu corporis pleniore, conſuetarum excretionum defectu, faciei rubore, venarum plenitudine, calore totius corporis, vividiori arteriarum, temporalium in primis, pulſatione; ſpirandi aliqua difficultate, membrorum torpore, & gravitate, pulſu magno, & pleno) quam citiſſime ſanguinis copiam minuere oportet venae ſectione, tuncque praeſertim, cum doleat caput, aut timeri poſſit, ne febris ultra producatur; quod maxime uſuvenit, quando ſecunda jam die nullus ſudor prorumpit, nec febris miteſcit. Quo in caſu etiam iterari ſanguinis miſſio debet. Simili ferme modo curanda quoque eſt ephemera *extenſa*, itemque *ſymptomatica*, metum inflammationis (§. CCV.) afferens; non omiſſis interea, quae propius ad morbum primarium reſpiciunt.

Quando ſanguis mitti debeat.

§. CCVIII.

Quando purgandum.

Nec praetermitti poſſunt ea, quae ſaburram de ventriculo, aut inteſtinis excutiunt, ſi febris a crapula, a vino, a repletione, a foecibus retentis ortum duxerit, quemadmodum id ex anamnéſi, ſigniſque conjunctis facile innoteſcet. Galenus (*a*) eos, qui balneo aſſueti ſunt, ubi febris jam deſierit, lavandos jubet; nam reliquias morbi, ſi quae ſuperſunt, balneum diſcutit, corpus humectat, & refrigerat. Hodie vero, cum rarior ſit balnei uſus, quiete, parciori victu, perſpirationis cura, & leni primarum viarum expiatione id praeſtamus. Atque haec de *ephemera benigna*, & *pura* intelligantur. Complicatae enim, aut malignae alia omnino ratio eſt. Et quidem quod ad complicatam attinet, prout cum ea complicantur alieni affectus, aut plures cauſſae eam excitant, varia etiam, atque aliena, inſolitaque phaenomena exhibet, quae aliquantulum etiam ipſam curationem, atque exitum variare poſſunt, quod in ſymptomaticis ephémeris (§. CCV. n. *) quae ad complicatam plerunque ſpectant, potiſſimum elucet.

Balneum.

(*a*) *De Art. curand. ad Glaucon. l.* 1. *p.* 31. *&* 39. *edit. Junt. in* 8. *Venet.* 1542.

EPHEMERA MALIGNA.

§. CCIX.

Quid ephemera maligna?

Malignam ephemeram voco eam, quae brevitate ſui curſus, & continuitate continenti ephémeras omnino adaequat; periculoſis vero

ſymptomatibus longe ſuperat, utpote quae cauſſam habet venenatam, animalibus & vitalibus viribus infenſiorem, difficillime ſubigendam, & plerumque lethiferam. Prout vero cauſſa iſthaec vel ſponte in corpore gignitur, vel a communi aëris infectione dimanat, vel per miaſma contagioſum communicatur, ſic quoque vel *ſporadica* eſt, vel *epidemica*, vel a *contagio*. Rariſſimus quidem morbus eſt, cujus tamen non deſunt fumeſtiſſima exempla. De *epidemica* igitur primum verba faciam, & praeſertim de ea vulgatiſſima ſpecie, quae *ephemera ſudatoria* a SAUVAGESIO (*a*) nuncupatur. *De epidemica.*

(*a*) *Noſolog. Method. cl.* 2. *Gen.* 1. *ſpec.* 7.

*Ephemera ſudatoria * epidemica.*

§. CCX.

Morbus ab effuſis ſudoribus, qui eum comitantur, nomen obtinuit. In Anglia primum obſervari coepit, quoad novimus, anno 1483 inter milites HENRICI SEPTIMI apud portum Milfordienſem. Eodem quoque tempore Londini a die vigeſima ſecunda ſeptembris, uſque ad octobris finem caput extulit, ut narrat CAJUS ANGLUS. Denique quinquies aeſtiva ſemper tempeſtate Britanniam reviſit; primum ſcilicet anno 1485, ſive ut alii volunt, 1486, ſecundum anno 1506; tertium anno 1517, & tunc ingenti adeo clade, ut trium fere horarum ſpatio plures optimátum, plurimos plebejorum, imo in quibuſdam oppidis dimidiam incolarum partem deleverit. Quartum rediit anno 1528, tuncque aegri intra ſex horas vita exuebantur, Rege ipſo HENRICO OCTAVO in ſummum diſcrimen adducto, cum plurimi ex aulicis Proceribus interirent. Quintum, poſtquam anno 1529 totum Belgium, totam inferiorem Germaniam, Zelandiam, Brabantiam, Flandriam, Daniam, Norvegiam, Galliamque peragraſſet, iterum in Angliam cum multorum pernicie pedem intulit. *Morbi hiſtoria.*

* *Synonyma*

Ephemera Britannica SCHENCKII, *obſerv.medic.p.*763. *Sudor anglicus* WILLISII *Pharmacop. rational. P.*, 1. *ſect. V. cap.* 3. *p.* 473. *Febris Anglica* RAYMUND. JO. FORTIS, *de Febrib. p.* 333. *Febris peſtilentialis contagioſa unius diei* CAJI ANGLI *de Ephem. Britan. Hydronoſus* FORESTI, *obſ. med. L. VI. obſerv.* 8. *Hydropyreton*, *ſudor anglicus*, & *febris ſudatoria* SENNERTI *de febrib. l. IV. cap. XV. Ephemera peſtilens*, & *contagioſa* FRACASTORII, *de Morb. contag. l.* 2. *cap.* 5. *Ephemera peſtilentialis quibuſdam*, & *præcipue* LIEUTAUDIO, *Précis de Medec. Pratiq. l.* 1. *p.* 41. *Sudoriferus morbus* BATAVIS. *La ſuette* GALLIS.

Diagnoſis.

§. CCXI.

Symptomata. Plerumque epidemice graſſatur ſingulari in aliqua regione poſt humidum, caliginoſumque coelum, tempore in primis aeſtivo, aut autumnali, ſoletque tres, vel quatuor menſes tantummodo perdurare. Incipit morbus a magna virium jactura, animique deliquiis. Interdum tremor ingens, & horror convellens antecedit, deinde acer ſubſequitur cutis mador, qui mox in ſudores profuſiſſimos, & continuos converti-tur, ſaepe non prius deſituros, quam vita defecerit; quod ut plurimum intra quatuor & viginti horas contingit. Fere ſemper inſolitus adeſt interiorum partium aeſtus, atque ardor, ſitis inexplebilis, ingens cum deſperatione timor, anxietas ſumma praecordiorum, ventriculi aegritudo quaedam cardialgica, lumborumque dolor. Interdum accedit cephalalgia, cordis palpitatio, quae etiam morbo depulſo, remanere diu ſolet. Septima ab ingreſſu morbi hora omnia increſcunt. Tunc delirium ſupervenit, major virium dejectio, imo exſolutio, & profundiſſimus ſomnus. Hora decima quinta malum extremos habet labores. Rariſſime vomitus inſequitur, licet ſtomachum dolor vexet, quod in tanta ejus anxietate mirum eſt.

§. CCXII.

Qui pulſus, quae reſpiratio. Pulſus jam ab initio celeritate, frequentia, inaequalitate febrem teſtatur; interdum etiam fit magnus, & vehemens. Reſpiratio cita eſt, atque anheloſa. Robuſtiores malum hoc praecipue adoritur; infantibus, *Qui magis obnoxii.* ſenibus, pauperibuſque ſaepe parcit; reliquos ferme omnes & corripit, & enecat. Indigenae, etſi in exteras regiones emigrent, non tamen fuga incolumes ſervantur: advenae contra vix unquam media in epi-*Nulli bubones; nulla exanthemata.* demia hac lue infici viſi ſunt. Inſuper animadvertendum eſt, raro haemorrhagias aegrotantibus ſupervenire, neminemque ex iis, qui hac febre correpti ſunt, bubonibus, aut exanthématis obnoxium eſſe ſolere, & ſi quae in ſumma cute puſtulae erumpunt, morbillis ſimiles eſſe, rariſſimeque id accidere, iiſque dumtaxat, qui jam e morbo evaſerunt. Nam ſaepe per plures menſes nocturnis difluunt ſudoribus, unde cutis rubore ſuffunditur. Hinc aliquam ſimilitudinem habere videtur cum *febre miliari ſudatoria, vulgo la ſuette miliaire* Sauvagesii (a), quamquam haec ab *ephemera ſudatoria* vere diſcrepat, quod puſtulas miliares citiſſime, & jam inter initia ad cutim propellit, atque ad ſeptimam, aut decimam quartam diem protrahitur.

(a) *Noſol. meth. cl. III. ord. I. Gen. V. ſpec.* 8.

Cauſſa.

§. CCXIII.

Probabile admodum videtur, ſubtiliſſimum, & ſummopere noxium venenum id eſſe, quod morbum efficit. Fortaſſe aliquid in ipſo aëre incognitum, at venenatae indolis continetur, quomodocunque natum, aut a putridis terrae effluviis ſuppeditatum. Quod veroſimile redditur ab humida, & nebuloſa tempeſtate, quae morbum praecedere ſolet, atque a magna vi avium ſub arboribus, cum in Anglia lues haec deſaeviret, necatarum inventa, quae ſub alis abſceſſus ciceris magnitudine gerebant. Poteſt etiam virus iſtud corporibus, quin aliunde veniat, innaſci; nam praegreſſae humidae, & calidae tempeſtates; aërisque conſtitutiones laxando ſolidas partes, perſpirationem cohibendo, humoreſque ad putredinem proclives reddendo ſic univerſam oeconomiam animalem pervertunt, ut aliquid intus gignatur, quod veneni inſtar agat, epidemicamque perniciosiſſimam febrem invehat, non aliter ſolvendam, quam profuſo, & continuato ſudore, qui nimirum illud noxium, & ſubtiliſſimum venenum expellat. *Cauſſa peculiare virus.*

Prognoſis.

§. CCXIV.

Saeviſſimum igitur malum eſt, & celerrime lethiferum, quippe quod, ubi primum in aliquam civitatem impetum facit, ſingulis diebus peſtis inſtar quingentos, aut ſexcentos occupat, & ferme omnes intra quatuor, & viginti horas de medio tollit. Quidam intra ſex, vel ſeptem horas interimuntur, & ſi qui diem integram ſuperant, eos convalituros eſſe, plerumque licet ſperare. In tuto tamen res eſſe nequit, niſi elapſis viginti quatuor horis; ſed tunc etiam timori adhuc locus ſupereſt, ne aeger in eumdem morbum relabatur. Qui morbi vim eludunt, effugiuntque, aſſiduis pene, copioſiſque ſudoribus ſervantur: illi contra, quibus ſudores non ſatis diu manant, vel illico pereunt, vel in magnum diſcrimen adducti febre peſſimi moris ſubſequente periclitantur *. Sed id fortaſſe evenit iis, qui non *ephemera* hac, ſed alia febre mali moris, aliquid epidemicae conſtitutionis in ſe recondente correpti fuerint; quod neque novum, neque difficile omnino putaverim.

* LIEUTAUDIUS, (*Précis de Medec. l.* 1. *pag.* 43.) neſcio quo fundamento, ſcribit, non nullos ad diem quartam, ſeptimamque pervenire feliciter poſſe. Fa-

tetur tamen ipſe, id rariſſimum eſſe. Nobis vero etiam ab *ephemeræ ſudatoriæ* natura omnino alienum videtur, cum *unius diei morbus* a CAJO ANGLO eſſe dicatur. Puto autem, LIEUTAUDIUM deceptum fuiſſe deſcriptione, quam evulgavit BOYERUS illius epidemicae febris, quae apud *Bellóvacos* ſaeviit anno 1750., aut alterius, de qua mentionem fecit VANDERMONDIUS in *Tomo XII. Diarii Medici*, quarum neutra fuit *ephemera ſudatoria*, ut mox infra animadvertam, licet pro tali habita fuerit.

Curatio.

§. CCXV.

Quomodo ſudor promoveri debeat.

Experientia edocemur, non alia quam ſpontanea cutis excretione malignum virus, unde hujuſmodi febris naſcitur, melius, certiuſque expelli. Sudores enim quocumque modo imminuti, abrupti, aut ſuppreſſi mortem certiſſime afferunt. Quapropter omni cura enitendum eſt, ut ſudor libere prodeat, diuque continuetur. Aegroti diligentiſſime a frigore arcendi ſunt. Si ſudores ſponte remittant, ſtragulis impoſitis, diaphoreticiſque medicamentis revocentur. Inter haec primis illis temporibus, quibus id morbi genus apparuit, celebrabantur hoc nomine Terra ſigillata, Bolus armenia, Dictamnus, Carduus Benedictus, Zedoaria, Tormentilla, Nymphaea, Borrago, Aqua acetoſae, & ſcabioſae, aliaque hujus cenſus, quae non modo ſudoribus promovendis, ſed etiam malignitati perdomandae accommodata credebantur: quorum tamen non nulla hodie vix, ac ne vix quidem apud nos hujuſmodi laudem merentur. Neque ſudandi finis fiat, niſi viginti quatuor horis exactis.

Quando a ſudore ceſſandum ſit.

Tunc primum & ſtragula minuere, & ſudores quam diligentiſſime abſtergere, ſine periculo ut plurimum licere, ferunt. Interdum vero, praeſertim in robuſtioribus, ſudores iterum, atque iterum ad duodecimam uſque vicem ciere oportet; quod tum maxime neceſſarium ducitur, ubi venenum non ſatis expulſum videatur, morbuſque non ex toto deſiiſſe.

§. CCXVI.

Viribus quomodo conſulere oporteat.

Sed inter ſudandum prudenter viribus proſpicere neceſſe eſt. Si hae languere ob ſudoris nimiam copiam incipiant, erigendae, reficiendaeque ſunt cardiacis, alexiphármacis, atque antiſepticis medicamentis, uti vino, ſucco mali citrei, granatorum, acetoſae, aliiſque in peſte, maligniſque morbis adhiberi ſolitis; ſudorque ita gubernari debet, ne ei aeger prorſus ſuccumbat. Obſervatum enim eſt, nimio ſudores eliciendi ſtudio, dum ſupra vires ſtragulis onerabantur aegri, magnam

Cardialgia quibus ſedetur.

eorum partem ſuffocatam eſſe. Cardialgia quoque non parum negocii hoc in morbo faceſſit. Huic igitur occurrendum docet SAUVAGESIUS (*a*) aqua florum aurantiorum, cinnamomi hordeata, mero, confectione hyacinthina,

cinthina, aut Kermeſina, Theríaca, a quibus illud etiam boni praeſtatur, ut vires recreatae ſudori ferendo pares evadant. Acetum quoque, aquae theriacales, omniaque aceſcentia videntur hic eſſe convenientiſſima. Fortaſſe non male ceſſiſſent camphora, *liquor anodynus mineralis* HOFFMANNI, Moſchus, Spiritus MINDERERI, aliaque hac aetate ſummopere celebrata.

(*a*) *L. c. ſub fin. capit. de ephemera*.

§. CCXVII.

Quod attinet ad ſanguinis miſſionem, noxia nunquam non deprehenſa haec eſt in hujuſmodi lue, nec ullo modo per ſe opportuna eſſe poſſe videtur. Neque audiendus eſt BOYERUS, qui in ea conſtitutione, quae non multis ante annis Bellóvacos * miſere afflixit, venae ſectionem non parum profuiſſe narrat; nam idem auctor, re melius perpenſa, fateri poſtea debuit, morbum illum ab *ephemera ſudatoria* fuiſſe valde diverſum (*a*). Diſcrimen enimvero cuique patebit, ſi deſcriptio *ſudoris Anglici*, ſive *ephemeræ ſudatoriæ* conferatur cum deſcriptione morbi Bellovacorum, a MALOVINIO in *Hiſtoria morborum epidemicorum* &c. *Pariſiis obſervatorum* (*b*) typis edita. Catharſis quoque nullum locum invenit, niſi interdum in morbi fine, eoque jam ſuperato. Fortaſſe ingruente morbo non inutile fuiſſet leniter vomitum ciere. Notum enim eſt, quantum emetica morbidi fomitis partem ejicere in epidemicis, contagioſiſque morbis poſſint, quantumque ſudoribus promovendis faveant. Magni etiam intereſt, quo regimine diaetetico uti expediat. Generatim primis quinque ab ingreſſu morbi horis omnis potus proſcribendus eſt, poſt has concedi quidem poteſt; ſed loco alimenti ſit. A carnibus omnino aegri abſtineant, nec inter ſudandum ſomno, in quem proniſſimi ſunt, indulgere unquam ſinantur, nam niſi omni ſtudio evigilare cogantur, veterno obruti extinguuntur.

Nocet ſanguinis miſſio.

* *Beauvais.*

Catharſis non convenit.

Quid de emeſi ſentiendum.

(*a*) LIEUTAUD. *ſynopſ. univerſ. Prax. med. l.* 1. *ſect.* 1. *ſudor anglic. p.* 31. *edit. Patav.* 1777. Febris autem, quam anno 1750. BOYERUS in Bellóvacis curavit, erat quoddam febris malignae putridae genus, cui nomen *miliaris ſudatoria* impoſitum fuit a SAUVAGESIO (*Noſol. method. cl. III. ſpec.* 9). A noſtra differt quoque ea, quam vidit, deſcripſitque anno 1759 VANDERMONDIUS (*Journal. de Med. T. XII. p.* 354). Nam erat & ipſa de genere miliarium, quae producebatur ad ſeptimam uſque diem, perperam vocata *la ſuette*. (*b*) *Hiſt. Acad. Roy. ann.* 1747. *p.* 563.

§. CCXVIII.

Nolo quidquam hic deſiderari eorum, quae ad regimen hujus acutiſſimi morbi conferre uſus comprobavit. En POLYDORI VIRGILII

in hanc rem ſaluberrima praecepta: *Poſt ægrotantium*, inquit ipſe, *plurima experimenta, & obſervationes, a juvantibus, & lædentibus factas, ita uſuvenit, ut remedium unicuique promptiſſimum inventum ſit, quod hujuſmodi eſt. Si quis interdiu ſudore corripiebatur, cum veſtitu protinus cubatum eat; ſi nocte & in lecto, tum quieſcat, nec ſe e loco moveat, uſque ad viginti quatuor horas exactas; interim ita ſe ſtragulis oneret, quo non provocetur ſudor, ſed ſua ſponte molliter ſtillet, cibi nihil capiat, ſi tamdiu famem tolerare poſſit, neque plus potionis conſuetæ, ac calefactæ hauriat, quam modice ſatis ſit ad ſitim extinguendam. Inter hanc curationem imprimis caveat, ne manum quidem, aut pedem ſuum refrigerandi, recreandique cauſſa extra ſtragula proferat, quod facere lethale eſt* (a). Noſtrum nequaquam eſſe arbitror quidquam in hac regiminis ratione carpere, tamquam ad ſuperſtitionem uſque evecta; nec, quid hodie ſudoriferorum vituperatores dicturi ſint, ſollicite inquirere; cum una omnes reliqui voce affirment, in hac peſtilenti ephemera iſtud fuiſſe praeſentiſſimum auxilium, quemadmodum in quamplurimis morbis virulentis ab eorum exordio eſſe conſuevit, ut id quod noxium eſt, atque volatile, citiſſime evaporetur.

(a) Willisio referente *Pharmac. Rational. P. I. ſect. V. cap. III. pag. mihi* 473. *col. a.*

Ephemera ſudatoria ſporadica.

§. CCXIX.

Ephemera ſudatoria ſporadica.

Rariſſime hic morbus (§. CCX.) ſporadicus occurrit, vel ſaltem rariſſime, quod ſciam apud medicos de eo mentio facta invenitur. Unus Lieutaudius memoriae prodidit, ſe in homine triginta annorum, qui *e levi morbo convaleſcens* laete Noſocomium *Verſalienſe* deſerere parabat, eumdem ſemel vidiſſe. Is enim in hunc *ſæviſſimum ſudorem* (hoc eſt, *ephemeram ſudatoriam*) *ſubito incidit, quo intra quatuordecim horas, variis fruſtra tentatis, raptus fuit* (a). Curatio *ſporadicæ* non erit abſimilis ab ea, quam ſupra (§. CCXV ad CCXVIII.) recenſui; donec experientia, & ratio meliorem, efficacioremque detexerit.

(a) *Synopſ. citat. l.* 1. *ſect.* 1. *p.* 31.

Ephemara gangrænoſa.

§. CCXX.

Ad ephemeram malignam (§. CCIX.) reducenda quoque videtur rara quidem, ſed non ita, ut *ephemera ſudatoria* (§. CCX. &

CCXIX.), ſpecies illa, quae ob gangraenam in aliqua exteriori parte citiſſime ſubſequentem, & praecipiti fato enecantem, *gangrænoſa* dici poteſt. Haec *ſporadica* eſſe ſolet, nunquam, quoad mihi hactenus licuit cognoſcere, epidemica. Primus omnium eam deſcripſit HIPPOCRATES brevi quidem, ut ſolet, at luculentiſſima hiſtoria (*a*). En ejus ipſiſſima verba: *Critoni in Thaſo pedis dolor incepit fortis a digito magno erecte ambulanti: decubuit eadem die, horridus, anxioſus, parum ſubcalefactus; nocte deliravit. Secunda tumor per totum pedem, & circa talum ſubruber cum contenſione: phlyctænæ parvæ, nigræ: febris acuta: furebat: ab alvo autem ſincera, bilioſa, ſubmulta prodierunt. Obiit ſecunda die a principio* *. *Hippocratis deſcriptio.*

(*a*) *I. epid. ægr. IX.*

* Utor verſione, qua uſus eſt HIERON. MERCURIALIS in *Prælect. Piſan. in Epid. Hippocratis hiſtorias.*

§. CCXXI.

GALENUS in commentario, quo hanc HIPPOCRATIS hiſtoriam (*a*) breviter explicat, malignum, & veneficum aliquid a natura in crus protruſum, unde dolor, tumor, & puſtulae nigrae orirentur, exiſtimat, ſed tanta copia, ut ea pars omne vitium recipere nequiverit; ideoque reliquum ad caput delatum deſipientiam, & mortem perpetraſſe. Non valde a GALENI ſententia abeſt Cl. MERCURIALIS, qui itidem venenum quoddam in corpore genitum arguit, quod pedem in primis occuparit, graviſſimumque dolorem, deinde gangraenoſas etiam phlyctaenas in eo procreaverit, & demum venenatos, putridoſque halitus ad praecordia, & cerebrum tranſmiſerit, atque illa, quae memoravimus, teterrima, exitioſaque ſymptomata induxerit. Utcunque res ſit, certum, ratumque habendum eſſe puto, febrem hoc malum *ephemeræ malignæ* in modum comitatam eſſe; incertum vero, ac dubium, an *primaria*, vel *ſymptomatica* extiterit, cum non ſatis ex hiſtoria conſtet, dolorne, an febris anteceſſerit; quamquam veroſimile ſit, eodem tempore, quo pes dolere coepit, etiam febrem acceſſiſſe; nam *decubuit eadem die* Crito & horruit *anxioſus, & parum ſubcalefactus.* *Galeni ad hunc locum commentatio.* *Mercurialis opinio.*

(*a*) *In prim. Epid. Hippocr. comment. III. N. 26.*

§. CCXXII.

Hippocraticae hiſtoriae quam ſimillima videtur aegrotatio, quae Nobilem quemdam virum immatura nuper, & celerrima morte rapuit. Raritas morbi, & minus, quam par eſt, memoriae tradita malignitas *Alia hiſtoria hippocraticæ ſimilis.*

poſtulat, ut aliquanto fuſius a nobis exponatur. Is quinquaginta tres annos natus, temperamento ſanguineo, & bono corporis habitu praeditus, mediocriter carnoſus, imaginandi vi, & mentis acie acutiſſima pollens, jam ab aliquot annis, poſtquam nimirum frigida, imo gelida, *Anamneſis.* ut Cl. cujuſdam Medici auctoritati paréret, ſibi caput non ſemel aſperſiſſet, queri coepit de quibuſdam capitis incommodis, & praeſertim de quadam ejus, ut dicebat, inanitate, & confuſione, ob quam a lectione, & ſtudiis literarum, quibus aſſueverat, abſtinere cogebatur. Hinc vehementi angebatur metu incidendi aut in amentiam, aut in apoplexiam. Attamen diſſerte, nitide, & copioſe, ſi quis alius, loquebatur, memoria admirabili valebat, & cum in conviviis, tum in conventibus nobilium hominum, acumine ingenii, idearum perſpicuitate, judicii praeſtantia, atque eloquii facili ubertate omnes in ſui admirationem trahebat. Ipſe tamen aſſeverabat, id a ſe quidem fieri, ſed non ſine ſumma animi contentione, atque indicibili totius mentis conatu. Ceterum bene appetebat, comedebat abunde, digerebat perfecte, naturaliter dejiciebat, ſomno tranquillo fruebatur, atque omnes vitae functiones recte obibat, ſic ut ſaniſſimum eum dixiſſes.

§. CCXXIII.

Interim pulſus ei erant, prout mihi non ſemel viſi ſunt (nam *Continuatur anamneſis.* me quoque pluries conſuluit) paullo frequentiores, duriuſculi, atque inaequales, plus minus pro majori, vel minori mentis perturbatione. Timorem vero deſipiendi, aut repente obeundi, quo aſſidue conflictabatur, augebat permoleſtus quidam tenſionis ſenſus, quem circa univerſum caput, intimumque cerebrum continenter percipere ſe dicebat. Quamobrem quotidie ſemel, iterumque, imo crebrius medicum aut ad ſe accerſebat, aut conveniebat ipſemet, ut cum eodem de ſua valetudine ageret; tantoque mortis, aut ſtultitiae pavore premebatur, ut longius a domo ſua abeſſe non auderet. Hac igitur triſti, & melancholica affectione occupatus nullo unquam modo induci potuit, ut longius iter in exteras regiones capeſſeret, quemadmodum pluries ei a Medicis, quos conſulebat, propoſitum, inculcatumque fuit; aut cum uxore, quae aetate, & ſpecie florebat, concumberet, aut paullo remotiora in loca, quam ſolebat, ſe ſe transferri ſineret.

§. CCXXIV.

Initium morbi. Tandem menſe octobri an. 1779 proxime elapſi, poſtquam levem dolorem rheumatico ſimilem, qui collum, & ſcapulas corripuerat, ſoliſque frictionibus cito deceſſerat, eſſet conqueſtus, quadam die cum,

noɛte tranquillo ſomno tranſacta, e lecto conſueta hora, nempe decima ſexta italica vel paullo ſerius ſurgeret, deambulans de uno in aliud cubiculum, repente ſenſit ſibi crus ſiniſtrum dolore quodam impeditum. Aderat de more Chirurgus; qui illico ſuram, nam in hac inſidere dolorem afferebat, diligenter ſpeculatus eſt, manibuſque etiam contrectavit, ut qua, atque unde doleret, detegeret. At ea & colore, & mollitudine omnino naturalis apparuit; contrectata nec magis ullibi doluit, nec ullam duritiam, ne quidem interiorem, aut altius abditam tangenti exhibuit. Idcirco Chirurgus, ne rem negligere videretur, totum crus manu aqua Reginae Hungariae madida perfricuit, eumque utpote valde meticuloſum bono eſſe animo juſſit. Dolor autem levis ita fuit, ut impedimento non eſſet, quo minus pranſum, veluti conſueverat, apud amicum foras prodiret. Poſt prandium, in quo non defuit ei appetitus, dolor increvit. Ipſe etiam leviter inhorruit, & friguit. Hinc accitus Chirurgus (erat hora circiter vigeſima ſecunda italica) cum pulſum febrilem inveniſſet, videretque eum vix pedi affecto inſiſtere prae dolore poſſe, ſuaſor fuit, ut domum ſe transferendum curaret, ut in lectulo conquieſceret, medicumque, quoniam febricitabat, etiam conſuleret. Itaque nocte ingruente domum curru vectus eſt. Scalas vero nec deſcendere, nec aſcendere potuit. Neceſſe ideo fuit, ut a duobus famulis geſtaretur. Hi autem vehementer mirati ſunt corporis pondus, inſolitamque gravitatem. Aegro demum in lectulo repoſito, Medicus, & Chirurgus iterum crus inſpicere, contrectare, & rimari: ſed nihil in eo vitii deprehendunt. Suſpicantur idcirco dolorem iſtiuſmodi prodromum eſſe eryſipelatis erupturi. Quia vero dolor acerbior videbatur, cataplaſma emolliens, quo leniretur, admovendum interim cenſent. Hora quarta noctis juſculum tenue ſorbillavit coenae loco. Deinde doloris tormentum ita auctum eſt, ut cataplaſma, quod moleſte, aegreque ferebatur, removendum fuerit. Non tamen, eo detracto, minuebatur. Interea ſitis magna acceſſit. Urinae rubrae, & quaſi ſanguineae prodiére. Nox ferme tota inſomnis, ac irrequieta fuit; nam hora tantummodo decima, nempe paullo ante auroram inſequentis diei, Nob. vir aliquantulum conquieſcere coepit.

Dolor in crure. *Febris.* *Suſpicio de Eryſipelate.* *Nox irrequieta ob dolorem tunc, & febrem.*

§. CCXXV.

Poſtero mane cum febris nequaquam remitteret; dolor acerbe excruciaret; ſura tota tumeret, & praedura eſſet; expectatum eryſipelas non appareret; & pulſus magnus, validus, duruſque inveniretur; Medicus injecto prius enemate, quo alvus exoneraretur, mittendum e brachio ſanguinem duxit. Detractae igitur decem unciae ſanguinis, qui non ſolum firmius concrevit, ſed cruſtam etiam inflammatoriam, ſive ut

Tumor totius cruris praedurus. *Sanguis miſſus.*

vocant pleuriticam exhibuit, valde craſſam, & conſpicuam. Circa meridiem accerſitur alius Chirurgus, aetate, doctrina, atque uſu probatiſſimus, ut dolens crus intueretur, ſuumque de morbi genere judicium ferret. Hic ruborem nullum exteriorem, qualis in eryſipelate eſſe ſolet, offendit, uti ab eo poſtea mihi narratum fuit: contra vero invenit pedis articulum, tendinem Achillis, & muſculos ſurae enormiter tumidos, tenſos, duros; quod in eryſipelate, morbo ſcilicet cutis, nequaquam videre eſt. Hinc conjecit, aliud morbi genus illud eſſe, quam putaretur; &, quoniam aeger ex patre affectibus podagricis obnoxio natus erat, ſuperioribuſque diebus rheumatici cujuſdam doloris ad collum, & ſcapulas indicia non defuerant, aliquid arthritici mali ſubeſſe judicavit. Quam ob rem auctor fuit, ut totum crus praedurum decocto emollienti, & diſcutienti, in quo ſapo venetus ſolutus eſſet, calide foveretur, uti continuo factum fuit.

Accitus alius Chirurgus.

Suſpicio arthritici morbi.

§. CCXXVI.

Hora vigeſima prima ejuſdem diei ſubfriguit toto corpore cum pulſibus depreſſis, & parvis. Exacerbari tunc febris credita eſt; verum hora vigeſima tertia pulſus in eodem omnino depreſſionis ſtatu pergebant, nec quidquam ſe ſe erexerant; quod ſane fatiſcentis naturae potius, quam novae acceſſionis effectum videbatur. Dolor cruris aliquantum minutus erat, tenſio non nihil mollita; color vero dubius. Erant enim, quibus ſublividus appareret, dum aliis, etiam non imperitis, non item. Si qua igitur coloris mutatio contigerat, vix haec diſtingui poterat, ambiguaque videbatur. Hora quarta veſpertina incepit deſipere, & quodammodo furere; tentabat enim e lecto exilire, anxius, irrequietus, anhelans. Pulſus, qui nunquam inter haec ſe ſe extulerant, parvi, obſcuri, inaequales, crebri multo magis evaſerant. Hora decima verſus novam lucem deteriora omnia cum pulſuum tanta imbecillitate, ut pene deficerent. Tunc color cruris manifeſte lividior; reſpiratio rara, anxia, difficilis; mens perturbata; ſingultus frequens proximum exitium indicabant. Brevi enimvero ſenſuum expers factus, aſphycticus, ſtupidus, ad horam uſque decimam tertiam cum morte colluctatus, tandem obiit; die nimirum ſecunda ad finem properante, ex quo dolor inceperat; horis vero quadraginta circiter ab ingreſſu manifeſtiore febris, atque adaucto cruris dolore. Dum animam agebat, crus totum a pede ad coxéndicem uſque, ut a medico peritiſſimo, qui accitus huic tragoediae interfuit, accepi, ſtriis ſatis conſpicuis in longum porrectis, nigricantibus, & liveſcentibus notatum apparuit. Cuncta haec ex fide, & ſermone eorum, qui Nobili viro adſtiterunt, conſcripſi. Non enim potui ego, alibi occupatus, eidem praeſto eſſe.

Signa imminentis gangraenae.

Delirium.

Mors.

Cruris color nigricans.

§. CCXXVII.

Praeceps adeo, atque inopinata pernicies magnae cunctis admirationi fuit; medicis vero, & chirurgis, qui in auxilium occurrerant, diſceptandi cauſſam praebuit. Alii enim erysipelas malignum, quod cito in gangraenam abiiſſet, accuſabant: alii arthriticum humorem acerrimum, & fortaſſe ſua e ſede ad interiora demum converſum. Nec facile decerni poterat, quorum potior eſſet ratio. Nam abfuit cutis rubor roſeus, qui eryſipelatis proprius eſt, & contra non cutis, in qua erysipelas ſedem habet, ſed interiores, muſculareſque partes doluerant, intumuerantque: & ſi qua gangraena inſequuta eſt, prout nigricans cruris color ultimo viſus indicabat, non ab eryſipélate, cujus nullum, aut certe valde anceps indicium extiterat, profecta eſſe videbatur. Arthritici porro humoris tanta interdum eſſe poteſt malignitas, ut plurima, & lethalia mala, imo ſubitam mortem ab eo illatam ſaepius viderint clinici. Neque nobiſmet ipſis deficiunt exempla gangraenae, & ſphaceli ab ejuſmodi cauſſa progeniti. At nunquam antea arthritide laboraverat vir illuſtris, neque articuli ſolum, ſed ſura praecipue in eo affecta fuit, neque adeo praeceps gangraena arthriticos dolores, quando eos ſubſequitur, ſubſequi conſuevit. Quid vero de metáſtaſi arthritici humoris ſentiendum putem? Detumuit certe non nihil crus affectum, & praedurum; dolorque mitior evaſit ſecunda die ingruente ad veſperam. An metaſtaſeos id ſignum? Sed commune id quoque gangraenae naſcentis. Si vero cruris tumor, & dolor ex eo remiſit, ſubſeditque, quod illinc arthriticae materiae pars maxima receſſit, cur tamen crus nigricavit, cur gangraena foedatum?

An eryſipelas malignum fuerit?

An metaſtaſis arthritici humoris?

§. CCXXVIII.

Affectio melancholica, qua jamdiu moerebat aegrotans, aliquam de atra bile in abdominis viſceribus coacervata, & demum repente mota, atque in circuitum acta ſuſpicionem creare poſſet. Certum, probatumque eſt, atram bilem interdum tantam acritatem contrahere, ut veneni erodentis, corrumpentiſque naturam adepta peſſimas febres, & mortiferas, quocunque feratur, ſiſtaturque, partium ſiderationes facile inferat. At nulla in nob. viro viſcerum abdominalium labes, nulla haerentis ſanguinis in iis indicia, nulli flatus, nulli borborygmi, nulla digeſtionis, reliquarumque functionum in imo ventre depravatio antecesserant, ut compertiſſimum mihi eſt.

An ab atra bile malum?

§. CCXXIX.

Ætiologia. Ergo, ſive ab arthritico humore latitante, atque *anomalo*, ſive ab *eryſipelatode*, ſive ab *atrabilari* id mali derivandum quis velit, illud ſemper cum Galeno, & Mercuriali veroſimillimum credam, humorem venenatae indolis fuiſſe, qui in hujuſmodi viro paullatim genitus, & repente evolutus tantam perniciem attulerit. Is enim juxta Galenum erumpens, non modo febrim excitare potuiſſet, ſi haec cum incipiente morbo acceſſerit, quod tamen in noſtro aegro non ſatis conſtitit; verum etiam partim a viribus vitae in crus detruſus dolorem, tumorem, & gangraenam; partim ad cerebrum, pulmones, & praecordia circuitu vitali delatus delirium, anxietates, difficilem reſpirationem, & vitae finem praeſtitit. Quod ſi in ipſo crure malignum humorem & genitum, & evolutum cum Mercuriali malueris; facile intelligis, dolorem ibi primum, tumoremque cum febre, quemadmodum ſupra narratum eſt, oriri debuiſſe, & demum gangraenam ipſiuſmet cruris. Vides etiam, cur abſorpto in venas necrotico, putridoque tabo, cordis, pectoris, cerebri, nervorumque functiones labefactatae, imo cum vita ipſa cito deletae fuerint. Alterutra explicatione uti poteris, prout febris dolorem anteceſſerit, aut conſequuta ſit, ſive, quod perinde eſt, prout primaria, aut ſecundaria febris iſthaec videatur; quamquam interdum ita febris & dolor ſynchrona eſſe poſſunt, ut diſtinctioni huic nullus ſit locus; quo caſu ut primariam eam haberi licebit.

Curatio.

§. CCXXX.

In ſummo igitur iſto vitae diſcrimine, atque adeo celerrimo, lethiferoque morbo vix ſuppetit quod tantae opponas ruinae. Infenſiſſimum vitalibus, animalibuſque facultatibus venenum, irritabilitatem, ſenſibilitatemque deſtructurum, cuncta citiſſime corrumpens poſtulare videtur

Indicationes. vel ſui correctionem, vel evacuationem, & ſimul mitigationem ſymptomatum. Correctio vero vix ſperanda eſt, cum neque peculiaris veneni natura nobis nota ſit, neque antidotum ullum habeamus, quo illud obtundi, aut immutari queat. Praeſtabit ergo quanta poſſumus

Sanguinis miſſio. velocitate ejus evacuationem moliri. Galenus (*a*), & Mercurialis (*b*) in hujuſmodi calamitate non dubitant protinus ſanguinis miſſionem proponere. Ea enim tum a dolore, qui inflammationem ciere poteſt, tum a febris magnitudine videtur expoſci. Sed magna tamen opus eſt prudentia in adminiſtrando hoc artis praeſidio, ubi venenata, & maligna

ligna ſubeſt humoris natura, quae vitae viribus adeo adverſatur, gangraenamque, aut putrefactionem accelerat. Itaque ſi plethóra, ſi aetas, ſi corporis habitus, ſi pulſuum ratio, ſi vehemens febris, ſi dolor acutus, & reliqua conſentiant, ſanguinem utique mitti oportet, ſed protinus ab initio, & antequam putris corruptio praevaleat, & manu quidem ſuſpenſa, nec liberali. Ubi vero anceps mittendi ſanguinis indicatio eſt, tutior ejus detractio per cucurbitulas reputatur. Deinde leniter, ſi qua in primis viis ſaburrae ſuſpicio eſt, eccoprotico medicamento, aut clyſtere ſatis valido excutiatur. Parti autem, quae tumet, dolet, & tenditur, multoque magis ſi caleat, & rubeat, hirudines admoveri poſſunt, ut quodammodo detumeſcat. Sin hoc non ſufficiat, crebris, altiſque inciſionibus pertundenda, ut veneno ad exeundum via paretur, atque avertatur gangraenae metus. Quod ſi, ut in *Critone*, jam nigrae veſiculae membrum foedarint, vitamque in eo emori doloris, & tumoris imminutio, coloriſque mutatio oſtenderint, neque ſcarificationes quidquam profecerint, MERCURIALIS modo memoratus ſpem omnem in ejus amputatione eſſe poſitam arbitratur. Verum, quando hoc crudele auxilii genus vitari non poteſt, maturandum ſtrenue eſt, antequam gangraenoſus humor totum corpus inficiat; nam eo infecto, ſupervacaneum, & prorſus inutile illud eſſet.

Cucurbitulæ Hirudines.

Scarificatio.

Amputatio membri.

§. CCXXXI.

Dum haec aguntur, curandum diligentiſſime, & citiſſime eſt, ut venenum, quodcunque fuerit, mitigetur, atque e corpore expellatur, ejuſque effecta teterrima inhibeantur. Itaque alexipharmacis, antiſepticiſque efficaciſſimis, & praecipue iis, quae ſudores provocant, mature uti convenit. In his eminent camphora, radix Serpentariae Virginianae, Contrayervae, Polygalae, Cortex Peruvianus, *Elixir* Vitrioli, ſpiritus MINDERERI, varia forma, & ſatis valida, ſed partitis vicibus data. Nec aliena ſunt volatilia, ut ſal volatile cornu cervi, viperarum, ſuccini, ſpiritus ſalis ammoniaci, & celebris illa compoſitio, quae conſtat ex ſpiritu ſalis ammoniaci cum calce parato, & oleo ſuccini intime commixtis, quae a LUCIO nomen habet. Horum actionem, & vim plurimum intereſt copioſo, crebro, temperanti, atque antiphlogiſtico potu, ſubacido nimirum, aperienti, & ni calido, egélido certe adjuvare, & perficere. Opportuniſſimum quoque puto ſtatim ab initio, in primis ſi vires langueant, extrorſum vim morbi cantharidibus brachiis, vel femoribus impoſitis avocare. Loco autem dolenti noxia ſunt, quae reprimunt, aut diſcutiunt, ob timorem metaſtaſeos. Ab his igitur probe cavere oportet. Sufficiet ergo dolori, tenſioni, & ſpaſmo leniendis aqua tepens cum lacte remixta, ex qua ſpongia, aut lintea expreſſa

Alexipharmaca quæ-nam conveniant?

Volatilia.

imponi, & ſubinde renovari poterunt. Plura temporis brevitas, acutiſſimuſque mali curſus ne cogitari quidem permittit, nedum fieri.

Ephemera a contagio, ſive a miaſmate putrido.

§. CCXXXII.

Febris putrida milites epidemice affligens.

Haec edere paranti opportune mihi redduntur literae, quas ad me dedit Kalendis Maji hujuſce anni 1780. amiciſſimus, expertiſſimuſque Medicinae clinicae Profeſſor publicus, & Noſocomii militaris, quod Vindóbonae eſt, Medicus ordinarius, Cl. Jacobus Reinleinius. In his, poſtquam de febre putridiſſima, quae in milites atrociter ſaeviit, quaeque ab eo ipſo evitari non potuit, certiorem me fecit, caſum mecum communicat cujuſdam puellae, quam *ephemera* maligna ex *peſtifero* propemodum *miaſmate*, ſive ex *contagio* (§. CCIX.) repente orta, & terrificis, inſolitiſque ſymptomatibus ſtipata e medio ſuſtulit. Exſcribam verba ipſa, quibus funeſtiſſimam hiſtoriam expreſſit: *Morbus ipſe*, inquit, *qui tot militibus adeo infenſus fuit tam quoad ſymptomata, quam quoad curam idem fuit, quem Authores febrim putridam appellant; dejectus neo-conductorum militum animus, noſtalgia auxerunt periculum; plurimos rapuerunt recidivæ. De egregia infuſi florum Arnicæ virtute antiſeptica quotidiana experientia fui convictus, & forte huic ego quoque vitam debeo, qui nec corticem peruvianum, nec camphoram, nec acida mineralia ferre potui. Formidabilem effectum, quem contagium hoc apud quoſdam milites, qui Infirmariorum, ut vocantur, munere fungebantur, præſtitit, ſilentio hic præterire non poſſum. Homines iſti ſani, robuſti (tot Hercules crediſiſſes) ſimul & ſemel collabebantur; facies fuit ex flavo livida; oculi ſemimortui, excavati; naſus acuminatus, frons, & cutis rigida; extrema ſuperiora, & inferiora in principio pallida, paullopoſt frigida, ſucceſſive livida, nigra; pulſus debiliſſimus; reſpiratio ſumme anxia; vomitus continuus materiæ viridis, æruginoſæ, fætidæ; lingua humida, tremula, obſeſſa; ſitis pauca; alvus tarda, enematibus ſollicitata viridis, cadaver redolens; hypochondria tenſa; triſtitia ſumma. Sub finem tertiæ, quartæ, etiam ſextæ diei inter anxietates maximas, frequentia animi deliquia, & convulſiones ſecuta eſt mors. Puella ſedecim annorum, fortis, ſana, chirurgi filia, percupida videndi cadavera, ſæpe ingrediebatur locum, in quo cadavera ad humationem aſſervabantur. Hæc die quadam, dum ex eo loco, ubi cadavera erant diſpoſita, egrederetur, illico quaſi temulenta facta eſt, & ad ſuum cubiculum reverſa ſtatim inhorruit primum, deinde incaluit cum pulſu febrili, atque incepit vomere materiam viridem, æruginoſam, porraceam; paullo poſt aphóna evaſit, & levi-*

Servi ab ægrotis, ſive valetudinarii contagio correpti, quibus ſymptomatibus afficiebantur.

Hiſtoria ephemeræ a contagio.

bus in principio, tandem enormibus toto corpore couvulſionibus correpta fuit. Quidquid ori inditum eſt, ipſa aut non deglutivit, aut revomuit; enemata ipſa ſtatim dimiſit. Sanguis e vena detractus nihil vitii oſtendebat, ſi ſolito majorem denſitatem exceperis. Poſt viginti quatuor horas vocatus ipſam vidi cadaveris ſimillimam; pulſus vix erat ſenſibilis, tetanus maxillam inferiorem tenebat, convulſiones continuæ, dejectiones alvinæ involuntariæ mephitim cadavericam ſpirantes. Curavi ſubito applicari hirudines ad arterias temporales, & poſt aures, quæ aliquot uncias ſanguinis extraxerunt. Injecta fuere enemata repetita ex chamomilla cum largiori doſi camphoræ. Fuerunt etiam applicata ejuſmodi fomenta abdomini; nuchæ, & extremitatibus inferioribus veſicantia. Ut tetanus maxillæ inferioris ſolveretur, adhibita cataplaſmata emollientiſſima, camphora, & ſuccino permixta, ſed omnia incaſſum. Trigeſima ſexta ab invaſione hora expiravit. *Mors.* *Chirurgorum, & Infirmariorum plurimi, qui, dum inſolitam illam debilitatem veneni jam ſuſcepti prænunciam animadverterunt, ſtatim quæſiverunt auxilium.* *Quomodo contagione infecti curabantur.* *Evacuata per datum emeticum materia viſcida, interdum bilioſa, & ſumpto poſtmodum per epicraſim ſpiritu* MINDERERI *cum infuſo florum Arnicæ, ortoque inde copioſo ſudore periculum feliciter evaſerunt.* Hactenus praeclariſſimus REINLEINIUS.

§. CCXXXIII.

Itaque quotieſcunque putridum contagium, ſive miaſma ſepticum hominem ingreditur, totumque nervorum ſyſtéma afficit, quantocius danda opera eſt, ut ſalivalis, gaſtricuſque latex, quem lues infecit, proximiori via expurgetur; & quidquid penitius corpus occupavit, cutis ſpiraculis emandetur, antiſepticiſque medicamentis corrigatur. Quare ea ipſa curatio convenit, quae venenatis, & contagioſis morbis adhiberi ſolet. *Curatio.* Blandis nempe emeticis, poſt ſanguinem detractum in plethora ſumma, praemiſſis ad ſudorifera, antiſeptica, & leniter ſedantia properandum eſt, qualia ſunt ſpiritus Mindereri, acetum Bezoarticum, Aqua Theriacalis, Aqua Lucii, Theriaca, Diaſcordium Fracaſtorii, Mithridatium, ſuccus mali medici aqua dilútus, decocta rad. Contrayervae, Serpentariae Virginianae, Arnicae, florum Tiliae, Meliſſae, Sambuci, Camphora, Moſchus, & alia hujus generis pro circumſtantiarum, temperamenti, aetatis, ſexus, anni temporis ratione. Neque aliena ſunt omnia, quae revellentia dicuntur, uti cantharides, cuti de more, ut veſicam excitent, impoſitae, cucurbitulae ſcarificatae, frictiones, balnea pedum, ipſumque regimen diaphoreticum; quale REINLEINIUS utile (§. CCXXXII.) ad venenatos halitus cito e corpore expellendos in aegrorum curatoribus expertus eſt.

SYNOCHUS SIMPLEX * SIVE SYNOCHA.

§. CCXXXIV.

Synochus ſimplex eſt ephemeræ extenſæ valde affinis.

Synocha legitima, & extenſa.

Cur imputris vocata?

Cur ſimplex?

Ejus differentiæ tres.

Synochus ſimplex, ſive *Synocha*, ut aliis vocatur, *ephémeræ extenſæ* valde affinis eſt, ſed aliquanto gravior, & longior. Ideo ephemeris a Galeno adnumeratur. Omnium breviſſima quatuor diebus, longiſſima vero ſeptem plerumque finitur. Illam *ſynocham legitimam*, hanc *extenſam*, quemadmodum de ephemera dictum eſt, diſtinctionis cauſſa appellandam cenſent non nulli (*a*). Utraque *ſynochus imputris*, nominatur, ut ab alio febris genere, quae *ſynochus putris* paſſim dicitur, apte diſtinctєque ſejungeretur (*b*). Nullum enim humorem in illa putreſcere Galenus, vetereſque qui eum ſequuti ſunt, putabant. Hinc etiam *ſynochus ſimplex* ab aliis dicta eſt. Quanquam vero febris haec continuitatem continentem exhibeat, tres tamen differentiae pro diverſa incedendi ratione a Veteribus ei attribuuntur. Prima eſt *Homótona*, ſive *Acmáſtica*, quae nempe a principio ad finem uſque eumdem fere gradum ſervat: altera *Epacmáſtica*, ſive *anabática*, quae ab ipſo ingreſſu paullatim increſcit, donec remittat, & deſinat: tertia denique *Paracmaſtica*, quae poſt primam intenſiorem acceſſionem gradatim, & ſenſim decreſcit uſque ad finem. At multis hujuſmodi differentiae videntur imaginationis figmenta. Ego tamen non auſim eas, ut fictitias, omnino rejicere, cum experientia didicerim, magnam eſſe huic febri procedendi varietatem, nihilque videatur repugnare, quo minus cauſſa febrim excitans aliquandiu eodem in gradu perſiſtat, donec ſubigatur, vel aliquantulum ſucceſſive evolvatur, motumque febrilem adaugeat, donec minuatur, atque e corpore ſecedat; vel ſenſim minuatur, ut demum ſtato tempore tota evaneſcat. Saepe enim poſt unum, vel alterum diem febris remittit, licet ſub veſperam non nihil, ut reliquae continentes, intendatur, ſed in dies levius, donec prorſus ceſſet. Proprium autem febris hujuſce eſt a cauſſis manifeſtis oriri, continentis naturam habere, atque intra ſeptem aut novem dies deſinere.

An fictitiæ hujuſmodi differentiæ?

* *Synonyma*

Synochus imputris GALENI, *Diff. febr. l.* 2. *Synochus ſimplex* RIVERII, *Prax. medic. l. XVII. ſec.* 1. *cap.* 2. *Continens non putrida* LOMMII, *obſerv. medic. p.* 2. *Synocha ſimplex* JUNCKERI, *Tab.* 58. *Febris continens*, *ſive Synocha* STAHLII *Caſual. min. caſ.* 87. *Synocha* SAUVAGESII, *Noſol. Method. claſſ.* 2. *gen.* 2. *Febris Synocha* VALCARENGHII, *De præcip. Febrib.* §. *XXIII. Febris acuta ſimplex* STÖRCKII, *Ann. Med.* 2. *menſ. Julio* 1759. *Febris continua ſimplex* LIEUTAUDII, *ſynopſ. l.* 1. *ſect.* 1. *Febris continua depuratoria*, *ſive defæcatoria* QUAESNAEI, *Traité des fievr. contin. T.* 2. *p.* 354. *Continens inflammatoria ſimplex* SELLII, *Pyretolog. method. rudiment. p.* 103. *Ephemera plurium dierum* QUORUMDAM. *Febris conti-*

nens, *ſive homótona*, *item ſeptimanaria* ALIORUM. Neque hic credas ſynonymorum finem eſſe. Tanta enim eſt hodie nomina pro lubitu innovandi licentia, atque intemperantia, ut, niſi aliquantum coërceatur, eorum numerus excreſcere demum debeat in immenſum, & plurimum memoriae & temporis requiratur ad ea ſola ſine ullo propemodum fructu perdiſcenda. Hinc nomina a Veteribus impoſita, & per plura jam ſecula a ſcriptoribus uſurpata etſi interdum minus propria, retineo libentius. Nova enim, ut ut plerumque aptiora, ſaepe tamen barbariem ſapiunt, aut confuſionem pariunt, cauſſamque praebent priſcorum libros verſantibus, ut non intelligant, quibuſnam veterum haec recentia reſpondeant, aut morbum pro morbo decepti accipiant.

(*a*) VALCARENG. *l. c.* (*b*) GALEN. *l. c.* qui omnes febres *putres* vocavit, & eſſe credidit, praeter *ephemèras*, in quibus hanc quoque Synochum ponebat, & praeter hecticas, uti ſupra, ubi de diviſione febrium agebatur, animadverſum eſt.

Cauſſae.

§. CCXXXV.

Cauſſas eaſdem habet, quas *Ephemera* (§. CC.), ſed validius agentes, aut graviores, incidenteſque in corpus non quidem impurum, ſed ſanguine turgens, aut cholericum, aut ad efferveſcendum aliunde proclivius. Hinc ejus etiam ſymptomata fere conveniunt cum iis, quae in *ephemera* eſſe ſolent, hoc ſolum diſcrimine, quod *ephemera*, ut paullo ante tradidi, repente corripit, & brevi, ſi ultra viginti quatuor horas extendatur, mitior evadit, brevique remittit, neque adeo intenſum, ut ab initio, calorem comitem habet. Synochus contra lentiori paſſu, & veluti pedetentim ingreditur, atque in dies invaleſcit ad quartam uſque, ſi ſeptima die finienda ſit, inde paullatim decreſcit, & finitur. Raro evenit, ut diu in eodem gradu conſiſtat, donec tandem ex toto decedat. Si vero quarta die ſolvi debeat, haec omnia, uti patet, maturius contingunt. Quoniam vero eaedem omnino cauſſae utrique febri, ephemerae ſcilicet, & ſynocho ſimplici communes ſunt, ſed in ſynocho validius, diutiuſque quodammodo agentes; neceſſe eſt, ut ſymptomata eadem quoque in utraque, ſed in hac vehementiora conſequantur. Hinc factum eſt, ut a quibuſdam tam veterum, quam recentium ſynochus haec veluti ephemerae intenſior gradus, ſive productio ejus quaedam habeatur.

§. CCXXXVI.

Praeter illas ſynochi differentias, quas ſupra (§. CCXXXIV.) memoravimus, pro cauſſarum varietate, quae eam efficiunt, aliae etiam, *Aliæ differentiæ.*
atque aliae diſtinctiones oriuntur. Quare alia eſt *ſanguinea*, ſive *plethorica* *, alia *cholerica*, ſive *ardens ſine periodo* **, & ſic porro, ut de

ephemera dictum eſt; itemque *primaria*, *ſymptomatica*, *ſecundaria*, *ſporadica*, *epidemica* eſſe poteſt, uti reliqui morbi, & iterum ſubdiſvidi multifariam adhuc pro circumſtantiarum ratione. Ad hoc febris genus transferri ſolet *Synocha putrida* Sennerti (*a*), quamquam hoc nomine non *Synocham* ſimplicem, ſed *Synochum* vere *putrem*, de qua poſtea dicam, expreſſerit. Non tamen is ego ſum, ut omnem a ſynocha putredinem, aut malignitatem ſemper abeſſe contendam. Quidni etiam putrida, & maligna eſſe poſſit? Rectius quidem praetermitti hic poſſunt quaedam aliae ſpecies, ut *ſcorbutica* Linden (*b*), catarrhalis Hoffmanni, Henischii, & Riverii (*c*), *tragœda* Ramazzinii (*d*) aliaeque a Sauvagesio (*e*) commemoratae, utpote quae aut ad alios morbos, aut ad febres remittentes, intermittenteſve pertinent, non ad Synochos, ſive continentes.

* *Synonyma*

Synocha plethorica; *ſynocha ſeptimo die ſoluta* FRID. HOFFMANNI *De febr. ſec.* 2. *cap.* 1. & *obſerv.* 4. *Spec.* 1. SAUVAGESII, *Noſol. Claſſ.* 2. *Gen.* II. *Febris ſanguinis Avicen. T.* 2. *p.* 43. *Synocha ſimplex* FRID. HOFFMANNI *De febrib. p.* 110. *ſynocha ſine putredine* SENNERTI, *De febr. l.* 1. *cap.* 6. & *l.* 2. *c.* 10. *Febris inflativa* HEURNII, *Sauvag. l. c.*

** *Synonyma*

Synocha ardens ſpec. 2. SAUVAGESII. *Synocha bilioſa* SENNERTI *De febr. l.* 2. *cap.* 10. *Synocha cauſodes* MANGETI *Biblioth. Medic. Synochus cauſonides* GILBERT. ANGLI *fol.* 56. *Cholerica febris* FRID. HOFFMANNI *de febrib. ſec.* 2. *cap.* 2. *obſ.* 5. *Synocha bilioſa* FERNELII, *Sennert. l.* 1. *cap.* 6.

(*a*) *De febr. l.* 2. *cap. XI.* Plerumque eam naſci autumat SENNERTUS ab impedita tranſpiratione, & ſanguine in venis, ut veteres loquuntur, putreſcente, ſive potius leviter inflammato. Nam ſanguis putreſcens apud ipſos idem eſt, ac phlogiſticus, ut poſtea videbimus. Eam vocat ipſe *putridarum ſimpliciſſimam* (non *ſynocharum*, ut male alii credunt; multa enim putridarum genera, ut alibi §. LVIII. monuimus, veteribus erant) *facillimamque curatu*. Duplicem putat eſſe, aliam *puram* & *legitimam*, aliam *notham* ſive *ſpuriam*. Illam raro ſeptimam diem excedere, hanc ad decimam quartam etiam extendi, coctioniſque ſigna in ea apparere. Itaque ad *Synochos putres* omnino ſpectat, vel ſi ad Synochum ſimplicem velis, profecto non differret a *ſynocha ſanguinea*, & *plethorica*.

(*b*) Deſcriptionem *Synochi ſcorbuticæ*, quam dedit SAUVAGESIUS, ſi conſulas; facile intelliges, vel ſymptomaticam eam fuiſſe, vel cum ſcorbuto complicatam, vel ob contagium a parentibus ſcorbuticis ſuſceptum a Synochi ſimplicis natura deſciviſſe, lethumque ob veram ſanguinis corruptionem die ſeptimo attuliſſe.

(*c*) SAUVAGESIUS unam, eamdemque febrim exiſtimavit *Synocham catarrhalem* HOFFMANNI cum *catarrho epidemico* HENISCHII, & cum *febre epidemica* ANONYMI *apud Riverium inter obſervat. addit. obſ. X.* & *cum catarrho* RIVERII *cent.* 1. *obſ. X.* Sed, ſi quid judico, non parum hujuſmodi morbi differunt inter ſe, & ſpeciatim a *Synocho ſimplici* valde diſtant. Singulorum deſcriptiones una ſimul comparentur. Deſcriptio febris epidemicae, quam FRID. HOFFMANNUS vocavit *Synocham catarrhalem*, ſive *Synocham compoſitam A.* 1729, extat apud eumdem *l. de febrib. ſect.* 2. *cap.* 1. *obſerv. V.* Si eam rite perpenderis, deprehendes, catarrhum epidemicum fuiſſe cum febre plus minus gravi conjunctum, aut ſi febrem malueris eum appellare, nequaquam, ſive durationis tempus, ſive typi

rationem conſideres, febribus *continentibus* accenſendam eſſe. Nam ſaepe, quando gravior morbus erat, ad decimam quartam diem protendebatur, quod Synocho ſimplici minime convenit; & praeterea veſpertinis horis exacerbabatur, quod *quotidianis continuis remittentibus* proprium eſt: ut nihil dicam de exanthemate *miliari*, aut *petechiali*, quod in ea erump ebat non raro, exitioque erat. *Synochus* vero *epidemica compoſita cum catarrho A.* 1580. G. HENISCHII deſcribitur in *Comment. in* ARETNEUM *pag.* 315. Haec quidem ratione durationis ad Synocham magis accedit, nam *quarto ut plurimum die, interdum, ſed raro, longius protrahebatur ad ſeptimum, & nonum diem*. Nulla vero ibi mentio fit de continuitate continenti, probabileque eſt, cum catarrhalis morbus eſſet, veſpere exacerbatum eſſe, & mane remiſſiones habuiſſe. Quam ob rem, ſi ad febres referendus ſit, ad remittentes procul dubio ſpectabit, non ad continentes. Adde, HOFFMANNI deſcriptionem non parum ab illa HENISCHII diſcrepare: atque adeo non unam, eamdemque morbi ſpeciem complecti. Potius cum HENISCHII morbo convenit *febris epidemica A.* 1580, quam *Anonymus* apud RIVERIUM deſcribit; quamquam hujus deſcriptio aliquantum ab illa HENISCHII deflectat, neque ita accurata, atque abſoluta ſit, ut de ſpecifica morbi natura aliquid decerni queat. Id unum certum, manifeſtumque eſt, utrumque morbum catarrhum epidemicum fuiſſe plus minus malignum, atque exitioſum. *Catarrhus* demum cum aliis ſymptomatibus a RIVERIO *cent.* 1. *obſ. X. deſcriptus* nulla febri ſtipabatur, ideoque nequaquam cum ſuperioribus confundi debet.

(*d*) RAMAZZINIUS (*conſtit. epid. urban. A.* 1591.) febres ab aeſtivo calore maxime genitas deſcripſit. *Febres* autem *iſtæ tertianæ intermittentes erant, ac ut plurimum exquiſitæ, & quæ die ſeptima, ac etiam citius, poſt unam, vel alteram phlebotomiam per ſudorem judicabantur* (§. XXXIV.). In ſequenti paragrapho febrem *tragœdam* Abderitarum ex LUCIANO commemorat, non quod ea, quam in illa conſtitutione Mutinenſi obſervaverat, tragoeda eſſet, ſed ut oſtenderet, immodicum aeſtum cauſſam ejus fuiſſe, ac proinde eſſe etiam poſſe febrium tunc regnantium, *adſpectu quidem terribilium, nec ſine mentis emotione, ſed quæ poſtea die ſeptima, oborto ſudore, poſt celebratam liberali manu, phlebotomiam ſolverentur*. Febris igitur iſthaec RAMAZZINII erat tertiana intermittens, cum diatheſi inflammatoria fortaſſe complicata, aut cum ſanguinis nimia copia, & fervore conjuncta, nequaquam ad Synochos ſpectans. Jure etiam omitto *Speciem ſeptimam*, nempe *Synocham dolorum*, & *ſpeciem octavam*, ſive *Synocham cephalalgicam* D. RAZOUX, quas habet SAUVAGESIUS; nam febris, quae *comitatur dolores, & phlogoſes* vulnerum, ambuſtionum, phlegmonum, bubonum ſuppurantium, tendinum punctorum, arthritidis, rheumatiſmi, nephralgiae, proctalgiae a mariſcis, aliorumque morborum nunquam continens eſt, ſed exacerbans, atque inaequaliter decurrens, interdum etiam intermittens: ideoque male ſynochis accenſetur. Nec quae atrocem *cephalalgiam* ex vermibus narium cava obſidentibus confequebatur, a D. RAZOUX ita deſcribitur, ut Synocha fuiſſe dici poſſit. In ejus enim hiſtoria (*Journal de Medicin. T. IX. p.* 415.) nec de typo febris, nec de tempore, quo deſiit, quidquam prolatum eſt. Cur igitur *Synocha* ſymptomatica dicatur, cum ipſemet RAZOUX eam nomine non donaverit? (*e*) *Noſol. method. l. c.*

§. CCXXXVII.

Magni autem refert, utrum ſynochus haec (§. CCXXXIV.) ſit *ſimplex, pura, & vera*, an *impura, anomala*, aut *complicata*. Hinc enim non ſolum ſymptomata, & procedendi ratio, verum etiam cura *Pura, impura, anomala, & complicata.*

ipſa variantur. Simplex, & pura incipit plerumque ſine frigore, & ſine horrore. Totum corpus ſegneſcit, at quadam veluti laſſitudine fractum, aut contuſum videtur, atque aeſtuat. Succedit manifeſtior cutis mador. Caput vel dolet, vel gravius perſentitur. Facies praecipue tumet, rubet intenſius, & calet. Altior occupat ſomnus; multum arteriae temporum pulſant; reſpiratio magna ſubdifficiliſque eſt; pulſus plenus, vehemens, creber, & velox, at aequalis, molliſque, eo caſu excepto, in quo primae viae vitioſis ſuccis ſcateant, aut a vermibus infeſtentur. Tum enim, antequam ejiciantur, ſpaſmos excitant, unde pulſus parvus, duriuſculus, atque inaequalis efficitur. Sed tunc complicatum malum eſt. Urina a naturali non multum aliena eſſe conſuevit. Initio tamen, ut plurimum aquea, paullatim vero rubicunda, aut alba, craſſa, & turbida fit, praeſertim ubi febris attingit tertiam, aut quartam diem. Mador autem cutis, quem cito apparere diximus, ſenſim augetur adeo, ut remittente jam morbo, aut quavis ejus remiſſione in plenum ſudorem prorumpat. Interdum etiam ſi plethoricus, juveniſque ſit aeger, vel quarta, vel ſeptima die ſupervenire viſa eſt narium haemorrhagia, quae febri finem imponit. Quandoque ſola etiam inſenſibilis tranſpiratio id praeſtat. Nec rarum eſt, alvi ffluxu morbum quoque feliciter ſolvi *.

Puræ ſigna.

* Synochus ſimplex, quem anno 1759 Julio menſe curavit cl. Störckius (*Ann. Med. ſecund.*) ſic ſub *febris acutæ ſimplicis* titulo ab eo deſcribitur: *Symptomata* ejus *erant levia: exiguus ſolummodo capitis dolor, ſitis mediocris, ſicca tuſſicula, & febris admodum mitis obſervabantur. Lingua fuit plerumque alba, oculi vivaces, raro turbidi, reſpiratio naturali fere æqualis, cutis mollis. Alvus bonæ conſiſtentiæ, & coloris, fere quotidie ſponte prodiit. Urinæ ſub initium fuerunt ruffæ; finiente tertio morbi die turbidæ, & quarto die poſuerunt ſedimentum copioſum, album, glutinoſum (quale calculo laborantibus commune eſt). Sæpiſſime quarto die ortus eſt copioſus ſudor per univerſum corpus, & deſiit tunc febris, & urinæ ſenſim naturales factæ ſunt. Si vero quarto die ſudor nullus obſervatus fuit, tunc urinæ continuarunt craſſum ponere ſedimentum, & ſeptimo die citra omnem ſenſibilem evacuationem ægri a febre liberati ſunt, & vires ſuas brevi recuperarunt. Ultra ſeptimum diem febris acuta ſimplex* (ſic vocat Synocham) *nunquam duravit. Tres tantum hoc menſe aegri fuerunt, quibus ſeptimo die miliaria alba eruperunt. Nihilominus & his eodem die febris ceſſavit; cœperunt redire vires; viguit appetitus, & omnis actio, & functio, uti iis, in quibus talia non contigerunt &c.* Scire autem licet, praecedente menſe Junio fuiſſe miliaria exanthemata morbum praecipuum, ſive *ſtationarium*; cumque conſtitutio epidemica ſemper morbis intercurrentibus aliquid ſuppeditet ſuae indolis, aut faciat, ut ſuccedentes morbi aliquid praecedentium in ſe retineant, nil mirum, ſi in hac Synochi ſpecie interdum miliaria eruperint, benigna, & ſalutaria; quamvis communiter a Synocho abeſſe ſoleant.

§. CCXXXVIII.

Atque haec quidem Synocho ſimplici, & purae communiora. Sunt tamen quaedam cuique propria. In *ſanguinea*; quae frequentius juvenes, viroſque

viroſque plethoricos, & ſanguineis evacuationibus aſſuetos, quovis anni tempore, ſed praecipue verno, aut aeſtivo corripit, graviora omnia eveniunt. Saepe ſanguis copioſius in caput, fauces, pectus, aut in abdominis viſcera irruens, congeſtiones quaſdam quaſi inflammatorias procreat; hinc manifeſtiora earum partium ſymptomata ſe produnt, uti turgidior, rubicundiorque facies, inſignior oculorum rubor, & lacrymatio, gravior capitis dolor, temporum pulſatio, vertigo, ſopor, interdumque mentis etiam aberratio; in faucibus deglutiendi aliqua difficultas; in ore ſitis, atque ariditas linguae. Si pulmones, & praecordia magis afficiantur, mox urgent pectoris anguſtia, difficilior, & crebrior reſpiratio, anxietas, cordis palpitatio, virium, animique dejectio. Quod ſi ventriculi vaſa ſanguis oppleat, nauſea, vomitus, aut vomendi cupiditas, & quandoque ſingultus accedunt. Similis congeſtio ſanguinis in inteſtinorum tunicis moleſtiſſimas inflationes facit, alvum adſtrictam, aut liquidam & foetidam; in meſentericis arteriis, & venae portae ramis dolorem fixum circa primam lumborum vertebram, decubitum inſuetum, jactationem, & ſi ſpinalis medula petatur, torporem, languoremque artuum, aut etiam convulſiones, Hoffmanno (*a*) referente, qui tamen multa ex praeconcepta opinione ſibi confinxiſſe videtur. Utcunque res ſit, *ſanguineam* detegunt temperamentum ſanguineum, & plethórae ſigna. *Sanguinea ſigna juxta Hoffmannum.*

(*a*) *De febr. ſect.* 2. *cap.* 1.

§. CCXXXIX.

In *Synocha cholerica*, ſive *ardente ſine periodo* (§. CCXXXVI.), quae accenditur tum, cum cauſſae (§. CCXXXV.) in bilioſum, ſive calidum & ſiccum corpus, alioquin ſanum inciderint, nullae quidem putredinis ex veterum mente in pulſu, aut urinis notae inveniuntur, verum calor acer in cute arida ferit manum tangentis, os amareſcit, appetitus dejicitur, ſitis, vigiliae, & capitis dolor magis excruciant. Hoffmannus his addit anxietates, aeſtum internum, crebras dejectiones, viribus infenſas, & quaſi animi defectionem inferentes *. Sed praecipua, & veluti pathognomonica ejus ſigna ſunt calor ardens, & ſitis ingens (*a*). In his enim ardentium omnium febrium natura ſita hodie a pleriſque reputatur. Diſtinguitur vero a febre *ardente periodica*, ſive *cum periodo*, quae ad intermittentes, aut remittentes ſpectat, quod nullas acceſſiones, & remiſſiones manifeſtas, & certas habeat. Fernelius, aliique in *Synocha* hujuſmodi bilem praeter modum efferveſcere, febremque movere opinantur. At Fernelii opinionem, ſi unquam admitti debeat, ita accipiendam rite monet Sennertus (*b*), ut *Cholericæ ſigna.*

non vera bilis hepatica, aut *excrementitia* pro hujuſce febris cauſſa intelligatur, ſed tenuior, calidior, atque acrior ſanguinis pars, cui bilis etiam nomen veteres indidére; ſive, quod eodem recidit, ſanguis ipſe, qui in cholericis praeſertim, tenuior, fervidior, acriorque eſt, ex cauſſa evidenti efferveſcens.

* Suſpicor HOFFMANNUM hic falli; nam haec ſymptomata tum locum habent, cum a bilioſa in primis viis congeſta colluvie gignitur. Tunc febris bilioſa quidem eſt, non tamen continens, nec homótona, ſed periodice exacerbans, & remittens, ſic, ut ad Remittentium claſſem, ut gaſtricae omnes, omnino pertineat. At ſi unquam in Synocha bilioſi humores copia, aut qualitate peccantes primas vias obſideant, hi non ut cauſſa, ſed ut effecta ipſius febris habendi ſunt, aut, ut complicatio quaedam gaſtricae ſaburrae, cum febre ipſa conjunguntur, ſic ut eorum excretione morbus tantummodo minuatur.

(*a*) *Galen.* 2. *de method. cap.* 1. & 9. *cap.* 3. & 5., *de diff. feb.* 2. *cap.* 2. & *de criſ.* 2. *cap.* 6. (*b*) *l. c.*

§. CCXL.

Varietas ſymptomatum unde?

Univerſim varietatem aliquam facit aut temperamentum, aut aetas, aut cacochymia, aut aëris conſtitutio, aut anni tempus, aut plurium cauſſarum complicatio; quorum ſi ratio habeatur, ſymptomatum, atque accidentium novitas, aut diverſitas Medicum nequaquam occupabit, neque in errorem adducet. Facile enim ipſe perſpiciet, quid cuique cauſſae, aut complicationi tribui debeat, quid proprium, quid inſolitum, quid acceſſorium morbo ſit. Plurimum autem refert noſſe, quinam morbi anteceſſerint, quaenam ſanguinis diatheſis praevaleat, quaenam morborum genera potiſſimum dominentur: nam omnes tum febres ſporadicae, aut intercurrentes, atque adeo ipſa ſynochus ſimplex antecedentium, aut concomitantium morborum naturam quodammodo induunt, aut aemulantur; quo fit, ut non parum earum ſymptomata diſcrepent, aut praeter propria cuique morbo, etiam aliena, atque inſolita ſe adjungant. Quapropter Synochus modo tuſſim, modo diarrhoeam, modo lateris dolorem, modo peticulas, modo exanthemata miliaria, aut alia hujuſmodi ſecum trahit, ut *catarrhalis*, aut *inflammatoriæ*, aut *gaſtricæ*, aut *petechialis*, aut *miliaris* ſpeciem mentiatur. Sic, opinor, interpretandi ſunt ſcriptores, quando *Synochas* cum *peticulis*, aut *miliariis*, aliiſque morbis complicatas referunt. Atque hoc ſenſu *putrida*, aut *maligna* dici etiam poterit.

§. CCXLI.

Diſcrimen inter Synochum imputrem, & putrem.

Ceterum Synochus ſimplex diſtinguitur a *Synocho*, ut vocant, *putri*, quod poſterior haec diutius trahatur, aegros gravius ſymptomatum cumulo afficiat, functioneſque omnes evidentius, & pertinacius

laedat, & quod vere *inflammatoria* ſit. Praeterea, ut animadvertit Quesnaeus (*a*), Synochus putris incipit cum horrore, pulſu ſtatim contracto; profundo, inaequali, calore acri, mordaci, ardente, urinis tenuibus, flammeis, coloratis, interdum aqueis, & pallidis, diuque talibus. Item aliae febres in ipſo initio magnum horrorem, aut longius frigus plerumque excitant, ſed ſimul inter initia mitiores videntur, deinde ſenſim ingraveſcunt, donec ſummum gradum attingant. Contra Synocha imputris nullo, aut certe leviſſimo horrore aggreditur, & gravibus mox adſcitis Symptomatibus ſe prodit, caloremque generatim non acrem, niſi *cholerica* fuerit, comitem habet, qui calor ſemper ejuſdem tenoris eſt, & ſi unquam remittit, breviſſimam ejuſmodi remiſſionem eſſe, ex Stahlio docet Sauvagesius. Pulſus inſuper exhibet plerumque magnos, & plenos, niſi cum cacochylia primarum viarum, ut ſupra (§. CCXXXVII.) animadverſum eſt, forte complicetur, aut malignitatem recondat; (nam in malignis pulſus parvus, debilis, humilis, atque inaequalis eſſe conſuevit) & ſummam virium laſſitudinem adjunctam plerumque habet. Malignitatem vero ipſa recondit, vel quod ex venenato principio oriatur, vel ea ſit aëris conſtitutio, quae malignos morbos gignit, unde eorum particeps & ipſa quodammodo fiat.

Complicata cum malignitate aut cacochylia.

(*a*) *Des Fievr. contin. T. 2. p.* 294. 295.

Prognoſis.

§. CCXLII.

Synochus ſimplex plerumque ſalutaris eſt, quia Natura a ſuperfluis humoribus, inutilibuſque excrementis per ſudorem, urinas, vel alias excretiones, interdum etiam per ſolam auctam perſpirationem ſe ſe exonerare in ea annititur. Hinc a Quesnaeo (*a*) inter *depuratorias*, ſive *deſæcatorias* ut ipſe vocat, collocatur, hoc eſt, inter eas febres, quae, quoniam a cauſſa facile per corporis emiſſaria ſine coctionis purulentae ſubſidio tranſmittenda profluunt, ideo *acriticæ* ab eodem dicuntur. Si plethora tamen fuerit inſignior, aut grave aliquod erratum vel ab aegro, vel a Medico admittatur, multa timeri poſſunt, quae nimia vaſorum plenitudo, aut vehemens ſanguinis motus inferre ſolent. Speciatim periculi plus habet, quam ephemera, eoque deterior eſt, quo craſſior, denſior, aut impurior ſanguis plethoram faciat, aut quo manifeſtior ſcorbutica labes, aut malignitas, aut alia prava complicatio cum ea copuletur. Neque diſcrimine prorſus vacat, cum *ardentis* naturam aſſumit; nam facile tum interiores partes inflammatione, aut gangraena corripi poſſunt, ni cita & apta medendi ratio ſuccurrat, aut in *hecticam*, ut

Plerumque periculi expers eſt.

Inter depurativas paſſim ponitur.

Quando periculum portendit.

docet Galenus (*b*), degenerat. In univerſum *impura*, & *maligna* ceteris perniciofior eſt.

(*a*) *L. c. T.* 2. *p.* 354. (*b*) *De differ. febr. l.* 1. *cap. VIII.*

Curatio.

§. CCXLIII.

Naturae opus plerunque committendum.

Saepe ſola Natura motu febrili ſe liberat. Cum enim, ut vere, ſapienterque ſcribit Sauvagesius (*a*), hujuſce febris *principium, ſeu occaſio* ſit *ſanguis purus ut plurimum, ſed vel copioſus, vel ſero perſpirabili onuſtus, vel igneis particulis fœtus, vel leviter inſpiſſatus per moram; in primo caſu eum reſolvit natura in ſerum perſpirabile motu febrili excitato; in altero continuam ſeri ſecretionem tantum molitur; in tertio, potu per ſitim imperato ipſius fervorem extinguit, & dilatatis urinae, & ſudoris viis* igneas *particulas exhalat; in quarto, ope caloris aucti viſcoſitatem minuit.* Jure igitur optimo monuit Valcarenghius (*b*), *non aliter melius ſuo munere* fungi Medicum, *quam ſi naturae ipſi praecipuum curationis opus committat, eos dumtaxat obices (ſi forte alicubi adſint) tollendo, qui nempe utiles hoſce motus alterare, vel arcere quomodocunque poſſint; in primis autem phlebotomiam, ſi de plethoricis agatur aegrotis, neceſſariam eſſe, atque tum maxime, quum ob excedentem ſanguinis copiam, & aeſtum tumefiunt plus aequo vaſa &c.*

(*a*) *Noſol. clas.* 2. *ord.* 1. *Gen.* 2. (*b*) *De praec. febr. ſpecim. practic.* §. *XXIII. pag.* 139.

§. CCXLIV.

Sanguinis miſſio.

Ubi igitur pulſus plenus, & magnus, aut durus, rubor faciei, & dolor capitis, aut gravitas, aut ſopor, aut defectus conſuetarum evacuationum, aut ſpirandi difficultas, aut alicubi imminens, aut facta ſanguinis congeſtio (§. CCXXXVIII) id auxilii poſtulant; vena in brachio ſecanda eſt, & pro ſymptomatum continuatione, aegri aetate, temperie & viribus ſanguinis miſſio repetenda; quod interdum, cum ingens plethora, aut diathefis inflammatoria ſubſit, fieri debet tertia, aut quarta etiam vice. In ſynocho tamen *cholerica* ſanguinis miſſio cautius adminiſtranda eſt, ſolumque, ut aeſtus, fervorque contemperetur; quod una vel altera venae ſectione, ſi cetera conſentiant, praeſtari ſane poterit. Non enim largiorem & repetitam ſanguinis miſſionem cholerica diathefis aut ſuſtinet, aut requirit. Ad caput quoque levan-

Minus convenit cholericae.

dum ſaepe cucurbitulae cum ſcarificatione ſcapulis, & cervici admoventur utiliter. Pueris quoque, atque adoleſcentibus ſanguis mitti debet; ſed ſi aliqua de cauſſa in illis vena incidi nequeat, nec narium haemorrhagia opem ferat, tunc hirudines collo, & brachiis commode applicantur; idque infantibus praecipue convenit. *Cucurbitulae. Hirundines.*

§. CCXLV.

Quod ſi arteriae capitis validius pulſent, facies, oculique tumeant, & rubore ſuffundantur, ſanguinis miſſione non juvante, aut e naribus guttae ſolum aliquot cruoris ſtillent, provocandus ejus uberior fluxus eſt vel ſcarificatione interiorum narium, ut aegyptiorum mos erat, vel culmo ſtramineo firmiori, vel calamo ſcriptorio in nares adacto: ſic enim ſanguine copioſius manante vaſa cerebri deplentur proximius, atque ejus inflammatio, aut delirium providentiſſime avertitur. Quo in caſu non nulli (ut ſectionem jugularium venarum, atque arteriótomen in temporibus praeteream) venas ſublinguales incidendas jubent: at hujuſmodi conſilium ab aliis minus tutum creditur, quod aliquando viderint, ſanguinem inde profluentem non facile ſiſti potuiſſe. Id autem haud timendum videtur, ſi ſectio prudenter inſtituatur, & nulla ſanguis diſſolutione putrida colliqueſcat. Si tamen mala fortuna plus ſanguinis, quam oportet, effluere pergat, linteolis duplicatis impoſitis, & digito compreſſis, aut gelida in ore detenta, aut ſtypticis admotis ſiſti poteſt. *Quando & quomodo ſanguis e naribus mitti poſſit? Sectio raninarum. Qua ratione compeſci ſanguis e raninis profluens?*

§. CCXLVI.

Poſt primam, aut alteram ſanguinis miſſionem, fracto quodammodo febris impetu, diſquirere oportet, utrum in primis viis cacochylia exiſtat, quae purgatione egeat. Itaque, ſi aliquod in victu peccatum anteceſſit; ſi lingua albicat; ſi malus oris ſapor, pondus ventriculi, nauſea, aut vomitus ſaburram teſtentur; protinus cum primum febris deferbuerit, idoneo medicamento leniter alvus ducatur. Qua ratione id fieri debeat, quibus auxiliis, cautionibuſque, docet Therapeutice generalis, atque a nobis pluries alibi jam traditum eſt. Sales neutri prae ceteris blandiſſime alvum ſolvunt. In *Synocho cholerica* praeferuntur ea, quae bilem leniter purgant, & ſimul ſanguinis fervorem mitigant, uti Tamarindi, Cremor Tartari, Serum Lactis, & ſimilia ſubacida, aut facile aceſcentia. Raro émeſi opus eſt. Si quid vero purgationem vetet, aut nulla purgandi indicatio videatur, ſolis clyſteribus tunc alvus lenienda eſt. *Cacochylia purgationem poſcit.*

§. CCXLVII.

Ad aeſtum porro compeſcendum, lentoremque humorum attenuandum potui detur aqua vel ſimplex cum ſucco limonii, citrei, aurantii, ribeſiorum, vel emulſa ex ſeminibus frigidis, vel ex hordeo, avena, gramine decocta, addito ſingulis hauſtibus nitri puri tantillo. Si ſucci modo memorati ad manum nequaquam ſint, aqua puriſſima acui poterit aceto, aut oxymelle. Quotieſcunque magna ſanguinis tenuitas, & raritas in ſuſpicionem venit, uti in Synocha *choleri cha*, atque *ardenti* uſuvenit, nec fervor remediis modo propoſitis ſatis obtemperarit, potui aliquid ſpirituum acidorum Vitrioli, Sulphuris, aut Nitri adjicere opus eſt. Hoffmannus. Veterum doctrinam amplexus hoc in caſu aquae frigidae largiorem potum ſuadet, & meritis ſane laudibus extollit.

Refrigerantia. *Acida vegetabilia.* *Acida foſſilia.* *Aquae frigidae potus.*

§. CCXLVIII.

Morbo jam remittente, ſi ſudor ſponte non prodeat, aut aegre, aut imperfecte prodeat, promovendus eſt potu tepido, aut calenti, praeſertim dilutis veronicae, cardui benedicti, ſcordii, florum ſambuci, tiliae, papaveris rhoeados, copioſe hauriendis. Neque, ſi cui magis arrident, folia vulgo *Thée* ab his excludi debent. Ad haec victus ratio accedat tenuis, humectans, & refrigerans. *Panatella*, ut vocant, & poma cocta bis in die dari poſſunt. Carnes, & parata ex iis jura nimium ſucculenta prorſus exulent. Hactenus de Synochae ſimplicis, & purioris curatione. Nunc aliquid de complicata & magis impura. Si cum ea catarrhus, vel pleuritis, vel diarrhoea, vel putredo, vel peticulae, vel miliaria, vel ſcorbutus complicentur, tum ea expedit experiri, quae hiſce morbis opportune adhiberi ſolent, e ſuis quaeque locis huc transferenda. In foetida gingivarum corruptione, metuque putridae ſanguinis diſſolutionis; poſt lenem alvi ductionem, mox antiſepticis, ſpiritu vitrioli acido in primis potui largius inſtillato, vino rubro ſubauſtero, cortice peruviano, aceto, ſucco aurantiorum, ſpiritu Mindereri, aliiſque malo obſiſtendum eſt, ne cita morte, ut ſolet, hominem jugulet. Symptomatica, ſi qua quidem ſynochus vere talis eſt, curari debet, uti morbus primarius, unde fit, poſtulare conſuevit.

Ubi ſudor proliciendus. *Victus ratio.* *Synochi complicatae curatio.*

Synocha maligna.

§. CCXLIX.

Supra (§. CCXXXVI. CCXL.) non dubitavimus inter differentias hujuſce febris *Synocham malignam* recenſere. Ne vero dubitent alii,

faciet primum Quesnaei (*a*) auctoritas, qui certo ſtatuit, febrem Synochum imputrem interdum conjungi cum *accidentibus*, Symptomatibuſque ſpaſmodicis, ut putris, & *critica*, imo *maligna* videatur. Deinde cl. Störckius omnem dubitationem tollere videtur referens, menſe octobri A. 1758 dum febres miliares, & petechiales nondum graſſari deſtiterant, (nam ſuperioribus menſibus frequentiſſimae fuerant) *plures ſimplici febre acuta*, id eſt Synocho imputri, correptos fuiſſe cum ſymptomatibus mitioribus, atque in pleriſque curam temperantem ſuffeciſſe. Inter hos tamen duas foeminas vidit, in quibus *inſoliti tendinum ſubſultus per totum corpus illico ab initio morbi obſervabantur*. *Reliqua Symptomata*, ut ipſe narrare pergit, *ſimillima erant iis, quæ proditura exanthemata præſagiebant; etenim oculi erant turbidi, facies rubra, reſpiratio difficilis; inæqualis cum tuſſicula ſicca, & rara, præcordia erant anxia, caput, & lumbi vehementi dolore vexabantur. Hi tendinum ſubſultus ægras ſtatim in morbi principio debilitarunt, neque ullo remedio nervino, camphorato, aut opiato, aut cortice peruviano his juncto, aut veſicantibus ad moderamen redigi potuere. Pulſus fuit inæqualis, debilis, multum febrilis, lingua humida, glutine fuſco obducta, ſitis magna, mens ſubinde præſens, ſubinde turbata. Tendinum ſubſultus eadem vehementia ſemper durantes, demebant omnem ſomnum, & vires, atque morbum lethalem effecerunt. Remedia alexipharmaca excitarunt ſudorem debilitantem, & majora adhuc deliria; lenia ſtimulantia ægras non mutarunt; ſola diluentia, refrigerantia frequentes lipothymias produxere. Unde una ex his ægris ſub initium quarti diei inter tendinum ſubſultus, & convulſiones, apparentibus paucis petechiis, exſpiravit. Altera quarto die copioſas petechias habuit abſque ullo lavamine, & ſub finem diei ſexti, exiſtentibus iiſdem Symptomatibus, orto horrore* (*b*) *obiit*. En, ni fallor, luculentiſſimum exemplum *Synochæ malignæ* cum curationis, etſi infelicis, quam ei adhibuit expertiſſimus vir, ſpecimine. Quid vero in tanta temporis anguſtia, tantoque ſyſtematis nervoſi vitio ſperandum ſupererat? *Störckii obſervationes binæ.*

(*a*) *l. c. T.* 2. *p.* 360. (*b*) *Ann. medic. I. menſ. Octobr.* 1758. *p.* 32. *ed. Amſtelod.*

§. CCL.

Exemplum vero *Synochæ malignæ*, quod profert ex *Sydenhamio* Quesnaeus (*a*), non videtur eamdem vim habere probabilitatis. Suſpicatur ſiquidem hujuſce generis fuiſſe *novam Febrim A.* 1685 a Sydenhamio (*b*) deſcriptam; multiſque verbis oſtendere conatur, ejus deſcriptionem, etſi imperfectam, nulli magis morbo convenire, quam *Synocho imputri malignæ*. Verum quaecumque ſit illius natura, atque *Nova febris Sydenhami perperam a Queſnæo Synocha maligna habetur.*

origo, de qua nihil hic definiendum arbitror, nullo modo ſynochis aequiparanda eſt; quia non ſolum manifeſtas quotidie, nocturno in primis tempore, acceſſiones habebat, tertianamque duplicem, aut quotidianam continuam referebat, verum etiam non raro ex continua intermittens fiebat, & cortice peruviano tum vincebatur. Quod ut continuis remittentibus, ſive *Synecheis* maxime proprium eſt, ſic quam longiſſime a continentibus, ſive *Synochis* diſſentit.

(*a*) *Schedul. monitor. de Nov. febr. ingreſs.*

§. CCLI.

Cur quaedam febres perperam ad Synocham referantur.

Neque iis unquam aſſentiar, qui ad Synochi imputris genus redigunt febres variolarum, morbillorum, purpurae ſcarlatinae, eryſipelatis, aliaſque hujuſce ordinis; 1. quia morbi iſtiuſmodi nequaquam febribus accenſendi ſunt, ut alibi (§. LVI.) indicavimus; 2. quia febres, quae hoſce morbos exanthematicos comitantur, aut antecedunt, continentium naturam minime obtinent, nullumque ſtatum typum habent, & ſi quem unquam aſſumunt, is omnino remittentium, atque exacerbantium morem ſequitur. Idem dictum velim de febribus, quarum cauſſa eſt peculiaris aliqua inflammatio. Hae perperam a quibuſdam Synocharum ſpecies habentur, dum e febrium numero, qui per ſe ingens jam eſt, nec alienis morbis augeri debet, omni jure expungendae (§. LIV.) videntur. Sic innumerabilis alioquin febrium cohors intra juſtos limites, quos natura conſtituit, coërcebitur.

SYNOCHUS PUTRIS VETERUM *.

§. CCLII.

Ut ephemerae Synochus ſimplex, ſic Synocho ſimplici *Synochus putris* quam proxime accedit, utpote quae *ſine omni remiſſione, & intenſione periodica a principio ad finem uſque affligit* (*a*). Totum autem diſcrimen in eo ſitum eſt, quod haec, ut ait Fernelius (*b*), *cauſſas habet, quam ſimplex, validiores, quae nempe non modo inflammationem, verum etiam putredinem accerſunt*. Fernelio ſubſcribit Nicolaus Piso (*c*) quando inquit: Synochus iſta *eſt continentium altera, in qua non modo ſanguis incaluit praeter naturam, ut in Synocho priori* (id eſt ſimplici) *verum & computruit*. Quoniam vero hodie variae de *Synochi putris* natura & ſymptomatibus extant ſcriptorum opiniones, ut difficillimum ſit, quid hoc nomine intelligere debeamus, decernere: operae pretium erit, antequam in ea deſcribenda progrediar,

excutere,

excutere, quid veteres de hac febre, ejuſque cauſſa primum ſenſerint, quid deinde recentiores, ut planius iter ad veriorem ejuſdem indolem & charactérem aperiatur.

(a) SENNERT. *de febrib. l.* 2. *cap. XI.* (b) *Pathol. l.* 4. *cap: V.* (c) *De febrib. cogn. & curand. l.* 1. *cap. IV.*

Synonyma.

Synochus putris, *vel putrida* NIC. PISONIS *de febrib. cogn. & curand. l.* 1. *cap. IV. Synochus putrida* FERNELII *Pathol. l.* 4. *cap. V. Synocha putrida* FORTIS *de febrib. &* SENNERTI *de febr. l.* 2. *cap. XI. Synochus putris*, *ſive febris continens* BELLINII *de febrib.*, *Kopp. pag.* 161. *T.* 1. *Synocha compoſita*, *quæ a veteribus Synochus putrida appellatur*, JUNCKERI *Tab.* 58. *Febris ſimplex continua* PASCOLI *de Feb. P.* 2. *cap.* 9. *Febris critica ſimplex* QUESNAEI *Des fiev. T.* 2. *p.* 289. 294. *Febris continua acuta*, *aut ardens*, *aut inflammatoria* BUCHANI *Med. Domeſt. T.* 2. *chap.* 4. *p.* 64. *Febris continua benigna ſporadica* LE ROY *Prem. Memoir. ſur le fievr. aigües*. *Febris continua putrida* BOERHAAVII *de cognoſc. & curand. morb.* §. 730. & LIEUTAUDII *ſynopſ. l.* 1. *ſect.* 1.

§. CCLIII.

Synochorum diſcrimen.

Synochi, ut altius rem ipſam repetam, ſive *continentes* (CXCIV.) febres ſunt eae, quas nullae certae acceſſiones, aut ſane exiguae admodum, exacerbant, aut diſtinguunt. Harum alias *imputres*, *putres* alias veteres vocaverunt. *Imputres*, quae ephemeras etiam tam ſimplices, quam extenſas, dummodo puras, complectuntur, brevi temporis ſpatio ad finem properant, & plerumque ab evidentibus cauſſis, aut a ſanguinis copia, aeſtuatione, aucto motu, aut retentis recrementis, aut immiſſis noxiis, atque alienis, facile tamen, & brevi, niſi malignitati jungantur, excernendis excitantur, nulla interim intercedente ſanguinis, reliquorumque humorum putredine. *Putres* vero illae a Veteribus habebantur, quae pari quidem continuitatis paſſu decurrunt, ſed graviora ſibi adſciſcunt ſymptomata, longioreque tempore producuntur; neque deſinunt, niſi coctione humorum, ut vocant, purulenta, utpote quae a ſanguine putreſcente (a), & praeter naturam efferveſcente oriri putabantur. A putredine igitur, quam a Synochis imputribus abeſſe communiter opinabantur, nomen accepére.

(a) SENNERT. *l. c.* PISO *l. c.* FERNEL. *l. c. & reliqui.*

§. CCLIV.

Argumenta quibus putreſcere ſanguinem crediderint.

Praecipua, quibus in hanc ſententiam adducerentur, argumenta erant potiſſimum duo, calor nempe peculiaris, quem in hac febre laborantibus manu percipiebant, & ſanguis e vena miſſus. Ille manum admotam acri quadam punctione mordebat, quae juxta ipſos

non niſi a putredine, eſſe poterat. Hic concreſcebat illico, & craſſa, flava, aut albida, & firma cruſta ut plurimum obtegebatur. Talem ſanguinem putridum, corruptum, aut purulentum dicebant. Quam porro longe a vero aberrarent, quantumque fallerentur, ille noverit, qui putredinem, corruptionemque in intima partium componentium, omniſque mixtionis reſolutione ſitam non ignoraverit. De putredinis deinde genere inter ipſos non conveniebat, imo diſceptabatur, utrum ſanguis, ut ceteri humores, putreſcere intra vaſa poſſet. Plerique tamen in hac febre putreſcere ſanguinem poſſe affirmabant, ſed hoc *non ita accipiendum*, ac ſi *quaſi univerſus* putreſceret (*niſi forſan ad extremam corruptionem pervenerit*, *morbuſque lethalis ſit*) dum tantum partes quaſdam ejus, praecipue *ichoroſas* putreſcere, probabilius videbatur (a). Hinc non nulli hujuſmodi *putredinem in febribus ſalutaribus*, id eſt benignis, quales plerumque ſunt *Synochi*, exiſtimabant, *non* eſſe *perfectam*, *ſed imperfectam*, & *ſuppurationi ſimilem*; *perfectam* vero eſſe, ubi *febris* eſſet *pernicioſa*, ſive lethalis (b).

An perfecta aut imperfecta putredo ſit?

(a) Sennert. *l. c.* Fernel. *l. c.* (b) Nic. Piso *l. c.*

§. CCLV.

Alia argumenta.

Addebant id confirmari coctione ipſa purulenta, cujus manifeſta indicia, morbo ad judicationem tendente, in ſputis, uriniſque apparebant: pus enim ipſum, quod & ſputa, & urinarum hypóſtaſis referre viderentur, putredinis opus eſſe, cenſebant. Alii vero, & inter hos nuperiores non pauci verae putredinis intus obortae non fallacia indicia in hac febre, quam putridam vocari jure credunt, deprehendere ſibi viſi ſunt, quod ſudor, urina, excrementa alvi, oriſque halitus in hujuſmodi aegrotis foetere ſoleant. Nec gangraenae, & ſphácelí, quibus interiores, exterioreſque corporis partes non raro in hac febre corripiuntur, obliti ſunt, ut melius ſuam de ſanguinis, humorumque putredine opinionem ſartam, tectamque ſervarent. Hactenus quid Synochi putris nomine intellexerint olim, intelligantque non nulli adhuc, paucis declaratum eſt. Dicam modo, quantum putridae febris vocem ii, qui a Veterum ſententia paullatim deſciverunt, extenderint.

§. CCLVI.

Putridae febris vocabulum quomodo extenſum.

Hac quippe febres omnes comprehenderunt, in quibus ſanguis vera putredine corrumpitur, & colliqueſcit, ſic, ut ſanguis e vena miſſus omnino diffluat, nec unquam, niſi aegre, concreſcat, aut in

vaſis ipſis reſolutus immanes haemorrhagias, aliaſque immodicas, foetidiſſimaſque evacuationes pariat. Aliis vero putridae febres vocantur illae, quarum putridus fomes in primis tantum viis inſidére, paullatimque in ſanguinem invehi viſus eſt. Nec defuerunt, qui putridas eas dumtaxat dicendas velint, quae vulgo malignae vocantur; atque hi utriuſque generis ſupra expoſiti ſymptomata permiſcent, novumque pro arbitrio conficiunt. Hac tandem putridae febris denominatione alii ita abutuntur, ut ubique putredinem ſibi imaginentur, fereque omnes aliquanto graviores febres putridarum cenſui adſcribere non dubitent.

§. CCLVII.

Verum, ut ad Veteres redeam, non ſine cauſſa inter ipſos diſceptatum eſt; quid putredinis verbo generatim intelligendum eſſet, & quando putredo, & quouſque in ſanguine humoribuſque locum haberet? *Difficultates, quae opponi poſſunt.* Perſpiciebant enim, deſtructa ſanguinis, aliorumque humorum mixtione, reſolutiſque eorum elementis cum foetore inſequente, ut pleriſque placet, quae vera, & perfecta eſt putredo, vitam ſuperſtitem nullo modo eſſe poſſe. Neque enimvero ad priſtinam, perfectamque valetudinem corpus redire, veroſimile eſt, ſi ſemel ſanguis putrefactus reſtitui ad naturalem craſim, integritatemque nequeat, cum id putredinis naturae omnino repugnet. Quando igitur unquam fiat, ut perfecta putredine humores corrumpantur, quemadmodum in quibuſdam perniciofiſſimis, & peſtilentibus morbis fortaſſe contingit, citiſſima, & inevitabilis mors hominem rapit. Foetet interdum vel ſaniſſimis oris halitus, foetent ſudores, alvi excrementa vehementer foetent, foetent etiam urinae, foetent ulcera cum exteriori aëre communicantia; imo animalia quaedam putidiſſimam * undique mephitim exhalant. An inde colliges, in hiſce corruptum eſſe ſanguinem per vaſa clauſa decurrentem, veraque putredine jam affectum?

* In America eſt vulpeculae quaedam ſpecies, vulgo *Zorro* ibi appellata, quae urinam tanti foetoris emittit, ut ea emiſſa Venatores teterrimo nidore arceat, aut remoretur. *Muſtela Putorius* LINNAEI vere foetidos exhalat odores tum maxime, cum irritatur. Italice *Puzzola*. *Muſtela Erminea* EJUSDEM omnium foetore ſuo infeſtiſſima eſt.

§. CCLVIII.

Otio praeterea abutentis hominis eſſet, eos refellere, qui ex gangraenis, ſphaceliſque morbo ſupervenientibus, aut ex acrioris, mordicantiſque caloris ſenſu putridam, perfectamque ſanguinis corruptionem certo conjicere contendunt. *Continuantur objectationes.* Quis enim tam hoſpes in phyſiologicis eſſe queat, ut caloris, gangraenae, ſphacelique originem ſoli putredini acce-

ptam referat? Nonne ſaepe putredo calorem, gangraenam, ſphacelumque, ut effectus conſequitur? Novum certe non eſt, neque inauditum gangraenam, qua membra vita privantur, immodico ſaepe frigori ſuccedere. Quid tamen frigore ad arcendam putredinem valentius? Cadavere, aut membris corruptione emortuis quid frigidius, quid algentius? Neque continuo putridam ſanguinis diſſolutionem licet accuſari ex crebris haemorrhagiis, aliiſque immodicis excretionibus, quamquam cum his eam copulari poſſe non inficiamur. Nam qui ex Pathologia didicerit, non uno, ſed multis modis ſanguinem e vaſis profundi, aliaſque ſecretiones, excretioneſve augeri poſſe, non eas quidem ſolius putredinis indices profitebitur. Neque demum conſtans, perpetuumque eſt malignas febres omnes cum putrida illa (§. CCLVI.) ſanguinis diſſolutione neceſſario conjungi, ut hae tantummodo putridae haberi debeant; neque contra cum eadem complicatae, proprie malignae ſemper vocandae videntur. Frequentius autem putridus fomes primis viis inſidet, ibique non modo poſſibilis, verum etiam manifeſtus febribus nomen, & cauſſam impertit; ſed in his non putreſcit ſanguis, ut in ſynochis perhibetur, nec febres ejuſmodi quidquam cum ſynochis putribus commune habent, quum remittentium naturam ſequuntur.

§. CCLIX.

Vera & perfecta putredo in Synocho putri nulla.

Itaque cum vera, & perfecta putredo ſanguinem totum corrumpens in vivente homine raro occurrat, & ſaepe, ubi corpori inſidet, imperfecta ſit, imo alia atque alia ejus ratio, ut ſupra oſtenſum eſt; multo minus in ſynocho putri videtur praeſto eſſe, licet a putredine nomen accipiat id mali genus. Symptomata enim praecipua, quae hujuſmodi febrim comitantur, nullo modo putridam ſanguinis diſſolutionem commonſtrant. Quin imo multa ex iis contrariam omnino naturam, ut videbimus paullopoſt, ſignificare videntur. Pulſus, calor, ſanguinis, quem veteres perperam vocabant corruptum & putridum, firma compáges, cruſta pleuritica, qua ſaepe contegitur, tantum abſunt, ut ſanguinem, reliquoſque humores putreſcentes oſtendant, ut potius inflammatoriam quamdam in ipſis diatheſim evincant. Nec mirum eſt, Veteres talem ſanguinem corruptum & putridum eſſe credidiſſe, cum etiam in pleuritide, in angina, reliquiſque inflammationibus idem vitium agnoſcerent, & febrem inde ortam inter putridas collocare non dubitarent. Item Diatheſim ſanguinis inflammatoriam in ſynocho putri veteres poſuiſſe, argumento eſt medendi ratio, quam ipſi unanimi conſenſu adhibebant. Haec potiſſimum ſanguinis miſſione larga, & repetita innitebatur; quam certe nemo dixerit febri, cujus vera ſanguinis putredo cauſſa eſſet, opportunam, aut innoxiam fore. Praeterea in

febribus epidemicis, malignis, exanthematiciſque ſi quando mittendi ſanguinis oriretur dubitatio, ſolebant Galenici hac uti animadverſione, mittendum liberius, ſi cum vaſorum plenitudine putrida natura prevaleret malignitati; contra ſi malignitas putredini (*a*). Quî, quaeſo, quaeſtionem hac diſtinctionis lege dirimere potuiſſent, niſi pro putredine inflammatoriam ſanguinis diatheſim * accepiſſent?

(*a*) PETR. A CASTRO *de Febr. malign. puncticulari ſect. VI. aph. I. & VII.*
* BOERHAAVIUS etiam ſcripſit *Synochum putrem deberi cauſſis inflammatione ſimplici majoribus* §. 730.

§. CCLX.

Id ipſum, quod modo (§. CCLIX.) propoſui, manifeſte etiam ex GALENO (*a*) eruitur, qui omne dubium ſuſtulit, docens, putredinem humorum, quae fit in vaſis, ſimilem eſſe illi, quae in inflammationibus, abſceſſibus, & tuberculis offenditur, variamque eſſe, prout varia humoris natura, & major, vel minor eſt concoquendi eum vis, & potentia. Quod probe cognovit Cl. SWIETENIUS (*b*), animadvertens non hic Veteres eam putredinem, aut corruptionem intellexiſſe, quae in cadaveribus ſponte exoritur, ſed inſignem potius ſanguinis a naturali ſua craſi, aut, ut ait LUDWIGIUS (*c*), mixtione diſceſſum. In eadem ferme verſatur ſententia LIEUTAUDIUS (*d*), ſynocho putri talem ſanguinis tribuens depravationem, ut quidem ad alkaleſcendum pronior fiat, non vero putreſcat; negatque in ea reliquos etiam humores unquam putredinis notas acquirere, niſi tum, cum e corpore egreſſi calorem, motumque amittunt, aëriſque actioni ſubjiciuntur. Hinc nil magis rationi conſonum eſt, quam coctione, & quidem purulenta, ut febres inflammatoriae egent, hanc quoque febrem egere, ut quidquid ſanguinis, humorumque a naturali ſtatu deſcivit, permutetur, & puris, albi, concocti quaſi naturam acquirat, aptumque reddatur ad ſecretionem, excretionemque plus minus manifeſtam ſubeundam.

(*a*) GALENUS *De Different. Febr. lib.* I. *cap.* 6. haec habet: Putredo *autem humorum, quæ fit in vaſis, ſimilis* putredini, *quæ in inflammationibus fit, & abſceſſibus, & aliis phymatis, duplex quidem genere eſt: ex permixtione autem duorum generum, alia tertia varia ſpecie exiſtit. Siquidem & mixtionis modi, quum alterum genus majoris, minoriſque ratione ſuperet, & ſuperetur, facile numerari non poſſunt. Sed ex duobus generibus alterum quidem fit ſuperante natura, alterum vero evicta. Superante quidem, ut per inflammationes, & phymatoſos tumores omnes,* pus: *in humoribus autem venarum, & arteriarum, id quod ſubſidet in urina proportione puri reſpondens. Atque hæc* putredo *non ſimpliciter* putredo *cenſetur, ſed etiam habet aliquid* concoctionis. *Manente enim adhuc coquendi facultate vaſorum, putreſcens tunc humor ad talem alterationem deducitur. Porro alia eſt* putredo concoquendi *facultate adeo debili, ut nulla mutatio ad benignum putreſcentis excrementi efficiatur. Quod fit interdum illa extreme debili: quamvis putreſcens humor ſit modice pravus. Interdum autem facultas ad extremam debilitatem minime*

deducitur; ſed humor extreme pravus exiſtit. Hujuſmodi excrementi putredo *neque conſiſtentiam, neque colorem, neque odorem habet unum, ſed* putreſcens *humor ſemper ſecundum ſubſtantiam permutatur, ac variatur. Altera vero* putredo, *quam &* concoctionem *eſſe diximus, in unam ſpeciem* puris *ſemper mutatur, & colorem, & conſiſtentiam, & odorem. Ubi igitur natura ipſa omnino ſuperet,* pus optimum *gignitur, viſu candidum, ac craſſum, & ſibi ſimile undique, leve vero tangenti, ac minime fœtidum. Quod ſi velut ſemiputridum fuerit, tertium genus in tali mutatione (quod paullo ſupra diximus) conſiſtit. Porro diximus tale genus maxime multiplex eſſe. Nam quod magis, ac minus recipiat* concoctionem, *innumerabilis differentia eſt. Sæpe enim candidum effectum, aut fœtidum eſt aut tenui conſiſtentia: quandoque vero non candidum, ſed lividum apparet, atque in omnibus his magis, & minus eſt infinitum. Ceterum quot in abſceſſibus* putredinis *differentiæ ſunt, tot in ebribus ex putredine accenſis* urinarum *formæ exiſtunt. Optima enim urina, quæ ex putreſcente humore adepto ex continenti vaſe* concoctionem *efficitur, candidum, leve, æquale, ac minime fœtidum ſedimentum habet. Peſſima vero, maxime contraria huic eſt. Ea vero, quæ media eſt, quo magis alteri earum propinquet, tanto melior, aut deterior eſt.* (b) *Comm. in aph. Boerhaav.* §. 730. (c) *Inſtit. Med. Clinic. P.* 1. *cap.* 1. §. 241. *in not.* (d) *Synopſ. Univ. Prax. med. l.* 1. *ſect.* 1. *Febr. contin. putrid. p. mihi* 13.

§. CCLXI.

Definitio Synochi putris. Retento igitur vetere nomine (§. CCLII.) etſi non undequaque probando, dicimus, *Synochum putrem* peculiare, & diſtinctum febris genus eſſe, continentium more unica propemodum acceſſione, aut certe obſcuriſſimis remiſſionibus univerſum ſuum curſum abſolvens, inflammatoriae ſanguinis diatheſeos particeps, atque ideo gravitate ſymptomatum, & longiori plerumque duratione a ſuperioribus continentibus, quas modo expoſui, diverſum. A pleriſque ei tribuuntur eaedem *Differentiæ.* differentiae (§. CCXXXIV.) quae Synocho ſimplici tribui ſolent, quarum prima eſt, quando febris a principio ad finem aequaliter procedit; ſecunda, quando paullatim augetur; tertia, quando ſenſim decreſcit. At febrium reliquarum omnium tempora, quanquam vel ratione ſymptomatum, vel ratione cruditatis, & coctionis diſtinguantur, in Synocho tamen putri non tam ex ſymptomatum incremento, aut decremento, quam ex ſignis coctionis, quae in urinis praeſertim apparent, aeſtimanda videntur.

§. CCLXII.

Item Synochus putris, quemadmodum ſimplex, vel eſt *ſanguinea*, vel *bilioſa* ſive *cholerica* (§. CCXXXVI.) prout nimirum ſanguis purus, vel flava bilis in cauſſa eſt (a). Per flavam bilem hic Riverius (b) intelligendam aperte judicat tenuiorem ſanguinis partem, & calidiorem, *quæ flavæ bilis naturam æmulatur.* A Galeno (c) & Riverio (d) *Bilioſa ardentibus*, ſive *Cauſis* febribus adnumeratur. *Ardentium* vero

omnium, ut alibi adnotavimus (§. LV.) natura in eo poſita eſt, ut *calor ardens*, & *ſitis inextinguibilis*, quamvis aegri bibant, *perpetuo* eas comitentur (*e*). Sed hujuſmodi differentia a Symptomatibus deſumpta *accidentalis* eſt, veluti *accidentales* reputantur *colliquans*, *horrifica*, *aſſódes*, *elódes*, *ſyncopalis*, *epiala* aliaeque, ſi quae ſunt, quae in ſynochum putrem cadere unquam credantur.

(*a*) GALEN. 2. *de method. cap.* 1. & 9. *method. cap.* 3. & 5. & *demum de Differ. febr. l.* 2. *cap.* 2. & 2. *de criſ. cap.* 6. (*b*) *Prax. med. lib. XVII. ſect.* 2. *cap.* 1. (*c*) 3. *epid. comm.* 3. *text.* 34. (*d*) *l. c.* (*e*) GALEN. & RIVER. *ibid.*

§. CCLXIII.

Praeter has differentias (§. CCLXI. CCLXII.) non alienae pariter a ſynocho putri ſunt illae omnes, quas ſupra (§. CCXXXVI. CCXXXVII. CCXXXX.) commemoravimus. Hinc cauſſae omnino eaedem, quae ſynochum *ſimplicem*, pariunt etiam *putrem*, ſed vehementiores, & ſanguinem ipſum non ſolum motu, verum etiam craſi, & qualitate pervertentes; ſic, ut non ſola cutis excretio cohibita, ſed & vaſorum obſtructio, aut ſanguinis congeſtio, aut diatheſis phlogiſtica, ſive ut veteribus dicebatur, putredo accuſanda ſit. *Differentiae aliae.* *Cauſſae.*

Diagnoſis

§. CCLXIV.

Antecedunt laſſitudo ſpontanea, corporis gravitas, ſomni turbulenti, aut vigiliae, appetitus deficiens, aut imminutus, atque alia, quae hominem non recte valere ſignificant. Incipit demum febris a frigore, vel horrore, quo ab imputribus plerumque diſtinguitur, & ad duas, imo tres hebdomadas produci ſolet, iiſdem prorſus ſymptomatibus ſtipata, quibus ſynocha ſimplex ſtipatur, ſed inſignioribus, & magis conſpicuis. Calor acrior eſt, vigiliae, capitis dolor, ſitis, inquietudo, aliaque vehementiora; pulſus non modo magnus, vehemens, celer, & frequens, verum etiam inaequalis, inordinatus, & quandoque durus; urina craſſa, & rubra, & ſine ſedimento. Et ſi *ſanguinea* fuerit, facile ſe ei adjungunt omnia, aut plura illorum, quae ſupra (§. CCXXXVIII) ex HOFFMANNO fuſius enumeravimus. Si vero *Synochus bilioſa* ſit, calor adhuc acrius adurit, & mordet; pulſus multo velocius, & crebrius micat; urina tenuis, acris, flammea, initio cruda, & nihil ſubſidens mingitur; ſitis ingens; lingua ſicca, arida, aſpera, nigricans; oris amaritudo, nauſea, vomitus bilioſi, dejectiones pallidae, agrypnia, interdum deſipientia, reſpiratio frequens, magna, difficilis ore aperto *Hiſtoria morbi.*

atque anhelante, inquietudo, anxietas, & reliqua omnia vehementius divexant. Atque haec potiſſimum excandeſcunt acerbius in *ardente*, ſive *Cauſo legitima*, quam in *notha*, ſive *ſpuria*, quarum altera ideo ſeptimo die, altera decimo quarto finiri conſuevit. Interdum, praeſertim inter initia, pulſus non nihil depreſſior, & contractior eſt, in augmento quandoque celerrimus, & durus. Dolent artus, lumborumque regio. Vigilias non raro excipit delirium, aut ſopor. Rariſſime vero, & tunc ſolum, cum regimen calefaciens adhibitum perperam ſit, aut malignitas ſe addiderit, in ſumma cute effloreſcunt peticulae. His igitur, ſed praecipue caloris acrimonia, & pulſus inaequalitate *Synochum putrem* ab *imputri* licet internoſcere. Qui vero plura, aut graviora ei attribuunt, videntur gaſtricas, petechiales, colliquantes, & malignas quaſque una confundere, & commiſcere.

§. CCLXV.

Diſcrimen inter Synochum putrem & febres malignas, & gaſtricas.

Hinc patet, Synochos putres gradu tantummodo, & paullo longiore durationis tempore ſpeciatim differre ab imputribus. Et quamvis ſymptomatum vehementia ad malignarum febrium interdum naturam propius accedant, & pro iis ſaepe a pleriſque habeantur; attamen, ſi purae fuerint, ut advertit Lieutaudius, breviori temporis ſpatio terminantur, minorem virium imbecillitatem comitem habent, & pulſum validiorem, & frequentiorem. Cerebri vero, nervorumque affectiones, quae in malignis, ſpeciatim lentis nervoſis tam continentibus, quam remittentibus perpetuo, & aſſidue tenent, mitiores in Synocho putri ſunt, citiuſque evanéſcunt, quotieſcunque impura, maligna, aut complicata non fuerit. Praeterea in Synocho coctio, & criſis frequentiſſima eſt: contra in illis. A *Gaſtricis* porro, quas *putridas*, aut *biliofas* multi hodie vocant, maxime differt Synochus haec, quod in illis nauſea, lingua alba, aut flava, pravus oris ſapor, halitus foetens, ventris tumor, inflatio, borborygmi, diarrhoea, pulſus parvus, debilis, inaequalis, intermittens plerumque occurrant, & remittentium typus ſervetur.

Prognoſis.

§. CCLXVI.

Synochus putris, quoniam ex acutarum genere eſt, periculo non vacat, imprimis cum malignitatem, aut putridae liquationis notas praeſeferat. Facile autem a diatheſi inflammatoria, morbo provecto, ad diſſolutionem, & alkaleſcentiam declinat, in primis bilioſa, & inopportunis phlebotomiis curata. In univerſum *paracmaſtica* tutior, *acmaſtica* periculoſior,

periculoſior, *epacmaſtica* periculoſiſſimà cenſetur. Sic exquiſita, benigna, pura, rite curata felicioris exitus; contra non exquiſita, impura, complicata, maligna, ſaevis ſymptomatibus & virium imbecillitate comitata, diſcriminis plena exſiſtit. Si die ſeptima coctionis purulentae ſigna accedant, & nullus error committatur, ſalutariter decima quarta terminabitur. Si tardius coctio adveniat, ad vigeſimam primam, aut ultra protrahitur perfecta ſolutio. Nulla vero coctione apparente, facie aegri turgidula perſeverante, morbum fore longum, certi tum erimus. Urina quo rubicundior, & craſſior eſt inter initia, ceteris paribus eo tutior, & brevior morbus eſſe conſuevit. Si in ea coctionis ſigna cernantur, dum in reliquis cruditas, & ſymptomatum gravitas perſevérant, in primis, ſi vires langueant, periculum non leve imminet. Urina alba exitium portendit. Ubi febris ad finem vergit, ſi ſymptomata recrudeſcant, brevi deſitura eſt, nempe decima quarta die. Coctionem enim validius natura moliri videtur. Contra pulſus parvus, contractus, inaequalis, & ſpaſticae affectiones male ominantur. Vigiliae item pertinaces, reſpirationis difficultas, anxietas, delirium, hypochondriorum tenſio, & cruditatis indicia, mala. Synochus putris ardens, pura & legitima ut plurimum ſeptem; non pura, aut notha novem, undecim, aut quatuordecim diebus, quod ſupra innui, judicatur. Solvitur plerumque alvi dejectione, ſudore, vomitu, abſceſſu. Senibus etiam perſaepe lethalis eſt, ſicut iis, qui *Cauſo* corripiuntur, temperamento, aëre, annique tempore frigido exiſtente.

Curatio.

§. CCLXVII.

Ut cauſſae hujuſce febris eaedem fere ſunt, quae Synochi ſimplicis, ſic & curatio. Sanguinis copia, fervor, concitatior motus, diatheſis phlogiſtica, inflammationis periculum iteratam ſanguinis miſſionem expoſcunt. Veteres ea ita confidebant, ut ad leve animi deliquium uſque imperarent. Reliquum curationis diluentibus, & refrigerantibus perficiebant. *Sang. miſſio, & refrigerantia.* In ſanguinis tamen miſſione, diluentium, & refrigerantium uſu mediocritas quaedam obſervanda eſt, ne coctio purulenta, quae vividiori quodam febris motu, & calore indiget, impediatur. *Cautela.* Quod praecipue menti alte defixum haereat, ubi febris *ardentis, bilioſæ*, aut *malignæ* mores induerit. Purgantia ab initio, niſi materia in primis viis turgeat, evitentur. Si forte tamen ſubita ad caput metáſtaſis acceſſerit, ex Sydenhamii auctoritate, & fide poſt ſanguinis miſſiones cathartica *Catharticorum uſus.* alternis diebus, atque ad tertiam uſque vicem iteranda praecipit Swietenius. His enim, revulſione facta, feliciter aegri ſervari dicuntur.

Coctione etiam peracta, ſi materies morbida lente, aut nullo modo excernatur, utiliter in uſum vocantur. Tunc gelidae quoque aquae potus mirifice febrim compeſcit, cunctantemque Naturam ad criticas excre-
Revellentia. tiones ſollicitat. Delirio, ſopori, & dolori capitis ſuccurrunt cucurbitulae, hirudines, clyſmata, epiſpaſtica, balnea pedum, atque alia, quae revellunt. Quod ſi, ut interdum evenit, ad putridam liquationem (§. CCLXVI.) morbus deflectat, non modo ad acida valentiora, ſed etiam ad reliqua antiſeptica properandum eſt. Reliqua ex generali febris curatione (§. XLII) itemque ex ſupra (CCXLIII ad CCXLVIII.) propoſitis depromantur.

§. CCLXVIII.

De Synocho putri, quae malignitatis notas habeat, aut quae impura, & complicata ſit, qualis plerumque epidemica (*) eſſe conſuevit, ex profeſſo, & diſtincte dicere ſuperſedeo, cum quae de Synocho ſimplici prolata ſunt, huc commode, apteque transferri etiam poſſint. Jo. Coyttarus (a) morbum *peticularem*, ſive *petechias epidemicas*
Synochus tam ſimplex quam putris petechialis Coytturi. ann. 1557 deſcribens, utramque Synochum, brevem nimirum, ſive ſimplicem, & longiorem, ſive putrem, *purpuratam*, ut ipſe vocat, ſive *petechialem* ſe in iis offendiſſe ratus eſt. Nec mirum id ſane, cum hujuſmodi morbi exanthematici febriles cujuſque febris characterem facile mentiantur, quando epidemice graſſantur, & modo unum, modo aliud febrium genus pro temperamentorum, aetatum, ſexus, complicationum, cauſſarum, aliarumque circumſtantiarum diverſitate imitentur. Hinc ſi ad febrium claſſem redigantur, *febrem quidem continuam in iis eſſe, ſed nulli continuarum adſtrictam*, ſapienter, & jure optimo jam advertit Petrus a Castro, *de febre maligna puncticulari epidemica* ſui temporis verba (b) faciens. Nec aliter profecto fieri poteſt, cum iſtiuſmodi morbi, ubi primarii ſunt, nequaquam ad febres pertineant; quod alibi monuimus.

(*) Nicolaus Riglerus tradit hiſtoriam *Synochi putris anabaticæ malignæ*, imo *peſtilentis*, *epidemicæ*, & *contagioſæ cum diſſolutione humorum*, id eſt vere *putridæ*, cujus ſpecies ſequentes ipſe obſervavit: 1. *ſynochum putrem malignam ſine exanthematibus*. 2. *ſynochum putrem malignam exanthematicam*. 3. *complicatam cum bubonibus*, *carbunculis*, *anthracibus*, *ideoque peſtilentialem*. 4. *ſine his ut in pleriſque*. 5. *cum ſpiſſitudine aliquali ſanguinis phlogiſtica*. Vid. ejus *conſtitutio epidemica ann.*1775. 76. 78. 79. *Vratislav.* 1780.

(a) *De Febre purpura epidemiali*, & *contagioſa* c. 19. p. 166. & *ſeq.* (b) *Sect.* 1. *aphor.* 3. p. 3. *ed. Patav.* 1653.

§. CCLXIX.

Complures aliae febrium ſpecies ad *Synochum putrem* a Noſologis revocantur, quae tamen hujuſce generis minime videntur. A Lieu-

TAUDIO ad hoc genus traducitur *febris depuratoria* A. 1661. 62. 63. 64. SYDENHAMII (*a*). Quod etiam fecit SAUVAGESIUS. Verum ejus deſcriptio nihil habet, quod Synocho conveniat, a qua ita diſcrepat, ut aequius ad remittentes puras, aut compoſitas, ſive proportionatas remittenda ſit, utpote quae multum, etſi continua, de intermittentium natura participabat, imo ſaepe in eas tranſmutabatur (*b*): quod verae, & purae *Synocho putri* nunquam contingit. Neque potiori jure ab eodem SAUVAGESIO (*c*) ut ſpecies hujuſce Synochi habentur *Febris continua epidemica ann.* 1665 & 1666; *Febris varioloſa ann.* 1667. 68. & 69; *Dyſenterica*; *pleuritica*, aliaeque a SYDENHAMIO deſcriptae, cum levi negotio, quicunque earum hiſtorias pervolverit, comperire poſſit, vel non ſatis patere ex imperfecta, & deficienti earum deſcriptione, cujuſnam generis eae fuerint, vel a Synochis alieniſſimas fuiſſe, vel ad alios, quam ad febres, morbos omnino propius acceſſiſſe. Multo minus inter Synochos locandae ſunt *ſpecies* 12, ſive *ſcoporoſa* GUARINONII, 13., ſive *Scorbutica* SENNERTI, & 14, ſive *putrida milliaris ann.* 1754. GERARDI apud VANDERMOND. *Diar. med.* 1756 *p.* 311. a SAUVAGESIO indicatae quidem, ſed non ſatis, ut par erat, expenſae. Omnes enim hae a continentium indole, & charactere quam longiſſime diſtant. *Febris* item *catarrhalis putrida* anni 1768. Moſcuae epidemice graſſata, MERTENSIO (*d*) viſa eſt *Synochus putris* cum *febre intercurrente catarrhali* conjuncta. Fortaſſe, ſi vere ad *Synochum putrem Veterum* ſpectabat, *malignæ* quaedam ſpecies illa fuit. Ex deſcriptione tamen, quam edidit MERTENSIUS, videtur fuiſſe *febris gaſtrica maligna* cum *catarrho* complicata, quae certe a ſynochis alieniſſima eſt, utpote *remittentium* naturam referens, aut exanthematicis morbis febrilibus tantum adnumeranda, cum peticulas, & miliaria ſibi perpetuo aſſociaret. Verius ad *Synochum putrem*, ſed *malignam* referenda eſt *Maligna febris ſuperante humido* RAYM. JO. FORTIS, cujus hiſtoriam tradit Auctor in libro *de Febribus, & morbis mulierum* (*e*).

Species Synochi perperam habitæ.

Error Sauvageſii.

(*a*) *Synopſ. Univerſ. Prax. Med. Lib.* 1. *ſect.* 1. *cap. de Feb. contin. putrid.* (*b*) *Obſerv. Medic. circa morb. acut. ſect.* 1. *cap.* 3. & 4. & *ſect. V. cap. VI.* quo ultimo loco ait: *notatu dignum eſſe autumo, quod cum febris hæc* (nempe depuratoria) *quæ ab illa conſtitutione pendebat, qua intermittentes cæteris prædominabantur (ſi vel diutius perſiſteret, vel æger nimis evacuationibus fuerit exhauſtus) ſubinde in intermittentium caſtra de facili tranſiret; iſtæ febres, quæ ſequentes funeſtabant annos, etiamſi diutiſſime cruciarent, rariſſime tamen Intermittentes fierent, indicio ſatis manifeſto, eam febrem continuam* (depuratoriam videlicet) *atque intermittentes iſtas vel natura quadantenus convenire, vel non multum ab invicem abhorrere.* (*c*) *Noſolog. l. c. Gen.* 3. (*d*) *Obſerv. medic. de febrib. putrid. P.* 1. *cap.* 1. *p.* 1. & *p.* 12. (*e*) *Pag.* 281. *ed. Patav.*

FEBRIS LENTA NERVOSA, MALIGNA PASSIM DICTA *.

§. CCLXX.

Quam plerique Medicorum ad noſtra uſque tempora peculiari nomine, & ſpeciatim *Malignam* appellare ſoliti fuére, eam Angli *lentam nervoſam* nominare non ita pridem coeperunt. Eſt autem febris continentis genus, quod ultra duas, aut tres hebdomadas extenditur cum calore, urina, & pulſu, quod ad crebritatem, ſanorum quaſi ſimilibus, corporis interim totius viribus valde languentibus. *Nervoſa* ex eo dicitur, quod nervos, & cerebrum potiſſimum afficere videatur; *lenta* vero, quod lento, & tardo fere paſſu incedat, proſerpatque, ſic, ut unum & viginti dies plerumque praetergrediens, ad *acutos* morbos ex *decidentia* ſaepiſſime pertineat. *Malignam* autem, & *mali moris* antehac Clinici paſſim appellarunt, quod ſub bona caloris, pulſus, atque urinae ſpecie aegrum quaſi clanculum decipit, & vix ſuſpicantem terrificis mox advocatis, exſertiſque ſymptomatibus, ſopore videlicet, delirio, cardialgia, exanthematibus, nervorum diſtentionibus, aliiſque brevi enecat, dum ab initio levis, placida, benigna, & periculi expers credebatur.

* *Synonyma.*

Febris peſtilens FRACASTORII, *De morb. contagioſis lib.* 2. *cap.* 4. *Febris maligna cacoethes, ſeu mali moris* BELLINII, *de febrib. p.* 165. *ed. Venet. Febris lenta, ſive hectica nervoſa ann.* 1661. WILLISII, *de Morb. convulſiv. cap. VIII. Febris maligna* FIZESII, *Traité des Fievr. chap. VI. Febris lenta nervoſa* HUXHAMII, *de febr. cap. VI.* & ANGLORUM. *Febris maligna lenta* VOGELII *de cogn. & curand. morb.* §. 56. *Febris maligna in ſpecie Auctorum* VOLPRECHTI, *Diſs. de febr. nervoſ. ejuſque genuina indole Gotting.* 1767 *ſub præſid.* VOGELII. *Febris maligna, ut vocatur Pariſiis,* LORRY, *de Melanchol. T.* 1. *p.* 117. *Febris peſſimi moris ann.* 1711. MORGAGNII, *De ſed. & cauſs. morb. Epiſt. VII. artic.* 16. *Febris maligna Cl.* QUARINII, *Method. medend. febr. cap. V. Febris lenta, aut nervoſa* BUCHANII, *Medec. Domeſtiq. T.* 2. *chap.* 8. *Febris putrida nervoſa an.* 1770 MERTENSII, *obſerv. med. P.* 1. *cap.* 3. *Febris lenta acuta, ſive nervoſa* DE MEZA *Compend. Med. Pract. Faſc* 1. *cap. X. Typhus* (*a*) SAUVAGES. *Noſol. cl.* 2. *Gen.* 4. *ſpec.* 2.

(*a*) Nullam rationem SAUVAGESIO, cur hanc febrem pro *Typho primæ & ſecundæ ſpeciei*, quarum meminit Auctor *de Intern. affect.* apud HIPPOCRATEM, fuiſſe putat VOGELIUS loco citato. *Si enim*, inquit, *a præmagna imbecillitate receſſeris, quam* HIPPOCRATES *adſcribit ſuis Typhis, nihil commune habent cum noſtra febre, ſeque in primis ingenti ardore, & breviori duratione ab hac diſtinguunt.* Nec fallitur. Nam prima ſpecies maxime diſcrepat a febre nervoſa, quia ſtatim *febres fortes tenent, & calor acutus &c.* & quia *pauci effugiunt, & corripit tempore æſtatis, cum canis ſydus oritur, bile per corpus commota,* & quia morbus brevis eſſe ſolet, nempe ſeptem vel quatuordecim ut plurimum dierum. Et ſi unquam longius trahatur, diem vigeſimam quartam non excedit. Neque eſſe poteſt ſecunda ſpecies, quia *febris tertiana, aut quartana in principio* oboritur,

& *dolor fortis* in capite conſiſtit, *aliquando etiam in toto corpore intermittens; & vomit ſalivam, & frequenter eructat, & oculorum regiones dolet, & facies albeſcit, & tumor in pedes deſcendit*, & demum, quia *quandoque totum corpus intumeſcit*.

§. CCLXXI.

Ut vero clarius hujuſce febris innoteſcat facies, tradam modo eorum omnium, quae ipſam antecedunt, comitantur, & ſubſequuntur, hiſtoriam. Qui in eam pronus eſt, incipit primum non belle ſe habere, toedio affici, nulla amplius re delectari, & quodammodo quid velit, aut optet, prorſus neſcire. Interea leves quaſdam caloris, & frigoris ſubitas, incertaſque patitur viciſſitudines, quae in primis caput, & faciem afficiunt; de laſſitudine, qualem percipiunt labóre feſſi, conqueritur, ſed adhuc obambulat, licet oſcitans, & torpore inſolito languens. Haec autem accidunt, praeſertim ubi ſponte morbus exoritur, nec aliunde per contagium infunditur. Tunc enim velocius eſt mali initium, & progreſſio. Poſt haec mox accedit quando major, quando minor in capite ponderis ſenſus, interdum dolor, vertigo, temporum conſtrictio, animi deſponſio, praecordiorumque oppreſſio inſolita. Paullo poſt ſe his jungunt nauſea, & ciborum omnium faſtidium ſine ulla ſitis moleſtia, aut potus cupiditate, & ſaepe cum crebro ad vomendum incitamento, quo plerumque nihil ejicitur, aut ſi aliquid, id parum phlegmatis inſipidi tantum eſt. Quandoque haec omnia per aliquot horas ceſſant, evaneſcuntque, brevi tamen gravius inſurrectura, praeſertim adveſperaſcente die: nempe caput tum magis, magiſque gravatur, incaleſcitque; mens obnubilatur, pulſus crebriores, celerioreſque fiunt, ſed languidi ſemper, atque inordinati, cum quibus conjungi ſolet quaedam ſpirandi difficultas, ac pectoris anguſtia, atque oppreſſio; magnus ſaepe ſtupor, aut obſcurus dolor, & quidam frigoris ſenſus poſteriorem capitis partem tenet, aut dolor gravans ſinciput etiam circa ſutúram coronalem occupat. Utraque enim doloris ſpecies propria fere eſt cujuſque febris lentae nervoſae, & plerumque aliquem deſipientiae gradum comitem habet. Calor autem ut plurimum mitis eſt, neque facile excandeſcit. Attamen interdum volae manuum fervent, aut caput vaporibus calidis, facieſque rubore crebro ſuffunditur, dum interea pedes, atque extrema frigeſcunt.

Hiſtoria morbi.

§. CCLXXII.

Quinque aut ſex dies in hac valetudinis ambiguitate verſatur homo, pallidus, torpidus, membris quaſi fractus, non omnino aegrotans, nec tamen ſanus, nec quietus, ſed plerumque inſomnis, & vigil; & quam-

Stadii primi finis.

quam adſtantibus ſomno ipſe indulgere videatur, idem tamen conſtantiſſime aſſevérat, ſe nullo modo dormire poſſe. Neminem autem ex his arbitror falſum dicere. Nam aeger ſaepe ita quieſcit, & clauſis oculis dormientis imaginem exhibet ut negari nequeat, eum reapſe dormire. Ipſe vero ſibi non dormire videtur, quia ejus menti tot ſpectra, & tot idearum ſimulacra perpetuo obverſantur inter dormiendum, ut vigilare omnino ſe credat. Pulſus toto hoc morbi ſtadio celer eſt, debilis, ac inaequalis, quandoque fluctuans, quandoque tardus, rarus, itemque intermittens; ſubinde concitatior micat, modo ſedatur, atque ordinatus, aequaliſque evadit, & ſic alternatim variatur. Nec diverſa vultus ipſius ratio eſt, nam crebro hic & repente calore quodam, qui vaporis inſtar aſcendit, rubeſcit; & paullo poſt pallet, & albicat. Quo fit, ut ſaepe pro affectione hypochondriaca, aut hyſterica morbus a minus peritis accipiatur.

§. CCLXXIII.

Secundum ſtadium. Hinc malum in dies augeſcit, jam loqui aut moveri piget, & tandem lecto aeger defigitur, nec ſatis poteſt exponere, quo modo ſe habeat. Nihil ipſe poſtulat, ne potum quidem, atque interrogatus aliquid, vix quaerenti novit apte, & diſtincte reſpondere. Jam tendines ſubſiliunt; manus, & lingua tremunt. Haec muco albido obducta non valde inareſcit; niſi in medio, ubi fuſca apparet, & ſicca. Tandem aliena ſubinde obloquitur, & leviter inſanit, ſine tamen furore. Tenuem, ut plurimum urinam emittit, modo limpidam, modo vappae inſtar, aut cereviſiae turbidae ſimilem, & lenteſcentem, non raro etiam ſubnigram, ſubinde craſſiorem, farina quaſi inſperſa, & ſubſidente, aut ſine lege ſurſum, deorſumque vagante. Inter haec ſanguis e vena miſſus aut naturalis invenitur, aut tenui pellicula tectus, ſed craſſamento laxo & nigro, parum cohaerenti. Interdum etiam ad liqueſcendum pronior eſt, & ſero turbido copioſo ſcatet.

§. CCLXXIV.

Tertium ſtadium. Circa ſeptimam, aut octavam, ex quo aeger lectulo ſe tradidit, omnia ingraveſcunt. Genae magis rubent, & manuum volae magis calent. Gravitas, & dolor capitis acerbius vexant; accedunt vertigines, tinnitus, & ſuſurrus aurium, quo fere perpetuo obſtrepente mens ipſa moleſte afficitur, & non leviter perturbatur; non ita tamen, ut delirium vehemens ſequatur, cum plerumque ejus loco ſit quaedam idearum, cogitationum, actionumque inde pendentium perverſio, & confuſio. Hinc fere aeger ſecum obmurmurat, & verba quaſi mutilata, &

difficilia intellectu profert. Id praecipue evenit in ſomno, aut quando e ſomno expergiſcitur; tunc enim mens magis laborat, & obfuſcata apparet, ſed brevi poſt ad ſe redire conſuevit, non tamen diu ſibi conſtat. Pectoris oppreſſio, virium languor & defectio ita increſcunt, ut animi deliquia & Syncope, praeſertim cum e lectulo aeger ſurgere nitatur, eum corripiant; nam tunc ſudore frigido frons, & manuum dorſum madent, atque animus deficit. Lingua, quae antea humida, albidaque cernebatur, jam areſcit, rubet, & finditur, & quaſi mali punici corticem colore imitatur, medio in primis ſpatio, dum utroque ex latere muco flavo ſordeſcit. Ubi ea ex ore producitur, tremula, atque inſtabilis eſt; interim licet ipſa cum labiis ſicceſcat, vix tamen ulla ſitis urget. Calorem vero in ea acrem, & permoleſtum queritur ſaepe aeger.

§. CCLXXV.

Nona, decima, aut duodecima die ſudores breves, ac inaequales, aut etiam profuſiores, & repentini emanant, ſed viſcidi, frigidi, & glutinoſi, in primis extrema corporis occupantes. Saepe alvi dejectiones crudae, liquidae, aquoſae ſuperveniunt. Univerſim ſudor, alvique fluxus colliquantes ſunt, viribuſque infenſi. Non raro tamen mador quidam tepens, totam cutim perfundens utilis eſſe conſuevit, uti & lenis diarrhoea, quae delirium, & comatoſos affectus diſcutit plerumque. Circa hoc morbi ſtadium Natura praecipue deficit, extrema frigent, ungues pallent, & livent, pulſus parvi, & celeres ita fiunt, ut vix percipi, & numerari poſſint, etſi antea lenti, rari, tardi, aut intermittentes fuerint; aut ita fluctuant, vacillant, interciduntque, ut mortem in propinquo eſſe diceres. Aegri ſtupidi jacent, & ferme ſenſibus orbantur. Strepitu, & lucis appulſu, quo ab initio plurimum percellebantur, vix tunc emoventur. Delirium paullatim excipitur profundo ſopore, & brevi perpetuo ſomno. Excrementa alvi, urina, & lacrymae ſponte, atque inſcio, nolenteque aegro profluunt, proximamque vitae diſſolutionem portendunt. Tremores vero, tendinumque ſubſultus ſpaſmum ſaepe univerſi corporis imminentem ſignificant, quo vitae filum cito abrumpatur. Alterutro enim ex his modis, poſtquam quatuordecim, octodecim, aut viginti dies, imo multo etiam plures languerint aegri, tandem pereunt.

Quartum ſtadium.

§. CCLXXVI.

Interdum ſtragula palpant prius, inanes imagines conſectantur, obmuteſcunt voce faucibus haerente, faciem cadaveris exprimunt, perpetua, & frigida ſuſpiria emittunt de pectore, plerumque mortis proximae indicio. Non nulli etſi antea animo forti, & magno eſſent, ſu-

Quædam ſymptomata non perpetua.

bito terrore, & deſperatione corripiuntur, nec ſomno indulgere volunt, cum mortem, tum mentis perturbationem, quam dormientes ſubire credunt, aut experiuntur, evitaturi. Quandoque puſtulae, & maculae diverſi generis in ſumma cute apparent; inter quas interdum peticulae fuſcae, lividae, atrae *, & vibíces corpus defoedant. Non raro Paróti-des; aut abſceſſus aurium, aliarumque partium ſuperveniunt. Nec deſunt aphthae albae, rubrae, depaſcentes, nigrae, gangraenoſae labiis, linguae, faucibus infeſtae, praeſertim ubi febris cum diſſolutione putrida humorum copulatur, & peſtilentialis, & contagioſa eſt. Interdum ad os ſacrum, & nates vis morbi convertitur, atque ibi poſt brevem ruborem, dolorem, tumoremque cutis, ſuppoſitaeque partes gangraena ſicca, aut humida, plus minus alta, nigreſcunt, & vita privantur, & foetent. Plerumque, niſi morbus maligniſſimus ſit, in longum trahitur, & ad quadraginta uſque dies interdum aegros languere cogit, quorum non nullis, etiam poſt febrem devictam, mens per aliquod tempus aberrat, donec paullatim reſipiſcat.

* Cl. PRINGLIUS (*Malatt. delle Armat. P.* 3. *cap.* 6. *pag.* 220. 221.) non diffitetur & ipſe magnam eſſe affinitatem inter febrem *malignam in ſpecie dictam*, & lentam nervoſam. Nam utrique, inquit, communia ſunt pulſus languidus, urina pallida, ſudores non critici, obfuſcatio mentis, virium lapſus, ſpirituum oppreſſio, artuum tremor, ſive nervorum. Diſcriminantur vero, ut ipſe putat, quod nervoſa febris minime a cauſſa putrida gignatur, & quod miliaria exanthemata, non peticulas ad cutim propellat. Verum alterutrum falſum eſt. Multiplex enim febris nervoſae origo eſt; atque interdum, ut *contagioſa*, *noſocomialis*, *nautica*, *carceraria*, de quibus poſtea, ex miaſmate putrido naſcitur. Miliaria vero non perpetuo in ea erumpunt, (alias miliaris morbus eſſet) ſed interdum tantum; nec ab ea quandoque peticulae verae abſunt, ut ſaepe vidimus.

§. CCLXXVII.

Continuitate continenti *Synocho putri* affinis eſt, ſed ab ea diſcernitur per ſigna, quae alibi jam (§. CCLXVII.) recenſuimus. A morbo petechiali, ſive a peticulis, ſive, ut alii vocant, a febre *putrida maligna petechiali* diſcrepat, quod haec poſterior vehementiori aggrediatur impetu, quod horrores & calores cum majores, tum longiores excitet; quod pulſus, praeſertim inter initia, duriores, & magis tenſos exhibeat; quod capitis dolorem, vertigines, nauſeas, & vomitus, etiam in ipſo morbi ingreſſu afferat intenſiores; quod tempora, imo orbitas ipſas dolor veluti fixus affligat; quod oculi graves, flavi, aut rubri appareant; quod arteriae temporum vehementer vibrent cum frequenti aurium tinnitu; quod ſingulis diebus, ut remittentes, exacerbationes habeat; quod carotides in augmento validius pulſent, licet quae in carpo ſunt arteriae tardius, & placidius moveantur; quod animi

mi deliquia, ſpirituumque dejectio citius, magiſque, etſi nulla immodica praeceſſerit evacuatio, & pulſus ſatis validus videatur, infeſtent; & demum quod reſpiratio ut plurimum laborioſior, inaequaliorque ſit, & ſaepe dolorem, ſuſpiria, aut ſingultum comitem habeat. Praeterea a peticulis, reliquiſque exanthematicis morbis *febris lenta nervoſa* differt, quod plerumque peticulae, & exanthemata miliaria, quando in ea oriuntur, regimini calefacienti debeantur, & quando etiam ſponte prodeunt, in ſtatu potiſſimum morbi erumpere ſoleant; nec perpetuo, nec quovis in aegrotante ſe exſerant; dum contra in febre petechiali vera, & primaria, & reliquis exanthematicis morbis peticulae, miliaria, variolae, morbilli &c., ſi regulares ſint, ante morbi ſtatum, & protinus primis diebus prodeant, & nunquam, cum primarium morbum afficiunt, abſint. Facile etiam a *gaſtricis malignis* febribus diſtinguitur, quod illae manifeſtioribus acceſſionibus, remiſſionibuſque varientur, nec tantam continuitatis aequalitatem oſtendant.

§. CCLXXVIII.

Aggreditur haec febris homines ut plurimum laxioris texturae, nervis debilibus, ſanguine tenuiori, aquoſiorique praeditos; quos vel nimiae evacuationes exhauſerunt, vel triſtitia, aut immodicae vigiliae, & ſtudia aſſidua, laboreſque infirmarunt, vel alimenta cruda ac inſalubria, vel potus aquoſi, impuri, corruptive repleverunt, aut diu aër craſſus, vitiatuſque circumcinxit, vel ptyaliſmus, aut alvi ſolutio, aut nimia venus enervavit. Quando ex hujuſmodi cauſſis oritur & ſparſim aliquos tantum ſingulares homines inficit, *ſpontanea*, & *ſporadica* eſt; videturque non tantum a nimia ſolidarum partium laxitate cum tenuiori ſanguinis craſi conjuncta, verum etiam a lymphatico latice, copia, & lentore peccante, cerebrum ſpeciatim, & nervos obruente, & tandem, quia reſolvi nequit, putreſcente pendere. Idque vel ab ipſa comprobatur medendi ratione, quae cardiacis mitibus, attenuantibus, antiſepticis, leniterque ſtimulantibus feliciſſime ſolet perfici. His enim vis cordis, & nervorum excitatur, lentor lymphae reſolvitur, & quidquid corruptum eſt, evacuatur non modo per communes excretiones, verum etiam per eas, quas natura, atque ars novit ſibi aperire. Hinc plerumque omnibus ſimul evacuationibus, nimirum ſudore, ptyaliſmo, urina, diarrhoea, exanthematibus, abſceſſibus, imo interdum ulceribus arte excitatis, ipſiſque gangraenis opus eſt, ut noxius, depravatuſque humor e corpore ejiciatur. Raro enim coctione & criſi hujuſmodi febris ad finem perducitur.

Quinam magis eidem obnoxii.

Sporadica unde?

Quot modis judicetur.

§. CCLXXIX.

Quando vero communiores cauſſae plures eodem tempore afficiunt, popularemque morbum reddunt, *epidemica* tunc eſt, & perniciofior. Quo in caſu, ni ſani ſibi caveant, facile ſuſcepto maligno, & nervis infenſiſſimo miaſmate in eandem incidunt. Tunc etiam *contagioſa* dicitur, quia per ſubtiliſſimos halitus, putridoſque vapores ab aegris manantes in adſidentes, inſervienteſque diffunditur. Interdum ex ſola mora in aëre putridis, morbidiſque effluviis ſcatente, ut in Noſocomiis ſaepe contingit, ipſa contrahitur. Tunc patet, eam eſſe ex *putrido contagio*, dicique poſſe *noſocomialem*, quamquam non omnis *noſocomialis* * ad hoc genus ſpectet. Notum etiam eſt, aërem non renovatum, in quo complures, frequenteſque vel ſaniſſimi homines diu clauſi detinentur, uti in navibus, & carceribus ſaepe fit, humanis halitibus atque effluviis ita corrumpi, ut veneni inſtar immiſſa animantia cito enecet, deſtructa nimirum nervorum, & cordis potentia. Febris ex hujuſmodi cauſſa orta, *lenta nervoſa* eſſe ſolet, & *nautica*, aut *carceraria* nuncupatur, & ſaepe adeo peſtifera eſt, ut contagione in vicinos, & ceteroquin ſaniſſimos ſola infectorum praeſentia perniciſſime propagetur, ut peſtis.

Epidemica quando eſt?

Contagioſa interdum.

Quando ex putrido contagio?

Noſocomialis quaenam ſit?

Nautica, & carceraria.

* *Noſocomialis* febris, quae ex contagione in Noſocomiis aegrorum putridis nidoribus repletis oboritur, plerumque *petechialis* eſt, & *remittens*, non *continens*, & *lenta nervoſa*; prout dicetur, ubi de peticulis ſpeciatim, ut morbo exanthematico febrili, agemus. Nobiſcum prope ſentit Cl. MONROUS (*Des Malad. des Hopitaux militair.*) cui Febris maligna *Noſocomialis* dicta, & *petechialis* videntur unus, idemque morbus eſſe.

§. CCLXXX.

Non ſolum autem cauſſarum praecedentium diverſitas, earumque mitior, aut pravior natura, verum etiam Symptomatum minor, vel major pernicies hujuſmodi (§. CCLXXVIII. CCLXXIX.) differentias facit. Variat etiam non parum ejuſdem febris aſpectus pro temperamenti, habitus corporis, aetatis, ſexus, anni temporum, conſtitutionis, & morbi *ſtationarii*, ſive dominantis ratione; ad quae ſingula ſi animus advertatur, facile varietates, quas ſubit morbus, ſic, ut falſo natura diverſus haberi poſſit, quiſque non imperitus intelliget. Diſcrimen etiam aliquod affert inter initia praeſertim complicatio cauſſarum, aut morborum, prout nimirum febris cum diatheſi ſanguinis inflammatoria, rheumatica, catarrhali, aut cum ejuſdem ad liqueſcendum, putreſcendumque proclivitate, aut cum putrida, & verminoſa primarum viarum ca-

Aliae differentiae.

cochylia conjungitur *. Hinc enim Symptomata alia, atque alia proficiſcuntur, quae minus peritis errandi occaſionem ſuppeditant. Hinc ſaepe profluunt tam varia, & diſcordia de eadem febre medicorum judicia.

* Cl. SIMSIUS (*Malad. epidem. p.* 167.) nuper pluribus argumentis annifus eſt oſtendere, febres *lentas* HUXHAMII, & Anglorum eſſe de genere *Gaſtricarum*, ſive earum febrium, quae fomitem in imo ventre habent. Sed ejus argumenta vix, ac ne vix quidem aliquid evincunt. Credo autem, virum alioquin perſpicaciſſimum in hujuſmodi errorem incidiſſe, quod in regione, quam incolit, ubi febres gaſtricae frequentiſſimae ſunt, ſaepe cacochylia gaſtrica non modo occurrat, quod humidis, paluſtribuſque locis commune eſt, verum etiam cum febribus lentis nervoſis complicetur, ideoque facile adductus ſit ad credendum, has quoque febres a gaſtrica cacochylia progenitas, id eſt, *gaſtricas* omnino eſſe.

Prognoſis.

§. CCLXXXI.

Maligna, & ſubdola febris natura ſemper dubium eventum reddit. In *ſporadica* & *ſpontanea*, ſi pura fuerit, vitae periculum quidem, ſed minus eſſe ſolet; majus in *epidemica*, & *contagioſa*; & maximum in *noſocomiali*, *nautica*, *aut carceraria*; itemque in illa, quae cum putrida ſanguinis diſſolutione complicatur, aut a venenato miáſmate originem habet. Ceterum ſi circa nonum, decimum, vel duodecimum a decubitu diem lingua humida fiat; ſi ſputa uberiora fluant; ſi alvus leviter laxetur, aut cutis leni madore humectetur, aut alterutra auris abſceſſum patiatur, aut puſtulae latae labia, aut nares occupent, ſperari licet aliquam bonam criſim. Contra ſi alvus immodice fluat, ſi ſudoribus corpus veluti colliquetur, unde crebrae animi defectiones impendeant; ſi lingua tremit, ſi extrema frigent, ſi pulſus fluctuat, aut vermicularis eſt, ſi tendines ſubſiliunt, ſi viſus, aut auditus deperditur, ſi excrementa invito, aut inſcio aegro exeunt, jure timeri poteſt exitium (*a*). Eorum vero, qui ſubita deſperatione capiuntur, & nullis eriguntur promiſſis, ſervatum vidi neminem.

Signa fauſta.

Signa mala.

(*a*) BUCHAN *Médec. Domeſt. T.* 2. *chapit.* 8.

§. CCLXXXII.

Speciatim ſudores breves, frigidi, aut circa collum, aut caput tantum manantes, mali: peſtiferum etiam eſt inter ſudores repente inhorreſcere. Dejectiones alvi moderatae non inutiles; immodicae, crudae, aquoſae noxiae; plumbeae, & lividae, etſi ſubinde deſiſtant, pe-

Alia ſigna infauſta, & fauſta.

riculoſae. Stupor ſolus, aut debilitas non ſemper formidanda eſt; nam interdum ſurditas in cauſſa eſt, cur aegri ſtupidi videantur. Maculae rubrae, floridae, confertae, aut puſtulae miliares multae, turgidae ſi circa morbi ſtatum erumpant, ſeptima nimirum, nona, undecima, aut decima quarta, aut tardius, pro breviori, aut longiori febris curſu, non raro bonum eventum praemonſtrant, in primis quando ſaliva multa, & copioſa expuitur, aut urinae craſſae, & ſubſidentes ſimul prodeunt, & graviora ſymptomata minuuntur. Peticulae vero nigrae, atrae, aut vibíces ut gangraenulas referunt, ſic ſubitam ſanguinis corruptionem, & vitae ingens periculum ſignificant. Puſtulae miliares tam albae, quam rubrae, copioſae aut morbificae materiae copiam, aut regiminis calefacientis effectum oſtendunt. Ne variolis quidem ipſis per regimen calidius expulſis melius habent aegrotantes; cum tamen variolae criticae dici poſſint, ſive rectius morbus primarius ſint, & proinde, pleniori eruptione facta, eorum ſaluti magis proviſum eſſe deberet. Non male ominantur aphthae albae, benignae, linguam & labia cingentes; contra vero nigrae, lividae, ad fauces protenſae. Surditas quoque atque aurium abſceſſus in fine morbi ſi ſuperveniant, ſpem aliquam faciunt; dummodo cetera reſpondeant. Nec rarum eſt, gangraena exteriorum partium, praecipue coccygis, & natium deleteriam morbi vim extrorſum bono aegri fato depoſitam indicari; quod tum factum cognoſcimus, cum ea apparente caput, pectuſque levatur, & febris minuitur. Sed potiſſimum pulſus amplior, validior, aequalior; reſpiratio facilior, liberior, placidior; cutis mollis, tepens, univerſim madida; ſpaſmorum ceſſatio bene ſperare jubent.

Curatio.

§. CCLXXXIII.

Ex his facile proſpicitur, neque ſanguinis miſſionem, neque purgationem ab hujuſmodi morbo per ſe poſtulari; praeſertim in corporis habitu laxo, & debili praeditis, aut crudo, pravo, facile putreſcente victu utentibus, aut nimias evacuationes jam paſſis, aut moerore, ſtudiiſque confectis, aut aërem impurum, infectumque reſpirantibus, ut plerique ii eſſe ſolent, qui huic febri ſunt magis obnoxii. Multo minus ſanguinem mitti licet in *epidemica*, *nautica*, *carceraria*, aut *noſocomiali*, aut a *putrido contagio* orta, aut ſanguine ad diſſolutionem jam prono. Nihilo tamen minus ſi plethora adſit, ſi vires vitae non omnino deficiant, ſi aetas, habitus, anni tempus, ſi pulſuum magnitudo conſentiant, aut demum ſi cum *diatheſi inflammatoria ſanguinis* complicetur malum, incidi vena poterit, ſed id ineunte ſolum morbo, & parca manu.

Quid de ſanguinis miſſione decernendum.

fiat. Nam ſaepe altera ſanguinis miſſio, aut juſto amplior prima, vires dejicit, & delirium accerſit, aut jam praeſens adauget. Eoque minus iteranda eſt, ſi ſanguis primo eductus liveſcat, parum craſſamenti, poſtquam refrixerit, relinquat, multum vero ſeri turbidi, aut fuſci emittat, ut plerumque evenit.

§. CCLXXXIV.

Tutius vero detrahitur cucurbitulis ſcarificatis, hiſque multo certius levatur caput, imo & ipſa pectoris oppreſſio; nec quidquam mali ab earum iteratione conſequitur; quod non ita facile de venae ſectione dixeris. Cucurbitulis etiam in morbi augmento, & ſtatu uti poſſumus, ſi delirium, aut coma urgeat. Nec carent utilitate hirudines temporibus, aut ano admotae. Poſt phlebotomiam, aut aliam quamcunque ſanguinis detractionem, ſi capitis dolor, aut vertigo non remittat, ſtatim pone utramque aurem duo *veſicantia* applicentur, nec ab eorum uſu deterreat ipſum morbi initium.

Cucurbitulae tutiores.

Hirudines.

Veſicantia.

§. CCLXXXV.

Ut virium ratio ſuſpectam ſanguinis miſſionem reddit, ſic eadem cauſſa purgationi adverſatur. Purgatio enim temere, & inconſulto, licet initio morbi, inſtituta ſaepe languorem ſummum, animi deliquia, alvi profluvium, aliaque funeſta ſymptomata afferre viſa eſt. Fieri tamen poteſt, ut medicamento aliquo, alvum lenienti, inter initia etiam opus ſit, quando nimirum ſaburra in primis viis turgeat, vires adhuc valeant, & nondum liquationis putridae timor, aut ſuſpicio locum habeat. Sed tunc cautiſſime & leniſſime alvus expianda eſt, enemate primum, deinde eccoprotico ex Rhabarbaro, aut Manna, aut Tamarindis, prudenti, & circumſpecta manu dato. Id vero tum in primis opportune fit, cum febris nervoſa cacochyliae primarum viarum adjuncta eſt. Quam ob cauſſam *non ſine ratione*, inquit Gorterius (*a*), *egregii in arte viri curarunt febrem lentam, ſeu nervoſam dictam leni alvi ductione alterno die.*

Quid de purgatione ſentiendum.

(*a*) *Exercitat. Med. quinta de Action. Viventium particular.* §. XXII. *inter Opuſc. varia Med. Theoretica.*

§. CCLXXXVI.

At alvi ductione praeſtantior, utiliorque eſt *emeſis*; haec enim minus in ejuſmodi morbo naturam perturbat, quam *catharſis*; quin imo, ubi nauſea, pondus, & dolor ventriculi, atque alia cacochyliae ſigna

Emeſis praeſtantior.

adſunt, aut ex contagio, aut putridis halitibus, aut aëre miaſmate maligno infecto febris orta eſt, lene *emeticum* ſtatim inter initia reliquis remediis antecellit. Hoc enim citiſſime non modo pituitoſa, viſcida, aut biliaris ſaburra, aut quodvis putridum miaſma ſalivam, gaſtricoſque liquores inficiens educitur, verum etiam totum vaſorum Syſtema ita excutitur, ut quidquid lenti, & viſcidi in iis ſtagnat, aut haeret, e loco dimoveatur, atque in circuitum remeet. Leniſſime autem vomitus cietur pulvere, aut diluto radicis Ipecacuanhae, oxymelle ſcillitico, aut tartaro emetico in magna aquae copia ſoluto, & partitis vicibus propinato. Quivis vero vomendi conatus adjuvari debet potu aquae tepentis, aut juris tenuioris aflatim hauſti, ut facilius vomitus feratur, quouſque ſatis materiae rejectum videatur. Et ſi indicia excitandi vomitus perſeverent deinceps, aut revertantur, nihilque obſtare reperiatur, emeticum iterare etiam licet.

§. CCLXXXVII.

Cautelæ in ciendo vomitu.

Antequam vero vomitus provocetur, magni intereſt cuncta attente conſiderare, an quidpiam occurrat, quod vomitionem vetet, quod ex Therapeutice generali ſciri poteſt; vaſorumque plenitudo ſanguinis miſſione imminuta ſit oportet, & veſica pone aures per cantharides excitata, ne vomitu vaſa nimis turgida diſrumpantur, aut lentum, viſcidumque lymphae gluten altius in interiora cerebri propellatur, niſi depleta illa prius ſint, hoc vero aliorſum, extrorſumque prolectum. Abſoluta ſive *catharſi*, ſive *emeſi*, prout res poſtulaverit, ſi alvus pigra aut clauſa perſtet, ſollicitari tutiſſime poterit enemate ex lacte, ſaccharo, & ſale ſubter injecto, idque tertio quoque die repeti toto morbi decurſu, quotieſcunque per ſe non reſpondeat.

§. CCLXXXVIII.

Quæ obſervanda in uſu veſicantium.

Cantharidum extrinſecus adhibitarum tanta utilitas eſt, ut ulcera pone aures per illas excitata (§. CCLXXXIV.) aperta ſervari debeant, donec diſcuſſa penitus febris ſit. Itaque ubi ſiccari incipiunt, cantharidum pulvere iterum impoſito curandum eſt, ut recrudeſcant, & renoventur. Praeterea vel in ipſo morbi exordio, ſi caput gravius occupetur, deraſo occipiti emplaſtrum ex iiſdem cantharidibus conflatum quod *veſicans* dicitur, apponi debet; nam hoc remedii genere delirium, quod imminet, aut ſuperventurum eſt, praecaveri ſolet. Nec inde aegri valde dolent, ſtupore nimium obruti. Ceterum quo magis hujuſmodi ulcera inflammantur, & dolent, & pus bonum, & copioſum fundunt, eo proſperiorem eventum pollicentur, & contra. In progreſſu quoque cantharides locum habent cum brachiis, aut femo-

ribus, tum ſuris applicitae, ut veſicas excitent, ſi nempe vis vitae nimium langueat, mens torpeat, aut imminens peticularum eruptio anxietatem, difficilem reſpirationem, delirium, & pectoris gravitatem, quae peripneumoniae metum incutit, inducat. Sed haec ſymptomata a ſpaſtica potius fibrarum, nervorumque affectione, quam ab inflammatione, aut ſanguinis in pulmonibus congeſtione pendere ſolet. Tunc enimvero reſpiratio eſt quidem denſa, inaequalis, ſuſpirioſa, & per vices difficilis, non vero calida, nec cum tuſſi conjuncta, qualem peripneumonia infert. Pulſus item ſpaſticae affectionis ſigna praebet, nam parvus, contractus, inaequalis, & celer percipitur. Quo in caſu cavendum eſt a venae ſectione, niſi certiora inflammationis indicia praeſto fuerint. Spaſticas quoque hujuſmodi affectiones confirmant, ſanguiniſque emiſſionem rejiciunt urinae pallidae, aqueae, limpidae, copioſae, quae ut plurimum hanc febrim comitantur.

§. CCLXXXIX.

Cum igitur in hujuſmodi febre vis irritabilis, & nervea potiſſimum torpeat, & vitalis humorum circuitus in primis circa encephalum quodammodo reſtitet, quid cantharidibus cuti admotis ad illam excitandam, atque ad hunc promovendum erit praeſtantius? quid accommodatius? Quid ad revellendum, extrorſumque avocandum expeditius? Attamen, ubi ſanguis aut diſſolutus jam ſit, aut ad diſſolutionem putridam maxime vergat, quod in primis morbo epidemice graſſante, aut a putrido contagio profecto, atque ad ſtatum progrediente evenire potiſſimum ſolet, non temere tunc cantharidibus, quae putridam diſſolutionem augerent, uti licet; niſi per antiſeptica, atque acida fortiora, quae diſſolutioni huic fraenum injiciunt, earum ſeptica, & diſſolvens vis contemperetur. Prudentis igitur, & circumſpecti medici tantum eſt validum hujuſmodi praeſidium opportune, ſalubriterque adhibere.

Cautelæ circa veſicantium uſum.

§. CCXC.

Ceterum tota curationis ratio eo collineare debet, quemadmodum experientia magnorum virorum (*a*) docuit, ut vires oppreſſae erigantur, & leni ſtimulo incitentur, humores diluantur, & ſanguini recens, ſaluberque ſuccus affundatur, qui acris, vitiatique locum ſubeat. Inter cardiaca, atque alexipharmaca aromatico ſtimulo praedita, quae huic febri praeſertim *ſporadicæ*, & ſpontaneae conveniunt, quia attenuant, incidunt, & blande excitant, celebrantur radix Contrayervae, Scordium, Ruta, Angelica, Carduus Benedictus, ſales volatiles Succini, Cornu Cervi, liquor Cornu Cervi ſuccinatus, Tinctura Croci, Caſtorei, Succini,

Indicationes præcipuæ, & generaliores.

Remedia illis accommodata.

Camphora, Theriaca, Diaſcordium, confectio hyacinthina, pulvis contrayervae compoſitus, aliaque his ſimilia. Quaedam etiam ex his ataxiae nervorum, ſpaſticiſque affectionibus praeclare opitulantur. Camphora id quoque emolumenti praeſtare creditur, ut ſi cum Galbano, & Silphio commiſceatur, non ſolum egregie reſolvat, verum etiam ſomnum conciliet, atque adeo vigilias, deliriumque avertat, aut tollat. In horum tamen omnium uſu non modo ad temperiem, habitum, aetatem, ſexum, regionem, aliaſque circumſtantes res reſpiciendum eſt, ſed etiam temperamentum aliquod ſit, oportet, ne nimium humores exagitentur, & calefiant, aut praemature ſudores cieantur, praeſertim in morbi initio, atque augmento. Ex quorum altero calores, & rubores increbeſcerent, itemque peticulae, atque exanthemata miliaria cum anxietatibus, deliriis, pectoriſque oppreſſione conſequerentur. Ex altero ob nimiam humorum jacturam, viriumque exſolutionem tremores, tendinum ſubſultus, horrores, ſyncope, ſudor frigidus, & veternus eſſent temendi.

(a) Vid. SWIETEN. *in* BOERHAAV. §. 950.

§. CCXCI.

Simpliciſſima medendi ratio hic utilior.

Simplicior autem medendi methodus, ſi unquam alibi, hic certe ſummopere commendanda eſt. Quo enim minus naturae opus arte perturbatur, quo blandioribus, tutioribuſque remediis oppugnatur malum, eo felicius, fauſtiuſque aegri ad priſtinam ſalutem reſtituuntur. Solo ſero Lactis per vinum Canarienſe parato in potum ordinarium utuntur quidam Clinicorum non incelebres. Alii ſero lactis purificato addunt aliquid vini Rhenani, aut Auſtriaci albi, aut alterius cujuſque aciduli, atque auſteriuſculi. Aliis placent dilúta foliorum ſalviae, ſcordii, florum ſambuci, ſimiliumque plantarum temperatiorum; decocta aliis radicis Scorzonerae, aut Eryngii, aut Cornu Cervi, vel ptiſana ex hordeo, cichoreo, gramine. Quibus aliquid adjiciunt vel vini, vel aceti, & calide potanda jubent. Dum his impletur corpus, blandus plerumque ſudor ſubſequitur, per quem reſurgunt vires vitales, & ſubigitur, expelliturque de corpore noxium illud ſive ſponte natum, ſive per contagium receptum, ſive epidemice vagans, atque abſorptum, ſive ab aëre vaporibus venenatis infecto ſuppeditatum miaſma, quod omne hoc malum fecit.

§. CCXCII.

Circa potum monita.

De his (§. CCXCI.) igitur crebro, & liberaliter potandum eſt, ſed non tantum tamen, & non ita abunde, quantum in febribus vehementioribus,

hementioribus, ardentibuſque, aut in peticulis ipſis, in quibus febris in primis inter initia magis exardet, & pulſus validior, & durior eſſe conſuevit, niſi cum diatheſi inflammatoria morbus complicari videatur, aut cum aliis affectionibus, quae liberaliorem potum, atque aquoſiorem exigunt. Raro aqua pura ſufficit, quae, niſi ſaccharo, aut ſucco aliquo ſaponaceo vegetabili acuatur, vix intime cum ſanguine commiſceri poteſt. Nec frigida, licet a multis plurimum laudetur, in hac febre danda eſt. Teſtatur enim Huxhamius, frigidam bibentes, eam reddere per urinae vias limpidiſſimam, nullo modo mutatam, magno cum ipſorum detrimento. Sed hic quoque inſpicere oportet & regionem, & anni tempus, & temperamentum, & conſuetudinem, & reliqua, per quae interdum frigida calidae anteferenda ſit. Frigida in primis, ubi nullae diſſoluti ſanguinis notae cernuntur, fortaſſe minus convenit ut in *ſporadica* plerumque, & ſpontanea; contra in *epidemica*, & *contagioſa*, ubi diſſolutio pene univerſi ſanguinis plerumque occurrit, non parum utilitatis poteſt afferre. Jus quoque pulli tenue, aut viperínum, tam uti remedium, quam uti alimentum reſtaurans ſubinde non nulli propinant, praeſertim remittente morbo, & viribus fatiſcentibus; quo nomine etiam Gelatinae cornu Cervi, decocta, aut juſcula panis, vulgo panatellae, addito vini tantillo, aut ſucco mali medici, aut aurei, aut citrei commendantur; quibus alendi ſaepe quidem, ſed paullatim, ſunt aegrotantes.

CCXCIII.

Singularem porro conſiderationem varia ſymptomata requirunt. In primis in hac febre, ut ſupra narravimus, evacuationes cujuſcunque generis facile exceſſu peccant; quas tamen comprimere res plena diſcriminis eſt, quia peſſimae inde ſequuntur morbifici humoris ad interiora metaſtaſes. Si igitur moderatae fuerint, ſini; ſi immodicae, compeſci quidem debent, non vero penitus cohiberi. Saepe enim ſudori repente ſuppreſſo protinus ſuccedunt horrores convulſivi, pectoris oppreſſio, toedium, moeror, ſyncope, aliaque id genus graviſſima ſymptomata. Sic, fluxu alvi per adſtringentia cohibito, nauſeam, ſtomachi dolorem, colicos cruciatus, & deliria ſupervenire, certiſſimum eſt. Imo ipſa inuſta per cantharides ulcera juſto citius areſcere, non vacat periculo. Quare nova ſubinde induci expedit, ne naturae hoc utile evacuationis genus deficiat. Non enim canthárides ſtimuli tantum cauſſa profunt, ſed etiam reſolutione, atque excretione pravi humoris, quam totis viribus tentandam docent puſtulae, quae ſponte in vigore, & ſtatu morbi erumpunt, atque ulcerantur, & quo ducere oporteat, patefaciunt. Quas ob cauſſas vitetur aëris frigidi ſubitus appulſus, lintea,

De ſymptomatis curandis.

aut induſia frigida, potiones gelidae, atque omnia quae actu, aut potentia, ut loquuntur, nimis refrigerant, aut reprimunt.

§. CCXCIV.

Sudoris ratio quae habenda. Itaque ſudores modum excedentes, non levantes, vires proſternentes, quoniam liquationem oſtendunt, prudenter compeſci poſſunt. Nihil ad id praeſtantius eſt vino rubro aut meráco, aut aqua dilúto; quo & ſudores reprimuntur, & vires inſtaurantur, & puſtularum eruptio, ſi ea praeſens ſit, promovetur. Ad hoc etiam valet Tinctura china chinae, interpoſita ſubinde Rhabarbari refracta doſi ad ſaburram e primis viis identidem educendam. Sic non modo ſiſtuntur ſudores, ſed etiam interdum fit, ut febris ipſa, quae ſub morbi finem remittens ſolet evadere, diſtinctiores habeat acceſſiones, cortice deinde peruviano validius dato extirpandas. Peculiari quadam Tinctura *, cum *Elixirii Vitrioli* guttis aliquot juxta *Pharmacopœam Londinenſem* eumdem in finem utebatur Huxhamius. Diarrhoeam refraenat Theriaca Andromachi, aut Diaſcordium Fracaſtorii, aut clyſmata demulcentia. Prosper Alpinus teſtatum facit, fluxus alvi *colliquativos*, qui febribus malignis aegyptiorum ſuperveniunt, tutiſſime compeſci fructibus Bérberum, atque his ſe ipſum curatum fuiſſe.

* *Tinctura Huxhamii*

℞. Cortic. Peruvian. optim. pulv. unc. ij. Flaved. aurant. unc. ij. & ſem. Rad. ſerpent. virgin. drachm. iij. Croci anglic. ſcrup. iv. Coccinell. ſcrup. ij. Spirit. vini unc. xx. f. ſ. a. Infuſio per dies tres, aut quatuor, deind. liquor coletur. Doſ. a drachm. j. ad unc. ſem. quavis quarta, ſexta, aut octava hora cum decem, aut viginti guttis Elixirii Vitrioli ex vino diluto, aut aqua idonea.

§. CCXCV.

Nimiae ſanguinis diſſolutioni quid opponendum. At tanta eſt interdum ſanguinis diſſolutio in hac febre, praeſertim epidemica, aut a contagio orta, aut nautica, & carceraria, ut non ſolum nimiis quibuſcunque evacuationibus cauſſam praebeat, verum etiam haemorrhagias, nigras dejectiones, gangraenas, vibíces, atraſque peticulas corruptionis foetidae indices pariat. Tunc uno ore omnes clamitant ad acidos ſpiritus, & praecipue vitriolicos, utpote ſanguinis diſſolutionem, *alkaleſcentiamque* coërcentes eſſe quantocius properandum, voluntque largiori manu potui admiſcendos. Jure id quidem. Cum vero acidis ſpiritibus inſit facultas irritabilitatem cordis, atque arteriarum, quae in hujuſmodi malo propemodum extinguitur, deſtruendi; non temere, & ſine conſilio audienda eorum vox eſt *. Invertendum quidem principium putridum, aut alkalinum, cogendaque

acidis ſanguinis nimia tenuitas eſt, verum ſimul languenti irritabilitati proſpiciendum; quod praeſtabitur ſi acidis adjiciantur alexipharmaca, aut antiſeptica leni ſtimulo aromatico praedita, ut fecit Huxhamius in Tinctura modo laudata, aut factum videmus in *Elixirio* vitriolico, in quo Tinctura aromatica vitrioli oleo adjuncta utramque indicationem adimplet.

* Largiorem acidorum e foſſilibus uſum, quem non nulli effuſe laudant, dehortatur, & dilutiſſima tantummodo, & maxima cum circumſpectione uſurpanda jubet Bartholomaeus Camillus de Boissieu. *Mémoir. ſur les method. rafraichiſſante, & echauffante p.* 56.

§. CCXCVI.

Ubi aphthae totum os, imaſque fauces tenent, quod circa morbi ſtatum, aut paullo poſt plerumque evenit, aut ad oeſophagum, ventriculum, atque inteſtina porriguntur, unde deglutiendi difficultas, ſingultus, diarrhoea, & dyſenteria ſaepe permanant; tunc creberrime gargarizandum eſt ex aquis, quae & molliunt, & detergunt & vi antiſeptica pollent. In his aliquid ſpiritus ſalis tam acidi, quam dulcis inſtillari utiliſſime ſolet, & tunc praecipue, ubi gangraenoſae, & nigrae apparent. Dandum quoque, ſi alvus cita cum torminibus fatiget, modicum Rhabarbari, pulvere abſorbenti, atque aromatico contemperati. Interdum aphthae acerbiſſime dolent, ſomnumque omnem, aut quietem avertunt. Si ſedando dolori impar fuerit lac ore detentum, aut ſpiritus vitrioli ex melle roſaceo illitus, aut alia hujuſmodi, mihi quandoque feliciſſime ceſſit eas oblinire penicillo, quod in *ſaturni Balſamo* ſic dicto fuerat intinctum. Quando gargarizatione utimur, poſt quamlibet gargarizationem indatur ori paullulum mucilaginis ſeminum pſyllii, & cotoneorum, ſyrupo mororum, aut rubi idaei admixto, lenteque deglutiatur. Sic enim demulcentur, leniunturque ulcera, & citius ſaneſcunt. Deterſis etiam, purificatiſque ulcuſculis ſummopere prodeſt liquor Myrrhae per deliquium, aut ejus tinctura illinita.

Aphthis quae medela.

§. CCXCVII.

Interdum magna pituitae vis in faucibus congeritur citam minitans ſuffocationem. Quod ubi incidit, lene emeticum remedio eſt. Mirum enim eſt, quam in quovis morbi ſtadio profit hujuſmodi auxilium. Sydenhamius eo aegros ſingulis momentis ſuffocationis periculo anxios, ſtupore obrutos, & ſpiritu fere ob fauces muco, aut viſcida ſaliva infarctas praecluſos quandoque feliciter liberavit (*a*). Non raro aegrotantes crebris lipothymiis, & languore ventriculi afficiuntur, & difficillime

In ſuffocationis metu ob mucum quid agendum.

Hydrophobia ſpuria qui curetur. ad bibendum, etſi ſitiant, impelli poſſunt; quaſi hydrophobia laborarent. Saepe id a cacochylia ventriculum obruente proficiſcitur. Tunc dato cardiaco, multum confert una, vel altera poſt hora vomitum ciere, & ſic viſcidam ſaburram e ventriculo horum Symptomatum cauſſam (*b*) ejicere.

(*a*) *Variol. regular. an.* 1667. 68. 69. *Oper. p.* 178. (*b*) Carol. Barbeirac. *Medicamentor. conſtitut. pag.* 47.

§. CCXCVIII.

Peticulæ, & Miliaria. Saepe, etſi non ſemper, ut jam dictum eſt, peticulae, aut puſtulae miliares in augmento, aut ſtatu morbi huic febri ſuperveniunt. Quocunque modo eruperint, ſive criticae, ſive non criticae, id eſt ſalutares, vel non ſalutares, ſemper corrupti, & putreſcentis, depravatique humoris aliquid extrorſum ferunt; eo tantum caſu excepto, in quo regimen calefaciens, & remedia nimium ſudorifera eas effecerint. Quando igitur naturae, non artis effecta ſunt, cavendum praeſertim ab aëre frigido eſt, & lenia porrigenda Cardiaca, ut naturae motus, & molimen leniſſime ſuſtineatur. Si enim aut frigore extrinſecus applicito, aut deficiente cordis vi intro repellantur, lethales ſaepe metaſtaſes impendent. Ubi maculae appareant nigrae, fuſcae, lividae, quae gangraenulas referunt, putridamque ſanguinis diſſolutionem oſtendunt, unde quandoque ſanioſae, & ſanguineae etiam dejectiones contingunt, aut cruor e vena miſſus diffluat, & difficillime concreſcat; tunc acidis, auſteriſque alexipharmacis opus eſt. Talia ſunt *Elixirium* Vitrioli, Spiritus Sulphuris, Tinctura roſarum vitriolata, ſuccus uvarum immaturarum, Cortex peruvianus, Radix ſerpentariae Virginianae, vinum rubrum cinnamomo, aut maci incocto, aliaque hujuſmodi.

§. CCXCIX.

Exanthemata intropulſa quid exigant. Quod ſi caſu, aut frigore, aut incauta induſiorum mutatione, aut animi pathemate maculae peticulares, aut puſtulae miliares intro vertantur, atque ex eo caput, pectus, aut ſtomachus impetatur, delirium, convulſivi motus, ſpiritus difficultas, anxietas, ſingultus, cordis palpitatio, pulſus intermiſſio, aliaque teterrima ſymptomata ſaepe oboriuntur. Protinus tum in balneum calidum pedes demitti, aut crura pannis laneis ex aqua calenti expreſſis involvi, & foveri, aut totum corpus fricari, aut cucurbitulis ſiccis cutim laxari, plurimum confert, ut iterum ad exteriora morbidus humor revocetur. Eo reſpiciunt etiam canthàridum brachiis, aut ſuris applicatio, atque epiſpaſtica plantis pedum admota. Intrinſecus vero dilúta herbarum leniter diaphoretica-

rum, ſi calide ſorbillentur ſtragulis corpore aliquanto gravioribus confecto, non parum diaphoréſim, atque adeo exanthematum ad cutim propulſionem promovent. Hoc nomine in primis excellere dicuntur ſpiritus C. C., aut ejus liquor ſuccinatus, ſerpentaria Virginiana, Camphora, & Moſchus; quorum poſtrema nerveam etiam ſenſibilitatem, & ſpaſticas affectiones ſedando mira praeſtant. Sed Camphoram, ubi pulſus languidus, ſed mollis & aequalis eſt; Moſchum vero, ubi aliquantum durus, & tenſus, docet Cl. QUARINIUS (a) magis convenire, quia hic nervis amicior eſt, & minori ſtimulo, quam camphora, aut minus permanenti agere reputatur. Si vero exanthematum receſſio febrem accenderit vehementiorem, cum pulſu valido, magno, & duro, facie rubra, aliiſque notis phlogiſticis, & diatheſis inflammatoria quae aut anteceſſit, aut in conſtitutione praevalere videtur, reviviſcat, ceteris omnibus praeſtabit parca, & cita ſanguinis miſſio.

(a) *Method. med. Febr. cap. IV. p. 55.*

§. CCC.

Interdum aegri, etiam ſine exanthematum ullo retroceſſu, anxii fiunt, exagitantur, agrypnia, aut comate vigili tentantur. Tunc non nulli continuo ad narcotica confugiunt. Sed prudentius ſe gerunt, qui in morbo, in quo cerebrum inſigniter afficitur, & nervea vis aut languet, aut maxime ad languendum propendet, mitiora prius experiuntur, & quae anodyna vocantur, quam opium habentia. Tutiſſima autem videntur liquor anodynus *mineralis*, camphora, moſchus, emulſa ex ſeminibus frigidis, ſyrupus papaveris albi; &, ſi quando ad valentiora tranſire neceſſitas cogat, ea ſeligantur, quae opium quodammodo cicuratum continent, & leniter ſtimulantibus adjunctum, qualia ſunt Theriaca, Diaſcordium Fracaſtorii, atque his ſimilia. *Vigiliæ quomodo occurrendum.*

§. CCCI.

Vermibus, qui frequentiſſime hujuſce febris, praeſertim cum epidemice ſaevit, aut cum cacochylia primarum viarum jungitur, comites, ut ſupra notavimus, eſſe poſſunt, profpiciendum quoque eſt. Hi autem, ubi in ventriculo, aut inteſtinis latent, ſymptomata omnia, uti nauſeam, lipothymias, vomitum, ſoporem, tremores, ſingultum, graviora, & pertinaciora reddunt, ſed praeterea crebras ac repentinas viciſſitudines, quae Medicum terreant, fugaces genarum rubores, ſomni perturbationes, narium pruritum, tormina, colicas, alvi fluxum, palpebrarum inter dormiendum diductionem, album oculi detectum relin- *Quando cum vermibus complicatur, quid requirat.*

quentes inferunt. Frequentiſſimum vero mihi viſum eſt vermium argumentum, fames inſolita, qua aegri ad edendum incitantur, & ſubitus pavor, quo dormientes repente evigilant. Quando igitur praeter haec ſigna vermium etiam dejectio eorum praeſentiam patefacit; quoties eccoprotica, clyſteres, acida foſſilia, quae vermibus infenſiſſima eſſe ſolent, non ſuffecerint; toties anthelminthicis reliquis locus dandus eſt, in quibus ſemen ſantonici experientia certiſſima comprobatum, & radix Valerianae ſylveſtris palmam merentur.

§. CCCII.

Aurium abſceſſus & Parotides quomodo tractari debeant.

De aurium abſceſſu, & parotidibus ſupra (§. CCLXXVI) meminimus. Aures enim non raro in hiſce febribus dolore intus corripiuntur, ſuppurantur, atque abſcedunt, ut ex iis magna puris vis effundatur. Quando id incidit, ſi morbus remittat, caput levetur, coma diſcutiatur, mens reſipiſcat, & reliqua ſymptomata mitigentur; expeditiſſimum eſt judicare, morbificam materiam extrorſum ferri, interioreſque capitis partes liberari. Contra vero, ſi aurium dolor, morbo invaleſcente, acceſſerit, nec ceſſent gravia ſymptomata, imo ſopor, delirum, ſtupor, nervorumque diſtentiones ingraveſcant, timeri tum poteſt, a cerebro, interioribuſque partibus ad exteriores uſque mali, inflammationis, ſupurationiſque propagatio. Quorum alterum ut plerumque ſalutare eſt, ſic alterum perniciosum. In priore caſu expedit dolorem lenire lacte recenti tepido ſaepius injecto, & molliſſimis cataplaſmatis deſuper impoſitis; deinde pus aqua hordei ſimplici, aut leviter mellita eluere, atque abſtergere, quouſque auris ſaneſcat. Raro aliis remediis opus eſt; quorum tamen plenior commemoratio habebitur, ubi de otalgia, auriumque vitiis diſſeretur. In poſteriore vero reſolutio procuranda, & quoad fieri poteſt, interiorum partium ſuppuratio avertenda eſt iis, quibus *cephalitidi*, aut *phrenitidi* occurrendum alibi praecepimus.

§. CCCIII.

Parotidum duplex genus.

Sed frequentius in hac febre aliiſque malignis, praeſertim epidemicis abſceſſus fiunt circa aures, tumoreſque, qui pone eas, aut ſubter attolluntur, a parotide glandula de genere conglomeratarum nomen accipiunt; quod ſupra (§. CCLXXVI) jam indicatum eſt. Neminem latere arbitror, parotidum duplex genus eſſe, primarium alterum, alterum ſecundarium; hocque poſterius hic loci intelligendum eſſe. Parotis igitur ſecundaria, de qua hic loquimur, febribus ſupervenit vel per *diádochen* ut vocant, ſive materiae morbificae a nobiliori ad ignobiliorem partem translationem, vel per *epigéneſim*, ſive propagationem morbi, aut

novi ſymptomatis acceſſionem. Magni autem intereſt, primone, an ſecundo modo oriatur. Multiplici vero ratione parótis intumeſcit, ut habemus ex Pathologia. Generatim tamen tumet vel ob majorem humoris influxum, vel ejuſdem lentorem, & denſitatem, vel vaſorum & totius compagis laxitatem, vel nervorum irritationem, vel humoris excernendi impedimentum, & ductuum excretoriorum obſtructionem, aut ſpaſmum. Nervorum autem irritatio frequentiſſima cauſſa eſt, quod multis in locis videtur innuere *Hippocrates* (*a*); nam nervea vis ut naturalibus ſecretionibus perficiendis plurimum confert, ſic alterata labefactandis, vitiandiſque cauſſam praebet. Idcirco *convulſorio modo* cum Hippocrate pleraſque fieri contendit Pujatus (*b*).

(*a*) Vid. Pujat. *de Morb. Naronian. ſect.* 2. *cap.* 12. (*b*) *Ibid.*

§. CCCIV.

Hinc varius eſt parotidum exitus, nec ex Hippocraticis locis, aut aliorum ſcriptis quidquam certi hac ſuper re ſtatui poteſt. Ex his enim apparet, ſuppurationem, quam magni faciunt, & plerique exoptant, neque ad morbi judicationem neceſſariam eſſe, neque certo judicationem afferre. Nam ſaepe reſolutis parotidibus aegri convaleſcunt, & ſuppuratis pereunt. Communior opinio eſt, exortam parotidem, ſi febrem & dolores mitiget, ſalutarem fore, contra noxiam. Sed quandoque febris, quae antea remiſerat, paullopoſt vehementius exardeſcit, periculumque, quod abiiſſe videbatur, revertitur. *In univerſum*, inquit Duretus (*a*) *parotis ſperabilem vitæ ſalutem non facit, quod ſit abſceſſus* ἡμίρροπος, *neque* ἀντίρροπος, id eſt *affluxus dimidiati, nec morbo paris*. Cl. vero Pujatus generatim parotides periculoſas eſſe (*b*) praedicat, quod in eas tumentes lympha ingredi non potens ad cerebrum cum ſanguine feratur, ſeroſaque colluvie obruat, tumore deinde ſic jugulares venas & fauces comprimat, ut ſanguinis refluxus e capite praepediatur, ſpirandique, aut deglutiendi facultas cum ſummo vitae diſcrimine fatiſcat.

Varius parotidum exitus.

(*a*) *In Coac. Hipp. n.* 110. (*b*) *L. c.*

§. CCCV.

Ego vero, ſi libere quid ſentio dicere liceat, putaverim in univerſum parotides, quae per *diadochen* fiunt, ſalutiferas eſſe, quae vero per *epigeneſim*, & *convulſorio* modo ſuperveniunt, aut Sympathicae ſunt (§. CCCIII), plerumque noxias & lethales. Experientia etiam compertum ſaepe eſt, parotides, quae cito, id eſt *intra duode-*

Quæ ſalutares, quæ noxiæ?

cim, *vel viginti* horarum ſpatium *valde increſcunt*, & *molles ſunt inſtar tumoris flatulenti ſive cum*, *ſive abſque inflammatione*, aut vehementem dolorem inferunt, pernicioſas ſemper extitiſſe: contra eas, quae ſtatim ab initio durae, atque inſtar tendinis rigidae, ac oblongae erumpunt, & paullatim augentur, & *tolerabili dolore* ſtipantur, ſalutem afferre conſueviſſe, *præcipue* ſi *accreſcendo duritiem illam aliquandiu* ſervaverint. At, ſi durae iſtae parotides *circulum quemdam diverſi coloris inſtar iridis* habeant, aut rubicundae, lividae aut nigrae fiant, malum indicium praebent; veneno enim gangraenam non modo tumoris, verum etiam vicinarum partium induci ſignum eſt (*a*). Atque hinc non erit arduum cognoſcere, quando parotides ad ſuppurationem perduci debeant, quando eae diſcuti, reſolvique ſine vitae periculo poſſint. Sine periculo quoque ſponte evaneſcunt, ut ex Hippocratis obſervationibus conſtat, per alvos citatas, id eſt diarrhoeam, & dyſenteriam, per urinas cum ſedimento craſſo, per tuſſim cum ſputatione copioſa, & demum, ut non nullorum experientia oſtendit, per tranſpirationem etiam inſenſibilem.

Quando evaneſcant ſine periculo.

(*a*) Ex *Diemerbroekio* BONET. *Polyalth. T.* 1. *lib.* 1. *artic.* 9. *p.* 436. §. 30. 31. 32. item PARAEUS *l.* 21. *cap.* 30.

§. CCCVI.

Curatio quæ in utriſque inſtituenda eſt.

Quam primum ſe attollit parotis, diſquirendum eſt, critica ne ſit, an Symptomatica? num caput, & febrim levet, an morbum novo malo graviorem faciat? Si primum, curandum eſt, ut malignus, noxiuſque humor, qui in eam confluit, univerſus ibi accumuletur, coctione matureſcat, & facto puri exitus cito paretur. Si alterum, utilius eſt, leniter reſolutionem tumoris moliri, debitiſque evacuationibus naturam a ſarcina ſublevare. Itaque ſimul ac tumor ſe prodit, duo in primis expetenda ſunt, videlicet ne acerbius doleat, deinde, ut lente increſcat. Quare ei admovendum eſt fomentum aut cataplaſma, quod molliat, & dolori leniendo vi anodyna par ſit, cautione adhibita, ne pondere noceat, aut pinguitudine aut glutine cutis meatus occludat. Paſſim anteferri ſolent radices Altheae, & Liliorum alborum; quas tamen non nulli ob mucedinem, qua ſcatent, quaque cutis ſpiracula obſtruere creduntur, rejiciendas exiſtimant. Opportuniora cataplaſmata, aut fomenta reputantur, ex floribus Violarum, Verbaſci, Papaveris rhoeados, Meliloti, Sambuci, Malvae, ſeminibus Lini, Papaveris albi, farina hordei, mica panis, atque aliis, quibus vis anodyna, & conſopiens inſit, parata. His Crocum, & Chamomillae flores adjici interdum poſſunt, ſi reſolvendi ſimul indicatio concurrat.

§. CCCVII.

§. CCCVII.

His & dolor avertitur, & nimius humorum concurſus, quo tumor cito nimis, & vehementer augeſcat, praecavetur. Quod ſi ſuppuratio lente procedat, promoveri ea etiam poteſt blando aliquo medicamento. Ceteris praeſtare creditur a Cl. PUJATO Emplaſtrum Diachylon magnum. Facto pure, tumor maturius ſcalpello aperiendus eſt *. Aperiri etiam tumor crudus debet, ſi mole fauces coarctet, ſanguinem e capite refluere impediat, ſuffocationem minetur, aut peſtiferus humor eum gignat. Quo in caſu igne potius, quam ferro aperiendum jubent complures. Sed tutius ferro id praeſtatur, citiuſque effluente humore, quem vulnus allicit, parotis detumeſcit. Parato per inciſionem puri exitu, quod ſupereſt crudi humoris concoquendum, digerendumque eſt, impoſito vulneri unguento *digeſtivo*, & deſuper adhibito aut emplaſtro Diachylo magno, aut cataplaſmate emolliente ex iis, quae modo memoravimus. Si valentius digerere oporteat, quod humor lentus, viſcidus, frigidiorque ſit, Digeſtivo aliquid Mercurii dulcis adjicere plurimum confert. At, ubi puris loco ichor acer, & ſanioſus effluit, vulneris labia pallent, aut livent, putriduſque nidor exhalans corruptionem, aut gangraenam prope eſſe ſignificat, tum pulveris camphorae aliquid indere neceſſe eſt, aut toti tumori camphoram cum gummi arabico ſubactam ſuper dare, aut alia hujuſmodi antiſeptica, donec tumore penitus in pus converſo, repurgatoque abſceſſus cavo vulnus coëat.

Quomodo & quando aperiendae.

Apertis quaenam admovenda.

* Mira ſane eſt obſervatio ECRELII, qua oſtenditur, non ſemper tuto parotides, etſi perfecte ſuppuratas aperiri. Narrat enim milites Gallos ante aliquot annos in Bohemia ob ingens frigus, immodicoſque labores incidiſſe in febrem putridiſſimam, cui ſuperveniebant abſceſſus pone aures, ſub axillis, aliiſque in partibus cum manifeſta ſymptomatum omnium imminutione. Hos ab initio Medici ad plenam maturitatem perductos, ut criticos, aperiebant. At poſtea in debilitatem prolabebantur aegroti, & paullatim ſymptomatibus recrudeſcentibus plerique moriebantur intra octiduum. Ex his non nulli, poſtquam in hujuſmodi tumoribus fluctuans humor certo perceptus fuerat, materiam alvo, aut expuitione, aut naribus excreverunt, atque omnes fere hi ſervati ſunt. Hinc a natura edocti medici, omiſſa abſceſſuum inciſione, neque ſuppurationem externis remediis, neque reſolutionem evacuantibus amplius moliti ſunt. Verum quando abſceſſus ex toto maturuerant, dabant aegris purgans medicamentum ex manna, rhabarbaro, aut ſale Epſomenſi. Poſt tertiam plerumque medicamenti doſim, alvi excrementa generatim purulenta prodibant; aegri recreabantur, & abſceſſus minuebantur, & tandem evaneſcebant. Victu utebantur tenui, ſine ſale, & aromatibus, & potu blando, demulcente. *Vid. Comm. ſociet. med. & philoſ. Edimb. T. I. P. 4. ſez. I. n.* 111. Si haec vere dicuntur, ita rara tamen videntur, ut legem non ſanciant. An aditu aëri aperto corruptio & gangraena promovebatur? An datis intrinſecus antiſepticis, extrinſecuſque adhibitis praecaveri potuit? An vere pus per nares, per

os, per alvum eductum, aut potius reſoluta, ut par erat, parotis, aliaque evacuatione natura levata? Nihil profecto certi de his auſim decernere.

§. CCCVIII.

Si vero anodyna, atque emollientia (§. CCCVI) nihil proficiant, tumorque nimis increſcat, & vehementer doleat, & multo magis, ſi etiam rubeat, ſanguis illico mittatur. Nec plethorae ſigna hic requiruntur ad ſanguinis miſſionem, quemadmodum Galeno (*a*) neceſſaria viſa ſunt, ſed ſufficit partis affectae magna tenſio, irritatio, & ſpaſmus. Neque ſanguinis miſſionem prohibent pulſuum parvitas, aut imbecillitas; nam ſaepe poſt paucas ſanguinis uncias emiſſas pulſus attollitur, elevatur, & validius micat. Vires quippe oppreſſae tunc potius, quam exſolutae, & deficientes videntur. Id ipſum auxilii genus cito adhibendum eſt, quando parotis ſymptomatica eſt, aut per epigeneſim oritur, aut a ſpaſmis imi praeſertim ventris eſt. Riverius in epidemica conſtitutione febris illius, quae Monſpellii anno 1623 ſaeviſſimam ſtragem edidit (*b*), adeo feliciter ſanguinis miſſione erumpentes parotides, quae, antequam hoc remedio uteretur, omnes aegros occidebant, repreſſit, ut nemo ex iis, quibus vena etiam cum pulſu languidiſſimo ſecta eſt, obierit. Traversarius quoque apud Lancisium (*c*) teſtatur, feliciſſime in febribus ann. 1709 ad 1711 graſſantibus ad hoſce infidos tumores ſanguinem detractum fuiſſe. Cl. item Pujatus (*d*) idem a ſe factum affirmat; imo is non tantum initio erumpentis parotidis, verum etiam in ejus augmento, & progreſſu ſanguinem mitti poſſe prolatis periclitationibus oſtendit. Nec aliter parotidibus erumpentibus obviam ibat clariſſimus, atque expertiſſimus olim apud Bononienſes Medicus, & Clinices Profeſſor publicus Joseph Azzoguidius, qui ſimul ac apparebant, ſanguinis miſſionem imperabat, nec quidquam inde detrimenti unquam vidi *.

Quando reſolvendae.

(*a*) *De compoſit. pharm. ſecund. loc. l.* 3. *cap.* 2. (*b*) *Prax. med. lib. XVII. cap.* 1. *p.* 354. (*c*) *De Nox. palud. effluviis l.* 2. *epid.* 4. *cap.* 5. (*d*) *De Morb. Naron. ſect.* 2. *cap. XII. p.* 198. *& ſeq.*

* Saepe in aliorum medicorum aegris parotides obortas offendi, rariſſime in iis, quibus ego medicinam feci; cum tamen triginta annorum ſpatio quamplurimis fecerim. Hinc eo adducor, ut ſuſpicer, parotides ſymptomaticas, & pernicioſas, quibus ſanguinis miſſionem profuiſſe legimus, ex eo natas fuiſſe, quod vel ſanguinis miſſio perperam omiſſa ſit inter initia, vel non ſatis ſanguinis detractum ad eas avertendas. Saepe enim parotides iſtae ſanguineae, ut TRALLIANO vocantur, ſunt, & a phlogiſtica ſanguinis diatheſi, cum qua crebro malignae febres quibuſdam in conſtitutionibus complicantur, originem ducunt. Suſpicioni huic meae favet ſanguinis miſſi conſideratio. Is enim, ut RIVERIUS ipſe teſtatum facit, eſſe ſolet *corruptus*, & *putridus*, id eſt, ut cum noſtris loquar, *inflammatorius*, *pleuriticus*, albo, & duro corio contectus.

§. CCCIX.

Sangui-nis mittendi quantitas.

Quantum vero ſanguinis detrahi debeat, id prudentis, peritique medici eſt. In magna virium oppreſſione, aut imbecillitate tres, vel quatuor unciae e venis brachii mitti poſſunt. Si his arteriarum motus reviviſcat, iterari aliquot poſt horis ſanguinis miſſionem licet ad eam quantitatem, quae opportunior videatur. Si quis tamen, cunctis rite penſitatis, non audeat venam ſecare, hirudines tumori circum admoveat, ſicque dolorem leniat, ſuffocationiſque periculum arceat. A ſanguinis miſſione detumeſcit parotis, dolor imminuitur, caput relevatur, ſpiritus liberior redditur, ſed non ſemper tumoris reſolutio conſequitur. Suppuratio enim, ſed mitior, & melioris notae ejus locum tenet, quod minime malum eſt. Quando vero nulla ſuppurationis futurae ſigna ſe produnt, aut parotis ſymptomatica eſt, ut eam reſolvere utilius videatur; poſt ſanguinis miſſionem leniter, & ſenſim tam internis, quam externis remediis reſolutio tentanda eſt, quo ſpectat etiam omne revulſionum genus. Riverius poſtero a venae ſectione die catharticum medicamentum propinabat. Sic enim optimo effectu non modo revellebat a ſuperioribus partibus, ſed etiam morbificae cauſſae portionem e corpore ejiciebat. Aperientibus quoque, & diureticis urinas ciere proficuum eſt; itemque iis uti, quae ſalivam movent, expuitionemque proliciunt, & leniter gargarizare, ut glandulae omnes in os hiantes uberiorem humomorem eructent, Extrinſecus emplaſtrum ex cicuta, aut unguentum arthanitae, aut ſapo lacti incoctus, aliaque reſolventia mitiora locum habent. Perſpiratione etiam ſola interdum parotides reſolvuntur; & quamquam per *diadochen* ortae ſunt, ſi tamen lente, & paullatim evaneſcant, earum reſolutio tum innoxia omnino deprehenditur. Contra ſi repente, & ſubito deliteſcant, periculum ſummum vitae imminet, niſi maligna materies per auctam aliquam excretionem emandetur. Tum ubi id timeri poteſt, attrahentibus & cucurbitulis impoſitis revocandus tumor, aut exulcerandus illico locus eſt, & Cantharides, ut veſicam excitent, variis locis admoveri ſolent, aliaque revellentia utiliter adhiberi.

Reſolutio quibus auxiliis procuranda.

Si ſubito retrocedant, revocandæ.

§. CCCX.

In fine morbi an liceat purgare?

In hac febre ſuſpecta eſſe alvum ducentia ſupra monuimus (§. CCLXXXV.) utpote quae diarrhoeas *colliquativas*, vix ſiſtendas facile accerſunt. Morbo tamen ad finem vergente licet inteſtinorum ſordes blando eccoprotico medicamento, uti Rhabarbaro, Cremore Tartari, Myrobalanis, aliove ſimili ſubinde exturbare, interpoſitis pro re nata cardiacis, & paregoricis, ut nimia alvi ſolutio praecaveatur. Sic enim

non ſolum primae viae a recrementis morbidae materiae ibi depoſitis expurgantur, verum etiam efficitur, ut ſaepe febris ab initio continens demum fiat remittens, aut intermittens periodica, quae cortice peruviano penitus extingui poſſit.

§. CCCXI.

Victus ratio. Quod ad victus rationem pertinet, haec ea eſſe debet, quae ceteris acutis morbis convenit, ſed ſimul reficiens vires, & reſtaurans. Haec ſola rite adhibita, & temporis ſpatium ſaepe magnam curationis partem implent. Plerumque pauperiores patientia, & ſola victus exquiſita ratione contenti, ſpretis quibuſcumque Medicorum pharmacis, felicius evadunt. Ad virium in primis defectum, quem malignior morbi fomes, aut nimia aliqua evacuatio affert, ſedulo reſpicere oportet. Utendum igitur liquido, tenui, ſed reſtaurante alimento, quod etſi reſpuat aeger, ſaepius tamen id vel renitenti quaſi per vim ingeri debet. Nullibi enim magis nocet abſtinentia, aut tenuiſſima diaeta, quam in hac febre. Buchanus prae ceteris ad hunc finem quam maxime extollit vinum Burdigalenſe (vulgo *di Bordeaux*), narratque, aegros quaſi pulſibus carentes, continuo delirio affectos cum extremitatibus frigidis, aliiſque proximae mortis indiciis, data quotidie iſtius vini vitrea lagena, quam vocant *Bottiglia*, cum ſero lactis, aut cremore hordei, aut avenae ſervatos fuiſſe non paucos (*a*). Interim quies cum animi, tum corporis, & perfecta tranquillitas imperanda. Cubiculi calor ſit temperatus, novoque ſubinde aëre admiſſo vetus halitibus, vaporibuſque infectus emendetur. Calore enim, acrioribuſque alexifarmacis, quibus nonnulli promovent, foventque ſudorem, reſolvitur aeger, non reficitur: Tanta autem vis aëris purioris, recentiſque eſt, ut febris nautica, carceraria, & noſocomialis, aegris e navibus, carceribus, noſocomiiſve in ſalubrem locum tranſductis, mox ſaepe miteſcat, & facilius, citiuſque curetur.

Uſus vini utilis.

Calor moderatus.

Aëris renovatio.

(*a*) *Médecin. Domeſtiq. T.* 2. *chapit.* 8. *p.* 167.

§. CCCXII.

Plures, quam opus eſt, a Sauvagesio ſpecies hujuſce febris, ſive *Typhi*, ut ipſe vocat, propoſitas video. Species enim tertia, quae *Typhus comatoſus* ab eo nominatur, ſive *Febris maligna cum ſopore* Riverii *obſerv. ab Anonymo communicat obſ.* 4. ad differentiam ſpectat *febris lentæ nervoſæ ex contagio* (§. CCLXXIX.), in qua calor idem ſemper fuit ab initio ad finem, & ſexageſima demum die ſolutio

Quæ ſpecies huc referri ſoleant.

contigit per ſputa multa, & viſcida. Species 2. ejuſdem, ſive *Typhus nervoſus*; ſpecies 1., ſive *Typhus carcerum*; ſpec. g., ſive *miliaris nautica*; ſpec. h., ſive *miliaris purpurata*; ſpec. 5., ſive *Typhus caſtrenſis*; ſpec. 6., ſive *typhus ægyptiacus* a CULLENIO (*a*) *Synonyma potius, quam varietates habentur*. De *Typho hyſterico verminoſo* SAUVAGESII *ſpec. 4.*, de *Typho exhauſtorum ſpec. 8.*, & de *Typho a Manipuera ſpec. 9.* idem CULLENIUS dubitare videtur, cum de iis *non ſatis ſibi liquere* moneat. At timeo, ne ipſemet CULLENIUS ad Typhos multa febrium genera, quae a *Typho* maxime diſtant, ibi retulerit, ſicque in idem vitium inciderit. Exemplo ſit *Febris peſtilens hectica* FORESTI *l. VI. obſ. 32.*, quae nequaquam *Typhi* ſpecies eſt, cum, ni valde fallor, manifeſtiſſime deſcriptionem ejus legenti pateat, *Febrem gaſtricam malignam* eam fuiſſe, a qua continuitas continens, ſoporque, quae *Typhi* propria ſunt, omnino aberant. Reliquarum febrium, perperam pro Typhis habitarum diſcrimina, partim ex iis, quae hactenus poſuimus, partim ex iis, quae deinceps dicentur, ut ſpero, eluceſcent. *Cullenii error notatur.*

(*a*) *Gen. morb. Cl. 1. ſect. 2. Gen. V.*

FEBRIS HECTICA *.

§. CCCXIII.

Febris *hectica* ſic appellatur, quia totus corporis habitus in ea laborare a Veteribus credebatur. A calore enim praeter naturam in ſolidis partibus accenſo, atque aſſidue in iis inhaerente eam gigni, olim putatum eſt. Febriculae autem quoddam genus eſt, continentis naturam ſervans, ſenſim, & ſine notabili virium jactura, & cum exigua pulſus frequentia diutiſſime perdurans, a paſtu aliquantulum recrudeſcens, & maciem corpori ſummam demum inducere ſolitum. Hinc *habitualis* etiam a quibuſdam, aut *lenta* nominatur. Diſtingui ſolet in *primariam*, quae ſponte ſine alio malo praecedente exoritur, & in *ſecundariam*, cui occaſionem, & geneſim praecedens alius morbus praebuit, itemque in *ſymptomaticam*, quae alterius morbi praeſentis veluti effectus, aut ſymptoma eſt. *Primaria*, ſive *eſſentialis*, ſive *hectica ſimplex*, ut alii loquuntur, adeo raro occurrit, ut dubitari poſſit, an unquam exiſtat. Quam ob rem non defuerunt, qui eam prorſus negarint (*a*). Ego, ut verum fatear, in toto meae praxeos curriculo non memini hecticam hujuſmodi uſpiam vidiſſe; neque vidit Cl. CULLENIUS (*b*), cui hectica *ſemper ſymptomatica eſſe* videtur, vel ſaltem plerumque talis, ut conjicit ex variis ſpeciebus, quas hoc morbi ge- *Hecticæ definitio.* *Primaria & Symptomatica.*

nere (c) complexus eſt Sauvagesius. ** At *ſymptomaticæ*, quaecunque fuerint, ad *lentas remittentes*, amphemerinas, ſaepe anomalas, atque inaequales ſpectant, proindeque nullo modo pro veris hecticis, quae continentium in modum procedunt, haberi poſſunt.

* *Synonyma.*

Hectica primæ, & *ſecundæ ſpeciei* GALENI, *De diff. febr. l.* 1. *cap.* 8. & *omnium* GALENICORUM. *Febrium lentarum prima ſpecies*, *hectica dicta* LUDWIGII *comm. Lipſ. vol.* 7. *part.* 3. *p.* 450. *Febris lenta* JUNCKERI, *Conſpect. Med. Theor. Pract.* Tab. 69. & HOFFMANN., *Med. Ration. Syſtemat. T. IV. ſect.* 2. *chap. XIII.* §. 2. NB. HOFFMANNUS, & IUNCKERUS *a febribus lentis*, quae apud ipſos non aliae ſunt quam noſtrae *hecticæ primariæ*, ſegregant *hecticas* ſic ab ipſis dictas, utpote *magis ſymptomaticas*, & *gravioribus ulcerationibus*, *vomicis*, *abſceſſibus*, & *viſcerum corruptionibus* ſupervenientes; ſive quod idem eſt, *hecticis primariis lentarum* nomen, *ſymptomaticis hecticarum* tribuunt. *Febris habitualis*, ſive *hectica* JO. RAYM. FORTIS *de febrib.* & *morb. Mulier. pag.* 351. *Hectica* καθ᾽ἕξιν *juxta habitum*, *ſeu habitualis* BELLINII, *de febrib. p.* 163. *op. T.* 1. ſive *P.* 1. *ed. venet.*

(*a*) Vid. PIENS *P.* 2. *de febrib. p.* 49. & ETTMULL. *Oper. omn. T.* 2. *P.* 1. *p.* 367. (*b*) *Gen. Morb. cl.* 1. *ord.* 1. *ſect.* 2. *Gen. VI.* (*c*) *Noſolog. method. cl.* 2. *ord.* 1. *Gen. V.*

** Species hecticarum SAUVAGESII ſunt Hectica *chlorotica*, *Syphilitica*, *ſcrophuloſa*, *a calculis*, *ab hydropibus*, *a vermibus*, *cachectica*, *a fluxibus* &c. quae omnes, ut patet, *ſymptomaticæ* plane ſunt, & praeterea *exacerbantes*, ſive remittentes. Quam vero *infantilem* (*ſpec.* 1.) vocat, eam cum charactere careat, vel *rachitica*, vel *ſcrophuloſa*, vel *verminoſa*, vel *meſenterica*, vel aliorum morborum ſymptoma CULLENIO, mihique videtur. *Symptomatica* pariter ſine dubio eſt, quae phthiſim, ulcera, abſceſſus, fiſtulas, ſcabiem, ſimileſque morbos ſubſequitur. *Hectica veſpertina* (*ſpec.* 2.) vix pro morbo haberi poteſt, neque hecticis accenſeri, quia continuitas aequalis, quae hecticae propria eſt, in ea deſideratur. *De hectica lymphatica* (*ſpec.* 12.), & *nervea* (*Spec.* 13.) non liquere ſibi ait CULLENIUS, & ſi liqueret, nemo tamen dixerit, *hecticas primarias* eas eſſe, cum omnes *lentæ* quidem, ſed *amphemerinæ* videantur.

§. CCCXIV.

Hecticæ primariæ deſcriptio.

Attamen, cum GALENUS (*a*) *Hecticam primariam* commemoret, nec *ſecundariæ* mentionem omittat, cumque ETTMULLERUS (*b*) illam a clinicis obſervatam interdum eſſe aſſevéret, aliique complures agnoſcant; non hic praetermittam ejus deſcriptionem, qualem ab iis traditam invenio, ſecundum graduum, qui in ea conſiderari ſolent, diverſitatem.

Tres ejus gradus.

Hectica primi gradus.

In tres autem gradus dividitur. In primo gradu calor eſt valde mitis, & ne ipſis quidem aegris moleſtus; pulſus moderate celer, & frequens, ſed aequalis, & plerumque duriuſculus; urinae non multum a naturalibus alienae. At calor, qui primo attactu mitis videtur, manu diutius, diligentiuſque exploratus acer, & mordax percipitur, magis praecipue circa arterias, & volas manuum, quam alibi. Fereque proprium, atque inſéparabile ſignum habetur caloris hujus, crebritatiſque pulſuum a paſtu incrementum; nullo horrore, aut frigore, aut alio indicio praece-

dente, quod novam febris acceſſionem praemonſtret. Ut vero certius diſcernatur, an a paſtu febris tantum invaleſcat, aut vera acceſſio ſit, quae caſu in eam horam incidat, mutandum eſt cibi ſumendi tempus, iſque dandus aegrotanti procul ab eo tempore, quo dari conſueverat. Nam ſi hectica vere fuerit, exacta una, vel altera hora increſcet calor, & pulſuum celeritas; id eſt anticipabit, vel cunctabitur hujuſmodi incrementum, prout ante, vel poſt cibus ſumptus fuerit. Caloris autem augmentum iſtud, quoniam ab externa hujuſmodi cauſſa profluit, & brevi deinde conquieſcit, non videtur continuitatem continentem, quae febris hujus praecipua nota eſt, immutare, ita ut ad febres remittentes transferri debeat.

(a) *De diff. febr. l.* 1. *cap.* 8. ubi haec habentur: *Quae igitur febres hecticae appellantur duplici via ortum habent, magna quidem ex parte ex ardentibus* (imo ephemeris, quotidianis, aliiſque, ut alibi (§. 204. 242. &c.) memoravimus) *febribus, quae tantum protrahuntur, ut longitudine temporis humorem in corpore cordis contentum conſumant: vel fieri poteſt, ut ejus adhuc magna portio reſervetur. Illae vero non tantum hecticae ſunt, ſed tabidae etiam. Quae autem manente adhuc humiditate generantur, ubi cordis corpus occupaverint, hinc maxime accenduntur, quemadmodum lucernae flamma ex ellychnio. Atque una quidem a nobis expoſita eſt earum febrium generatio. Reliqua autem eſt, quum ſtatim ab initio invaſerint ſimilem primum ſui ortum ephemeris facientes, aut ex triſtitia, aut ira, aut laſſitudine nimia una cum ſolis fervore contracta.*

§. CCCXV.

Sed difficilius cognoſcitur in primo, quam in ſecundo ejus gradu. In hoc manifeſtior fit cutis ardor, aut calor; vires ſenſibilius minuuntur; corpus magis macreſcit, nihilque ab alimentis reficitur; urinae prodeunt rubicundae, ſedimentum dimittunt, furſum efferunt cuticulam caeruleſcentem, aut oleoſam ob fuſam pinguedinem, quae per renes cum ſero ſanguinis elabitur, & lotio deinde ſupernatat. In tertio gradu corpus contabeſcit totum, & tanta macie extenuatur, ut oſſa ubique promineant; ſquallet facies; tempora collabuntur; capilli defluunt; oculi incavantur, & quaſi defixi haerent; nares acuminantur; cutis univerſa exaſperatur, atque areſcit. Tum hectica, quia humiditas omnis conſumpta videtur, *maraſmodes* GALENO (a) eſt. His interdum ſudores colliquantes, in primis circa caput, & collum, nocturno potiſſimum tempore, alvique fluxus putridi accedunt, quibus vitae reliquum extinguitur. Sed primaria, & propria ſigna habentur calor ab omni paſtu poſt aliquot horas auctus, extenuatio corporis lenta, & pulſus celer parvus, frequens, debilis, & ſubinde durus. Quae ubi concurrunt, hecticam jam adeſſe, aut imminere certo ſignificant. Genarum autem rubores, aliaque, de quibus mentionem faciunt in hecticae hiſtoria ſcriptores, ſymptomaticae, & phthiſicae magis propria ſunt.

Secundi gradus.

Tertii gradus.

(a) L. c.

§. CCCXVI.

Signa hecticae ſecundariae. Hectica porro (§. CCCXIV.) iſthaec internoſcitur a *ſymptomaticis*, reliquiſque *ſecundariis*, quod hae vel ab organico alicujus partis vitio, uti polmonum, hepatis, lienis, pancreatis, omenti, renum, uteri, ventriculi, inteſtinorum, aut meſenterii, aliarumve partium, etiam exteriorum ulceribus, vomicis, abſceſſibus, fiſtulis, tumoribus, ſtrumis, ſcirrhis, cancris, obſtructionibus, vel ab aliqua peculiari corporis & ſanguinis labe, uti ſcorbuto, lue venerea, cachexia, chloróſi, aliiſque cacochymiae generibus ortum ducunt, acceſſionibuſque vagis, atque erraticis inaequaliter exacerbantur, & conjunctas habent horumce morborum, aut affectionum notas. *Quomodo diſcrimen appareat inter febres colliquativas & hecticas.* Differt praeterea a febribus colliquativis reliquis primariis, quod illae *acutae* & *vehementes* ſint, non *lentae*, quod citiſſime incipiant, atque invaleſcant, & breviore tempore ſuum curſum abſolvant; & demum quod macies ſolum poſt ingentes evacuationes aegrotantem occupet; dum contra in hectica principium obſcurum eſt, & longum, mitis, & parva febris, diuturna duratio, & macies etiam ſine notabili evacuationum exceſſu. *Quo differat atrophia?* Toto autem caelo diſcrepat ab atrophia, aut Tabe nervoſa, de qua alibi, quod in hac ſine febri corpus marceſcit.

§. CCCXVII.

Cauſſa proxima. Quid de hujuſce febris proxima cauſſa ſenſerint Veteres, alibi (§. CCCXIII & CCCXIV) expoſuimus. A veteribus non longe diſcedit Bellinius (*a*), cui videtur eſſe *intemperies calida*, & *ſicca partium ſolidarum, humiditatem ipſarum roridam, vel ſubſtantiam carnoſam, & adipoſam, vel membranoſam, & fibroſam* pro triplici ejus gradu abſumens. Dubium tamen eſt, num calor iſte praeter naturam, & ſiccitas cauſſa ſit febris hecticae, an effectus? Utrumque enim eſſe poſſe, pro rerum diverſitate crediderim. Nam & ſanguis phlogiſto onuſtus atque acer calorem, & febriculam movere poteſt, & febricula ipſa calorem acrimoniae extricare, atque evolvere. Quibus veterum loquendi ratio non probatur, *dyſcraſiam ſanguinis acido-ſalſam, & acrem* cum nimio ejus lentore *conjunctam* accuſant (*b*); alii *acrimoniam alkalinam*, & *rancidam* ſaepe in hac febri reperiri, ex phaenomenis, quae eam comitantur, conjiciunt, *ſive illa ſit* ejus *cauſſa, ſive ſit effectus* (*c*). In univerſum omnes in eo conveniunt, ut eam a ſanguine, & lympha acri procreari (*d*) putent. Frid. vero Hoffmannus ut in hecticis ſymptomaticis *humorem quemdam corruptum, & putridum, qui temperatae, & naturali ſanguinis & humorum vitalium*

mixtioni

mixtioni penitus eſt adverſus, peccare, ſic in primariis, quas ipſe *lentas* nuncupat, variam eſſe originis cauſſam exiſtimat (*e*), cum experientia compertum ſit, ex plurimis manifeſtis, ſive procatarcticis cauſſis non parum inter ſe diverſis eam exoriri. Fatendum tamen eſt, per eas omnes, ut ex earum proxima recenſione apparebit, ſanguinem blanda, & naturali ſua indole, & mixtione privari.

(*a*) *De Febrib. mihi pag.* 162. (*b*) ETTMULL. *Oper. T.* 2. *P.* 1. *pag.* 368. (*c*) SCHACHT *Inſtit. Med. Pract. cap. VI.* §. *V.* (*d*) LUDWIG. *Comm. Lipſ. vol. VII. P.* 3. *p.* 450. *&c.* (*e*) *Med. Rat. Syſt. ſect.* 2. *cap. XIII.* §. 3. 4. *&* 5.

§. CCCXVIII.

Antecedentes igitur, & procatarcticae cauſſae calorem hujuſmodi hecticum inferunt, vel quod *plurimum ſubſtantiæ in partibus ſolidis* abſumunt, vel quod *maximum calorem* excitant, vel quod *utrumque præſtare poſſunt* (*a*), vel quod in corpore aliquid retinent, quod excerni, ne noceret, debuiſſet. Tales ſunt diuturnae, atque inſignes evacuationes, diarrhoea, dyſentéria, diabétes, ptyaliſmus, gonorrhoea, fluor albus, ſeminis nimia & frequens profuſio, ſudores immodici, copioſiora ſanguinis per uterum, anum, nares, aliaſve partes profluvia; fames; aſſidui labores; exercitationes nimiae; vigiliae; animi curae; lucubrationes; ſtudiorum intemperantia; febres ardentes, acutae, contumaces intermittentes, aliaeque quaevis continuae; variolae; morbilli; evacuationes criticae, aut conſuetae deficientes, retentae, aut improvide cohibitae; & demum habitus corporis calidior, & ſiccior; aëris, & regionis conſtitutio calida, & ſicca; liquorum inebriantium, aut alimentorum acrium, & calefacientium abuſus; melancholicae affectiones; noſtalgia; furor; amor. His accenſeri quoque debet mala ciborum digeſtio, ut frequentiſſima huiuſce febris cauſſa, nervorumque nimia debilitas, quibus ciborum coctio, chylificationiſque perfectio aut chyli in ſuccum dulcem, atque alibilem converſio, aut hujus aſſimilatio, atque appoſitio impeditur (*b*). *Cauſſæ antecedentes.*

(*a*) BELLIN. *l. c.* (*b*) Vid. HOFFMAN. *l. c.*

Prognoſis.

§. CCCXIX.

Omnis hectica febris per ſe valde diuturna eſt, & difficilis curationis, & plerumque poſt lentam, longamque conſumptionem morte finitur. Generatim *primaria*, ſive *ſpontanea*, ex perverſo ſex rerum

non naturalium uſu in primis genita, nondum inveterata, corpore bene conſtituto, minus periculi habet. *Secundaria* (§. CCCXIII) ardentibus, diuturnis, aut aliis acutis febribus ſuccedens difficilior curatu, & periculoſior paſſim cenſetur; non ita vero, quae haemorrhagiis, aliiſque evacuationibus nimiis ex cauſſa evidenti natis ortum debet; nam facilius arte diſcutitur. *Symptomatica* demum, ſi ab alicujus viſceris ulcere, aut alio incurabili vitio dependeat, omnium difficillime ſuperatur, excepta ea, quae lui venereae, ſcorbuto, cachexiae, ſimilibuſque humorum tantum vitiis ſupervenit, cujus interdum curatio poſſibilis perhibetur. Praeterea primus hecticae gradus ſpem aliquam facit; alter plus difficultatis exhibet; tertius plane lethalis eſt. Aetas quoque variam prognoſim ſuppeditat. Juniores, viſceribus ſanis, & firmis praediti, ceteris paribus, facilius; adulti difficilius, & ſerius; ſenes, quocumque modo ſe habeant, fere nunquam (*a*) evadunt. Non raro *hectica primaria* in phthiſim pulmonarem, alioſque viſcerum morbos terminatur. Pedum, & crurum oedemata, quae provectiori malo ſaepe adveniunt, conclamatum eſſe de aegri ſalute, paſſim indicare creduntur. Funeſtior item hectica eſt iis qui temperamento, & habitu calidiore, ſiccioreque donantur, quam humidioribus, toroſioribuſque.

(*a*) Ettmull. *l. c.*

Curatio.

§. CCCXX.

Quam primum ad hecticam curandam aggredimur, diſpicere oportet, num *ſymptomatica* ea ſit, an vero *ſpontanea* & *primaria*, aut *ſecundaria*. In ſymptomatica, ut patet, morbo principi, cujus ſymptoma eſt, omnis curatio adhibenda eſt, & pro ejus diverſitate varianda, prout alibi opportune dicetur, cum de morbis, quibus lenta febris accedit, ſermo erit. In *ſpontanea*, ſive *primaria*, itemque in *ſecundaria ſimplici* generatim nimius calor temperandus eſt, acrimonia quaevis obtundenda, aut emendanda, lentor humorum, ſi quis eſt, diluendus, ſolidarum partium ſiccitas humectanda, exſuccum, macreſcenſque corpus idoneo alimento reſtaurandum, debile, & laxum firmandum, omniſque cruditas a laeſa coctione ciborum avertenda. Quare ut opportune haec fiant, ad cauſſas reſpicere oportet, a quibus febris inducta eſt, & pro earum ratione aliud, atque aliud medendi genus adhiberi opus eſt. Itaque ſi nimiae evacuationes corpus exhauſerint (§. CCCXVIII) humoreſque non ſolum inopia, verum etiam acritate laborent, cibis eupeptis, & remediis nutrientibus parca manu, ſed crebro datis, atque acrimoniae peculiari adverſis uti convenientiſſimum eſt. In his jura carnium tenuiora, atque ova ſorbilia, ſed in primis lac aſininum, deinde vaccinum excel-

Indicationes generales.

Curatio hecticae a nimiis evacuationibus.

ſunt. In lactis vero uſu probe curandum eſt, ut primae viae liberae & purae ſint, ut acida omnia exulent, ut e mammis recens eductum ſumatur, ut a parva quantitate initium ejus fiat, paullatimque augeatur, carnes vitentur, & praeter lac vix aliud alimentum praebeatur. Si lac nequaquam feratur, ei ſubſtitui poſſunt cremores oryzae, aut avenae, aut hordei, jura ranarum, teſtudinum nemorenſium, cancrorum fluviatilium, viperarum, emulſa ex amygdalis dulcibus, & ſimilia. Quoniam vero ſaepe ex nimiis evacuationibus viſcera, & reliquae ſolidae partes enervantur, idcirco intermiſcenda nutrientibus ſubinde ea ſunt, quae leniter roborant, & firmant. Paullatim vero ciborum quantitatem augeri neceſſe eſt.

§. CCCXXI.

Curatio hecticae a motu nimio, & calida acrimonia.

Quod ſi exercitationes immodicae, curae, vigiliae, inedia, aut febrium acutarum ardor humores diſſlarint, ignis vim auxerint, acrimoniamque calidam, ſive *alkaleſcentem* invexerint; tum ſerum lactis; decocta cichorei, avenae, hordei, acetoſae; ſucci vegetabilium acidorum, aut aceſcentium; ſpiritus vitrioli potibus ad gratam aciditatem inſtillatus; balnea aquae dulcis tepida (nam nihil aqua ad phlogiſton contemperandum, trahendumque praeſtantius); blandae poſt balnea illinitiones, ut nimia perſpiratio, aut ſudor coërceatur; ruſticanus aër, ad humidum quodammodo vergens, & purus; victus humidus, & refrigerans praecipue indicantur. Ubi morbus a ſuppreſſis conſuetis evacuationibus, aut a retenta, aut cohibita critica materie originem duxit, illae omni cura revocentur; haec contemperetur, atque ad excretionem proliciatur. Quo ſpectant diluentia, edulcantia, aperientia, & leniter diaphoretica, uti ſunt ptiſanae, decocta, & jura purificantia vulgo dicta.

Hecticae a ſuppreſſis evacuationibus.

§. CCCXXII.

Hecticae a laeſa chyloſi.

Cum vero a dyſpepſia, ſive mala alimentorum coctione, ſordibuſque primarum viarum, quod frequentiſſimum eſt, hectica gignitur, aut febribus intermittentibus diuturnioribus ſuccedit, tunc plus emolumenti affert emeſis, & blanda alvi ductio, ſubinde iterata, quam ſexcenta alia. Poſt purgationem per epicraſim inſtitutam amaricantia ſtomachica, & roborantia conveniunt, uti infuſa, aut decocta radicum taraxaci, cichorei, valerianae ſylveſtris, herbae abſynthii, agrimoniae, centaurei minoris, corticum aurantiorum, caſcarillae, quaſſiae, chinae chinae, quibus demum adjici aliquid poteſt ferri, aut chalybis, aut aliqua ex eo mitiſſima praeparatio, quale eſt *ſpecificum ſtomachicum* Poterii, etſi hodie, ſed immerito, fere oblivioni traditum ſit. Aquae item acidulae, ferratae dictae, uti Spadanae, Pyrmontanae, Recoba-

rienſes, Mauritianae, aliaeque ſimiles parva, & continuata diu copia ſumptae mira hoc in caſu praeſtant.

§. CCCXXIII.

Celebre olim fuit *Antihecticum* Poterii, quo bis in die cum conſerva roſarum rubrarum dato non paucae hecticae febres cum phthiſeos pulmonaris ſuſpicione curatae feliciter dicuntur (*a*); nec fortaſſe omnino contemnendum remedium eſt. Non deſunt etiam qui ad calorem hecticum extinguendum, lymphaeque acritates mitigandas ſaccharum ſaturni, variaſque ex plumbo tincturas extollunt. Sed ſaturnina quaevis noxia, & venefica a prudentioribus reputantur. Sanguinis quoque miſſionem plerique rejiciunt, nec injuria. Interdum tamen inter initia, morbo non adhuc adulto, viribus conſtantibus, pulſu duro, validoque exiſtente, in ſanguineis, habitioribuſque aegrotantibus, quibus praeſertim evacuatio aliqua conſueta defecerit, aut ſanguis vehementius ferveat, ea, dummodo parciore manu, & potius iteratis vicibus inſtituatur, opportuniſſima ad jugulandum veluti in ipſo initio morbum eſſe poterit. Quod ſi hectica jam ad tertium gradum pervenerit, nullaque fere ſpes ſuperſit, *palliativa*, ut ajunt, *cura* utendum dumtaxat eſt, ſymptomatibuſque, quoad fieri poteſt, rite, prudenterque obſiſtendum.

(*a*) Petr. Poter. *inſign. curat. & ſingul. obſervat. cent.* I. *cap. XXIII. cent. III. cap. XIX. cap. XX. cap. LXXVIII. cap. LXXXIII.*

PARS TERTIA.

DE FEBRIBUS CONTINUIS REMITTENTIBUS.

§. CCCXXIV.

MEDIUM quaſi locum inter febres *intermittentes* (§. LXIV.) & *continuas continentes* (§. CXCIV.) obtinent *continuæ remittentes*, cum neque ullum integritatis intervallum habeant, neque una, & continuata acceſſione, ſed ex pluribus & manifeſtioribus, quam in *continuis continentibus* eſſe ſolent, veluti compoſitae decurrunt, donec ad finem, perfectamque ſolutionem perveniant. Statis enim quibuſdam temporibus, & certis intervallis exacerbantur, & novas quaſdam acceſſiones ſubeunt, iterumque poſt aliquot horas paullatim remittunt ſe ſe, & pacatiores factae miteſcunt; qua alterna incrementi, & decrementi viciſſitudine ſua ſtadia proſequuntur, quin tamen vacuum ſpatium inter hujuſmodi circuitus relinquatur ullum. Hinc *compoſitæ* a quibuſdam vocantur, ab aliis *continuæ proportionales*, aut *continuæ periodicæ*, quod circuitus obeant periodis intermittentium ſimiles, aut etiam *continuæ in ſpecie* (*a*), a Grecis vero συνεχέες, & συνεχεῖς. MORTONI (*b*) placuit eas *continentes* nominare, alia prorſus vocis uſurpatione, quam communiter ab aliis accipi ſoleat. At aequiori jure a pleriſque *Remittentes* dicuntur. *Synechees & Synecheis.*

(*a*) SENNERT. *de Febrib. l.* 2. *c.* 13. (*b*) *Oper. T.* 2. *De Febrib. exercit.* 2. *c.* 3.

§. CCCXXV.

Praecipuae earum differentiae ab excandeſcendi modo, & periodo deſumuntur. Hinc aliae *quotidianæ*, aliae *tertianæ*, aut *quartanæ continuæ*, tam *ſimiplices*, quam *duplices*, *tripliceſque*, aut *continuæ erraticæ*, & *vagæ*. Non nulli ad *Remittentium* ordinem revocant *ſubcontinuas* (§. LXIX. LXXI.) & *ſubintrantes* (§. LXXI.) TORTII, itemque eas, quae ex continua, ac intermittenti, aut ex continuis varii generis una implicitis coaleſcunt; quaeque rectius, aptiuſque a nobis, aliiſque *proportionatæ* appellantur. Quia autem de *ſubcontinuis*, & *ſubintrantibus veris*, quae origine, aut natura ad *intermittentes* plane pertinent, alibi jam actum eſt, & quia *proportionatas*, ſive *complicatas*, & *complexas* a reliquis ſecernere, & peculiari tractatione comprehendere conſultius, opportuniuſque nobis viſum eſt; ideo hic ſolum de legitimis *Remittentibus*, proprieque dictis ſermonem habebimus. *Differentiæ.*

§. CCCXXVI.

Comparantur remittentes cum aliis ſimilibus. Etenim *veræ remittentes* natura ſua, & prope inſita vi, vel ab ipſomet exordio, continuae ſunt, & quoddam veluti *continentium ſpuriarum*, ut non nulli opinantur, genus conſtituunt. Nam in his ſingulae acceſſiones, praeſertim ſi hybernum tempus ſit, ſe ſe produnt majore corporis aeſtu, & calore; proclivitate in ſomnum, capitis dolore, aut ſaltem gravitate, coloratiore facie, & pulſu ſenſim pleniore, & vehementiore facto: remiſſiones vero obſcurius omnino fiunt, cum in ipſis pulſus parum ſubſidant, parumque caloris gradus minuatur, nullus ſudor, aut vix ſenſibilis, & nulla alia boni ominis excretio ſubſequatur. Contra *ſubcontinuæ*, atque eae, quae ob anticipantes acceſſus, & longiores circuitus *ſubintrantes*, ut vocantur, evadunt, ab initio ſaltem intermittunt, manifeſtiora tum ingreſſus, tum remiſſionis praebent indicia, & ſudore, urinaque vel copioſa, vel lateritia emiſſa miteſcunt, neque aliam curationem exigunt, quam quae *veris intermittentibus*, a quibus permánant, accommodata eſt. *Proportionatæ* demum differunt a *Remittentibus* ex eo, quod conſtantiorem, majoremque continuitatis, & magnitudinis gradum habent, quam *ſubcontinuæ*, & *ſubintrantes*, & ſimul tamen manifeſtiorem quamdam periodi rationem offerunt, quam ſimpliciter *remittentes*. Praeterea *remittentes* matutinis plerumque horis ab intenſione ſua ſolent laxari, & miteſcere, & pomeridianis, aut circa veſperam tantummodo exaſperari, & invaleſcere: quod non adeo fixum, ratumque eſt in *ſubcontinuis*, *ſubintrantibus*, & *proportionatis*; quia harum circuitus non uno, ſed alio, atque alio tempore recurrunt.

§. CCCXXVII.

Cauſſa. Cauſſa, ut ajunt, materialis harum febrium fere eadem videtur, ac *continentium*, ſed aliquo modo parcior, aut inaequalior, ita ut nec tanta, nec talis ſit, quae ad eundem febrilem motum pari vi, atque uniformi vigore ſuſtinendum valeat; ſive id fiat originis loco, & ſede, ſive in ſanguinem influendi ratione, ſive ſucceſſiva, & periodica ejus evaporatione, ſive quocunque alio modo ſe habeat. Non diſſimulavero tamen, quoſdam eſſe, qui contra perſuaſum ſibi habent, cauſſam ejuſmodi natura ipſa non nihil accedere ad eam, a qua febres intermittentes gignuntur; eo quod *Remittentes* interdum, poſtquam aliquandiu ſe protriverint, continuitatem amittere, & ſenſim *intermittentes* fieri obſervarint. Verum quando ſic permutantur, probabilius videtur, eas *proportionatas* potius fuiſſe, quam *remittentes* ſimplices, & putas; cum

hae numquam fortaſſe in veras intermittentes deſinere viſae ſint, aut ſi intermittentibus ſimiles paullatim fiant, cortici tamen peruviano pertinaciter reluctantur, quod verae intermittentes haud facerent; atque adeo inter utrarumque cauſſam proximam, materialemque diſcrimen non leve intercedere.

§. CCCXXVIII.

Itaque veroſimillimum eſt, vel a primarum viarum ſaburra, vel a ſuccis earumdem depravatis, vel a glandulis conglobatis, totoque vaſorum lymphaticorum ſyſtemate, vel a cellularis telae loculis aliquid ſubinde, & ſtatis temporibus in ſanguinem infundi, unde hae febres non modo excitentur, verum etiam foveantur, & novis veluti acceſſionibus identidem recrudeſcant. Pro vario porro cauſſarum remotarum, quas deinceps opportune recenſebimus, genere, atque ingenio, pro diverſo aetatis, temperamenti, habitus corporis, aliarumque circumſtantiarum ratione, aut concurſu *benignæ*, vel *malignæ*; *puræ*, *ſimplices*, *periodicæ*, *regulares*, vel *anomalæ*, *erraticæ*, & *complicatæ*; *mitiores*, vel *graviores*; *gaſtricæ*, vel *venoſæ*; *bilioſæ*, vel *ſanguineæ*; *putridæ*, vel *inflammatoriæ*, vel *lymphaticæ*, & *catarrhales*, vel multifariam *mixtæ* * eſſe poſſunt; quas quidem nequaquam omnes pertractare animus nobis eſt, nam infinitus propemodum numerus nos obrueret, ſi ſingulas ad cauſſarum omne genus, omnemque ſanguinis, & corporis conſtitutionem expendere, & deſcribere vellemus: ſed ex his praecipua & frequentiora genera adducere contenti erimus, ut ad reliqua cum diſtinguenda, tum curanda planior quodammodo via aperiatur. *Conjecturæ.* *Differentiæ.*

* Praetermittere hic nequeo, Cl. BUCHANIUM (*Medic. domeſt. T.* 2. *chap. XI. p.* 215.) verba feciſſe de *febre remittente*, uti ipſa eſſet genus quoddam peculiare, non claſſis. Sed videtur varias ſpecies una ſimul confudiſſe, aut ſaltem *proportionatam*, quam indicavi, praecipue delineaſſe; quod luculentius oſtendam, cum de *febribus proportionatis*, ſive *complicatis* ſpeciatim dicendi erit locus.

FEBRES QUOTIDIANAE CONTINUAE.

Et primum

QUOTIDIANA CONTINUA VETERUM*.

§. CCCXXIX.

Quotidiana continua, Barbaris *latica* etiam dicta, quod latentem & quaſi abſconditum calorem foveat, ſingulis diebus, ut par eſt, recrudeſcit, & ſe ſe remittit; numquam vero aliquam inter quaslibet ac- *Deſcriptio.*

ceſſiones, quae gradu, modo, hora ſibi quam maxime affines eſſe conſueverunt, integritatem relinquit, niſi morbo penitus devicto. Phlegmaticos, ſenes, pueros, infantes, & foeminas humidiores affligit, & prae ceteris homines corripit otio, crapulae, longiori ſomno, aut victui duro, crudiorique deditos, aut loca humida incolentes, aut obéſo, pituitoſoque corporis habitu praeditos. Quo fortaſſe factum eſt, ut Veteres eam a pituita in ſanguine accumulata & putreſcente proficiſci putaverint, ideoque febrem *pituitoſam*, aut *phlegmaticam* illorum complures appellaverint. Nec ab horum ſententia valde diſcrepare videntur neoterici ſcriptores, qui ejus cauſſam in mucoſa, viſcidaque colluvie primas vias aeque ac reliquum corpus obruente, atque acritudinis, aut corruptionis gradum quemdam adepta poſuerunt. Hinc quidquid feri, & lymphae copiam, lentorem, tenacitatem augere; fibris vero laxitatem, atque atoniam inducere, aut aqueorum humorum motum retardare poteſt, id omne cauſſae remotae, & proëgumenae loco habere non dubitant; cujuſmodi ſunt aetas in primis ſenilis, temperamentum phlegmaticum, tempus biemale, ſuppreſſa perſpirabilis humoris, aut pituitoſi cujuſque excretio, victus ratio humida, & frigida, atque alia hujuſce generis.

Cauſſa materialis.

* *Synonyma.*

Quotidiana continua SENNERTI, *de Febrib. l.* 2. *cap. XIV.* & *plerorumque*. *Febris phlegmatica periodica* AVICENNAE, *de Febrib.* cap. 46. *Febris phlegmatica*, *vel amphimerina*, *vel quotidiana continua* NICOLAI NICOLI, *de Febrib. Quotidiana continua in ſpecie* ETTMULLERI, *Oper. T.* 2. *Colleg. Pract.* p. 357. *Febris lymphatica primaria* ETTMULLERI *Colleg. Conſultat. caſ. XXXI.* p. 1459. * *Amphimerina* SAUVAGESII, *Noſol. method. cl.* 2. *ord.* 2. *Gen. IV.*

* Lymphaticas primarias duplicis generis habet ETTMULLERUS, alteras nimirum ſine praecedente ullo morbo, & ſponte ortas, alteras, quae convaleſcentibus, & ſpeciatim iis, qui febribus intermittentibus diu laborarunt, ob pleniorem cibum, quo ſe repleverunt, ſuperveniunt. Utraeque quotidianae continuae veterum perſimiles ſunt, atque a lympha viſcida, & ut ipſe ait, acida repetuntur; ſive, quod idem eſt, a ſuccis lentis, crudis, male elaboratis, nempe pituitoſis; eodemque curationis genere tolluntur.

Diagnoſis.

§. CCCXXX.

Praeter caloris, & febris continuitatem, & praeter manifeſtas intenſionis plerumque circa veſpertinum, remiſſionis vero circa matutinum tempus viciſſitudines, id habet peculiare, & proprium *Quotidiana continua*, ut ſine frigore, & horrore invaleſcat, & ſine ullo pariter ſudore remittat; quam ob rem facile a *ſubcontinuis*, a *ſubintrantibus*, aut etiam a quibuſdam *proportionatis* diſtinguitur. Et, ſi quando aliquis frigoris ſenſus in acceſſionibus, aut ſudor in remiſſionibus percipitur, leviſſimus ſane

ſane uterque eſt, ſic, ut alter leviſſimae pedum perfrigerationi, aut aurae frigidiuſculae cutim occupanti; alter madori, quo caput, aut collum, aut aliqua ſingularis pars humeſcit, perſimilis potius ſit, nec in ſingulis deprehendatur. Calor in ea primo attactui ſe mitem oſtendit, ſed paullo poſt, manu diutius corpori applicita, acriuſculum, atque inaequalem. Pulſus, etſi frequens, & febrilis ſemper ſit, rarior tamen, tardior, & minor offenditur, quam in aliis febribus acutis, & continuis. Facies tumet aliquantum, & laxa, & ſublivida apparet. In ſomnum aegri propendent. Urina emittitur, teſte Riverio, initio alba, aquoſa, & perturbata, deinde craſſior, & non nihil rubra, ſed non ita, ut in febribus acutioribus. Sitis non urget, niſi peculiaris humorum acritas, aut tanta lymphae craſſities, aut ſanguinis lentor tantus adſit, ut ſalivae ſecretione imminuta, aut depravata os, & fauces areſcant & tunc ſaepe lingua albo, & viſcido muco foedatur. Neque demum cetera febrilia ſymptomata vehementius deſaeviunt.

§. CCCXXXI.

Haec autem quotidianae continuae purae, & regularis propria ſunt. Si vero cum ea diatheſis inflammatoria, aut cacochylia primarum viarum, aut malignitas complicetur, aliquantum ſymptomata variari neceſſe eſt. In primo caſu pulſus validior, major, frequentior, & durior; calor, & ſitis intenſior; facies rubicundior; urinae ſaturatiores; reſpiratio gravior, & difficilior; capitis dolor pulſans, atque interdum pervigilium, primis ſaltem diebus, morbum exacuunt. Idque potiſſimum in quibuſdam conſtitutionibus, quae inflammatoriis affectibus inferendis accommodatae magis ſunt, in temperamentis ſanguineis, aetate florente, & vegetiore contingit. In altero oris ſapor depravatur, aut amareſcit; cibi faſtidium, & nauſea, aut vomitus, & crebri ructus, & flatus vexant; hypochondria cum epigaſtrio tument, gravantur, & borborygmis perſtrepunt; facies, oculique flavent; & venter ſaepe liquidior eſt, foetidaque excrementa dimittit. In tertio denique vires ſummopere languent ſine manifeſta cauſſa, pulſus inaequaliter micant, tendines ſubſiliunt, mens obfuſcatur, & tetris ſomniis aberrat, dum interim exigua febris eſſe videtur, & calor mitis, & urina ſanorum ſimilis, & ſic porro. Sed in primis tum ad miaſma aliquod putridum ſuſceptum, aut ad epidemicam conſtitutionem ſedulo reſpicere oportet, ut certius judicium fiat. Reliquas vero differentias (§. CCCXXVIII.) facile per ſe quiſque dignoſcet, ſi animum adverterit ad ea, quae ſupra non ſemel inculcavimus.

Variatio ſi complicata ſit.

§. CCCXXXII.

Quo modo differat ab hectica.

Quoniam vero *quotidiana continua* lento paſſu incedit, & durationis longitudine, ſymptomatumque lenitate quandoque *hecticam*, ſi minus primariam, ſymptomaticam certe, praeſeferre poteſt; nunc qua ratione diſcerni poſſit, etiam dicendum eſt. In hectica calor, qui alioquin aequalis eſt, a paſtu tamen increſcit, & poſt aliquot horas ad priſtinum gradum revertitur. In quotidiana vero, etiam ſi nihil cibi aſſumptum fuerit, aut jam multum temporis poſt captum cibum praeterierit, veſpere tantummodo intenditur, & ad mediam uſque noctem invaleſcere pergit; deinde ſenſim miteſcit ita, ut mane temperatiſſimus videatur. Pulſus in hectica durus, & contractus ſaepe eſt; in quotidiana mollis, & latus. Cutis in illa ſquallet, & reſiccatur; in hac nequaquam. Hectica primaria *continentium*, quotidiana continua *remittentium* morem, & naturam ſectatur; & quamquam prior, ubi ſymptomatica eſt, acceſſionibus, remiſſionibuſque ſuis propius ad quotidianae ſimilitudinem accedat, ab hac tamen longe abeſt erratico typo, & alterius morbi praeſentia, quem ea conſequitur, & comitatur. Largiar vero ſi urgeas, amphemerinam, ſive quotidianam continuam plerumque eam eſſe, ſed ſymptomaticam, & vagam. Demum hecticam cauſſae antecedunt, quae valde calefaciunt, atque exſiccant; quotidianam contra quae refrigerant, laxant, augentque humiditatem.

Prognoſis

§. CCCXXXIII.

Longa, & curatu difficilis plerumque eſſe conſuevit, atque adeo non prorſus vacat periculo. Quo magis corpus lentis, craſſiſque humoribus ſcatet, & quo hi tenacius cohaerent, uberiuſque ſanguinem inficiunt, aut canaliculos minimos penitius opplent, ac obſtruunt, aut altius in glandulis, cellulis, membraniſque coacervantur, & lenteſcunt, eo diutius trahitur, pertinaciuſque naturae, atque artis viribus obnititur. Quas ob cauſſas non unum ei tempus eſt, quo finiatur. Nunc enim quadrageſima tantum die ſolvitur, nunc demum ſexageſima. Interdum etiam ultra hoſce fines extenditur. Principium igitur morbi fere ad vigeſimam uſque diem pertingit. Longior plerumque eſt, quae tardiori, mitiorique motu procedit, quaeque nulla humorum corruptione, aut acrimonia, aut bilis mixtione, ut veteres ajebant, incitatur. Citius contra ad finem ea perducitur, in qua plures ſubinde evacuationes ſequuntur. Periculi vero differentiam faciunt ipſa ſymptomata. Si enim protinus ab initio vires vitae proſternuntur, & ſimul appetitus deficit;

quoniam morbi diuturnitati ferendae impares aegri tum videntur; timeri profecto exitium poteſt; idque eo certius, quo viribus jam fractis, & dejecto appetitui longiores, gravioreſque acceſſiones, & ſomni profundiores acceſſerint; nam conjicere hinc licet, non ſolum ventriculi ſenſum a pituitoſa colluvie obtundi, ſed cerebrum etiam ipſum ejus copia obrui. Ubi autem iſta procul abſint, ſpes eſt fore, ut morbus feliciter terminetur. Maligna, epidemica, & cum putredinis ſignis conjuncta, lethalior eſt, quam benigna, ſporadica, & pura. Non raro diuturnitate hepatis obſtructiones, chachexiam, hydropem accerſit, vel in hecticam ſecundariam migrat; in quam proclivior eſt, majuſque diſcrimen affert illa, quae cum alicujus viſceris labe, aut alio peculiari morbo complicatur.

Curatio.

§. CCCXXXIV.

Indicationes.

Cum in hujuſmodi febre pituitoſus humor abundet, & lympha lentore, & ſpiſſitudine peccet, mucuſque iners ubique excedat; & ſimul ſolidae partes laxitate, atque atonia laborent: mox liquet, liquores illos attenuandos, ſolvendos, excernendoſque eſſe, has excitandas, roborandas, firmandas. Sanguinis miſſio vix locum habet; niſi plethora, aut inflammatoria diatheſis praeſto ſit, aut aliquod grave ſymptoma ſuperveniat, quod eam requirat. Cucurbitulae ſcarificatae capitis dolorem, aut ſoporem egregie diſcutiunt, itemque fricationes, balnea pedum, epiſpaſtica, atque alia id genus revellentia. Si vero profundior ſomnus teneat, cantharides occipiti, pone aures, brachiis, aut cruribus apponi debent. His enim tenax, viſciduſque humor non ſolum reſolvitur, verum etiam alorſum avocatur, excernitur, ipſaeque vitae vires excitantur.

Remedia S. M. cucurbitulæ, fricationes, balnea, Epiſpaſtica.

§. CCCXXXV.

Purgantia.

Purgantia tam initio morbi, quam per totum ejus progreſſum ſubinde iterata cum primas vias a mucoſa ſaburra liberant, tum reliquam in vaſis contentam, & circumeuntem liquant, educuntque. Interdum tamen neceſſe eſt eam incidentibus, ſaponaceiſque medicamentis excretioni paratiorem reddere; quod in primis expedit, ubi ventriculus muco tenaciori ſcatet; quin imo emeticis breviori ſcilicet via, excutere; potui item dare, quae attenuant, aperiunt, atque evacuationem urinae, ſudoriſque ſollicitant, qualia ſunt decocta ex radicibus aperientibus, aut leniter aromaticis, lignis blande ſudoriferis, aut herbis amaricantibus parata. Sales fixi lixiviales glutinoſos humores omnes potentiſſime diſſolvunt; poſt hos veniunt ſales medii, liquor cornu Cervi ſuccinatus,

Sales.

Incidentia. ſpiritus Mindereri, itemque ſpiritus, & ſales volatiles, oxymel ſimplex, aut Scilliticum, Kermes minerale, & quam plurima hujuſmodi. At ſi cum hac febre complicetur diatheſis inflammatoria, aut malignitas, aut venenatum, putridumve miaſma, aliquantum profecto varianda curatio eſt, prout nempe complicationis genus, atque adjuncta ſymptomata poſtulare videntur. Tunc autem in memoriam revocentur, quae ſupra variis in locis praecepta fuere. Victus porro ratio indicationibus reſpondeat. In univerſum tenuis, aperiens, blande reficiens ſit, oportet: neque in ea vinum penitus intercidendum eſt.

Epiala Galeni *de diff. febr. l. 2. cap. 6.*

§. CCCXXXVI.

Varietas quotidianae deſcriptae. Interdum quotidiana continua illud peculiare habet, ut uno eodemque tempore, qui ea laborant, calorem ſimul, & frigus querantur. Hanc ſpeciem Galenus *Epialam* nominavit. Duplex autem a Sennerto (*a*) ſtatuitur, *vera*, & *ſpuria*. Epialam *veram* a pituita acida, & vitrea, *ſpuriam* vero a pituita, & bile ſimul commixtis gigni, ſibi imaginatus eſt. Sed ut cauſſa meram hypotheſim ſapit, ſic hujuſmodi Sennertiana diſtinctio ſupervacua omnino eſt. Quî vero calor, & frigus eodem tempcre ab aegris percipiatur, non convenit inter veteres ſcriptores. Si quid conjectura valeo, probabile equidem crediderim, frigoris potius ſenſum, quam verum frigus illud eſſe. Nam irritatis cutaneis nervis, intimeque ſpaſtice affectis talis idea in ſenſorio communi excitari poteſt, ut aegrotantes ſe frigere credant; mutato nempe ſic cerebri meditullio, quemadmodum mutaretur a vero frigore nervis applicito. Calorem porro ſimul, & frigus percipi, dum non omnes ſimul nervi per ambitum corporis diſcurrentes ſpaſtice afficiuntur. Illaeſis quippe ſenſus caloris, ſpaſmo vero correptis ſenſus frigoris inſideat, neceſſe eſt.

(*a*) L. c.

§. CCCXXXVII.

Rara omnino eſt Epiala; cui curandae proponebant Veteres validiora attenuantia, incidentia, & cardiaca calefacientia; quia materialem cauſſam, ex qua oriri eam putabant, craſſiorem, & glutinoſiorem ſibi fingebant. Sed veroſimilius eſt, lentori frigido acrimoniam adjungi nervos peculiariter irritantem. Ceterum eadem propemodum ſervanda ſunt, quae ad quotidianae continuae, ſive *phlegmaticae* modo expoſitae curationem commendavimus; quamquam mitius purgare praeſtet in Epiala,

quia in hac vires magis languent, nec fortiora cathartica facile ferun-tur. Quare id, quod una vice effici non licet, partitis fiat, & lenibus medicamentis, quae alvum ducunt, & cauſſam obſtruentem, atque irritantem paullatim detrahunt.

Febris Syncopalis humoroſa Avicennæ Lib. 4. *Fen.* 1. *c.* 53.

§. CCCXXXVIII.

Scire quoque intereſt, Avicennam duas *febris ſyncopalis* differentias inſtituiſſe, nempe ſyncopalem *minutam*, & ſyncopalem *humoroſam*, illam ex bilioſo humore, hanc ex pituitoſo genitam. Utraque ſic nominatur ob Syncopem, quae acceſſionibus ſupervenit, diſtinguitque hanc ſpeciem a reliquis. Poſterior igitur, videlicet *ſyncopalis humoroſa*, cum in ea ob humoris pituitoſi copiam, & oris ventriculi debilitatem febre ingruente in ſyncopem aegri incidere credebantur, quotidianae in modum decurrens huc quoque ſpectat. Haec difficillima curatu habita eſt, quia neque purgationem, neque miſſionem ſanguinis ob virium defectionem admittit. Quare Galenus ſolis frictionibus utendum eſſe voluit cum ad morbificam materiam reſolvendam, tum ad eamdem evacuandam. Videtur tamen clyſteribus, blandiſque eccoproticis locum reliquiſſe, &, poſt pravorum humorum ſarcinam imminutam, ſicque periculum ſyncopes amotum, incidentibus, in primis oxymelli, hyſſopo, cinnamomo; & demum etiam alvi ductioni, quemadmodum in quotidiana continua pituitoſa Veteres facere conſueverant. Illud vero animadvertere debeo, quod ſyncopales ejuſmodi febres tam quotidianae, quam tertianae ſimiles, plerumque ſunt de genere intermittentium, & praecipue ſpectant ad *comitatas pernicioſas* Tortii, eodemque modo cito, & feliciter curantur. Quod ad victus rationem pertinet, parciorem eſſe volebant, atque ex alimentis tenuioris ſubſtantiae, & concoctu facilibus comparatam. Potui vero aut vinum, aut cereviſiam, aut hydromel concedebant.

Quotidianæ continuæ Symptomaticæ.

§. CCCXXXIX.

Ad quotidianam continuam veterum, ſive pituitoſam, aut phlegmaticam transferendae ſunt continuae ſymptomaticae a vitiis glandularum conglobatarum, & conglomeratarum, a ſtrumis, ſcrophulis, bubonibus, rhachitide, ſcorbuto, cachexia, lue venerea, aliaeque ab Ettmullero lymphaticae dictae, aut a Sylvio (*a*) in *lymphaticas glandu-*

lares, *pancreaticas*, & *ſalivales* diſtinctae, itemque omnes *lentæ*, ſive *hecticæ ſymptomaticæ* (§. CCCXIII. CCCXVI.) ſive phthiſicae, ut paſſim nominantur. Harum autem curatio partim a morbi primarii, unde oriuntur, partim a generali quotidianae pituitoſae curatione deſumitur. Eſt quoddam quotidianae genus Ettmulleri (*b*), quod huc quoque pertinet. Id lue venerea laborantibus, ubi morbus ingraveſcit, aut ubi decoctis ſudoriferis nimium, aut praepoſtere utuntur, ſupervenire conſuevit. In lue enim venerea lympha viſcidior, acriorque peccare videtur, eaque glandulae ſalivales, aliaeque partes, in primis circa guttur male plectuntur. Febris inde orta, etſi lymphatici generis, cum tamen ad phlogiſticam diatheſim vergat, expoſcit ſanguinis miſſionem, diluentia, temperantia, & demum mercurii prudentem uſum.

(*a*) *Prax. med. l.* 1. *c.* 29. §. *VI.* (*b*) *Oper. omn. T.* 2. *Colleg. Pract. p.* 362.

FEBRIS CATARRHALIS *.

§. CCCXL.

Illud quotidianae continuae febris genus, quocum catarrhales capitis, narium, faucium, pectoriſve affectiones vel ab initio conjunguntur, aut quod eaſdem ut cauſſam, proxime ſubſequitur, *febris catarrhalis* paſſim apud clinicos ſcriptores nomen obtinuit. Nonnulli tamen, & praeſertim Germanorum plerique huic denominationi notam addiderunt benignitatis, *catarrhalem benignam* eam appellantes, ne ſcilicet cum alia febre confunderetur, cui *catarrhalis malignæ*, ſeu *petechizantis* nomen ab iis tribuitur, etſi, ni fallor, improprie, cum hac appellatione febrem epidemicam, & malignam naturae omnino diverſae, alteriuſque generis, uti infra oſtendam, complexi eſſe videantur. Alii, ut Gorterius, & Fracassinius pro *catarrhali* maluerunt *lymphaticam febrem* dicere, quod a ſeroſis, lymphaticiſque congeſtionibus, defluxionibuſque circa caput, fauces, aut pectus recens obortis videretur proficiſci. Hoc tamen nomine aliam, ut patet, quotidianae ſpeciem deſignant, quam eodem deſignata fuit ab Ettmullero. Is febrem a lympha craſſiori, & viſcida genitam, ſed ſine coryza, ſine gutturis, & faucium dolore, & ſine tuſſi intellexit; illi vero febrem ex eadem cauſſa natam quidem, ſed hiſce omnibus catarrhalibus affectionibus comitatam. Sunt demum qui *rheumaticam* a rheumate denominarint; rheuma enim continenter cum ea complicatur **.

Quænam catarrhalis benigna.

* *Synonyma.*

Febris catarrhalis benigna Junckeri *Tab. LXVII.* Hoffmann. *de febr. ſect.* 1. *cap. VI.* Ludwig. *Inſtitut. Clinic. P.* 1. *cap.* 1. *ſubſect.* 1. §. 110. *Febris lymphatica* Gorterii *Syſtem. Prax. Med. l.* 3. *titul.* 4. *n.* 231. *Febris lymphatica* Fracassinii

De Febrib. ſect. 3. *De febr. contin. lent. cap.* 2. *Amphimerina catarrhalis ſpec.* 1. SAUVAG. *Noſolog.* cl.2.ord.2. Gen.VI. *Febris rheumatica* quorundam. *Catarrhus* aliis.

** Quamquam haec febris ratione catarrhi morbis febrilibus adnumerari poſſet, placuit tamen cum pleriſque ſcriptoribus inter febres eam recenſere; quia non ſatis perſpectum videtur ſemper, catarrhus ne princeps morbus in ea ſit, an vero potius, quoniam cum catarrho nexu ita perpetuo, arctoque febris conjungitur; ipſe pro cauſſa febris proxima ſtatui debeat, febris vero pro morbo primario; ut inflammatio pleuritidis, ut polypus palpitationis &c. Fateor tamen ultro, interdum catarrhum, rheuma, tuſſim ſine febri eſſe; tuncque minime ad febres ſpectare. Quandoque etiam febri conjungi, & modo hanc effectum, modo morbum principem eſſe. Quacumque tamen ratione accidat, cum febri jungitur, cur non in febrium numero collocetur?

Diagnoſis.

§. CCCXLI.

Tempore aequinoctiorum, praeſertim autumnalis, ingentiumque aëris, & tempeſtatis mutationum, repentinarumque viciſſitudinum plerumque exoritur febris catarrhalis, multoſque aggreditur. Invadit potiſſimum ſub veſperam frequenti potius, & repetita horripilatione, quam *Symptomata*. frigore, & horrore, aut levi tantummodo extremorum refrigeratione, & quandoque etiam, ubi levior morbus futurus eſt, ſine ullo ſive frigoris, ſive horripilationis indicio. Mitis ut plurimum eſt, & poſtquam aliquot horis increvit, ſolet circa mediam noctem ſe ſe remittere. Remiſſio autem non ſolum ad matutinum tempus, verum etiam ad totam fere diem producitur, donec iterum veſperi ordinata periodo reſurgat, & recrudeſcat. Praecedit, vel continuo ſubſequitur coryza, ſive gravédo, catarrhus, ſternutatio, lacrimarum profluvium, oculorum rubor, faucium phlogóſis, & dolor, moleſta laryngis titillatio, raucedo, tuſſis ſatis importuna, ſicca plerumque, aut pauca, tenuia, ſalivalia excernens, raro mucoſa, & craſſa, toto morbi decurſu excrucians, ſomnumque abrumpens, pectoris gravitas, dyſpnoea, dolor tum dorſi, tum artuum omnium, tenſionis, aut punctionis ſenſum inferens. Cum his ſaepe conjungitur cephalalgia, aut capitis gravitas, & debilitas, univerſi corporis laſſitudo, appetitus quandoque adauctus, quandoque, quod frequentius eſt, imminutus, guſtus depravatus, aut deficiens, & ſitis.

§. CCCXLII.

Interdum evenit, teſtante JUNCKERO, cui ſuffragatur experientia, *Interdum incipit ab horrore, & frigore, atque aliis ſymptomatis*. ut nedum ab horripilatione febris exordiatur, redeatque, primis nempe diebus, verum etiam ab horrido frigore, quo dimidiam, vel integram horam concutitur corpus, ſuccedente calore primum miti, deinde acriori

cum aliqua circa praecordia anxietate, aut etiam ad vomendum incitatione. Calor vero iſte tunc ita protrahitur, ut non, niſi altero mane defervefcat; idque praeſertim plethoricis uſuvenit, prima videlicet febris acceſſione. Pulſus pro vario morbi tempore, & gradu, variaque aegri temperie, atque habitu varius eſſe conſuevit, ſed celer ſemper, & frequens. Progrediente morbo ſudores erumpunt, praeſertim in remiſſionibus, copioſi, & foetidi; pituita craſſa, & mucus e naribus emungitur; e faucibus, bronchiis, & pulmonibus magna concoctae materiae albae, & glutinoſae, interdum flavae, & puri ſimilis vis extuſſitur; aut diarrhoea inſuper cum urina ſimul ſedimentum deponente ſupervenit; quibus febris feliciter ſolvitur. Hinc facile hujuſce febris elicitur diagnoſis, veraque ejus natura. Non enim, ut monet experientiſſimus Junckerus, rationi conſonum eſt, *febrem catarrhalem ibi arguere velle, ubi neque tuſſis, neque gravédo, neque raucedo, neque peripneumonia, neque eryſipelaceum quidpiam ſe ſe manifeſtat*. Qua animadverſione rectiſſime corripiuntur illi, qui nomine *catarrhalis febris* abuſi ſunt, eoque aliud omnino, alienumque morbi genus ſaepe comprehenderunt. Nam quae vulgo dicitur *febris catarrhalis maligna*, aut *petechizans*, nullam ex notis ſupra relatis habet, unde nomen accipiat, *catarrhaliſque* nuncupetur.

Pulſus qualis. Sudor. Sputum. Catarrhus ſignum proprium.

CCCXLIII.

Junckero aliiſque non nullis hujuſmodi febris viſa eſt una, eademque cum *quotidiana continua veterum*, de qua paullo ante (§. CCCXXIX) ſeparatim egimus. Verum ab illa, Sauvagesio etiam judice, differt *catarrhalis* artuum, & dorſi dolore, coryza, faucium phlogóſi, raucedine, tuſſi, dyſpnoea, vagis, longiſque horripilationibus aliiſque peculiaribus notis (§. CCCXLI.), & praecipue diuturnitate qua aegrotantes fatigat. Neque confundi debet febris haec catarrhalis cum rheumaticis illis faucium & pectoris congeſtionibus, quae non raro aliis febribus ſive continuis, ſive intermittentibus, in ſtatu, aut declinatione morbi, non infrequenter ſuperveniunt, aut cum iis ratione tempeſtatis, aut conſtitutionis epidemicae vel ab initio complicantur. Nam in his catarrhalis affectio epigenomena eſt, atque *accidentalis*, non eſſentialiter, ut in catarrhali febri, connexa, atque inſeparabilis. Diſcrimen quoque non leve eſſe ait Hoffmannus inter febrem hanc catarrhalem, de qua loquimur, atque illam, quae Rheumatiſmi comes eſt, quaeque a Rheumatiſmo ipſo dimánat. In catarrhali ſiquidem interiores narium, faucium, laryngis, trachéae, bronchiorumque membranae laborant, atque ex his aliquid critice effertur. At in rheumatiſmo ſoli muſculi, eorumque involucra, aut tendines, & oſſium ligamenta occupantur, neque quidquam inde prodit, quod ſenſibilis, criticaeque

Quomodo differat a quotidiana continua veterum? Diſcrimen inter febrem catarrhalem, & alias affectiones ſimiles, & rheumatiſmum.

criticaeque evacuationis nomen mereatur. Levi etiam negotio idem Auctor putat diſtingui hujuſmodi febrem ab illis narium, fauciumque affectionibus, quas lues venerea, aut ſcorbutus, aut ſimplex catarrhus efficit. In his enim nulla plerumque febris tenet. Paullo autem difficilius catarrhalis febris internoſcitur ab ea quotidianae intermittentis ſpecie, cui ob acceſſiones veſpertinas, longioreſque circuitus ſpuria (§. CXXXV.) nomen eſt, in primis ſi catarrhalibus affectibus originem debeat, aut ab his (§. CXLI.) ſtipata ſit. Attamen in quotidiana hujuſmodi manifeſtior ut plurimum horror acceſſiones exaſperat, aut antecedit, & vera integritas, licet brevis, eas intercipit, qua in re omne diſcrimen contineri docet LUDWIGIUS (a).

Ut differat a quotidiana intermittenti ſpuria?

(a) *Inſtit. Clinic. ſub ſect.* 3. §. 99.

§. CCCXLIV.

Cauſſae.

Cauſſa ejus proxima videtur eſſe ſerum, & lympha copia, aut lentore, aut acrimonia, aut omnibus hiſce vitiis peccans, in vaſis ambitum corporis perreptantibus, in primis cutaneis congeſta, haerens, irritans; aut ad vaſa, glandulas, folliculos, cryptaſve mucoſas membranarum nares, palatum, fauces, laryngem, bronchia, ſimileſque partes, quin imo oeſophagum, ventriculum, atque inteſtina inveſtientium copioſius adfluens, eaſdem replens, diſtendens, inflammans, ſive, ut breviſſime dicam, cauſſa proxima in levi, & ſeroſa harum partium aut omnium, aut aliquarum phlogóſi ſita videtur. Proëgumenae vero cauſſae, quae ad morbum corpus quodammodo praeparant, praecipue ſunt temperamentum ſanguineo-phlegmaticum, habitus mollis & laxus, aut cacochymicus, acritates variae, ulcerum, ſcabiei, cruſtae lacteae, achórum, aliarumque excretionum ſuppreſſio. Proëgumenis ſupervenientes procatarcticae mutua conjunctione cauſſam proximam efficiunt, uti ſunt ſubitae corporis, & praeſertim capitis, colliqne refrigerationes, cum aëri frigido, aut humido vere, aut autumno imprudentius objicimur; potus frigidus calente corpore hauſtus; ſubita perſpirationis imminutio; maximae tempeſtatum variationes, & demum acre epidemicum inſpiratum, aut aliter corpore receptum *. His enim non modo lympha craſſior, acriorque redditur; mucoſi humores coguntur; excretorii ductus arctantur, verum etiam ſanguis, reliquique humores, conſtrictis, & majori vi reſiſtentibus exterioribus partibus ad interiores nondum a frigore affectas, proindeque laxiores, & minus renitentes uberius propelluntur, & confluunt, ut ibi congeſtiones, & leves inflammationes pariant.

* Id epidemicum miaſma ex eo maxime elucet, quod ſaepe, catarrhalibus affectibus epidemice regnantibus, communi hoc morbo corripiuntur etiam illi,

qui jamdiu in cubili aliis ex cauſſis ſe continent, & ſibi a frigore, aërifque injuriis religioſiſſime cavent. Id centies obſervavimus.

Prognoſis.

§. CCCXLV.

Incerto dierum numero febris haec finiri conſuevit. Ubi levior ejus cauſſa, & gradus eſt, uno, duobus, tribus, vel quatuor diebus abſolvitur. Tum ad *ephemeras plurium dierum*, ſed perperam, quia nequaquam continens eſt, a pleriſque refertur. Vere proxime elapſo hujuſce anni 1780 epidemica ita fuit, ut hic Mediolani, itemque Taurini, aliiſque in regionibus vix ullus eam effugerit. Invadebat ſine frigore, cum laſſitudine totius corporis, coryza, tuſſi, magno calore, & tribus ſucceſſivis diebus circa veſperam ſuas acceſſiones repetebat, ſenſim minores, & mox oborto copioſo in remiſſionibus ſudore, urinis craſſis emiſſis, ſputiſque puriformibus & concoctis facile, & cito excreatis, tertia ut plurimum, aut quarta, quod longiſſimum fuit, acceſſione penitus deſinebat, ſola tuſſi ad aliquot dies ſuperſtite. Frequentius tamen, ubi validior cauſſa eam efficit, & legitima, puraque eſt, qualem ſupra deſcripſi, ad ſeptimum, ad nonum, aut decimum quartum diem extenditur. Per ſe benigna, communi omnium ſententia, eſſe creditur, & recte curata periculi expers habetur; nam ſaepe vel primis diebus reſerata cutis excretione ſolvitur per ſudores, vel poſt aliquot dies per copioſam materiae viſcidae expuitionem, aut largum muci, & pituitae e naribus ſtillicidium, aut crebras alvi dejectiones, aut magnam urinae craſſae, & ſubſidentis copiam, vel per omnes haſce ſimul evacuationes judicatur.

Perperam ad ephemeras refertur.

§. CCCXLVI.

Interdum tamen, cum vehementiori ex cauſſa naſcitur, & ſanguis diatheſi inflammatoria magis inficitur, ut in quibuſdam epidemicis conſtitutionibus ſaepe accidit, facile in anginam, aut peripneumoniam, aut pleuritidem tranſit, niſi mature, & provide venae ſectio, & regimen antiflogiſticum ſubveniat. Talis fuit illa *febris catarrhalis*, quae *anno 1658 medio vere Londini epidemice* graſſata eſt (*a*), aut alia quae anno 1675 nemini fere pepercit, & ſub tuſſis epidemicae nomine a Sydenamio (*a**) deſcripta eſt; itemque ea, quae anno 1709 Romae in coſtitutione quadam epidemica, quam Rheumaticam Lancisius (*b*) appellat, deſaeviit. In hac coryzae, & rheumata cum modica tuſſi ab initio infeſtabant, pari ferme ratione, qua idem mali genus ſeculo XVI & XVII, ut referunt Cagnatus (*c*), & Donus (*d*), ſaevierat.

Deinde accedebant huic febri pectoris dolores, angina, pleuritis, aut vera peripneumonia, praeſertim in iis, qui neglecta prima morbi & tuſſis invaſione intemperanter vivebant *.

(a) WILLIS. *De febrib. cap. XVII. p. 85.*
(a*) *Obſerv. medic. circa morb. acut. hiſt. & curat. Sect. 2. cap. V. pag. mihi* 150. 152. (b) *De nativ. deque adventit. Romani Cœli Qualitatib. cui accedit Hiſtoria Epidemiæ Rheumatic. quæ per hiemem anni MDCCIX vagata eſt. Rom.* 1711. (c) *De ſalubrit. Roman. aëris p.* 22. (d) *De reſtit, ſalub. agr. Rom. p.* 16.

* En Lanciſianae deſcriptionis Synopſim. Totius corporis laſſitudo primum, tum febris cum rigore, mox vagus in pectore infra, ſupraque dolor, aſſidua tuſſi, & quidem ſicca comitante, invadebat. Pulſus durus, urinae flammeae, atque interdum turbidae obſervabantur; nec mora ſanguinis ſputum, & reſpirandi difficultas ſuperveniebant. Tum genae ſaepe rubebant, ac flavus toti corpori color, uti in aurigine laborantibus inducebatur. Mirum eſt, notatuque dignum, carceres, locaque ab aquilonaribus ventis diſſita, ac remota ejuſmodi morbum minime ſenſiſſe. Mulieres minus, quam viri, item minus opulentiores, ac nobiles, quam egeni eidem obnoxii fuerunt, & ſi quidam in eum incidiſſent, leviorem certe morbum, nimirum coryzam, raucedinem, & externum pectoris dolorem, leveſque rheumaticarum febrium acceſſiones experti ſunt. Plerique a morbo convaluerunt aut ſudore, aut narium haemorrhagia, aut alvi fluxu, aut uberiore urina, aut omnibus hiſce ſimul concurrentibus evacuationibus cum ſputi item concocti, ut plurimum, rejectione. Non raro tamen ſine ſputorum coctione dolores pectoris, febreſque decedebant. Diſſecta defunctorum cadavera oſtendebant praecordia rubentia uſque ad diaphragma, & nigricantia ſanguine coacto, inque magnis cordis vaſis polypoſo. Aquilonares venti, & tempeſtas perfrigida diu durans viſa eſt potius hujuſce morbi cauſſa. Hiſt. Roman. epid. cap. 2. p. 196.

§. CCCXLVII.

In phthiſim etiam pulmonarem non raro malum migrat, tum in primis cum tuſſis diuturnior evadat, aut ſaepius haec febris recurrat, eoſque corripiat, qui jam aliqua pulmonum labe laborant, aut vitioſa pectoris ſtructura deformantur. In univerſum *quo magis, ut inquit* JUNCKERUS, *ab indole ſua leviore recedit, & cum vehementia tam frigoris, quam æſtus inſultat, eo juſtior eſt metus alicujus labis circa viſcera hærentis.* Item quo major ſanguinis, aut ſeri impuri copia aegrotantes gravat, eo deterior, longiorque morbus eſſe ſolet, quemadmodum obvenit ſcorbuticis, aut miaſmate miliari deliteſcente affectis; quum in his inſolita, & pernicioſiora ſymptomata oboriantur, vitaeque non leve periculum afferant. Ceterum hypochondriacos vehementius affligit, quoniam in his graviora ſibi adjungit ſymptomata, uti praecordiorum anxietates, difficiliorem reſpirationem, inquietudinem, & flatulentos imi ventris dolores. Neque minori gradu torquentur foeminae, quae hyſtericae paſſioni, aut menſium ſuppreſſioni obnoxiae ſunt.

Interdum in phthiſim tranſit.

Curatio.

§. CCCXLVIII.

Indicationes.

Cura omnis impendenda eſt, ut aequabilis ſanguinis, & humorum omnium circuitus reſtituatur; ab interioribus ad exteriora alliciatur; congeſtiones reſolvantur; acritas mitigetur; perſpiratio omnis interna, & externa promoveatur; coctio, atque excretio materiae morbificae opportune contingat. Quare, ubi levior morbus eſt, ejuſque cauſſa facile tolli, & diſſlari poteſt, totum opus ſoli naturae, rectoque vitae regimini committatur. Tum ſola quies, & lectuli tepor, & largus tepenſque potus, qui diluat, temperet, & leniter ſecretiones, excretioneſve omnes, ſputi praeſertim, & ſudoris adjuvet, cum tenuiori victus genere ſufficient. At cum febris paullo intenſior tenet, & graviora invehit ſymptomata, efficaciori artis auxilio opus eſt. Tunc primum ſanguinis miſſio animadverſionem meretur. Hanc plerique aut ſilentio praetereunt, aut manifeſte rejiciunt, aut rariſſime neceſſariam eſſe exiſtimant. Hoffmannus, qui eam opportuno tempore, & regimine inſtitutam in plethoricis frequentem catarrhalium affectuum reditum egregie praecavere affirmat, praeſente tamen catarrhali febre omnino omittendam praecipit; quod experientia didicerit, diuturniorem inde catarrhum fieri. Pace autem tanti viri, aliorumque eamdem ſententiam tuentium, ſanguinis miſſionem non timeo hic quoque proponere, tamquam maxime utilem, accommodatamque non modo ad cauſſam proximam hujuſce febris, quae in phlogoſi quadam partium affectarum ſita videtur (§. CCCXLIV.), atque ad quaſcunque congeſtiones prompte, efficaciterque diſcutiendas, verum etiam ad pravos affectus, qui ejuſmodi rheumaticas affectiones ſubſequi interdum ſolent, tubercula nimirum, haemoptyſim, & phthiſim, certo, & tuto avertendos. Id enim iteratis periculis in Italia a nobis compertum eſt; nec aliter in Gallia Sauvagesio viſum; quam ob rem ipſe febris catarrhalis curationem a ſanguinis miſſione inchoandam ſuadet.

Quando ſufficiat diaeta ſola.

De ſanguinis miſſione quid judicandum.

§. CCCXLIX.

Non tamen eam temere inſtitui oportet, nec nimis liberaliter: ſed omnia prius, quae ſaepius alibi monuimus, perpendenda a Medico ſunt, ſanguinis miſſionem indicantia. Si enim haec deficiant, & contra ſeroſus humor abundet, pars ſanguinis rubra juſto parcior ſit, vaſa & fibrae laxiores, cum pulſu parvo, debili, & molli, ſanguinis miſſio non modo ſupervacua erit, verum etiam noxia, & tunc ſolum im-

Monita.

minuta a tergo vi impellente congeſtiones ſeroſae pertinaciores fient, imo augebuntur, ut HOFFMANNUS timet. Si quid tamen venaeſectionem petere videatur, dum reliqua dubiam, ancipitemque reddunt, ei cucurbitulae tam ſiccae, quam ſcarificatae, hirudineſque tutiſſime ſubrogantur. In conſtitutione epidemica, de qua ſupra (§. CCCXLV.) memini, pulſus pleni, validi, interdum duri, facies rubra, acceſſiones aliquanto vehementiores continuo unam, vel alteram ſanguinis miſſionem poſtulabant, qua omnes feliciter ſanabantur. Idque eo magis neceſſarium eſt, ſi conſtitutio epidemica cum diatheſi ſanguinis phlogiſtica conjungatur, & facile ſibi anginam, pleuritidem, aut peripneumoniam adſciſcat (§. CCCXLVI.). In ea, quam LANCISIUS deſcripſit, ſanguinis miſſio ante quartum diem adhibita robuſtioribus profuit, etiamſi ſanguinis ſputum praeceſſiſſet; quod profecto cruditatis, non reſolutionis, aut coctionis ſignum erat. Imbecilliores vero, & praeſertim poſt ſeptimum, ſi jam ſputum concoqui coepiſſet, aliaeque utiles evacuationes ſimul adeſſent, non parum laeſit. Saepe larga ſanguinis detractio non ſuffecit; alias vero exigua dumtaxat morbum devicit; imo interdum ſola lateris ſcarificatio curam perfecit *. Utilem quoque ſanguinis miſſionem expertus eſt SYDENAMIUS, ubi hujuſmodi ſymptomata inflammatoria ſupervenie-bant; ſed neque ita largam, neque ita repetitam volebat, ut in pleuritide, & peripneumonia primaria fieri debet. Animadvertit enim, in ſymptomaticis hiſce pleuritidibus, aut anginis, aut peripneumoniis, quoties febris, cui ſuperveniunt, ex ſe ſanguinis miſſionem non exigit, unam vel alteram tantummodo ſufficere, plures noxias eſſe. Interim regimen refrigerans, atque antiflogiſticum imperabat, & praecipue ſuadebat, ut quotidie aegri per aliquod ſpatium lectulum defererent. Illo enim tempore in Anglia mos invaluerat, ut calefacientibus remediis & nimio lecti calore hiſce in morbis abuterentur.

* Praeterea LANCISIUS non omittebat fomenta extrinſecus, quae molliunt, intrinſecus ea, quae diluunt, laxant, & reſolvunt, atque etiam cantharidum applicationem. Teſtatur haec omnia plurimum emolumenti attuliſſe. Fatetur etiam clyſteres, & blanda alvum laxantia ſua utilitate non caruiſſe.

§. CCCL.

Purgantia medicamenta raro conveniunt. Attamen, cum primae viae cacochylia obſidentur, aut muco viſcido, quod ſaepe incidit, ſcatent, lenientibus tantum expiandae ſunt, caſſia videlicet, Manna, Tartaro, ſalibus neutris amaris, paſſulis, aut prunis praeparatis, oleo amygdalino, aut ſeminum lini, aliiſque pro circumſtantiarum ratione. Neque id a principio ſolum, verum etiam in progreſſu opportune fieri poteſt, ſi ſeroſi, impurique humoris copia excedat, difficiliuſque a

De purgatione aliquid.

faucibus, atque a pulmonibus avocetur. Clyſteres ſingulis, aut alternis diebus tutiſſime injiciuntur, tam ad alvum apertam ſervandam, quod neceſſarium ducitur, quam ad revellendum, refrigerandumque. Hoc uno auxilio Sydenhamius maxime confidebat, cum acres, phlogiſticaſque particulas e ſanguine ſecernere atque educere ſenſim vellet. Acre enim perſpirabile, & phlogiſticum principium retentum, commodiſſime ad inteſtina transfertur, atque illinc evacuatur. Dum haec aguntur, reliquum curationis perſolvunt diluentia áffatim, & tepide hauſta. In his praeſtant, quae ſimul acrimoniam demulcent, uti decocta hordei, radicum altheae, & glycyrrhizae; diluta florum papaveris erratici, violarum, verbaſci; emulſa ex amygdalis, aut ſeminibus frigidis, quibus etiam vis quaedam anodyna ineſt. Flores item bellidis, & ſambuci hic commendantur. Illi reſolvente in primis, hi diaphoretica facultate pollere creduntur.

Clyſteres. *Diluentia.*

§. CCCLI.

Antiphlogiſtica.

Febris aeſtum, quando ardentior eſt, ſanguiniſque lentorem, ſi, ut faepe evenit, cum ea complicetur, praeter ſanguinis miſſionem temperant, ſolvuntque oxymel ſimplex; nitrum; Terra foliata Tartari, ejuſque liquor; Roob baccarum ſambuci; ſerum Lactis purum, aut ex cichoreo, taraxaco, ſcabioſa decoctum; hydromel, aliaque hujus generis. Validius lentam viſcidamque lympham incidunt, dummodo moderatior febris motus, & ſolidarum partium quidam veluti torpor permittat, decocta radicum Bardanae, Pimpinellae albae, Enulae campanae, Vincetoxici, Polygalae Virginianae, aut noſtratis, ligni ſaſſafras, herbarum Hyſſopi, Veronicae, Chereſolii; oxymel Scilliticum; Syrupus de Eryſimo Lobellii, aut de Peto; flores ſulphuris; Benzoe; Kermes minerale, reliqua. Quibus illud etiam efficitur, ut pulmonum infarctus, ſputis copioſioribus promotis, reſolvantur.

Incidentia.

§. CCCLII.

Quae tuſſim leniant.

Tuſſis quandoque adeo moleſta eſt, ut leniri potiſſimum debeat. Eam igitur mitigant ſperma caeti albiſſimum, minime rancidum; oleum amygdalarum dulcium, aut ſeminum lini recentiſſime ſine ignis ope expreſſum; butyrum; cremor lactis; hydrogala; emulſa ex ſeminibus pinguibus, & farinoſis; *mucilagines* ſeminum altheae, malvae, pſyllii; & prae ceteris ea, quae ſomnum inducunt uti diacodium, ſyrupus de Meconio Sydenamii, pilulae de ſtyrace Sylvii, de cynogloſſa, laudanum nepenthes Quercetani, atque opium ipſum. Sed caute, & non, niſi urgente neceſſitate, depletis vaſis, purgatoque ventre, & minuta pituitoſa colluvie, qua pulmones obruebantur, ad eorum

uſum deveniendum. Sudori proliciendo, qui in hujuſmodi febre maxime proficit, opportuniſſima ſunt, ſi iis, quae memoravimus, non reſponderit, decocta, & diluta plantarum amaricantium uti cardui benedicti, chamaedryos, abſynthii alpini, chamaemeli, calide epota; fricationes totius corporis; cucurbitulae ſiccae; balnea pedum; quae poſtrema etiam a capite, & faucibus utiliſſime revellunt. Revellunt quoque epiſpaſtica ex cantharidibus & ſimul praeſtantiſſime reſolvunt, attenuantque, cervici, aut brachiis admota, in primis ſi temperamentum, habitus corporis, excretiones cutaneae ſuppreſſae, pertinax tuſſis id auxilii genus expoſcant.

Quæ ſudori movendo apta.

Revellentia.

§. CCCLIII.

Symptomatis quæ ſuccurrant.

Reliquis quoque ſymptomatibus eſt ſuccurrendum. Fauces, ſi dolor acer eas vexet, lacte tepido, aut decocto hordei, florumque ſambuci leniter colluantur. Interdum dolori aphthae accedunt, quae penicillo in ſpiritum ſalis, vel vitrioli, addita mellis ex roſis exigua parte, intincto abſtergantur, cicurenturque. Diarrhoea ſi ſuperveniat, non comprimenda eſt. Profuſior tamen compeſci quidem poteſt; tardior, & pigrior rhabarbari pulvere, aut ejus tinctura leniter incitari. Nares obſtructae aqua tepenti, aut ejus vapore attracto foveantur, ut vaſa laxentur, congeſtio reſolvatur, & mucus inde facilius emungi queat. Si ſtimulo opus ſit, quod diſcuſſa membranae pituitariae phlogoſi contingere quandoque poteſt, mel aquae, vel ſaccharum, vel manna, vel ſuccus betae rubrae adjicere licebit. Non nulli mannae purioris fruſtula teretia, & oblonga oleo amygdalino illita in nares immittunt, quo humor felicius extillet.

§. CCCLIV.

Cautiones.

Ceterum omnia, quae nimium commovent, aut calefaciunt, aut contra quae nimis refrigerant, aut aciditate coagulant, & perſpirationem cohibent, diligenter vitentur. Hypnotica ipſa caute uſurpentur, ut ſupra (§. CCCLII.) monitum eſt, praeſertim, ſi caput imbecillum, & grave, ſi aetas ſenilis, & alvus adſtricta ſit. Oleoſa porro, & nimis laxantia, uti bechica pleraque, parca, & cauta manu dentur, ne appetitum, digeſtionemque dejiciendo, aut pulmonum compagem nimis laxando, cachexiam, & phthiſim demum accerſant. Poſt febrem depulſam, aut ea ad finem vergente, ſi primae viae videantur viſcido muco obſitae, aut catarrhalis humor ad fauces, pectuſque confluere diutius pergat, tum lene eccoproticum ex Mannâ, aut Rhabarbaro efficiet, ut illae repurgentur; hic aliorſum avocetur. Si demum bronchia, & pulmo atoniam contraxerint, nimiaque laxitate laborent, roborari, firmarique poterunt cortice chinae chinae, aut caſcarillae, balſamicis re-

ſinis, *conſerva* roſarum rubrarum, aliiſque quae tonica, & traumatica dicuntur.

§. CCCLV.

Verum ſaepe incidit, ut hujuſmodi febris ex levi quacumque cauſſa revertatur, obnoxioſque nimium ſibi quoſdam reddát. His curatio etiam prophylactica neceſſaria eſt. Itaque qui in eam proniores ſunt, vitare debent eas omnes cauſſas, quibus catarrhales affectiones induci ſupra tradidimus; tempore verno, atque autumnali, antequam in morbum incidant, ſi plethorici fuerint, ſanguinem ſibi detrahendum curare; ſobrie alimentis uti; corpus veſtibus mature munire, ſeroque eas dimittere; perſpirationem ſedulo curare; exercitatione, frictionibuſque validis habitum corporis bonum, & firmum comparare; quo reſpiciunt etiam balnea tepida & deinde frigida ex aqua fluviatili, aut marina aeſtivo tempore adhibenda. Praeterea illis, qui humidiore, laxioreque temperie donantur, vere, autumnoque decoctis ex ſarſaparilla, radice chinae, ligno ſaſſafras, lentiſco cum paſſulis ad XXX aut ad XL dies uti convenit, victumque exiccantem adhibere. Contra vero lactis ſerum, jura ranarum, & viperarum, ptiſanae ex hordeo, aut avena proderunt iis, qui tenui corporis habitu ſunt, quique acritatibus ſcatent. Profuit etiam non paucis fonticulus *nuchae*, aut brachio inuſtus, quo a catarrhis pertinacioribus & recidivis liberati narrantur. His igitur fit, ut morbi reditus mirifice praepediatur.

Cura prophylactica.

§. CCCLVI.

Hactenus de febre catarrhali tam ſporadica, quam epidemica, benigna, nec non de complicata cum diatheſi ſanguinis inflammatoria. Complicari etiam poteſt in primis epidemica cum ſaburra primarum viarum, & tunc *gaſtricam*, de qua paullo poſt dicam, aemulatur; item cum latente miliari miaſmate, aut morbilloſo, aut petechiali; ſed dubium remanet, utrum tunc potius ſymptomatica ſit, quam primaria. Nec malignitatis expers interdum eſt, in primis cum epidemice graſſatur; vel ſaltem maligna quandoque evadit, quemadmodum Lancisius ſub finem epidemiae rheumaticae modo memoratae accidiſſe teſtatur. Sauvagesius diſtinguit febrem catarrhalem a *rheumate pectoris* febrili, ideſt a levi, & lymphatica bronchiorum phlogoſi cum febre; ſed ni fallor, ſi quid diſcriminis intercedit, id totum in gradu, & loco eſſe videtur. Catarrhos etiam varii generis idem auctor a febri hac ſegregatos voluit, videlicet *catarrhum benignum* (Spec. 1.), *catarrhum ferinum*, ſive vulgo *Quinte* & *coqueluche* * ſive tuſſim ferinam (Spec. 2.), *catarrhum epidemicum*, vulgo *Grippe*, aut *Folette* (*Spec.*

Variae complicationes.

An maligna interdum?

Animadverſiones.

(*Spec.* 3.) ** , cum plerumque febris eos non comitetur, vel ſi comitetur, ſymptomatica tunc haberi poteſt. Ceterum ſi hujuſmodi morbi cum febri jam ab initio jungantur, eamque comitem habeant, non video, cur ad catarrhalem febrim reduci non poſſint. Hujuſce generis videntur fuiſſe *morbus epidemicus* anno 1557 Nemauſinos agros, & totam civitatem devaſtans, *coqueluche* vulgo dictus (*a*), aut alius praedicto non abſimilis, anno 1580 Arelate, Avenione, viciniſque locis graſſatus (*b*), itemque *febris* illa *lenta* & *maligna comitata morbo gutturis epidemico*, Alcmariae menſe octobri ann. 1557 a Foresto (*c*) obſervata, aut alia ſimilis, quae epidemice ann. 1580 menſibus *Junio*, & *Julio* Delphis ſtragem edidit (*d*), nec non quae cum angina ulceroſa, ptyaliſmo, & petechiis Condomi apud Vaſcones ann. 1750 vagata legitur (*e*), aliaeque ab Huxhamio (*f*), & non paucis aliis commemoratae; in quibus tuſſis cum faucium aſperitate, aut inflammatione ferventi, aut ulceroſa, febri continua, dolore capitis vehementi, pervigilio, lumbagine, coryza, pectoris ſaepe infarctu, aut phrenitide multos quarto die, alios ſeptimo, ad ſummum decimo quarto enecabat. Plerumque ſanguinis miſſio ingruente morbo, cito celebrata, bechica, lenis purgatio, aut ſpontanea alvi ſolutio, aut demum ſudor foetidus prorumpens, aut arte excitatus remedio fuit. Qui plura ſcire cupit, citatos auctores conſulat, neceſſe eſt.

* Italis Toſſe *canina*, aut *aſinina*, aut *convulſiva*.

** Vulgo Romae olim *mal del caſtrone*.

(*a*) *Obſerv. comm. obſ.* 9. *apud* RIVERIUM. (*b*) *Ibid. obſ.* 10. (*c*) *Obſerv. & curat. l.* VI. *obſ.* 1. (*d*) *Ibid. obſ.* 3. (*e*) SAUVAG. *Noſol. cl.* 2. *ord.* 2. *gen.* VI. *ſpec.* 13. (*f*) *Ibid.*

FEBRIS LACTEA PUERPERARUM *

§. CCCLVII.

Foeminis recens enixis interdum ſecundo a partu die, ſaepius tertio, quandoque etiam quarto Febris quaedam ſupervenit, cui *Lactea* nomen eſt, quia, ſi non a lacte ad mammas confluente, quod controverſum eſt, oritur; ſaltem tempore, quo lacte mammae turgere incipiunt, accedit. Ephemeris, aut ſynochis ſimplicibus annumerari a Noſologis ſolet, ſed, ut ego arbitror, ineptiſſime, cum continua remittens ſit, quotidianaeque continuae morem, quando ultra viginti quatuor horas trahitur, obſervet, noviſque acceſſionibus uſque ad finem, quem intra paucos dies conſequitur, exaſperari conſueverit. Plerumque hiſce ſe ſymptomatibus exſerit: nox praecedens inſomnis, & irrequieta tranſigitur, aut ſi ſomnus obrépit turbulentis imaginibus interrumpitur. Mane *Hiſtoria morbi.*

pulſus eſt aliquanto frequentior, quam ex conſuetudine. Accedit non raro capitis dolor, & frigus, interdum levis tantum horripilatio totum ſpinae dorſi tractum decurrens, & quavis corporis in cubili converſione ad ſcapulas, imo ad totum fere corporis ambitum ſe diffundens, ſubindeque revertens. Veſperi deinde calor auctus ſubſequitur, & pulſus validior, & frequentior; dum interea mammae incipiunt dolere, tendi, intumeſcere, & aliquid ſeri effundere. Dorſum, & ſcapulae dolore tenſivo afficiuntur, lacque ab axillis quaſi ad mammas derivari ſentitur; reſpiratio fit quodammodo gravior, & laborioſior; lochia, niſi jam prius parcius fluere coeperant, tum manifeſte imminuuntur, & quandoque albeſcunt, aut ſaltem multo minus rubent; ſaepe areola nigricat, papillae prominent, & leviter rigent; glandulae circum circa turgent, & dolent; ſimulque brachia ob vicinarum partium diſtentionem difficilius moveri poſſunt, & demum mammae tumoribus quibuſdam inaequalibus, tactui manifeſtis, dolentibuſque occupantur. Nocte febris proſerpit, & ſomnum irrequietum reddit, donec matutino tempore adventante omnia miteſcant, & pulſus fiant multo pacatiores, & aliqua quies cum leni madore cutis conſequatur.

* *Synonyma.*

Febris lactis vulgo a Mulieribus nominata RIVERII, *Prax. Med. lib. XV. cap.* 24. *Febris Lactea improprie dicta* LEVRETI, *Oevr. T.* 1. *Art des Accheuchemens p.* 151. *Ephemera Lactea puerperarum* SAUVAGESII, *ſp.* 5. *Gen.* 1. *Claſſ.* 2. *Febris Lactea Auctorum.*

§. CCCLVIII.

Remiſſio haec aliquot horas quidem perdurat; quin tamen ad veram integritatem perveniat. Pomerdianis horis cum levi horripilatione iterum febris exacerbatur. Pulſus initio ut plurimum parvus, contractus, & celer percipitur; deinde paullatim inſurgit elatior, crebrior, & per intervalla ſubinde varius. Tunc ſaepe caput acutius dolet, ſomnus difficulter capitur, artuum laſſitudo excruciat, &, ſi lochia ſiſtantur, aut parce admodum fluant, etiam rubet facies, calet, ſpiritus aegre ducitur, & febris cum pulſu duro, & vehementi invaleſcit. Tandem nocte media paullatim omnia mitiora evadunt, ut mane poſtero iterum febris cum omnibus ſymptomatibus ad priſtinam remiſſionem revertatur. Si quieſcant puerperae; copioſo potu, blando, diluente, atque aperienti, & tenuiſſimo victu utantur, ſaepe intra duos, vel tres dies hujuſmodi acceſſiones, & turbae deſinunt, uberiore lactis proventu, & multo ſudore, foetido, ſubacidum odorem ſpirante per totum corpus aequaliter diffuſo. Interdum uſque ad quartum, vel quintum diem, nempe ad nonum a partu, protrahitur febris, mitioribus ſemper acceſſionibus ſenſim redditis & demum ex toto inſenſibiliter evaneſcentibus. Quando

breviſſima omnium eſt, intra viginti, aut triginta horas ephemerae inſtar abſolvitur, imo in foeminis quibuſdam optimae temperiei, & conſtitutionis adeo levis quandoque exiſtit, ut praeter noctem unam minus tranquillam, vix aliam moleſtiam ſubeant, praecipue ſi infanti ubera porrigant; ut paſſim id videmus evenire, viditque in ſua uxore, aliiſque multis Cl. Swietenius (a).

(a) *In Boerhaav.* §. 1329.

§. CCCLIX.

Ex Phyſiologicis conſtat, uterum a foetu edito paullatim contrahi, indeque *humores redundantes*, inque *uteri vaſis contentos*, aut chylum, ut alii docent, ipſum, ſive lacteo-ſeroſum liquorem, qui ad uterum ferebatur, ad mammas per venas repelli: quo inſignioribus earum vaſis, & glandulis repente repletis, diſtractiſque praeter morem nerveis fibrillis, dolorem, febremque moveri, magna veri ſpecie tradidit Fridericus (a) Hoffmannus. Verum hujuſmodi cauſſa non tanti facienda viſa eſt Cl. Swietenio (b), ut in ea penitus ipſe conquieſceret. Quam ob rem, cum febrim hujuſmodi eo potiſſimum tempore exoriri videret, quo vulneribus ſupervenire ſolet, & avulſionem placentae non ſine aliqua interioris uteri ſuperficiei laceratione concipere poſſet, levi ideo interioris uteri caveae phlogoſi, praeter lactis ad mammas concurſum, febris hujuſce ortum tribuit, neceſſariam iſtiuſmodi levem inflammationem arbitratus ad ſeparandas deſtruendaſque blanda ſuppuratione chorii reliquias adhuc ibi adhaerentes, quod in primis oſtenditur a puriformi, imo purulenta lochiorum natura, quae ad aliquot porro dies colore, & peculiari foetore manifeſtatur. Sauvagesius vero, cui ſatis eſſe videtur, febrim hanc poſt contractum uterum naſci noſſe, ad cauſſam finalem, ob quam a Natura excitatur, indagandam ſe potius convertit, opuſque providentiſſimae naturae eam exiſtimat, ut nimirum ſanguine ſic fortius validiuſque moto, atque adacto mammarum vaſa dilatentur, & chylo illuc appellenti, atque in lac permutando viam liberam aperiant (c). *Cauſſae.*

(a) *Med. Ration. Syſtem. T.* 1. *l.* 1. *ſect.* 2. *cap. XV.* §. *1.* (b) L. c. (c) L. c.

§. CCCLX.

Quorum ſingulorum auctoritas cum plurimum apud me valeat, utra opinio praeferenda ſit, non facile definiverim. Auſim tamen animadvertere, illud Hoffmannianae ſententiae, quo minus univerſim vera habeatur, adverſari, quod febris interdum ante veniat, atque aliquantum *De hiſce ſententiis quid ſentiendum.*

protrahatur, quam mammae humorum copia turgeſcant, dilatationemque dolorificam, cui febris tribui poſſit, patiantur. Praeterea, ſi unica & perpetua ejus cauſſa in majori humorum copia ad mammas concurrente, & dolorificam dilatationem inferente ſita, & locata eſſet; profecto veriſimile videretur, huic febri Primiparas tantum obnoxias eſſe, utpote anguſtiora & firmiora vaſa habentes, non vero illas, quae pluries enixae ſunt, aut quae proli chariſſimae jam ubera praebuerunt, cum in his vel ob jam alias toleratam lactis ſecretionem, vel lactationem vaſa ampliata fuiſſe dicenda ſint. His accedit, quod mulieribus quibuſdam ultimis geſtationis menſibus mammae ita lacte intumeſcunt, ut ab utero poſt editum foetum contracto ejus ſecretio, atque a dolorifica earum dilatatione febris derivari nequeat. In his enim vaſa jam patula, & lacteo latice plena ſe ſiſtunt; nec tamen ideo ſemper febris lacteae immunes ſervantur.

§. CCCLXI.

Sauvageſius refellitur.

Sauvagesio vero, cauſſam, ut vocant, finalem hujuſce febris conſtituenti quis aſſentiatur? Siquidem certis obſervationibus compertum, exploratumque eſt, lac interdum tam ante partum, ut praenotavimus, quam poſt partum in mammis ſecretum deprehendi, quin ejuſdem ſecretionem ulla febris anteiverit, auctoque ſanguinis motu vaſa lactifera ad lactis proventum praeparaverit. Deinde ſi lactis ſecretio vaſorum dilatationi per febrim peractae debeatur, cur non etiam virginibus febre correptis mammae lacte replentur? Quis demum ſanae mentis ſibi perſuadeat, Naturam conſilii adeo inopem fuiſſe, ut non alia ratione, quam iſta, nec commoda, nec diſcriminis experte, lactis in puerperis ſecretionem moliri eidem licuerit? Alieniſſimum ſane id a vero videtur, cum in brutis animalibus lac ſine febre comparetur, & reliquae animati corporis ſecretiones, etiam tardiores, puta ſeminis, ſine hujuſmodi abſurdo opificio peragantur.

§. CCCLXII.

Expenditur opinio Swietenii.

Quod ad Swietenii attinet opinionem, is, dum febrim hanc a leviſſima interioris uteri ſuperficiei inflammatione deducit, planum quoque facit, & explicatu facillimum, cur puerperae interdum ea careant, tunc nimirum, cum placentae avulſio ita lenis fuerit, ut nullam utero vim intulerit, vel cum placenta ſponte, & tota ita exciderit, ut nihil reliquum, ne *Hunterianae* quidem aliquid, uteri cavo adhaeſerit. Quando vero contrarium evenit, ut vel vis aliqua in avellenda placenta adhibita ſit, vel aliquid membranae chorii utero adhaeſerit, non modo febris, quam lacteam dicunt, ſupervenit, verum etiam eam comitan-

tur dolor, tenſio, tumor aliquis regionem uteri occupans, atque eodem prorſus tempore circa pudendum, vel in urina emittenda calor quidam, ardorque, etſi non magnus percipitur. At ubi neutrum acciderit, nec ulla ejuſmodi incommoda uteri regionem infeſtent; contra vero mammae doleant, tendantur, & tumeant, ſi tamen febris acceſſerit, ut non raro fit, poteritne haec memoratae uteri inflammatiunculae adſcribi? Non quidem; cum SWIETENIUS ipſe hujuſmodi cauſſam non ita perpetuam habet, & ſolam, ut alteram, lactis nempe copiam mammas diſtendentem, omnino excludendam velit. Major potius difficultas in eo ſita videtur, quod interdum nulla uteri culpa, nullus moleſtiae in mammis ſenſus antecedat, aut comitetur, & nihilo tamen minus febris lactea puerperas corripiat. Quid tum? An ab humorum uberiori ad mammas confluxu, an a chorii reliquiis utero adhaerentibus eam natam tunc dixeris?

§. CCCLXIII.

Quas ob res vehementer ſuſpicor, non unam febris hujuſce originem, naturamque eſſe, ſed aliam atque aliam; quamquam vulgo *lactea*, quaſi a lactis ſecretione proflueret, perperam, atque improprie nuncupetur. Et primum quidem probabile admodum eſt, ut plurimum hanc febrem a ſola uteri contractione, quae modo citius, modo ſerius contingit, pendere. Contracto enim utero, atque adeo parcius, aut dilutius fluentibus lochiis, quod modo altero a partu die, modo tertio, modo quarto accidit, ita ſanguinis circuitus permutatur, ut hac de cauſſa ſolum cordis arteriarumque motus concitetur, febriſque, brevi tamen ceſſatura, reſtituto nimirum aequabili humorum omnium circuitu, oriatur. Quod ſi aliquid impuri humoris ab utero, aliiſque imi ventris viſceribus poſt foetum editum nec preſſis amplius, nec diſtentis in ſanguinem, lymphamque remeet, qui mora, & ſtagnatione graviditatis tempore vitiari aliquomodo potuit; tum febris inde nata longius trahetur, iterabitque acceſſiones ſuas, donec omnis impuritas ſudore, urina, aut alvi fluxu expulſa fuerit, quod intra tres, quatuor, aut quinque dies fieri conſuevit. Nulla contra febris accendetur, ſi contractio uteri adeo lenis ſequatur, ut nullam ſenſibilem in ſanguinis circuitu perturbationem efficiat, aut ſi ab utero, reliquiſque partibus nullus ſanguini, aut lymphae vitiatus humor affundatur, qui per febrim expurgari debeat. Quo caſu nec lochiorum fluxus praeter naturae ordinem minuetur, nec lactis ſecretio quidquam incommodi praeter levem mammarum diſtentionem procreabit. Lochia porro decolorari, aut imminui accedente febrili motu, atque iterum, eo ceſſante, rubicundiora, & copioſiora reſtitui, maxime rationi conſonum eſt, nec quiſquam mirabitur.

Non una hujuſce febris cauſſa.

§. CCCLXIV.

Quæ proprie lactea dici poſſit.

Non tamen inficior, interdum tantam ſanguinis, humorumque vim ad mammas confluere, ut immodice tumeant, caleant, doleant, & quodammodo inflammentur. Verum tum febris, quae ex hujuſmodi cauſſa excitabitur, non praecedet, ut modo deſcripta, ſed ſubſequetur mammarum tumorem, lactiſque ſecretionem. Haec proprie lactea dici poterit, utpote quae a lactis nimia copia, & congeſtione dimanat, & ſymptomatica eſt, nec ulla eget criſi per ſudorem, aut diureſim, ſed ſola tantum humorum imminutione, & revulſione, aut lactis ſuctione ſolvetur. Tantoque moleſtior, pertinacior, & diuturnior erit, quo magis pars aliqua in tumorem excreſcat, aut lacte coacto indurabitur. Hoc genus mali febrim ſymptomaticam moventis commune quoque eſt Nutricibus; quod, quando brevi diſcutitur, vulgo Bononiae *mal del pelo* dicitur; ſi vero gravius vexat, facile in mammarum abſceſſum deſinit.

§. CCCLXV.

Quando ab uteri levi phlogoſi oritur.

Differre vero ab his ſpeciebus (§. CCCLXIII. CCCLXIV.) videtur ea febris, quam levis interioris uteri caveae ex ſententia Swietenii inflammatio parit (§. CCCLIX). Haec enim, quando incidit, quoniam puerperas huic quoque obnoxias (§. CCCLXII.) eſſe poſuimus, uteri dolorem, tumorem, calorem, dyſuriam, aliaque ſymptomata, de quibus ſupra retulimus, paullatim conſequitur., & modo citius, modo tardius corripit, deſinitque pro vario phlogoſeos gradu, atque intenſionis duratione, & pro vario tempore, quo inflammatio ipſa, cujus febris iſthaec ſymptoma eſt, aggreditur. In hac praeterea lochia decolorantur, & ſucceſſive foetent, puriſque naturam aſſumunt, & ſi gravius malum eſt, inter initia non modo imminuuntur, ſed etiam fere omnino deficiunt. Non enim perpetuum eſt, lochia, febri accedente, minui, aut deficere, aut decolorari, aut foetere. At ſi, quacunque ex cauſſa, uti ex frigore admiſſo, terrore, animi pathemate, odoramentis, placentae fruſtulis retentis, ſanguineis concretionibus, aliiſque ſimilibus lochia reſtitent, cohibeantur, repellanturve, aliud ſane febris vehementioris genus oriatur, neceſſe eſt, ab hiſce omnino (§. CCCLXII. CCCLXIII. CCCLXIV.) cum origine, & natura, tum ſymptomatum gravitate, & periculo, tum effectuum varietate, atque exitu diverſiſſimum. Vera enim inflammatio uteri tunc morbum facit, vel caput, vel pectus, vel aliae nobiliores partes per metaſtaſim peſſime occupantur, ut inde plurima, funeſtiſſimaque mala puerperas in ſummum vitae diſcrimen adducant.

Quando ab uteri inflammatione.

Prognoſis, & curatio.

§. CCCLXVI.

Generatim febris lactea, ſi indicato tempore incipiat, & levior ſit, biduo, aut triduo finitur, aut ſi aliquanto longior perſiſtat, quarto, aut quinto die, leni, ut dictum eſt (§. CCCLVIII.), ſudore, urina multa, aut craſſa, interdum etiam liquidiore alvo, aut lochiorum fluxu, quae non nihil ſubſtiterant, copioſiore reſtituto. Paſſimque periculi expers habetur. Verum accurate indaganda eſt ejus origo, & natura, antequam quidquam de prognoſi, aut curatione pronuncietur. Si igitur ejuſmodi videatur, qualem (§. CCCLXIII.) deſcripſimus, vix Medici opera indiget, dummodo mitis ſit, & cito remittat, lochia leniter fluant, plethora abſit, nec quodpiam aliud ſymptoma gravius praeſto ſit. Tunc enim ſatis eſt puerperam quieſcere, a luce vividiore, ſermonibus, aut confabulationibus arceri, capite elevato decumbere, corpus a frigore defendi, potu tepido, aperienti, inodoro, grato, humores diluere, blandaeque diaphoréſi operam dare, victu tenuiſſimo ex jure pulli, ſimplici, aut cum pane decocto, ad juſta intervalla prudenter tributo uti, & clyſtere molliente, ſine ſtimulis, oleo olivarum, ubi opportunum viſum erit, addito, ſingulis aut alternis diebus alvum laxare, aut jam laxam abſtergere, donec integritas redeat. Raro ſanguinis miſſione opus eſt. Si tamen lochia aequo parcius fluant, aut, quod magis urget, ſiſtantur, plethóra vaſa turgeant, facies rubeat, caput doleat, & pulſationibus feriatur, aut ſpiritus difficulter ducatur, febris vehementius exardeat, cum pulſu pleno, forti, & duro, aut ſuppreſſo, aut uteri regio compreſſa aliquem doloris ſenſum edat, tunc ſanguinem inciſa in pede vena mitti protinus oportet, ne ex levi alias morbo in pejorem, gravioremque fiat tranſitus; idque interdum, ni remittant Symptomata, prudenter repeti.

Prima ſpecies quomodo curanda?

§. CCCLXVII.

Si vero ex ſignis (§. CCCLXIV.) comperiatur, febrim vere *lacteam*, nempe a copia humorum, aut lactis ad mammas congeſti eſſe, non alia curatio adhiberi licet, quam quae mammarum inflammationi. Reſolutio itaque omni cura tentanda eſt, primum abſtinentia, quiete, dato jure pulli tenui, ſingulis quatuor horis repetendo, aut bis in die panatella liquidiori, quae non multum lactis proventum augeat, potu aquoſo, leniter diuretico, cui ſubinde interponatur pulvis oculorum cancrorum cum nitro commixtus, ut temperet, aci-

Secunda ſpecies vere lactea dicenda.

Ejus curatio:

damque acrimoniam abſorbeat; deinde etiam, ſi lochia parcius fluant, febris protrahatur, pulſus vehemens, & durus, & plenus ſit, & reliqua Symptomata, quae inflammationis indicium praebent, una concurrant, aut capitis dolor, aut ſpirandi difficultas aliquod auxilium petant, ad ſanguinis miſſionem ex pede deveniendum eſt, pro circumſtantiarum ratione etiam iterandam; nec omittenda enemata, quae molliant, & leniter alvum laxent. Extrinſecus porro dolentibus mammis, tenſis, & nimium calentibus lintea imponi debent ex decocto malvae expreſſa, & identidem renovata, ſuper datis ſemper linteis duplicatis ſiccis, & tepentibus, ne fomenta juſto citius frigeſcant, frigoreque noceant. His ſaepe fit, ut laxatis viis lac e papillis ubertim extillet, quod maxime levat. Si rubor quaſi eryſipelatodes ſummam cutim teneat, non alienum eſt aliquid aceti ſimplicis, cujus odor ferri innoxie ſolet, decocto malvae adjicere, ut magis reſolvens, & temperans evadat. Sed a reſolventibus protinus temperare oportet, ac dolor, & mammae relaxantur; nam cauto opus eſt, ne lactis ſubita ad interiora metaſtaſis fiat, a qua plurima mala timeri poſſunt.

§. CCCLXVIII.

Fomenta ſicca. Alii fomentorum humidorum loco praecipiunt, mammas operiri linteolis ſiccis, calidiſque, atque haec, cum primum lacte maduerint, continuo renovari, ne frigeſcant; idque fieri volunt cautione adhibita, ne frigus admittatur, & noceat. Calorem autem hujuſmodi ſaepe antecellere quibuſcunque aliis remediis, ut petroſelino, appio, menthae, chereſyllo, farinae fabarum, aut ſecalis, melli, vini foecibus, butyro recenti in ſpiritu vini ſoluto, emplaſtris diachylon, aut ſpermatis caeti, aliiſque, quae admoveri ſolent, auctor eſt Lieutaudius (a). Verum etiam calor iſte, niſi temperatiſſimus ſit, noxa non vacat. Interdum enim in cauſſa fuit, cur repente ut a frigore, ſic a nimio calore contractis fibris vaſorum lac repercuſſum, cerebrum, pulmones, aliaſque interiores partes impeteret, apoplexias, pleuritides, peripneumonias, inflammationes, abſceſſuſque inferens, funeſta videlicet mala, quae a lacte nomen habent. At praeſtantius non novimus auxilium tam ad mammas tuto molliendas, quam ad avertendam lactis metáſtaſim, lactatione. Bis igitur quotidie mammis alumnus admoveatur, aut ſi per ejus infirmiorem aetatem non liceat, curandum ſaltem eſt, ut lac per aliquam mulierem, aut per catellum, aut per ſyphonem accommodatum exſugatur, donec infans, febre in primis diſcuſſa, libere id ipſe facere poſſit.

(a) *Précis de Médecin. l. III. p. 649.*

§. CCCLXIX.

§. CCCLXIX.

Illis vero, quae lac infantibus dare nolunt, ut pleraeque hodie ſunt, inclinata jam febre prodeſt quam maxime *arcanum duplicatum*, a ſcrupulis binis ad drachmas duas in quatuor partes diviſum, & juſtis intervallis in ſingulos dies datum ex hauſtu diluti tepidi capillorum veneris. Hoc enim ſale, teſte Leureto, qui primus ejus uſum hoc in caſu propoſuit, atque experientia ſuffragante, non ſolum lochia leniter promoventur, quod maxime intereſt, verum etiam urinarum, alvique excretio ſollicitatur; quo potiſſimum fit, ut lactis exuberans copia per haſce vias utiliſſime foras emittatur (*a*). Continuari autem hujuſmodi remedium debet, donec nihil lactis in mammis appareat, totumque e corpore eductum videatur. Non reticendum hic eſt, quorumdam in more poſitum eſſe, nona circiter die, qua febris lactea deſiiſſe conſuevit, alvum leni medicamento ſubducere, ſi prius non ſatis reſponderit; idque eo conſilio praeſtant, ut lactis reliquias deturbent, a quibus alioquin retentis vehementer ſibi timent. Verum non univerſim, nec ſine deliberatione in puerperis ad alvi ductionem properandum eſt, praeſertim lochiis rite, abundeque fluentibus. Haec enim a praepropera purgatione, aut temere inſtituta, facile ſupprimuntur, & periculoſas metáſtaſes faciunt. Alvo igitur pigra; lochiis imminutis, aut deficientibus; lacte ſaepius ad mammas redeunte; appetitu dejecto; oris ſapore depravato; ſomno a falſis imaginibus perturbato, poterit tuto alvus laxari ſale aliquo medio, uti Anglicano, aut Mutinenſi, aut Polychreſto, aut eodem ipſo Arcano duplicato ad quatuor, aut ſex drachmas in magna aquae calidae copia ſoluto.

Lac non dantibus quid conferat.

Arcanum duplicatum.

Purgatio.

(*a*) L. c. §. 948.

§. CCCLXX.

Haec quod ad febris Lacteae curationem. Verum ſcire etiam convenit, qua ratione ea anteverti, aut minui poſſit. Itaque duodecim circiter a partu horis, poſtquam puerpera ſomno refecta eſt, ſi lac praebere velit, recens natum uberibus admovere debet; nam ſuctio matura, & ſubinde repetita facit primum, ut lactis ſecretio facilius in mammis ſuccedat, deinde lacte educto cavet, ne mammae ultra modum turgeant, inflammenturque. Quae vero nutrici infantem tradunt, aut ita mammas habent turgidas, ut ab eo depleri nequeant, mulieris egent opera, aut alio artificio, ut ſupra dictum eſt, quo lactis copia minuatur. Copia item arcetur victu parciori, & parum alibili, & lac ſeroſius, liquidiuſque, ut citius aut ſugi poſſit, aut effluat, redditur

Quomodo praecaveri poſſit febris lactea.

Quid agendum in lactis metaſtaſi. potu aqueo, & facile tranſeunti. At his periculoſior caſus eſt, ſi lac mora aceſcens, aut vitiatum repente e mammis recedat, ſic ut omnino flacceſcant, & gravibus aliae partes ſymptomatibus (§. CCCLXVIII.) cum febre vehementi occupentur. Tunc illico ſanguinem ex pede potiſſimum mitti expedit; alvum laxare; lochia, & urinas leniter ciere; ut lac oberrans ad excretionem ducatur; imo ſi fortius malum urget, cantharidibus veſicas excitare, novumque materiae exitum aperire.

§. CCCLXXI.

Tertia ſpecies. Si ſigna demum levis uteri phlogoſeos, qualis ea eſt, de qua Swietenius diſſeruit (§. CCCLIX. CCCLXV.) praevalere videantur, praeter eam curationem, quam ſupra (§. CCCLXVI.) commendavimus, poterunt etiam uſui eſſe fomenta emollientia, uteri regioni impoſita, & oleoſa intrinſecus dari, ut facilius, quae utero inhaerent, ſecedant, & prodeant. Quod ſi lochia ſuppreſſa majoris inflammationis metum (§. CCCLXV.) incutiant, revocari quantocius ea debent. Nemo eſt, *Sanguis undenam mitti debeat.* qui tunc venae ſectionem non approbet. De loco tamen, unde mitti praeſtet, aliqua quaeſtio moveri ſolet. Plerique vero conveniunt, ſi lochia omnino, & repente ſuppreſſa ſint, caputque aut pectus impetant, aut in uteri vaſis retenta tumorem inflammatorium efficiant, ex venis brachii latioribus mittendum liberaliter eſſe, ut validior ab affectis, praegravatiſque viſceribus revulſio fiat; contra ſi tantum imminuta; ex pede, ut iterum revocentur, & debita copia fluant. Putant enim ſecta in pede vena, ad uterum copioſius ſanguinem allici, atque, ut ajunt, derivari; quamquam, ut ego arbitror, ſecta etiam pedis vena ab utero *V. S. in pede revellit ab utero.* revellere videatur. Venae enim pedis cum iliacis externis reſpondeant, neceſſe eſt, ut, his depletis, minor ad iliacas internas, quae utero ſanguinem afferunt, dato tempore fiat influxus; in quo revulſio conſiſtit. Quod ſi nec lochia poſt venaeſectiones iteratas redeant, nec congeſtio ſanguinis circa uterum digeratur, ſummum praeſidium eſt in hirudinibus vulvae labiis interioribus applicitis, atque in mitiſſimis, emollientibuſque liquoribus in uterum tepide per ſyphonem crebro injiciendis. Inter hos oleum amygdalarum dulcium recentiſſime ſine ignis ope expreſſum praeſtantiſſimum eſt. Fere eadem curatio convenit in uteri ipſius phlegmone, quam placenta retenta, aut laborioſior partus, aut vis externa adhibita intulerit.

§. CCCLXXII.

Nutricum febris lacteae curatio. Quae demum tumoribus mammarum, qui nutricibus extra puerperium ſuperveniunt (§. CCCLXIV.), opportunior curatio adhibenda ſit, Chirurgiae ſcriptores uberrime docent. Praecipuae vero ex iis, quae

alibi de inflammatione univerſim tradita ſunt, peti poſſunt. Illud tantummodo ſupereſt, quod moneam, lente omnino poſt depulſam febrem lacteam ad pleniorem victum eſſe redeundum, & corpus a frigore, aëre, aliiſque noxis probe defendendum.

FEBRIS GASTRICA ACUTA *.

§. CCCLXXIII.

Quid hoc nomine intelligatur.

Hujus quoque loci eſt illud febrium genus, quod, etſi varie ab auctoribus denominetur pro differenti ſede, in qua ejus fomes inſidere creditur, aut diverſa ipſius fomitis natura, & pravitate; rectius tamen cum BALLONIO (*a*) *Gaſtricae* nomine nuncupandum videtur, dummodo *acuta febris*, non *lenta* hac voce (*) intelligatur. Quocunque autem nomine ſcriptores eam appellarint, febrem videntur ſignificare voluiſſe, quae originis ſedem in imo ventre habeat, & a cacochylia, ſive a pravis, corruptis, putridiſque materiebus, ſucciſque primas vias infeſtantibus, & ſenſim in ſanguinem irrepentibus (1) gignatur, quaeque alvi dejectionibus cum ſpontaneis, tum arte promotis levetur, & ſolvatur.

* *Synonyma.*

Febris a putredine orta ALEXANDRI TRALLIANI, *l. XII. cap.* 12. *Febris putrida Monſpellienſium*, FIZESII *Tract. de febrib.*, LE ROY *ſecond. Mémoir. ſur les Fievr. p.* 243. *Febris putrida quorumdam* Recentiorum. *Febris meſenterica* BAGLIVII, *Prax. Med. lib.* 1. *De feb. malig. & meſenteric.* §. 3. & 4. *Febris acuta meſenterica* BURCHARDI, *Diſs. de Febr. acut. Meſent. Febris acuta ſtomachica, & inteſtinalis* HEISTERI, *Compend. medic. Pract. cap. V. Febris ſtercoralis* QUESNAEI, *Des Fievr. T.* 2. *pag.* 367. *Febris inteſtinalis, & meſenterica a cacochymia atrabilaria* RIEDELII, *De Febr. Inteſtin.* §. *XV. Febris putrida, aut bilioſa* TISSOTII, *Avis au Peuple Prem. Part. chap. XVI. pag.* 263.

(*a*) *Epidem. l.* 2. *p.* 117. 120. (*) Quae enim *Meſentericae* vocantur paſſim, atque a FERNELIO nomen habent, non ſunt hujus generis; nam ad lentas, & ſymptomaticas pertinent, de quibus, ubi de Hectica, jam mentio facta eſt.

(1) Viae, quae aditum in ſanguinem praebent, non ſunt tantum vaſa lactea, verum etiam vaſa abſorbentia, quae ut minus irritabilia promptius, faciliuſque recipiunt quemcumque humorem, licet acrem, & irritantem.

§. CCCLXXIV.

Quid cacochylia nobis ſit.

Cacochyliae autem nomine venit quidquid in ventriculo, inteſtinis, hepate, pancreate, aliiſque imi ventris viſceribus a naturali ſtatu alienum nidulatur, corrumpitur, aut alio quovis modo noxium eſt; ſive id primario ibi haereat, & ſtagnet, ſive a totius corporis habitu, aut aliunde illuc confluxerit, & coacervatum ibi ſit. Cujusmodi ſunt cruditates, & quaecumque alimentorum degenerationes in ventriculo col-

lectae ; excrementa in inteſtinis cunctantia , atque ad inſigniorem corruptionem evecta ; bilis in ductibus ſuis , & cyſtide fellea uberius congeſta , & putreſcens , aut in duodenum , ventriculumque effuſa , aut illapſa , & diu nimis ibidem remorans ; gaſtricus , pancreaticus , aut entericus ſuccus ſimiliter vitiatus ; ſanguinis , reliquorumque humorum recrementa aut retenta aut retro pulſa , atque ad inteſtina traducta ; vermium varia genera ; prava , noxia , putrida , venenata potus , cibi , medicamenti forma ingeſta ; miaſmata abſorpta , deglutita , & ventriculo , inteſtiniſve inhaerentia ; uno verbo ea omnia ex his , quae purgatione educi poſſunt , atque educta morbum imminuunt , aut penitus tollunt.

§. CCCLXXV.

Cur gaſtrica rectius appellatur.

Quia vero cacochylia iſta primarum viarum aut putrida , aut ad putreſcendum valde prona generatim hodie habetur ; ideo Monſpellienſes , Tissotius , aliique * febrem inde genitam *putridam* nominarunt ; verum fortaſſe non ſatis appoſite , nec accurate : nam fomes iſte febrilis variis modis nocere poteſt , variiſque vitiis praeditus eſſe , quin *putridus* exiſtat ; & nomen *putridæ* pluribus aliis febribus ** non modo a Veteribus , ſed etiam a Recentioribus inditum eſt , ſic ut rectius *gaſtrica* hujuſmodi febris appellanda videatur. Putridae enim vere dicendae illae videntur , in quibus vis putrefaciens ſanguinem ipſum diſſolvit , & putredo ipſa ſanguini ineſt , paullatimque in eo proſerpit. Quaecunque igitur febris , ut alibi indicavimus , ſive continens , ſive remittens , ſive intermittens , aut compoſita fuerit , cum putrida ſanguinis diſſolutione conjungitur , putrida dici poteſt , nec peculiare quoddam febris genus ea conſtituit. In vere putridis autem putredo ita propagatur ut , quamvis corrupti humoris portio ſubinde ſecedat , excernaturque , febris tamen non ideo decreſcit , vel minuitur , ſed nihilominus pergit adhuc exurere , & deflagrare. Contra res ſe habet in febre *gaſtrica* ſive ex cacochylia primarum viarum orta ; nam colluvie hac per purgationem ſubducta pleraque ſymptomata decedunt , & febris ipſa proportionate miteſcit. Quod ſi ob fomitis partem cum ſanguinè communicatam , cumque eo efferveſcentem , febris non penitus evaneſcit ; ipſa tamen extenuatur , prout ſaburra extunditur , detrahiturque. Quo ſane diſcrimine *gaſtrica febris* a reliquis vere putridis vulgo dictis apprime diſtinguitur.

* Paſſim Monſpellii , referente Le Roy , (*l. c. n. p.*) omnes febres rediguntur ad duo ſumma genera ; ad *putridas* nempe , & *malignas*. *Putridæ* , quae in primis viis fomitem , ut ſupra notavimus , habent , acutis quidem accenſentur , & ſymptomatibus gravibus ſtipantur , non tamen admodum periculoſis. Quibus contra ſymptomata ſuperveniunt periculoſa & terrentia , eae malignae habentur.

** *Putridæ* a Galenicis vocabantur, ut oſtenſum ſupra fuit, omnes febres, exceptis ephemeris, & hecticis; & praeſertim *Synochi*. Hodie *peſtilentes*, *veræ petechiales*, *carcerariæ*, *contagioſæ*, *noſocomicæ*, & pleraeque *malignæ* paſſim *putridæ* dicuntur, ut apud HUXHAMIUM, PRINGLIUM, STÖRCKIUM, QUARINIUM, alioſque quam plurimos videre eſt. In hunc locum opportuniſſime cadit id, quod adverſus veterum ſententiam ſcriptum reliquit ALEXANDER TRALLIANUS. Is (*l.* 12. *cap.* 2.) poſtquam ex eorum ſententia multa de febribus ex putredine oriundis protulit, haec habet: *Nonnulli vero medicorum nullam prorſus in venis putredinem fieri, ſed magis in ventre exiſtimarunt. Ejus autem rei fidem faciunt tum ex vermibus, quæ in eo generantur, tum ex recrementis ſubductis, quæ & malum odorem, & ad putredinem nihilominus inclinationem repræſentent. Indicant hoc quoque vomitus, inquiunt, qui crebro tam perfecte febres exciderunt, ut æger non amplius malam acceſſionem fit expertus. Jam alias rurſus a febri liberatos ex una, & ſola ſorbitione, vel injectione conſpexiſſe, verum non ex his modo, ſed aliis quoque multis accurate videre licet, quod venter etiam febrium ex putredine ortarum cauſa exiſtat, forſan autem aliarum quoque fons, & origo ipſe proprie exiſtit.*

§. CCCLXXVI.

Quotidianae continuae ut plurimum ſervat typum & morem Gaſtrica febris. Non negamus tamen, interdum eam varias periodi ſubire vices, nempe Tritaeophyarum, aut compoſitarum, aut erraticarum ſimillimam. Sed ſemper vere remittens eſt, & cacochyliae primarum viarum notas habet; in quo ejus character omnino conſiſtit. A QUESNAEO acriticis, ſive excrementitiis, ut ipſe loquitur, febribus adnumeratur; quia neque coctionis, neque legitimae criſeos capax eſt, utpote quae ſola impurae colluviei ſubductione curatur. Id ipſum jam ante QUESNAEUM docuerat BAGLIVIUS (*a*), inutilem in hac febre dierum criticorum conſiderationem ratus, cum coctionis, criſeoſque legibus minime eam reſpondere vidiſſet. *Remittens ſemper eſt.*

(*a*) *Prax. Med. l. c.* §. *IV.*

§. CCCLXXVII.

Eam antecedunt cauſſae, quae ciborum coctionem laedunt, perturbant, & depravant; quae perſpirationem cohibent, & ad inteſtina convertunt, quae bilem uberiorem, aut acriorem reddunt, fibrarum robur minuunt, motum humorum in imo ventre retardant, ſecretiones, excretioneſque viſcerum abdominalium ſupprimunt, cruditates, impuritateſque ventriculo, aut inteſtinis ſuppeditant, uti auſtrinae conſtitutiones, pluviae immodicae, aquarum inundationes, crebrae frigoris & caloris viciſſitudines, vegetabilium recentium, vini, aceti, & cerealium ſeminum inopia, panis mucidus, aut vermibus ſcatens, aut aliter ſuſpectus, fructuum immaturorum, aut facile putreſcentium, & carnium, *Cauſſæ antecedentes.*

aut lacticiniorum, aut crudorum alimentorum abuſus, vita deſes, aut curis, vigiliis, ſtudiiſve nimium diſtenta, moeror, pathemata diuturna, & prae ceteris aeſtas praefervida, ver humidum; & pluvioſum ſubſequens, atque alia hujuſmodi. Addunt etiam non nulli atmoſphaeram putridis halitibus refertam, atque effluvia locorum paluſtrium: quamquam ex his febres nedum gaſtricae, verum etiam nervoſae, & quaecumque aliae malignae, epidemicae, contagioſae, imo morbi ipſi exanthematici gigni ſoleant.

§. CCCLXXVIII.

Signa imminentis morbi. Quibus vero jam imminet morbus, hi aliquot ante diebus valde languent; capite, lumbis, & genibus dolent, aut pondus, & gravitatem toto corpore ſentiunt; interdum vehementi cephalalgia vexantur; pravo oris ſapore, matutinis praeſertim horis afficiuntur; cibum faſtidiunt, ac averſantur, & noctes inquietas, inſomneſque ſine ullo alio plerumque ſymptomate tranſigunt. *Signa jam incipientis.* Deinde incipiunt per vices horrere, & incaleſcere, donec tandem calore ſicco, atque acri exardeant. Tunc pulſus, qui horroris tempore erat parvus, & celer, ſe incipit efferre, & quandoque fit vehemens, non tamen durus, uti in ſynocho utraque eſſe conſuevit, niſi febris haec, quod non raro evenit, in plethoricum hominem, aut diatheſi ſanguinis inflammatoria praeditum inciderit. Capitis praeterea dolor plerumque ingraveſcit; vomitus aut vomendi cupido accedit; ſitis affligit; urina parcior redditur; atque os manifeſtius *Progreſſus.* amareſcit. Totam ferme noctem haec perdurant; mane vero adventante omnia aliquantum remittunt; miteſcit calor; pulſus etſi perpetuo ſit celer, & frequens, & primis etiam diebus inaequalis, aut obſcurus, non nihil tamen ſuae magnitudinis, & virium deperdit, aegro interea debili, & languido remanente (a).

(a) Tissot *Avis au Peuple Prem. Part. chapit. XVI.*

§. CCCLXXIX.

Praeter communem ſub veſperas febris intenſiorem gradum, non *Reliqua morbi ſigna.* nullis etiam interdiu aut noctu aliae quaedam, atque inordinatae, primis potiſſimum diebus, obveniunt quaſi acceſſiones, ſive incrementi ſpecies, quae aegrum exagitant. Dentes, lingua, fauces viſcida, & tenaci pellicula, modo albida, modo fuſca, & nigricanti, modo flava, & lutea obteguntur. Quibuſdam alvus compreſſa eſt; pleriſque tamen liqueſcit, & fluit; ſed pauca, liquida, vix levantia deſcendunt cum crebra dejiciendi neceſſitate. Dejectiones autem foetidiſſimum ſpirant odorem, nec diſſimilis ex ore halitus emánat. Vrina cum natura, habitu,

& colore, tum copia varia eſt. Initio plerumque tenuis, naturaliſque videtur, ſive id a ſpaſticis affectionibus, ſive a ſanguine nondum cacochyliae ingreſſu infecto, ſed puro, deducere velis: procedente vero morbo craſſa, turbida, ſubjugalis emittitur, & multiplex ſedimentum, poſtquam refrixerit, deponit; taliſque ad morbi uſque finem ſaepiſſime cernitur. Aliis cutis arida, & aſpera eſt; aliis humida, mollis, & vapore perfuſa, ſed ſine ullo ſymptomatum, & febris ipſius decremento. Hypochondria, quorum diligens obſervatio in omnibus acutis perutilis eſt, plerumque elevantur, turgent, tenduntur, & dolent. Imo Epigaſtrium in aliquibus, praeſertim iis, quibus circa hepar bilis putreſcit, & coacervatur, adeo tenditur, & tumet, ut prae dolore aegri manus attactum nec permittant, nec ferant (*a*).

(*a*) MERTENS *obſerv. medic.* P. *1. cap.* 2.

§. CCCLXXX.

Quamlibet alvi dejectionem ut plurimum praenuntiant anxietates quaedam, ſuſpiria, moleſtae ventris perturbationes, interiores ſpaſmi, borborygmi, flatuum ſtrepitus, aliaque hujuſmodi. Pavor dormientes crebro, & repente excitare conſuevit; imo vigilantibus quandoque adeo infeſtus eſt, ut ex levi quavis cauſſa ſaepe contremiſcant, & trepident. Quod plane ſymptoma BURCHARDUS certiſſimum cacochyliae in primis viis exiſtentis indicium eſſe aſſeverat. Pulſum etiam non parum lucis praebere, uſus comprobavit. Solet enim, ubi inteſtina, & ventriculus ſordibus ſcatent, & irritantur, parvus, contractus, inaequalis, atque interdum intermittens eſſe. Non rarum tamen eſt, multa ex his deſiderari, dubioſque haerere medicos, num primae viae excrementis obſideantur. In hac rerum ambiguitate, ut praecipit QUESNAEUS, oportet alvum clyſtere immiſſo pertentare. Prompta enim, aut tarda, facilis, aut difficilis excrementorum dejectio, quae clyſterem ſubſequetur, eorum color, odor, habituſque alienus, aut naturalis, pravum in inteſtinis fomitem reperiri, vel abeſſe indicabunt. Sed debet clyſter ex iis conſtare, quae nec colorem, nec odorem excrementorum immutare, aut confundere poſſint. Aptiſſima ad id prae ceteris ſenna eſt ex aqua leviter decocta, aut ſal catharticus amarus, aut Cremor Tartari, aut quicumque alius ſal aqua calenti ſolutus.

Pavor in ſomno quid ſignificet.

Pulſus qualis.

Quaeſitui obſervatio.

§. CCCLXXXI.

His igitur notis (§. CCCLXXVI. ad CCCLXXX.) haec febris potiſſimum proditur, HEISTERO judice, & teſte, quando benignior

eſt, & purior. Concedit tamen idem exercitatiſſimus Auctor, eam non raro ſibi alia aſſumere ſymptomata, quae non tam febrem ipſam, quam pejorem ejus naturam, gradum, malignitatem, majuſve aegrotantis diſcrimen indicare queant. Nam ubi malum aut ſoli naturae committitur, aut inepta curatione exaſperatur, aut ſua pravitate remediorum eludit praeſidium, quod ſaepiſſime in epidemicis quibusdam conſtitutionibus, in quibus exitioſiores cauſſae eam gignunt, incidere obſervatur; tunc acceſſiones vehementius invaleſcunt, tardius, vel minus remittunt, crebrius redeunt, duplicantur, triplicantur, aut inordinatae, atque erraticae fiunt. Hinc in ſcenam prodeunt ſummae praecordiorum anxietates, epigaſtrii, aut lateris unius ſecundum hypochondria dolor acutiſſimus, pleuritidem ſimulans; virium defectiones; lipothymiae; ardor interiorum partium, exteriorum frigus, aut tepor; ſingultus; tremores manuum; tendinum ſubſultus; mentis emotiones; ventris, atque hypochondriorum, quorum perneceſſaria Medico eſt frequens contrectatio, meteoriſmus; motuſque ſpaſtici, quibus faciei muſculi convelluntur.

Signa minus propria, pejorem morbum denotantia.

§. CCCLXXXII.

Ad haec aut ſponte, aut ex calefaciente, ut vocant, regimine, aut alexipharmacorum, ſudoriferorumque abuſu, aut neglecta alvi ductione, atque ideo invecta in ſanguinem morbida ſaburra maculae rubrae, aut lividae, aut obſcurae pulicum aut culicum morſibus ſimiles in ſummam cutim erumpunt, praeſertim circa collum, dorſum, & pectus, & tum *petechialis* vel *purpurata* febris vulgo appellatur, quamquam a *petechiali vera*, ſive a *morbo petechiarum*, in quo *petechiae* primarium morbum continent, ut alibi videbimus, multum diſcrepare videatur. Interdum etiam *exanthemata* tam rubra, quam alba, grana milii referentia, modo ſolitaria, modo *peticulis* intermixta cum moleſto pruritu prodeunt, & *morbum miliarem*, de quo alibi agemus, aemulantur: quae tamen hic, ut ſecundaria, & epigenomena haberi debent. Et tunc *miliaris febris* ſaepe nomen obtinet. Ubi vero malignitatis ſigna praeſto ſunt, & peticularem febrem ſimulat, quin tamen peticulae erumpant, *maligna* & *petechizans* a non nullis dicitur; item *morbilloſa*, & *catarrhalis*, cum morbilli cum ea, aut catarrhales affectus complicantur. Hujuſmodi profecto fuit *Febris catarrhalis putrida* anni 1768 a Carolo Mertensio deſcripta, & pari doctrina & felicitate curata (a). Nec abſunt interdum materiae morbificae ad alias partes tranſmigrationes. Ad aures tranſlata, ſurditatem; ad glandulas, parotides, ſimileſque tumores, inflammationes, atque abſceſſus; ad fauces, anginam; ad pectus, pleuritidem, & peripneumoniam; ad cerebrum, vigilias, delirium, phrenitidem, aut ſoporoſos affectus inducit. Quamquam multa ex his ſaepe

Peticulae.

Miliaria.

ſaepe eveniunt per ſolam nervorum, aut vaſorum, aut membranarum, ut non nullis etiam placet, conſentientium vim, quemadmodum ex eo demonſtrari videtur, quod interdum alvo ſive ſponte, ſive medicamento ſoluta penitus evaneſcunt.

(a) *Obſerv. med. de Febrib. putrid. & peſt. P. 1. cap. 1.*

§. CCCLXXXIII.

Quo caſu (§. CCCLXXXI. & CCCLXXXII.) tandem evenit, ut, mente ſive delira, ſive profundo ſomno oppreſſa, ipſa excrementa alvi, & cum his ſaepe lumbrici egeruntur, inſciis plerumque, aut non animadvertentibus aegris; qui ſupini omnino jacent, ad crura ſenſim delabuntur, & cuncta miſerrime reſpuunt auxilia. Nec raro muſcas venantur, feſtucas colligunt, garriunt, obmurmurant. Inter haec pulſus fiunt exiles, celeres, inaequales, obſcuri, intermittentes, nec facile eorum numerari ictus poſſunt. Sudor frigidus undique manat; pectoris cavum oppletur; ſtertor ſuccedit, & demum mors feralium ſymptomatum agmen claudit.

Signa graviſſimi morbi.

§. CCCLXXXIV.

Quando vero benignus, purus, legitimus, nec ulla cum malignitate conjunctus morbus eſt (§. CCCLXXVIII. CCCLXXIX. CCCLXXX.), nec arte, aut neglectu pervertitur, aliquamdiu in eodem primo illo ſtadio, quod ſupra expoſitum eſt, perſiſtit, quin ingraveſcat, aut minuatur. Poſtea mitior fit; ſymptomata omnia pacantur; acceſſiones minori profecto vi recrudeſcunt, citiuſque, & manifeſtius ſe ſe remittunt; capitis dolor tolerabilior eſt; alvus non ita crebro, ſed facilius excrementa dimittit, quae ut concocta magis, & copioſiora deſcendunt, ſic evidentius, certiuſque relevant aegrotantes. Urinae pariter uberius profluunt; ſomnus incipit facilior, & placidor eſſe, laborem non faciens, vires, animumque reſtaurans; lingua naturalem colorem, atque humiditatem acquirit; guſtus emendatur; aliqua redit cibi cupiditas, & paullatim, cute molliori, & vaporoſa ubique reddita, omnium functionum priſtina integritas reſtituitur,

Quando benigna eſt, & legitima.

§. CCCLXXXV.

Ergo prima hujuſce febris differentia eſt, ut vidimus, in *benignam*, & *malignam*. Poſteriorem oſtendunt virium lapſus, ſymptomata graviora, exanthemata, nervorum affectus, ſpaſmi, delirium.

Dividitur igitur in benignam, & malignam.

Horum abſentia priorem. Pro diverſa vero gaſtricae cacochyliae natura, & ratione, variae etiam differentiae eliciuntur. Hinc *pituitoſa*, ſive *glutinoſa* Sarconii & Sellii (*a*), *bilioſa* Tissotii (*b*), & *verminoſa* J. B. Morealis (*c*), aliorumque proficiſcuntur; prout nimirum vel pituita, & mucus, vel bilis, vel vermes primarium febris fomitem continere creduntur. *Pituitoſam* indicari dicunt lingua glutinoſa, alba, quaſi lardo obducta; ſaliva viſcida fauces atque os replente; urina tenui, limpida, aut turbida; ſapore oris fatuo; appetitu deficiente; victu antecedenti ex crudis, farinaceis, glutinoſis; temperamento pituitoſo, & melancholico. *Bilioſam* ſapore amaro, lingua flava, vel certe non mucoſa, vomitu, aut diarrhoea bilioſa, temperamento cholerico, flavo cutis colore, urinis ſubictericis, aut lateritiis. *Verminoſam* lumbricorum ſignis alibi a nobis traditis, ſed praeſertim eorumdem frequenti excretione. Verum etſi ſingularum notae, quibus diſcerni eas poſſe putant, enumeratae modo ſint, non tamen exiſtimaverim iis eſſe multum tribuendum, cum ſaepe omnes illae cauſſae una concurrant; nec pathognomonicae ità ſint, ut earum ope certa ſemper cujuſvis differentiae diagnoſis haberi queat.

Aliæ differentiæ, earumque ſigna.

(*a*) Pyretolog. p. 242. (*b*) Avis au peuple *chapit. XVI. p.* 263. (*c*) *Delle febbri maligne, e contag. prodotte da vermi. Modena an.* 1739.

§. CCCLXXXVI.

Nec rarum eſt, *gaſtricam* febrem cum diatheſi inflammatoria ſanguinis, quin imo cum peculiari quarumdam partium inflammatione complicari. Hinc *gaſtrica inflammatoria* apud non nullos tunc audit, & plerumque ab initio continens eſt, quamquam deinde, ſublata inflammatoria diatheſi, mox remittentis ſpeciem aſſumat. Interdum etiam in ea nedum cacochylia gaſtrica, verum etiam ſanguinis nimia tenuitas, aut putrida diſſolutio conjungitur. Quando id accidit, *gaſtricam*, aut *bilioſam putridam* aliqui eam vocant. Talis videtur fuiſſe *febris bilioſa Lauſanenſis* Tissotii (*a*), *maligna verminoſa* Morealis (*b*), *Febris continua putrida cum vermibus* Van den Boschii (*b**), *putrida bilioſa anni* 1769 Mertensii (*c*), *Febris bilioſa caſtrenſis*, & *locorum paluſtrium* Pringlii (*d*) & pleraeque *gaſtricæ epidemicæ*, & *malignæ* ab auctoribus deſcriptae. Atque hae ſunt praecipuae differentiae, quae in febrem gaſtricam cadunt. Num vero pro tot gaſtricarum generibus habendae ſint, quae innumeras fere ſpecies comprehendant, ut Sellius poſuit, vehementer dubitamus. Neque id naturae valde conſentaneum, nec clinicis ſatis commodum videtur.

Gaſtrica inflammatoria.

Gaſtrica bilioſa & putrida.

(*a*) *Differt. de febrib. bilioſ., ſeu Hiſtoria epidemiæ bilioſæ Lauſanenſis an.* 1754. (*b*) *l. c.* (*b**) *Hiſtor. conſtitutionis epidem. verminoſæ quæ annis* 1760. 1761.

1762 & *initio* 1763 &c. *cap.* 3. *ſect.* 1. §. 25. (*c*) *L. c.* P. 1. *cap.* 2. *pag.* 50. (*d*) *Oſſervazion. ſopra le malattie d' Armata P. III. cap. IV.* §. 1. 2. 3.

Prognoſis.

§. CCCLXXXVII.

Generatim haec febris certos, ſtatoſque non habet ſive ſalutis, ſive exitii terminos. Nam aliae leves ſunt, & benigniores, aliae graviſſimae, aut malignae, prout nimirum paucioribus, aut pluribus perniciofis ſymptomatibus, & quidem fibroſum, nervoſumque genus plus, minus afficientibus inſoleſcunt, & terrent. Ex ſolis enim ſpaſticis affectionibus, quae in hac febre excitantur, non raro lethales peripneumoniae, pleuritides, anginae, cardialgiae, colici, aut iliaci dolores, cephalalgiae acutiſſimae, tuſſes vehementes, ſumma virium dejectio, lethargus, phrenitis conſequuntur; quemadmodum ſupra indicatum eſt; ſicque complura mala implicatiſſima oriuntur, quae varios periculi, & perniciei gradus conſtituunt. Majus quoque periculum eſt, quando cum aliis morbis complicatur, nempe cum morbillis, cum variolis, exanthematis miliaribus, cum ſynochis putribus, aut imputribus, praeſertim ardentibus, cum particularibus inflammationibus, aliiſque acutis morbis. *Prognoſis varia.*

§. CCCLXXXVIII.

Attamen quando levior eſt, plerumque paucos intra dies finitur; Contra, ſi gravior non niſi exactis ſex hebdomadis, imo etiam longiore tempore. Tanta vero diuturnitas morbi non a ſola morbificae materiae copia, & pravitate, ſed plerumque etiam a praepoſtera curandi ratione proficiſci ſolet; nam communius ejus curriculum intra quatuordecim, aut intra triginta dies, quando longius procurrit, circumſcribitur. At quoties vehementiſſimis urget ſymptomatibus, inepteque curatur, ſaepe accidit, ut aegros jugulet nona die, interdum decima octava, aut vigeſima. Quandoque etiam poſt varias ſpei, & timoris viciſſitudines ad quadrageſimam, qua demum ſolvitur, ut modo innui, protrahi viſa eſt. Ideoque cavendum eſt, quando etiam funeſtiſſima omnia videntur, ne ſtatim exitium inevitabile praedicatur, quia non raro, cognita, expulſaque per vomitum, aut alvi dejectionem materiali cauſſa, cito, atque inexpectato diſſipantur. *Duratio.*

§. CCCLXXXIX.

Alvi fluxus, qui ut plurimum ſupervenit, aut comes eſt, ſi arte, aut caſu ſupprimatur, tum aegrotantium res in pejus ruunt, translata *Alvi fluxus quid indicet?*

ad interiora, nobilioraque alia viſcera gaſtrica, corruptaque cacochylia. Quod Stahlius ipſe, & reliqui ejus aſſeclae, ubi de febre *catarrhali maligna Germanorum*, ſive *epidemica*, & *petechizante*, quam reapſe ad gaſtricas ſpectare infra demonſtrabimus, ſpeciatim loquuntur, luculenter teſtatum faciunt. At dejectiones tenues, liquidae nimis, aquoſae, aut ſincerae non vacant periculo. Contra bonum omen portendunt excrementa paullo ſpiſſiora, pulticulae ſimilia, & foeculentiora, minuſque foetentia. Gaſtrica maligna, aut epidemica, bilioſa, putrida, aut cum aliis morbis complicata perniciosior, difficiliorque eſſe conſuevit. Reſpiratio quo liberior, faciliorque, aut aequalior; quo minor anxietas, aut irrequies eſt, eo major ſalutis ſpes. Pulſus exiles parvi, inaequales; facies livida, tetra, pallida; ſummus virium lapſus; mentis aberrationes, in primis ſi eas nec capitis dolor, nec vigiliae immodicae anteceſſerint; frigus extremorum, cum olidiſſimis, pallidis, aut fuſcis, nigriſve dejectionibus, inteſtinorum gangraenam, aut ſphacelum imminere, proximamque mortem ſignificant. In gangraenam quoque facile abeunt viſcerum inflammationes, quae huic febri ſuperveniunt, nec mirum in tanta humorum putredine, aut ad putreſcendum proclivitate. Sanguinis item corrupti, atri, ſplendentis profluvium, niſi ab haemorrhoidibus fundatur, plerumque lethiferum eſt. Reliqua bonum, aut malum eventum indicantia ſatis, ni fallimur, ex iis, quae in hujuſce febris hiſtoria protulimus, erui poſſunt. Poſtremo id ſolum adjicimus, crudum morbum adhuc eſſe, dum ſymptomata intenduntur, aut pertinaciter ſaeviunt; ad coctionem procedere, iis inclinatis, aut decedentibus; nam vera coctio nulla, ut ex Baglivio, & Quesnaeo monuimus, in hac febre fieri conſuevit.

Dejectiones crudae.

Gaſtricarum varia natura.

Signa bona, & mala.

Nulla coctio expectanda.

Curatio.

§. CCCXC.

Morbi natura, atque ipſa Ratio poſtulat, ut quam citiſſime omnis e primis viis ſaburra expellatur, inflammationis ſi quis timor eſt, aut metaſtaſeos provide avertatur, ſpaſticae ſolidarum partium affectiones tollantur, & putredini, aut ſanguinis putridae diſſolutioni, quoad fieri poteſt, eatur obviam. Ante omnia vero perpendendum rite eſt, num protinus ab initio ſanguinem mitti expediat. Plerique enim non mittendum eſſe, docent. Sed ego, quaenam in hac controverſia attendenda ſint; quo modo cognoſci poſſit, ubi ſanguinis miſſio conveniat, paucis complectar. Nam ſi aetas florida, ſi temperamentum ſanguineum, ſi bonus corporis habitus, ſi plethora, ſi pulſus magnus, vehemens, aut durus, ſi dolor capitis atrox, ſi pectoris oppreſſio reſpirationem laedens, atque alia ſymptomata immitia concurrant, ſi ea, quae calefaciunt,

Indicationes.

An ſanguis mittendus?

diatheſimque phlogiſticam ſanguini inducunt, praeceſſerint, ſi aliqua pars inflammationis metu tentetur (§. CCCLXXXI. LXXXII.), aut gaſtrica febris cum diatheſi inflammatoria, uti in *gaſtrico-inflammatoria* (§. CCCLXXXVI.) accidit, confeſtim, ac inter initia, ſanguis e vena mitti debet, & ſi ſemel ſatis non fuerit, iterato id etiam fieri poterit. Inter ſymptomata, quae id auxilii expoſcunt, recenſendus quoque eſt venter tumens, dolens, tenſus, & clauſus. Alias ſanguinis miſſio ſupervacua eſſe conſuevit, imo noxia, tum in primis, cum febris jam aliquantum proceſſerit, vel cum putrida ſanguinis diſſolutione complicetur, ut in *gaſtrico-putrida* (§. CCCLXXXVI.) ſive *bilioſo-putrida*, praeſertim *epidemica*, aut *maligna* evenit. Quo in caſu, ſi quid tamen eam indicet, tutius ſanguis cucurbitulis ſcarificatis, aut hirudinibus temporibus, naribus, aut haemorrhoidibus admotis mittitur; idque convenientiſſimum prope eſt in ipſo morbi etiam progreſſu.

§. CCCXCI.

Ceterum, quod perneceſſarium eſt, primarum viarum ſordes mature excutiendae ſunt, idque vel vomitione, vel ducta alvo praeſtandum. *Purgatio duplex.* Vomitione, ſi materies circa ventriculum turgeat; quod innoteſcit potiſſimum ex lingua lurida, & ſordida, óre amaro, anima foetida, nauſea, vomitu bilioſo, vel pituitoſo, ſenſu moleſtiae, aut ponderis circa praecordia, anxietate, cephalalgia ſympathica, aurium ſuſurru, oculorum caligine, aut vertigine, neque interea febris impetus, aut inflammati ventriculi, inteſtinorumque ſuſpicio, aut ſputum ſanguinis, aut aliud quidpiam obſtet. Obſtare etiam ſolet enterocéle, niſi cingulo rite applicito inteſtinorum vehemens prolapſus avertatur. Graviditas quoque impedimento eſt; ſed non tanto, ut quandoque in robuſtis, difficulterque abortientibus, ſi neceſſitas urgeat, leniſſime vomitus cieri non poſſit. *Indicantia emeſim.* Alvi vero ductione, ſi vomitus cieri nequeat, aut gaſtrica colluvies inteſtina potius teneat; quod indicant genuum gravitas, lumborum dolor, epigaſtrii, aut ventris tumor ſine inflammatione, borborygmi, flatus, tormina, alvi egeſtiones foetidae, liquidae, mordicantes, & bilioſae. *Indicantia alvi ductionem.*

§. CCCXCII.

Vomitus autem cieri poteſt vel aqua tepida oleo remixta, affatimque epota, vel oxymelle ſcillitico, vel ipecacuanha, vel in robuſtioribus tartaro emetico, in magna aquae tepentis copia ſoluto, & diviſim ad intervalla, donec vomitus ſubſequatur, propinato. Nec ſemel tantum, ubi multa gaſtrica cacochylia eſt, ſufficit vomitum prolicere, ſed interdum id iterari, prout res exigit, opus eſt. Educta per bre- *Quibus auxiliis vomitus, aut alvi dejectio quaerenda.*

viorem viam cacochylia, proponit Tissotius Tamarindorum leve decoctum, vel aliquot Cremoris Tartari drachmas ſingulis, vel alternis diebus ſumendas; quibus & blande alvus ducatur, & calor contemperetur, & putredini, alkalinaeque degenerationi occurratur. Morealius ingens ſe conſecutum eſſe ſcribit emolumentum ex mixtura quadam, quae habet aquam ſcordii, theriacalem, totius citri, & rhabarbari tantillum, aut ejuſdem ſyrupum, cochleatim toto morbi decurſu identidem data, & ſine ea argentum vivum, quod ſummum vermium & febrium inde ortarum antidotum celebrat, adhibitum fruſtra fuiſſe, palam fatetur; adeo & ipſe neceſſariam comperit alvi ductionem, quam datum illud medicamentum per epicraſim praeſtabat.

§. CCCXCIII.

Heiſteri methodus.

Sed nemo fortaſſe alvi ductionem in hujuſmodi febre pluris fecit, quam Heisterus. Is praeterlapſo etiam morbi principio in omnibus gaſtricis febribus, imo in *malignis* quibuſque *exanthematicis*, & *petechizantibus* (§. CCCLXXXII. CCCLXXXIX.) cujuſque aetatis homines, itemque pueros, & puerperas adorientibus, experientia Wagneri Medici Lubeccenſis non ignobilis, & ſua confiſus, magnis effert laudibus peculiarem quamdam medendi rationem, quae non ſolum ad eas curandas, verum etiam ad eas ex malignis in benignas convertendas plurimum valere dicitur. Nempe ſumit Ipecacuanham a ſcrupulo uno ad drachmam ſemis cum arcano duplicato probe contritam, & diluit eam aquae cardui benedicti unciis tribus, vel quatuor. De hac mixtura quavis ſemihora, vel ſingulis horis cochleare unum vel alterum dandum eſſe jubet, interpoſita identidem potione aliqua temperante, & diapnoica, donec emetica remedii vis exeratur. Si intra duodecim circiter horas vertigo, lipothymia, faucium dolor, aliaque malignitatem indicantia ſymptomata non ſe ſe remiſerint, neque pulſus, & reſpiratio liberiores fiant (reſpiratio enim anxia, inaequalis, crebra, difficilis, ſuſpirioſa pro ſigno ferme proprio febrium mali moris habetur); eamdem mixturam repetere oportet, quouſque morbus in melius vergere incipiat, neque ab exhibendis aliquot ipecacuanhae granis deſiſtendum eſt, niſi cum prava malignitatis indicia penitus evanuerint; quod intra biduum quandoque contingit. Namque vi etiam alexipharmaca pollere ea creditur.

§. CCCXCIV.

Quando audacter purgandum, quando timide, & caute.

Qod ſi materia in Inteſtinis turgeat (CCCXCI), nec locus ſit epicraticae purgationi, ſed illico deturbari debeat, opportuniſſime dari ſolent Manna, caſſia, ſal Anglicus, Polychreſtus, ſubamarus Mutinenſis,

Porrectanus, Rhabarbarum, ſyrupus florum perſici, Electuarium lenitivum, Pulpa Tamarindorum, Diatartarum Petri Caſtelli, & quidem ea quantitate, qua inteſtinalis ſaburrae potior ſaltem pars ſatis valide dejiciatur. At in alvo ducenda ſemper temperamentum aliquod adhibendum eſt, ne nimius alvi fluxus excitetur, qui aegrum proſternat, quod praecipue timeri poteſt in febre *gaſtrico-putrida* aliiſque congeneribus (§. CCCLXXXVI) ubi ad diſſolutionem ſumma proclivitas eſt, aut ne inteſtina crebra, aut nimia catharticorum irritatione inflammentur, quod in *gaſtrico-inflammatoria* (§. *eod.*) non infrequens eſt. Quorumdam etiam conſilium eſt, materiam, antequam ejus evacuatio tentetur, iis, quae digerunt, incidunt, & attenuant, fluidiorem reddendam eſſe, atque ad exeundum paratiorem. Id, ſi aliquando, tum ſane expedit, cum tenax, inerſque mucus ventriculo, atque inteſtinis adhaereſcit, ut in *gaſtrica pituitoſa*, ſive *glutinoſa* (§. CCCLXXXV.) ſaepe fit, aut bilis ſpiſſitudinem piceam adepta choledochum, cyſtimque felleam oppleat, ſicuti in *gaſtrica bilioſa* (ibid.) interdum evenire, veri ſimile eſt. Sed plerumque non diu cunctandum eſt, ne retentae putridae ſordes graviſſimum brevi, periculoſioremque morbum efficiant, cui ſive arcendo, ſive fugando cum ſanguinis miſſio, tum purgatio, ſera nimis, impar deinde evadat; aut magis, magiſque liquatae in vias ſanguinis magno aegrotantium diſcrimine transferantur.

§. CCCXCV.

Interdum tanta *ſenſibilitate*, atque *irritabilitate* donantur aegroti, ut metui poſſit, ne emetica, aut purgantia morbum potius exaſperent. *Oleoſa quando utilia.* Tunc aptiſſimum eſt expiandis primis viis oleum olivarum optimae notae, aut ſeminum lini, aut amygdalarum dulcium ſine ignis ope recens expreſſum, ad quatuor, quinque, vel ſex uncias uno hauſtu. Id enim duplici plerumque evacuatione, nimirum per ſuperiora, & inferiora, aegris opitulatur, acres humores obtundit, viſcidos, tenaceſque reſolvit, ſpaſticas contractiones laxat, & lenit, aliaque bona praeſtat. Non me quidem latet, a pleriſque hodie ob abuſum fortaſſe, qui olim fieri promiſcue ſolebat, odio illud haberi, reprobarique tamquam noxium, quia facile ranceſcit, & phlogiſto ſcatet, atque adeo febris fomitem augere poſſe videtur. Verum animadvertant velim, quale oleum, quantumque a me proponatur. Si enim optimae notae ſit, & quam recentiſſimum, eaque copia detur, qua citiſſime ſtomachum, atque inteſtina pertranſeat, omnis noxa, quae ab ejus rancore timetur, profecto vitabitur. Sin vero, nullo ejus habito delectu, rancido proximum fuerit, & cochleatim, aut unciatim propinetur; perſpicuum plane eſt, diu in ventriculo reſtitans, mora, & loci calore rancidum, prout natura rancori propius eſt, facile futurum eſſe.

§. CCCXCVI.

Oleum defunditur. Sed largiamur, quocumque modo datum ſit, ſemper, ut obijciunt, illudranceſcere. Ranceſcet autem, vel dum ventriculo, inteſtiniſque continetur, vel poſtquam in ſanguinem penetraverit. Si primum, quod fieri interdum poſſe concedimus, contingat; vim certe acquirit, qua irritatis, conſtrictiſque vaſorum lacteorum oſculis repellatur, neque ea ingredi poſſit. Sed inquies, in venas inhalantes, quae aut irritabilitate carent, aut certe exigua donantur, ideoque irritatione non contrahuntur, patentior, expeditiorque ei via erit. Ne vero id poſſibile credam, facit primum ipſius olei craſſities, & tenacitas, qua in eas penetrare prohibetur, deinde acris, quam contraxit, rancidítas. Hac enim dum oleum a venis abſorberi deberet, fibris tum ventriculi, tum inteſtinorum irritatis ſic periſtalticus eorum motus intenditur, & ſollicitatur, ut non modo excrementa, verum etiam cum iis oleum ipſum prompte, facilequé egerantur. Quod ſi alterum malueris, vix eſt, cur aliquid timeas; nam oleum, antequam cum ſanguine communicetur, ventriculi actione ita permutatum, & ſubactum puto, ut olei forma, & natura quodammodo amiſſa in chylum convertatur, atque adeo alieniſſimum fiat a rancíditate, & corruptione, unde tam multa mala timentur. Si quis tamen rancorem * olei formidet, arcebitur facile adjecto ſucco citri, aut limonum, aut oxymelle. Sic enim phlogiſton, quod extricatum ranciditatem oleo impertit, coërcetur, & cogitur. Acida enim phlogiſto prompte junguntur, illudque quodammodo irretiunt. Quod ſi oleum ſive ob ranciditatis metum, ſive ob alias cauſſas locum non inveniat, nec alia medicamenta ob irritandi facultatem dari poſſint, tunc clyſteres tutiſſime injiciuntur, & repeti crebro debent, dummodo ex mitiorum claſſe deſumantur.

* Sunt autem quaedam oleorum genera, quae difficillime, & tardiſſime ranceſcunt. Illud olivarum oleum, quod frigendis cibis adhiberi ſolet, ejuſmodi eſt, ut etiam ignis vim paſſum, acrimoniam non contrahat, & blandum remaneat. Nuperrime oleum Ricini praedicari video, ut minime noxium, ab Anglis. Non ergo ita facile ranceſcit oleum quodvis, ut quidam volunt.

§. CCCXCVII.

Dum haec peraguntur, ut gaſtrica cacochylia expellatur; non praetermittenda ea ſunt, quae bilioſae, aut alkalinae acritudini, aut putredini opponuntur. Acida in primis tam vegetabilia, quam foſſilia ad *Acidorum utilitas.* hoc maxime valent, quae id inſuper boni efficiunt, ut febris nimius fervor, impetuſque, ſi vehementius excandeſcat, compeſcatur. Phlogiſton enim

enim cohibent, calorem refraenant, cordis, arteriarumque irritabilitatem imminuunt. Aquae igitur, quam affatim bibi oportet, inſtillatur ſuccus aliquis acidus ex iis, quos vegetabilia ſuppeditant, uti acetum vini, ſuccus limonum, mali citrei, aut aurantii, ſyrupi ex his parati, itemque berberum, rubi idaei, aliorumque ſimilium. Ubi major aeſtus eſt, majorque ad putredinem, liquationemque propenſio, aut ſanguis ipſe jam jam computreſcere videatur, ut in *gaſtrica putrida* (§. CCCLXXXVI.) contingit, vegetabilibus acida foſſilia utilius ſubſtituuntur. Tissotius ſpiritum ſulphuris *per campanam* reliquis anteponit, mixturamque ex ejus parte una, & ſyrupi violarum partibus ſex confectam extollit, de qua cochlear unum potui adjiciendum, repetendumque id ſingulis horis praecipit. Animadvertere tamen oportet foſſilium acidos ſpiritus, & praecipue vitriolicum, & ſulphureum volatilem ſenſibilitati nervorum, & fibrarum cordis, arteriarumque irritabilitati noxios eſſe; quare ſi facultates animales, vitaleſque nimium langueant, uti a putreſcentibus humoribus, aut a putrida cacochylia ſaepiſſime languent, tunc acidis hujuſmodi valentioribus, non niſi caute, uti licet, aut cum iis conjungi, commiſcerique debent, quae vires omnes erigunt, excitantque, qualia ſunt radix ſerpentariae virginianae, contrayervae, cortex peruvianus, atque alia hujuſmodi. Tutius adhibentur ea, quae per vini ſpiritum a chymicis edulcata fuerint. Inter quae *Elixir Vitrioli* * *aromaticum* excellit.

* Fit miſcendo Tincturae aromaticae libram unam cum ſpiritus vitrioli fortis uncias quatuor. *Tinctura* autem *aromatica* eſt haec:

℞. *Cinnamom. drach. vj. ſemin. cardamom. min. drachm. iij. Piper. long. Zingiber. an. drachm. ij. ſpirit. vini tenuioris lib. ij. Digere ſine calore, & cola.*

§. CCCXCVIII.

Multa hodie praedicantur de *aëris fixi* virtute antiſeptica, quo aqua tam bibenda, quam per clyſteres in alvum ſubter danda methodo Priſtleyana imbui poteſt. Sed quidquid ei ineſt facultatis, id omne ab acido vitriolico, quocum *aër fixus* certe combinatur, deducendum jam fere omnes fatentur. Camphora praeſtantiſſimum *antiſepticum* praebet, tam ore, quam ano excepta, & praeterea ſpaſmos lenit, nec tamen irritabilitati cordis Hallerianae officit, imo hanc languentem erigit, & recreat *(a)*; nerveae vero ſenſibilitati, ſi langueat, non admodum amica eſt *(b)*, imo eam magis deprimit. Tunc potiſſimum convenit Arnica montana Linnaei *(c)*, qua vis nervea ſtimulo egens egregie excitatur, & reviviſcit. Hanc etiam tam dilúti, & decocti, quam extracti, aut pulveris forma adhibitam nuperrime Cl. Collinius *(d)* adverſus omne putredinis genus magnis extulit laudibus.

Aër fixus. *Camphora.* *Arnica.*

(*a*) Vid. Sebaſtiani Severii *Theſes de Camphora*, *ejuſque viribus*, quas *VI Kal. Quintil. A.* 1776 in Archigymnaſio Ticinenſi ſub meo praeſidio propugnavit. Item Cl. Collinii libellus *de Camphora*, Vindobonae editus an. 1773 ſive P. 3. *obſervationum circa Morbos acutos*, & *chronicos factarum*. (*b*) Severii *Theſ. l. c.* Th. XVI. XVII. XVIII. XXI. XXIII. Baſſianus Carminati *De animalium ex mephitibus*, & *noxiis halitibus interitu* &c. *l.* 3. *cap.* 3. *p.* 177. *ad* 191. *ed. Laud. Pompeja* 1777. (*c*) Vid. Henric. Joseph Collin. *Florum Arnicæ vires* &c. Vien. 1773 *ſive obſervationum* &c. *Pars quarta*, & *P. V.* (*d*) *Ibid.*

§. CCCXCIX.

Analeptica, & cardiaca. Cum vero ſive a putridis, ſepticiſque inquinamentis, ſive evacuationum frequentia, & copia vires vitales quandoque dejiciantur, his ſubveniendum eſt cardiacis, atque analepticis. Vinum rubrum, cui incocta ſint cinnamomum, macis, nux myriſtica, aut canarienſe, aut cyprinum, aut malvaticum, aut ſyracuſanum, aqua contemperatum tunc uſui eſſe ſolet. At ubi etiam auſtero, & ſubaſtringenti, quo fibrae firmentur, humoreſque quodammodo contineantur, opus eſt; praefertur *Vinum quale.* Rhenanum, Auſtriacum, Moſellanum, quibus roborans, & antiſeptica inſignior vis ineſt, exigua vero calefaciens, aut inebrians. Noſtrates uti poſſunt vinis acidulis, auſteriſque Montium Briantinorum, aut Tyrolenſium, aut celebri Aemiliae vino, cui *ſangioveſe* nomen eſt, aut etiam etruſco, quod a Monte Politiano denominatur, etſi aliquantum fumoſis. Pauperibus utile erit vinum ex acinis Mali Punici expreſſum, riteque fermentatum, quod in Pharmacopoliis proſtare ſemper deberet. Jura quoque panis paullo ſpiſſiora, quibus aut vini, aut ſucci e malo citreo aliquid adjectum ſit, vires inſtaurant mirifice, & corpus enutriunt, nec facile putrefiunt. Neque hic praetereunda eſt illa nectaris, ambroſiaeque ſpecies, ex *cacao* confecta, quae in deliciis pene omnium eſt hodie, utpote analepticum, cardiacumque praeſtantiſſimum praeſidium. *Cioccolata.*

CCCC.

Opium. Neque interdum aliena ſunt penitus medicamenta, quae opium habent; quando nimirum turbationes ab emeticis inductae compeſcendae ſunt, aut nimius alvi fluxus coërcendus, aut mitigandus, aut dolores ventris leniendi, aut pervigilio proſpiciendum. Nervorum enim ſenſibilitatem imminuunt, quietem conciliant, ſpaſmos ſedant, evacuationes nimias refraenant, dum interim vim cordis irritabilem, cardiacorum inſtar, opportune data certo certius excitant, quod Hallerus, aliique poſt eum indubiis (*a*) periclitationibus demonſtrarunt, fruſtra atque immerito negantibus aliis. In his praecipue commendantur ad hunc finem Laudanum liquidum Sydenhamii, Theriaca Andromachi, Electuarium Diaſcordii Fracastorii, Philonium Romanum, atque his ſimi-

lia. Somnum vero blande advocant, ſi opio locus haud ſit, papaveris capita, liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, & *ſal ſedativum* HOMBERGII, de quo tamen dubitant non pauci. Alvo etiam liquidae ſiſtendae, ubi putrida diſſolutio humorum eam immodice fluxam reddit, plurimum confert acidum chalcanthi, ſive vitrioli, de quo ſupra, potui inſtillatum ad gratam aciditatem.

(*a*) CARMINAT. *l. c.*

§. CCCCI.

Quod ſi his (§. CCCXC. ad CCCC.) non proficientibus, febris trahatur, nec miteſcat, dolorque capitis perſiſtat, aut ab aliis ſymptomatibus, uti ſopore, aut delirio cerebrum affici ſignificetur, ea, quae veſicam, atque ulcus inducunt, ſuris imponenda ſunt, diuque ex iis pus movendum, aut epiſpaſtica, & phoenigmi, & praecipue ex ſynapi & fermento panis compoſita plantis pedum admovenda, aut pedes, ubi cum dolore agrypnia jungitur, in calidam demittendi. At, ſi neque his obediat morbus, ſanguis e partibus capiti, aut cerebro propioribus detrahi poteſt; quod multimodis, ut alias dictum eſt, exequimur. Animadvertendum vero eſt, cantharidas, quibus ad veſicas excitandas ut plurimum utuntur Medici, in febre *gaſtrico-putrida*, in qua nempe putridus fomes ſanguinem infecit, liquavitque, plus ſaepe nocere, quam proficere. Id experti pluries teſtantur BORELLUS (*a*), RICHA (*b*), TISSOTIUS (*c*), aliique bene multi. Quare tunc potius phoenigmis, aut ſynapiſmis utendum ſuadent, quos utiliores repererunt. *Veſicantia.*

(*a*) *Epiſt. ad Malpigh. p.* 28. (*b*) *Conſtit. Epid. Taurin. ann.* 1720. §. 32. (*c*) *Febr.Illioſ. Lauſann. p.* 44. 45.

§. CCCCII.

Nec Lumbricorum, ſi eos adeſſe ſuſpicemur, quod uſuvenit in *gaſtrica verminoſa* (§. CCCLXXXV.), oblivíſci licet. Acida e foſſilibus praeſertim igne elicita, quae ſupra jam alio conſilio propoſuimus, Lumbricis, ſive vermibus etiam enecandis idonea maxime ſunt, expellendis vero eccoprotica, quae in ipſo curationis initio laudavimus. Sed praeterea flores Tanaceti, ſemina Abſynthii ſantonici, radix Valerianae ſylveſtris, corallina, myrrha, aloë, cornu cervinum uſtum, petroleum, camphora, aliaque hujus ordinis adhibenda ſunt, nam quae de argento vivo narrantur, fidem nequaquam merentur, uti hodie multi perhibent, egoque adhuc juvenis prae ceteris peculiari opuſculo (*a*) oſtendi. Neque certior fortaſſe eſt ipſius radicis Filicis a Veteribus decantata *Vermines.* *Anthelminthica.*

facultas. Quod vero ad Argentum vivum attinet, ſi quis tamen eo; aut ejus compoſitionibus uti velit, is caveat oportet ab acidorum in primis valentiorum uſu, ne, ſi ſimul propinentur, remedium illud in venenum erodens vertatur.

(*a*) *De Anthelminthica Argenti vivi facultate. Faventiæ ann.* 1753.

§. CCCCIII.

Abdominis tumor. Nihil vero frequentius eſt in hac febre, quam abdomen intumeſcere (§. CCCLXXIX. CCCLXXXI.) & tendi, in primis circa epigaſtrium, atque hypochondria. Quando id in initio, aut augmento in- *Quando inflammationis ſignum.* cidit, doletque aliqua pars, vel contrectata renititur, dolorisque ſenſum exhibet, tunc ſpaſmo contracta alicubi inteſtina aërem, aut ſordes, quibus urgentur, retinent, vel inflammationis in aliquo viſcere latitantis timor eſt. Huic malo occurrere oportet fomentis, cataplaſmatis, aut linimentis, quae molliunt, & leviter diſcutiunt, enematibusque ejuſdem generis; nec alienum eſt, ſi inflammationis notae manifeſtius ſe prodant, pulſuſque magnitudo, durities, aut vibratio, aut calor interior, pulſatio, & reliqua conſentiant, ſanguinem e brachio mittere, aut ſi ſatis detractum ſanguinis jam ſit, nec vires profundi eum permittant, e venis haemorrhoidalibus hirudinum ope, quod tutius, utiliuſque eſt in hypochondriacis, melancholicis, aut habitu cachecticis. Quod ſi venter ſub morbi finem tendatur & tympani inſtar reſonet, nec preſſus doleat, *Quando ab atonia.* ſic, ut aëre contento diſtendi inteſtina reſoluta, atque atonia correpta videantur; non quae molliunt extrinſecus imponi debent, ſed quae roborant, & reprimunt; & ſimul intrinſecus dari, quae putredinem, ex qua aër evolvitur, coërcent, quae aëris vim *elaſticam* minuunt, quaeque inteſtinorum fibris robur adjiciunt. Talia ſunt extrinſecus fomenta ex plantis aromaticis vino incoctis, emplaſtra de mica panis, de baccis Lauri, de meliloto; intrinſecus Spiritus nitri dulcis; tinctura myrrhae, ſuccini, caſtorei; extractum Chinae chinae, florum chamaemeli, arnicae, agerati; & quae aromatica vi utcunque donantur.

§. CCCCIV.

Expurgata demum gaſtrica colluvie, & febre miteſcente, aut ad *Quando corticí locus eſt.* intermittentium naturam appropinquante temperandum eſt ab iis, quae alvum laxant, &, ſi aeger ſatis purgatus videatur, cortice peruviano reliquum febris tollendum. At, ſi nondum penitus cacochylia educta ſit, tunc cortici aliquid Rhabarbari, aut ſalis cathartici addi poteſt, ut ſimul alvus reſpondeat, dum febrim, quae ſupereſt, ſiſtere paramus.

Nam frequentiſſimum eſt, gaſtricam febrim in intermittentem mutari, aut proxime ad eam accedere, ſicque curari debere. Cognoſces autem huiuſmodi antidoto locum eſſe, ſi febris remiſſiones, aut intermiſſiones ſudor blandus, atque aequalis toto corpore antecedat, atque urina eas excipiat rubra, parca, ſubjugalis, aut lateritia; in acceſſionum vero initiis ſit tenuis, aut aquea, aut aliqua extremorum refrigeratio contingat.

§. CCCCV.

Victus ratio tenuiſſima ſit, ubi febris ſummum attigit vigorem. *Victus ratio.* Aliqui ab omni tunc alimento abſtinendum eſſe praecipiunt. At non ab omnibus tantum jejunium ſuſtineri poteſt, morbo ſcilicet detentis, in quo multa quotidie e corpore excernuntur, vireſque non parum detrimenti capiunt. Carnes, & jurulenta omnia generatim, ut ad putreſcendum prona, vituperantur. Jura tamen e pullis tenerioribus, aut e carne vitulina, aut vervecina, aut e ranis, non admodum meraciora, quibus acetoſa, ceraſa acida, pruna, aliique fructus ſubacidi incocti ſint, concedi poterunt; item ſerum lactis ope vini canarienſis, aut ſucci mali citrei, aut cremore tartari comparatum; cremor avenae dilutior; decocta panis aliquanto ſpiſſiora opportune dari ſolent, cautione tamen adhibita, ut parcius, & rarius his nutriantur aegri febre vehementius urgente; liberalius non nihil, & brevioribus intervallis, eadem remiſſa, atque inclinata. Optimum quoque alimentum praebent pruna ipſa, ceraſa, poma, pyra in aqua, aut vino cocta, & ſacchari tantillo edulcata, quae ſubinde ſumpta vires eximie ſine noxa reficiunt, dummodo liquidior alvus eorum uſum non vetet. Ova, etſi recentia a nuperioribus ſcriptoribus penitus exulare jubentur, tamquam expeditiſſima ad putreſcendum; verum, ni fallor, plus aequo vituperantur. Recentiſſima enim, & ſorbilia* prudenter, & rarius adhibita numquam aliquid mali attuliſſe vidi.

* Ova cruda facile quidem corrumpuntur; cocta vero non ita facile; coctione enim ita mutantur, ut firmius cohaereant, difficiliuſque ad putreſcendum inclinent. Fortaſſe aliquid exhalant igni objecta, quo putrida eorum diſſolutio promovetur. Ceterum nobiſcum conſentit Cl. FOUQUETUS (*ſur la petite verole T. 1. p. 154*), qui exaggeratum quiddam cenſet illud, quod de noxiis ovorum qualitatibus ſcriptum eſt. Quid enim, inquit, pejus dici poteſt de ovis jam putrefactis? GALENUS commendat ova tremula in victu febricitantium. MERCATUS, HEURNIUS, NIC. PISO, & alii complures probant hujuſmodi alimentum in febribus malignis; nec ab illis diſſentit cel. BOUCHERUS, utpote qui in prima febrium malignarum periodo concedit jus vituli, pulli, & ova. Demum idem Auctor (l. c.) ſubdit, revera vitellos ovorum, cum ſint naturae *ſaponaceæ* & *emulſivæ*, optimos eſſe, & uti emulſa amygdalarum, imo multo etiam certius demulcere.

§. CCCCVI.

Potus. Potui toto morbi curriculo aqua, & quidem frigida opportuna eſt. Jucundior, praeſtantiorque fiet ſi aceto, aut mali medici, aut citrei, quod jam propoſitum ſupra eſt, ſucco condiatur, & pauco ſaccharo edulcetur. Ejus loco aptiſſima quoque eſt ptiſana ex radice graminis, foliis acetoſae, atque hordeo, aut aqua fontana puriſſima. In his enim aegrotantium deſiderium, & ſtomachi vires explorari debent. Neque aëris, & munditiei in tanta corruptarum foecum excretione ratio negligenda eſt. Itaque cubiculi aër temperatus ſit, ad frigidum potius inclinans, atque aceti vapore identidem imbuatur. Sed, quod maxime intereſt, renovari is ſaepe debet, ne effluviis humanis, & putridis refertus venenatam vim, ut notum eſt, acquirat, & peſſime aegrotantibus noceat. Induſia quoque, lintea, ſtragula, lectus, prout res poſtulat, ſubinde mutentur, ut a corpore omne putridum, corruptumque miaſma amoveatur. Nec alvi excrementa in conclavi, in quo aeger degit, diu detineantur, ſed cito efferri debent, ne tetris halitibus aërem inficiant. Mirum enim eſt, quantum aëris puritas in morbis acutis, putridiſque aegrotantes recreet, febremque coërceat.

*Febris Hungarica *.*

§. CCCCVII.

Ad *gaſtricas malignas* (§. CCCLXXXI. CCCLXXXII.) & *gaſtrico-putridas* (§. CCCLXXXVI.) praeſertim epidemicas, tam natura, quam typi ratione referenda eſt *Febris Hungarica*, quae anno 1566 primum obſervata, ſeu potius deſcripta, & memoriae poſterorum a Medicis diligentius tradita fuit. Ut ſudor Anglicus a regione, in qua obſervari coeptus eſt, ſic ab Hungaria, atque a militum caſtris, in quibus ſpatiata eſt hujuſmodi febris, *hungarica*, & *caſtrenſis* dicitur. Verum extra Hungariam etiam, atque extra militum caſtra interdum occurrit. Memini in regione temperatiſſima, atque alioquin ſaniſſima, nempe in Aemilia, & ſpeciatim in urbe Caeſena anno 1767 me eam vidiſſe epidemice ſaevientem cum iiſdem propemodum ſymptomatibus, quibus in Hungaria ſtipata legitur. Saepe cum dyſenteria conjungitur, & tum, cum id incidit, apud aliquot Auctores nomen *Febris malignae dyſentericae*, aut ſimpliciter *Dyſenteriae malignae* accepit.

* *Synonyma.*

Lues Pannoniae, ſeu febris Ungarica Theriodes, vulgo cerebri vermis SCHENCKII, *Obſerv. Medicin. l. VI. obſerv.* 1. *Morbus Ungaricus, & Lues Ungarica, ac*

Pannonica, *aut Morbus militaris*, *vel caſtrenſis* SENNERTI, *De Febrib. l. IV. c. XIV.* *Febris Hungarica*, *ſeu Caſtrenſis* JUNCKERI, *Conſpect. med. T.* 1. *tabul.* 74. *Amphimerina Hungarica* SAUVAGESII, *Noſol. Method. Cl.* 2. *gen. IV. ſpec.* 9. *Febris Hungarica caſtrenſis* JUNCK. *tab.* 74. & *plurium Auctorum* CULLENII, *Gen. Morb. Gen. V. cl.* 1. *ord.* 1.

§. CCCCVIII.

Eſt autem febris *acuta*, *maligna*, *epidemica*, militibus in caſtris degentibus plerumque infenſa, &, quia in ſanos facile per venenata miaſmata transfunditur, *contagioſa*, quotidianae continuae typum ut plurimum ſervans, menſibus Junio, Quinctili, & Auguſto prae ceteris erumpére, & debacchari ſolita. Circa veſperas corripit, praeſertim ſanguineos, & plethoricos, horripilatione potius, aut frigore, quam rigore, paullo poſt ingenti calore, & noctu invaleſcit, & deinde matutino tempore aliquantum remittit. Continuo aegri queruntur vehementem capitis dolorem, aeſtum, & ſitim fere intolerabilem, magnam virium dejectionem, tenſionem, atque ardoris peculiaris ad ſcrobiculum cordis ſenſum adeo moleſtum, ut locus tactum vix ferre poſſit. Lingua iis eſt perpetuo ſicca, punicea, interdum tumida, aut fiſſa. Fauces ſaepe inflammantur, dolent, tument, ut in angina. Circa tertium, aut quartum diem, rarius ſeptimum, accedit delirium, rubor faciem univerſam occupans, oculorum fulgor, & venarum capitis tumor. Hiſce ſymptomatibus *ardentis* naturam praeſefert, oſtenditque. Non raro ſuperveniunt narium haemorrhagiae, haemoptyſis, perpetuae vigiliae, nauſea, vomitus, quandoque dyſenteria, peticulae, parotides, veternus, paralyſes, atque hemiplegiae. Alvus modo fluit, modo adſtricta eſt. Pulſus validior, majorque inter initia, quam in reliquis malignis morbis, eſſe conſuevit. Frequentiſſime interiores partes inflammationibus tentantur, quae, cum a bile acerrima, aut venefico, putridoque miaſmate excitentur, facile in gangraenam, ſphacelumque degenerant. Quamplurimis, imo fere omnibus aures obſurdeſcunt. Non paucis ſoluta alvus ſaluti eſt. Decimo quarto, aut, quod ſummum eſt, vigeſimo die morbus finitur. *Deſcriptio.*

§. CCCCIX.

Haec vero multum variantur pro temperamenti, aetatis, ſexus, regionis, proëgumenarum cauſſarum, aliarumque rerum antecedentium, aut circumſtantium ratione, ut in pleriſque morbis, & potiſſimum epidemicis, & complicatis contingit. Perpetua autem, & fere propria, quibus haec febris a reliquis diſtinguitur, ſunt atrox, & continuus capitis dolor, lingua ſicca, tumida, arida, & prunae ſimilis, acer ſcrobiculi cordis cruciatus, facies rubore ſuffuſa, & pulſus aliquanto validior, & plenior, quam in aliis malignis, pernicioſiſque malis. Multa habet com- *Symptomata fere propria.*

An differat a morbo petechiali? munia cum morbo *petechiarum*, ſive cum *Febri petechiali vera*, cujus alibi ſermo erit. Sed ab eo differt pulſu vehementiori, graduque graviori, & *peticularum* quandoque defectu. Nam in febre hungarica peticulae acceſſoriae ſunt, & ſaepe deficiunt; &, ſi quando ſuperveniunt, non primis mox diebus prodeunt, ſed plerumque in morbi progreſſu, augmentoque; contra, ac fieri ſolet in morbo vero *petechiarum*. Praeterea in petechiarum morbo vix reperies tenſionem illam dolorificam, tactumque refugientem, quam in epigaſtrio hac febre laborantium offendi, paullo antea dictum eſt; niſi cum bilioſa, & gaſtrica ſaburra complicetur.

§. CCCCX.

Cauſſae. Aër impurus, humiduſque, frigus nocturnum diurno calori ſuccedens, aquae ſtagnantes, aut corruptae, earum effluvia, & potus, prava quaecumque victus ratio, alimenta inſalubria, aeſtiva tempeſtas, immodici labores, vigiliae protractae, taedium, pavor, ira, aliaeque animi affectiones aut diuturnae, aut compreſſae, putrida miaſmata cauſſas antecedentes complectuntur. Ad quas ſi reſpexeris, ſimulque ſymptomata, quae febrim comitantur, evacuationeſque alvinas, aut vomitus, quibus ea ſaepe ſolvitur, conſideraveris; non valde a vero tibi alienum videbitur, febrem hanc ad gaſtricas maligniores, magiſque complicatas pertinere, quemadmodum Sellius (a), Pringlius (b), Tissotius (c), aliique non dubitarunt. Et reapſe partim a cacochylia gaſtrica, & praecipue bilioſa, partim a putrida ſanguinis diatheſi deducenda videtur. Poſterior labes ſaepe a priori proficiſcitur, quia nimirum gaſtrica, bilioſaque colluvies cum ſanguine communicatur, ejuſque craſim labefactat. Interdum vero aut eaedem cauſſae, quae cacochyliam inducunt, ſanguini etiam labem inurunt, aut contagioſum, putridumque miaſma bilem, ſanguinemque illico inficit, & liquat, nervoſumque genus irritat, & ſubvertit.

(a) *Rudiment. Pyretolog. method. pag.* 230. (b) *Oſſervaz. ſopra le malatt. d'Armata P.* 3. *cap.* 4. §. *IV. p.* 137. 138. (c) *De Febr. bilioſ. art. gen. & cauſs, pag.* 11. & 12.

Prognoſis.

§. CCCCXI.

Omnia, quae de prognoſticis ſignis acutarum, malignarumque febrium, tam univerſim, quam ſpeciatim hactenus protulimus huic quoque febri communia ſunt. Generatim morbus periculoſiſſimus eſt, & quo maligniora, & pertinaciora ſymptomata, & quo vires debiliores exiſtunt, eo majus periculum adeſſe portendunt. Ceterum quaedam peculiariter

peculiariter conſideranda ſunt, a quibus diſcriminis timor, aut ſalutis ſpes indicatur. Dolor capitis vehemens, continuatus, nullis pene concedens auxiliis cum delirio, aut vigilia conjunctus, aut delirium ſejunctim urgens, proximae phrenitidis metum incutiunt. Dolor quoque, atque ardor circa epigaſtrium, ſcrobiculumque cordis, ſi diu trahatur, nec miteſcat, inflammationem ventriculi, aut hepatis, aut diaphragmatis imminere ſignificat. Nec minus pertimeſcendus vomitus eſt creber, contumax, & variegatus, quam ventris fluxus putridus, aquoſus, vires proſternens, nigricans cadaver oleus, aut dyſentericus. Alvus laxior, & fluidior, vires erigens, ſymptomata mitigans, bilioſos humores deturbans per ſe bene ominatur. Adſtricta vero minus tuta eſt. Angina, & praecipue aphthae fauces depaſcentes periculoſiores habentur, quam ipſae parotides. Peticulae plerumque ſanguinis putridam, perniciofamque diſſolutionem conſequuntur, & raro criticae ſunt. Haemorrhagiae pariter narium immodicae eamdem peſſimam cauſſam agnoſcunt. Moderatae vero, ſed faciles, & ſatis largae, diebuſque criticis ſupervenientes ſaepe caput levant, morbumque ad judicationem proſperiorem perducunt. Quae autem guttatim contingunt, nec ſatis ſanguinis emittunt, plerumque exitium praenuntiant. Surditas denique, ſi in augmento, aut ſtatu morbi acceſſerit, ſaepe fauſtum finem praedicit.

Signa prava.

Surditas quando minus timenda.

Curatio.

§. CCCCXII.

S. Miſſio.

Vehemens capitis dolor, calor ardens, pulſus validus, & magnus, ſitis ingens, ardor interior ut inflammationis ſuſpicionem movent, ſic miſſionem quoque ſanguinis requirere videntur. Experientia item comprobatum eſt, nihil efficacius, nihil promptius, nihil accomodatius cum ad haec ſymptomata mitiganda, tum ad phrenitidem, aliaque funeſtiora effecta avertenda reperiri ſanguinis larga, & cita miſſione. Itaque ſtatim ab initio, primo videlicet, aut ſecundo ab invaſione morbi die ſanguis mitti debet, ſed larga, & liberali manu pro aetatis, temperamenti, habitus corporis, & virium ratione. Statim, inquam, ab initio, antequam nempe putredo invaleſcat, craſim ſanguinis deſtruat, vitalesque facultates proſternat. Nihil enim nerveae ſenſibilitati, muſcularique irritabilitati infenſius eſt putrido, corruptove humore, aut miaſmate. Larga autem, & liberali manu, ut cito phlogoſi cuicunque praeſenti occurratur, & ſatis ſit ad imminentem, futuramque phrenitidem, aut anginam praecavendam*. At ſi pulſus parvi, & languidi fuerint, putridum, malignumque contagium febrim excitarit, aut jam putredo invaluerit, id auxilii vel noxium reputatur, vel cautius

adhibendum ſane eſt. Minori tum diſcrimine, ſi neceſſe ſit, ſanguis per cucurbitulas ſuris, vel dorſo applicitas, vel per hirudines temporibus, aut ano admotas educitur.

* Non pauci ex nuperioribus in hujuſmodi febribus, affinibuſque morbis duo ſtadia agnoſcunt, alterum, ut vocant *inflammatorium*, quod antecedit, alterum *putridum*, quod ſubſequitur, veluti a priore deſcendens. Solentque pro axiomate certiſſimo habere, inflammatorium ſtadium plerumque deſinere in putridum, quia vident febres gaſtricas, aut gaſtrico-putridas, aut alias his affines inter initia aliquid inflammatorii praeſeferre; paucis vero diebus exactis, putredinis notas manifeſtiores eſſe. Qua in re quantum a vero diſcedant, non ego certe is ſum, qui modo excutiam. Puto tamen jam ab initio gaſtricas, putridaſve fuiſſe, ſed cum diatheſi inflammatoria perſaepe complicatas, hac vero ſublata non converti in putridas, verum, quales jam erant, manifeſtiores fieri, & ultra tales procedere. Verae enim, & purae inflammatoriae ferme nunquam a phlogiſtico ſtatu ad putridum, ſi rite curentur, deflectere viſae ſunt.

§. CCCCXIII.

Purgatio. Deinde lenis per ſuperiora, atque inferiora (§. CCCXCI. ad CCCXCVI.) purgatio neceſſaria eſt; ſicuti & nitrum, & ſubacida, quae bilem contemperent, & demum blanda medicamenta, quae diaphoreſim prolicíant. Haec autem poſtrema etiam inter initia, maxime proficiunt, ſi morbus ſine gaſtrica cacochylia natus ſit, ortumque ſuum contagio debeat. *Alexipharmaca.* In his praeſtant potiſſimum ea, quae alexipharmaca, atque antiſeptica habentur, uti Camphora, Theriaca, Spiritus Mindereri, ſal volatile cornu cervi, ſucco mali medici ſaturatum, atque alia ejuſmodi (§. CCCXCVII. CCCXCVIII. & *ſeq.*) alias commemorata. *S. Miſſio unde?* Delirio vero imminente, nec dolore capitis inclinato, venae frontis, aut raninarum ſectio juvat, Ettmullero, & P. Salio auctoribus. Fortaſſe etiam arteria temporalis incidi utiliter poterit; e qua ſanguinem proſilire ſine virium vitalium detrimento, veroſimillimum eſt. Cucurbita item occipiti profunde ſcarificata adhiberi poteſt, qua multum a cerebro ipſo revelli ex anatome compertiſſimum eſt. Epiſpaſtica quoque pone aures, aut, ſi ſopor occupet, toti capillatae capitis parti, prius deraſae adhibentur ſummo cum emolumento, ſi exercitatiſſimis Clinicis fides habeatur. Reliqua ex febrium gaſtricarum curatione ſuperius (§. CCCXC.) propoſita peti debent. *

* An hic locum meretur *Febris flava Americanorum?* Si hujus Symptomata conferantur cum Symptomatibus *febris hungaricæ*, magnam invenies inter utramque affinitatem. Cauſſae etiam in utraque non valde differunt. Diſcrimen tamen aliquod in eo ſitum eſt, quod febris flava endemica in Indiis occidentalibus habeatur, quod advenas in primis corripiat, quod citiſſime e medio tollat, quod putridior, & perniciofior videatur, & quod ictericum colorem inferat, uti peculiare, ac proprium ſymptoma, a quo nomen ſumit. Sauvagesius eam retulit ad febres continentes, & *typhum* appellavit *icterodem*. Remittens tamen aliis eſſe

creditur, & in *Medicina Practica Londinenſi* (pag. 34.) reapſe ad hanc febrium claſſem relata eſt; nec fortaſſe injuria id factum, cum interdum in intermittentem tranſire viſa ſit. Quoniam vero de ejus natura nondum ſatis conſtat, nec valde convenit inter auctores, ad quod genus febrium reducenda ſit, nec eam unquam viderim ipſe, ſatius duco eam quodammodo praeterire, quam temere de ipſa aliquid dicere. Non praetermittam tamen ejus *Synonyma* hic adjicere, quae dum indico, loca etiam, atque auctores ſignificantur, unde cuilibet liceat ampliorem febris hujus deſcriptionem & notitiam deducere. *Febris flava Americæ* LININGII *Diar. Medic. Vanderm. T. VIII. menſ. maj.* 1758 *p.*408. *Febris Indiæ occidentalis maligna flava* JACOBI MAKITTRICK *Diſſ. edimb.* 1766 *& vol.* I. *Syllog. ſelect. opuſ.* BALDINGERI *p.* 87. *Febris maligna bilioſa Americæ* (*flava*) JOANNIS MOULTRIE. *Diſs. edimb.* 1749 *& in l. c.* BALDINGERI *p.* 163. *Febris Indiarum occidentalium, Hiſpanis vomito pretto, Gallis Maladie de ſiam, aut Fiévre de Matelot, Medec. Pratiq. de Londr. edit. de Paris* 1778 *ſect.* 3. *chap.* 3. *p.* 34. Ad gaſtricas malignas, & putridas ſpectare probabilius videntur *Amphimerina paludoſa* SAUVAGESII (*Spec.* 18.), & *amphimerina bilioſa ejuſdem* (*Spec.* 20.); quamquam, quia facile in intermittentes deſinunt, fortaſſe ad *complicatas*, & *compoſitas* transferri etiam poſſent.

*Febris catarrhalis maligna Germanorum**.

§. CCCCXIV.

Ut *Hungarica* febris, ſic *catarrhalis maligna*; ſeu *petechizans Germanorum* ad gaſtricas febres, quae quotidianae continuae, alternis interdum diebus magis recrudeſcentis typum teneant, verius redigenda videtur, quam ad catarrhales (§. CCCXL.), a quibus perperam nomen ei inditum eſt. Non equidem inficior, malignitatem in veras febres catarrhales cadere interdum poſſe, quod jam alibi (CCCLVI.), ut certum, aſſumpſimus; contendo tamen ex conlatis inter ſe deſcriptionibus, quas reliquerunt Cl. viri STAHLIUS, HOFFMANNUS, JUNCKERUS, ELLERUS, aliique, hanc febrem, etſi *malignam catarrhalem* ab eis nominatam, a vera catarrhali ſic differre, ut quae maxime. Niſi enim omnia me fallunt, ea eſt febris quaedam continua remittens, plerumque epidemica, & mali moris, hungaricae modo deſcriptae perſimilis, quam non dubito cum HEISTERO gaſtricis *malignis*, aut *gaſtrico-putridis* adnumerare. Excuſſis enim utrarumque ſignis, effectibus, & cauſſis, tantam invenio inter eas affinitatem, ut a gaſtrica cacochylia, putridaque ſanguinis infectione haec ipſa, de qua agimus, pendere omnino videatur. Praeterea Cl. viri teſtantur, eam plerumque blanda, & continuata alvi ſolutione terminari, quod gaſtricarum febrium veluti proprium eſt.

* *Synonyma*.

Febris petechizans STAHLII *opuſc. chymic. phyſic. med. menſ. Jun. pag.* 660. *Febris epidemica petechizans* EJUSDEM *l. c. p.* 608. *Quotidiana continua phlegmatica præcipue a phlegmate ſalſo veterum.* IDEM *l. c. p.* 621. *Febris epidemica exanthematica catarrhalis, ſive petechizans* HOFFMANNI *Med. Ration. ſyſt. Tom.* 4.

Sect. I. cap. X. Febris catarrhalis maligna petechizans JUNCKERI *l. c. Tabul.* 72. *Febris catarrhalis maligna* LUDWIGII *Inſtit. Medicin. Clinic. P.* 1. *cap.* 1. *ſubſect.* 2. §. 120. *Febris catarrhalis maligna cum, vel ſine exanthematibus apparens* ELLERI *obſerv. de cogn. & curand. morbis, Sect. VI. p.* 89. *ed. ven. Febris catarrhalis maligna* NEIFELD. *Rat. medend. Part.* 1. *Subſect. VI. p.* 101. *Febris petechialis ſpuria* BIANCHINII, *ſive catarrhalis maligna, aut quotidiana continua ſeroſa aliis* EJUSDEM, *Letter. Medic. Pratic. intorno all' indole delle febbri maligne Lett. IV. pag.* 129.

§. CCCCXV.

Opiniones variae. Pro diverſa vero cauſſarum antecedentium natura, & vi, pro varia aëris, anni temporum, regionis, hominumque conſtitutione, varia, & multiplicia etiam ſymptomata aſſumit, ut jure LUDWIGIUS crediderit, modo *bilioſae*, modo *ſtomachichae*, modo *putridae*, aut etiam *petechialis* nomen eidem convenire poſſe. Nihil vero minus, quam ad catarrhales pertinet. Nam etſi plerumque quotidianarum catarrhalium inſtar ſub veſperam exacerbatur, interdum tamen alternas habet acceſſiones vehementiores in tertianae duplicis continuae modum. Neque catarrhalibus affectibus, BRENDELIO teſte, ſuffraganteque SAUVAGESIO (*a*), ſemper ſtipatur, ut inde nominari poſſit, ſed interdum ſolum, & tunc ſpeciatim, cum autumnale, aut hibernum tempus eam jam pridem vagantem excipit. Qua de cauſſa factum arbitror, ut non ignobiles medici ab affectibus catarrhalibus ſuper additis, etſi non perpetuo praeſentibus in errorem adducti ſint, &, quaſi in his natura ejus conſiſteret, catarrhalem primum, deinde *malignam*, & epidemicam ex pravis malignarum ſymptomatibus, quae in ea deprehenderunt, facile reputaverint. Nam praeter virium ſubitam dejectionem, pulſumque ut plurimum parvum, & debilem, *peticulae* non raro in ea prodeunt, & ſymptomata graviora exanthematicis morbis communia non deficiunt. At quoniam *peticulae* in ea, etſi quodammodo ſuis indiciis praemonſtratae, plerumque tamen non erumpunt, ut *petechialis* dici queat, novo, barbaroque vocabulo uſi *petechizantem* eam nuncuparunt.

(*a*) *L. c. cl.* 2. *ord.* 2. *gen. VI. ſpec.* 13.

§. CCCCXVI.

Ad LUDWIGII (§. CCCCXV.) ſententiam vir ſane expertiſſimus, & morborum acutiſſimus ſcrutator ELLERUS propius acceſſit. Etenim ipſe malignae, atque epidemicae febris genus quoddam hanc eſſe putat; eique omnia attribuit ſymptomata, quae aliis malignis febribus propria ſunt. Imo exanthemata cujuſque generis ſe in ea oſtendiſſe, nempe miliaria tam rubra, quam alba, veſicularia pellucida, aeque ac *peticu-*

las, ultrò confitetur. Non ergo uni tantum exanthematum generi ſubje-ctam credit, ſic, ut *petechizans* appellari debeat; ſed contra genus eſſe febris, quo reliquae pene omnes malignarum ſpecies contineantur. Ut ut res ſe habeat; non enim iſtorum opiniones hic expendere animus mihi eſt; in eo certe convenimus, febrem hanc a catarrhali plurimum diſtare; quod etiam cl. BIANCHINIUS nuper Patavii Medicinae Practicae Profeſſor (a) apprime cognovit. Non igitur temere factum videbitur, ſi eam e ſpeciebus catarrhalium expungimus, credimuſque, ſi ad aliquod genus peculiare ſpectet, *ad gaſtricas malignas, aut gaſtrico-putridas* & quidem *epidemicas, contagioſaſque*, ut jam animadvertimus, ſpectare.

(a) *L. c.*

§. CCCCXVII.

Signa, & cauſſae ſunt eaedem, quae in malignis, in primis gaſtricis jam adnotavimus, ſed potiſſimum affinia illis, quae in *Hungarica* frequentiora eſſe narravimus. Quaſi propria reputantur anginoſae affectiones, aphthae faucibus infenſae, artuum, & dorſi dolor, agrypnia, delirium, nervorum tremores, animi, & corporis dejectio, vertigines, ſpiritus difficultas, lipothymiae, nauſea, vomitus, alvi fluxus, & ſimilia. Cl. SAUVAGESIUS tanti facit änginoſas in hujuſmodi febre affectiones, ut anginas epidemicas, malignas, ulceroſas, putridas a FORESTO, RIVERIO, aliiſque deſcriptas pro ſynonymis hujuſce febris habere non dubitaverit. Prout vero gaſtrica colluvies, aut malignum miaſma epidemicum aut contagioſum, ſanguinem quodammodo corrumpens in huiuſmodi malo praevalet, duplex etiam medendi ratio eſſe debet. Priori in caſu ea omnino convenientiſſima eſt, quam febribus gaſtricis adhibendam ſupra docuimus; in poſteriori poſt moderatam cautamque ſanguinis miſſionem, & blandam vomitionem antiſeptica, diaphoreſimque leniter promoventia omnem curationis apicem attingunt. In utroque autem genere ſimpliciſſima, blandiſſimaque medendi ratio perneceſſaria eſt, reliquiſque activioribus praeſtat. Nam docuit experientia, ſaepe plus cunctando, quam multa agendo in hujuſmodi febribus medicos profeciſſe.

Signa, & cauſſae. — *Curatio.*

Amphimérinæ quædam aliæ SAUVAGESII.

§. CCCCXVIII.

Supereſt, ut quotidianis continuis ſupra expoſitis multas alias adjungerem ſpecies, quas ad hoc febris genus relatas video a cl. SAUVAGESIO. At ex viginti ſpeciebus, quae ab eo conſtitutae ſunt, non paucae a veris quotidianis continuis de remittentium claſſe diſſident, atque aut

Sauvageſii ſpecies examinantur.

ad intermitentes, aut ad compoſitas ſpectare videntur, aut, etiam ſi ad *amphemérinas*, ſive potius, ut vocantur a Veteribus *, & a Plinio *cathemérinas* ſpectarent, facile ad ſpecies, quas ipſe protuli, redigi poſſunt, tamquam earum differentiae, aut varietates. Nam enimvero *Amphimerina Epiala* (*a*), *Amphimerina syncopalis* (*b*), *amphimerina cardiaca* (*c*), *Amphimerina humoroſa* (*d*), *Amphimerina phricodes* (*e*), *amphimerina ſingultuoſa* (*f*), & demum *amphimerina ſpaſmodica* (*g*), & *amphimerina phrenitica* (*g**) perperam in remittentium claſſem invectae ſunt, cum natura ſua intermittentes exiſtant, vel ab intermittentibus proficiſcantur, pleraeque ad *pernicioſas comitatas*, aut *ſubcontinuas* Tortii pertinentes. Sic *Amphimerina hemitritæus* (*h*), itemque *Amphimerina pſeudohemitritæus* (*i*) vel compoſitis, & complicatis, vel *tritæophyis duplicibus* rectius adnumerandae ſunt. Quod attinet ad *amphimerinam paludoſam* (*l*), & *amphimerinam benignam* (*m*), haec profecto ambae naturam redolent *febris gaſtricæ putridæ*, & *malignæ*, de qua fuſius ſupra. Ad gaſtricam quoque referrem *amphimerinam peripneumonicam* (*n*), ſed cum inflammatoria diatheſi complicatam. Peripneumonia enim, quae in ea obſervabatur, erat ſymptóma febris gaſtricae typum quotidianae duplicis continuae praeſeferentis. De quotidianis continuis igitur, ſive amphimerinis ſatis; ſequitur, ut Tertianam continuam explicemus.

* Vid. Galen. *in prim. epidem.* Hippocratis comment 3. ubi inquit quotidianas, quae non intermittunt, καθημερινὰς vocari, quae vero ad integritatem deſinunt', ἀμφημερινοὺς; contra ac a Sauvagesio accipitur hujuſmodi vox. Poſſunt tamen binae hae voces prout libuerit in eumdem ſenſum uſurpari.

(*a*) *Spec.* 2. quae videtur e genere pernicioſarum Tortii. (*b*) *Spec.* 3. Eſt tertiana duplex pernicioſa comitata ejusdem. (*c*) *Spec.* 4. (*d*) *Spec.* 5. (*e*) *Spec.* 6. eſt *algida* Tortii. Quae tamen valde differt ab illa Marcelli Donati, quacum confunditur a Sauvagesio in hoc loco; nam quam ex *Hiſt. mirabil. lib.* 5. *cap.* 4. Marc. Donati excitat Sauvagesius, ſymptomatica erat a vulneribus capitis lethalibus orta, ab *algida* Tortii omnino diſtincta. (*f*) *Spec.* 12. Hic pro ſynonymo ponitur a Sauvagesio *Febris continua*, *& maligna* Riverii Centur. 1. obſerv. 47. & Centur. 3. obſerv. 78. De prima ex deſcriptione non liquet, utrum quotidiana continua eſſet, an intermittens. Sed ſi continua vere fuit, gaſtrica certe complicata cum diatheſi inflammatoria mihi videtur. Altera porro non amphimerina continua, ſed tertiana intermittens *cholerica* Tortii, id eſt *pernicioſa comitata* fuit. (*g*) *Spec.* 15. Deſcribitur in Diario Vandermondii ad ann. 1757. p. 97. curabatur cortice peruviano. Ergo ad intermittentes pernicioſas ablegaanda. (*g**) *Spec.* 17. Hic excitat Mercatum *de Tertiana*. Mercatus autem tribuit tertianae pernicioſae phrenitidem in cap. *Prima tertianæ pernicioſæ differentia D*. Sed tertiana tunc intermittens eſt, utcumque fuerit ſimplex, aut duplex. (*h*) *Spec.* 7. Spectat ad compoſitas, ſive complicatas. (*i*) *Spec.* 8. Haec quoque ad compoſitas ſpectat, vel ad *tritæophyas* duplices, quia eam confundit Sauvagesius cum *tertiana duplici continua* Werlhofii; non ergo amphimerina. (*l*) *Spec.* 18. (*m*) *Spec.* 20. (*n*) *Spec.* 14.

TERTIANA CONTINUA*

ET CAUSUS. **

§. CCCCXIX.

Ut quotidiana continua diebus ſingulis, ſic *Tertiana continua* alternis exacerbatur, eodemque ordine ſe ſe remittit, numquam tamen ad intermiſſionem perveniens. In hac acceſſiones neque horror antecedit, neque rigor, neque notabile frigus, exceptis prima, vel altera, quae plerumque a frigore, aut horrore exordiuntur. Nec in remiſſionibus erumpit ſudor, niſi rariſſime; &, ſi quando is erumpit, levis profecto eſt, inaequalis, difficilis, & plerumque vix levans, crudo nimirum exiſtente adhuc morbo; vel intempeſtive, & in acceſſionum augmento, quod frequentius evenit, ſine levamine exprimitur. Quibus ſane proprietatibus a tertiana intermittente diſcriminatur. *Proprietas tertianae continuae.*

* *Synonyma.*

Tritæophya SAUVAGESII, *Noſol. cl.* 2. ord. 2. gen. *VII.* *Tertiana*, *interpoſita remiſſione tantum*, *ſive tertiana remittens* CULLENII, *Gen. morbor.* cl. 1. *ord.* 1. *gen. I. II. Tritæus* LINNAEI, *Gen. morb. II. critici III.* exacerbant. gen. *XXI.* *Tritæophyes febris* GORTERII, *Praxis medic. ſyſtem. lib.* 3. *tit.* 4. 200. *Tertianæ continua* plerorumque.

** *Synonyma.*

Ardens periodica RIVERII, *de febrib. putrid. cap.* 1. *Cauſos* HIPPOCRATIS, Epid. *III.* ſect. 3. (*). *Cauſus*, *ſive febris ardens* GALENI, *comment. III. in Epid. Hipp. lib.* 3.

(*) Supra (§. LV. not. *) opinionem CL. LE ROY retuli, qua ipſe contendit, HIPPOCRATEM in *hiſt.* 1. *ſect.* 3. *lib.* 3. *Epid.* nomine *Cauſi* uſum eſſe non ad peculiarem quamdam febrem denotandam, ſed ad quamcunque acutiſſimam, mortiferamque exprimendam. Verum ſi ad ea, quae HIPPOCRATES habet in deſcriptione tertiae conſtitutionis ejusdem libri, animum advertiſſet, fortaſſe ſententiam mutaſſet. Ibi enim ſcriptum eſt: *Erat autem conſtitutio febrium ardentium hoc modo. Ab initio ſoporoſi, anxii, horridi, febris acuta, non valde ſiticuloſi, non deliri. De naribus parum ſtillavit. Exacerbationes pleriſque diebus paribus. Circa exacerbationes oblivio, exſolutio, vocis privatio. Extremitates manuum, ac pedum ſemper his frigidiores præſertim circa exacerbationes: & rurſus tarde, ac non bene recaleſcebant, rurſumque & intelligebant, & loquebantur &c.*

§. CCCCXX.

Interdum hujuſmodi acceſſiones non alternis, ſed ſingulis diebus redeunt, uno tamen die graviores, altero mitiores, ſic ut tam hora, qua invadunt, quam intenſione, qua decurrunt, alterne ſibi ſimiles, ſi non omnino aequales, exiſtant. At quae graviores ſunt, non ſem- *Tertianæ continuæ duplex.*

per imparibus diebus, ut vulgo putatur, fiunt; nam paribus etiam hoc evenit, maleque audit tum apud Hippocratem. Hinc ab iteratis quotidie ſic circuitibus *Tertiana continua duplex* tunc nominatur. Utraeque, tum ſimplex nimirum, tum duplex, appellantur a quibuſdam peculiari vocabulo *Tritæóphyæ* (a), quanquam hoc nomen magis convenire videtur illis tertianis continuis, quae cum frigore, aut horrore in quavis acceſſione exacerbantur (b), non ſecus, ac intermittentes febres, & in primis illae, quas ſupra (§. LXXI. CII. CXXVIII.) *ſubintrantes* appellari diximus, cum quibus ſane magnam Tritaeóphyae ratione periodi, & horroris, aut rigoris, aut frigoris habent affinitatem, etſi origine, eſſentia, & periculo maxime diſcrepent.

Tritæophyæ quænam?

(a) Sauvages. *Noſol. cl.* 2. *ord.* 2. *Gen. VII.* (b) Raym. Jo. Fortis *de Febrib.* pag. 91., qui ideo diſtinguit *Tritæophyes* a *tertianis continuis*, quia illae acceſſiones ſuas repetunt cum horrore, hae vero ſine horrore. Horrores autem iſtiuſmodi duplicem habere videntur originem, nempe, vel ab inflammatoria diatheſi, quacum interdum complicantur, vel a cacochylia putrida primarum viarum, quod frequentius accidit.

§. CCCCXXI.

Quocunque eas nomine appellare placeat, continuarum remittentium more ipſae incedunt, & tales jam ab initio, & natura ſua exiſtunt, nec ab intermittentibus ad continuitatem provectis, ut *ſubintrantes*, aut *ſubcontinuæ*, originem ducunt. In acceſſionum initiis pulſus aliquantulum ſubeunt; increbreſcunt; urinae tenues, & plerumque aqueae ſunt; in incrementis ſaturantur, cum pulſu elatiore, frequenti, valido, magno, qui inclinante acceſſione, quod ut plurimum matutino tempore incidit, pacatius micat, & ſubſidit, nullo tamen, ut dictum eſt, aut exiguo ſudore manante, nullaque urina prodeunte, quae lateritium ſedimentum dimittat, quale in pleriſque intermittentibus non deſideratur. Remiſſiones vero quaſi medium tenent inter illas, quas habent *ſubintrantes*, aut *ſubcontinuæ*, & minimas, minuſve manifeſtas, quas *continentes*. Ut plurimum eas comitantur calor acer, oris ſapor amarus, inter initia interdum vomitus bilis, deinde in incremento, & ſtatu diarrhoea bilioſa, ſitis, vigiliae, aliaque acutarum febrium phaenomena. Paſſim ab acritate quadam bilioſa ſanguinis, aut a bile ipſa depravata, quae humores omnes infecerit, oriri creduntur. Hinc pleriſque Tritaeophyae, ſive Tertianae continuae *bilioſæ* vocari etiam ſolent. Rationi autem conſonum eſt, acrimoniam in iis *alkaleſcentem*, & calidam in primis dominari, ex qua ſolida vehementer irritentur, & fluida citiſſime gluten, quo cohaerent, amittant. Eo fortaſſe excedens ignei elementi vis, aut aliud ſimile principium diſſolvens referri debet.

Quo differant a ſubintrantibus.

Symptomata.

Cur bilioſæ etiam dicantur.

§. CCCCXXII.

§. CCCCXXII.

Quando vero *tertianæ continuæ* calor urens, & ſitis inextinguibilis accedunt *, tunc *Cauſus*, ſive *febris ardens periodica* ſpeciatim eſt. In hac praeterea lingua ſicca, aſpera, nigra; urinae rubrae, & flammeae; dolor capitis; agrypnia; delirium; anxietas; reſpiratio difficilis, denſa, magna; halitus oris calidus adeſſe conſueverunt; & fere perpetuum eſt, febrim alternis tantum diebus, ut tertianam continuam ſimplicem, exacerbari. Ac potiſſimum infeſtat adoleſcentes cholericos, robuſtos, valde exercitatos, tempore praeſertim aeſtivo, iter facientes, nec a ſolis radiis caventes, aut immodicis laboribus, aut cuicunque diaetetico regimini calefacienti deditos. In *Cauſo* tam incipiente, quam ad augmenti, & ſtatus tempora perducto adſtrictam alvum, aut certe non liquidam, nec fluxam eſſe docet Sauvagesius, atque hoc ipſo a *tertiana bilioſa* (§. CCCCXXI.) diſcerni; inclinante vero ſolvi, & laxari, idque tum critice fieri; quoniam haec Cauſi ſpecies coctionis capax eſt, &, coctione tantum peracta, criticis evacuationibus terminatur. In ea vero *Cauſi* ſpecie, quam deſcripſit Hippocrates (*a*), erant *alvi turbatæ plurimis horum, dejectionibus crudis, multis, tenuibus*. Quare non perpetuum eſt, alvum in *Cauſo* adſtrictam eſſe, vel ſaltem non deſunt, qui cum Raym. Jo. Fortis (*b*) animadvertunt, ardentem hujuſmodi febrem in *colliquativam*, ut ipſe vocat, facillime tranſire, idque cognoſci ex ſupervenientibus die quarta crudis, liquidis, ſinceris, ſpumoſis, foetidis, pinguibus, bilioſiſque dejectionibus, nihil conferentibus, nec judicantibus; circa vero ſeptimam urinis copioſioribus, in quibus liquata pinguedo ſupérnatat, & demum ex ſubita totius corporis macie.

Quando cauſus, ſive ardens dicatur

(*) Galenus (*l. cit.*) duo haec ſigna Cauſi propria & ipſe putat, *ſitim irrequietam, & caliditatem perurentem ſentientibus ægris*.

(*a*) L. cit. (*b*) De Febrb. pag. 319.

§. CCCCXXIII.

Verum non una eſt *Cauſi* hujuſce origo. Accidit quandoque, ut *Cauſus* ex bile in cyſti fellea ſtagnante, & corrupta, aut in duodenum effuſa, aut ex aliis inquinamentis primarum viarum enaſcátur. Tunc putrida bilis, aut ſaburra gaſtrica non ſolum ſanguinem ipſum inquinat, & corrumpit, ſed etiam alvum movet, & ſolvit. Hinc febris oritur ardentiſſima cum alvi fluxu foetentiſſimo, & vario. Dejiciuntur autem tunc nigra, viridia, flava, ſubrubra, partim liquida, partim ſolidiuſcula, & tenaciora. Quod ubi evenit, febris iſta Quesnaeo

Cauſus, ſive ardens gaſtrica.

Ardens ſtercoralis. dicitur *ardens excrementitia*, aut *ſtercoralis*, atque *acritica* utpote coctionem non requirens; nobis vero *gaſtrica*, aut *bilioſa*.

§. CCCCXXIV.

Cauſus ab inflammatione in abdomine. Demum eſt alia Cauſi ſpecies, cui diarrhoea quoque accedit, non a bile tantummodo, aut gaſtricis ſordibus progenita, neque a putrida ſanguinis diſſolutione, ſed ab inflammatione alicujus viſceris illis conjuncta, aut inteſtinorum motum proritante, aut humorum copiam illuc alliciente. Hanc obſervarunt Valesius (*a*), & Ballonius (*b*) ſummae auctoritatis viri, & clinicò exercitio merito commendatiſſimi, a quibus edocemur, tunc inteſtina, aut meſenterium, aut hepar, aut ventriculum phlégmone, ut eryſipélate occupari, hocque patefieri ex duritie, aut tumore, aut tenſione, dolore, càloreque inſigni ejus ſedis, in qua viſcus laborans locatum eſt. Quod ſi in hujuſmodi malo interiora exardeſcunt, & quaſi uruntur, & exteriora, ſaltem extrema frigent, *Lipyriæ* nomen *Cauſus* aſſumit. *Lipyria.*

(*a*) *III. Epid.* 1. (*b*) *Conſil.* 31. *l.* 2.

§. CCCCXXV.

Prognoſis tertianæ continuæ. Quae de prognóſi, & curatione harum febrium paſſim extant apud Scriptores, non modo varia, ſed etiam, niſi diverſis quaeque ſpeciebus rite accommodentur, pugnantia inter ſe videri poſſent. De tertiana continua intelligantur ſequentes Hippocratis ſententiae: *Febres quœcunque non intermittentes tertia die vehementiores fiunt, magis periculoſæ* (*a*). *Febres quæ proxime ad tertianarum naturam accedunt cum incontinenti jactatione, malignæ* (*b*) *ſunt*. *In febre bilioſa ante ſeptimum diem cum rigore morbus regius accedens eam ſolvit; ſine rigore vero ſi fiat intempeſtive, perniciòſus* (*c*).

(*a*) *Aph.* 43. *ſect. IV.* & 62. *ſect. VIII. Coac.* 116. (*b*) *Coac.* 33. (*c*) Hippocr. de vict. acut. n. 54.

§. CCCCXXVI.

Cauſus ſive febris ardens legitima & nothu. Quod ad *Cauſos*, ſive *febres ardentes* attinet, hae ſi *legitimæ*, & *puræ* fuerint, non diu durant; nam vehementia earum ſymptomata diu ferri non poſſunt. Plerumque die ſeptimo terminantur; interdum nono, undecimo, aut decimo quarto. Quae ultra hoſce terminos protrahuntur, *nothæ* vocantur. Omnes autem periculoſae ſunt, inquit, Sennertus, eoque magis, quo major a ſtatu naturali receſſus; & contra. *Prognoſtica Cauſi.*

Si ſenex ardenti febre corripiatur, id lethale eſſe monet GALENUS (*a*), cui noſtra quoque ſuffragatur experientia. In febre ardenti ſi lingua arida exiſtente aeger de ſiti non conqueratur, periculum id ſignificat; nam eum vel delirio teneri, vel ſentiendi facultatem extingui, indicium eſt. Urinae etiam nigrae male ominantur, ſicuti & tenues, & crudae. Vomitus, & alvi fluxus in febre ardente poſt coctionem in die critico ſuperveniens, inter ſalutaria ſigna ponendus eſt; contra inter funeſta, & mortifera, ſi ante coctionem contigerit (*b*). *In febribus ardentibus*, ut habet ex HIPPOCRATE (*c*) BAGLIVIUS, *ſi accedat morbus regius*, & *ſingultus quinto die*, *lethale*. Ceterum fauſti, feliciſque exitus ſigna complexus eſt SENNERTUS hiſce verbis: *Bonum autem eſt, ſi æger morbum facile ferat; ſymptomata non ſint vehementia; ſi facile ſpiret; ſi nullam partem internam dolere ſentiat; ſi dormiat; ſi ſomno juvetur; ſi corpus æqualiter calidum ſit*, & *molle; ſi lingua non ſit adeo arida; ſi urina bona. Quod ſi jam ſignis coctionis apparentibus cum virium robore, in die critico larga e naribus hæmorrhagia accidat, procul dubio æger evadet* (*d*). Solvuntur etiam febres ardentes hujuſce generis ſudoribus, atque abſceſſibus exteriorum partium; ſed frequentius, ut jam notatum ſupra eſt, vomitu, alvi fluxu, aut haemorrhagia. Cauſi vero altera ſpecies, quam gaſtricam diximus, ſi cito ejus fomes auferatur, multo minus periculi habet, quamquam ob inflammationis metum periculo non careat. Quae demum ab inflammatione interiori oritur febris ardens, quia facile, ut plerumque eryſipelatoſa, in gangraenam definit, vehementer timeri debet, praeſertim, ſi *Lipyriæ* jam gradum attigerit.

(*a*) *In Hippocrat. Aphor.* 14. *ſect.* 1. (*b*) SWIETEN. *in Boerhaav.* §. 741. (*c*) *Prax. medic. lib.* 1. *cap. de Ictero flavo ex* HIPPOCRAT. *de Jud. n.* 8. (*d*) *De febr. l.* 2. *cap.* 12. *pag.* 61.

Curatio.

§. CCCCXXVII.

Tertianæ continuæ quando conveniat ſanguinis miſſio & purgatio.

In tertiana continua (§. CCCCXIX. ad §. CCCCXXI.) ſi vehemens, ut plerumque eſt, atque acuta fuerit, magnumque calorem habeat comitem, vena cubiti ſtatim ab initio, aut ad ſummum in ejus incremento ſecanda eſt, & ſatis abunde pro virium ratione ſanguis detrahendus. Serius vero non tuto mittitur (*a*), quia morbo longius producto ſaepe cruor ad liqueſcendum propendet, imo interdum ob acquiſitam *alkaleſcentiam* jam colliqueſcit. Si ſimul cacochyliae exuberantis ſigna ſe prodiderint, purgatione tunc opus eſt; purgandum autem non nulli jubent poſt phlebotomiam, & quidem jure, ſi nimia plethóra vaſa turgeant. Medicamenta vero ſint ſubacida, & refrigerantia, quibus purgatio

Coctio expectanda. praeſtetur. At, materia non exuberante, non purgandum plane eſt, niſi coctione peracta. Coctionem adjuvant temperantia, diluentia, & ſubacida. Quando vero Natura concoctae materiae evacuationem per ſe non molitur, excitandam eſſe data affatim potui aqua frigida praecipit Galenus, quem plerique alii ſequuntur.

(a) Swieten. *in Boerh.* §. 743.

§. CCCCXXVIII.

Gelidae potus in Cauſo I. Frigida, imo nivata, ſive gelida aqua multo magis convenit primae *Cauſi* ſpeciei (§. CCCCXXII.) ſi aetas juvenilis, tempeſtas & regio calida, temperamentum cholericum ſit, & vires conſtent; neque inflam- *Frigidae dandae methodus.* matio ulla phlegmonódes, aut inſignior viſcerum obſtructio ſe ſe opponat. Tempus vero dandae aquae frigidae aptius perhibetur morbi ſtatus, quanquam in augmento etiam, ſi res urgeat, propinari poſſit. Tantum porro aquae dandum eſſe jubent, quantum ab aegro paullatim bibi poteſt. Prudenter ſe gerunt qui quavis ſemihora ſex, vel octo ejus uncias porrigunt, & ſic, excluſo omni alio alimento, per aliquot dies ſola aqua aegros ſuſtinent, donec morbus judicationem ſubeat. Interea ſudorem quam maxime vitare ſtudent, ſtragulis etiam, ſi opus eſt, caute detractis, atque aëre frigidiuſculo admiſſo; quamquam non video, cur ſemper ſudoris via morbo fugienti cum bonae criſeos ſignis occludi debeat. Paullatim autem huic potui aſſuefaciendi aegri ſunt; nam aliqui vix ferre eum poſſunt ob ſpaſticas interiorum partium conſtrictiones, in quas incurrunt; aquaeque frigus ſenſim, & gradatim caute augendum. At in regionibus calidioribus uti in Regno Neapolitano, in Sicilia, in Hiſpania, alibique audentius ſe ad hoc remedii genus convertunt, eoque in pleriſque morbis paſſim utuntur, nec admodum ad veterum praecepta de frigidae propinandae ratione attendunt. *Aqueam diaetam* hanc dicunt.

§. CCCCXXIX.

Curatio Cauſi II. In altera vero *Cauſi* ſpecie (§. CCCCXXIII.), quoniam metui poteſt, ne partes, in quibus bilis depravata, aut excrementorum copia reſidet, inflammatione, & quidem periculoſiore ob putridam cauſſam, corripiantur, oportet primum venam incidere, deinde alvum ducere, aut vomitum ciere; hocque alternatim facere, ne mora, aut cunctatione morbus invaleſcat, & pernicioſior fiat. Serum lactis cum cremore *Purgatio.* tartari, ea nempe quantitate, quae accommodata aegro videatur, copioſe hauſtum, aut decoctum tamarindorum ceteris praeferendum eſt. Laxat, temperat, *alkaleſcentiae* reſiſtit, abſtergit, atque evacuat. Fo-

menta ventri impoſita laxantium adjuvant effectum. Clyſteres crebro in anum injecti ex eodem ſero, addito *electuario lenitivo*, aut ſale cathartico amaro cauſſae materialis ſubductionem ſine noxae metu ſollicitant. Tartarus emeticus aqua dilútus, & partitis hauſtibus poſt phlebotomiam die remiſſionis propinatus ſurſum, & deorſum morbi fomitem leniter exturbat, tutiorque eſt ipſis catharticis, imo etiam praeſtantior, cum putredo inſignior, aut epidemica conſtitutio, aut miaſma malignum, aut graviſſima ſymptomata citam breviori via bilis, aut ſaburrae gaſtricae expulſionem expoſcant. *Emeſis.*

§. CCCCXXX.

Cum vero inflammatio jam aliqua viſcera abdominis occupans, febrem ardentem efficit, ut in tertia *Cauſi* ſpecie (§. CCCCXXIV.) evenit, ſuſpecta tum ea omnia ſunt, quae alvum aliquanto acrius, & validius ducunt. Eorum loco iteratis ſanguinis miſſionibus, ſemicupiis, & fotibus mollientibus interponantur enémata blandiſſime alvum laxantia. Serum lactis quoque, itemque oleum ſeminum lini recens expreſſum, aut olivarum dulciſſimum, aut ſeminum Ricini americani, aut quodcunque aliud non ita facile ranceſcens hic commendantur, quo putrida quaecunque colluvies citiſſime, & leniſſime educatur, ne retenta inflammationem malignam ſua pravitate ad gangraenam facilem, & pronam reddat. Reliqua, quae huic curandae opportuna eſſe poſſunt, ex *commentario de Inflammatione*, prout res poſtulabit, huc quoque transferantur. In ſingulis demum hiſce tertianae continuae ſpeciebus (§. CCCCXIX. ad CCCCXXIV.) victus ratio talis eſſe debet, qualis ceteris in morbis acutis, videlicet tenuis, humectans, refrigerans; aër vero, in quo aegri decumbunt, ad frigidum, & humidum inclinans. Sapienter enim, & vere admonet Cl. Swietenius, ſanguinis miſſionem, clyſtéres, & reliqua artis molimina vix compeſcere aeſtum, motumque febris nimis concitatum, niſi aëris quoque refrigerium (*a*) acceſſerit. *Curatio Cauſi III.* *Diaeta.* *Aër ad frigidum inclinans.*

(*a*) *In Boerhaav.* §. 610.

§. CCCCXXXI.

Antequam vero de tertianis continuis, & tritaeophyis ſermonem abſolvam, advertere oportet, eas, ſive ſimplices, ſive duplices fuerint, pro aetatis, & temperamenti ratione, aut anni temporum diverſitate multifariam variare. Hinc aliae ſanguineae magis, aliae pituitoſae, aut biliofae videntur, & pro earum differenti natura non parum etiam ſymptomata diſcrepant. Autumnali tempore quae aggrediuntur, graviores, diuturniores, periculoſioreſque eſſe ſolent. Interdum ab initio cum ca- *Variant pro anni & aegrotantium ratione.*

cochylia gaſtrica, & putrida complicantur, aut inflammatoriam naturam praeſeferunt, & cephalitidis, aut phrenitidis metum incutiunt. Frequentius vero ob perſpirationem ex frigore, aut humido aere cohibitam cum coryza; catarrho, tuſſi, aut doloribus rheumaticis junguntur, ſimulantque catarrhalem, aut rheumaticam febrem. Imo tunc non rarum eſt, exanthemata miliaria poſt decimam quartam diem, quandoque etiam poſt vigeſimam eiſdem ſupervenire, ſive haec a complicato miliari veneno pendeant, ſive a lymphae depravatione, aut impuritate, aut corruptione inducantur. Interdum haec critice erumpunt, interdum ſymptomatice. Criticas puſtulas miliares in Tritaeophya autumnali, die vigeſima ſeptima tantum, poſt varias ſymptomatum, & febris viciſſitudines prodire vidi, & ſic judicationem afferre: alias die decima ſeptima ſine ullo levamine, aut cum malignorum ſymptomatum acceſſione. Quando hujuſmodi complicationes fiunt, ſemper aliquid inſoliti, & a conſueta febris indole alieni in earum proceſſu deprehenditur.

Autumnales. *Miliaria.*

§. CCCCXXXII.

Sanguis ano demiſſus. Autumno proxime elapſo in tertianis duplicibus continuis, quae tunc frequentes occurrebant ex pluvioſa, frigida, & variabili aëris conſtitutione, pluries magnam ſanguinis nigricantis, modo fluidi, modo concreti copiam circa ſecundae hebdomadis finem, aut paullo ſerius, iterato ex ano excretam vidimus, quae ab haemorrhoidibus internis tantum prodiiſſe videbatur. Nemini critica fuit. In omnibus ſola quiete, potu ſpiritu vitrioli acidulato, & enematum omiſſione refrenata eſt. Quibus caput doluit ab initio, deinde ſtillae ſanguinis ex naribus prodierunt, ſed non largiter manavit, pituitaria membrana praetumida remanente, dolentibus acriter faucibus ſine inſigniori earum rubore, aut tumore, phrenitici ad finem tertiae, aut quartae hebdomadis obierunt.

Sanguinis ſtillae e naribus.

§. CCCCXXXIII.

Aeſtivae. Aeſtate magis ad ardentes, bilioſas, putridas, & colliquantes accedunt. Sed tum poſt aliquot dies, nempe modo poſt ſeptem, modo poſt quatuordecim, aut viginti, ſaepe in veras intermittentes deſinunt, vel ita in remiſſionibus extenuantur, ut intermittentibus perſimiles evadant, ſive hoc contingat ex imminuta quodammodo materiali cauſſa, ſive ex ſubacta diatheſi inflammatoria, cum qua complicabantur. Id autem potiſſimum evenit, cum intermittentes febres dominantur. Quando vere intermittentium naturam induunt, facile dato cortice peruviano fugantur. Sed paullo implicatior res eſt, ubi tantummodo remiſſionibus ſuis intermittentes aemulantur. Tunc enim, etſi plurimum re-

Quandoque fiunt intermittentes.

mittant & horrore aliquo, aut frigore ſaltem extremorum, quod frequens eſt in veris tritaeophyis, acceſſiones ſuas exordiantur, non ſemper tamen hujuſmodi remedio vincuntur. Ne vero fruſtra, aut temere hoc ingeratur, prius diſquirendum eſt, an remiſſiones ſudor aequaliter diffuſus, & omnia ſymptomata ſedans ſubſequatur; urinae interea, aut poſtea emiſſae turbentur, aut lateritii aliquid deponant, aut ſaturatiore colore rubeſcant, quam in ipſo acceſſionum initio, & incremento, & demum an acceſſiones ipſae ordinate, & periodice redeant, & frigore, aut horrore, aut oſcitatione, aliiſque ſymptomatibus intermittentium propriis aegros exerceant? Si haec accidant, ſpes eſt, cortice peruviano eas fugatum iri. Cum vero nec frigore exacerbantur etſi ſummopere remittant, nec in remiſſionibus urinae craſſeſcunt, nec lateritiae fiunt, multo difficilius judicatu eſt, num hujuſmodi pharmaco ceſſurae ſint. Saepe enim obſervatum eſt, in hujuſmodi caſu eas cortici peruviano reſtitiſſe. Tunc autem, ſi acceſſiones ſtatis quibuſdam horis ordinate revertantur, & manifeſta, & quaſi repentina laſſitudine, & dorſi, crurum, capitiſque dolore, ſiti, anxietate, inquietudine aegrotantem diſcrucient, ita ut intermittentium morem, & conſuetudinem imitentur; & deinde poſt aliquot horas omnia mitigentur, ut aeger, quemadmodum in ipſa intermiſſione, relevetur, ſudore etiam aliquo manante, aut cute inſigniter humeſcente, dubitari haud poteſt, quin intermittentium naturam ſequantur, & china china remedio futura ſit. Quod multo certius quidem erit, ſi remiſſiones in veſpertinas, aut nocturnas horas cadant, quibus contra, ut plurimum verae continuae remittentes, & praeſertim *cathemérinæ*, & *tritæophyæ* omnes, non mitigari, ſed ingraveſcere conſueverunt. Autumnales, etſi tum intermittentes non deeſſe ſoleant, non ita facile in intermittentes tranſeunt, nec facile cortici cedunt, quia fortaſſe aut denſior humorum diatheſis, aut expirationis parcitas impedimento eſt.

Quid faciendum, ubi intermittentibus proximae evadunt?

Quando chinachinae cedant?

§. CCCCXXXIV.

Probe igitur memoria tenendum eſt, ſingulas harum febrium (§. CCCCXIX. ad CCCCXXV.) ſpecie non modo memoratis ex cauſſis, aut pravitate cauſſarum, aut complicatione aliorum morborum, aut aëris conſtitutione, verum etiam, prout ſporadicae, epidemicae, endemicae, benignae, aut malignae, aut a contagione exiſtant, non parum ſymptomata ſua variare, diſcrimenque aliquod in ipſa medendi ratione creare, varioſque exitus habere: quae omnia prudentis, & periti, & exercitati medici eſt rite cognoſcere, ne aut in judicio de febris natura, atque eventu ferendo, aut in adminiſtrandis artis auxiliis quidquam delinquat.

Febrium harum varietates.

§. CCCCXXXV.

Animadverſiones in Sauvageſii ſpecies. Poſtremo ſcire debent Tirones, uno hoc febris genere a Sauvagesio comprehenſas fuiſſe decem diſtinctas peculiares ſpecies, quarum tamen quatuor ad febres intermittentes rectius transferendae mihi videntur. Nam *Tritæophya ſyncopalis* (*a*), *Tritæophya elódes* (*b*), *Tritæophya carotica* (*c*), *Tritæophya deceptiva* (*d*) ſpectant ad intermittentes; tres priores ad *comitatas* videlicet *pernicioſas* Tortii, quarta ad *ſubcontinuam* ejuſdem. *Tritæophyam* autem *lacteam* (*e*), ſi deſcriptionem Ettmulleri, ex quo deſumpta eſt, conſulere non pigeat, facile conſtabit, non eſſe, niſi ſymptoma inflammationis a lacte in mammis coacto genitae. Jure vero ad hoc genus retulit *Tritæophyam Uratislavienſem* Hahnii (*f*), quae reapſe ardentibus, & lipyriis periodicis malignis, atque epidemicis adnumeranda eſt. Ad *tritæophyas* pariter *malignas*, *putridas*, *epidemicaſque*, ut alias ſilentio praeteream, pertinere videtur etiam illa, quam anno 1768. graſſantem vidit Cajetanus Torraca (*g*) Urbis Veteris non ignobilis medicus.

(*a*) *Spec.* 1. (*b*) *Spec.* 4. (*c*) *Spec.* 6. (*d*) *Spec.* 9. (*e*) *Spec.* 7. (*f*) *Spec.* 3. (*g*) *Dell' epidem. coſtituz. di Civitavecchia* nell' ann. MDCCLXVIII. Rom. 1768.

FEBRES REMITTENTES, QUAE MODO QUOTIDIANAE, MODO TERTIANAE TYPUM SERVANT.

§. CCCCXXXVI.

Hactenus eas Remittentes, quae aut quotidianae, aut tertianae typum conſtanter obtinent, perſecuti ſumus; reſtat modo, ut illae pertractentur, quarum typus non ita certus eſt, neque ita conſtans, uti in ſuperioribus. Sunt enim earum non nullae, quae alterutrius ordinem tenent, atque adeo neque quotidianae, neque tertianae dici poſſunt, ſed modo unius, modo alterius more procedunt. Harum igitur quaedam genera, quae notatu digniora mihi videntur, explicare ſuſcipiam, ut hoc febrium veluti chaos in minutiores partes diductum, luculentius, diſtinctiuſque ſpectetur.

Febris remittens lenta maligna *, *Nervoſa dicta*.

§. CCCCXXXVII.

Character febris. Continuitate, & acceſſionum circuitu ſe remittentem oſtendit haec febris; ſed modo alternis, modo ſingulis diebus, modo etiam erraticarum

carum more exacerbari ſolet. A reliquis tertianis continuis, ſive *tritaeóphyis*, aut quotidianis, ſive *amphemérinis* abludit, quod lentiſſimo paſſu progreditur, & vix aliquam, aut certe exiguam in pulſibus celeritatem, & frequentiam movet. Hinc *remittens*, & *lenta* jure nominatur, itemque ob ſpeciem lenitatis, & abditam quodammodo indolem, viriumque languorem *maligna*. Cumque in ea cerebri, nervorumque functiones prae primis laedi videantur, actioneſque omnes langueant, a quibuſdam etiam *lenta nervoſa* dicta eſt, ab altera ejuſdem nominis (§. CCLXX.), quae continens eſt, & ſupra a nobis deſcripta fuit, merito diſcernenda.

* *Synonyma*.

Febris nervoſa remittens SAUVAGESII, Noſolog. cl. 2. gen. VII. ſpec. X. *Febris nervoſa., ſive a ſpiritibus* QUINCYI, Eſſay of fevers p. 370. *Febris tritaeophya typhódes* MANGETI, *Sauvag. Noſol. l. c.*

§. CCCCXXXVIII.

Quam primum incipit morbus, arteriarum micatus ſunt parvi, breves, vix frequentes, imo interdum tardi, aut rari; aeger pallet, languet, atque in ſoporem, aut coma, plerumque vigil propendet; vix ultra modum, ſaepe minus, quam par eſt, calet, & nulla plerumque ſiti, aut certe valde exigua afficitur. Primis diebus ut plurimum quaedam intervalla temporis intercedunt, in quibus aegri per aliquot horas ita relevantur, & melius habent, ut morbus non remittere modo, ſed etiam intermittere videatur. At paullo poſt horrore, aut rigore aliquo redeunte iterum febris cum expoſitis ſymptomatibus recrudeſcit, mentiturque acceſſionibus ſuis periodicis, ut ſupra dictum eſt, intermittentium quaſi morem, & typum. Poſt aliquot hujuſmodi viciſſitudines tandem qui ſic laborat, lectulo affigitur, ſtupidus fit; nec diſcrimen, in quo verſatur, nec quaecunque eidem ſtant circum, ullo prope modo novit, aut curat; in obvia quaeque manibus ſine cauſſa inquirit, ea palpat, contrectatque; balbutit, & obmurmurat, aut contra ſtupet, obmuteſcit, & ſemivivi imaginem exhibet. Subinde ſpaſticis quibuſdam circa ventriculum, & pectus affectionibus torquetur, excitatur, imo etiam tuſſi ſicca, aut tremoribus, aut ſubſultibus concutitur. Si his non ſuccumbat, diuque malum trahatur, facies effigiem cadaveris plane prae ſe gerit. Morbo finem verſus procedente, quandoque papulae, ſive peticulae ad cutim prorumpunt, quae vel floridae, & rubrae, quod tutius eſt, vel lividae, quod deterius, apparent; diarrhoea item ſupervenit; nigra, & foetida egeruntur; neque ab his urinae valde diſſident; ſenſus obnubilantur; oculi vix a luce percelluntur; auditus obtunditur, bono plerumque omine.

Hiſtoria morbi.

Surditatem vero puris ſaepe ex auribus fluxus ſubſequitur. In quibuſdam per lyſim tantum lentiſſime, poſt duos nempe, vel tres menſes febris evaneſcit; ſed qui ita convaleſcunt, adeo hebetes remanent, ut vim mentis, ſenſuumque aciem recuperare nequeant, niſi poſt longiſſimum temporis intervallum.

§. CCCCXXXIX.

Cauſſae. Cauſſarum loco occaſionalium ſolent praecedere nimiae evacuationes, quibus corpus infirmatur, annonae caritas, alimentorum inopia, magna cum mentis, tum corporis contentio, venus immoderata, ſenium, conſtitutio aëris humida, & torpida, epidemicum miaſma, & quandoque contagium. Ex quibus equidem colligo, corpus univerſum primum ſummopere languere, deinde, febre exorta, vim nerveam *Aetiologia.* & muſcularem penitus obtorpeſcere, quemadmodum ex ejus ſymptomatibus (§. CCCCXXXVIII.) perſpicuum eſt. Quoniam vero non ſemper id a venenatis halitibus, aut maligno, nerviſque infenſo miaſmate profluit, probabile hinc eſt, interdum non ſolum partes ſolidas omnes praeter modum laxari, verum etiam aquoſam, lentam, viſcidamque colluviem cerebrum, & nervos obruere, ſenſibilitatem minuere, & veluti cohibere, ut ſenſuum ſtupor, mentis aberratio, virium dejectio, pulſuum raritas, aut languor conſequantur. Quod ſi ejuſmodi colluviei vellicandi potentiam adjunxeris, nempe pungendi, & irritandi vim aliquam, non modo febrim, ſed etiam horrores, ſpaſmos, tremores, & reliqua ſymptomata inde profecta intelliges. Et quoniam nunc magis, nunc minus nervoſum ſyſtema obrui, & vellicari ſimul, probabile eſt; conſequitur etiam, ut interdum omnia ſymptomata ingraveſcant, interdum minuantur, ſicque per certos quoſdam circuitus malum progrediatur, ea tamen tarditate & inertia, quae lentori & tenacitati humoris morbidi, & ſolidorum atoniae, & torpori reſpondeat. *Quae in cadaveribus reperiantur?* Hinc etiam liquere arbitror, cur in cadaveribus defunctorum ſaepe laxata cerebri compáges, aut hydrocephalum internum, & medullae ſpinalis hydrops, aut encéphali ſuppurationes, abſceſſuſque reperiantur. In tanto igitur vitalis circuitus languore, cum viſcidus, & lentus humor tardiſſime reſolvi, & digeri debeat, & congeſtiones, collectioneſque *Cur longus morbus, & quandoque inſenſibiliter terminetur.* in minimis, laxiſque encéphali vaſis, aut ſpatiis interjectis difficillime diſcuti poſſint, aut id, quod nervis inſidet, nocetque, aegerrime inde dimoveri queat; nemo mirabitur, quam ob rem morbus adeo diuturnus exiſtat, atque inſenſibili etiam reſolutione quandoque finiatur.

CCCCXL.

Pro varia item temperamenti, aetatis, habitus corporis, ſanguinis, aliorumque humorum ratione, & pro cauſſarum complicatione diverſa, & pro majori, vel minori ad liquefcendum, aut putreſcendum humorum propenſione, arduum non eſt intellectu, quando alvi fluxus, quando peticulae, quando urinae foetidae, & confuſae, aut alia evacuationum genera ſupervenire poſſint, aut expectari debeant. Hinc etiam expeditiſſimum eſt cognitu, eamdem hic quoque curationem requiri, quam ſupra (§. CCLXXXIII.) opportunam eſſe aſſeruimus, cum de febre lenta nervoſa continenti verba facta fuere; videlicet ſanguinis miſſionem largam, aut catharſim plerumque huic febri nocituram; & contra ea omnia quae vim nerveam excitant, & vires vitae erigunt, uti cardiaca, analeptica, ſtimulantia, volatilia, vinum, jura viperarum, ambra gryſea, veſicantia, victuſque ratio paullo largior egregiam opem praeſtitura.

Symptomatum variatio pro varia circumſtantiarum ratione.

Curatio.

§. CCCCXLI.

Hoc febris genus tam *ſporadicum*, quam *epidemicum* occurrit, nec rarum eſt clinicis attentioribus obſervatu. Supra (§. CCCCXXXVIII.) indicatum eſt, quandoque morbo longius protracto, aut altius provecto, id eſt humoribus corruptionem ſubeuntibus, peticulas etiam ad cutim propelli. Nunc haud reticendum eſt, peticularum loco interdum exanthémata miliaria circa undecimam, aut decimam quartam, aut ſerius huc illuc prodire; quin imo quibuſdam in conſtitutionibus cum levi cerebri inflammatione febrem hujuſmodi conjungi, ſic ut aliquantum tam ſymptomatum, quam curationis ratione a modo deſcripta differre videatur. Tunc dolor capitis gravior eſt, temporales arteriae vehementius ſubſiliunt, oculi rubent, & lucem averſantur, vigiliae maxime urgent, &, ſi aliqua in ſomnum propenſio adeſt, ſomnus verus non eſt, magiſque comati vigili haec dormiendi cupiditas accedit. In hoc caſu ſanguinis miſſio inter initia utilior eſt, & praecipue cucurbitulis ſcarificatis inſtituta, & repetita, omniaque revulſionum genera. Huc fortaſſe referenda eſt *Amphimerina miliaris* SAUVAGESII *(a)*, ſive *febris maligna cum obſcura cerebri inflammatione*, quam autumno anni 1757 graſſari vidit Cl. MARTELLUS DE GRANDVILLERS *(b)*.

Quandoque ſuperveniunt miliaria.

Interdum cum levi cephalitide copulatur.

Quid tum magis conveniat?

(a) *Spec. XI.* (b) *Journal de* M. VANDERMOND. *T. VIII. p.* 275.

Febris remittens ſoporoſa Senum. *

§. CCCCXLII.

Differt a ſoporoſis Tortii & Werlhofii.

Senectus ipſa eſt morbus, ut vetus habet adagium. Plurima enim ſalutis incommoda ſenilis aetatis fere propria ſunt, inter quae non ultima calamitas e multis, quibus ſenes ſubjiciuntur, mihi videtur quaedam febris continua remittens, ſive *axacerbans*, qua ii, praeſertim decrepiti, aut decrepitis proximi prehendi ſolent, & plerumque opprimuntur. *Soporoſa* ei nomen eſt, quia aut cum gravi mentis ſtupore, altoque ſomno invadit, aut in quauis acceſſione ut plurimum conjungitur, a *Lethargica* Tortii (§. CLXIX.) aut *ſoporoſa* Werlhofii, quae intermittens eſt, & ad *pernicioſas comitatas* ſpectat, omnino natura differens, ac proinde ſeorſum pertractanda. Qui de ea diligentius, veraciuſque doctiſſimo, expertiſſimoque viro le Roy ſcripſerit, adhuc inveni neminem. Itaque, quoniam medicinam facienti mihi pluries ipſa ſe obtulit iiſdem propemodum notis, quibus ab illo ad vivum depingitur, pergratum tironibus me facturum ſpero, ſi de hoc parum noto febris genere, & a pleriſque ſcriptoribus praetermiſſo acturus non modo illius obſervationes perſequar, verum etiam meas qualeſcunque opportune iiſdem adjiciam.

* *Synonyma.*

Febris maligna cum ſopore exacerbans, ſive febris maligna (1) *Senum* Le Roy, *Melang. de Phyſiq. & Médecin. Prem. Memoir. ſur les fievr. aiguës p.* 171.

(1) Jam alibi animadverſum a nobis eſt, malignarum nomen a Cl. Le Roy tributum fuiſſe omnibus febribus acutis periculoſioribus, & mortiferis, quas alii *malignas* proprie dici negant. *Second. Memoir. ſur les fievr. aiguës pag.* 232. & *pag.* 266. Hoc igitur ſenſu, non alio hic *maligna* dicitur.

§. CCCCXLIII.

Acceſſiones habet haec febris ſatis manifeſtas, quae modo tertianae continuae duplicis inſtar, modo quotidianae more procedunt; plerumque tamen, quando quotidianam hora invaſionis aemulantur, una alternatim altera gravior eſt. Quare *Tritæophya duplex ſoporoſa ſenum* dici poſſet.

Deſcriptio.

Utplurimum vero, ſicuti ſaepe experientia didici, hujuſmodi acceſſiones, quae graviores ſunt, in dies pares incidunt, quamquam non raro obſervaverim, poſt decimam quartam diem, mutato ordine dies impares, in quibus mitiores acceſſiones fiebant, commutatos in deteriores, & demum ſine ullo ordine, etſi quotidie febris exacerbari pergeret, quaſi erraticas, vagas, irregulareſque factas. Praecedit com-

muniter refrigeratio tactui ſenſibilis extremarum partium, in primis naſi, manuum, & pedum, plus minus longa, at non horrifica, niſi cum aliis morbis, aut interioribus antiquis vitiis complicetur, certiſſimum febris ſubſecuturae indicium. Interdum refrigeratio iſta circa poſtremos morbi dies ita protrahitur, ut decem, duodecim, aut quindecim horas perduret, antequam calor ſe exſerat, & pulſus ſe explicet, & vehementior, ampliorque fiat. Quod ubi accidit, praeſertim ſi praeter pedes femora etiam perfrigerata ſint, expectanda eſt peſſima acceſſio, quae ſaepe de medio aegrum tollit. Certius vero exitium imminet, cum longiori frigori ſingultus ſe ſe adjunxerit.

§. CCCCXLIV.

Duo ſigna pathognomonica.

Sed duo praecipua, & plane propria, ſive pathognomonica ſigna hujuſce febris ſuppeditat caput, & pulſus, prout ſub acceſſione ipſa, & ea inclinata ſe habent. Et primum, quod ad caput ſpectat, hoc ut plurimum in prima febris acceſſione ſopore quaſi apoplectico obſtupeſcit, & opprimitur; ſed hac ſuperata, aut inclinante ſomnus excutitur, mens redit, ſenſus reviviſcunt, & nulla pars corporis parályſi affecta reperitur. Aegre haec prima febris acceſſio a levi apoplexiae inſultu internoſcitur; donec proxima eumdem afferens ſoporoſum affectum, mox omnem ambiguitatem tollat. Id autem, ut dixi, rarius evenit. Frequentius enim febris ſine notabili ſtupore, & ſomno accedit ab initio; deinde vero ſecundae, aut tertiae acceſſioni tantummodo ſupervenit ſopor; qui tamen non in quavis febris acceſſione eſt ejuſdem gradus. Plerumque paullatim ſingulis acceſſionibus ita ingraveſcit, ut in penultima, aut poſtrema tandem fiat vere apoplecticus. In primis tunc acceſſionibus levior eſt; nam aeger expergiſcitur vocatus, aut excuſſus, ſed in ſomnum cito relabitur, ſimul ac ſibi relinquitur, nec irritatur. Interdum delirium ſopori jungitur, iterdum abeſt. Quidam dum veterno premuntur, balbutiunt etiam, uti linguae paralyſi correpti. Nec quandoque deſunt in ipſis acceſſionibus tendinum ſubſultus, motuſque convulſivi.

Sopor, ſive primum ſignum.

§. CCCCXLV.

Signa ſomni febrilis boni, & mali.

At non omnis ſomnus, qui febribus ſupervenit, aeque periculoſus eſt. Nam ſi aeger facile excitatur, oculos aperit, & nitidos oſtendit, ſi eos, ut ſolet, circumagit, ſi naturaliter intuetur, ſi ſui conſcius recte reſpondet ad ea, de quibus interrogatur, ſomnus hujuſmodi plerumque vel nihil, vel parum mali portendit. Sin contra difficulter e ſomno excitatur, & expergefactus oculis ſtupidis, incertis, obliquis, aut obverſis haereat,

ſi hi rubeant, turgeant, & quodammodo protuberent, aut languidi, turbidi, aut flaccidi (quamquam interdum ſanis ſimiles ſub hujuſmodi ſomno viderim) appareant; ſi mens aberret, tum ſopor ad lethargicum vergit, & funeſta quaeque comminatur. Poſtremi generis eſt ille, qui acceſſiones hujuſce febris comitatur.

§. CCCCXLVI.

Alterum ſignum ex pulſu.

De primo ſigno, quod caput praebet, ſatis: nunc de altero, quod pulſus. Is in febris remiſſionibus deprehenditur aequalis, elatus, non valde frequens, praeſertim primis diebus; in acceſſionum vero vigore multo frequentior, itemque parvus, inaequalis, debilis, & quandoque ita obſcurus, ut demum, morbo ad exitioſum finem tendente, vix manu percipi poſſit. Mirum tamen eſt, cutim, dum talis pulſus eſt, ſaepe quaſi exardere, aegroſque, dum exterius frigent, plerumque de moleſtiſſimo interiori calore conqueri ſolére. Hae ſunt praecipuae, & veluti propriae pulſuum in hac febre affectiones. Diſſimulare autem nequeo, pulſum in aliquibus vigente etiam acceſſione fortem, & plenum, quod, ut rariſſimum, etiam concedit Cl. Le Roy, inveniri; in aliis vero quandoque intermittentem, atque inſtabilem. Itaque Medicus, ut fiat certior de propriis hujuſce febris ſymptomatibus, debet aegrum ſaepius inviſere, ſed maxime eo tempore, quo acceſſio incipit, etiamſi id in noctem caderet. Sic enim infida morbi variatio non ejus effugiet diligentiam.

CCCCXLVII.

Varietates in acceſſionibus.

Iam monui, ſoporem pedetentim in acceſſionibus plerumque augeri ab initio ad finem; acceſſioneſque ipſas ordinate, & diſtincte invaleſcere, & remittere. Sed ſcire quoque licet, eas paullatim ita produci, ut demum vix quidquam amplius remittant, ſe ſe quaſi commiſcentes, aut exigua, & breviſſima tantummodo habentes intervalla, in quibus ſymptomata minuantur. Quamquam res utplurimum ſic ſe habeat; interdum tamen evenit, ut quidam aegroti ſemper in remiſſionibus ad finem uſque, ne ea quidem dempta, quae antecedit poſtremam, & lethalem diem, ſic recreari, levarique videantur, ut adſtantes vix ſibi perſuadeant, illos in proximo vitae periculo revera verſari; dum tamen aegri ipſi ex intima animi praeſenſione rectius divínant id, quod eos maneat, & ſe paratos ab ſubeundum extremam ſortem praedicant, imo ſponte, ultroque efflagitant, ut ſacris religionis auxiliis praemunire ſe poſſint.

§. CCCCXLVIII.

Quandoque febriles acceſſiones circa ſeptimam, vel octavam diem ita miteſcunt, ut remiſſionis intervallum ab una ad alteram acceſſionem horas uſque viginti quatuor, vel triginta ſex extendatur, atque adeo ex duplici ſimplex *Tritæophya* evadat. Tunc cavere oportet, ne praemature nimis felicem morbi finem polliceamur, praeſertim ſi non praeceſſerit, neu praeſto ſit ulla evacuatio, aut eruptio critica, cui tanta morbi remiſſio tribui queat. Nam ſaepe obſervatum eſt, poſt longiorem illam quietem febrem vehementius recrudeſcere, & incautos illudere. Lingua plerumque humida eſt, & naturali ſimilis ad finem uſque, exceptis iis aegrotis, qui ſomno obruti ſpiritum hiante ore ducunt; nam in his exareſcit, & aſpera ex hac cauſſa fit; quamquam tamen eam quandoque ex febris etiam ardore reſiccari viderim, cum non raro, poſtquam febris deferbuiſſet, licet adhuc ore hiarent, humida, & mollis permaneret.

Fallaces remiſſionum vices.

Lingua interdum ſicca.

§. CCCCXLIX.

Neque inſolens eſſe, ait Cl. Le Roy, morbo ad finem tendente, alterutram parotidem, aut utramque intumeſcere, & proximam ſaepe mortem praenuntiare, aut peticulas ſymptomaticas prodire, quae pariter exitium imminere ſignificent. At in iis, quos hac febre laborantes videre mihi contigit, nihil horum unquam comperi, ſic ut minime ejus propria iſta credam, &, ſi quando incidant, tum cum ea malignitatem aliquam, aut putridam colluviem complicari. Huncque eſſe caſum putaverim, in quo alvi excrementa liqueſcunt, & crebro dejiciuntur, peculiaremque foetorem exhalant; & tales halitus e corpore aegrotantis emanare dicuntur, ut in aëre iis repleto diu morari non liceat, quin caput dolore corripiatur, cito tamen deſituro, ſi, qui eo affectus eſt, in aërem purum, & liberum ſe transferat, ibique aliquantulum conſiſtat.

Symptomata rariora.

Prognoſis.

§. CCCCL.

Periculoſa valde eſt huiuſmodi febris, & plerumque lethalis. Numquam contagione communicari viſa eſt, aut epidemice vagari. Solet ſporadice hunc, vel illum ſenem ex aliqua evidenti, & procatarctica cauſſa, etiam leviori, invadere, praeſertim autumnali tempore, aut hiemis initio, cum nimirum tranſpiratio cutanea frigore, aut aëris humiditate minuta ſit. Qui ea laborant, interdum ſeptima, octava, aut

Ortus ejus.

Terminus.

nona die, ſaepius undecima, aut decima tertia moriuntur. Cl. le Roy neminem novit ultra hunc terminum vitam protraxiſſe ex illis, quorum morbus morte finitus eſt. Non inficiatur tamen, quando malum citam mortem non affert; hominem ita male affectum relinqui, ut diutius quidem miſere vivat, ſed demum ſuccumbat. Plerumque ita evenire, ut affirmat vir doctiſſimus, equidem fateor. Attamen ſeptuagenarium hac febre cum bilioſa primarum viarum cacochylia, & antiquo veſicae ulcere complicata laborantem curavi, qui poſt multas, miraſque viciſſitudines, quas ſuſtinuit, vigeſima nona demum die occubuerit. Lenta porro interdum morte morbum finiri, non pridem comprobatum recordor in magno quodam Principe octogenario majori, qui primas graviſſimas, & prope lethales febris hujus acceſſiones eluctatus, tandem in febrem lentam quotidie exacerbantem incidit, & maraſmo tandem confectus, & aſſidue delirus centeſima a morbi initio die exſpiravit. Ceterum tendinum ſubſultus, tremores, convulſiones, reſpiratio difficilis, aut magna, & tarda, pulſuum intermiſſio quam maxime periculum augent, atque exitium accelerant. Singultus vero ſi acceſſerit; quod rarum non eſt; jam prope inſtare extremum diem, denuntiat.

Interdum lenta evadit.

Febris hemiplegiaca.

§. CCCCLI.

Soporaſae febris veluti ſpecies haberi poteſt illa, quae, quia eidem hemiplegía ſupervenit, proprie *hemiplegiaca* appellanda videtur. Haec homines aggreditur non admodum ſenio graves, ut ſuperior; ſed tamen ſenio proximos, qui nimirum annum quadrageſimum quintum jam praetergreſſi ſint. Ceterum magna inter utramque eſt affinitas; nam in utraque aegri, dum ſopore premuntur, balbutiunt; acceſſiones omnino eumdem manifeſtum typum, ordinemque tenent, in quibus plus minus ſomnus obrépit; pulſus ſimili prope modo tam in acceſſionibus, quam in remiſſionibus ſe habent. In priore illa lingua quaſi paralyſi, in hac latus reſolvitur: quae omnia affinitatem, ſimilitudinemque affectionis oſtendunt. At non idem in utraque periculum eſt. *Soporoſa* pleroſque occidit; non item *hemiplegiaca*, quia in hac pauciores pereunt, multique ſervantur. Si tamen in hujus acceſſionibus pulſus fiat parvus, debilis, inaequalis; aeque lethifera eſſe poteſt, ac *ſoporoſa*; nam nervi etiam cardiaci reſolvi quodammodo videntur. Item ſi paralyſis organa deglutiendi attingat; ſi tendines reſiliant; ſi caput, oculi, aut labia convellantur ſimul, tantum periculi continet, ut omnis ſpes adimatur aegri ſervandi. Sed prae ceteris ad reſpirationem attendere oportet; quo enim plus a naturali ipſa deflectit, (deflectere autem plurimum ſolet pari vago, & intercoſtali affectis) eo propius exitium metuendum eſt.

Quae ſic appellanda.

Affinitas.

Hemiplegiaca minus periculoſa.

§. CCCCLII.

§. CCCCLII.

Quomodo differat a ſoporoſis comitatis.

Poſſet febris iſta quibuſdam videri una eademque cum lethargica Tortii, aut ſoporoſa aliorum, utpote quae ſenibus pariter infenſiſſima eſſe conſuevit, & ſaepe hemiplegiam, aut apoplexiam, aut paralyſim ſibi (§. CLXIX.) adſciſcit. Verum ab hujuſmodi *pernicioſis comitatis* diſtinguitur, 1. quia continua perhibetur; 2. quia ſporadica eſt, dum comitatae plerumque epidemicae, aut endemicae obſervantur; 3. quia in hemiplegiaca & ſoporoſa acceſſiones a refrigeratione, & quidem longa inchoant; in illis contra ab horrore, aut a ſimplici pernicioſo ſymptomate ſine frigore, aut horrore, vel certe breviſſimo & vix ſenſibili; 4. quia in illis praecipiti, & celeri paſſu ad mortem fit tranſitus; in noſtra vero tardiori, lentiorique greſſu; 5. quia urinarum alia omnino ratio eſt. In *comitatis* ſunt parcae, ſubjugales, lateritiae, ſubſidentes; in *ſoporoſa*, aut *hemiplegiaca* continua crudae, copioſae ſine ſedimento, aut cum enaeoremate divulſo, & levi; 6. quia illae cortice peruviano certe depelluntur; haec vero nequaquam.

§. CCCCLIII.

Quid in cerebro defunctorum inventum.

Cl. Le Roy, dum cauſſas mali, ejuſque ſymptomatum, & mortis ipſius indagatur, & veri ſimillimum putat, a peculiari cerebri affectione illa omnia permanare, queritur anatomicarum diſquiſitionum defectum, quo fit, ut decerni non poſſit, quaenam revera ſit ejuſmodi cerebri affectio, in qua morbus iſte contineatur. Ipſe tamen narrat, in homine, qui *hemiplegiacus* ex hac febre mortuus erat, inventum eſſe abſceſſum, qui in altero cerebri hemiſphaerio recondebatur. Quid in Principe illo, de quo paullo ante mentionem (§. CCCCL.) feci, ſectio cadaveris, quam inſtituit diligentiſſime amiciſſimus, & medica ſcientia praeſtantiſſimus Jo. Paullus Spezzanius, detexerit, non melius patebit, quam ſi ſectionis ipſius deſcriptionem, mecum ab eodem communicatam hic tranſcripſero. Altero ab obitu die cadaver ſectioni traditum eſt. In exteriore corporis ambitu quaedam maculae lividae, latiores aliae, quae hypogaſtrium occupabant, aliae minores, quae talos, & extremos pedum pollices tingebant, & notabile ulcus cum gangraena jamdiu obortum, a ſummo oſſe ſacro ad nates protenſum oculis diſſectoris ſe ſe obtulerunt. Referato *abdomine* ventriculus, inteſtina, jecur, pancreas, omentum, meſenterium, renes, veſica urinaria omnino juxta naturae modum inveniebantur, ſi exceperis aliquas non inſolitas variationes, quas inceſſus, & flexus inteſtinorum, omentique poſitus exhibuerunt. Lien vero apparuit, mole multo minor, quam ſolet, fortaſſe ex

Sect. 1. *Sect. 2.*

compreſſione, quam jamdiu patiebatur ab ingenti quadam hydatide, quae ex ſuperiore renis ſiniſtri parte enata ſurſum attollebatur hypochondrii cavum, quod ſolis lieni, & ventriculo continendo dicatum eſt, magna ex parte occupans. Aqua, quae hydátidi inerat, trium librarum & amplius quantitatem aequabat, leviter flaveſcens, ceterum limpida. In *thorace* cor repertum magnum, & firmum, cui adnexa vaſa aeque ſana, & bene conformata reſpondebant, cuique in vivente, & ſano arteriarum micatus validi, magni, aequales ſemper reſponderant. Concretio quaedam polypodes in ſiniſtro ejus ventriculo exiſtebat, in aortam uſque producta, quam in poſtremo vitae articulo genitam, probabile eſt. Poſterior pulmonum pars colore magis fuſco, quam anterior, erat, & ſanguine etiam turgebat magis, ut ex poſitu in dorſum morientibus evenire conſuevit. In utraque thoracis cavea, ſed in ſiniſtra plus, aliquid ſeri effuſi, & valde ſanguineo colore tincti deprehenſum eſt; quod pariter laborioſae reſpirationi ad vitae finem factae adſcribendum videtur. *Caput* demum, in quo morbi cauſſa quaerenda potiſſimum erat, haec exhibuit. Dura meninx prope naturalis viſa eſt; venae omnes piae matris ab ultimis uſque ſurculis ad truncos, quibus in ſinus longitudinales, & tranſverſales hiant, praeter naturam dilatatae ſanguine tenuiore, & diluto valde turgebant; quo vitio fortaſſe jamdiu laborabant, quia ſereniſſimus Princeps ab adoleſcentia adſtrictiori collari aſſueverat, quo ſanguinis e capite per venas jugulares reditus plurimum retardabatur. In venis, uti quoque in ſinibus, exiguae, & tenues quaedam polypoſae concretiones inerant. Interſtitia, quae inter venam, & venam interjacent, opplebantur materia quadam albida, condenſata, & quaſi concreta, unde ipſa pia meninx craſſeſcebat. Intra duram, & piam, & intra piam meningem, & cerebrum ſtagnabat inſolita ſeri copia, quo etiam ferme pleni erant ventriculi cerebri. Plexus choroidéi pallebant, & multas parvas hydatides huc illuc innatas oſtentabant. Corticalis cerebri portio perbelle anfractibus ſuis diſtincta, videbatur aliquantum contracta; medullaris vero, & reliquae partes intra calvariam locatae nullum vitii genus prae ſe ferebant.

§. CCCCLIV.

Extat apud MORGAGNIUM ſectio Cadaveris Nob. viri ALOYSII RATTAE, aetate provecti, qui a longo jam tempore hypochondriaco malo, & vertigini obnoxius, Novembri an. 1705 in *affectionem comatoſam* cum febre, ut auctor exiſtimat, *peſſimi moris* conjunctam incidit, qua intra biduum circiter confectus eſt. Cum autem VALSALVA Sect. 3. in hiſtoria morbi, nam inter ejus obſervationes eam reperit MORGAGNIUS, *præcipuum* praeter deliria *ſymptoma*, *maximam ſomnolentiam*

commemoret, videtur probabile, febrem ejuſmodi non multum a *ſoporoſa ſenum* abfuiſſe. In ventre, & thorace *ſana omnia inventa ſunt; & quamvis odor quaſi ejuſmodi, ac in verminoſis ſolet, exiſteret, qui aliis lacrymas, aliis ſternutationem moveret; nuſquam tamen apparuerunt vermes. Cranio exſecto in cerebri anfractibus aqua* gelatinoſa *in ventriculis quoque, & qua Oblongata medulla in ſpinæ tubum deſcendit, aqua fuit; ſed pauca utrobique* (a). Quae ſequitur obſervatio, propius ad morbum, de quo agimus, ſpectare videtur; nam qui eo correptus eſt, *ad annum accedebat ſaxageſimum; febre acuta laborans in Noſocomium ultimo dumtaxat morbi tempore illatus, hebes jacebat, & vix interrogantibus reſpondere poterat. Stragula ſæpius abjiciebat, quaſi ingenti ureretur calore, qui, ſi tangeres, vix tepidus, imo ad extrema corporis frigidus percipiebatur. Pulſus interdum omnino latebat, interdum prodibat; ſed durus, parvus, intermittens. Reſpiratio tamen erat naturalis. Per hæc noviſſimis tranſactis diebus prope quartum decimum eſt mortuus.* Quorum multa ad amuſſim cum iis ſymptomatibus, quae ſupra (§. CCCCXLVI.) relata ſunt, conveniunt. *Ventre, & Thorace* Sect. 4. *apertis, ventriculus, & inteſtina levi rubore ſuffuſa inveniuntur, quaſi inciperent inflammari: in cordis autem ventriculis ſanguis craſſior; ſed tamen fluidus. Cranio recluſo, dum craſſa meninx inciditur, & dum cerebrum eximitur, limpidum, ſed non multum, prodit ſerum. Sub tenui quoque meninge, quæ leve inflammationis præbebat indicium, ſulci, qui inter cerebri anfractus deſcendunt, eodem manabant ſero. Denique in lateralibus ventriculis aliquantum ſeri, colore ſanguineo infecti, repertum eſt* (b).

(a) *Epiſt. anatom. medic. de ſed. & cauſ morbor. Epiſt. VI. n.* 2. (b) *Ibid. n.* 8.

§. CCCCLV.

Ex quibus anatomicis ſectionibus, quamquam non multis, conſequitur magna probabilitatis ſpecie, iiſdem propemodum vitiis in hac quoque febre cerebrum affici, quae in aliis ſoporoſis affectionibus detecta ſunt a Pro- *Cauſſarum* ſectoribus (a), quaeque plerumque conſiſtunt vel in apoſtematibus cerebri, *explicatio.* vel in lymphae *gelatinoſae* inter duram, & piam meningem collectione, vel in ſero ſive limpido, ſive craſſo, turbido, imo etiam ſanguineo circa cerebrum ſtagnante, aut in ejus ventriculos effuſo, vel demum in nimia vaſorum ſanguineorum, quibus Pia mater, & cerebrum ipſum abundat, dilatatione, atque infarctu (b); ex his vero frequentiorem eſſe vaſorum dilatationem, colluviemque ſeroſam, & viſcidam cerebrum, ejuſque ventriculos inundantem: quae omnia in ſenibus, parum perſpirantibus; pituitoſis, crudiſque humoribus plerumque ſcatentibus; &

canalium in primis cerebralium indurationibus, aut atoniae, contrario profuſus vitio obnoxiis, ac proinde congeſtionibus, collectionibuſque humorum accommodatiſſimis paullatim fieri incipiunt, & ſenſim ita increſcunt, ut demum, accedente aliqua procatarctica cauſſa febri movendae idonea, in hujuſmodi terrificum, lethalemque morbum incidant. Non hic diſputabo, quot modis, quibuſque feroſa iſta colluvies in cerebro congeratur, cum partim id in pathologia generali explicatum arbitror, partim opportunius explicabitur, ubi de Apoplexia, & congeneribus affectionibus, praeſertim ſoporoſis, peculiariter agemus. Nec quaeram modo, an ab hujuſmodi cauſſa ſemper febris accendatur, num vero interdum aliunde orta, cum ipſa tantummodo copuletur, aut eam gignat, aut augeat; nam longioris res eſſet indaginis. Illud ſolum mihi videtur veri ſimile, quod ſeroſa colluvies ſtuporem quidem, & ſomnum praeſtare poſſit, non vero febrim, niſi acrimonia quaedam ſeroſo humori inſit, aut cum eo aliqua meningum, & cerebri phlogóſis conjungatur; unde medullares ejuſdem fibrae, appenſique nervi ſic irritentur, ut ſpaſmo inducto, primum extremarum partium perfrigeratio ſequatur, deinde etiam motus cordis, & arteriarum augeatur, humoreſque omnes concitentur, atque efferveſcant. Ab eadem cerebri vellicatione perſpicuum eſt, delirium, ſubſultus tendinum, & convulſiones pronaſci debere, &, ſi quando irritationi compreſſio praevaleat, partes, puta linguam, fauces, brachiorum, & crurum alterutrum, quae loco in cerebro compreſſo magis reſpondent, reſolvi non ſecus, ac in paralyſi, & hemiplegia. Quoniam vero aucto humorum per febrim motu ſeroſa colluvies paullatim in circuitum rapitur, & cerebrum tum a preſſione, tum ab irritatione levatur, mentem ad ſe redire, ſoporem diſcuti, & febrim ſenſim deferveſcere, probabile eſt, donec, renovata intra quoddam certum temporis intervallum congeſtione, acceſſio modo citius, modo tardius, modo fortius, modo mitius, prout ejus quantitas, aut irritandi vis variat, cum iisdem prope ſymptomatibus inſtauretur.

(a) Bonet. *Sepulcr. T.* 1. *ſect. III. itemque* Morgagn. *Epiſt. anatom. med.*, *Epiſt. VI. tota*. (b) Morgagn. *ib.*

§. CCCCLVI.

Variae complicationes, unde etiam ſymptomata variantur.

Saepe etiam accidit, ut cum hujuſmodi cauſſa (§. CCCCLV.) diatheſis ſanguinis inflammatoria, praeſertim ab initio, complicetur, aut phlogóſis eryſipelatodes interiorum viſcerum, unde ſitis, ardor, ſingultus, anxietas, extremorum perfrigeratio, ut in veris Lipyriis, una concurrat. Pro cauſſarum igitur varietate, concurſu, aut aliorum morborum complicatione non parum febris ipſius magnitudo, vis, & peri-

culum, nec non ſymptomata differant, neceſſe eſt. Idcirco in ſeptuagenario, quem ſupra (§. CCCCL.) deceſſiſſe undetrigeſima die narravi, primis diebus, cum e frigore acceſſionis cujuſque emergeret, pulſus erat vehemens, durus, vibratus, ſanguiſque e vena eductus tenax, firmus, & cruſta inflammatoria obductus. Progreſſu vero morbi, & in primis poſt decimam quartam diem frigus exteriorum partium fere perpetuum evaſit, dum interim de ſummo interiore aeſtu, & inexplebili ſiti aegrotus querebatur; demumque pulſus ita exilis, parvus, inaequalis factus eſt, ut interdum, ſicut in aſphycticis, pene deficeret, ſenſibus nihilominus integris, quamquam aliquantum languidioribus, permanentibus. His perniciofiſſimis ſymptomatibus acceſſit primum liquida, foetida, colliquans diarrhoea, & tandem tympaniticus abdominis tumor. Sed huic aegro praeter ſoporem illum acceſſionum febrilium comitem abſceſſus erat, qui veſicam urinariam occupabat, & magnam puris foetentiſſimi copiam a multo jam tempore ſine inſigni moleſtia cum urina, quae ſponte, ut in incontinentia, extillabat, effundere ſolebat. Veſicam vero in primis affectam fuiſſe, indicabat ejus praegrandis tumor, in hypogaſtrio ſitus, manuique facile ſubjectus. Hinc fortaſſe ſingultus, quo poſtremis vitae diebus aeger ſummopere conflictabatur.

§. CCCCLVII.

Non aliam hic curandi rationem proponere auſim, quam illam, de qua in cura febris generali (§. XLII.) mentio facta eſt. Plerumque enim quaecunque artis praeſidia effectu carent. Si quae tamen aliquid boni unquam praeſtiterunt, id profecto a ſanguinis miſſione, a cucurbitulis ſcarificatis, & potiſſimum a cantharidibus *nuchae*, brachiis, aut cruribus, imo ipſi capiti applicitis, ulceribuſque inde natis, diu manantibus profectum eſſe novimus. Uno verbo omnia, quae a capite revellunt, vim nerveam excitant, vitales vires erigunt, ſeroſi humoris copiam minuunt, educuntque ceteris praeſtantiora uſus comprobavit. Cl. Le Roy corticem peruvianum in tenuem pulverem redactum, & larga manu datum interdum profpere ceſſiſſe affirmat. At cortex peruvianus in hac *continua febre ſoporoſa ſenum* inefficax omnino eſt, imo plerumque ſebrem ipſam exaſperat, uti pluries expertus ſum. Fortaſſe, quando profuit, febris intermittens *pernicioſa* erat, ſoporoſo affectu comitata, qualem alibi commemoravimus, cum qua facile haec, de qua diſſerimus, confundi poteſt. *Curatio.*

FEBRIS PUERPERALIS NEOTERICORUM *

§. CCCCLVIII.

Puerperae a communibus morbis non liberae.

Febres earum propriae.

Nihil vetat, quo minus puerperae aliis quibuſcumque morbis, & febribus, ut reliquae mulieres, facile pateant. Idcirco rarum non eſt, eas peripneumonia, pleuritide, angina, apoplexia, catarrho, rheumatiſmo, febribus continuis, aut intermittentibus, cum benignis, tum malignis, variolis, morbillis, purpura miliari, aliiſque malis, & quidem ex cauſſis communibus, & fortuitis prehendi, ita ut nullus ferme morbus exiſtat, in quem ipſe aliquando non incidant. Quid enim communibus hominum aerumnis eas ſubtrahat? At praeterea non vacant propriis quibuſdam, & peculiaribus morbis, qui a partu ipſo proxime conſequuntur. Supra jam, ubi *de febre lactea puerperarum* (§. CCCLVII.) diſputatum eſt, varias non modo ejus differentias explicui, verum etiam ſingulas quaſdam febres ſecundarias, ſive ſymptomaticas, quae a lacte in mammis uberius congeſto, aut coacto, vel ab uteri inflammatione, vel a ſubita, & inexpectata lactis, aut lochiorum metaſtaſi (§. CCCLXV. & CCCLXVIII.) excitantur, breviter, ut tum erat, opus indicavi. Hic vero dicendum ſupereſt de quadam febri (quoniam modo quotidie, modo alterne exacerbatur) acuta, pleriſque maligna, aut putrida habita, qua ſpeciatim corripi puerperae dicuntur, & magnum inde periculum ſubire. Hanc, quoniam propria puerperarum exiſtimatur, complures Neotericorum *puerperalem* ** vocant, quaſi novum febris genus, & veteribus penitus ignotum eſſet, & peculiari nomine careret, nec ad ullam febrem ante cognitam reduci poſſet.

* *Synonyma.*

Febris puerperalis EDUARDI STROTHERII, *critic. febr. or a critical eſſay on fevers chap. IX. p.* 212. *The puerperal fever. Lond.* 1718., NATHANIEL. HULMI, *A Treatiſe on the puerperal Fever &c.*, & JOH. LEACKE, *Practical obſerv. on the chil-bed Fevers &c. Febris Puerperarum* CAROLI WHITE, *Avis aux Femm. enceint. & en couches ſect.* 3. *artic.* 2. *p.* 184. *Febris lochialis vulgo in Anglia dicta, ſed perperam* EJUSDEM *ibid. Febris lactea maligna Puerperarum* LE ROY, *Premier mémoir. ſur les fievr. aiguës p.* 198. *Febris putrida puerperis ſuperveniens ex bilioſo humorum apparatu, vel ex diaetae erroribus* RIVERII, *Prax. med. lib. XV. cap.* 24. *Febris putrida puerperarum* RAYM. JO. FORTIS, *De febrib. & morb. mulier. p.* 484. *Febris putrida, ſeu potius maligna puerperarum* WILLISII, *De febrib. cap. XVI. pag.* 76. *Febris uterina a partu tam humoralis, quam nervoſa* RAULINII, *Traité des malad. des Femm. en couche* ſect. III. chap. X. p. 219. *Febris miliaris complicata, ſive putrida maligna* GASTELLIERII, *Traité de la Fievr. miliaire des Femm. en couche p.* 6.

** Primus, qui de ea ſcripſerit, atque hujuſmodi denominatione uſus ſit, ab HULMIO fuiſſe dicitur EDUARDUS STROTHER, Londini ann. 1718 edito opere, cui titulus *Criticon Febrium* &c.

§. CCCCLIX.

Novam vero non eſſe hujuſmodi febrem, nec veteribus praeterviſam, facile eruitur ex antiquiſſimorum ſcriptorum monumentis, ut rectiſſime animadvertunt Swietenius (a), Whiteus (b), aliique etiam inter eos ipſos, qui nova illa denominatione utuntur, & peculiariter de ea ediſſerunt. Sed nullibi luculentius apparet, hanc ipſiſſimam febrem notam antiquitus fuiſſe, atque accuratiſſime deſcriptam, quam in primo, & tertio epidemiorum Hippocratis (c), ubi octo hiſtoriae puerperarum ea laborantium referuntur, ita ſimiles illis, quas nuperi ſcriptores ediderunt, ut ovo ovum ſimilius non ſit. Non nullas quaſi illinc exſcriptas diceres. Laudandi tamen praeſtantiſſimi hujuſmodi Auctores ſunt, quod novis, iteratiſque inveſtigationibus illuſtrare eam conati ſint, quanquam non ſatis conſtare videatur, num pro Scriptorum numero, & labore par utilitatis ratio conſequuta ſit. Nam de hujuſce morbi natura, cauſſis, & curatione tantam invenio inter eos diſſenſionem, tantam opinionum varietatem, ut cui tirones fidem habeant, quem ſequantur, quem, ut ducem, ſibi proponant, decerni minime poſſit. Quam ob rem, antequam ad ejus deſcriptionem gradum faciam, in qua pariter non exigua eſt apud auctores diſſimilitudo, operae pretium me facturum exiſtimo, ſi primoribus ſaltem labiis praecipuas attingam opiniones, quae de natura, atque origine *febris puerperalis* non ſine magna interdum animorum contentione evulgatae hactenus fuere; ſimulque ad examen, quantum in me eſt, révocem argumenta, quibus iſtae innituntur, ut planior, tutiorque fiat aditus ad veram ejus Pathologiam, & Therapeuticen; quod in primis noſtri inſtituti ratio poſtulat.

Antiquitus cognita febris puerperalis.

(a) In Boerhaav. §. 1329. (b) l. c. (c) *Lib.* I. *epid. ſect. III. Ægrot. IV. V. XI. Lib. III. ſect. II. Ægrot. X. XI. XII. ſect. III. Ægrot. II. XIV.*

§. CCCCLX.

Apud pleroſque Gallos hodie, poſt Puzosii, & Levretii, aliorumque edita ſcripta, jam invaluit, a Lacte intra ſanguinem retento non ſolum varios, & graviſſimos morbos, uti apoplexiam, peripneumoniam, & abſceſſus quoſdam, ideo *lacteos* vocatos, verum etiam febrem iſtam, de qua verba facimus, potiſſimum proficiſci in Puerperis. Inter eos prae ceteris eminet Cl. Le Roy, qui, natura ita, inquit, proviſum eſt, ut a partu inſignis quaedam in corpore animali mutatio accidat, qua lac, quod ad uterum nutriendi foetus cauſſa ferebatur, illico ad mammas convertatur, ut ibi ſecretum ab infante in lucem edito

Galli eam a lacte retento derivant.

exſugi poſſit. Si naturae errore, aut cauſſa aliqua alia intercedente fiat, ut neceſſarium, & ſalubré hujuſmodi opus turbetur, & lactis iſta ſecretio in mammis deficiat, nec a lochiorum copia ſuppleatur; tunc mala, quae paullo ante memoravimus, ex lacte ſanguini permixto, nec ab eodem ſecedente oriantur, neceſſe (*a*) eſt.

(*a*) *Prem Mem. ſur les fievr. aiguës p.* 202. *& ſeqq.*

§. CCCCLXI.

Argumenta cur ita ſentiant.

Hanc febrium perniciofarum, quae puerperis ſuperveniunt, cauſſam omnium veriſſimam, frequentiſſimamque contra veterum ſententiam, qui eas lochiis plerumque retentis tribuiſſe dicuntur, eſſe ipſe cenſet, 1. ex eo quod foeminae, quae lac non porrigunt natis, proniores in hujuſmodi febres exiſtant; aut, ſi nihil incommodi bona fortuna patiuntur, maciei deinceps, hyſtericis affectionibus, vertigini, tuſſive permoleſtae obnoxiae reddantur, dum ab his lactantes, ſive nutrices immunes, & liberae eſſe ſolent; 2. quod lac congeſtum, aut coactum in mammis ſaepe cauſſa ſit tumorum, inflammationum, & abſceſſuum, quibus eaedem vexantur; 3. quod lac in ſanguine fluitans, ad aliquam tandem partem, nunc interiorem nunc exteriorem delatum, non raro ibi conſiſtat, collectumque tumores varios, tam lymphaticos, quam inflammatorios efficiat; 4. quod ſecta, & reſerata cadavera plane demonſtrent, hujuſmodi abſceſſus, qui plerumque circa uterum, ejuſque ligamenta, aut circa muſculos iliacos, & pſoas, aut in celluloſo peritonoei textu, aliiſque partibus utero propioribus reperiuntur (*a*), jure *lacteos* nuncupari, cum ipſemet vir clariſſimus in foeminae ventre, quae ex febre puerperali perierat, ſerum copioſum invenerit, cui innatabant flocculi lacti coagulato perſimiles; 5. quod lochia magnam partem conſtent ex ſuccis quibuſdam lacteis, qui, ſi illa ſupprimantur, retenti ſanguinem ipſum contaminent, inficiantque. Nam negat ipſe, febrem hanc a lochiis cohibitis, retentiſque originem habere, quia eorum ſuppreſſio non antecedit, ſed plerumque ſubſequitur; 6. quod exercitatiſſimi clinicorum, ubi lac in puerperis copioſius ad mammas affluere, & ſecerni vident, ſibi quam maxime gratulentur, & rem in tuto poſitam eſſe credant: ex adverſo vehementer timeant, & male ominentur, ſi, lacte non apparente, flacceſcentibuſque mammis, febris aliquanto gravior accedat.

(*a*) PUZOS *ſecond. Mem. ſur les Depôts laiteux*. Item vid. LEVRET, *L'art des accouchem. p.* 146. 147. 150. *& ſeqq.* CHOMEL, *Acad. des ſcienc. l'an.* 1728. *Mem. p.* 581. *& ſeq.* & demum *Acad. des ſcienc. l'an.* 1746. *Mem. p.* 160.

§. CCCCLXII.

§. CCCCLXII.

His, ſimilibuſque argumentis confidunt qui a lacte in ſanguine retento cum Cl. Le Roy, aliiſque Gallis hujuſmodi febrem agnoſcunt. Tanta autem eſt hac de re perſuaſio vulgi, ut quidquid adverſi puerperis obveniat, id non dicam a medicis, & chirurgis, ſed ab imperitiſſimis aliis omnibus continuo huic cauſſae adſcribatur. Quorum tamen ſententiae, doctrinaeque ne rationalis medicus acquieſcere poſſit, multa profecto impediunt, obſtantque. Nam 1. neque lac, neque lacteus humor, neque chylus vere eſt, qui ad uterum defertur nutriendo foetui, ſed ſanguis, atque ex eo tenuiores ſecreti liquores ad ejus nutrimentum impenduntur, ut Phyſiologi celebriores, minuſque hypotheſibus addicti univerſim hodie (*a*) docent. Neque *vaſa lactifera*, aut *lymphatico-lactea*, quae in muliebri utero ſe vidiſſe non nulli jactarunt, aut confinxerunt (*b*), in humano genere ita oſtenſa ſunt, ut de iis ſummopere adhuc ambigere (*c*) non liceat. 2. Quamquam id, quod de lactantibus dicunt, generatim experientia comprobetur, videlicet has melius habere, & fortaſſe febribus acutis obnoxias minus eſſe, quam non lactantes; de quo nunc diſputare non vacat; tamen haud infrequens eſt, lactantes quoque febre puerperali interdum corripi, & periclitari, quod non ſemel nobis videre contigit; imo lac quandoque copioſum, praeſente hac febre, in mammis ſecerni, eoque mammas ad poſtremum uſque morbi ſtadium manifeſtiſſime (*d*) turgere; quod hercle * argumento eſt, lactationem puerperis, quia naturae inſtituto conſentaneam, utilem multis de cauſſis eſſe poſſe, ſed non ex eo, quod lactis retentionem, & refluxum praecaveat. 3. Mala, quibus non lactantes deinceps, videlicet procul a partu, affici, & cruciari dicuntur, eas nec ſemper infeſtant, nec ab illis nutrices omnino praeſervantur; cum hae frequentius macie, vertigine, hyſterica paſſione, virium languore, tabe, ut propriis lactationis ſymptomatibus, (*e*) vexentur, quam non lactantes, niſi robuſto, bonoque corporis habitu polleant. *Refelluntur.*

(*a*) Frid. Bern. Albinus *de Natura hominis* §. 1504. 1505. Haller *Phyſiolog. l. XXIX.* §. 33. 34. 35. 36. Caldan. *Inſtit. Phyſiol.* §. 508. 524. 525. (*b*) Vieussen. poſt Verheyen II. p. 43. Falconet, Deidier, Fizes, Horn., aliique, & praeſertim Astrucius (*malad. des Femm.*). Sed *ii quidem viri*, inquit Hallerus (*l. c.* §. 30.) *fabricam ruminantium animalium ad hominem traduxerunt*. (*c*) Haller *Phyſiol. l. XXVIII. ſect.* 2. §. 46., & 48. ubi ſic ſcriptum reliquit: *Eo* (nempe ad vaſa lymphatica uteri) *refero vaſa lactea uteri olim dicta*, de quibus retulerat jam *lib. XXVII.* At multo confidentius haec ipſamet vaſa negantur a Cl. Azzoguidio non ſolum in *Inſtitution. medic. vol.* I. §. 154., verum etiam in *Obſervation. ad uteri conſtructionem* pertinentibus, Bononiae an. 1775. editis, ubi (*pag.* 36. & *ſeq.*) cl. vir. non modo Morgagnii auctoritatem, quae magni momenti eſt, & Annae Manzolinae in anatomicis

diſquiſitionibus exercitatiſſimae fidem, & PETRI MOSCATI celeberrimi anatomes Profeſſoris, atque *incredibilis in obſervando dexteritatis* obſervationes, ſed etiam ſuas diligentiſſime inſtitutas, atque iteratas adducit. (*d*) LEACKE *l. c.*

(*) In Collectaneis medicis ſocietatis Medicorum Hamburgenſium a GISEKIO germanice editis (pag. 156 ad 160.) hoc ipſum confirmatum legitur. Nam ibi cl. Auctor profitetur, mala, quae lacti aberranti tribui ſolent, uti febris, tumores circa uterum, & crura &c., interdum eveniſſe iis etiam puerperis, quae lactabant, quaeque lactis copia non ſuperflua gaudebant, & quibus ſimul lochia rite manabant. Vid. PAULI DIETERIC. GISEKE M. D. *Abandhungen und Beobachtungen aus der Arzneygelahrheit &c.* aut *Comm. Lipſienſ. vol. XXII. pag.* 131.

(*e*) MORTON *Phthiſiolog. lib.* 1. *cap. VI.*

§. CCCCLXIII.

Animadvertendum 4. eſt, interdum parciorem lactis ſecretionem, & proventum in mammis fieri, imo etiam penitus deficere, nec lochia interim ſolito copioſiora eſſe, quin tamen aliquid mali puerperae ſubeant, & multo minus febri puerperali corripiantur. 5. E contrario hanc ſaepe accendi viſam eſſe, antequam lac e mammis decedat, & poſt eam exortam diu adhuc lacte turgere mammas quandoque ſolitas, neque ſemper eam vitari ab illis, quae ubera ſuis infantibus mature, & libenter ſugenda praebeant, ut exemplis infra proferendis evincetur. 6. Compertiſſimum quidem eſſe, lac quandoque in mammis mora, & ſtagnatione, & calore ita vitiari, & corrumpi, ut noxam corpori inferre poſſit, ſi nimirum diu in iis ſtagnet, aut concreſcat: quo tamen caſu quidquid in ſanguinem remeat, plerumque, niſi nimia copia, & repentino, ſubitoque impetu repellatur, ut ſupra jam monitum eſt, id facile aut alvi fluxu, aut ſudore, aut urina, aut alia aliqua via, aut pluribus ſimul ſine magno valetudinis incommodo a natura expelli, quod magni plane viri (*a*) ultro concedunt; illud vero, quod in mammis jam coivit, nec reſolvi amplius poteſt, tumores plus minus duros, aut abſceſſus procreare, curatu non admodum arduos, fereque periculi expertes. 7. Quoniam probabile eſt, quotidie aliquid lactis e mammis per vaſa lymphatica ſine ulla ſanitatis noxa in ſanguinem infundi, ut Cl. MECKELII (*b*) injectiones ſuadere videntur, nullo modo concipi mente poſſe, quare liquor adeo blandus, adeo dulcis, temperatuſque, adeo naturae amicus in puerperis, ſive retentus, ſive reſorptus, febrem mali moris, inflammationes, tumores, abſceſſus, dolores tam interiorum, quam exteriorum partium excitare debeat, niſi antea inſignem labem contraxerit, aut alia quaedam cauſſa interceſſerit, uti ſubita refrigeratio puerperae, aut grave aliud diaetae erratum, cui hujuſmodi mala rectius, veriuſque attribui poſſint.

Continuatio confutationis.

(*a*) SWIETEN *in Boerhaav.* §. 1329. ubi teſtes appellat celeberrimos auctores, uti PEU (*pratique des accouchem. pag.* 214.), LEVRETUM ipſum (*L' Art des accouchem. p.* 135.) &c. qui id experientia convicti fatentur.

(*b*) *Nov. experim. & obſervat. de finib. venar. & vaſor. lymphatic. Berolin. an.* 1772. *p.* 56. & 57.. ubi *latiſſimus campus*, inquit Cl. Auctor, *hic pateret in errores hinc oriundos in Medicina animadvertendi, qui in practicis libris ſæpe occurrunt. Sæpius mihi in praxi viſum eſt ab aniculis, & medicaſtris abſque fundamento lactis in ſanguinem regreſſum, tamquam cauſſam morborum fere omnium ſecundum illorum ſententiam accuſari, qui puerperas poſt puerperium infeſtant, quos inflammatoriæ febris poſt partum ortæ, aut refrigerationis, aut erroris in diæta effectus, ac ſequelas eſſe peritus in arte facile cognoſcit &c.* Similia habet LEACKE *l. c.*

§. CCCCLXIV.

Quaeram 8., ſi lac in ſanguinis vias repulſum, quando adhuc blandum, & minime acre eſt, nec ullum ex mora cepit vitium, teterrima illa mala efficeret, cur iisdem Nutrices, ubi alumnos dimittunt, atque a mammis lac abigunt, non pari ratione objiciuntur? Plurimas equidem vidi, nullam vero earum, quae ex hac cauſſa in gravem morbum inciderit. 9. Ut ad ſectiones cadaverum, ad quas a lactis accuſatoribus provocor, me convertam, materia illa lacti ſimilis, quam circa inteſtina, aliaque viſcera, aut in cavo abdominis effuſam inveniri dicunt, nihil ſane aliud eſſe videtur, quam pus ex omento ſuppurato delapſum; liquor vero ille, ſerum lactis referens, quo abdominis cavum interdum ſcatere viderunt, vel pus tenue fuit ab inteſtinis inflammatis expreſſum, vel lympha concreſcibilis illinc effuſa, & corrupta. Nec novum eſt, materiam lacti ſimilem ſaepiſſime profectoribus obviam fieri in abſceſſibus tam internis, quam externis, ubi nulla lactis ſuſpicio, aut culpa adduci poterat *. 10. Quod attinet ad tumores varii generis, atque abſceſſus, qui circa uterum, ejuſque ligamenta, aut intra muſculos iliacos, & pſoas, aut ad inguina, & foemora, aut alias partes puerperis obveniunt, hos aequiori jure, ut de lochiorum retentione, aut metáſtaſi nihil dicam, vel ex utero gravido, tumente, & proximas quaſque partes urgente, vel ex vi, quam eaedem partes in iteratis partus niſibus paſſae ſunt, vel ex circuitu humorum impedito, vel ex lympha tenaci, acrique in tela cellulari alicubi accumulata, & ſtagnante, vel ex materia purulenta intra vaſa genita, & vi vitae demum alicubi depoſita, cujus frequentiſſima extant apud ſcriptores exempla, deducendi videntur, quam ex lacte, ſive retento, ut ajunt, ſive repulſo. *Continuatur refutatio.*

* Cl. SWIETENIUS (*in Boerhaav.* §. 75.) refert exemplum ex *Hiſt. acad. Pariſ. an.* 1729. *p.* 17. 18. tumoris in abdomine nobilis Juvenis inventi, qui continebat ſeptem libras cum dimidia materiae albae, partim lacti, partim caſeo ſimilis. LIEUTAUDIUS (*Hiſt. Anat. med. T.* 1. *p.* 257. & 258.) ex *act. pariſienſibus* producit hiſtoriam *humoris lactei* magna copia in abdomine puellae ſeptennis inventi cum *meſenterio ſcirrhoſo, vel materia quadam albicante, & quaſi cretacea infarcto;* itemque ex LOSSIO ſectionem pueri *aſcite* laborantis, cujus abdomen *latice quodam mere lacteo repletum* deprehendebatur. In muliere confi–

ſtentis aetatis (apud MORGAGNIUM *Epiſt. anat. medic.* 45. *n.* 16.) ex peripneumonia intra quinque dies mortua ſiniſtrum thoracis cavum replebatur ſero, *quod a pure admiſſo albicare libentius dixiſſes, ſi ulla puris hic fuiſſent indicia*. Eodem albido humore turgebat quoque pericardium, *ut a primo non pericardium, ſed apertum magnum quendam abſceſſum videre crederes. Superficies vero omnis pericardii interior, exterior autem cordis, & auricularum, & magnorum vaſorum obducebatur materia quadam ex albo cinerea, nihil magis quam calcem, parieti modo inductam referente*; nec tamen cor, aut pericardium, ea deterſa, eroſum, aut ſuppuratum apparuit. Mulier autem haec nec puerpera erat, nec partui ulli proxima, quantum ex hiſtoria conjici poteſt. Similis materia cor obducens, obſervata etiam a GUARINONIO, memoratur ibidem, ſed fuſius *Epiſt.* 20. *n.* 37. Ego quoque pluries in cadaveribus tam morbis acutis, quam chronicis denatorum, & quidem virilis ſexus, pericardium humore lacti ſimili plenum, cor vero materie quadam caſeoſa circumdatum, & foedatum deprehendi, qua abſterſa, nulla alia labes, niſi levior inflammatio, cernebatur. Cl. PERCIVALIUS (*Eſſays medical and experimental on the following ſubjects &c. p.* 232.) narrat, bis paracenteſim inſtitutam eſſe in puella octenni, aſcite, & anaſarca laborante, & qualibet vice inſignem copiam humoris lacti cum aqua remixto ſimilis extractam eſſe. Tres abſceſſus, poſt variolas ſuperatas infanti octimeſtri oborti ſunt, unus circa cubiti articulum, alter ad malleolum internum, & externum, tertius ſub clavicula dextera, & muſculo pectorali. His inciſis, (LUDWIG. *Adverſ. med. pract. vol.* 2. *part.* 1. *pag.* 183. & *ſeq.*) materia purulenta tenuis, & ſanioſa cum lactis coagulo, ſive grumo caſeoſo effluxit. Nec in ſolis corporis caveis, atque abſceſſibus materia lacti ſimilis pluries, verum etiam in ipſomet ſanguine non ſemel reperta eſt. Legitur in hiſtoria academiae ſcientiarum pariſienſis an. 1752., ſectam eſſe venam brachii viro recte valenti, ſed valde plethorico, & multo plus humoris lacti ſimillimi, quam ſanguinis prodiiſſe. Idemque pluries vidit MURYUS in iis, qui aſſidue equis vehuntur. Neque haec ſingularia, ſed obvia paſſim reperiuntur apud obſervationum medicarum ſcriptores.

§. CCCCLXV.

Examinantur poſtrema duo argumenta adverſariorum.

Supereſt demum, ut duo poſtrema illa argumenta, quae ſupra quinto, & ſexto loco (§. CCCCLXI.) allata ſunt, aliquantulum excutiantur. Itaque quod de lochiis magnam partem lacteis aſſeritur, id ſane ejuſmodi eſt, ut omnino per ſe corruat, ſi quae contra vaſa lactea uteri, aut lacteum humorem ad uterum confluentem diſputavimus, memoria teneantur. Deinde animadvertere oportet, colorem albidum, quo interdum lochia * praedita ſunt, lacteam eorum naturam non ſatis oſtendere. Albicant enim, vel quod vaſa, unde rubens ſanguis effluebat, jam contrahi incipiunt, & ſeroſum tantummodo, lymphaticumque humorem tranſmittunt, vel quod purulenta materia decolorantur, ut ex foetore, quem tum exhalant, aperte liquet. Quod ſi porro lochia interdum non ſupprimuntur, niſi febre jam provecta, aut ad finem tendente, mirum id quidem nequaquam eſt. Nam non omnem febrem, quae puerperas corripit, ex lochiis ſuppreſſis, aut cohibitis, & retentis oriri neceſſe eſt, cum multiplices profecto cauſſae ſuppetant, unde ea derivari poſſit. Mirum potius eſſe debet, fluentibus lochiis albis,

id eſt, ut adverſariis videntur, lacteis, febrem ſaepe nedum ceſſare, verum etiam illico excitari, uterum tumere, & tendi, ex retenta nimirum rubra ſanguinis parte, nec ſatis evacuata; quod a me non ſemel obſervatum eſt: dum contra, lacteo humore exeunte, ex eorum ſententia, puerperis recte natura conſuleret. Quam ob rem, quando juſto citius in plethoricis, ſanguineiſque puerperis lochia pallere, aut albicare video, quamvis ubertim fluant, ſuſpectus profecto mihi eorum color eſt, & non raro aliquid mali imminentis portendit; niſi cito, & provide medicus opem ferat. Quod attinet porro ad lactis uberiorem ſecretionem; nulla me ſubit admiratio, ſi ea ut naturae ordinem, & inſtitutum ſequitur, omniumque functionum integritatem plerumque ſignificat, ſic quoque cauſſam medicis exhibet, cur ſibi gaudeant, & puerperae gratulentur: contra vero ſi inopia lactis, aut defectus, quoniam turbatae, atque aberrantis oeconomiae animalis indicium eſt, eos terrere debeat, & mala, quae imminent, praeſagiat. Verum utrumque de fluxu lochiorum dici etiam poteſt. Eorum copia ſecuritatem plerumque; penuria, aut defectus periculum, metumque non levem multo certius affert.

* Mulieres, & non pauci ex medicis ſimul ac vident lochia pallida, aut albida fieri, mox dicunt, lac ad uterum converti, atque ex eo prodire; nulla temporis, quo id evenit, habita ratione. Sed ut plurimum pallere incipiunt, imo etiam albicare, febre lactea, ut vocant, accedente, aut lacte in mammis ſecerni coepto, aut mammis jam lacte turgentibus. Non ergo tunc ejuſmodi decoloratio lochiorum lacti ad uterum converſo tribui poteſt. Imo frequentius, & citius albicant in lactantibus, in quibus certe, cum lac ab infante nato exſugatur, ipſum deferri ad uterum, haud veriſimile eſt. Nam ſi ex lacte lochiis admixto albidus iſte color oriretur, albicaret profecto multo magis in non lactantibus poſt lactis e mammis refluxum, & non in iis, quae lac praebent; aut in iis ad ſummum, in quibus nulla lactis ſecretio in mammis apparuit; quamquam in his poſterioribus dubitandum adhuc eſſet, num ex mixtione lactis lochia tum vere decolorarentur; quia neque lac, ut dictum jam eſt, ſub forma lactis in ſanguine ineſt, nec uteri fabrica ad illud ſecernendum in humano genere a natura confidta eſt. Eget enim glanduloſa mammarum ſtructura, ut ſecernatur, pareturque. Non ſecretum, neque paratum, ubinam exiſtere poterit, quonam ex loco manabit? At inſtant non nulli, ut lac vere ſanguini ineſſe, & cum lochiis ab utero effundi probent, ſudores puerperarum, & lochia ipſa acidum quemdam odorem ſpirare, qualem lac aceſcens emittit. Quod incertum ſane, & dubium argumentum eſt; nam quamquam odor iſtiuſmodi revera ſudoribus, & lochiis inſideret, nec aliunde, nempe ab aliqua lactis portione, quae in linteola circumpoſita ex mammis ſtillaverit, & mora acuerit, emanaret: tamen neceſſario non ſequeretur, ut a lacte ſive retento, ſive refluente repetendus eſſet. Non enim ſolum lac in nobis eſt, quod aceſcat. Aceſcit etiam gelatinoſa, ut vocant, pars ſanguinis, quae ideo magnam habet cum lacte affinitatem (*ſenac. del cuore T.* 3. *l.* 3. *cap.* 4. *p.* 105. 106). Jura carnis diu ſervata acidum ſaporem acquirunt, odoremque ſimilem exhalant. Gelu inde paratum, dum corrumpitur, eidem vitio obnoxium eſt. Jus, & gelatina vituli ſibi relicta acorem concipiunt (*Mem. de l'Acad. de chirurg. T.* 1. *P.* 2. *p.* 70. *ed. in* 12. SENAC *Eſſays de Phiſiq. p.* 552. *Du cocur T.* 2. *p.* 98. LORRY *des alimens T.* 1. *p.* 353). Adeps etiam, oleum-

que noſtri corporis aceſcit. Cor ipſum, quia adipe circa baſim ſaepe ſcatet, diutius ſervatum, acidum odorem interdum ſpiravit (*Id. ib. T.* 2. *p.* 111). Imo ex carne bubula putreſcente ſpiritum ſubacidum elicuit NAVIERIUS, referente HALLERO (*Phyſiol. l. V. ſect.* 2. §. 32); qui etiam teſtatur, in humoribus juniorum animalium manifeſtum acorem reperiri, in adipe adhuc evidentiorem (*ibid.*). Hinc animalia prius aceſcunt, quam putreſcant (WALLERIUS *chem. p.* 237.). In pure acidam indolem deprehendit QUESNAEUS (*Œcon. anim. T.* 1. *pag.* 169. 195. 247.), quamquam id fere ab adipe repetit HALLERUS l. c.). Acet puerorum halitus, & ſudor (PECHLIN. *obſerv. p.* 332). Odor acidus percipitur in ſudore febrium quarumdam malignarum (MORGAGN. *de ſed. & cauſſ. T.* 2. *p.* 262. JOURNAL *de médecin. ann.* 1763. *menſ. auguſt.* FORDYC. *p.* 24. 62.); item in purpura (ROSEN. *ſymptom. purpur. chronic. ſcorbutic. p.* 16. & LUDWIG. *Pathoiog. p.* 64. 122.); in febre miliari (HAMILTON *de Prax. regul. & febr. miliar.*). Acidum ſudorem & quidem criticum in febre quadam anomala obſervavit GRAINGERUS (*De febr. Batav. p.* 33.) & in foemina, cui oſſa emollita erant, NAVERIUS (*ſur l' emoliſſem. des os p.* 62) & in pari caſu vaporem acidum ex abdomine erumpentem notavit ZELLERUS (*De ſtruct. gland. præt. nat.*). Similis ergo odor acidum ſpirans reperitur etiam in aliis morbis, ubi nulla lactis ſuſpicio eſſe poteſt; cur non item in puerperis? cur non in lochiis, quae multum ſeri, & lymphae continent, ad corruptionem proniſſimis?

§. CCCCLXVI.

Noxæ veræ a lacte. Quae quidem omnia ſic accipiantur velim, ut Gallorum de hac re opiniones, doctrinaſque nimium, ut mihi videntur, protenſas, & latius, quam par eſt, effuſas quodammodo juſtos intra limites contineant, non vero lac prorſus ab omni noxae ſuſpicione vindicare debeant. Aceſcens enim mora, aut corruptum, aut alia quacunque ratione acre redditum, aut repente, & magna copia repulſum, non innocuum eſſe, ſupra (§. CCCCLXIII.) poſuimus; cum ſic ſanguini affuſum, aut ad cerebrum, pulmones, aliaque viſcera translatum, aut alicubi in celluloſo textu depoſitum, congeſtumque non modo febrim, verum etiam deteriora mala, quorum jam (§. CCCLXVIII.) meminimus, procreare poſſit. *Anglorum de Lochiis judicium.* Nec dum a Gallis quantum licet, recedimus, ita movemur auctoritate Anglorum recentium, ut cum his lochia imminuta, aut ſuppreſſa, aut quocunque modo retenta e numero cauſſarum, quae febrem puerperalem invehunt, excludi penitus velimus. Namque haud audiendi mihi videntur, dum quaſi ex tripode delphica decernunt, nullum diſcrimen eſſe inter humorem, qui lochiorum nomine ab utero effunditur, & illum ſanguinem, quem vaſa diſrupta, aut dilacerata, aut aliter ſaucia cujuslibet partis evomunt; atque adeo utrumque aeque blandum, inſontemque haberi volunt. Neque facile eiſdem (*a*) fides habenda eſt, quando nihil mali ex imminuta, aut retardata, aut cohibita hujuſmodi uteri evacuatione ſe unquam vidiſſe declarant*. Sola enim ſanguinis, licet boni copia, quae, prout contrahitur uterus, exprimi paullatim, *Refutatur.* atque effundi debet, retenta collectiones, dolores, & quandoque inflam-

mationes, & febrem non levem parere ſaepe ** viſa eſt. Si vero ſanguis, qui in uteri vaſis copioſior jam eſt, aut ad ea, utero vacuo facto, uberius ferri coepit, ſubito repellatur, & repentina metáſtaſi, rapidoque motu in debiliorem, nobilioremque aliquam partem, puta cerebrum, aut pulmonem, impetum faciat, nonne expectandum continuo eſt graviſſimum aliquod malum *** ex iis, quae inaequalis ſanguinis diſtributio, inaequaliſque ejuſdem motus, & vis efficere conſueverunt? Id nonne frequentiſſimum & manifeſtiſſimum eſt in haemorrhagiis reliquis, & praeſertim in catameniis ipſis, illico, & repente compreſſis? Quae non tum pectoris oppreſſiones, anxietates, ſuffocationes, quae non capitis perturbationes, cephalalgiae, vertigines, aliaeve terrificae affectiones ſubſequuntur?

(a) LEACKE *in primis l. c.*

* Prodiit anno 1768. Lugduni Batavorum Cl. GERHARDI FAUVARQ Diſſertatio abſolutiſſima *De Lochiorum metaſtaſi*. Haec recuſa invenitur in Syllog. BALDINGERI *vol.* 2. *p.* 278. Doctiſſimus Auctor, etſi metaſtaſim lactis prorſus non neget, multa tamen, imo omnia mala, quae alii lacti tantum referunt accepta, lochiis etiam aberrantibus ſaepiſſime tribuenda cenſet. Cum vero utriuſque generis metaſtaſes ſummopere affines ſint, ſigna etiam tradit, quibus altera ab altera diſtingui poſſit. Turbae, inquit (§. V.), quae primis a partu diebus obſervantur, lochiis; quae vero poſt *febrem lactariam* naſcuntur, lacti ſuam originem debent. Deinde addit, in metaſtaſi lactis mammas flaccefcere, in lochiorum aberratione turgere poſſe, citatque aſſentientem cl. SWIETENIUM (*comm. in Boerhaav. T.* 4. *p.* 610. & 612).

** Similia timet etiam a copia boni ſanguinis in uteri vaſis retenti idem FAUVARQ *l. c.* §. *IV.*

*** Eadem quoque docet FAUVARQ *l. c.* § *eod.*

§. CCCCLXVII.

At interdum lochia ita a boni ſanguinis indole deſciſcunt, ut cum eo, qui in haemorrhagiis e vaſis erumpit, comparari, ut temere volunt, minime queant. Supra (§. CCCLXV.) oſtenſum eſt, aliquando ea purulenta aut puriformia eſſe. Tunc certe reſorpta, aut retenta innocua fore, nemo dixerit. Quandoque etiam in uteri, aut vaginae cavea reſtitantia, & loci calore fota, aut aëris acceſſu contaminata ita alterantur,* ut, ni vere putrefiant, ad putreſcendum certe paratiſſima evadant. Hinc tetram mephitim exhalant, acidum, vel foetidum nidorem emittunt, atque acrimonia, quam acquiſiverunt, non ſolum partes, per quas depluunt, quodammodo inflammant, & mordent, verum linteola etiam ipſa, quibus excipiuntur, brevi exedunt, conſumuntque. Iſtane tuto retineri, aut cum ſanguine circumeunte communicari, & circúmagi poterunt? Adde, ab univerſo corporis habitu non raro ad uterum pravos, alienoſque ſuccos poſt partum confluere, ut providen-

Lochia quomodo nocere poſſint.

tiſſimo naturae conſilio, conatuque excernantur. Si caſu, aut malo fato fiat, ut expiatio ejuſmodi impediatur; quis non viderit, quanta, & qualia puerperis mala impendeant?

* Mihi omnino adſtipulatur laudatus FAUVARCQUUS, dum (§. 2.) ſic inquit: „Quamquam ſanguinem ex vaſis in matricis cavitatem influentem ſanum „ eſſe adferam, idem tamen de ſanguine de genitalium rima exteriori prodeunte „ ſemper adfirmare nollem. Notum enim eſt & calorem, & humiditatem horum „ locorum, & ſtagnationem in iiſdem facillimo negotio, & breviſſimo tempore „ corruptionem inducere; hanc igitur ob cauſſam ſanguis de genitalibus prodit „ omnino corruptus, non quod qua talis in uterum effundatur, ſed quoniam „ hanc labem in his demum locis contraxerit. Accedit, quod particulae relictae „ placentae, amnii, chorii, atque tomentoſae ſubſtantiae, quae chorium cum „ utero ubique nectit, corrumpantur, corruptae cadant, & ſanguinem tranſeun- „ tem varia ratione inquinent“. Idque praeſertim evenire ſubdit in *regionibus calidioribus*, *ubi Judaei olim* habitarunt.

§. CCCCLXVIII.

Num uteri inflammatio quandoque cauſſa ejus ſit?

Quibus vero neque lac cum recentioribus, neque lochiorum repulſio, & metaſtaſis cum veteribus quibuſdam cauſſa febris puerperalis videntur; hi ad uteri potius inflammationem, quae in puerperis non infrequens eſt, animum convertunt, atque hanc originem ejuſmodi febribus veluti probabiliorem aſſignant. At HULMIUS, & LEACKIUS uteri inflammati ſymptomata ita a febre puerperali aliena reputant, ut ingens inter utramque diſcrimen eſſe, fidentiſſime ſtatuant. In demortuis praeterea ex hac febre puerperis uterum omnino naturaliter conſtitutum atque illaeſum; omentum contra, & tenuia inteſtina inflammata,

Omenti & inteſtinorum inflammatio accuſatur ut cauſſa hujus febris.

& gangraena affecta, itemque abdominis cavum humoribus putridis, & corruptis, nec non ſpiritu foetentiſſimo plenum repererunt. Quo factum eſt, ut non uteri, ſed omenti, inteſtinorumque inflammationi hanc puerperalem febrem ambo tribuendam judicaverint. Quamquam vero eam inflammationis eſſe ſobolem velint, non tamen omnem putredinem primarum viarum, aut etiam ipſius ſanguinis, ſaltem ſecundariam, & acceſſoriam ab ea excludunt. Verum quod attinet ad hujuſce febris ſymptomata; adeo varia, & diverſa ab auctoribus referuntur, ut non facile, quae ipſius propria, quae aliena * ſint, quis definiverit. Itaque, ſi deſcriptiones omnes perſequamur, quas de hac febre puerperali tradiderunt obſervatores, quaſdam certo inveniemus; in quibus uteri inflammati ſymptomata non defuiſſe, fateri cogimur. Quod ſi etiam ſectiones cadaverum earum, quae ex hac febre perierunt, conſulantur, id multo evidentius apparebit, nec ullum dubium ſupererit, quin interdum nullum inter hyſteritidem, & febrem puerperalem diſcrimen extiterit. Cl. enimvero LE ROY in ea ipſa foemina ex hac febre extincta, in cujus abdomine notabilem ſeri quantitatem cum flocculis albis lacti coagulato

coagulato ſimilibus (§. CCCCLXI.) invénit, uterum etiam, parteſque vicinas inflammatas fuiſſe, confitetur. Binas quoque ſectiones mulierum, quas febris puerperalis rapuerat, extant apud Pouteau (*a*); quarum uterus interiorem membranam nigram, & mollem habebat, rubore quodam livido, & vere gangraenoſo ſubtus exiſtente. Gastellerius etiam duas mulieres febre puerperali, & quidem exanthematica abreptas ſecuit (*b*), in quibus uterus luculentiſſimas inflammationis notas exhibuit. Quibus ſi addideris eas, quae paſſim extant in *Miſcellaneis Naturae Curioſorum* (*c*), obſervationes, uterum ſaepe inflammari in hujuſmodi morbo, nemo negabit. Sed pro mille aliis illa eſſe poterit, quam typis mandavit J. P. Xaverius Fauken (*d*). Is enim narrat, annum 1770 puerperis fere omnibus exitioſum fuiſſe Vindobonae, ſed praecipue illis, quae in noſocomío *Divi Marci* decumbebant. His mox poſt partum uterus erat durus, & tumidus cum doloris ſenſu, lochiis ſuppreſſis, alvi fluxu, aeſtu, ſiti, cute humida, capitiſque dolore. Tertio, aut quarto die univerſum abdomen, ſpeciatim verſus diaphragmatis regionem intumeſcebat, tendebatur, & dolebat, flaccidis interim mammis, & lacte vacuis. Die ſexto, & ſeptimo haec ita increſcebant, ut velut ſuffocatae necarentur. Sectio anatomica in earum abdomine detegebat pſeudo membranam ex materia quadam caſeo, & lacti ſimili conflatam, qua omnia viſcera obducebantur. Totum ejus cavum ſero veluti lactis ſcatebat; neque id deerat interdum in ipſomet thorace. Non unum viſcus ſed aliud, atque aliud inflammatione obſeſſum reperiebatur. In non nullis vero uterus ſic affectus occurrebat, ut ſphácelo correptus videretur. Simillimam huic epidemicam conſtitutionem puerperis exitioſiſſimam, quae hieme anni 1746 graſſata eſt, ex commentariis Regiae ſcientiarum Academiae ejuſdem anni commemorat Cl. Swietenius hiſce verbis: *Aquae, dum parturiebant, effluebant, & poſtea uterus ſiccus, durus, dolens tumebat, nec lochia ſolito fluebant modo. A ventris fluxu morbus incipiebat, dolor ventris ſequebatur, in primis circa locum, quem occupant ligamenta uteri lata, tenſum erat abdomen, caput dolebat, & quandoque aderat tuſſis. Tertio, vel quarto poſt partum die, mammæ, quae tunc turgere ſolent, flacceſcebant, & quinto, vel ſeptimo die puerperae moriebantur. Pauperes ſolas invadebat hic morbus, praecipue ſi in noſocomio peperiſſent. Februario menſe adeo periculoſus erat morbus, ut ex viginti vix una evaderet. In cadaveribus inveniebatur coagulum lactis* (Gallorum ſermone hic utitur) *externæ inteſtinorum ſuperficiei adhærens, & ſerum lacteum in cavo abdominis effuſum; ſimile ſerum in quibuſdam reperiebatur in pectoris cavo, & dum pulmones ſecabantur, eructabant ſimilem lympham lacteam, ſed putridam. Ventriculus, inteſtina, uterus, rite examinata, videbantur inflammationem paſſa fuiſſe, & grumi ſanguinis ex diſſectis canalibus uterinis exibant: in*

multis etiam ovariorum ſuppuratio videbatur adfuiſſe (*e*). Quae omnia tam ratione ſymptomatum, quam obſervatorum in cadavere adeo conveniunt cum deſcriptionibus Hulmii, Le Roy, & Leackii, ut nihil ſimilius eſſe poſſit, excepta uteri labe, quam hi nunquam in ſuis puerperis repererunt.

* Cl. Whiteus (p. 210) vehementer & ipſe miratur, vix duos auctores eſſe, qui eadem ratione hanc febrim deſcripſerint. Credit tamen cujuſque deſcriptiones fideliter ex ipſa obſervatione deſumptas fuiſſe, prout nimirum morbus ſe ſe eorum oculis obtulerit: quod probe animadvertas velim, ne quae deinceps dicturus ſum, abſurda, aut commentitia tibi videantur.

(*a*) *Melang. de chirurg.* p. 182. (*b*) *De la fiévr. miliair. des femm. en couche* p. 108. (*c*) *Miſcell. N. C. Dec.* 1. *Ann.* 2. *obſ.* 85. *Ann.* 4. *obſerv.* 195. *Dec.* 2. *Ann.* 4. *obſerv.* 94. *Dec.* 3. *ann.* 1. *obſ.* 22. *ann.* 3. *obſ.* 123. Whiteus ipſe (*l. c.* p. 206.) non negat, in hac febri uterum interdum inflammatione & gangraena tentari. (*d*) *Das in Wien im Jahre* 1771 *&c. vid. Comm. Lipſienſ. vol. XIX. p.* 289. (*e*) *Comment. in Boerhaav.* §. 1329. *pag.* 450.

§. CCCCLXIX.

Inflammatio omenti, & inteſtinorum an cauſſa hujus febris?

Quantum porro fidendum ſit cadaverum ſectionibus ab Hulmio, & Leackio ad proximam harum febrium cauſſam detegendam inſtitutis, ex eo facile conſtabit, quod ex XI. puerperis, quarum hiſtoriam conſcripſit Cl. Whiteus, nulli ſanguis miſſus ſit, & nihilo ſecius ferme omnes evaſerint. Quod nequaquam contigiſſet, ſi quae ab illis ſuperioribus in omento, atque inteſtinis inventa inflammatio dicitur, principem revera morbi cauſſam, ſive continentem, ut vocant, & conjunctam praeſtitiſſet. Quo vero id magis eluceat, legenda ea ſunt, quae in novam Hulmii doctrinam doctiſſime animadvertit idem Whiteus (*a*), oſtendens, effectum pro cauſſa ab eo temere acceptum fuiſſe. Namque enimuero ejuſmodi inflammatio ſi primaria, & non ſecundaria exſtitiſſet, nullo modo, ſine prompta & larga ſanguinis miſſione, vitari, aut diſcuti unquam potuiſſet. Sed ſua quoque eſt Whiteo peculiaris opinio, qua a reliquis pene omnibus diſſentit. Puerperas enim nec ex lacte, nec ex lochiis retentis, nec ex ulla viſcerum inflammatione in puerperalem febrem incidere, ſed ex eo tantum putat, quod ſanguis earum putridis effluviis inficiatur. Effluvia autem haec partim ex lochiis in vagina, aut circa pudenda retentis, & facile putreſcentibus, partim ex bile acri, & corrupta, aut putridis inteſtinorum ſordibus elevari, a venis inhalantibus, aut membranarum interſtitiis reſorberi, & cum reliquis humoribus communicari; eoque facilius, promptiuſque ſanguinem hinc computreſcere, quo major aëris, cubiculi, lecti, potuſque calor eſt, aut largior calefacientium medicamentorum, & ciborum abuſus, minuſque aëris temperandi, & renovandi ſtudium, aut minor mundum corpus ſervandi diligentia (*b*). Ideoque, quamquam com-

muniter in demortuis inveniantur inteſtina inflammata, & glutine quodam exterius obducta, & conferruminata, ſero cuidam purulento immerſa, magis ad putridam, quam ad inflammatoriam naturam hujuſmodi febrem accedere. Inteſtina vero, omentum, aliaſque partes, quae in puerperarum cadaveribus corruptae reperiri ſolent, facilius, citiuſque contaminari, quia utero, lochiis, excrementiſque propiores exiſtunt. Quod ut credibilius reddat, non modo pluribus utitur ipſe argumentis e phyſica, & phyſiologia ductis, verum etiam confirmare illud non deſinit narratione quarumdam felicium curationum, quas ſolo regimine refrigerante, medicamentiſque aceſcentibus, atque antiſepticis praeſtitit. In Anglia utique, ubi victu animali, vinoſis liquoribus & regimine calefaciente frequentius abuti fortaſſe ſolent puerperae, nec ſatis munditiei corporis ſtudioſae videntur, & plerumque anguſtioribus, parumque aëre perflatis cubiculis includuntur, in primis plebejae, & non opulentae, ſaepe eas ex hac cauſſa febribus acutis, & putridis corripi, veriſimillimum eſt. At, quia non ubique, nec univerſim ejuſmodi vitae regimen obtinet, idcirco abſurdum plane eſſet credere, puerperas iſto dumtaxat febris genere peculiariter, & ubique conflictari. Vidi equidem ipſe non ſemel foeminas contraria omnino ratione viventes, gravibus hiſce febribus obnoxias, alioque curationis genere, quam quod Whiteus proponit, egentes, ut ſanarentur. *Rationes Whitei infirmantur.*

(*a*) *L. c. Poſt-ſcript. p.* 377. *& ſeq.* (*b*) *L. c. ſect.* 3. *artic.* 2. *p.* 209. *& ſeq.*

§. CCCCLXX.

Praterea etſi magnam in hiſce cauſſis, quas Whiteus adduxit, nocendi poteſtatem inſidére ultro concedam, non ita tamen celeriter ab iis corpus affici poſſe videtur, ut primo mox die, aut altero a partu, quod ſaepe evenire cum Hulmio, Leackio, aliiſque Whiteus ipſe haud negat, febrem mali moris excitent, niſi dyſcraſia jam aliqua humores ante peccaverint, aut corpus gaſtrica ſaburra, aut bilioſa colluvie ſcateat, aut aliunde cacochymicum ſit, aut aliter male affectum. Id profecto ſuo jam tempore cognoviſſe videtur Riverius medendi ſcientia, & uſu multis recentioribus, licet theoreticis diſciplinis elegantius inſtructis, & perpolitis anteferendus. Is enim, poſt enumeratas cauſſas, ex quibus puerperis febres putridae * ſuperveniunt, & comprehenſa in illis lochiorum ſuppreſſione, aut imminutione, ſic inquit: *Si vero rite fluentibus lochiis febris oriatur, illa vel ex bilioſo humorum apparatu, vel ex diætæ erroribus provenit. Pravi humores ex partus laboribus, ac doloribus agitati calorem, & putredinem facile concipiunt, febremque excitant* (*a*). Quod vero attinet ad diaetae errores, *Alia afferuntur contra eumdem.* *Riverius quid ſenſerit de cauſſis hujus febris.*

quoniam & de his mentionem opportune facit, e re erit hic ipſiſſima ejus verba referre: *Diaetae errores variis modis contingere poſſunt. Ac primum in victu, in quo puerperae plurimum peccare ſolent, pluribus, & copioſis ferculis ſe ſe ingurgitantes, quae ſufficienter concoqui non poſſunt, & in corpore putredinem contrahunt. Alter error committitur, dum puerperae frigido aëri* (Hoc probe notent nimii frigidi regiminis laudatores) *ſe ſe imprudenter exponunt, praecipue urgente febre ex lacte, quae per ſudores, & diaphoréſim ſolvi conſuevit. A frigore autem ambiente incaute admiſſo diaphoréſis impeditur: unde fit, ut febris illa, quae per ſe ſalutaris erat, & paucis diebus ceſſatura, in putridam, & periculoſam mutetur.* Imo interdum febris haec in ipſo pariendi tempore, aut etiam prius uno, vel altero die puerperas invadit, quod ex hiſtoriis Hippocratis ipſius, ut ceteros praetercam, conſtat; unde facile deducitur neque a lacte, neque a lochiis, neque a perverſo puerperarum regimine ſemper ejuſmodi malum derivare.

* Putridae febres eo ſenſu hic accipiantur, quo a Galenicis acceptas ſupra tradidimus.

(a) *Prax. medic. lib. XV. cap. 24. §. 6.*

§. CCCCLXXI.

Aliae cauſſae. At praeter humorum antecedentem dyſcraſiam, & putridum, aut bilioſum in primis viis apparatum, aut ſubitam diaphoreſeos, aut lochiorum repulſionem, *aliam* vir probatiſſimus *cauſſam ſatis frequentem febris puerperarum* commemorat, portionem videlicet aliquam ſecundinarum, utero adhaerentem, aut ſanguinis grumum, aut *aliud quid* praeter naturam poſt partum in uteri cavo relictum, & putreſcens, *unde lochia vireſcentia, male olentia,* & *cadaveroſa* profluere ſolent. Ex his quippe non modo uterus computreſcit, verum totum etiam corpus putridis ichoribus, halitibuſque venenatis inficitur, ut putridiſſimae inde febres oriantur. Duoque exempla in utriuſque cauſſae confirmationem ex *Williſius ad Riverium accedit.* Harvei *tractatu de partu* in medium profert perquam ſibi accommodata. Nec unus Riverius talia docet. Similia, & prope eadem a Willisio (a) traduntur, & probantur. Nam harum febrium cauſſas enumerans, primo aſſumit *pravam ſanguinis diátheſim* tempore graviditatis acquiſitam; ſecundo *malas uteri affectiones* a partu relictas. Illa niſi copioſo, & continuato lochiorum fluxu tollatur, ſanguinem dicit ad effervefcendum, putreſcendumque ex levi occaſione promptiſſimum reddi, imo nervorum ſuccum, quaſi veneno, peſſime depravari. His vero, & *lochia ſiſti, & totius ſanguinis depurationem impediri,* & *foetidos* illinc ichóres cum ſanguine communicari, eumque *graviter infici,* quin imo *motus convulſivos circa uterum inceptos, indeque aliis par-*

tibus continuatos in ſanguine & ſuccis inordinationes concitare, quæ ſæpe in febris aut productionem, aut exacerbationem conſpirant. Nec praeterit alias duas *occaſiones in arbitrio patientium ſitas, & facile evitabiles, quæ hujuſmodi febrem excitare ſolent, malam* nimirum *victus rationem*, & *frigoris ſuſceptionem*. A victu enim pleniore, & jurulento, quo immaturius utuntur, *ſtatim in viſceribus indigeſtio, & magnæ moleſtiæ, atque in ſanguine ob ſuccum nutritium debito opimiorem turgeſcentiæ*, inquit, *febriles* oriuntur. Frigore vero ſuſcepto, cum *intra diem unum, aut alterum, aut citius, quam oportuit, veſtibus induuntur; lectoque exſurgunt, non* ſolum *tranſpiratio cohibetur, ſed non raro lochia derepente ſiſtuntur, aëre ad uterinas partes* penetrante. Quorum utrumvis *febrilem efferveſcentiam excitare* poterit.

(a) *De febrib. cap. XVI. pag. 77.*

§. CCCCLXXII.

Ex quarum opinionum varietate quiſque ſatis intelliget, probabiliter non unam febris puerperalis cauſſam, ſed fortaſſe aliam, atque aliam conſtituendam eſſe, & proinde non unum ejuſdem genus, ſed plura videri, quibus nomen iſtud couveniat, aut a ſcriptoribus inditum ſit; & quamquam quae poſtremo loco ex Riverio, & Willisio prolata ſunt, magnam veri ſimillitudinem prae ſe ferant, in re tamen adeo controverſa, & diſputationibus adhuc ſubjecta prudentis eſſe judicium cohibere, nec quidquam decernere, donec ea, quae a ratione dictantur, experientia ipſa comprobaverit. Quare, ut quaenam cauſſae potiſſimum hic locum habeant, & quaenam hinc verae morbi differentiae deducendae ſint (quod plurimum ſcire intereſt) tutiſſime pateſcat; nihil opportunius, nihil aptius, nihil convenientius exiſtimo, quam aliquas febrium, quas puerperales vocant, hiſtorias examini ſubmittere, ut quid ex iis probabili ratiocinio ad quaeſtiones dirimendas elici poteſt, a poſteriori, quod ajunt, planiſſimum fiat. Itaque eas primum quodammodo percurram, quas Willisius ipſe nobis reliquit, deinde non nullas alias ſummatim attingam, quoad ad me ſpectare videbitur, quaedam confectaria, veluti ſponte inde fluentia, breviter colligens. Septem ille puerperas, febre laborantes, diligenter deſcripſit, quarum quatuor vi morbi extinctae ſunt, binae vero ſervatae. Septimam omittam, quia cum variolas tantum paſſa ſit, proprie ad hujuſmodi diſquiſitionem non pertinet. Prima earum pluribus ex cauſſis in febrem incidit: nam & difficulter enixa eſt, & secunda ſtatim die carnes liberalius comedit, & tertia e lectulo ſurrexit per horas quatuor. Nocte inſequente male habuit, quo tempore lac ad mammas confluxit, ſed illico diſparuit ab

Williſii obſervationes.

Hiſtoria I.

applicito emplaſtro, cui nomen diachylon eſt. Quarta die mane febricitabat cum cacochyliae ſignis circa ventriculum. Quinta major febris, & eadem circa ventriculum incommoda. Lochia imminuta, atque albicantia. *Lactis fluorem* dicunt. Caput veſperi impeti coepit. Hypochondria, & epigaſtrium tenduntur. Sexta acceſſit linguae paralyſis. Septima pectoris oppreſſio, & ſenſuum abolitio. Octava mors ex metaſtaſi, ut videtur, ad cerebrum facta. Ex brevi hac morbi deſcriptione eruitur, febris multiplicem originem fuiſſe, nempe ſaburram primarum viarum, lac repente repulſum & lochia imminuta. Febris ergo primum *gaſtrica* extitit, quam deinde lac repulſum, & lochia retenta

Hiſtoria 2. funeſtiorem reddiderunt. Febris ſecundo loco deſcripta cauſſam proëgumenam habuit pravum humorum apparatum ex victu inſalubri, & vita deſide praecedente *. Tertia die tantummodo acceſſit; cui mox diarrhoea ſupervénit. Ad hanc ſiſtendam die sexta adhibita fuere remedia adſtringentia, quae alvum, uterique purgamenta imprudenter, & praepoſtere cohibuerunt. Hinc febris intenditur cum magnis, & crebris pectoris oppreſſionibus, atque hyſterico gutturis veluti praefocati ſenſu. Septima graviora omnia, licet alvus iterum laxaretur, & lochia, parca tamen, redirent. Demum acceſſerunt tinnitus aurium, ſenſus quidam capitis praeter modum turgentis, ſubſultus tendinum, ſubitae totius corporis concuſſiones convulſivae, & nona die mors. Metaſtaſis ad praecordia primum, deinde ad caput. Erat febris *gaſtrico-putrida*, quam diarrhoeae, & lochiorum ſuppreſſio lethalem fecit. Tertia obſervatio eſt febris cujuſdam, quae ſine ullo morbido apparatu veſpere diei quartae, cum in prandio *ex carne pulli plus debito* puerpera comediſſet,

Hiſtoria 3. eam invaſit cum vomitu, & lochiorum ceſſatione. Die quinta ſoluta eſt alvus, & lochia copioſe iterum fluere coeperunt, ſic ut paucos intra dies aegra perfecte convaluerit. En exemplum febris gaſtricae purae, & benignae ex intempeſtivo carnium eſu. Quartae vero aegrotae hiſto-

Hiſtoria 4. ria eſt hujuſmodi. A die partus uſque ad ſeptimam puerpera carnibus ſemper uſa eſt, & quotidie e lecto ſurrexit; septima autem die febri corripitur. Hinc lochia imminuta. Nocte decimae delirium; lochiorum ſuppreſſio; convulſiones. Obiit die proxima poſt alvum ſponte laxatam. Cibi copia, frigus ſuſceptum, atque hinc tranſpiratio cohibita cauſſam febri dedére; quae a principio exigua fuit cum pulſu parvo, malignarum inſtar. Lochiorum accedens ſuppreſſio exitium attulit. Num

Hiſtoria 5. haec *gaſtrico-lochialis* vocanda eſſet? Quinta in febrim incidit ex lochiis, & diarrhoea per adſtringentia temere uſurpata cohibitis: ſed utraque evacuatione revocata febris brevi defiit. Fuit ergo *gaſtrico-lochialis benigna*. Verum paullo fuſius exponenda eſt ſextae aegrotantis hiſtoria.

Hiſtoria 6. Puerpera die a partu altera cum ſe in pedes ſupra lectum erexiſſet, frigus ad pudenda admiſit. Hinc lochia continuo ſubſtitére ita, ut vix

aliquid ſeroſi humoris ex utero ſtillare pergeret. TERTIA acceſſit febris, & dolor pleuriticus cum ſputo cruento. Quarta cuncta verae pleuritidis ſymptomata. Tunc ſanguinis unciae ſex e brachio detractae cum levamine, quod decem horas continuaſſe dicitur. At nocte recruduit dolor pleuriticus. Mane QUINTAE iterum ſanguis ad uncias quatuor e brachio miſſus. Dolor imminutus, & facilior reſpiratio. Remediis prolectus ſudor eſt. Dormivit. Sed poſt ſomnum pulſus invenitur frequentior, & languidior. Supervenere ſubſultus tendinum cum delirio. Die QUINTA mors, viginti quatuor horis ab iterata phlebotomia. Dubium quodammodo videtur, num pleuritis gangraena terminata mortem ſola attulerit, an vero etiam metaſtaſis ad cerebrum aliqua eidem ſe adjunxerit. Illud omnino certum eſt, morbum fuiſſe pleuritidem ex lochiis repreſſis, atque aberrantibus, &, propter humoris pravitatem, aut nimium retardatam ſanguinis miſſionem, cito in gangraenam tranſiiſſe.

* Febrem puerperalem ex morbido humorum apparatu, tempore graviditatis acquiſito natam deſcribit etiam RAYM. JO. FORTIS (*l. c.*) & docte, ut ſolet, commentatur. Narratio ſic habet: „Mulier gravida trigeſimum annum agens, he-
„ patis calidioris, gracilis habitus, & potius cacochymica, toto geſtationis
„ tempore fructibus, & aliis pravi ſucci eduliis uſa, tandem nono menſe pepe-
„ rit filiam; &, purgationibus ſecundum rationem ſequutis, nihilominus tertia
„ die, acuta febre correpta eſt cum hypochondriorum, & capitis doloribus,
„ vigiliis, ſiti moleſta. Cum vero obſtetrix exiſtimaret febrem hanc fuiſſe lactis,
„ cum tamen ſeptima praeterierit dies a partu, qua febris cum horroribus inva-
„ luit, adeo ut nocte elapſa deliraverit mulier, poſt diminutam lochiorum ex-
„ purgationem, mutata opinione, credidit, febrem aliunde provenire poſſe. Et
„ ideo &c." In epicriſi vero ait: *putrida itaque cenſenda eſt, nec ex lochiorum retentione, verum potius a morboſo apparatu, ab humoribus cacochymicis, crudis, & utroque modo bilioſis, a ſanguine alienis, in venoſo genere corruptis &c.* Ex apparatu etiam morboſo procedente videtur in febrim incidiſſe illa apud Hippocratem Epicratis uxor, quae, cum inſtaret partus, duobus diebus ante partum rigore vehementer correpta fuit, tertio peperit filiam feliciter cum ceteris omnibus ſecundum rationem: ſecundo vero a partu die febris vehemens cum oris ventriculi dolore, & muliebrium exacerbata eſt &c. *Epid.* I. *ſect.* 3. *Ægr. V.* Nec fortaſſe aliam originem habuit febris, quae prehendit Dromeadae conjugem ſecunda die, poſtquam filiam enixa eſſet, & alia omnia ſecundum rationem eveniſſent. *Epid. lib.* I. *ſect.* 3. *Ægr. XI.*

§. CCCCLXXXIII.

Ab obſervationibus WILLISII tranſeo ad eas, quas WHITEUS enarravit ad calcem ſui opuſculi. Extant ibi quidem complures, ſed ex iis novem ſolum vere pertinent ad febrem puerperalem; nam prima, decima, duodecima, & reliquae ſequentes circa alios morbos verſantur. His igitur, uti a noſtro inſtituto alienis, praetermiſſis, incipiam mox a ſecunda, eamque in compendium redigam, ſic tamen, ut quae origini, & naturae morbi ſignificandae valent, minime omittantur; id *Obſervat. Whitei.*

quod etiam in ceteris deinceps recenſendis ad amuſſim praeſtabo. Obſerv. 1. *Obſerv. II.* Mulieri cuidam poſt facilem, naturalemque partum, & poſt adhibitum regimen nimis calidum ſine ulla aëris, in quo decumbebat, renovatione, & poſt obortos inde aſſiduos ſudores, ſupervénit diarrhoea cum torminibus ventris, & ſignis acidae cruditatis circa ventriculum: idque contigit die a partu QUINTA. Eadem die febris; lochia copioſa, ſed admodum foetentia; & lingua alba. Febris, diarrhoea, & tormina diu potrahuntur. Foetor ingens undique erumpit. Regimine refrigerante, aëre cubiculi ſaepius renovato, ipecacuanha, & demum cortice peruviano curata eſt. Cauſſa autem fuit cacochylia primarum viarum cum putrida ſanguinis diſſolutione. Febris inde genita cur non dicenda erit *gaſtrico-colliquans*, ſive *gaſtrico-putrida*? *Obſerv.* III. Obſerv. 2. Cubiculum nimis occluſum, & calens. Lochia foetida. Die QUINTA dolores vehementes in imo ventre. Abdominis tumor, inflatio, tenſio, acuta ſenſibilitas; frequens dejiciendi deſiderium; teneſmus permoleſtus, egeſtiones paucae; pulſus creber; lingua alba; demum cibi faſtidium, vomitus, atque alvi profluvium. SEXTA primum lochia ſiſtuntur. Tum etiam lac in mammis minuitur. OCTAVA lac, & lochia redeunt, & febris deſinit. Cauſſa eadem cum priore, & idem morbi genus. *Obſerva-* Obſerv. 3. *tio IV.* Frigus in partu ſuſceptum. Die SECUNDA circa veſperam febris, & tormina ventris. TERTIA horror, calor, atque alvi excrementa compacta. QUINTA horror vehementior; alvi fluxus cum torminibus; dejectiones acres, calidae, exurentes. SEXTA alvi excretio copioſior; lochia pallent, & mammae detumeſcunt; non tamen lac omnino evanuit. SEPTIMA idem alvi profluvium. Febris minor. OCTAVA dejectiones rariores, parcioreſque. Hinc lac uberius in mammis. NONA morbi finis. Patet, febrem ex perſpiratione cohibita; & prava primarum via- Obſerv. 4. rum bilioſa colluvie ortam eſſe. Itaque *gaſtrica pura*. *Obſerv. V.* exhibet hiſtoriam febris miliaris, ſive morbi ex miaſmate miliari cum cacochylia gaſtrica complicati, qui non puerperam, ſed utero gerentem juvenculam ſexto geſtationis menſe corripuit, unde abortum paſſa Obſerv. 5. eſt. *Obſervat. VI.* oſtendit quantum poſſit regimen refrigerans, abſtinentia ab omni victu animali, & fructuum aceſcentium uſus. His enim adjumentis *febris bilioſa ardens*, quae prope imminebat, valide propulſata eſt. *Obſervat. VII.* PRIMA a partu die circa veſperam horror, qui POSTERA etiam die redivit. TERTIA ingens vomitus, & diarrhoea cum dolore capitis, lomborum, ilium, & ea infimae partis abdominis tenſione, ut prae dolore non pateretur ſe tangi. QUARTA acceſſit ſitis, calorque. Pulſus erat celer, lingua alba, lac paucum, lochia ſuppreſſa. SEXTA ſolo regimine refrigerante, aëris puri, & recentis acceſſu, & vitato carnium jure febris cum omnibus ſymptomatibus deceſſit. Sic in ipſo ferme ortu repreſſa eſt febris, quam gaſtrica, & putris ſaburra excitaverat.

excitaverat. *Obſerv. VIII.* Magna haemorrhagia uteri ob placentam retentam. Quinque poſt horis ea manu chirurgi extracta eſt: hinc haemorrhagia illico ceſſavit. TERTIA primum horror; calor deinde; denique ſudor. SEPTIMA acceſſio ſimilis eodem ordine. NONA vomitus creber; nauſea; ſitis; cibi faſtidium; pulſus parvus, celerrimus; lingua ad latera albicans, in medio fuſca, & ſicca. Aegra lactabat. Abdomen ita dolebat, ut tactum non ferret. Lochia ſatis copioſe fluebant, ſed putrida, & foetentia. A partu ad hanc uſque diem ex alvo nihil prodierat. Continuus lectuli calor, & fervidi potus uſus non modo eam adſtrictiorem reddiderat, verum etiam excrementa ad putreſcendum expeditiora, eoque magis, quod in paluſtri loco, atque obſoleta domuncula foemina haec ruri degebat. Curata eſt emeticis, & alvum laxantibus. Nulla hic lactis metaſtaſis accuſari potuit; nam ubera infanti porrigebantur. Neque lochiorum retentio, quia fluebant ſatis copioſe. Igitur potius faecum inteſtinalium copia, & putrida cacochylia. An aliquid etiam corrupti in utero? Longior placentae in eo mora, & ſubſequens lochiorum foetor ſuſpicionem non levem movet. Neque ab hac diſſimilis eſt *Obſervatio IX.* in qua eadem curatio morbum devicit. *Obſervat. XI.* Ex retenta per tres dies in utero placenta, ibique corrupta, febris putridiſſima cum puſtulis miliaribus orta eſt, quae die VIGESIMA SECUNDA a partu mulierem rapuit.

Obſerv. 7. *Obſerv. 8.* *Obſerv. 9.*

§. CCCCLXXIV.

Hae quidem obſervationes propoſito ſatis eſſe poſſent, niſi febri puerperali ſaepe, licet per epigeneſim, miliaria exanthemata adjungerentur, ita ut tum febris iſta *miliaris puerperarum* appellari ſoleat. Itaque non me pigebit ſeptem alias hiſtorias, quas nuperrime Gaſtellerius (*a*) edidit, ſuperioribus adjicere, quo melius varia hujuſce morbi origo, & natura expendatur. *Obſervatio* 1. Mane quaedam mulier peperit feliciter. Veſpere terrore repentino lochia ſuppreſſa. Hinc horror totius corporis, ſuffocatio, pectoris anguſtia. Nocte garrulitas; ſermo interciſus; dolor capitis, & lumborum; reſpiratio laborioſa; oculi rubri, ſcintillantes; pulſus durus, plenus, frequens; carotidum micatus validiores; cutis ardens, & latis maculis rubris notata; ſitis inexplebilis. Quae omnia partim terrori, partim calefacientibus, & vini potui, quibus ad diſcutiendum horrorem uſa eſt, accepta referri debebant. His acceſſit delirium ferox, & paullo poſt exanthemata etiam miliaria. Repetita ſanguinis miſſio opem tulit, ſic ut die *nona*, lochiis copioſe fluentibus, & mente omnino reſtituta, tres horas extra lectum ſine languore manere potuerit. Dubitari non poteſt, quin lochiis ſuppreſſis, & ſanguini vehementius, & copioſius ad caput irruenti tribuendum fuerit id febris genus, cui fortaſſe *phrenitidis lochialis* nomen non male conveniret.

Gaſtellerii Obſervationes. *Aegra 1.*

§. CCCCLXXV.

Ægra 2. *Obſervat.* *II.* Poſt partum undique facilem, & naturalem, lochia admodum parce fluxerunt. Hinc non ſatis bene habuit puerpera uſque ad diem XIV. *; imo ſine evidenti alia cauſſa nocte hujuſce diei correpta eſt acutiſſimis doloribus imi ventris, quos comitabantur vomitus crebri, & vehementiſſimi. Mane poſtero alta voce conqueritur, atque ejulare cogitur. Pulſus erat parvus, tardus, & valde contractus; extrema frigida; urina ſuppreſſa; venter ſubtumidus, non tamen tactu indoleſcens; magna ſpirandi difficultas, & demum veſiculis miliaribus, quae jam ab aliquot diebus eruperant, totum corpus conſperſum. Nihil lactis in mammis a partu ad hanc uſque diem apparuit, nec ulla febris, quam *lacteam* dicunt, praeceſſerat. Sanguinis miſſione bis in pede inſtituta, potu diluente, ſubacido, balneo tepido totius corporis diu, & pluries adhibito, tartaro deinde emetico, quo multum purgata eſt, & demum lochiis revocatis, & abunde fluentibus brevi convaluit. *Colicam nephriticam* auctor eam vocavit. Probabilius tamen videtur, morbi cauſſam fuiſſe lochiorum parcitatem, atque aberrationem, ſaburramque inteſtinalem.

* HIPPOCRATES *in* I. *epid. ſect.* 3. *ægrot. IV.* hiſtoriam puerperae, quae decima quarta die febri prehenſa eſt, laconice, ut ſolet, ſed accuratiſſime refert. Quam, cum ſimilitudinem habeat quamdam cum modo expoſita, non erit inutile totam tranſcribere: *In Thaſo Philini uxorem, quæ filiam pepererat, quum purgatio ſecundum naturam facta eſſet, & alias leviter degeret, DECIMA QUARTA a partu die febris vehemens corripuit cum rigore. Ab initio vero cor* (id eſt ſcrobiculus cordis) *dolebat, & circa præcordium dextrum; muliebrium partium dolores: purgatio ceſſavit. Ubi vero glandem ſubdidiſſet, hæc quidem leviora facta ſunt. Capitis autem, colli, & lumborum dolores permanebant. Somni non aderant. Extremitates frigidæ. Siticuloſa erat; alvus combuſta, pauca egerebat. Urinæ tenues, ab initio decolores. SEXTA DIE ad noctem multum deliravit, & rurſus reſipiſcebat. SEPTIMA ſiticuloſa, ſeceſſus bilioſi, abunde colorati. OCTAVA ſuperriguit: febris acuta; convulſiones multæ cum dolore; multum delirabat. Glande ſubdita exurgebat, multaque cum fluxione bilioſa prodibant. Somni non aderant. NONA convulſiones. DECIMA parum reſipiſcebat. UNDECIMA dormivit; omnium recordata eſt. Statim autem rurſus deliravit. Urinam autem reddebat cum convulſionibus, acervatam; multam: illis autem parum admonentibus, craſſam albam, qualis eſt ex his, quæ ſubſiderunt, ubi multo tempore ſitæ, fuerint conturbatæ; non ſubſidebat, color, & craſſitudo talis, qualis eſt in urinis jumentorum. Talia mingebat, quæ & ego vidi. Circa DECIMUM QUARTUM diem palpitationes per totum corpus; ſermones multi; parum reſipiſcebat: verum ſtatim rurſus delirabat. Circa DECIMUM SEPTIMUM voce deſtituebatur. VIGESIMA mortua eſt.* Cl. MERCURIALIS in commentario ad hanc hiſtoriam putat, purgationem ſtatim a partu ſecundum naturam quidem factam fuiſſe, ſed ſubſequentibus diebus juſto parciorem, ſic ut non ſuffecerit. Ex ea itaque deficiente mulierem demum in febrim incidiſſe, quae cauſſam haberet inflammationem uteri, atque hepatis, a lochiis retentis, & aberrantibus profectam. Hemitritaeae ei nomen dedit. Verum non defuit bilioſorum humorum apparatus, ex quo febris iſta magnam partem derivari poſſet.

§. CCCCLXXVI.

Ægra 3.

Obſervatio III. Toto graviditatis tempore valetudo adverſa, prava victus ratio, febricula diuturna. Poſt partum lochia primum copioſa, deinde parca, & lenta*. Lac vix ullum, etſi ubera ab infante ſugerentur. Plerumque extra lectum Puerpera exſtitit, ſic ut lecti, aut cubiculi calor ei certe non nocuerit. Die DECIMA a partu aëri humido, licet brevi tempore, corpus expoſuit. Mox nocte inſequenti vehemens febris eam invaſit. Hinc lochia, quae adhuc ſtillabant, omnino ſupprimuntur. Die POSTERO omnia ingraveſcunt: pulſus parvus, durus, frequens, obſcurus, compreſſus; cutis ardens, quamvis aſſiduo madore perfuſa; parvis veſiculis cryſtallinis diſtincta; caput in latus revolutum; oculi ſqualidi; lingua arida; mammae flaccidae; reſpiratio anxia; ſubobſcurum delirium; difficilis loquéla; pectus oppreſſum; brachia huc illuc jactantur; & manus floccos conquirunt. Inter haec abdomen molle erat, & doloris expers. Pectori, & capiti egregie ſuccurrit ſanguinis e pede miſſio, qua pulſus etiam elatiores, majoreſque facti ſunt. Reliquam curationem perfecit purgatio, qua multa bilioſa, & putrida educta fuerunt, & ſudor largus, & lochiorum fluxus, qui brevi reverſus eſt. Sic paucos intra dies ſanitatem omnibus numeris abſolutam conſecuta eſt, ſi lactis proventum excipias, qui nullo modo reſtitui potuit. Corpus pravis humoribus jamdiu ſcatebat*; neque lochiorum copia, aut alvi fluxu, aut ſudoribus poſt partum ſatis expurgatum eſt. Acceſſit ex aëre humido, & frigido inſenſibilis perſpirationis interceptio, qua febris illico mota eſt. Nec eſt, ut opinor, cur aliae cauſſae dubiae, aut incertae arguantur.

Febris a pravo humorum apparatu, & lochiis imminutis.

* Apud HIPPOCRATEM (epid. III. ſect. 3. aegr. 2.) extat hiſtoria puerperae, quae tempore geſtationis *febriculoſa* fuit, & poſt partum, *cum purgatio facta non eſſet, acuta, horrida febre tertia die* correpta eſt. Cauſſae fere eaedem fuerunt ac in modo expoſita, ſed graviores, & pernicioſiores, ita ut non modo diu febribus *continuis*, *acutis*, *horridis* cum peſſimis ſymptomatibus conflictata ſit, verum etiam poſt varias in melius, & pejus mutationes octogeſima tandem die obierit.

§. CCCCLXXVII.

Ægr. 4.

Obſerv. IV. SEXTA a partu die ita res ſe habebant: pulſus plenus, durus, frequens, inaequalis, lingua aſpera, & ſicca; cutis madida cum puſtulis ubique miliaribus albis; pectus non nihil impeditum; abdomen praeter modum diſtentum, & ſummopere tactum prae dolore refugiens; urinae paucae, & rubrae; alvus adſtricta, ſitis ingens; horrores, & acceſſiones crebrae in primis poſt febris lacteae invaſionem.

Lochia primis diebus parca, tunc penitus deficientia. Caput tamen liberum. Lactis exigua in mammis ſecretio. Ex his accitus medicus conjecit, morbum principem eſſe uteri inflammationem. Itaque ſanguinem bis intra paucas horas ex brachio mittendum curavit, & potui ſerum lactis dedit. Hinc citiſſime abdomen detumuit, alvus laxata eſt, bilioſis multis dejectis; lochia iterum abunde fluxerunt, & omnia ad priſtinum ſecundae valetudinis ſtatum intra tres, vel quatuor dies redierunt. Non equidem hic diſceptabo, uterusne ſolus, an etiam inteſtina inflammationis ſuſpicione laborarent; nec utrum alvina excrementa aliquid tam lochiis retardandis, ſiſtendiſque, quam febri inferendae contulerint, vel dumtaxat cum ea complicarentur. Sed id unum manifeſtum exiſtimo, ex lochiis ſuppreſſis, & alvo adſtricta febrem iſtam ortam eſſe.

Febris ab alvo adſtricta, & lochiis ſuppreſſis.

§. CCCCLXXVIII.

Ægra 5.

Obſerv. V. Lochia nimis cito imminuta. Lactea febris fuit admodum procelloſa. Nox intra tertium, & quartum a partu diem inſomnis cum ſumma anxietate, & delirio. Quarta die mane omnia aliquantum remiſſa; veſperi vero exaſperata vehementer. Magnae tum querelae de dolore capitis lancinanti, & acutiſſimo, oculi mobiles valde, & coruſcantes; facilis ſine cauſſa riſus; lingua ſicca, & nigra; ſitis inexplebilis; pectus praefocatum; reſpiratio ſummopere impedita; mammae vacuae, & flaccidae; nullus lochiorum fluxus, venter mollis; cutis humida cum puſtulis miliaribus albis hic illic conſpicuis; pulſus valde plenus, intermittens, & creberrimus; & ſubinde mentis aberrationes. Omiſſa eſt ſanguinis miſſio, quae maxime neceſſaria videbatur. Hinc omnia in praeceps ruunt. Circa octavam diem fato ceſſit ex metaſtaſi ad cerebrum.

Phrenitis ex Lochiorum metaſtaſi.

§. CCCCLXXIX.

Ægr. 6.

Obſerv. VI. Partus labores biduum continuati, nec niſi forcipe adjutus infans in lucem prodiit. Inter pariendi conatus febris acceſſit. Sex horis a partu lochia penitus ceſſant. Tempore febris lacteae omnia ingraveſcunt. Caput dolet atrociter cum pulſu duro, frequenti, contracto; venter & lumbi vehementi dolore torquentur. Facies livet; reſpiratio anxietatibus praecordiorum ſaepe intercipitur; calor cutis exurens eſt; abdomen tumet, tactus impatiens. Uteri moles praeter modum aucta amplius occupat ſpatium, quam cum gravidus eſſet. Laſſitudine languent membra. Nihil ex alvo egeritur. Examine inſtituto conſtitit, mulierem ab imperita obſtetrice plurimum in partu paſſam, vinoque, ut lochia promoverentur, abuſam fuiſſe. Regimine antiphlogiſtico, atque iteratis ſanguinis miſſionibus primum aegrae ſubventum eſt, deinde ſa-

burra verminoſa, quae progrediente morbo ſe prodidit, opportune ſubducta, ſicque exanthemata miliaria, quae ſupervenerant, evanuére. Princeps morbus, ut auctoris verbis utar, utero inſedit, qui in graviditate, & multo magis in partu vehementer diſtentus, & vexatus fuit. Hinc inflammatio eum occupavit, ſed cum putrida tum primarum viarum, tum humorum omnium diatheſi complicata. Retenta lochia, alvus adſtricta, humorum corruptio cauſſas primarias ſuppeditarunt, quae febrim anomalam, & diuturnam, quadrageſima tantum die ex toto deſinentem * excitaverunt.

Uteri inflammatio complicata cum cacochylia, & diatheſi putrida.

* Digniſſimae ſunt, quae hic inſerantur binae hiſtoriae mulierum ex partu laborioſo vehementiſſima, & lethifera febre correptarum, quarum altera eſt duodecima *lib.* 3. *epid. ſect.* 2. apud Hippocratem, altera quarta decima ejuſd. libri *ſect.* 3. En primam: *Mulierem quæ decumbebat in Mendacium foro, primum tunc enixam doloroſe maſculum, febris corripuit. Statim ab initio ſiticuloſa, anxia, cor dolebat, lingua arida, venter turbatus eſt tenuibus, paucis, non dormivit. Secunda die parum riguit, febris acuta, parum circa caput ſudavit frigidum. Tertia laborioſe ab alvo cruda, tenuia, multa prodierunt. Quarta riguit. Omnia exacerbata ſunt. Inſomnis. Quinta laborioſe tulit, ſexta per eadem. Ab alvo vero prodierunt liquida multa. Septima riguit, febris acuta, ſitis multa, jactatio. Circa veſperam frigidum ſudorem per totum ſudavit, frigiditas, extremitates frigidæ non amplius recaleſcebant, & rurſus ad noctem riguit. Extremæ partes non recaleſcebant; non dormivit, parum mente mota eſt, & rurſus brevi reſipuit. Octava circa meridiem recalefacta eſt; ſiticuloſa, ſoporoſa, faſtidioſa, ac nauſeabunda. Vomuit bilioſa, pauca, ſubflava. Noctem moleſte tulit, non dormivit. Urinam minxit multam acervatam inſcia. Nona remiſerunt omnia, ſoporoſa. Ad veſperam parum riguit. Vomuit pauca bilioſa. Decima rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit. Mane multam urinam ſubſidentiam habentem minxit, extremitates recalefactæ ſunt. Undecima vomuit viroſa, bilioſa. Non ita longe poſtea ſuperriguit, & rurſus extremitates frigidæ. Ad veſperam ſudor, rigor. Vomuit multum, noctem laborioſe tranſegit. Duodecima vomuit multa, nigra, graveolentia; ſingultus multus, ſitis laborioſa. Decimatertia nigra, graveolentia multa vomuit, rigor. Circa meridiem voce deſtituta. Decima quarta, ſanguis per nares. Mortua eſt. Huic perpetuo alvus lubrica, horrida. Ætas circa annum decimum ſeptimum.* GALENUS in hanc hiſtoriam nihil ſcitu dignum protulit; imo quid de cauſſis hujuſce perniciofiſſimae febris, ejuſque natura, & nomine ſenſerit, ne verbum quidem fecit. Videtur tamen eam ardentibus adnumeraſſe. MERCURIALIS vero in commentario conjecturis tantum utitur, & valde inclinat ad ſuſpicandum, a lochiorum metaſtaſi ad ventriculum, atque inteſtina eſſe repetendam; fluxumque ventris colliquantem procreaſſe, genere autem horrificam, & *hemitritæam Galeni* fuiſſe. Utcunque ſit, probabile eſt non modo ex retentis, aberrantibuſque lochiis, verum etiam ex apparatu bilioſorum humorum natam eſſe, atque ad Tritaeophyas ardentes, malignas, colliquantes, putridas, in lipyriam deſinentes quamproxime acceſſiſſe. Fortaſſe uterus etiam ex laborioſo partu inflammationem paſſus eſt. Altera HIPPOCRATIS hiſtoria eſt hujuſmodi: *In Cyzico mulieri filias enixæ gemellas, & quæ difficulter pepererat, & non admodum purgata fuerat, primum quidem contigit febris horrida, acuta: capitis & colli gravitas cum dolore; vigil ab initio: taciturna autem, & triſtis, & non obſequens: urinæ tenues, & decolores: ſitibunda: anxioſa multum: alvus erratico modo turbata: & rurſus conſiſtens: ſexta ad noctem multa obloquebatur, nihil dormivit. Circa vero undecimam exiſtens furore*

correpta eſt: & rurſum ad mentem rediit: urinæ nigræ, tenues: & rurſum deficientes, oleoſæ, & alvus multis, tenuibus, turbulentis. Decimaquarta convulſiones multæ, extrema frigida: nihil amplius intelligebat, urinæ ſubſtiterunt. Decima ſexta ſine voce. Decima ſeptima mortua eſt, phrenitis. GALENUS & MERCURIALIS hanc hiſtoriam exponentes non ſolum purgamentorum defectum, uterique inflammationem ex laborioſo partu, verum etiam pravorum humorum in caput metaſtaſim cauſantur; unde phrenitica mulier occubuerit. Morbum vero Phrenitidem ipſe HIPPOCRATES appellavit.

§. CCCCLXXX.

Ægr. 7. *Obſerv. VII.* Moeror diuturnus, & prava victus ratio anteceſſit per totum geſtationis tempus. Hinc febricula duos menſes moleſta mulierem afflixit. Demum partus facilis. Lochiorum fluxus, & lactis ſecretio ſecundum naturam. Haec rite, obſervato etiam recto vitae regimine, ad octavam uſque diem. Sed tum repente ex filii convulſi intuitu gravi animi pathemate correpta eſt. Mox lochia ſupprimuntur. Veſperi febris inceſſit cum capitis dolore, ſiti, & calore; quae quotidie mane aliquantum remittebat, veſpere vero intendebatur. Oris ſapor depravatus, lingua lurida, moeror praegreſſus, & prava victus ratio, qua antea uſa erat, indicabant cacochyliam primarum viarum. His ſupervenére puſtulae miliares, ex pravis tum gaſtricis, tum venoſis humoribus procul dubio genitae. Curata eſt catharticis, quibus bilioſa, viſcida, putridiſſima dejecta ſunt cum cita febris, omniumque ſymptomatum ceſſatione. Fortaſſe his etiam factum eſt, ut lochiorum defectus ſuppleretur; nam lochia nullo modo revocari unquam potuerunt. Gaſtrica igitur ſaburra, & repentina lochiorum ſuppreſſio febrim excivit. Hinc mixta quodammodo febris *gaſtrico-lochialis* non inepte dici poſſet.

Febris gaſtrico-lochialis.

§. CCCCLXXXI.

Cauſſæ manifeſtæ complures.

Quas ſingulas obſervationes ſi quis ſine praejudicata opinione conſideraverit, atque ad cauſſas manifeſtas, ex quibus puerperae tot febribus, maliſque implicari ſolent, reſpexerit, cogetur, niſi inſaniverit, confiteri, illarum praecipuas, frequentioreſque non unas eſſe, ſed alias, atque alias, nimirum modo lochia retenta, ſuppreſſa, corrupta, aberrantia, modo placentam, aut ſecundinarum reliquias in utero relictas, & putreſcentes, modo pravum humorum antecedentem apparatum, modo cacochyliam putridam, aut bilioſam, aut cujuſque alterius generis primis viis inſidentem, aut copiam alvinarum foecum diu retentam, modo ſanguinis alkaleſcentiam, aut putridam liquationem, ſive haec ſit a calefaciente regimine, ſive a nimio lecti, & cubiculi calore, ſive ab aëre phlogiſticato, & mephitico, ſive quocunque putri miaſmate infecto, modo partum laborioſum, uterique offenſionem, modo etiam, ſed ra-

rius, ſubitam lactis e mammis retroceſſionem, & metaſtaſim, aut ejuſdem jam corruptionem, aut aciditatem mora, & ſtagnatione adepti in ſanguinem refluxum, aut plures ex hiſce cauſſis ſimul junctas, & complicatas, qnod frequentius eſt. Pro varietate vero cauſſarum, earumque noxia poteſtate, varia etiam febrium, & morborum genera neceſſario conſequi, nimirum, ut ſupra comperimus, modo hyſteritides, enteritides, pleuritides, peripneumonias, phrenitides; modo febres *gaſtricas acutas*; modo *gaſtrico-putridas*, vel *gaſtrico-lochiales*; vel etiam *lochiales* ſimplices, modo *tritæophyas bilioſas ardentes*, aut *colliquantes*, ſive *putridas*, atque ex his omnibus alias *benignas*, & *puras*; alias *malignas*, *pernicioſas*, & *complicatas*, hemitritaeique naturam ſaepe aemulantes. Prae ceteris vero crebrius occurrere *gaſtricas*, & *lochiales* ſimplices, aut ex his complicatas & coaleſcentes, ut *gaſtrico-lochiales*: & *gaſtrico-putridas*, vel *gaſtrico-inflammatorias*, nemo poterit inficiari. *Pro cauſſarum varietate differre febres puerperales.*

§. CCCCLXXXII.

Hinc conſequitur, ſummo in errore verſari illos, qui vel lactis tantum retentionem, aut repulſionem, vel lochiorum aberrationem, vel uteri phlégmonen, vel putridam ſanguinis diatheſim, vel peculiarem aliam hujuſmodi cauſſam in febri puerperali accuſandam duxerunt; rectiſſime vero judicarint, qui cum Riverio, & Willisio modo unam, modo aliam, atque adeo multiplicem ejus originem ſtatuerunt. Quo fit etiam, ut non ſolum prognóſis, ſed curatio ipſa pro cauſſarum natura, aut complicatione variare plane debeat: quod a nuperioribus nequaquam ſatis animadverſum videtur. Hi enim, prout praeconcepta opinione ſeducti ſunt, vel prout epidemicam aliquam conſtitutionem, in qua puerperae eodem ferme morbo paſſim, aut multo magis in Noſocomiis aërem miaſmatibus impurum habentibus conflictatae fuerunt, tantummodo obſervarunt, hoc, vel illud febrium genus puerperarum proprium eſſe, ſibi perſuaſerunt, & ſuam quiſque deſcriptionem, ut naturae, & veritati magis conſentaneam, reliquis praetulerunt; unde intelligitur, cur jure Cl. Whiteus conqueſtus ſit, vix duos auctores inveniri, qui in febri puerperali deſcribenda conſentiant, quamquam ipſe concedat, unumquemque eorum id fideliter ſcripſiſſe, quod ipſis in medicinae exercitio obſervare contigerit. *Recte Riverius, & Williſius ſentiunt.* *Nuperiores decepti.*

§. CCCCLXXXIII.

Quae hactenus expoſita a nobis ſunt, & ſucceſſive ex aliorum obſervationibus *a poſteriori*, quod ajunt, modeſte deducta, ſufficerent plane tum ad cauſſas, & naturam hujuſmodi febrium cognoſcendas,

Morbus puerperis proprius. tum ad earumdem curationem opportune inſtituendam, ſic ut ſupervacaneum prope eſſet ulterius in his aut indagandis, aut tradendis tempus impendere. At quoniam nuperi quidam ſcriptores, uti Hulmius, Leake, Whiteus, aliique puerperalem febrem pro peculiari morbo, puerperarum proprio, atque ab aliis omnibus morbis, quibus eae obnoxiae eſſe poſſunt, omnino diverſo habent, non omittam, ut ſupra (§. CCCCLIX.) pollicitus ſum, illius deſcriptionem tradere, cujuſmodi eam aut in Noſocomiis puerperarum, aut ſparſim, ſed epidemice puerperas infeſtantem (a) ipſi viderunt; ne quidquam hac ſuper re clinices ſtudioſis optandum ſuperſit; daboque operam, ut quae de ejus cauſſis, de prognoſticis ſignis, & de curandi ratione comperta ab illis, & praecepta ſunt, in unum contracta prae oculis cuique obverſentur.

(a) Leake, qui ſuum Tractatum anno 1772 primum, deinde ann. 1774 recuſum edidit, febrem hanc in Noſocomio Londinenſi Westminster, & per urbem etiam epidemice diffuſam, in primis menſe Januario an. 1769 itemque ann. 1770 & 1771 ſaevientem vidit. Plurimae tum puerperae, praeſertim Majo anni 1770, perierunt. Ideo aëris noxiam conſtitutionem cauſatus eſt. Similem malignam conſtitutionem obſervarunt quoque Hulmius, & Whiteus. Johnsonius quoque (Art. obſtetric. p. 253) cognovit, hanc febrem ſpeciatim in Noſocomiis puerperarum deſaevire ſolitam, frequentioremque deprehendi, quia in iis aër miaſmatis putridis, quae ex aegrarum corporibus manant, diffunduntur, & lectulis, ſtragulis, parietibuſque adhaereſcunt, plus minus contaminatus, infectuſque eſſe conſuevit.

Deſcriptio morbi ex Neotericis.

§. CCCCLXXXIV.

Febris haec quando, & quomodo invadit. Veſpere ſecundae, vel tertiae a partu diei vehementer, & plerumque repente puerperae horreſcunt, diuque horror iſte aut rigor eas tenet. Quandoque citius id incidit, quandoque ſerius, raro tamen quinta, aut ſexta a partu die*. Horrorem comitantur capitis dolor, anxietates, nauſeae, vomitus bilioſi, & virium proſtratio (a). Horror, Whiteo referente (b), interdum revertitur more febrium intermittentium, ſed erraticarum, & irregularium, donec brevi in continuam febris de- *Horror.* ſinat remittentem, quotidianam, aut tertianam, ſive ſimplicem, ſive *Calor.* duplicem. In quibuſdam, eodem teſte, nullus horror praecedit febrem, *Nauſea. Vomitus. Diarrhoea.* ſed ea paullatim aggreditur, & gradatim invaleſcit, mox ſudoribus ſe prodens putridis, quos ſuſpectos, pernicioſoſque reddunt nauſeae, vomitus porracei, & alvi fluxus. Horrori autem calor ingens ** ſuccedit. In pulſu magnam varietatem ſive roboris, ſive celeritatis notavit Lea- *Pulſus qualis?* kius. Plerumque intra minutum numerantur a 90 ad 137 micatus. Sed Whiteus monet, ab initio pulſum parum a naturali recedere, eſſeque

eſſeque tantum paullo pleniorem, & velociorem; progrediente vero malo fieri celerem, & parvum, cum anxietate, & oppreſſione praecordiorum, ſuſpiriis, dejecto animo, laſſitudine, & magna debilitate ***. Die ſecunda a febris ingreſſu aegrota queritur de dolore vehementi circa epigaſtrium, qui ad coſtas ſpurias, atque umbilicum protenditur; quin imo interdum ad ſcapulas uſque. Interea abdomen intumeſcit, & elevatur. Si haec abdominis tenſio diarrhoeae ceſſanti, & deſiſtenti ſupervenit, & ſimul regio epigaſtrica, & reliquae partes dolent, venterque attollitur, ſignum lethale eſt. Tunc vultus feritatem neſcio quam praeſefert, artus tremunt, genae rubent, labia coeruleo colore liveſcunt, pinnae narium diductae cernuntur. Quo in caſu nullum ab arte juvamen. Lochia interim rite fluere a Leakio dicuntur, quamquam id Hulmius neget, &, ſi quando ſubſiſtant, non exinde maligniora ſymptomata inſurgere, nec delirium, nec ſigna hyſteritidis ulla apparere. Saepe lochia non minui, etiam Whiteus affirmat; interdum tamen concedit, parciora eſſe, & quidquid extillat, valde foetere; fierique quandoque, ut omnino ſupprimantur ****. Lacte mammae in iis, quibus adſtitit Leakius, tergebant ad mortem uſque; contra, ſi Whiteo credendum eſt, in aliquibus eae flacceſcunt; lac minuitur, & ſaepe, ſi malum trahitur, omnino evaneſcit; quamquam hoc non perpetuum eſſe, palam ipſe profiteatur. Decolorari, ſin minus minui, hujuſmodi purgamenta viſa ſunt Hulmio, aliis contra negantibus. Ab eodem celebri viro ut pathognomonica ſigna habentur vehemens epigaſtrii cruciatus, febris cum ingenti horrore ſuccedens, & frontis plerumque dolor; quae ſymptomata mox a partu aggrediantur.

Dolor Epigaſtrii.

Abdomen tumidum.

Aſpectus ferox, tremor artuum, coeruleus color labiorum.

Lochia.

Lac in mammis.

Pathognomonica ſigna.

* Interdum ante partum, aut in ipſo partu febrim hanc incipere, interdum etiam decimaquarta tantum die acceſſiſſe, hiſtoriae ſupra expoſitae evincunt.

(*a*) Pleraque ex Leakii deſcriptione deprompta ſcito. (*b*) *L. c.*

** Horrorem excipit calor, & poſtea ſudor. Willisius.

*** Quando acutiſſimus morbus eſt, ad ἀκμὴν die tertio, aut quarto pervenit. Tunc calor intenſior eſt, & *pulſus* vehemens, & citatus. Willis. Ingraveſcente morbo, & ad exitium tendente, fieri debilem, & inaequalem *pulſum*, idem concedit. *Vires* fere ſemper ſubito proſternuntur. *Id.*

**** Febre univerſo corpore expanſa, *lochia*, ſi non prius fuerint ſuppreſſa, ſupprimuntur, aut parciora fiunt. *Id.* Lochia in puerperali febre plerumque ſiſti, tradit Riverius.

§. CCCCLXXXV.

Lingua illico, ut adnotat Whiteus, alba eſt, & humida; ſed brevi cruſta contegitur mucoſa, aut exſiccatur, indureſcit, nigricat, aut etiam cruſta, qua obducebatur, in fuſcam commutatur. Similis fuſca materies, quae putridorum halituum erumpentium effectus creditur, dentibus etiam adhaeret, eoſque inquinat. Alimenta quae-

Lingua qualis.

Vomitus alimentorum. cunque, & quaecunque potiones utplurimum vomitu rejiciuntur, exceptis frigidis, atque acidulatis. Alvi dejectiones quandoque ita copioſae ſunt, frequentes, & putridae, ut foetore totam domum inficiant, *Fœtor dejectionum.* contagionemque in univerſam familiam diffundant. Alias aegrotae torquentur aſſiduo, & moleſto teneſmo, crebroque mingendi pruritu, quem comitantur ventris dolores, & permoleſtae inflationes.* Dolent *Teneſmus, & alia ſymptomata circa ventrem.* interim caput, dorſum, pectus, latera, coxendices, ilia, nec abeſt tuſſis, & ſpiritus difficultas. Poſt quamlibet egeſtionem plerumque ſibi videntur relevari; ſed paullatim incipiunt excrementa, urinaeque con- *Dejectiones involuntariæ.* tra voluntatem demitti; accedunt ſudores colliquativi; ſingultus, convulſiones, & tandem mors ipſa, modo citius, modo ſerius. Plerum- *Quæ mortem antecedant.* que dies undecima exitium affert, quamquam non deſint exempla aliquarum, quae intra quatuor, & viginti horas vitam amiſerint, aut ultra *Urinæ.* undecimam etiam diem produxerint. Urinae generatim ſaturatiſſimae ** perhibentur, quandoque tamen pallent, aut turbantur, cum filamentis quibuſdam innatantibus. Nec rarum eſt, in primis ubi regimen, & *Peticulæ, & Miliaria.* medicamenta calefacientia adhibentur, aut ſudoribus nimium promovendis indulgetur, peticulas erumpere ***, aut puſtulas miliares albas, aut rubras, aut mixtas, quae primum circa collum, & pectus apparent, deinde per totum corpus diſſeminantur, & novae prioribus ſubinde ſuccedunt, donec vires exhauriantur. Nihil enim hujuſmodi eruptioni- *Nihil critici præter diarrhœam.* bus aegrotantes levantur, cum ſymptomaticae eſſe ſoleant. Reapſe, addit Whiteus, in hac febre nihil critici occurrit (a), niſi ſit diarrhoea.

* Circa ventrem mirae *inflationes* & *tenſiones* excitantur, quae paſſionem hyſtericam aemulantur. Willis.

** *Urina* craſſa, rubra. Willis.

*** Maculas in non nullis purpureas, aliaque malignitatem indicantia obſervavit quoque idem Willisius.

(a) Willisius id ante Whiteum docuit; nam, inquit, dum calor intenſior, ſitis moleſta, pulſus vehemens, & citatus, vigiliae pertinaces, jactatio aſſidua, atque alia gravia ſymptomata urgent, & urina craſſa & rubra eſt, nunquam ulla criſis accidit, ſed paullo poſt metaſtaſis ad caput fit, unde cerebri, & nervorum functiones laeduntur, tendines ſubſiliunt, hyſteriſmi invaleſcunt, quandoque phrenitis accedit, delirium, ſtupor, aphonia ec.

§. CCCCLXXXVI.

Deſcriptio Cl. Le Roy. Ab horum (§. CCCCLXXXIII.) deſcriptione non diſſentit Cl. Le Roy, qui breviſſime omnia complectens, multum, inquit, haec febris habet affinitatis cum aliis febribus ſymptomaticis puerperarum. Primis ſtatim a partu diebus corripit; raro ſerius quarto, aut quinto. Mammae molles, & flaccidae, ſed ſolitum volumen ſervant. Mox plerumque ſymptomata periculoſiſſima ſe exſerunt; nec ullum tam malignum

exiſtit, quod aliquando eidem non ſuperveniat. Frequentiora ſunt pulſus debilis, inaequalis, interdum durus, & vehemens, alvus liquida, lochia ſuppreſſa, abdomen tumidum reſonans, delirium, ſtupor, ſopor, tendinum ſubſultus, motus convulſivi capitis, oculorum, manuum, quandoque etiam epileptici, paralyſes, & ſaepiſſime ſigna inflammationis in viſceribus imi ventris, aut alicujus congeſtionis in pectore. Nec deſunt exanthemata * miliaria: quandoque, in quibuſdam praeſertim regionibus, aut tempeſtatibus, aut ſaltem ſub morbi finem, quando in mortem terminatur, erumpunt circa collum, & pectus exiguae phlyctaenae, caput aciculae aequantes, ſero limpido plenae, quae a minus attentis pro ſudoris guttulis accipi poſſunt. Rapidiſſime ſuum curſum perſolvit morbus, tantoque celerius, quo lethalior eſt.

* Non ideo febris iſta confundi debet cum *Novo morbo puerperarum* a GODOFRIDO WELSCHIO accuratiſſime deſcripto, qui Lipſiae anno 1655 epidemicus fuit, puerperis exitioſiſſimus. Nam in eo exanthemata miliaria omnibus communia erant, & primarium morbum conſtituebant, diverſum profecto ab exanthematis hiſce ſymptomaticis, aut epigenomenis, quae febri puerperali interdum ſuperveniunt, aut admiſcentur.

§. CCCCLXXXVII.

Quid ſectiones cadaverum HULMIO, & LEAKIO oſtenderint, ſupra (§. CCCCLXVIII.) jam retuli. Cum vero ibi generatim de iis actum ſit, liceat modo eas aliquanto diffuſius exponere, ut de puerperali febre neotericorum, cujus hic peculiariter hiſtoria traditur, ſpeciatim diſſerentem decet. Itaque HULMIUS uterum in hac febre illaeſum invenit, ſed inflammata inteſtina, & omentum, imo ſaepe gangraenoſa, & corrupta, atque in abdominis cavo pus, aut ichórem effuſum ex ſuppurato, & diſrupto omento. Omentum quoque LEAKIUS vidit vel penitus abſumptum, & corruptum, vel in pus lacti corrupto perſimile converſum, vel partim inflammatum, partim ſuppuratum: inteſtina extrinſecus inflammationis notas habentia: in abdominis cavo purulentam materiam ſero lactis affinem, atque aliam craſſiorem admixtam, quae lac coagulatum referebat. Fereque eadem, aut non abſimilia reperit THEOPHILUS DE MEZA (*a*), ſed praecipue abdominis cavum pure plenum, & variam viſcerum in eo contentorum corruptionem. Is vero addit, praeter omentum, atque inteſtina, uterum quoque inflammatione tentatum inveniri. Non audet tamen definire, utrum inflammationes hujuſmodi, atque abſceſſus pro cauſſa febris, aut pro ejus effectis haberi debeant. At audentius negat WHITEUS, vitia, quae abdominis viſcera offerunt, cauſſam harum febrium eſſe, nec dubitat, quin illa vere ſint earumdem effecta. Quod ſatis comprobatum credit

Extiſpicia.

Dubitatio Mezæ.

Whitei aſſertio.

ex obſervationibus Pringlii, Chicoyneavii, Lindii, & Lecati; ex quibus elúcet, in cadaveribus eorum omnium, qui *febre putrida maligna* occubuerunt, inteſtina, omentumque corrupta extitiſſe, quamvis certe, ut patet, eo in caſu nec inflammatio febrem efficeret, nec febris inflammatoriam diatheſim oſtentaret.

(*a*) *Compend. Medic. Faſcic.* 1. *de febrib. cap.* XXIV.

§. CCCCLXXXVIII.

Cauſſa proxima, proëgumena, & procatarctica juxta Hulmium.

Nihilo tamen minus, ut jam innui, Hulmius tanti facit memoratas cadaverum ſectiones, ut ſine ulla dubitatione *cauſſam proximam* febris puerperalis ponat in omenti, atque inteſtinorum inflammatione; *proëgumenam* vero in preſſione, quam hae partes ab utero gravido, & tumente patiuntur, unde ſanguinis circuitus in iis non modo retardetur, ſed etiam ſiſtatur; in quo cum pleriſque inflammationis naturam ſitam exiſtimat. Quaerit demum *procatarcticam*, ſive occaſionalem ejus cauſſam in iterata omenti inteſtinorumque irritatione, & valido, reciprocoque affrictu, cui neceſſario ſubjiciuntur, dum uterus, muſculi abdominales, & diaphragma inter partus dolores, parturiendique conatus multimodis vim, actionemque ſuam exercent. Neque ab Hulmio in eo, quod ad *cauſſam proximam* attinet, quidquam diſſentit Leakius; quoniam, ut jam diximus, eadem propemodum vitia in cadaveribus puerperarum deprehendit. Verum, ut prudentiſſime praeter ea, quae ſupra (§. CCCCLXIX.) contra hujuſmodi opinionem protulimus, animadvertit Whiteus, ſi res ita haberet, ſequeretur etiam, ut multo frequentius tempore graviditatis omentum, atque inteſtina hujuſmodi inflammationi obnoxia eſſent, & gravidae mulieres potius in febrim hanc inciderent, quam enixae, & poſt editum infantem, cum ſcilicet uterus vacuus, & detumeſcens non amplius memoratam preſſionem facit, liberamque ſanguinis per vicina viſcera trajectionem permittit; vel primiparae huic malo crebrius objicerentur, quam quae pluries pepererunt; dum tamen experientia contrarium commonſtrare poſſet. Nec porro, conceſſa Hulmiana pathologia, ſatis intelligitur, cur iſtud febris genus frequentius, funeſtiuſque in noſocomiis obſtetriciis, urbibuſque populoſioribus occurrat, quam in privatis, peculiaribuſque domibus, aut in pagis, aut ruri; cum tamen nemo ignoret, morbos inflammatorios ſaepius, & facilius vagari inter mulieres agreſtes, & ruricolas, quae duriori vitae generi, vehementioribuſque corporis exercitationibus deditae ſunt, quam inter illas, quae in urbibus majoribus degentes otio, & deſidia languere (*a*) ſolent. Demum ſi ab inflammatione omenti, atque inteſtinorum febris iſta vere naſceretur, cur, quaeſo, ſanguinis miſſio,

Objectiones.

quae alioquin inflammationis praecipuum, & fere unicum remedium eſt, in ea ab HULMIO, ſi non rejicitur, aegre tantummodo admittitur? cur ab aliis non neceſſaria reputatur? cur etiam a quibuſdam, ut noxia reapſe reperta, damnatur? Cur puerperae, quibus in Noſocomio mammae exulcerabantur, obſervante LEAKIO, multo mitiori febre laborarunt, minuſque periclitatae fuerunt, ita ut nulla earum alvi profluvium perpeſſa ſit, aut vi morbi oppreſſa interierit? Cur in cadaveribus earum, quae ex hac puerperali febre mortuae ſunt, omentum aliquando illaeſum, intaminatumque apparuit, ut LEAKIUS ipſe, etſi id ſibi, ſuaeque ſententiae adverſari videret, ingenue tamen, & ſincere faſſus eſt?

(a) *L. c. in poſtſcript.*

§. CCCCLXXXIX.

Reliqua, quae a WHITEO, aliiſve de cauſſa proxima, & vera morbi natura excogitata ſunt, cum ſupra (§. CCCCLXIX. ad CCCCLXXII.) ſatis expoſita nobis videantur, modo non repetam, ne crambe recocta ſtomachum moveam. Non reticebo tamen, unumquemque pro ſuae opinionis ratione eas cauſſas remotas enumerare, quas ſibi magis favere crediderit. Sic HULMIUS nimios labores tempore geſtationis toleratos accuſat, utpote, niſi male ego interpretor, diatheſi inflammatoriae gignendae magis idoneos. Contra WHITEUS ea cuncta recenſet, quae alkaleſcentiam, aut putridam corruptionem promovent; cujuſmodi ſunt aër impurus, alimenta ex animali genere, potus calidus, calefacientia quaeque, aſſiduus in lecto decubitus, ſtragulorum multitudo, cubiculum anguſtum, atque occluſum, & calefactum nimis, regimen ſudoriferum, & prae ceteris liquorum vinoſorum, & rerum aromaticarum imprudens uſus, quo frigus, aut horror abigatur. His enim notum eſt, ſanguinis motum, & calorem augeri, ſudores prolici, & putredinem excitari, in qua intimam hujuſce febris naturam confiſtere ipſe retur. Haſque cauſſas graviores, & perniciofiores evadere exiſtimat, ſi violenta acceſſerit placentae extractio, ſi uterus immaturis conatibus, aut praepropera in ejus orificium manus introductione, aut laborioſo, & difficili partu vexatus fuerit, ſic ut inflammatione tentetur; ſi lochia accumulentur, reſtitent, & computreſcant, atque alia hujuſmodi concurrerint, quae putredinem promoveant. Cauſſae remotae.

Prognoſis.

§. CCCCXC.

Quicunque tamen ſit de iſtis diſſenſus, quo in varias abeunt ſententias memorati ſcriptores; is non eos ita diviſit, quo minus cum ve-

Non differt a prognoſi aliarum febrium. teribus omnes judicent, graviſſimum, & periculoſiſſimum hunc morbum eſſe. Nam recte dictum a Riverio, experientiaque confirmatum fatentur, prognoſim ejus haud differre a prognoſi aliarum febrium acutarum, niſi quod puerperalis haec ob virium a partu majorem debilitatem, & lochiorum interdum ſuppreſſionem, aliaque puerperarum incommoda multo acutior, & perniciosior exiſtat, majuſque ut plurimum *Periculoſiſſima quando ſit.* afferat periculum, quo citius a partu mulierem (*a*) corripuerit. Generatim ergo periculoſiſſima eſt. Si tamen inter initia rectum diaetae regimen inſtituatur, lochia rite fluant, aut cito revocentur, & apta curatio adhibita ſit, aliquando in ſalutem (*b*) finitur. Contra ſi febris jam proceſſerit, atque ab initio neglecta fuerit, timendum plane exitium eſt, eoque certius, quo puerpera, dum toto corpore fervet, crebrius rigoribus quibuſdam afficitur (*c*).

(*a*) Hulm. *l. c.* Le Roy *l. c.* (*b*) Willis *l. c.* (*c*) *Idem ib.*

§. CCCCXCI.

Signa pravi exitus. Speciatim malum exitum praedicunt dolor ventris acerbus; inflatio; ſpirandi difficultas; vigiliae; lingua arida, aſpera, & variegata; genarum lividus color; cruditas urinae; vomitus virides, aut nigri; pulſus celerrimus, atque humilis, ut vix pulſationes numerari queant; dejectiones involuntariae; ſudores viſcidi, & frigidi, praecipue circa extremitates (*a*). Villisius pernicioſis hiſce ſignis adjicit quoque inquietudines, ſubitas corporis concuſſiones, aut tendinum ſubſultus, aurium tinnitum tertia die ſupervenientem, capitis quamdam, neſcio quam plenitudinem, de qua aegrae queruntur, praecordiorum oppreſſiones, pectoris pondus, reſpirationem impeditiorem, brevem, altam, crebram, ſuſpirioſam, orthopnoicam, anxiam, aitque, ſi pejores capitis, nervoſique generis affectus cum pulſu debili, inaequalique inſurgant, deſperatam rem eſſe. Inter infauſta, & funeſta ſigna a Theodoro de Meza (*b*) refertur, os, denteſque in decurſu ſordeſcere, dyſphagiam pati, peticulas, & miliaria non critica prodire, animo dejici, angi, mente aberrare, & ſpaſmis convelli.

(*a*) Hulm. *ibid.* (*b*) *l. c. cap.* 24. §. 255.

§. CCCCXCII.

Signa fauſti exitus. Bene ſperare jubent facilis in utrumque latus converſio; commodus, & tranquillus corporis poſitus; lingua humida, mollis, rubra; ſudores univerſales pulſui lentiori facto ſuccedentes; moderatus, & perennis lochiorum fluxus; urina turbida cum ſedimento flaveſcente, aut leviter rubro. Sed praecipue pulſus animadverſionem meretur. Is,

ſi ex celerrimo, qui in minuto temporis centum, & viginti octo, aut centum & triginta micatus edebat, ſenſim fiat rarior, tardior, & moderatior, optimum indicium praebet: contra, ſi continuat aeque vehemens eſſe, & frequens, & mutabilis, periculum ingens oſtendit. Imo licet alia ſymptomata videantur ceſſaſſe, ſi tamen pulſus perſiſtat valde frequens, & celer, & non remittat febris proportionate, haud fidendum ſane eſt; nam brevi ingraveſcere, atque exacerbari tunc omnia ſolent (a). Sin vero lochiorum fluxus, qui ſubſtiterat, revertatur, aut diarrhoea levans accedat, interdum ſpem aliquam facit (b). At diarrhoea ut ſalutaris & levans ſit, pulſum debet tardiorem, rarioremque efficere: alias noxia, periculoſa, & ſymptomatica eſt (c). Generatim quae primis diebus, ſecundo nempe, aut tertio, aut quarto prorumpit, ut advertit Riverius, lethalis eſſe conſuevit; contra quae poſt ſeptimum, aut nonum lochiis deficientibus ſuccedit, plerumque utilis. Bonum etiam eſt, ventris cruciatus imminui, abdomen detumeſcere, & molliri, ſudores aequaliter calidos undique manare, reſpirationem liberiorem fieri, tendinum ſubſultus ſedari, atque aegram mente conſtare, & placidius morbum ſuſtinere.

(a) Hulm. *l. c.* (b) Willis *l. c.* (c) Hulmius *ibid.*

Curatio.

§. CCCCXCIII.

Quemadmodum de natura, & cauſſis febris puerperarum inter neotericos, ut oſtendimus, variae extant ſententiae; ſic non facile convenit inter eos, qua potiſſimum ratione curari debeat. Non levis in primis eſt eorum de ſanguinis miſſione altercatio. Leakius, qui febrem hanc omenti, & inteſtinorum inflammationi tribuit, ut inflammatoriam tractandam eſſe docet, ſymptomata, ſi qua acceſſerint putridae naturae, a pure dumtaxat reſorpto permanare ratus. Quapropter copioſas ſanguinis miſſiones mature inſtitutas commendat tam praeſervandi, quam curandi conſilio, habita tamen pulſuum, & aegrotantis prudenti ratione. Contra Whiteus, cui febris putridae omnino indolis iſta videtur, a phlebotomia religioſiſſime abſtinet. Media autem via ſe continet Hulmius, qui nullam perpetuam legem hic ſtatui poſſe arbitratur. Nam etſi cum Leakio eam ab inflammatione omenti, atque inteſtinorum repetat, ſanguinis tamen miſſionem non ſemper neceſſariam, aut opportunam ducit. Itaque ſymptomatum conſiderationem maxime inculcat, & pro eorum varietate ut in aliis morbis, ſic etiam in iſto deliberationem ineundam eſſe, exiſtimat. Hinc ad febris, & doloris magnitudinem, ad morbi ſtadium, ad ſanguinis fluxum, qui partum

Sanguinis miſſio.

anteceſſit, aut ſubſequutus eſt, atque ad alia reſpicit hujuſmodi. Tunc autem ſanguinis miſſionem non reprobat, cum pulſus plenus, vehemens, & vibratus, aut dolores ventris, epigaſtrii, laterumve acerbiores, & lancinantes eam expoſcere videntur: ſed inter initia tantum, & parciori manu vult ſanguinem detrahi. Fortaſſe experientia eum docuit, in puerperis, quas curandas in noſocomiis, aut malignis quibuſdam conſtitutionibus ſuſcepit, non admodum ſalutarem fuiſſe phlebotomiam.

§. CCCCXCIV.

Purgatio.

Pleriſque tamen ſaburra gaſtrica videtur primam indicationem exhibere; ideoque quam primum eam educi oportere, unanimi ferme conſenſu decernunt. Inchoant igitur ab enematibus, quae molliunt, alvumque laxant. Si haec non ſatis eam evocaverint, tranſeunt ad blanda eccoprotica, ſpeciatim ad ſalem catharticum amarum, multa aqua dilutum, ad oleum ſeminum *Ricini americani fructu racemoſo hiſpido* *, ad tartarum emeticum, aut vinum antimoniale, quod ex croco antimonii, ſive metallorum, & vino albo hiſpanico paratur. Expiatis primis viis, ſicque ſedatis abdominis doloribus, diaphoreſi promovendae animum applicant. Id autem medicamentis moliuntur, quae nequaquam calefaciant, nec alvum adſtringant. Quare omnibus aliis praeferunt exiguas, & partitas doſes ipecacuanhae, aut tartari emetici, aut vini antimonii **, addito tantillo opii, ut minus inteſtina ad egerendum proritent, magiſque adjuvent perſpirationem. Whiteo plurimum arridet ſpiritus Mindereri, qui egregie huic indicationi facit ſatis. Si vomitus excitetur, leniter eum promovere ſtudent potu largo & tepido ex diluto florum chamaemeli. His etiam interponere ſubinde non omittunt *mixturam ſalinam* Riverii *** tamquam antiphlogiſticam, & diureticam, aut, ut aliis videtur, tamquam ad bilem viſcidam incidendam, emendandamque maxime accommodatam, putredinique obſiſtentem. Sed plerique hodie mixturam hanc in *actu effervefcentiae* propinandam volunt, ut *aëris fixi* erumpentis vis, quae antiſeptica valde eſt, non deſideretur. Valet etiam ſic propinata ad vomitum ipſum, quando pertinacius vexat, refrenandum; hinc non immerito *antiemetica* etiam appellatur. Praeterea potum commendant, qui temperet, diluat, & refrigeret (*a*); ſuadentque, ut puerpera faſcias, quibus ventrem conſtringere ſolent, diligenter vitet; lac infanti praebeat; in cubiculo amplo, & temperato degat; aërem renovandum curet, ſed caute, ne frigus repente ſuſceptum noceat; munditiei quam maxime ſtudeat; frequenter reſideat, & cito, quoad fieri poteſt, e lecto ſurgat, ut lochia facilius deſcendant, nec mora putreſcant.

Mixtura ſalina Riverii.

Regimen diaeteticum.

* Leakius hujuſmodi oleum adhibet in hunc modum: ℞. *olei Ricini vitello ovi ſubacti unciam unam, Magneſiae albae drachmas duas, Mann. Calabrin. drachmas tres*

duas, Mann. Calabrin. drachmas tres, aquæ hyſſopi uncias octo. M. dentur omni bihorio, aut trihorio duo, vel tria cochlearia. Loco olei Ricini nos pari, ni fallor, emolumento uti poſſumus oleo ex amygdalis dulcibus, non rancidis ſine ignis ope expreſſo, aut oleo ſeminum lini recenti, aut olivarum optimae notae.

** Leakius in eum finem utitur ſequenti formula: ℞. *Tartari emetici granum unum cum dimidio, Magneſiæ albæ drachmam unam. M. f. pulvis dividendus in ſex partes æquales; quarum una detur quovis horæ quadrante ex julapio, quod habet aquæ cinnamomi ſimplic., menthæ, vel aquæ commun. ana uncias quatuor, ſyrupi croci drachmas tres.* Quod ſi tartarus emeticus, etſi tam exigua doſi, nimis irritet, & alvum immodice ſolvat, *Julapio* addit ipſe *tincturæ thebaicæ*, ſive Laudani liquidi *guttulas quinque*; ſimulque ſuadet copioſum potum, quo ſudor a tartaro excitatus provide ſuſtineatur. Varium emeticorum uſum, qui fieri poteſt utiliter in compluribus morbis, vide ſis in *Diſſertatione inaugurali medica de eximio Ipecacuanhæ, nec non aliorum quorundam emeticorum refracta doſi exhibitorum uſu, quam in Academia Goëttingenſi defendit anno* 1779. CAROLUS ARNOLDUS MEYER *Hannoveranus*.

*** Mixtura ſalina Riverii conſtat ſale alkalino fixo abſynthii, & ſucco citri, aut limonum ad ſaturationem addito, aqua aliqua dilutis. Eidem, ut blandior, temperatiorque evadat, adjicere ſolet LEAKIUS ſperma ceti, & gummi arabicum. Poſt emeſim ea utitur ad bilem craſſam & viſcidam, quam in cyſti fellea cadaverum ſectione deprehenderat, emendandam, leniterque ſubducendam.

(a) WHITEUS laudat dilutum aliquod theiforme, aut decoctum tenue hordei, aut avenae, aut tamarindorum, aut herbarum pectoralium, aut ſerum lactis, aut ſimilem aliam potionem, ſed vix egelidam, aut interdum etiam frigidam.

§. CCCCXCV.

Sic univerſim medentur morbo ſimplici. At ſi ſymptomata, cum quibus complicatur, graviter urgeant, peculiarem his quoque adhibent curationem. Saepe alvi fluxus, ut jam narravimus, cum hujuſmodi febre occurrit. Hunc HULMIUS ſalutarem pronuntiat, non ideo ſiſtendum. Imo ſi diluentibus copioſe ſumptis non ſatis abſtergi, repurgarique inteſtina videantur, emeticis, & eccoproticis, ut ſupra propoſitum eſt, ſordes excutere tentat; qua in re non diſſentientem habet LEAKIUM, qui eadem omnino probat, ubi ſcilicet bilis copia exuberet, aut corruptionem ſubierit. Is tamen prudenter animadvertit, ab eorum uſu, quoniam ventriculi, & inteſtinorum vis irritabilis, & ſenſibilitas aucta eſt, atque excedit, haſce partes jam irritatas nimium exaſperari; turbas, & ſpaſmos augeri; evacuationeſque immodicas reddi. Quam ob rem ſi alvi profluvium juſto copioſius evadat, ipſe ſuaſor eſt, ut clyſteribus demulcentibus, & ſimul medicamentis leniter diaphoreticis reprimatur. At ſi vires hujuſmodi evacuationibus dejiciantur, non dubitat ad ea, quae opium habent, & adſtringunt, etiam confugere, ut cito alvus compreſſa conquieſcat. WHITEUS quoque, ſi inteſtina non ſatis repurgata videantur, diarrhoeamque idcirco protrahant, auctor eſt, ut ſalibus neutris diu inſiſtamus, aut his pro quavis doſi addamus ſemidrachmam pulveris radicis *colombo*. Laudat etiam exiguas rhabarbari

Symptomatum curatio.

doſes ad juſta intervalla datas. Sed ſi adſint irritationis tantum ſigna, tuto, & utiliter, dummodo delirium deſit, ad medicamenta, quae opium habent, properare aequum eſt, praeſertim ſi cuique opiati medicamenti doſi adjiciatur pauxillum Ipecacuanhae. Ubi autem Leakius de putrida timet humorum liquatione, quam, ſuppuratione in viſceribus facta, demum ceteris malis ſuperaddi ex reſorpto pure exiſtimat, mature eidem, quaecumque ſit ejus cauſſa, obſiſtere nititur antiſepticis, & praecipue cortice peruviano omnium efficaciſſimo.

§. CCCCXCVI.

In peripneumoniæ metu. Non raro peripneumoniae metus oboritur. Tunc cantharidum applicationem non nulli cum Hulmio proponunt. At, quoniam earum vis ſuſpecta quibuſdam in puerperis videtur, *ſinapiſmos* ſubſtituere ſatius judicat Leakius. *Veſicantia.* Quod ſi eo in caſu pulſus langueat, & putrida humorum diatheſis propius inſtet, cardiacorum uſum non praetermittendum cenſet. *Cardiaca.* Dolori pleuritico, aut cuicumque alii pectus occupanti ſaepe ſemidrachmam pulveris *Polygalæ Virginianæ*, ſive *Senekæ* ter vel quater in die datam opitulari vidit Cl. Whiteus. *Dolores ventris.* Doloribus ventris a flatibus, & a ſpaſmis ortis ſuccurrunt enematibus opportunis, & mixtura quadam, cui aliquid aſſae foetidae, & opii adjectum ſit. Si vero abdominis cruciatus praeſcriptae methodo non auſcultent, fomenta, & cataplaſmata ventri admovent, imo etiam amplum ex cantharidibus emplaſtrum. *Lochia.* Lochiorum ſuppreſſionem, quia febri ſupervenire ſolet, pro ejus effectu habent; & reapſe, febre ceſſante, ea iterum profluunt. Sed ſupra patuit, non raro lochia ſuppreſſa cauſſam etiam eſſe. *Horror.* Sed inter ſymptomata, quae puerperas ab initio vehementer exagitant, fere proprium hujuſce febris eſt frigus, & horror, quandoque etiam rigor, ad horas aliquot eas affligens. Huic diſcutiendo nihil opportunius poſt ſanguinis miſſionem Leakio videtur, quam potu calido ſaepius uti, & veſicas aqua calente ſemiplenas axillis, & plantis pedum admovere. Interdum evenit, ut vomitus, & nauſea neque emeticis, neque aliis medicamentis etiam iterato adhibitis ſedentur. Jure tunc ſuſpicari licet, bilem adhuc acrem, & corruptam in cauſſa eſſe, cur haec ſymptomata perſeverent. Quo in caſu ter, aut quater in die ſcrupulum, aut ſemidrachmam radicis *columbo*, aut ejus extracti, aut aliquot cochlearia ejus diluti dari jubent, ut bilis vitioſa indoles emendetur. Verum ſi ſola irritatio vomitum producat, paregoricis nihil praeſtantius eſſe perhibent. *Sub morbi finem quæ conveniant?* Morbo demum ad finem tendente non modo alvum apertam ſervandam praecipiunt, verum dandum potui dilutum florum chamaemeli cum elixirio vitrioli acido, & corticem peruvianum, ut corruptioni antiſeptica ſua vi obnitantur; dein corpus moderate exercendum, ut viſcera paullatim firmentur.

§. CCCCXCVII.

Whitei monitum.

Monet demum WHITEUS, ſigna, quae primis diebus inflammatoriam diatheſim indicant, aut alicujus alicubi inflammationis ſuſpicionem inijciunt, non diu perdurare, & mox commutari in ea, quae veram putridam naturam oſtendunt. Quam ob cauſſam difficillime ipſe inducitur, ut ſanguinis miſſionem admittat; quemadmodum ex hiſtoriis aegrarum ſupra recenſitis apparet; in quibus nunquam ſanguinem mittendum curavit, ſed utilius duxit regimine refrigerante, potu acidulato, atque antiſeptico, victuque vegetabili febrem, ejuſque ſymptomata paullatim coërcere. Morbus etiam ille, qui anno 1770. in Noſocomio ſancti Marci Viennae puerperis omnibus infenſiſſimus fuit (§. CCCCLXVIII.), ab initio pro inflammatorio habebatur, atque adeo ſanguinis miſſionibus, at infelici ſemper eventu, oppugnabatur. Erat autem natura putridus, nataeque ex eo inflammationes in gangraenam citiſſime deſinebant. Inflammationes vero hujuſmodi, manifeſto malignae, & putridae ſanguinis miſſionem nequaquam ferunt. Itaque morbo accuratius examinato, & recognito, ſuaſu Cl. STÖRCKII omitti coepta eſt ſanguinis miſſio, & ejus loco dari camphora ad magnam doſim cum cortice peruviano, itemque in clyſmatibus ad drachmam unam pro qualibet injectione cum drachmis duabus gummi arabici ſubacta, & deinde unciis octo aquae ſoluta adhiberi. Hac methodo antiſeptica plures, quam quadraginta ſervatae dicuntur.

Inflammationi putridæ nocet ſanguinis miſſio.

§. CCCCXCVIII.

Concluſio.

Jam vero ſi omnia, quae de *febre puerperali Neotericorum* fideliter expoſuimus, aequa lance expendantur, ſi ad bilem craſſam, & corruptam, quam in cyſti fellea ſectione demortuarum reperit LEAKIUS, ſi ad vomitus bilioſos, virides, porraceos, ad nauſeas, ad tormina, ad ventris inflationem, ad alvi fluxum, ad teneſmum, quibus puerperas hoc in morbo affligi tradunt, animus advertatur; & ſimul conſideremus, quibus auxiliis potiſſimum ſublevari, & cum ſanitate in gratiam redire ſoleant, videlicet emeticis, eccoproticis, bilem emendandantibus, aceſcentibus, & antiputridis cujuſque generis: profecto concludendum erit, febrem hanc non novum, nec diſtinctum morbi genus eſſe, quod ſeorſum pertractari debeat; ſed ſpeciem quamdam *febris gaſtricæ acutæ* habendam eſſe, plus minus malignam, putridam, & complicatam; eamdemque curationem expoſcere, quam reliquae gaſtricae febres in primis malignae, & putridae; de quibus fuſius (§. CCCLXXIII.) actum eſt.

Febris gaſtrica maligna eſt.

§. CCCCXCIX.

Febris puerperalis multiplex. Verum non hac una puerperae laborant. Supra (§. CCCCLXXII. & *ſeqq.*) oſtenſum eſt, eas in febrem incidere modo ab uteri inflammatione, modo a lochiis ſuppreſſis, modo a lactis aberratione, & metaſtaſi, modo a bilioſo, aut pravo humorum apparatu, modo ab aëre putridis miaſmatis infecto, modo a perſpiratione cohibita, modo a retentis, corruptiſque in utero ſecundinis, modo a cacochylia gaſtrica, modo a pluribus hujuſmodi cauſſis ſimul junctis; ac proinde varia, multipliciaque febrium genera eſſe (§. CCCCLXXXI.), quibus illae perſaepe corripiuntur. Qui ergo omnia, quae *de febre lactea puerperarum* (§. CCCLVII.) & *de febre gaſtrica acuta* (§. CCCLXXIII.) & *de tertiana continua*, & *cauſo* (§. CCCCXIX.) alibi tradita fuere, mente tenuerit; noverit etiam ſigna, quibus intelligat, quando ex una cauſſa, *Curatio ideo varia.* quando ex alia, quando uno genere febris, quando alio puerperae aegrotent, & qualis curatio ſingulis adhiberi debeat.

QUARTANA CONTINUA, SIVE TETARTOPHYA.

§. D.

Hoc nomine illud febrium remittentium genus deſignatur, in quo acceſſiones ſimiles, & ſibi in omnibus notis reſpondentes quarto quovis die tantum fiunt, nulla intermediis diebus ſubſequente apyrexia. *Tetartophya ut differt a Quartana intermittenti.* Differt a quartanis intermittentibus, quod ſine frigore, horrore, aut rigore exacerbatur, atque invaleſcit, & citra ſudorem ſe ſe remittit, nec unquam pervenit ad integritatem. Rara adeo haec febris eſt, ut Joeli, medico ſeptuagenario, numquam eam videre contigerit (*a*). Plerumque diuturna, & periculoſa eſſe conſuevit; imo ſaepe, ut teſtatur Sauvagesius (*b*), in mortem terminatur. Quandoque ex quartana intermittenti originem ducit. Ceterum ab iiſdem cauſſis videtur derivanda, a quibus reliquae continuae remittentes gignuntur. Neque equidem dubito, quin eiſdem omnino differentiis, quibus illae, ſubjiciatur.

(*a*) Cullen. *Gen. morb. ord.* 1. *Febr. ſect.* 1. *gen.* 2. *N. ad quart. contin.*; *ubi oper.* Joelis *T.* V. allegatur. (*b*) *Noſolog. cl.* 2. *ord.* 2. *gen.* VIII.

Tetartophya ſimplex Sauvageſii (*a*).

§. DI.

Deſcriptio. Quartanam continuam *ſimplicem* vocat Sauvagesius (*a*) eam, quae *nullius viſceris ſpeciatim affecti ſigna præbet. Huic*, inquit, *calor obtuſus eſt, ſed acer, pulſus parvus, & tardus initio paroxiſmi, dein plenior, velocior, quam in quartana, expuitio frequens, tempe-*

ramentum melancholicum; extenditur ad ſex ſeptimanas, niſi æſtiva ſit. Paroxyſmi ſunt typici citra frigus, & ſudorem; curatur aperientibus, incidentibus, antiſcorbuticis, præmiſſis generalibus; nempe ſanguinis miſſione, émeſi, aut alvi ductione, prout aut plethóra, aut diatheſis inflammatoria, aut gaſtrica cacochylia poſtulaverint. At in hujus quoque curatione multa eorum, quae ſupra pluribus in locis pro rerum, & cauſſarum ratione commendavimus, locum habere poterunt; & praecipue, ubi de generali febrium omnium curatione egimus, aut intermittentium particularem therapeuticen perſecuti ſumus.

Curatio.

§. DII.

Sed praeter *tetartophyam ſimplicem* non paucas alias ſpecies idem Sauvagesius commemorat, quae tamen ab hoc febris genere omnino ſejungendae erant, uti ab eodem alieniſſimae. Nam primum *tetartophya ſplenalgica* (*a*), qua dicitur Fernelius occubuiſſe, non fuit *quartana continua*, ut perperam putavit, ſed acuta continua ſimpliciter, &, ni fallor, ſymptomatica, utpote quae ſplenitidis ſuppuratae comes erat, & die decima octava eum rapuit. A multis quidem annis Fernelio lien intumuerat, & fortaſſe poſt quartanam intermittentem, qua jam pridem laboraverat, ſed morbus, quo tandem deceſſit, nec *intermittens*, nec *continua* quartana extitit, ut ex Plantio *in* Fernelii *vita* colligitur. Neque *tetartophya carotica*, quam ex Werlhofio quarto loco ibi (*b*) recenſet, ad hoc genus febris pertinet, cum ea, cujus meminit Werlhofius (*c*), *intermittens*, & plerumque *tertiana* fuerit. Sub eadem ſpecie complexus etiam eſt idem Sauvagesius febrem, quae in *obſervatione trigeſima nona libri tertii* a Foresto refertur; ſed quartana ibidem deſcripta nec carotica, nec comatoſa eſt. Neque huc referri poteſt *tetartophya maligna* (*d*), quam ex Marcello Donato (*e*), & Horstio (*f*) adducit, cum utramque quartanam intermittentem, non continuam, fuiſſe, apud eoſdem videre eſt. Quae vero quinto loco *tetartophya ſemitertiana*, ſive *Hemitritæus major* Schenckii (*g*) ponitur, rectius ad febres complicatas, & proportionatas, quam ad quartanas continuas revocanda eſt.

Species quædam a Sauvageſio conſtitutæ reprobantur.

(*a*) *Spec.* 2. (*b*) *Spec.* 4. (*c*) *Obſerv. de febr. p.* 17. (*d*) *Spec.* 6. (*e*) *L.* 3. *cap.* 14. & *l.* 7. *c.* 6. (*f*) *L.* 1. *obſerv. XV.* (*g*) *Spec.* 5.

Tetartophya ſoporoſa.

§. DIII.

Aequiori jure *tetartophyæ* differentia haberi debet *quartana continua ſoporoſa* Caroli Pisonis (*a*), cujus deſcriptio haec eſt: *Ex quartanariis autem memini Nobilem virum Joannem de Reins D. de*

Brenecourt ante tres hyemes ſibi gratulantem, quod tempus rigoris, & acerbationis moleſtiſſimum cæteroqui, & graviſſimum ſine ſenſu tranſigeret: alto quippe ſopore Vir ſplendidus, eoque duodecim horarum, & amplius tenebatur, ſed indolentiam ab hac cauſa in malis rebus potius ponebam in febre, quæ ad apyrexiam non perveniret; & non temere: nam quinto circiter menſe ſoporem illum cum æterna nocte commutavit. Huic paullo poſt ſubnectit aliam obſervationem haud diſſimilem *quartanæ continuæ comatoſæ*, quam *tetartophyam hepatalgicam*, quia cum hepatis phlegmone complicabatur, nominavit Sauvagesius (*b*). En ejus hiſtoriam: *Poſtremo mihi ſubit in memoriam pene intermortuam febris quartanæ continuæ longe memorabilior cæteris hiſtoria, quæ in Ampliſſimo Præſide Michaële Bouveto ad hepatis phlégmonem ad annum vertentem exporrectam acceſſit, quartumque intra menſem ægrum confecit: principium enim cujuſque exacerbationis ſe pulſu admodum parvo, ſimulque raro, ut quandoque pluſculas horas penitus lateret, ſe ſe prodens comate ſupra modum gravi, niſi quando deliriis interturbaretur, & eo ut plurimum quindecim, & amplius horas continuo urgente fuit inſigne* (*c*). Inter utraſque iſtas obſervationes binae aliae apud eumdem extant quartanae ſoporoſae, quas ſilentio praeterire (*d*) ſatius duco, quia non ſatis liquet, intermittentefne, an continuae eſſent, quam dubia pro certis afferre.

(*a*) *Select. obſerv. & conſil. de prætervíſ. hactenus &c. obſerv.* 166. *p.* 492. (*b*) *L. c. ſpec.* 3. (*c*) *L. c. obſerv.* 169. (*d*) *Obſerv.* 167. & 168.

§. DIV.

Curatio. Quae curatio Quartanae continuae ſimplici opportuna ſit, jam paullo ante (§. DI.) indicavimus. Jam vero aliquid dicere oportet de ea, quam peculiare aliquod Symptoma, quocum complicata ſit, veluti ſopor, aut coma, requirere videatur. Si temperamentum, aetas, habitus, & vires ferant, primum ſanguis mittatur, deinde ſaburra primarum viarum melanagógo aliquo medicamento deturbetur, aut ſi habitu cachectico, & pituitoſo ſit aeger, hydragógo, ſed mitiori, & temperato. Poſtea ſucci herbarum recentium, uti cichorei, taraxaci, agrimoniae, fumariae, naſturtii aquatici; aut earum decocta, aut diluta propinentur, interpoſitis ad intervalla blandis eccoproticis, nec omiſſis veſicatoriis, cucurbitulis, ſinapiſmis, aliiſque revulſionum generibus, de quibus pluries jam mentionem fecimus. Soporem egregie etiam diſcutiunt volatilia, ut ſpiritus cornu cervi tam ſimplex, quam ſuccinatus, tinctura caſtorei, ſpiritus ſalis ammoniaci caute adhibitus. Verum ſi his non ceſſerit malum; ſopore perſeverante, & periodice redeunte, & diſcedente; non aliter curanda eſt, quam ſi intermitteret, cortice nimirum peruviano, cujus vim, & efficacitatem praeſtat experiri, quam aegrotantem incerto naturae conatui dumtaxat concredere.

PARS QUARTA.

DE FEBRIBUS CONTINUIS COMPOSITIS, SIVE PROPORTIONATIS.

§. DV.

In generali febrium diviſione de quarta quadam earum differentia (§. LXII.) mentio facta eſt, quae febres *compoſitas*, ſive, ut alii vocant, *proportionatas*, item *complexas*, aut *complicatas* comprehenderet. Abſoluta igitur *intermittentium*, & *continuarum* omnium tam *continentium*, quam *remittentium* recenſione, locus admonet, ut de *compoſitis* aliquid dicere non obliviſcar. *Compoſitas* autem hic voco eas febres, quae ex plurium generum diverſorum mixtione coaleſcunt, & quodammodo componuntur. Harum vero multiplex, & varia compoſitio, ſive complicatio eſſe poteſt, cujus praecipuas tantum differentias exponam; nam ſingulas, quae mente confingi poſſunt, perquirere non modo longum eſſet, ſed etiam ſupervacaneum, atque inutile. Prima igitur compoſitio eſt, quando febres intermittentes inter ſe commiſcentur; veluti quando quotidiana intermittens cum tertiana, aut quartana, aut quintana, aut aliis hujuſmodi intermittentibus implicatur *; aut etiam quando plures quotidianae, aut tertianae, aut quartanae una concurrunt, ut duplices, aut triplices, aut quadruplices fiant, quemadmodum alibi ſuo loco a nobis dictum eſt, cum de intermittentibus ex profeſſo ageretur. Altera compoſitio ſe ſiſtit, quando intermittentes cujuſvis generis complicantur cum febribus quomodocumque continuis, ſive hae continentes fuerint, ſive remittentes **. Tertiam demum faciunt febres continuae uniformes, ſive continentes cum continuis remittentibus conjunctae, uti quando ephemera, aut ſynochus ſimplex, aut putris, aut aliud quodvis continentium genus *** cum quotidiana, aut tertiana, aut quotidiana continua copulatur. Atque in his fere omnes febres, quas *compoſitas*, ſive *proportionatas* appellamus, contineri videntur. Reliquae vero, ſi quae ab auctoribus referuntur, quoniam confictae magis, aut ſubtilius excogitatae ſunt, ab ipſa natura, atque ab uſu ipſo rejiciuntur.

Triplex compoſitarum genus.

* Quando acceſſiones hujuſmodi intermittentium horis diverſis fiunt, ut ſingulae diſtingui poſſint, *complexæ*, ſive compoſitae a GALENO dicuntur. Si vero acceſſiones diverſarum intermittentium in eamdem horam cadunt, ſic ut unam ferme acceſſionem efficiant, quia non facile diſcerni poſſunt, *confuſæ* ab eodem vocantur. *De Febr. different. lib. 2. cap. VII.*

** Cl. STÖRCKIUS ſaepe vidit quotidianam intermittentem, quae cum febre

petechiali, & miliari complicabatur. Id in primis contigit menſe ſeptembri an. 1758. Quotidiana citam corticis adminiſtrationem poſtulabat, & ſic fugata intermittenti mitior evadebat, procedebatque exanthematica febris. *Ann. medic.* 1. *menſ. ſeptembr.* 1758. Idem in febribus vernalibus acutis obſervavit crebras horripilationes, quæ morbum turbabant, & cortice peruviano ſedabantur. Hinc ſcripſit: *An tempore vernali diverſæ febres intermittentes febribus acutis ſæpe junguntur, atque eas turbant? Lib. cit. menſ. Mart.* Ibidem *menſe Aprili* narrat, febres acutas die decima quarta in intermittentem quotidianam, aut tertianam deſinentes, a ſe viſas. Probabile eſt, intermittentes cum Synocho putri compoſitas tunc fuiſſe, qua abſoluta, intermittentes perſpicuae, & ſolitariae poſtea proſequerentur.

*** Galenus (*De different febr. l.* 1. *cap.* 10.) mulieris meminit, quae *hectica maraſmode* cum *quotidiana putrida* conjuncta laborabat. In *comment.* ad hunc locum Montius docet, poſſe hecticam permiſceri cum febre cholerica, cum phlegmatica, cum melancholica, & cum ſanguinea, ſive Synocho, quemadmodum hae ipſae permiſceri inter ſe poſſint, & revera interdum permiſcentur. Ibidem Galenus tradit ſigna, quibus dignoſcantur hujuſmodi complicationes. Nec ſolum hectica cum putridis, verum cum ephemeris ipſis complicata interdum occurrere dicitur. *Ibid. l. c. p.* 385.

SEMITERTIANA, SIVE HEMITRITAEUS.

§. DVI.

Galeni hemitritaeus qualis?

Celebre apud Scriptores, & frequens eſt illud *compoſitarum* genus, quod Graeci *Hemitritæum*, noſtri *Semitertianam* vocant. Hoc nomine comprehenditur febris continua, quae, etſi tertianae intermittentis, aut remittentis naturam, & morem redoleat, ab utraque tamen differt, quod dimidiam tantum levaminis, & remiſſionis partem prae illis experiatur. Deſcriptiones vero ejus adeo variant, ut modo neceſſe ſit ſingulis adjicere auctoris nomen, quo a reliquis opportune diſtinguantur. Galenus (*a*) duas peculiares notas, ſive proprietates vero *Hemitritæo* aſſignat, ut nimirum febris *continua* ſit, & ſimul *horrifica*. Si careat alterutra conditione, negat, *ſemitertianam* dici poſſe. Non ergo ex ejus ſententia duae intermittentes, quotidiana nempe, & tertiana una complicatae, ſemitertianam efficient, quia *continua* ſit, oportet; neque ex duabus continuis confici, & conſtare poterit, quia tunc *horrifica* eſſe nequit. Sed jam ad varias hemitritaei ſpecies deſcribendas progrediamur.

§. DVII.

Variæ hemitritaei ſpecies.

Ut igitur hemitritaeus ſuis non careat proprietatibus, componi debet ex tertiana, & quotidiana, altera continua; intermittente altera; & praecipue ex tertiana intermittente, & quotidiana continua; aut etiam ex quotidiana intermittente, & tertiana continua, ſic ut alternis, ſive imparibus diebus binae fiant acceſſiones, vel una eaedem concurrant,

&

& confundantur: paribus vero unica dumtaxat, ſed ſine ulla continuitatis intermiſſione. Prior *ſemitertiana* GALENI dici ſolet; poſterior illa eſſe videtur, quae a RIVERIO ſecundo loco deſcribitur, quaeque a TORTIO etiam in *ſemitertianarum* numerum cooptatur. A cl. viris SWIETENIO, atque HAENIO binae aliae ſpecies hemitritaei memorantur; quarum una fit ex tertiana acceſſiones adeo protractas habente, ut nullam, aut ſane exiguam relinquant integritatem. Haec *Hemitritæus* CELSI eſſe dicitur. Qui CELSI auctoritatem ſequuntur, ad hanc febrem referunt tam ardentem periodicam, quam tertianam duplicem ex productis acceſſionibus, ſive circuitibus continuam factam; de quibus alibi rectius a nobis dictum eſt. Altera vero conflatur ex febre *continua acuta*, & *tertiana intermittenti* commixtis. Hanc admittere videtur SENNERTUS, quando non abſurdum exiſtimat eas quoque febres appellare *ſemitertianas*, quae ſua natura ſunt tertianae intermittentes, ſed cum inflammatione alicujus viſceris conjunctae, a qua inflammatione febris continua ſymptomatica excitetur, ſic ut ex utriuſque mixtione quoddam *hemitritæi*, ſive *ſemitertianæ* genus exſurgat. Nec deſunt qui *ſemitertianam* eam quoque febrim eſſe dicant, quae ſaepius, aut plures intra Nychthemerum horrore, & frigore exacerbatur, nullum acceſſionum ordinem ſervans: ex quo ab aliis etiam *horrifica* nuncupatur.

Celſi ſemitertiana.

§. DVIII.

Quod ſpectat ad CELSI *ſemitertianam*, ejuſque affines modo memoratas; ea vel ad tertianas *extenſas*, & *ſpurias*, vel ad *ſubintrantes*, aut *ſubcontinuas* TORTII, vel ad *Tritæophyas* referenda eſt, neque hic locum mereri videtur. Neque huc pertinet fortaſſe illa SENNERTI, quae ex continua ſymptomatica ab inflammatione alicujus viſceris, & ex intermittente coaleſcit; nam ad *comitatas pernicioſas* TORTII revocanda plerumque eſt. Quae vero horrore pluries in die redeunte exacerbantur, rectius ad *Symptomaticas*, inflammatorias, hyſtericas, ſcorbuticas, ſuppuratorias, ulceroſaſque, vel ad *gaſtricas acutas*, putridas malignaſque ablegantur, in quibus ab acribus humoribus, aut malignis, putridiſque halitibus ſenſibiles, irritabileſque partes affectae, & vellicatae horrores illos ſpaſticos exſuſcitant. Reliquum igitur eſt, ut vere, & proprie *Hemitritæus* ſit ea febris, quae ex tertiana intermittente cum quotidiana continua, aut ex quotidiana intermittente cum tertiana continua componitur.

Celſi hemitritæus non eſt hujus loci.

§. DIX.

Legitimum, & verum, ſive exquiſitum hemitritaeum vocant, in quo tertianae, & quotidianae aequalis ratio eſt; nothum, ſive illegi-

Hemitritæus legitimus & illegitimus.

timum, in quo Symptomata tertianae, aut quotidianae manifeſtiora ſe
Illegitimus duplex. produnt. Hinc hemitritaeus illegitimus duplex eſt, prout vel tertiana quotidianam, vel quotidiana tertianam gravitate, & magnitudine exſuperat. Si tertiana praevaleat, tota febris horridior eſt, & quandoque rigorem ſibi etiam adſciſcit. Tum quoque magis aeſtuat, & fervet, bilioſique aliquid aut vomitu, aut alvi fluxu, aut ſudoribus excernit. Si quotidiana vero tertianam excedat, & ſuperet; frigus intenſius extremas afficit partes; rariores, minoreſque horrores incidunt; pulſus non valde efferuntur; acceſſio lentius increſcit, atque ad ſtatum tardius pertingit, nec admodum magna ſiti, nec ingenti calore moleſta eſſe ſolet. Alii *legitimum hemitritæum* dicunt eſſe acutum, & brevem; diu-
Hemitritæus major, & minor. turnum & lentum alterum, ſive *nothum*. Prior a Schenckio *hemitritæus major*, poſterior *minor* appellatur. Ad hoc febris genus revocanda eſt *Amphimerina hemitritæus* Sauvagesii (*ſpec.* 7.), itemque *Amphimerina pſeudohemitritæus* ejuſdem (*ſpec.* 8.) nec non *Tetartophya ſemitertiana* Sauvagesii (*ſpec.* 5.), utpote febres compoſitae, & complicatae, perperam Amphimerinis, & Tetartophyis adnumeratae.

§. DX.

Si quis velit etiam cum Swietenio, Haenioque *ſemitertianæ*,
Semitertiana Swietenii. ſive *hemitritæi* nomine appellare eam febrem, quae ex continua continenti acuta, uti Synocho ſimplici, aut putri, & tertiana intermittenti copulatis conſurgit, non ſane quidquam repugnavero, dummodo ille cogitet, concedatque hanc ſuam ſemitertianam a vero hemitritaeo Galeni non parum differre. Nam in vero hemitritaeo non modo continuitas febris & horrifica natura attendenda eſt; verum etiam alternis
Diagnoſis. diebus duplex acceſſio, unica vero intermediis, requiritur. Diagnóſis ex dictis facile patet. Quod ad prognóſim attinet, omnis ſemitertiana
Prognoſis. periculoſa eſt tam ratione continuitatis, & complicationis, quam ratione ſymptomatum, aut malignitatis, aut interiorum partium inflammationis, in quam ſaepe ipſa terminatur. Curatio vero omnis petenda eſt ex iis, quae de curatione febrium intermittentium, & continuarum remittentium alibi uberrime tradita, & praecepta fuerunt.

PROPORTIONATA EX SYNOCHO ET INTERMITTENTI.

§. DXI.

Non ſemel, cum de Quotidianis, & Tertianis continuis ſupra ageremus, a nobis animadverſum fuit, ſaepe earum non nullas, etſi a principio continuas, progreſſu deinde, & ſenſim in intermittentes commu-

tari; idque interdum fieri, quod febris compoſita, ſive proportionata eſſet, id eſt, ex continua, & ex intermittente junctis coalita. Priore enim deſinente, aut ſoluta, quid mirum, ſi altera ſuos circuitus manifeſtius obeat, veramque ſe intermittentem oſtendat? Hoc in primis ſaepiſſime accidit, cum febres intermittentes, ut alias docuimus, epidemice pervagantur, vel ſaltem morbum praedominantem, & ſtationarium efficiunt. Nam tum omnes fere morbi aliquid ſimilitudinis cum intermittentibus habent, vel quaecunque etiam aliae febres ſporadicae, aut intercurrentes cum intermittentibus ipſis complicantur. Sed nunquam id frequentius Clinicis occurrit, quam in vernalibus, atque aeſtivis febribus, aut autumnalibus citius ſolito, nempe menſe Iulio (*a*) ingruentibus; quod pluries variis in regionibus, diverſiſque temporibus egomet ipſe obſervavi; nec puto quemquam ex clinicis eſſe poſſe, qui illud aliquando non obſervaverit. *Quando hæc frequentior?*

(*a*) SWIETENIUS *in Boerrhav.* §. 727.

§. DXII.

Deſcriptio.

Febris autem iſta jam ab initio continua eſt, incipitque a levi frigore, aut horrore, deinde invaleſcit, & cum ſymptomatibus ferme iiſdem, quibus ſtipatur ſynochus ſimplex, aut putris, progreditur, continentis plerumque in modum, niſi quod aut quotidie, aut alternis diebus aliquanto ingraveſcat vel veſperi; vel mane, & poſt aliquot horas miteſcens, ſudore aut madore exiguo oborto, ad ſolitum gradum, & tenorem, qui continentium proprius eſt, redeat. Saepe tamen primis diebus nulla hujuſmodi incrementi, aut decrementi indicia, ſatis manifeſta, aut diſtincta exhibet, nec ullo unquam aut frigore, aut horrore exacerbatur, ſed vehemens & aſſidua tenet, donec exacto quatuor, vel ſeptem ut plurimum dierum ſpatio, vel, quod ſummum eſt, undecim, vel quatuordecim dierum curriculo, paullatim continuitate illa uniformi deperdita, remittat primum periodice, deinde etiam deſinat in quotidianam, aut tertianam intermittentem, quae modo cum frigore aut horrore, modo prorſus ſine his ſuas acceſſiones repetat, ſtatiſque horis ſudore, aut urina ſedimentoſa, aut alvi fluxu, aut omnibus iſtis evacuationibus ſupervenientibus ſenſim ſolvatur, & decedat.

§. DXIII.

Signa diagnoſtica, ubi frigus deeſt.

Videtur ergo tum ſolum in intermittentem deſinere, cum ſynochus ſive ſimplex, ſive putris, cum qua complicatur, ſanguinis miſſionibus, alvi expiatione, diaeta, quiete, & diluentibus diſcuſſa fuerit. Quando vero nec frigus, nec horror acceſſiones antecedit, nec eas praemonſtrat;

illud ſaltem evenit, quod ingruente paroxiſmo ſitire intenſius aeger ſoleat, de gravitate, & pondere circa epigaſtrium, & pectus conqueri, anxietatibus premi, dorſi, & artuum dolore quaſi contundi, nauſea, aut vomitu corripi, irrequietus eſſe, agrypnia cruciari; procedente vero ad augmentum febre, & his ſymptomatibus aliquantum remittentibus ſuccedat atrox cephalalgia, urens calor, faciei rubor, atque interdum delirium; quae tamen, inclinata acceſſione, ut dixi, evaneſcunt; laxatur cutis, molleſcit, ſudor erumpit, urinae craſſae, aut croceae prodeunt, mens reſipiſcit, & quies, aut ſomnus aliquis obrepit.

§. DXIV.

Quomodo differat a ſubcontinuis, a ſubintrantibus & hemitritæis.

Attenta horum conſideratio, nota ſynochorum, & intermittentium febrium phaenomena, conſtitutio epidemica, anni tempus, aliaque hujuſmodi pluries alibi explicata ad diagnoſim facile ducunt. Diſtinguitur a *ſubcontinua* Tortii, quod ab initio nullo modo intermiſerit, nec ab intermittente in continuam migraverit: a *ſubintrante* vero, quod ejus continuitas primis ſaltem diebus magis uniformis ſit, neque ullo frigore, aut horrore, qui in ſubintrantibus deficere non ſolet, ingraveſcat. Iiſdem propemodum de cauſſis differt etiam a vera *ſemitertiana*. Plerumque periculi expers eſt, ſi rite curetur; neglecta, aut male curata in inflammatoriam alicujus viſceris, in ardentem, in malignam, perniciosamque degenerat.

Curatio.

§. DXV.

S. miſſio & purgatio.

Ab initio ſanguis mittatur, etiam iterato pro gradus, & ſymptomatum gravitate, atque ea omnia adminiſtrentur, quae uſui eſſe in Synocho ſimplici, & putri ſupra indicavimus. Si ſaburra bilioſa, aut gaſtrica ſuis ſignis ſe prodat, haec expurganda, ſimul ac febris impetus aliquantum reſederit, medicamento eccoprotico, & refrigerante. Interdum etiam emetico locus eſſe poteſt, in primis bilioſa colluvie primas vias infeſtante, aut tempeſtate anni, & regione, aut cauſſis remotis illud exigentibus. Quando jam ad intermiſſionem pervenerit; quid tum facto opus ſit, non attinet dicere, poſtquam praecipue de Intermittentium curatione tam generatim, quam ſpeciatim multis verbis pertractaverim. Summum praeſidium cuique erit peruvianus cortex, qui etiam, ubi febris nondum vere intermittens evaſerit, ſed continua remittens dumtaxat facta ſit, ut *ſubintrantis*, aut *communicantis*, ut vocant, aut *coalternæ* ſpeciem referat, quamquam ſine frigore, aut horrore exacerbetur, certiſſime eam debellare poterit; dummodo reliquas intermittententium notas, & proprietates acquiſiverit.

§. DXVI.

Interdum evenit, ut febris proportionata diutius trahatur, quin ad intermiſſionem pertingat, aut acceſſionibus irregularibus, atque anomalis continuitatem ſuam inſtauret, ita ut nullum ad typum adſtringatur. Tunc regularem reddi, atque ad intermittentis manifeſtae naturam reduci poſſe, non deſperant Pringlius (a), & Buchanius (b), ni ſanguinis miſſio, aut alvi purgatio id jam praeſtiterit, datis pluries in die ſalibus mediis, aut emetico dato, iteratove. Ille hunc in finem bis in die mixturam Riverii, quae ſalis abſynthii habeat ſcrupulum, ſucci limonum ſemunciam, & ſacchari albi drachmam, propinandam jubet, aut ejus loco, quarta, vel ſexta quaque hora, haurienda cochlearia quatuor ex alia ſimili mixtura, quae eſt ejuſmodi. ℞. *Sal abſynthii drachmam. Solv. in aqu. font. unciis decem; & inſtill. ſpirit. vitriol. q. s. ad ſaturat. deind. add. aquæ cinnam. ſpirituoſ. ſeſquiunciam, ſyrup. cortic. aurant. unciam.* Ac ſi, remittente acceſſione, ſudores deficiant, aut parcius, quam opus eſt, erumpant, eos promovere annititur ſpiritus Mindereri uncia, in duas, aut tres partes tributa, & potui addita. Alter vero, videlicet Buchanius, vomitum ciet quindecim, aut viginti Ipecacuanhae granis, aut tartaro emetico magna aquae vi diluto, & parvis hauſtibus praebito, donec votis reſpondeat.

Quando non intermittit.

Quæ intermiſſionem accelerent.

(a) *Malattie delle Armate P.* 3. c. 4. (b) *Médecin. Domeſtiq. T.* 2. *chap. XI. p.* 215.

§. DXVII.

Hujuſce generis videntur fuiſſe febres illae continuae remittentes, quas cortice peruviano ſanabiles literis prodidit Mortonus (a); itemque illae malignae, & perniciosae, quarum meminit Lapius, tamquam aëris, & ruris romani (b) propriarum, atque eôdem remedio obtemperantium. Neque ab his valde differentem crediderim *febrim bilioſam*, ſive *remittentem* Pringlii, de qua doctiſſime ipſe ſcripſit (c); ſicuti etiam illam alteram, quam *remittentem* vocavit Buchanius (d), febrem ſcilicet multiplicis naturae, & modo *regularem*, modo *irregularem*, ſaepe *bilioſæ*, aut *nervoſæ*, aut *putridæ* ſpeciem referentem, & facile in *inflammatoriam*, aut *malignam* mutabilem, ſi tamen hoc titulo cl. auctor multa, & varia febrium genera, ut ſuſpicor, in unum non congeſſerit, ſimulque conſarcinaverit. Poſſem equidem plures alias febres huc ſpectantes ex Scriptoribus commemorare, ſi res ipſa poſtularet, aut adducta exempla non ſufficere viderentur. At, cum neutrum ex his appareat, tempus jam eſt, ut, illis praeteritis, neglectiſque, non modo compoſitarum febrium, ſed ceterarum etiam univerſa tractatio

Quæ febres huc ſpectant.

hic finem faciat. Illud unum optandum remanet, ut ſtudium, laboremque noſtrum, quo omnia iſta collegimus, excuſſimus, digeſſimus & diſpoſuimus, par quoque fructus, iſque utinam uberrimus, conſequatur diſcipulorum. Utcunque tamen evenerit, auſui tamen, & conſilii rationi non deerit ſua laus. De Morbis demum exanthematicis febrilibus, qui proxime veniunt, dicam in volumine ſequenti.

(*a*) *De febr. exercit.* 2. (*b*) *Ragionamento contro la volg. opinion. di non poter venir a Roma nella ſtate p.* 13. 45. 47. *Rom.* 1749. (*c*) *L. c.* (*d*) *L. c.*

Pag.	lin.	*ERRATA.*	*CORRIGE.*
Pag. v	lin. 7	agumentum	augmentum
xvj	1	allis	aliis
	35	acuto	aucto
xvij	29	aliciat	alliciat
xxiij	40	eamdem,	eamdem
xxxviij	15	provectionibus	provectioribus
	17	egrotantis	aegrotantis
xl	31	in tubo	intubo
Pag. 4	lin. 7	illud Acetum	illud. Acetum
9	34	incoſtantes	inconſtantes
13	16	premiſſis	praemiſſis
19	1	inſtar Facies	inſtar. Facies
25	penult.	Cryſipelatis	Eryſipelatis
27	8	pletórae	plethórae
48	36	manifeſtas	manifeſtas
51	11	cujus vis	cujuſvis
57	10	ſolvi aedem	ſolvi eaedem
70	16	ut pote	utpote
79	12	intolerabiiis	intolerabilis
85	4	pillularum	pilularum
91	30	falſa	ſalſa
93	8	limphae	lymphae
	11	Quare	Quae
	20	fluviatialium	fluviatilium
	24	hyſtaericae	hyſtericae
94	2	occurendum	occurrendum
	14	accomodati	accommodati
123	22	aqua interius	aqua intercus
138	34	Ephemara	ephemera
140	10	differte	diſerte
166	13	in ebribus	in febribus
171	17	milliaris	miliaris
186	9	china chinae	chinae chinae
211	9	chachexiam	cachexiam
222	31	caeti	ceti
224	38	~~coqueluche~~	~~coqueloeche~~
231	33	adhiberi licet	adhiberi debet
232	24	cherefyllo	Chaerephyllo
	25	caeti	ceti
251	13	ſynapi	ſinapi
	23	ſynapiſmis	ſinapiſmis
257	9	oleus	olens
	26	accomodatius	accommodatius
260	13	ſtomachichae	ſtomachicae
286	9	in quem ipſe	in quem ipſae
	18	erat, opus	erat opus,
303	29	procedente	praecedente
304	8	potrahuntur	protrahuntur
	15	acuta	aucta
	37	lomborum	lumborum
In margine		adde	*obſerv. 6.*
311	20	judicarint	judicaſſe
321	1	*duas, Mann. Calabrin. drachmas*	(dele)